VILNIAUS UNIVERSITETAS

LAURA LIUBERTAITĖ

EUROPOS SĄJUNGOS PIRMINĖS TEISĖS ĮTAKA VALSTYBIŲ NARIŲ DAUGIAŠALĖMS TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS NORMOMS

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2007 – 2013 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

Doc. dr. Skirgailė Žalimienė
(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Skiriu mamai ir močiutei

PADĖKOS

Nuoširdžiai dėkoju

už neišsenkančią kantrybę, visapusišką pagalbą, skatinimą, palaikymą ir už tai, kad niekada nenustojo manimi tikėti:

savo šeimai, draugams, buvusiems ir esamiems kolegoms;

už vertingus patarimus ir metodologinę pagalbą:

Mokslinei vadovei doc. dr. Skirgailei Žalimienei,
TEST Instituto vadovui prof. dr. Dainiui Žalimui,
Sorbonos universiteto maître de conférences Didier Boden;

už suteiktą galimybę analizuoti Lietuvos tyrėjams sunkiai prieinamus šaltinius:

Max Planck Institutui Hamburge (*Max Planck Institute for Comparative and International Private Law*),
Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo institutui (UNIDROIT),
Europos universiteto institutui (*European University Institute*),
Universiteto Panthéon-Assas (Paris 2) Tarptautinės teisės tyrimų centrui (*Centre de recherche de droit international, Université Panthéon-Assas*);

už finansinę paramą:

Prancūzijos ambasadai Lietuvoje,
Italijos ambasadai Lietuvoje ir
Max Planck Institutui Hamburge.

TURINYS

SUTARTINIAI ŽYMĖJIMAI IR SANTRUMPOS 10

ĮVADAS 13

1 SKYRIUS. TIESIOGINĖ TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS EUROPEIZACIJA: PRIELAIDOS IR PASEKMĖS 55

1.1. Tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuumas 56

1.2. Europos integracijos koperniškoji revoliucija 64

1.2.1. ES vidaus kompetencijos ribos 67

1.2.2. ES išorės kompetencijos ribos 72

1.3. Lisabonos sutartis: *status quo* įteisinimas ar radikalios reformos? 77

1.4. ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje įgyvendinimo teorinė ir praktinė reikšmė 86

2 SKYRIUS. EKONOMINĖS JUDĖJIMO LAISVĖS IR TARPTAUTINĖ PRIVATINĖ TEISĖ: PASLĖPTŲ KOLIZINIŲ NORMŲ BEIEŠKANT 92

2.1. Laisvas prekių judėjimas: abipusio pripažinimo ar taikytinos teisės nustatymo principas? 94

2.1.1. Abipusio pripažinimo principo įtvirtinimas: Dassonville–Cassis de Dijon–Keck 95

2.1.2. Abipusio pripažinimo principas: nuo sui generis iki tradicinės daugiašalės kolizinės taisyklės 99

2.2. Abipusio pripažinimo principo ir paslėptų kolizinių taisyklių teorijos išplėtimas į kitas sritis 105

2.2.1. Paslaugų teikimo laisvė 106

2.2.2. Laisvas asmenų judėjimas 108

2.2.2.1. Fizinių asmenų judėjimas 109

2.2.2.2. Įmonių įsisteigimas 113

2.2.3. Laisvas kapitalo judėjimas 117

2.3. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos praktinė reikšmė 118

2.4. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritika 125

2.4.1. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos pagrindas – klaidinga ESTT praktikos interpretacija (loginis ir techninis argumentai) 126

2.4.2. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos nesuderinamumas su kitomis ES pirminės teisės nuostatomis (politinis argumentas) 139
2.4.3. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos praktinio taikymo kritika (praktinis argumentas) 140
2.5. Skyriaus apibendrinimas ir išvados: paslėptų kolizinių taisyklių ES pirminėje teisėje nėra 142
3 SKYRIUS. DAUGIAŠALIŲ TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS NORMŲ ATITIKTIES ES PIRMINEI TEISEI VERTINIMAS 145
3.1. Tarptautinės privatinės teisės normos kaip ES pirminę teisę ribojantis veiksnys 147
3.1.1. Plati ES pirminės teisės ribojimo samprata 147
3.1.2. Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifika – netinkamas argumentas 151
3.1.2.1. Tariamas daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų neutralumas 151
3.1.2.2. Tariamas daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų netiesioginis pobūdis 163
3.1.2.3. Tariamai nuo ES pirminės teisės įtakos „imunizuojanti“ daugiašalės kolizinės normos struktūra 171
3.1.3. Išvada: daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimas yra pagrįstas ir būtinas 174
3.2. Pilietybė, kaip sąsajos kriterijus, ir Europos Sąjungos pilietybė – nesuderinamos koncepcijos? 175
3.2.1. Įvadinės pastabos 175
3.2.1.1. Pilietybė – tinkamiausias sąsajos kriterijus teisei, taikytinai asmens teisinio statuso srityje, nustatyti? 176
3.2.1.2. ES pirminės teisės įtakos apimtis 181
3.2.1.3. ES pilietybė: nuo klasikinių ekonominių judėjimo laisvių iki ES piliečių teisių apsaugos užtikrinimo 185
3.2.2. Taikytinos teisės nustatymas pagal pilietybę ES piliečių teisės būti vienodai vertinamiems požiūriu 191
3.2.2.1. Taikytinos teisės diferencijavimas pagal suinteresuoto asmens pilietybę 191
3.2.2.2. Sąsajos kriterijų diferencijavimas pagal suinteresuotų asmenų pilietybę 199

3.2.2.3. Išvada: daugiašalės kolizinės taisyklės, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, per se neprieštarauja ES pirminei teisei 201
3.2.3. ES pirminės teisės įtaka daugiašalių kolizinių taisyklių, kurių sąsajos veiksnys – pilietybė, taikymui: pilietybių kolizijų sprendimas 202
3.2.3.1. Efektyvios pilietybės principas ES pirminės teisės požiūriu 203
3.2.3.2. Teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybė ir vienodas ES piliečių vertinimas 207
3.2.3.3. Poskyrio apibendrinimas 214
3.2.4. Pilietybės ir kitų sąsajos kriterijų konkurencija ES pirminės teisės požiūriu .. 215
3.2.4.1. Sąsajos kriterijų lygiavertiškumas 215
3.2.4.2. Skirtingas tų pačių kolizinių taisyklių taikymo vertinimas ES pirminės teisės požiūriu: teisinio statuso įgijimas ir pripažinimas 218
3.2.4.3. Sąlyginis valstybių narių pareigos pripažinti asmens teisinį statusą, įgytą kitoje valstybėje narėje, pobūdis 219
3.2.4.4. ES piliečių teisinio statuso stabilumo užtikrinimo alternatyvos 223
3.2.5. Poskyrio apibendrinimas 226
3.3. Realios buveinės principo atitiktis ES pirminės teisės nuostatoms dėl įsisteigimo laisvės 229
3.3.1. Įmonės teisė išvykti iš kilmės valstybės narės: Sprendimai Daily Mail ir Cartesio 232
3.3.1.1. Sprendimas Daily Mail 233
3.3.1.2. Sprendimas Cartesio 235
3.3.2. Įmonės teisė atvykti į valstybę narę: Sprendimai Centros, Inspire Art, Überseering ir VALE Építési kft 242
3.3.2.1. Antrinis įsisteigimas: Sprendimai Centros ir Inspire Art 242
3.3.2.2. Pirminis įsisteigimas: Sprendimai Überseering ir VALE Építési kft 247
3.3.2.3. ESTT praktikos doktrininis aiškinimas, valstybių narių teismų ir įstatymų leidėjų reakcija 256
3.3.3. Išvada: ES pirminė teisė neturi įtakos daugiašalių kolizinių taisyklių turiniui, bet paveikia jų taikymą 263
3.4. Skyriaus apibendrinimas ir išvados 269
4 SKYRIUS. ES PIRMINĖS TEISĖS ĮTAKA TAIKYTINOS TEISĖS NUSTATYMO METODUI 275
4.1. Tarptautinės privatinės teisės metodai: *status quaestionis* 277

4.2. Tradicinio tarptautinės privatinės teisės metodo specifika ir jo taikymas situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį 288
4.2.1. Kolizinio metodo ištakos ir esmė 288
4.2.2. ES pirminės teisės įtakos pasekmė – asimetriškas kolizinis metodas 294

4.3. Doktrininio ES pirminės teisės įtakos tarptautinės privatinės teisės metodui aiškinimo kritika 303
4.3.1. Kolizinio metodo nepalaužiamumas 304
4.3.1.1. ES pirminė teisė – kolizinio metodo deus ex machina? 304
4.3.1.2. Abipusio pripažinimo principas kaip kolizinių normų veikimo išimtis .. 309
4.3.1.3. Poskyrio apibendrinimas: ES pirminė teisė „neišgelbėja“ kolizinio metodo 316
4.3.2. Siūlymas keisti kolizinį metodą referencinės teisės sistemos metodu 316
4.3.2.1. Referencinės teisės sistemos metodo esmė 317
4.3.2.2. Referencinės teisės sistemos metodo taikymo pagrindimas 320
4.3.2.3. Siūlymo taikyti referencinės teisės sistemos metodą kritika 325
4.3.2.4. Poskyrio apibendrinimas: ES pirminė teisė nelemia kolizinio metodo pakeitimo referenciniu teisės sistemos metodu 330
4.3.3. Pripažinimo metodo renesansas – metamorfozė dėl ES pirminės teisės įtakos? 330
4.3.3.1. Pripažinimo metodas ar metodai? 333
4.3.3.2. Situacijų pripažinimo metodo esmė 344
4.3.3.3. Pripažinimo metodo taikymo pagrindas ir privalumai ES pirminės teisės požiūriu 350
4.3.3.4. Pripažinimo metodo taikymo kritika ES pirminės teisės požiūriu 359
4.3.3.5. Poskyrio apibendrinimas 361

4.4. Rubikonas peržengtas: ES pirminė teisė lemia unilateralizmo „sugrįžimą“? 362
4.4.1. Vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo (unilateralizmo) esmė 364
4.4.1.1. Teorinis pagrindimas 366
4.4.1.2. Praktinis taikymas 372
4.4.1.3. Daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma kaip vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo įrankis 380
4.4.2. ESTT praktika – unilateralistinio mąstymo pavyzdys 390
4.4.2.1. Fizinių asmenų teisinis statusas: Sprendimas Grunkin and Paul 391
4.4.2.2. Įmonių teisinis statusas: Sprendimas Centros 397
4.4.3. Vienašalio metodo taikymo privalumai ES pirminės teisės požiūriu 404
4.4.4. Poskyrio apibendrinimas 409

4.5. Skyriaus apibendrinimas: ES pirminė teisė lemia laipsnišką unilateralizmo „sugrįžimą“ 410

IŠVADOS 414

PASIŪLYMAI 421

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS 427

Publikacijų disertacijos tema sąrašas 466

SUTARTINIAI ŽYMĖJIMAI IR SANTRUMPOS

Cah. dr. europ.	*Cahiers de droit européen*
EB arba Bendrija	Europos Bendrija
EB steigimo sutartis	Europos Bendrijos steigimo sutartis.
ES arba Sąjunga	Europos Sąjunga
ES sutartis	Europos Sąjungos sutartis
ESTT	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (aptariant laikotarpį iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, ši sąvoka apima Europos Bendrijų Teisingumo Teismą)
EŽTK	Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
GA	Generalinis advokatas
IPRax	*Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*
Yearbook of PIL	*Yearbook of Private International Law*
Journal of PIL	*Journal of Private International Law*
OL	Europos Sąjungos oficialusis leidinys (iki įsigaliojant Lisabonos sutarčiai – Europos Bendrijų oficialusis leidinys)
Pilietybė	Valstybių narių (ar trečiosios šalies) pilietybė (atribojant nuo ES pilietybės)
RabelsZ	*Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*

Rink.	Europos Sąjungos Teisingumo Teismo rinkinys
RCADI	Recueil des Cours de l'Académie de Droit international de La Haye
RCDIP	*Revue critique de droit international privé*
RDIPP	*Rivista di diritto internazionale privato e processuale*
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
Sprendimas	Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas
Steigiamosios sutartys	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo ir Europos Sąjungos sutartis (aptariant laikotarpį iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, ši sąvoka apima Europos (Ekonominės) Bendrijos steigimo sutartį ir Europos Sąjungos sutartį)
Trav. Com. fr. DIP	*Travaux du Comité français de Droit international privé*

Pastaba dėl vartojamų sąvokų. Siekiant išvengti galimų neaiškumų, būtina iš anksto patikslinti kai kurias darbe vartojamas sąvokas. Kadangi, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, formaliai panaikinta ramsčių sistema ir Europos Sąjunga pakeitė Europos Bendriją, disertacijos tekste sąvoka *Europos Bendrija* vartojama tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, kai tam tikri probleminiai aspektai tiriami taikant istorinį metodą, kitais atvejais, net ir aptariant laikotarpį iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, sąvoka *Europos Bendrija* paprastai keičiama sąvoka *Europos Sąjunga*. Atitinkamai ir sąvokos *ES institucijos, ES teisės aktų leidėjas, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas* darbe vartojamos kaip sąvokų *EB institucijos, EB teisės aktų leidėjas ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismas* sinonimai. Sąvoka *Europos Sąjungos*

pirminė teisė šioje disertacijoje turėtų būti suprantama tik kaip apimanti Steigiamųjų sutarčių nuostatas dėl laisvo prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimo, ES pilietybės, nediskriminavimo principo ir ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje. Galiausiai sąvoka *tarptautinė privatinė teisė* šioje disertacijoje vartojama siaurai ir apima tik teisės, taikytinos tarpvalstybinėse bylose, nustatymo problematiką, išskyrus tuos atvejus, kai iš konteksto išplaukia kitaip.[1]

[1] Plačiau disertacijos pavadinime ir tekste vartojamos sąvokos *ES pirminė teisė*, *daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos*, *tarptautinė privatinė teisė* išaiškintos Įvade ir toliau disertacijos tekste.

ĮVADAS

1. Tiriamos problemos pagrindimas

Globalizacija, modernizacija, verslo delokalizacija, ūkio internacionalizacija, rinkų, tautų, kultūrų integracija, sparčiai besivystančios informacinės technologijos, sudarančios sąlygas greitai ir kokybiškai informacijos sklaidai, o kartu iš esmės keičiančios nusistovėjusius bendravimo, vartojimo įpročius, neregėto masto judumas, negrįžtamas valstybių sienų reikšmės nykimas, kintanti valstybės suvereniteto samprata ir santykio *valstybė–privatus asmuo* paradigma[2] – tai tik keletas procesų, kurie formuoja (ar jau suformavo?) judžią, interaktyvią ir atvirą XXI amžiaus visuomenę ir neišvengiamai keičia valstybės ir teisės vaidmenį.

Visi šie globalūs pokyčiai[3] ypač ryškūs Europoje, kur valstybės, daugiau nei prieš 60 metų užsimojusios įgyvendinti beprecedentį politinį projektą, šiuo tikslu perdavė dalį savo suverenių galių Europos Sąjungai ir sutiko, kad jų veiksmus tarsi per didinamąjį stiklą stebėtų ir bendro projekto požiūriu vertintų (ar net skirtų sankcijas!) joms nepavaldžios viršvalstybinės institucijos. Būtent šio projekto, iš neoliberalaus, grindžiamo ekonomine integracija, palengva (pranc. *à petits pas*) virtusio sociodemokratiniu valstybių tarpusavio bendradarbiavimo reiškiniu, sėkmė šiandien leidžia apie Europos Sąjungą kalbėti ne tik kaip apie didžiausią integruotą ekonominę zoną, kurioje užtikrinamas laisvas prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimas ir kurios

---

[2] Kalbėti apie kintančią *valstybė–privatus asmuo* paradigmą leidžia, *inter alia*, šiandien jau nebekvestionuojama privačių subjektų įtaka ES valstybių narių, Europos Sąjungos ir JAV politikai ir (arba) ekonomikai. Šiuo požiūriu pakaktų prisiminti, pvz., didžiojo tarptautinių kredito reitingo agentūrų trejeto (*Standard & Poor's*, *Moody's*, *Fitch*) sprendimus, kuriais sumažinti ES valstybių narių ir JAV ilgalaikio skolinimosi reitingai arba nevyriausybinės organizacijos *Invisible Children* projektą *Kony 2012*.

[3] Apie kuriuos kalbėti – ypač teigiamai – 2008 metais prasidėjusios finansų krizės akivaizdoje nėra madinga. Šią išvadą patvirtina, pvz., gan radikalios (nacionalizmo, protekcionizmo ir euroskepticizmo idėjas eskaluojančios) kai kurių kandidatų į Prancūzijos prezidentus 2012–2017 metais, pvz., ultradešiniųjų atstovės M. Le Pen, rinkimų programos. Prieiga per internetą: <http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/> [žiūrėta 2012-03-29].

ekonomika laikoma viena pažangiausių ir produktyviausių pasaulyje[4], bet ir kaip apie laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, grindžiamą taikiu tautų sugyvenimu, demokratija, tolerancija, pagarbos pagrindinėms teisėms ir *teisės viršenybės* principais.

Kadangi ES teisė yra tik vienas iš reiškinių, lemiančių intensyvią visuomenės, valstybės vaidmens ir nacionalinės teisės metamorfozę *konkrečiame regione*[5], apie jos įtaką valstybių narių teisės normoms, įskaitant tarptautinės privatinės teisės normas, būtų galima kalbėti bendraisiais, pavyzdžiui, R. Posner[6] teisės ekonominės analizės, terminais[7]. ES teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei taip pat būtų galima lyginti su kituose regionuose (pvz., Lotynų Amerikoje) vykstančiais tarptautinės privatinės teisės vienodinimo procesais.

Be to, atsižvelgiant į tai, kad ES gerokai pranoksta tarptautinės organizacijos sampratą klasikine prasme ir savo institucine sąranga bei

---

4 2007 m. lapkričio 21 d. Europos Komisijos komunikatas (COM (2007) 721 galutinis) 2007 m. ES ekonomikos apžvalga. Plečiant Europos produktyvumo ribas. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=460912:cs&lang=lt&list=465012:cs,460912:cs,&pos=2&page=1&nbl=2&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte> [žiūrėta 2008-01-25].

5 Dėl šios priežasties euroskeptikai ES teisę vertina kaip „neoliberalios mondializacijos Trojos arklį“ (žr., pvz., M. Le Pen programą, *supra*, note 3).

6 R. Posnerio pavardė siejama su teisės ekonominės analizės mokykla. Daugiau apie teisės ekonominės analizės metodą žr. POSNER, R. *Economic Analysis of Law*, 8th ed. Austin: Wolters Kluwer, 2010, p. 1–37.

7 Galima išskirti kelis autorius, kurie ekonominės analizės modelį taiko tarptautinei privatinei teisei. Pvz., H. Muir Watt, analizuodama ES ir JAV teisę, pabrėžia teisės ir rinkos santykį, pateikia teisės kaip normatyvinio produkto sampratą, ekonominiais-teisiniais terminais paaiškina legislatyvinės konkurencijos, globalaus federalizmo, *level playing field*, *race to the bottom*, *Delaware* sindromo,*u-turn* situacijos, kalinio dilemos, šalių autonomijos išplėtimo į sritis, kurios tradiciškai reguliuojamos imperatyviomis teisės normomis, reiškinius, kurie, pasak jos, byloja apie konkurencinės paradigmos įsigalėjimą, nulemtą prekybos mainų liberalėjimo ir stiprėjančios valstybių ekonomikos tarpusavio priklausomybės (MUIR WATT, H. *Aspects économiques du droit international privé*. *Réflexions sur l'impact de la globalisation économique sur les fondements de conflits de lois et de juridictions*. RCADI, tome 307, 2004, p. 25–384; MUIR WATT, H. Choice of Law in Integrated and Interconnected Markets: A Matter of Political Economy. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 7.3, 2003. Prieiga per internetą: <http://www.ejcl.org/73/art73-4.html> [žiūrėta 2011-10-06]). Panašiai ir M. Audit, analizuodamas ES vidaus rinką, kaip tarpinį variantą tarp nacionalinės rinkos, kurioje valstybės intervencija yra stipriausia, ir tarptautinės rinkos, kuri šiuo požiūriu liberaliausia, ES teisėje įtvirtintus abipusio pripažinimo ir kilmės valstybės principus prilygina vidaus rinkos reguliavimo taisyklėms (AUDIT, M. Régulation du marché intérieur et libre circulation des lois. *Journal du Droit International (Clunet)*, n° 1, 2006, p. 1357–1362). Daugiau apie tarptautinės privatinės teisės ekonominę analizę žr. BASEDOW, J., RÜHL, G. (eds.) *An Economic Analysis of Private International Law*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006.

pirminės teisės įtakos valstybių narių nacionalinei teisei pobūdžiu primena valstybių federaciją[8], ES teisės įtaką valstybių narių teisei būtų galima lyginti su federaciniu JAV modeliu ir ieškoti ES pirminės teisės nuostatų panašumų su JAV Konstitucijoje įtvirtintomis *Full Faith and Credit Clause*, *Commerce Clause*, *Due Process Clause*, o ESTT praktikos – su JAV Aukščiausiojo Teismo (angl. *Supreme Court*) praktika[9].

Tačiau dėl Europos Sąjungos institucinio (ES ir valstybių narių institucijų santykis, kompetencijų pasidalijimas, ES veiklos subsidiarumo ir proporcingumo principai) ir materialinio (nuolatinė ES teisės evoliucija, toli siekiančios (ir iš anksto sunkiai nuspėjamos) pasekmės (angl. *spillover effect*))

---

[8] Tiesa, reikėtų pastebėti, kad ES nėra federacinė valstybė, kaip JAV ar Vokietija (ESTT aiškiai nurodo, kad ES ir valstybių narių santykis nėra toks pats kaip, pvz., *Bund* ir *Laender* santykis. Žr., pvz., 1994 m. rugpjūčio 9 d. Sprendimą *Vokietija prieš Tarybą*, C-359/92, Rink. p. I-3681)).

[9] Bene išsamiausią lyginamąją ES ir JAV tarptautinės privatinės teisės analizę atliko **J. Heymann**, ypatingą dėmesį skyręs diagonalių kolizijų (pranc. *conflits diagonaux)*, atsirandančių dėl ES teisės įtakos valstybių narių teisei (vertikalioji kolizija) ir tarptautinės privatinės teisės (horizontalioji kolizija) specifikos, sprendimo paieškoms (HEYMANN, J. *Le droit international privé à l'épreuve du fédéralisme européen*. Paris: Economica, 2010). Iš gausybės autorių, lyginamuoju aspektu nagrinėjančių ES teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei, taip pat reikėtų paminėti **H. Muir Watt**, kuri ypač daug dėmesio skiria JAV ir ES įmonių teisės, pripažinimo principo ir JAV Konstitucijoje įtvirtintų principų lyginamajai analizei (*supra*, note 6; MUIR WATT, H. European Federalism and the "New Unilateralism". *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008, p. 1983-1988). Autorė nurodo, kad būtent JAV pavyzdys leidžia teigti, jog federaciniame (integraciniame) kontekste tarptautinės privatinės teisės poreikis neišnyksta (MUIR WATT, H. L'expérience américaine. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire" tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004, p. 148). Savo ruožtu **J. Basedow** pripažįsta, kad, nepaisant akivaizdžių ES ir JAV skirtumų (ES nėra valstybė, ES valstybės narės turi tarptautinį subjektiškumą, ES turi tik suteiktąją kompetenciją), jų panašumas tarptautinės privatinės teisės požiūriu leidžia lyginti JAV Aukščiausiojo Teismo ir ESTT sprendimus, ES pirminės teisės ir JAV Konstitucijos nuostatas (BASEDOW, J. Federal Choice of Law in Europe and United States – a Comparative Account of Interstate Conflicts. *Tulane Law Review*, 2008, vol. 82, no. 5, p. 2119–2147). **Symeon C. Symeonides** lygina ES ir JAV tarptautinės privatinės teisės pokyčius (SYMEONIDES, S. C. The American Revolution and the European Evolution in Choice of Law: Reciprocal Lessons. *Tulane Law Review*, 2008, vol. 82, no. 5, p. 1743 et seq.). **H. Spamann** pažymi, kad judėjimo laisvės (ES) ir *Commerce Clause* (JAV) gali būti palygintos siekiamo tikslo požiūriu – jos draudžia nepagrįstai riboti prekybą tarp valstybių narių (valstijų) (SPAMANN, H. *Choice of Law in a Federal System and Internal Market*. Jean Monnet Working Paper 8/01. Prieiga per internetą: <http://ftp.infoeuropa.eurocid.pt/database/000036001-000037000/000036504.pdf> [žiūrėta 2011-12-04]. Galiausiai **F. Rigaux** teigia, kad JAV pavyzdys įrodo, jog vidaus rinkos kūrimas nėra nesuderinamas su legislatyvinės kompetencijos daugetu – tiesa, kitaip nei pirma minėti autoriai, jis neigia galimybę ES Steigiamųjų sutarčių nuostatas aiškinti kaip JAV Konstitucijoje įtvirtintas *Full Faith clause* ir *Due Process clause* (RIGAUX, F. Droit international privé et droit communautaire. In LOUSSOUARN, Y. *L'internationalisation du droit. Mélanges en l'honneur de Yvon Loussouarn*. Paris: Dalloz, 1994, p. 341–355).

originalumo, ES pagrįstai gali būti išskirta iš šio globalaus konteksto, o jos teisės įtaka valstybių narių teisei gali būti atskiros analizės objektas.

Jei konstatuoti šiandien jau nekvestionuojamą ES originalumą pakanka tam, kad būtų paaiškinta, kodėl ES teisės įtaka valstybių narių teisei tiriama atsiribojant nuo panašių ar globalesnių reiškinių, vis dėlto reikia pateikti papildomus argumentus, kurie pagrįstų iš pirmo žvilgsnio sunkiai suvokiamą pasirinkimą – iš viso ES teisės arsenalo išskirti ir nagrinėti būtent *ES pirminę* teisę[10], nors antrinės teisės įtaka valstybių narių teisei, bent jau kiekybiškai, yra daug lengviau apčiuopiama ir iš pirmo žvilgsnio turi didesnę praktinę reikšmę.

Šiuo tikslu pirmiausia reikėtų priminti, kad Sąjunga – tai teisinė bendrija[11] (angl. *community based on the rule of law*), kurios autonomiška teisės sistema[12] kuriama, H. Kelseno terminais tariant, *Grundnorm* – Steigiamųjų sutarčių *(pirminės teisės)* pagrindu. Vadinasi, ES pirminės teisės normas turi atitikti ne tik visi ES institucijų priimami ES antrinės teisės aktai, bet ir ES teisės viršenybės principo[13] į H. Kelseno piramidės apačią nustumtos ES valstybių narių teisės normos, neatsižvelgiant į tai, ar jos įtvirtintos

---

[10] Šioje disertacijoje ES antrinės teisės aktai ar atskiros jų nuostatos nurodomi (išimtiniais atvejais – nagrinėjami) tik tiek, kiek tai būtina disertacijos išvadoms papildomai pagrįsti.

[11] 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.

[12] 1964 m. liepos 15 d. Sprendime *Costa prieš E.N.E.L.*, 6/64, Rink. p. 1141, ESTT nurodė, kad, kitaip nei paprastos tarptautinės sutartys, Steigiamoji sutartis sukūrė atskirą teisės sistemą, kuri tapo sudedamąja valstybių narių teisės sistemos dalimi, įpareigoja valstybių narių piliečius ir pačias valstybes nares ir kurią valstybių narių teismai privalo taikyti.

[13] ES teisės viršenybės principas *expressis verbis* įtvirtintas Lietuvos Respublikos konstitucinio akto dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje (Valstybės žinios, 2004, Nr. 111-4123) 2 dalyje. ES pirminėje teisėje šis principas eksplicitiškai įtvirtintas tik Deklaracijoje dėl viršenybės (Nr. 17), pridėtoje prie Lisabonos sutarties, kurioje išreikštas Konferencijos pritarimas Tarybos teisės tarnybos nuomonei dėl viršenybės principo privalomumo (Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, (OL 2007 C 306, p. 1). ES teisės viršenybės principas yra išvestas iš ESTT praktikos ir reiškia, kad a) ES teisei prieštaraujančios valstybių narių teisės normos yra *ipso jure* netaikomos nuo jų įsigaliojimo dienos; b) valstybė narė privalo panaikinti ES teisei prieštaraujančias nacionalinės teisės normas, o nacionaliniai teismai – tokių normų netaikyti; c) valstybė narė ateityje negali priimti ES teisei prieštaraujančių teisės normų. Žr., pvz., 1976 m. balandžio 8 d. Sprendimą *Defrenne prieš SABENA*, 43/75, Rink. p. 455; 1978 m. kovo 9 d. Sprendimą *Amministrazione delle finanze dello Stato prieš Simmenthal*,106/77, Rink. p. 629.

nacionalinės teisės akte ar tarptautinėje sutartyje[14], ir į tai, kokiai teisės šakai jos priskiriamos pagal nacionalinę teisę[15].

Toks specifinis ES teisės pobūdis sudaro sąlygas tiesiogiai taikomoms[16] ir plačiai aiškinamoms[17] Steigiamųjų sutarčių nuostatoms *netiesiogiai europeizuoti*[18] net ir tas nacionalinės teisės normas, kurios *a priori* laikytos atsparesnėmis ES teisės įtakai dėl to, kad yra įtvirtintos tose srityse,

---

[14] Žr., pvz., 2000 m. liepos 4 d. Sprendimą *Komisija prieš Portugaliją*, 84/98, Rink. p. I-05215, kuriame ESTT pripažino, jog ES teisė turi viršenybę prieš teisės normas, įtvirtintas valstybių narių tarptautinėse sutartyse, sudarytose iki įstojimo į ES.

[15] Žr., pvz., 1970 m. gruodžio 17 d. Sprendimą *Internationale Handelsgesellschaft mbH prieš Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 11/70, Rink. p. 1125, kuriame ESTT pripažino, kad ES teisė turi viršenybę prieš valstybių narių konstitucinės teisės normas.

[16] Kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, tiesiogiai taikomos (t. y. valstybių narių piliečiai gali jomis tiesiogiai remtis teisme, o valstybių narių teismas privalo jas taikyti) ir tiesiogiai veikia (t. y. jos suteikia privatiems asmenims teises, kurias privalo ginti nacionaliniai teismai) šios Steigiamųjų sutarčių nuostatos: **nediskriminavimo principas** (1963 m. vasario 5 d. Sprendimas *Van Gend en Loos*, 26/62, Rink. p. 3), nuostatos dėl laisvo **prekių** (1977 m. kovo 22 d. Sprendimas *Iannelli*, 74/76, Rink. p. 557); **paslaugų** (1974 m. gruodžio 3 d. Sprendimas *Van Binsbergen*, 33/74, Rink. p. 1299); **darbuotojų** (1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *Van Duyn*, 41/74, Rink. p. 1337) ir **kapitalo judėjimo** (2007 m. gruodžio 18 d. Sprendimas *A*, C-101/05, Rink. p. I-11531), **įsisteigimo laisvės** (1974 m. Birželio 21 d. Sprendimas *Reyners*, 2/74, Rink. p. 631) ir **ES pilietybės** (2002 m. rugsėjo 17 d. Sprendimas *Baumbast*, C-413/99, Rink. p. I-7091).

[17] Remiantis ESTT praktika, ES pirminės teisės nuostatos, kurios užtikrina, *inter alia*, laisvą asmenų judėjimą, turi būti aiškinamos plačiai (žr., pvz., 2004 m. spalio 19 d. Sprendimo *Zhu ir Chen*, C-200/02, Rink. p. I-9925, 31 punktą).

[18] Šiai sąvokai doktrinoje suteikiama įvairi reikšmė. Pvz., L. Idot teigia, kad valstybių narių teisės *netiesioginę europeizaciją (komunitarizaciją* (pranc. *communitarisation*)*)* lemia ES pirminėje teisėje įtvirtinti ir ESTT praktikoje plačiai aiškinami principai (pvz., nediskriminavimo) ir ES antrinės teisės aktai. Autorė taip pat išskiria *valingą netiesioginę europeizaciją*, kuri, pasak jos, lemia teigiamus pokyčius nacionalinėje teisėje, ir *paslėptą*, *neapgalvotą* – kuri neigiamai veikia valstybių narių teisę (IDOT, L. L'incidence de l'ordre communautaire sur le droit international privé. *Les Petites Affiches*, 2002, n° 248, p. 27–32). M. N. Jobard Bachelier priešingai – *netiesioginę europeizaciją* tapatina su tarptautinės privatinės teisės taisyklių (įtvirtintų valstybių narių vidaus teisėje ir ES antrinės teisės aktuose) taikymo rezultatų atitikties ES pagrindiniams principams (nediskriminavimo principui ir judėjimo laisvėms) vertinimu. Tiesa, lygiai kaip ir L. Idot, M. N. Jobard Bachelier pripažįsta, kad netiesioginė europeizacija yra daug pavojingesnė nei tiesioginė (JOBARD BACHELLIER, M. N. L'acquis communautaire du droit international privé des conflits de lois. In BERGÉ, J.–S. (sous la dir.) *La réception du droit communautaire en droit privé des états membres. Colloque international session internacionale d'études doctorales. Université Paris X – Nanterre, 28 janvier – 1er février 2003*. Bruxelles: Brulyant, 2003, p. 187–188). Savo ruožtu P. de Vareilles–Sommières teisingai pastebi, kad sąvoka *europeizacija (komunitarizacija)*, kuri gali apimti teisės šaltinio ir (arba) turinio pokyčius, yra klaidinanti (VAREILLES–SOMMIÈRES (de), P. La communitarisation du droit international privé des contrats: remarques en marge de l'uniformisation européene du droit des contrats. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005, p. 783). Kitaip nei pirma minėti autoriai, šios disertacijos autorė sąvoką *netiesioginė europeizacija* vartoja ES pirminės teisės įtakai tarptautinės privatinės teisės normų kūrimui, jų taikymui ir taikytinos teisės parinkimo metodui, apibrėžti: t. y. sąvokos *netiesioginė europeizacija* turinys yra siauresnis nei L. Idot ir platesnis nei M. N. Jobard Bachellier darbuose. Maža to, šioje disertacijoje tiriami abu P. de Vareilles–Sommières išskirti europeizacijos būdai, t .y. tarptautinės privatinės teisės šaltinio ir turinio pokytis.

kurių reguliavimas priklauso valstybių narių kompetencijai[19], arba dėl to, kad tarptautinis elementas, kuris iki ES teisės įtakos buvo svetimas kitoms nacionalinės teisės šakoms, yra jų funkcionavimo *conditio sine qua non* (kaip yra tarptautinės privatinės teisės atveju).

Kadangi dėl dinamiško pobūdžio ES teisė doktrinoje pagrįstai laikoma chaoso teorijos pavyzdžiu[20], būtų naivu siekti tiksliai apibrėžti netiesioginės europeizacijos turinį[21], vis dėlto galima, ir šioje disertacijoje bus siekiama, išmatuoti jos mastą, šiuo tikslu nagrinėjant ES pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms[22] asmens teisinio statuso ir įmonių teisės srityse, kurios *kol kas* nėra suvienodintos ES lygiu.

Tarptautinė privatinė teisė iš visų nacionalinės teisės šakų šioje disertacijoje taip pat išskiriama neatsitiktinai.

---

[19] Žr., pvz., 1997 m. gruodžio 2 d. Sprendimo *Dafeki*, C-336/94, Rink. p. I-6761, 16–20 punktus arba 2003 m. spalio 2 d. Sprendimo *Garcia Avello*, C-148/02, Rink. p. I-11613, 25 punktą, kuriame ESTT nurodė, kad „nors pagal galiojančią Bendrijos teisę asmens pavardę reguliuojančios normos patenka į valstybių narių kompetenciją, vis dėlto, vykdydamos šią kompetenciją, jos turi laikytis Bendrijos teisės".

[20] Pasak M. Fallon, iš anksto apibrėžti ES teisėje įtvirtintų specifinių taisyklių turinį yra nepaprastai sunku – jis atsiskleidžia tik palaipsniui, todėl nuolat kintanti ES teisė gali būti laikoma J. Gleick chaoso teorijos pavyzdžiu. Be to, autoriaus nuomone, būtent nenuspėjamas ES teisės normų turinys lemia laipsnišką, nejautrų ir neplanuotą ES teisės skverbimąsi į tarptautinės privatinės teisės sritį. FALLON, M. *Les conflicts de lois et de juridictions dans un espace économique intégré: l'expérience de la communauté européenne*. RCADI, tome 253, 1995, p. 27.

[21] Pastebėtina, kad, norint tiksliai apibrėžti *netiesioginės europeizacijos* turinį, pirmiausia reikia tirti ES teisę, kurios jos turinys ESTT praktikoje nuolat tikslinamas (paprastai plečiamas), todėl praktiškai neįmanoma jo „užfiksuoti". Šią išvadą patvirtina ir ESTT praktika, kurioje nurodyta, kad, pvz., vertinant valstybių narių tarptautinių įsipareigojimų atitiktį ES teisei, reikia atsižvelgti ne tik į galiojančią ES teisę, bet ir į jos *vystymosi perspektyvas* (2006 m. vasario 26 d. ESTT Nuomonės 1/03, Rink. p. I-01145, 129 punktas).

[22] Šioje disertacijoje sąvokos *tarptautinės privatinės teisės normos (taisyklės)*, *taikytinos teisės nustatymo taisyklės (normos)*, *kolizinės taisyklės (normos)* vartojamos kaip sinonimai. Jei sąvoka *tarptautinė privatinė teisė* vartojama plačiąja prasme (t. y. apima ne tik taikytinos teisės nustatymo problematiką), atitinkamai ir sąvoka *tarptautinės privatinės teisės normos* turi būti suprantama plačiai. Pastebėtina, kad sąvoka *kolizinė norma (arba taisyklė)* disertacijoje vartojama tik todėl, kad ji yra įprastai vartojama Lietuvos doktrinoje ir praktikoje, o ne todėl, kad darbo autorė nesutinka su šios sąvokos kritika. Šiuo aspektu reikia priminti, kad sąvoką *kolizinė norma* stipriai kritikuoja, pavyzdžiui, unilateralizmo atstovai. Pasak jų, kolizinė norma neretai nesprendžia jokių kolizijų, bet priešingai – nurodydama valstybės, kurios tarptautinės privatinės teisės normose įtvirtinas kitoks sąsajos kriterijus nei teismo vietos buvimo valstybėje (pvz., ne pilietybė, o gyvenamoji vieta), teisės taikymą, kolizinė taisyklė ne išsprendžia koliziją, o ją sukuria (AGO, R. *Teoria del diritto internazionale privato*. Padova: Cedam, 1934, p. 88). Plačiau žr. *infra* 4.4. Poskyryje „Rubikonas peržengtas: ES pirminė teisė lemia unilateralizmo „sugrįžimą"?".

Pirma, apibrėžti ES pirminės teisės įtaką tarptautinės privatinės teisės normoms, palyginus su jos įtaka nacionalinei materialinei teisei[23], yra daug sunkiau, kas savaime pagrindžia išsamaus tyrimo poreikį.

Antra, sutampa vienas iš ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės tikslų – pašalinti tarpvalstybinio asmenų judėjimo kliūtis, atsirandančias dėl valstybių teisės skirtumų. Šiuo požiūriu reikėtų priminti, kad jau XIX a. pabaigoje žymus tarptautinės privatinės teisės specialistas P.–S. Mancini, tarsi cituodamas Komisijos veiksmų programą[24], rašė:

---

[23] Maksimaliai supaprastinant, galima teigti, kad ES pirminė teisė paveikia tik tas nacionalines teisės normas, kurių taikymas yra nesuderinamas su ES pirminėje teisėje įtvirtintomis ne/ekonominėmis judėjimo laisvėmis ir nediskriminavimo principu. Niekam nekyla abejonių dėl to, kad nacionalinės materialinės teisės normos (pvz., įtvirtinančios reikalavimus prekės formai, teisę teikti paslaugas siejančios su paslaugų teikėjo pilietybe, draudžiančios užsieniečiams įsigyti žemę ar steigti filialą kitoje valstybėje narėje įsisteigusiai įmonei) gali riboti laisvą judėjimą ir (arba) pažeisti nediskriminavimo principą. Jei tarptautinę privatinę teisę suvoktume plačiai, t. y. ir kaip apimančią jurisdikcijų klausimus ar net užsieniečių teisinės padėties klausimus (kurie kai kuriose valstybėse, pvz., Prancūzijoje, įtraukiami į tarptautinės privatinės teisės sritį), ES pirminės teisės (ypač diskriminacijos draudimo principo) įtaka tarptautinei privatinei teisei taip pat būtų akivaizdi. Šia prasme pakaktų priminti vieną iš daugybės ESTT sprendimų, kuriais *cautio judicatum solvi* pripažintas nesuderinamu su ES pirmine teise, – 1993 m. liepos 1 d. Sprendimas *Hubbard*, C-20/92, Rink. p. I-3777. Deja, ši išvada automatiškai negalėtų būti pritaikyta tarptautinės privatinės teisės normoms siaurąja prasme (t. y. tik nurodančioms taikytiną teisę). Priešingai – pagrįstai kyla klausimas, *kaip* taikytinos teisės parinkimas galėtų riboti laisvą judėjimą. Šiame „grynosios“ tarptautinės privatinės teisės normos taikymo etape (kuris doktrinoje dar vadinamas *pirmuoju etapu*) laisvo judėjimo ribojimą galėtų lemti nebent teisinio reguliavimo skirtumai valstybėse narėse, kitaip sakant, taikytinos teisės parinkimas iš kelių skirtingų valstybių teisės normų, ir tik su sąlyga, kad toks parinkimas būtų nepalankus tarpvalstybiniam judėjimui (ar prekybai). Kita vertus, kaip teigia kai kurie autoriai, pvz., H. Spamann (*supra*, note 9, p. 32–33), ES teisės ribojimą šioje tarptautinės privatinės teisės normos taikymo stadijoje būtų galima konstatuoti kiekvienoje tarpvalstybinėje byloje ir jį lemtų netikrumas (angl. *uncertainty*) dėl taikytinos teisės, t. y. poreikis gilintis į kelių valstybių teisę; užsienio teisės taikymo kaštai; brangesnis ir sudėtingesnis įmonės administravimu (pvz., jei įmonės įsisteigimo valstybės tarptautinės privatinės teisės taisyklės tarptautinės įmonės akcininkų teisių apsaugos srityje nukreiptų į akcininkų gyvenamosios vietos valstybės teisę, jas taikant, įmonei galėtų tekti vienu metu vykdyti tarpusavyje nesuderinamus kelių valstybių materialinėje teisėje įtvirtintus reikalavimus). Maža to, laisvas judėjimas akivaizdžiai būtų ribojamas ir tais atvejais, kai dėl tarptautinės privatinės teisės normų taikymo būtų nepripažintos kitoje valstybėje narėje įgytos asmens teisės ar teisinis statusas, pvz., asmens pavardė (žr. 2008 m. spalio 14 d. Sprendimą *Grunkin and Paul*, C-353, Rink. p. I-7639); įmonės procesinis teisnumas (žr. 2002 m. lapkričio 5 d. Sprendimą *Überseering*, C-208/00, Rink. p. I-9919).

[24] Palyginimui žr. 2010 m. balandžio 4 d. Komisijos komunikatą (COM (2010) 171 galutinis) Sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę Europos piliečiams. Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų planas (OL 2010 C 115, p. 1). Stokholmo programos įgyvendinimo plane pabrėžiama, kad „įgyvendinant Europos projektą ypač svarbu supaprastinti piliečių judumą. Laisvas judėjimas yra esminė ES piliečių ir jų šeimos narių teisė. Ją būtina gerokai sustiprinti. Judumas turėtų būti sustiprintas pašalinant kliūtis, su kuriomis piliečiai vis dar susiduria, kai nusprendžia pasinaudoti savo teisėmis persikelti į valstybę narę, kuri nėra jų gimtoji šalis, mokytis ar dirbti, pradėti verslą, sukurti šeimą ar išeiti į pensiją.“ Šiam tikslui įgyvendinti Veiksmų plane numatytos įvairaus pobūdžio priemonės: nuo abipusio pripažinimo principo taikymo srities išplėtimo (civilinės būklės aktai), tarptautinės privatinės teisės normų įmonių teisės srityje vienodinimo iki naujos imigracijos politikos.

„Jei Anglijos, Italijos ar Prancūzijos pilietis, kirsdamas valstybės sieną, netektų teisių, įgytų savo pilietybės valstybėje, arba būtų priverstas jų atsisakyti, norėdamas įgyti teises, kurias turi piliečiai tos valstybės, kurioje jis ketina įsisteigti dėl asmeninių ar ekonominių priežasčių, tai būtų [laisvo judėjimo] kliūtis: tokia sistema dažnai lemtų nepagrįstus vienos iš prigimtinių žmogaus teisių – laisvai judėti, neprarandant asmeninių ir šeimos teisių, išplaukiančių iš asmens pilietybės, – ribojimus.“[25]

Trečia, sutampa ir viena iš tarptautinės privatinės teisės normų ir ES pirminės teisės funkcijų[26] – koordinuoti valstybių narių lygiaverčių teisės normų taikymą, pašalinant laisvo judėjimo ribojimus, kuriuos lemia dvigubų ir neretai tarpusavyje nesuderinamų lygiaverčių reikalavimų, įtvirtintų susijusių valstybių nacionalinėje teisėje, taikymas ir tokiu būdu užtikrinant fizinių asmenų ir įmonių teisinio statuso stabilumą jiems kertant sieną.

Ketvirta, būtent tarptautinės privatinės teisės, kurios reikšmė proporcingai didėja intensyvėjant judumui, srityje net menkiausią ES teisės (o ypač pirminės!) įtakos galimybę neigusi[27] arba priešingai – tarptautinę

---

[25] MANCINI P.–S. De l’utilité de rendre obligatoires pour tous les Etats sous la forme d’un ou de plusieurs traités internationaux, un certain nombre de règles générales du Droit international privé, pour assurer la décision uniforme des conflits entre les différentes législations civiles et criminelles. *Journal du droit international privé (Clunet)*, no. 1, 1874, p. 294.

[26] M. Fallon ir J. Meeusen ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės funkcijų analogiją išveda iš tarptautinės privatinės teisės normų ir abipusio pripažinimo principo, įtvirtinto ESTT praktikoje, veikimo principų ir tikslų tapatumo. FALLON, M., MEEUSEN, J. Private International Law in the European Union and the Exception of Mutual Recognition. *Yearbook of PIL*, vol. 4, 2002, p. 40. Be to, J. Meeusen patikslina, kad ES teisė ir tarptautinė privatinė teisė, taikomos tarpvalstybinėse bylose, turi analogišką funkciją – išspręsti teisės sistemų kolizijas arba, kitaip sakant, apibrėžti skirtingų valstybių materialinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį (MEEUSEN, J. Instrumentalisation of Private International Law in the European Union: Towards a European Conflicts Revolution? *European Journal of Migration and Law*, vol. 9, no. 3, 2007, p. 288).

[27] Kai kurie autoriai (pvz., RIGAUX, F. *supra*, note 9, p. 347, KOHLER, C. La Cour de Justice des Caummunautés européennes et le droit international privé. *Trav. Com. fr. DIP* (1993–1994). Paris: Editions du CNRS, 1996 p. 71, 74–75) neigė bet kokią ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąlyčio galimybę, kadangi, pasak jų, ES teisė, kuri iš esmės yra komercinė, prekybos teisė, neturi nieko bendra su tarptautine privatine teise, kuri doktrinoje laikoma „moksline“ teise. Be to, šių autorių teigimu, iš esmės skiriasi ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės tikslai (integracinis *v.* koordinacinis) ir priemonės jiems pasiekti (direktyvos, reglamentai *v.* tarptautinės konvencijos), maža to, ESTT praktikoje paprastai nesigilinama į taikytinos teisės nustatymo mechanizmą, o vertinama tik valstybių narių materialinės teisės normų taikymo rezultatų atitiktis ES pirminei teisei, be to, ES antrinės teisės aktuose aiškiai nurodoma, kad nesukuriamos papildomos tarptautinės privatinės teisės taisyklės. Dar

privatinę teisę su dinozaurais lyginusi ir jos išnykimą ES kontekste prognozavusi[28] doktrina šiandien ES teisės įtaką tarptautinei privatinei teisei prilygina F. C. von Savigny indėliui[29] ar net skelbia ES teisės įtakos nulemtą valstybių narių tarptautinės privatinės teisės revoliuciją[30].

---

vienas argumentas – ES teisė paveikia tik viešąją teisę, todėl nėra prasmės kalbėti apie jos įtaką tarptautinei privatinei teisei. Kiti autoriai, pvz., M. Wilderspin ir X. Lewis, remdamiesi tarptautinės privatinės teisės normos neutralumu, nurodo, jog ES teisė turi įtakos tarptautinei privatinei teisei tik antrajame kolizinės normos taikymo etape (t. y. nurodytos kaip taikytinos valstybės narės materialinės teisės taikymo etape), tokiu būdu pripažindami tik ES teisės įtaką valstybių narių materialinei teisei (WILDERSPIN, M. LEWIS, X. Les relations entre le droit communautaire et les règles de conflits de lois des États membres. *RCDIP*, vol. 91, 2002, p. 10. Plačiau apie tai (įskaitant pirmiau minėtų argumentų kritiką) žr., pvz., BERGÉ J.–S. L'avenir communautaire du droit international privé des conflits de lois. In BERGÉ, J. –S. (sous la dir.) *La réception du droit communautaire en droit privé des états membres. Colloque international session internacionale d'études doctorales. Université Paris X – Nanterre, 28 janvier – 1er février 2003*. Bruxelles: Brulyant, 2003, p. 209–211 arba IDOT, L. *supra*, note 18. Disertacijos autorės nuomone, nė vienas iš nurodytų argumentų nėra tinkamas, priešingai – jie tik dar labiau įtikina, kad ryšys tarp ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės egzistuoja.

[28] Kai kurių autorių, pvz., F. Rigaux, nuomone, naujos – ES teisės – sistemos atsiradimas lemia laipsnišką nacionalinės teisės, įskaitant tarptautinę privatinę teisę, reikšmės sumenkimą, o gal net ir išnykimą. Kiek tai susiję su tarptautine privatine teise, jos objekto laispnišką išnykimą lemia vienas iš pagrindinių ES teisės tikslų – kiek įmanoma labiau sumažinti valstybių narių teisinio reguliavimo skirtumus, šiuo tikslu harmonizuojant ar net vienodinant materialinės teisės normas. Pasak F. Rigaux (*supra*, note 9, p. 34), dėl tikėtina, kad dėl ES įtakos po keletos metų apie valstybių narių tarptautinę privatinę teisę bus galima kalbėti kaip apie „dinozaurą (iguanodontą), kuris išnyko neatlaikęs geriau prisitaikiusių ar žiauresnių gyvūnų konkurencijos" (pranc. *„une espèce d'iguanodon n'ayant pas survecu à la concurence d'animaux mieux armés ou plus sanguinaires"*).

[29] FALLON, M. *supra*, note 20, p. 268–269.

[30] Teisės doktrinoje sąvoka *revoliucija*, kalbant apie ES teisės įtaka tarptautinės privatinės teisės normoms, vartojama skirtingai. Pvz., **R. Michaels** nurodo, kad ši sąvoka negali būti vertinamojo pobūdžio, kadangi revoliucija visada yra „gera" vieniems ir „bloga" – kitiems; ji gali būti staigi (kaip Bastilijos paėmimas) arba laipsniška (kaip Spalio revoliucija); ji gali keisti rezultatus ar tik metodus. Bet kuriuo atveju revoliucija visada reiškia naujoves, pokyčius, senų tradicijų negrįžtamą pakeitimą. Remdamasis tokia plačia *revoliucijos* samprata, autorius teigia, jog tai, kas dabar vyksta Europoje (tarptautinės privatinės teisės federalizavimo, konstitucionalizavimo, metodų pliuralizavimo reiškiniai, palaipsniui užgožiantys tradicinius tarptautinės privatinės teisės elementus (nacionalizaciją, vietinį internacionalizmą) savo mastu galėtų būti prilyginta XX a. JAV kolizinės teisės revoliucijai. Be to, autorius pastebi, kad ES teisės įtakos nulemta valstybių narių tarptautinės privatinės teisės revoliucija, palyginus su JAV kolizinės teisės revoliucija, yra originalesnė ir jos mastas didesnis (MICHAELS, R. The New European Choice-of-Law Revolution: Lessons for the United States? *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008, p. 1609–1643). Kiti autoriai sąvoką *revoliucija* vartoja siauresne prasme. Pvz., **H. Muir Watt**, teigia, kad ES teisė yra tik vienas iš veiksnių, lemiančių valstybių narių tarptautinės teisės revoliuciją. Be to, autorė pažymi, kad ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės revoliuciją lemia ne ES teisėje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas ar tarptautinės privatinės teisės normų vienodinimas ES antrinės teisės aktais, bet ES teisės nulemtas daugiašalio taikytinos teisės parinkimo metodo (bilateralizmo) keitimas vienašaliu metodu (unilateralizmu), kitaip sakant, autorė pripažįsta tik ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės metodų revoliuciją (MUIR WATT, H. *supra*, note 9, p. 1983–1998). Panašiai ir **S. Billarant** nurodo, jog ES teisė lemia tarptautinės privatinės teisės sprendimų evoliuciją ir metodų revoliuciją, kuri yra ne kas kita, kaip JAV kolizinės teisės revoliucijos *alter ego*. Be to, autorius teisingai pastebi, kad ES pirminės teisės įtaka valstybių narių taikytinos teisės nustatymo metodui yra tokia didelė, kad sąvokos *revoliucija* vartojimas nėra netinkamas (BILLARANT, S. Une révolution européenne en droit international privé? Les incidences du droit de l'Union européenne sur le droit international privé à la lumière du statut des personnes. In BURGORGUE–LARSEN, L., DUBOUT, E. (dir.) *Les interactions normatives – Droit de l'Union européenne et droit international*. Paris: Pedone, Coll. Cahiers européens

2. Disertacijos aktualumas, mokslinis naujumas, teorinė ir praktinė reikšmė

Ši disertacija, kaip ir bet koks kitas ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio tyrimas, neturėtų prasmės, jei pripažintume, kad Europos Sąjungos teisė panaikina (arba panaikino, panaikins) valstybių narių teisinio reguliavimo skirtumus, tokiu būdu nepalikdama vietos tarptautinei privatinei teisei[31]. Kitaip sakant, teigti, jog ši disertacija yra aktuali, galima tik įrodžius, kad dėl Europos Sąjungos teisės įtakos poreikis nustatyti teisę, taikytiną tarpvalstybiniams santykiams ar situacijoms, neišnyks.

Šiuo tikslu pirmiausia reikėtų priminti, kad Sąjunga turi tik suteiktąją kompetenciją, kurią įgyvendina vadovaudamasi subsidiarumo ir proporcingumo principais, ir yra įsipareigojusi gerbti valstybių narių nacionalinį savitumą[32], teisines sistemas ir tradicijas[33]. Todėl tikėtis, kad artimiausiu metu ES institucijos priims teisės aktą, bent jau panašų į nacionalinį civilinį kodeksą, kuris pilnai pakeistų dvidešimt aštuonių valstybių narių privatinę teisę, yra nerealu.[34] Priešingai – pastebėtina, kad valstybių narių

(n°2), 2012, p. 309–310, p. 358). Analogiškos nuomonės laikosi ir **J. Meeusen**, pripažįstantis, jog ES kontekste galima kalbėti apie valstybių narių tarptautinės privatinės teisės revoliuciją, ir išskiriantis tris pagrindines tokios revoliucijos apraiškas: Europos tarptautinė privatinė teisė ypatingą dėmesį skiria nediskriminavimo principui, pagrindinėms laisvėms ir abipusio pripažinimo principui (MEEUSEN, J. *supra*, note 26, p. 291, 304). **Erin Ann O'Hara** ir **Larry E. Ribstein** nurodo, kad netrukus ES kontekste bus galima kalbėti apie antrąją (pirmoji – JAV) revoliuciją, kuri, pasak jų, privatiems asmenims suteiks daugiau galimybių pasirinkti taikytiną teisę (O'HARA, E. A., RIBSTEIN, L. E. Rules and Institutions in Developing a Law Market: View from the United States and Europe. *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008, p. 2179). ***Contra*** **Symeon C. Symeonides** (*supra*, note 9, p. 1743), kurio nuomone, Europa pasuko evoliucijos, bet ne revoliucijos keliu. Maža to, autorius pastebi, kad sąvoka *revoliucija* yra netinkama kalbant apie bet kurią teisės sritį („*The [...] term revolution [...] is always hyperbolic when used in any field of law, especially one as esoteric as choice of law is reputed to be"*). Panašiai ir P. **Picone** teigia, jog prognozuoti tarptautinės privatinės teisės revoliuciją ES kontekste dar per anksti (PICONE, P. Diritto internazionale privato comunitario e pluralità dei metodi di coordinamento tra ordinamenti. In PICONE P. (ed.) *Diritto internazionale privato e diritto comunitario*. Padova: Cedam, 2004, p. 488).

31 Reikėtų priminti, jog dvi prielaidos, būtinos tarptautinei privatinei teisei egzistuoti, yra asmenų judumas ir teisinio reguliavimo skirtumai.

32 ES sutarties 4, 5 straipsniai.

33 SESV 67 straipsnio 1 dalis.

34 Šią išvadą patvirtina ne tik žlugęs ES civilinio kodekso projektas, bet ir naujausias Komisijos pasiūlymas dėl Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės, kuriuo siekiama ne pakeisti (suvienodinti) valstybių narių privatinę teisę, o tik siūloma įtvirtinti alternatyvią, neprivalomą dvidešimt aštuntą (po Kroatijos įstojimo į ES (t. y. 2013 m. liepos 1 d.) – dvidešimt devintą) sutarčių teisės sistemą. Žr.

privatinės teisės normos paprastai harmonizuojamos direktyvomis, kurios valstybėms narėms privalomos tik rezultato prasme. Kitaip sakant, valstybės narės iš principo gali laisvai pasirinkti priemones direktyvos tikslams pasiekti[35]. Tai lemia, kad direktyvas perkeliantys nacionaliniai teisės aktai, nors ir yra lygiaverčiai ES teisės požiūriu[36], negali būti laikomi identiškais valstybių narių tarptautinės privatinės teisės požiūriu. Pavyzdžiui, galima išskirti net šešis Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais[37] perkėlimo į nacionalinę teisę modelius[38], kurie visi yra tinkami ES teisės požiūriu, tačiau kartu reiškia *skirtingą nacionalinį reguliavimą* tarptautinės privatinės teisės požiūriu.

Maža to, kaip pripažįsta ir pati Komisija, kai kurios privatinės teisės sritys artimiausiu metu, arba apskritai niekada, nebus harmonizuotos[39], todėl ir toliau bus reguliuojamos skirtingais valstybių narių teisės aktais. Šią išvadą, o kartu ir tarptautinės privatinės teisės poreikį tokiame giliai integruotame kontekste, kaip Europos Sąjunga, patvirtina ir ES institucijų praktika: ES institucijos priima teisės aktus, kuriais vienodinamos ne materialinės, bet tarptautinės privatinės teisės normos.

2011 m. spalio 11 d. Komisijos pasiūlymą (COM (2011) 635 galutinis) dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0635:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2011-12-20].

35 Išskyrus, matyt, visiško harmonizavimo direktyvas, kurios paprastai stipriai apriboja valstybių narių galimybę pasirinkti priemones direktyvos tikslui pasiekti.

36 Lygiaverčiai, nes užtikrina direktyvoje įtvirtintą apsaugos lygį.

37 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL *2004 m. specialusis leidimas* 15 skyrius, 2 tomas, p. 288).

38 BASEDOW, J. Rapport de synthèse: Quel droit privé pour l'Europe? In BERGÉ, J.–S. (sous la dir.) *La réception du droit communautaire en droit privé des états membres. Colloque international session internacionale d'études doctorales. Université Paris X – Nanterre, 28 janvier – 1er février 2003*. Bruxelles: Brulyant, 2003, p. 241. Autorius pastebi, kad tik materialus unifikavimas (t. y. nacionalinės teisės normų pakeitimas ES teisės normomis) pašalina nacionalinės teisės sistemų koordinavimo, o kartu ir pačios tarptautinės privatinės teisės, poreikį. Harmonizavimas priešingai – reikalauja koordinavimo. Tiesa, pasak J. Basedow, ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykis tampa sudėtingesnis tais atvejais, kai ES lygiu harmonizuojamos koordinavimo (t. y. kolizinės) taisyklės.

39 Buvusio komisaro A. Vitorino nuomonė („*Il existe certains domaines du droit civil et du droit pénal, tant en ce qui concerne le fond que la procédure, qui ne seront pas harmonisés pendant très longtemps entre les membres de l'Union européene, et peut-être même jamais*"). Cit. iš: REMIEN, O. Private International Law, the European Community and its Emerging Area of Freedom, Security and Justice. *Common Market Law Review*, vol. 26, 2001, p. 63.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima drąsiai teigti, jog Europos Sąjungos teisė *nepanaikina* teisinio reguliavimo skirtumų tarp valstybių narių, taigi – ir teisės kolizijų galimybės. Priešingai – ES teisė skatina laisvą asmenų, prekių, paslaugų ir kapitalo judėjimą, o kartu ir tarpvalstybinių situacijų, kurios dėl savo tarptautinio pobūdžio patenka ne tik į ES, bet ir į tarptautinės privatinės teisės taikymo sritį, skaičiaus didėjimą. Tokiu būdu ES teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų konfrontacija tampa neišvengiama, o jų sąveikos tyrimo poreikis – akivaizdus.

Kaip teisingai pastebi GA E. Sharpston, „tarptautinė privatinė teisė, kad ir ką leistų manyti jos pavadinimas, *nėra tarptautinės teisės dalis*“[40], o yra *nacionalinės teisės šaka*. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad ES teisės ir tarptautinės privatinės santykiai kol kas nėra aiškiai apibrėžti nei teisės doktrinoje, nei pozityviojoje teisėje, ESTT ar nacionalinių teismų praktikoje ir kelia nemažai klausimų akademikams ir praktikams, ES pirminės teisės įtakos tarptautinei privatinei teisei tyrimas yra ypač aktualus nacionaliniam įstatymų leidėjui, teismams ir doktrinai.

Disertacijos aktualumas Lietuvos įstatymų leidėjui. Vienas iš prioritetinių pastarojo laikmečio Lietuvos Respublikos politikos tikslų, suformuluotų tuoj po Nepriklausomybės atkūrimo, – narystė Europos Sąjungoje – ir šio tikslo sėkmingas įgyvendinimas nulėmė nacionalinės teisės (taigi – ir tarptautinės privatinės teisės normų) derinimo su Europos Sąjungos teise *(acquis communautaire)* poreikį. Jei iki įstojimo į Europos Sąjungą tokiam teisės derinimui buvo būdingas politinis aspektas, tai šiandien jis vyksta išskirtinai teisiniame kontekste[41] ir turi įtakos pirmiausia nacionalinės teisės aktų leidybai.

---

[40] 2008 m. balandžio 24 d. GA E. Sharpston Išvados byloje *Grunkin and Paul*, C-353/06, Rink. p. I-07639, 37 punktas. [Pasvirasis šriftas – disertacijos autorės]

[41] KRIAUČIŪNAS, D. Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas ir taikymas Lietuvoje. *Politologija*, nr. 4, 2007, p. 134. Analizuodamas ES teisės aktų įgyvendinimo problematiką, autorius pastebi, kad „nustatytu laiku vykstantis ir veiksmingas ES teisės įgyvendinimas – tiek tiesiogiai veikiančių ES teisės normų taikymas, tiek direktyvų perkėlimas, tiek veiksminga teisminė ES suteiktų teisių apsauga

Lietuvos teisėkūrai, kuri neturi gilių tradicijų ir neretai yra chaotiška, neapgalvota, skubota, Europos Sąjungos teisė, kiekybiniu ir kokybiniu požiūriu, yra tikras iššūkis. Todėl ši disertacija, kurioje įstatymų leidėjas ras atsakymus į klausimus, susijusius su valstybių narių kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, ES pirminės teisės įtaka kolizinių teisės normų turiniui, taip pat tradicinių sąsajos kriterijų atitikties ES pirminei teisei vertinimą, tikėtina, prisidės prie įstatymų leidybos kokybės gerinimo.

Disertacijos aktualumas Lietuvos teismams. Narystė Europos Sąjungoje lėmė ne tik poreikį derinti nacionalinę teisę su ES teise, bet ir paskatino teisinę akultūraciją, kurios vienas ryškiausių ir turbūt sudėtingiausių pavyzdžių, leidžiančių įvertinti mūsų teisėjų teisinės kultūros kokybinę brandą ir pokyčius mūsų teisiniame mentalitete – Europos Sąjungos teisės taikymas Lietuvos teismuose.

Europos Sąjungos teisės taikymas Lietuvos teismuose nėra naujas reiškinys: ES teisė netiesiogiai taikyta dar iki Lietuvos narystės ES[42], maža to, jau beveik dešimtmetį Lietuvos teismai, kaip *juges de droit commun*, taiko ES teisę ir užtikrina privačių asmenų teisių, kurias jiems suteikia ES teisė, teisminę gynybą. Vis dėlto ES teisės taikymas kelia problemų ir tą pripažįsta patys teisėjai. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėja J. Stripeikienė pastebi, kad: „nors iš pirmo žvilgsnio Europos Sąjungos teisės principai yra aiškūs ir suprantami, tačiau juos pritaikyti konkrečioje byloje nėra

– tai valstybės įsipareigojimas, kurio reikėjo laikytis stojant į Europos Sąjungą ir kuris **tapo dar aktualesnis nuo narystės ES pradžios**“. [Paryškinta disertacijos autorės].

42 Pastebėtina, kad, dar prieš Lietuvai įstojant į Europos Sąjungą, vyko intensyvus nacionalinės teisės derinimas su Europos Sąjungos teise, kuris lėmė naujų institutų, sąvokų ir teisės aiškinimo metodų recepciją Lietuvos teisėje, o kartu tapo iššūkiu Lietuvos Respublikos teismams. Lietuvos teismai, taikydami iš pirmo žvilgsnio nacionalinę normą, turėjo vis daugiau dėmesio skirti šios normos inkorporavimo į nacionalinę teisės sistemą momentui, priežastims, galiausiai ir teisės normos kilmei. Kitaip sakant, nacionalinės teisės derinimas su Europos Sąjungos teise, ypač tais atvejais, kai tam tikros ES teisės normos buvo tiesiog perrašytos į nacionalinę teisę (pvz., 1980 m. Romos konvencijos dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės normos perrašytos į Civilinio kodekso 1.37 ir kitus straipsnius), įpareigojo teismus tokias normas taikyti ir aiškinti taip, kaip jos suprantamos ES teisėje, t. y. taikyti lyginamąjį (analizuoti ESTT, kitų ES valstybių narių teismų praktiką), teleologinį ir kitus teisės aiškinimo metodus. Kitaip sakant, dar prieš Lietuvai įstojant į Europos Sąjungą, ES teisės aktai buvo pagrindinis šaltinis aiškinant tikrąją nacionalinės teisės normų prasmę.

paprasta“[43]. Be to, šią išvadą patvirtina ir Lietuvos teismų kreipimaisi į ESTT dėl ES teisės išaiškinimo tokiose rezonansinėse bylose kaip, pvz., *Rinau*[44] ar *Vardyn*[45].

Taikymo sudėtingumo požiūriu nuo ES teisės neatsilieka (o gal net ją ir aplenkia![46]) tarptautinė privatinė teisė, kuri dėl šios priežasties doktrinoje vadinama „ezoterine teise“[47], „niūria pelke, apgyvendinta išsilavinusiais, ekscentriškais profesoriais, keistu ir nesuprantamu žargonu samprotaujančiais apie mįslingus dalykus, į kurią patekęs teismas pasimeta“ [48], o taikytinos teisės nustatymo procesas prilyginamas „pasirinkimo pragarui“[49].

Iš tiesų teismams, nagrinėjantiems tarpvalstybines bylas, keblumų pirmiausia kyla dėl paties tarptautinės privatinės teisės pobūdžio. Tarptautinė privatinė teisė iš kitų nacionalinės teisės šakų išsiskiria tuo, kad ji yra visuma tarpusavyje susijusių, nuoseklaus ir toli gražu ne mechaniško taikymo reikalaujančių loginių konstrukcijų grandinė. Todėl, siekiant tinkamai parinkti teisę, taikytiną santykiams su užsienio elementu, neužtenka vien tik žinoti įstatymo raidę, bet reikia puikiai išmanyti teorinius tarptautinės privatinės teisės taikymo niuansus ir gebėti juos pritaikyti praktikoje. Šiuo požiūriu Lietuvos teismų, taikančių tarptautinę privatinę teisę, problemos iš esmės yra

---

[43] STRIPEIKIENĖ, J. *Europeizuotos ir internacionalizuotos privatinės teisės aiškinimas ir taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus praktikoje: lyginamojo metodo vaidmuo*. Pranešimas skaitytas 2008 m. balandžio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, bendradarbiaujant su Šveicarijos Liucernos universiteto Internacionalizuotos ir europeizuotos privatinės teisės tyrimų centru, organizuotoje konferencijoje „Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams“.

[44] 2008 m. gegužės 14 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktas prašymas dėl prejudicinio sprendimo byloje *Rinau*, C-195/08 (OL 2008 C 171, p. 27).

[45] 2009 m. spalio 2 d. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą byloje *Vardyn*, C-391/09 (OL 2009 C 312, p. 20).

[46] Skirtingai nei taikant ES teisę, nacionaliniams teismams, taikantiems tarptautinę privatinę teisę, ESTT negali padėti suvokti jos turinio, kas paaiškina didesnį tarptautinės privatinės teisės tyrimo poreikį.

[47] SYMEONIDIS, S. C. *supra*, note 9, p. 1743.

[48] PROSSER, W. Interstate Publication. *Michigan Law Review*, no. 51, 1953, p. 971.

[49] BOLLÉE, S. L’extension du domaine de la méthode de reconnaissance unilatérale. *RCDIP*, vol. 96, no. 2, 2007, p. 307.

identiškos toms, su kuriomis susiduria ir kitų valstybių narių teismai[50]. Tiesa, Lietuvoje jos yra daug opesnės ir aiškesnės dėl istorinių aplinkybių, neleidusių susiformuoti bylų su užsienio elementu nagrinėjimo, o kartu ir užsienio teisės taikymo kultūrai.

Kol Lietuvos teismai dar tik bando „prisijaukinti“ tarptautinę privatinę teisę, bylų su užsienio elementu skaičius auga ir dėl ES teisės įtakos, tikėtina, dar labiau augs, todėl tarptautinės privatinės teisės taikymo klausimas netrukus turėtų tapti prioritetiniu Lietuvos teismų darbotvarkėje. Galbūt jau šiandien reikėtų pradėti, pavyzdžiui, nuo pasenusios Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalgos[51], atnaujinimo arba kitu būdu pateikti tarptautinės privatinės teisės taikymo gaires Lietuvos teismams?

Jei ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų taikymas skirtingose bylose kelia problemų, tai, norint įsivaizduoti, kokios problemos kyla teismams, kurie *toje pačioje byloje* privalo taikyti ne tik ES teisės, bet ir tarptautinės privatinės teisės normas ir kartu spręsti horizontaliąsias ir vertikaliąsias teisės kolizijas, lakios fantazijos nereikia. Šias problemas išryškina teismų praktikos analizė.

Vienas iš iškalbingiausių pavyzdžių, nors ir susijusių su tarptautinės jurisdikcijos nustatymu, – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kreipimasis į ESTT byloje *F–Tex*[52] ir nacionalinio teismo klausimų (ypač pirmojo klausimo a punkto)[53] formuluotės. Antrasis, ne ką mažiau pasakantis, – Lietuvos

---

[50] Vienintelis skirtumas yra nebent tas, kad kitose valstybėse narėse, kitaip nei Lietuvoje, tarptautinės privatinės teisės „raizgalynę“ paprastai „išnarplioja“ doktrina, todėl taikyti tarptautinės privatinės teisės normas kitų valstybių narių teismams yra sąlyginai lengviau.

[51] Aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28. *Teismų praktika*, 2001, Nr. 14.

[52] 2010 m. gegužės 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą byloje *F–Tex*, C-213/10 (OL 2010 C 195, p. 7).

[53] Viena vertus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nurodydamas, kad *actio Pauliana* ieškinys yra *tiesiogiai iš bankroto proceso išplaukiantis ir su juo glaudžiai susijęs,* pats atsako į savo klausimą dėl Reglamento (EB) Nr. 1346/2000 taikymo srities. Kita vertus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas klausia, (perfrazuojant), ar vienos kategorijos bylų jurisdikcijai nustatyti taikomos taisyklės gali būti laikomos

apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo mėnesio nutartis[54], kurioje nurodyta, jog „tuo atveju, kai vienoje Europos Sąjungos valstybėje narėje sprendžiama byla ir *teismas nutaria taikyti kitos Europos Sąjungos valstybės narės teisę pagal savo šalies kolizines normas, įtvirtintas nacionalinėje teisėje, reikia išsiaiškinti*, ar *taikytinos teisės klausimo nereglamentuoja Europos Bendrijos teisė* ar tarptautinė teisė. *Jeigu kolizinių normų, kurios turėtų būti taikomos byloje, neįtvirtina nei Europos Bendrijos teisė*, nei tarptautinės sutartys (dvišalės ar daugiašalės), *taikomos valstybės narės, kurioje nagrinėjama byla, nacionalinėje teisėje įtvirtintos kolizinės teisės normos*“[55].

Perskaičius šią nacionalinio teismo nutarties ištrauką, kyla keletas klausimų. Pirma, kodėl Lietuvos apeliacinis teismas ES antrinės teisės aktuose įtvirtintų kolizinių normų nelaiko nacionalinės teisės sistemos sudedamąja dalimi? Antra, kaip galima pirmiausia pagal nacionalines normas (į kurias Bendrijos teisėje (tiesiogiai taikomuose reglamentuose) įtvirtintos kolizinės taisyklės dėl neaiškių priežasčių neįtraukiamos![56]) nuspręsti taikyti kitos valstybės narės teisę, kitaip sakant, išspręsti taikytinos teisės klausimą, ir tik po to tikrinti, ar Bendrijos teisė nereglamentuoja taikytinos teisės nustatymo klausimų (kam dar tikrinti, juk jau nuspręsta – taikoma kitos valstybės narės teisė)? Galiausiai pagal nacionalinės teisės normas *nusprendęs taikyti kitos valstybės narės teisę* ir įsitikinęs, kad Bendrijos teisė tikrai nereglamentuoja taikytinos teisės nustatymo klausimo, kokias dar nacionalines kolizines normas siūlo taikyti Lietuvos apeliacinis teismas? Galbūt Lietuvos apeliacinis teismas

---

kitos kategorijos bylų jurisdikcijai nustatyti taikomų taisyklių išimtimi (palyginimui – ar taisyklės, pagal kurias nustatoma civilinių bylų jurisdikcija, galėtų būti laikomos taisyklių, pagal kurias nustatoma jurisdikcija baudžiamosiose bylose, išimtimi). Plačiau apie tai žr. 2010 m. rugpjūčio 13 d. Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Lietuvos Respublikos Vyriausybės vardu ESTT pateiktas rašytines pastabas byloje *F–Tex*, C-213/10.

54 Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. rugsėjo mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje R. T ir J. T, *v.* G. S., Nr. 2-1895/2011, kat. 91.8.

55 Pasvirasis šriftas – disertacijos autorės.

56 Pastebėtina, kad su analogiška problema susiduriama ir teisėkūroje: valstybės institucijos neretai primygtinai reikalauja perrašyti ES reglamentus į nacionalinę teisę, dažniausiai – dėl aiškumo. Bet juk įstatymų neperrašome į kitus įstatymus vien tik dėl aiškumo! Yra daugybė sričių, pvz., įmonių teisė, kurias reguliuoja skirtingi teisės aktai, tačiau niekam nekyla problemų dėl aiškumo, o juo labiau nekyla net minčių dėl galimybės ir (arba) poreikio vieną įstatymą perrašyti į kitą.

norėjo pasakyti, kad, nagrinėdamas bylą su užsienio elementu, teismas taikytinos teisės klausimą sprendžia pagal nacionalinę teisę, pirmiausia patikrindamas, ar taikytinos teisės klausimas nėra reguliuojamas vienu iš ES reglamentų, ir, jei nėra, – taikydamas vidaus (statutinėje) teisėje, pvz., Civiliniame kodekse, įtvirtintas kolizines taisykles; ir, tik pritaikęs kolizines taisykles, teismas gali nuspręsti taikyti *lex fori*, kitos valstybės narės ar trečiosios valstybės teisę?

Pirmiau aptarti Lietuvos teismų praktikos pavyzdžiai įrodo, kad, deja, bet teisinei akultūracijai beveik dešimties narystės ES metų nepakako. Apie Europos Sąjungos teisę ir toliau kalbama kaip apie „svetimkūnį“, o tarptautinės privatinės teisės klausimai, kurie ir taip yra painūs, dar labiau supainiojami būtent tose bylose, kuriose susiduria ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės taikymo klausimai. Todėl darbo autorė tikisi, kad ši disertacija, kurioje ne tik tiriama ES pirminės teisės įtaka daugiašalių tarptautinės privatinės teisės taisyklių kūrimui ir taikymui, bet ir pateikiami praktiniai pasiūlymai dėl taikytinos teisės nustatymo metodo ginčuose, kurie patenka į ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės taikymo sritį, bei konkrečių nacionalinės (vidaus) teisės normų, pvz., Civilinio proceso kodekso 810 straipsnio 1 dalies 6 punkto, taikymo tokiose bylose, bent maža dalimi prisidės prie teismų darbo kokybės gerinimo ir efektyvesnės privačių asmenų teisių teisminės gynybos.

Disertacijos aktualumas Lietuvos ir kitų ES valstybių narių teisės doktrinai. Lietuvoje šios disertacijos tema nė karto nebuvo nagrinėta, taigi yra *visiškai nauja* akademiniu požiūriu. Pirmą kartą Lietuvos teisiniame diskurse yra siekiama atlikti išsamią, kompleksinę probleminių ES pirminės teisės įtakos daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms aspektų analizę ir pateikti ne tik teorinius, bet ir praktinius identifikuotų problemų sprendimo būdus.

Šiuo aspektu pastebėtina, kad, nors Lietuvos teisės doktrinoje daugėja mokslinių publikacijų, kuriose gilinamasi ne tik į ES teisės aktų įgyvendinimo

ir taikymo problematiką bendrąja prasme, bet ir į ES teisės įtaką konkrečioms nacionalinės (vidaus) teisės normoms, kol kas mokslinė analizė neretai primena žaidimą „Surask dešimt skirtumų“, t. y. apsiriboja paviršutinišku atitinkamuose nacionalinės teisės aktuose (pvz., civiliniame kodekse) ir ES antrinėje teisėje įtvirtintų taisyklių panašumų ir skirtumų konstatavimu, dažniausiai papildomai nesigilinant į šių neretai identiško turinio taisyklių tikslų ir funkcijų, taikymo ir aiškinimo skirtumus.

Analogiškai ir ES teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei srityje Lietuvos doktrina prioritetą teikia ES reglamentuose (t. y. *ES antrinėje teisėje*) ir nacionalinės teisės aktuose (pvz., Civiliniame kodekse) įtvirtintų taisyklių lyginamajai analizei[57]. O ES *pirminės teisės* įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms Lietuvos teisininkų darbuose apskritai nėra tiriama arba kai kurie šios įtakos aspektai paliečiami tik netiesiogiai, pagrindinį dėmesį skiriant kitų klausimų (pvz., įmonių teisės) tyrimui[58]. Todėl darbo autorė tikisi, kad ši disertacija, kurioje siekiama visapusiškai įvertinti ES pirminės teisės įtaką valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms, ypatingą dėmesį skiriant taikytinos teisės nustatymo metodologijai, turinčiai esminę reikšmę

---

[57] Pvz., MIZARAS, V. Roma II reglamentas ir Lietuvos tarptautinė privatinė teisė. In MIZARAS, V. (vyr. redaktorius) *Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum Valentinas Mikelėnas*. Vilnius: Justitia, 2008; MIZARAS, V. Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatai: reglamentai Roma I ir Roma II (pradžia). *Justitia*, Nr. 4 (70), 2008. MIZARAS, V. Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatai: reglamentai Roma I ir Roma II (pabaiga). *Justitia*, Nr. 1 (71), 2009.

[58] Vieninteliai šia kryptimi plėtojamų tyrimų pavyzdžiai – prof. dr. I. Vėgėlės mokslinės publikacijos (pvz., VĖGĖLĖ, I. *Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2002; VĖGĖLĖ, I. Europos Sąjungos įmonių teisės unifikavimas ir įmonėms taikytinos teisės problema. *Jurisprudencija*, t. 21 (13), 2001, p. 146–153) ir dr. R. Čiočio moksliniai straipsniai (pvz., ČIOČYS, R. Steigimosi laisvė po Cartesio bylos: ES inkorporavimo doktrinos trūkumas ir to padariniai. *Teisė*, 2010, 75 tomas). Mokslinių publikacijų, kuriose tiriami klausimai patenka į šios disertacijos objektą ir atsiribojama nuo ES teisės įtakos nacionalinei materialinei teisei tyrimo, autorė, deja, yra ir šios disertacijos autorė (žr. LIUBERTAITĖ, L. Nacionalinė pilietybė kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijus. *Teisė*, 2011, 80 tomas; LIUBERTAITĖ L. Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje: ribų beieškant. *Teisė*, 2011, 79 tomas).

tarptautinėje privatinėje teisėje[59], paskatins Lietuvos teisės doktriną plėtoti ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei tyrimus.

Kadangi disertacijoje tiriama ES pirminės teisės įtaka ne tik Lietuvos, bet ir kitų ES valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms bendrąja prasme, nepakanka temos naujumą ir aktualumą įvertinti vien Lietuvos teisės mokslo kontekste, vertintinas ir disertacijos naujumas bei aktualumas platesniu – europiniu tyrimų lygmeniu.

Jokiu būdu negalima teigti, kad ES teisės įtaka valstybių narių tarptautinei privatinei teisei yra netirta sritis. Priešingai – dėl šioje disertacijoje tiriamos problematikos aktualumo ir ypatingo sudėtingumo, kurį lemia ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų specifika, šių reiškinių sąveikos analizei užsienio teisės literatūroje, kitaip nei Lietuvos teisės doktrinoje, pastaraisiais metais buvo skiriama itin daug dėmesio. Vis dėlto, nepaisant mokslinių publikacijų kiekio, vieno aiškaus atsakymo dėl to, kaip reikėtų vertinti ES pirminės teisės įtaką valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms, nėra pateikusi ir užsienio teisės doktrina.

Būtų galima išskirti pagrindines priežastis, dėl kurių, disertacijos autorės nuomone, užsienio doktrinoje ES pirminės teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės sąveiką iki šiol nėra visapusiškai ištirta. Pirma, dėl temos aktualumo užsienio autoriai paprastai itin plačiai apibrėžia ES teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei tyrimo objektą, į jį įtraukdami visas ES teisės (pirminės ir antrinės) normas ir visus tarptautinės privatinės teisės institutus, todėl neretai tyrimai yra gan paviršutiniški. Antra, ES teisės dinamiškas pobūdis lemia nuolatinį problematikos atsinaujinimą ir doktrina tiesiog nespėja laiku sureaguoti: dažniausiai šią temą analizuojantys užsienio autoriai neturi galimybės lyginti savo požiūrio su kitų

[59] Keičiantis metodui (unilateralizmas, bilateralizmas ar kt.), keičiasi ir tarptautinės privatinės teisės normų tikslas, funkcija, užsienio teisės taikymo pagrindas ir kiti svarbūs taikytinos teisės nustatymo proceso elementai.

mokslininkų nuomone, kas iš esmės neleidžia atskleisti problematikos gylio, maža to, tam tikri probleminiai aspektai (ypač susiję su ES teisės įtaka tarptautinės privatinės teisės metodui), kurie išsamiai tiriami šioje disertacijoje, lieka nepakankamai išnagrinėti. Trečia, pasirinktas ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio tyrimo kampas priklauso nuo to, kokiam tarptautinės privatinės teisės metodui tyrėjas teikia pirmenybę, todėl nestebina ne tik užsienio autorių pozicijų įvairovė, bet ir tai, kad šiandien, kai bendrą – metodologinį – šioje disertacijoje išryškintų problemų sprendimo vardiklį jau būtų galima rasti, užsienio doktrinoje jo kol kas neieškoma[60]. Ketvirta, užsienio doktrinoje šios disertacijos tema paprastai tiriama izoliuotai, t. y. apsiribojama tik konkretaus mokslininko atstovaujamos valstybės teisės sistemoje įtvirtintų sąsajos kriterijų atitikties ES pirminei teisei vertinimu. Galiausiai neretai užsienio mokslininkai ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykį vertina tik kaip konkuruojantį arba neutralų. Dėl tokio gan riboto požiūrio į ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveiką praktiškai neįmanoma numatyti ES teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės santykio raidos perspektyvų.

Siekdama užpildyti užsienio teisės doktrinos spragas, šios disertacijos autorė, kitaip nei dauguma užsienio mokslininkų, pasirinko gan siaurą tyrimo objektą – ES *pirminės* teisės įtaka valstybių narių *daugiašalėms* tarptautinės privatinės teisės normoms. Šioje disertacijoje nebus tiriama ES antrinė teisė ir su taikytinos teisės nustatymu nesusiję tarptautinės privatinės teisės institutai (jurisdikcijų kolizijos, užsienio teismų sprendimų pripažinimas). Taip pat darbe nebus nagrinėjami tie taikytinos teisės nustatymo metodai (*lois de police*, tarptautinės privatinės teisės materialinių normų metodas), kurie nereikalauja daugiašalės kolizinės taisyklės taikymo. Galiausiai disertacijoje bus

[60] Užsienio autoriai, tiriantys ES teisės įtaką tarptautinės privatinės teisės metodui, paprastai pateikia tik argumentus, pagrindžiančius ES teisės įtaką jų atstovaujamam metodui (pvz., siekia įrodyti, kad ES teisė lemia pripažinimo metodo platesnį taikymą arba kad dėl ES teisės įtakos daugiašalės kolizinės taisyklės nukreipia ne į taikytiną teisę, bet į referencinę teisės sistemą) ir kritiškai nevertina kitų autorių požiūrio, tokiu būdu susiaurindami tyrimo perspektyvą.

atsiribojama ir nuo ES pirminės teisės įtakos specifinėms kolizinėms taisyklėms (pvz., toms, kuriose įtvirtinti alternatyvūs ar kumuliatyvūs sąsajos kriterijai). Tokiu būdu maksimaliai susiaurintas disertacijos objektas, tikėtina, leis plačiau ir giliau išanalizuoti vieną iš problemiškiausių ES teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės sąveikos aspektų – ES *pirminės* teisės įtaką valstybių narių *daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms.*

Be to, šioje disertacijoje, skirtingai nei užsienio teisės doktinoje, siekiama palyginti ir kritiškai įvertinti pačius įdomiausius ir iš pirmo žvilgsnio radikaliai skirtingus tarptautinės privatinės teisės specialistų požiūrius į ES pirminės teisės įtaką taikytinos teisės nustatymo *metodui* bei pasiūlyti alternatyvų valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų pokyčio, kurį nulėmė ES pirminė teisė, metodologinį aiškinimą.

Galiausiai šiame darbe, kitaip nei daugelyje užsienio mokslininkų darbų, ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės suderinamumo problematika tiriama išryškinant ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės specifiką, siekiama nustatyti esamus ir numatyti būsimus ne tik Lietuvos, bet ir kitų valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės taisyklių pokyčius, kuriuos lemia ES pirminė teisė.

Iš to, kas išdėstyta, akivaizdu, jog, nepaisant to, kad kitų ES valstybių mokslininkai gan išsamiai nagrinėja šiame darbe tiriamą problematiką, kai kurios disertacijoje keliamos ir analizuojamos problemos yra naujos net ir užsienio teisės doktrinos požiūriu, todėl ši disertacija gali būti laikoma *nauja* ir *originalia* ne tik Lietuvos, bet ir kitų ES valstybių narių teisės doktrinos požiūriu.

Taigi apibendrinant būtų galima teigti, kad šios disertacijos originalumą ir aktualumą Lietuvos ir kitų ES valstybių narių teisės doktrinai lemia ne tik darbe nagrinėjamos problematikos sąlyginis naujumas teisės moksle, bet ir pasirinkto tyrimo pjūvio teorinė bei praktinė reikšmė, leidžianti daryti

moksliniu požiūriu naujas ir originalias išvadas, nepaisant to, kad kai kurie disertacijos autorės analizuojami klausimai fragmentiškai jau buvo nagrinėti užsienio doktrinoje.

Be jau nurodytos teorinės ir praktinės reikšmės Lietuvos teismams, įstatymų leidėjui ir teisės mokslo plėtrai, tikimasi, jog praktiniu požiūriu ši disertacija bus naudinga ir ES teisę bei tarptautinę privatinę teisę studijuojantiems ir praktikuojantiems asmenims, kurie šiame darbe galės rasti išsamios, sistemiškai išdėstytos informacijos apie ES pirminės teisės įtaką daugiašalėms valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms. Galiausiai, atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau minėta, Lietuvoje ši sritis iš esmės nebuvo tirta, tikėtina, jog ši disertacija prisidės ir prie mokslinės tiriamos srities terminologijos vystymo.

3. Tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai

Šios disertacijos *tyrimo objektas* – ES pirminės teisės įtaka daugiašalėms valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms. Pastebėtina, kad siekti vienoje disertacijoje išnagrinėti *visų* ES pirminės teisės normų sąveikos su *visų* valstybių narių *visomis* daugiašalėmis tarptautinės privatinės teisės normomis problematiką, būtų nerealu, todėl iš karto reikia patikslinti disertacijos pavadinime, tekste ir tyrimo objekto apibrėžime vartojamas sąvokas, tokiu būdu patikslinant ir patį tyrimo objektą.

Pirma, šiame darbe nagrinėjamos tik, autorės nuomone, didžiausią įtaką valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės taisyklėms turinčios *ES pirminės teisės normos*, būtent: dėl ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje, laisvo prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimo, ES pilietybės ir diskriminacijos dėl pilietybės draudimo. Atitinkamai į šio tyrimo objektą nepatenka ES pirminės teisės nuostatos, kurios akivaizdžiai neturi jokios įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei (pvz., nuostatos dėl ES institucijų struktūros ar ES antrinės teisės aktų priėmimo tvarkos), taip

pat ir nuostatos, kurios dėl jų įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei specifikos turėtų būti atskiro tyrimo objektu (pvz., ES pirminės teisės normos konkurencijos teisės srityje).

Antra, sąvoka *įtaka* šioje disertacijoje taip pat vartojama ne atsitiktinai, o siekiant apriboti tyrimo objektą tik vertikalia (iš viršaus į apačią) ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms. Tokiu būdu į tyrimo objektą neįtraukiami kiti ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveikos aspektai. Pirma, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ES teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės sąveika yra abipusė – ne tik ES teisė turi įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei, bet ir *vice versa*[61]. Vis dėlto antrasis ES pirminės teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės sąveikos elementas (t. y. iš apačios į viršų), kuris yra ypač svarbus tiriant ES antrinės teisės aktus tarptautinės privatinės teisės srityje, disertacijoje nenagrinėjamas. Antra, darbe taip pat netiriama nei horizontalioji, nei diagonalioji ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveika, kurią kai kurie užsienio autoriai[62] kildina iš ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės lygiavertiškumo tarptautinių situacijų reguliavimo požiūriu[63].

Sąvoka *valstybių narių* (arba *nacionalinės*) tarptautinės privatinės teisės normos šioje disertacijoje apima tik tas normas, kurių šaltinis yra valstybių narių vidaus (statutinė) teisė, pvz., Civilinis kodeksas. Kitaip sakant,

---

61 Pvz., ES antrinės teisės aktuose įtvirtintų tarptautinės privatinės teisės normų struktūra ir turinys paprastai yra „pasiskolintas“ iš vienos ar kelių valstybių narių tarptautinės privatinės teisės. Plačiau apie tai žr. mokslinių straipsnių rinkinį (BERGÉ, J.–S. *supra*, note 18).

62 Žr., pvz., HEYMANN, J. *supra*, note 9.

63 D. Lefranc (LEFRANC, D. La spécificité des règles de conflit de lois en droit communautaire dérivé (aspects de droit privé). *RCDIP*, vol. 94, 2005, p. 418) nurodo, kad ES teisė, kurios taikymas prisideda prie specifinių Europos Sąjungos politinių tikslų pasiekimo, turi įtakos (iš viršaus į apačią) daugeliui nacionalinės teisės šakų, tačiau, pasak jo, atsižvelgiant į tarptautinės privatinės teisės specifiką, ES teisė ir tarptautinė privatinė teisė turėtų būti laikomos lygiavertėmis, nes yra tame pačiame – tarptautiniame – lygmenyje (t. y., kitaip nei ES teisės sąveika su kitomis nacionalinės teisės normomis, ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų sąveika yra horizontalioji). Kadangi šioje disertacijoje, kitaip nei D. Lefranc straipsnyje, nagrinėjama ES pirminės, bet ne antrinės teisės įtaka valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms, kurios kol kas nėra suvienodintos ES lygiu, ir pastarosios laikomos nacionalinėmis, o ne esančiomis viename – tarptautiniame – lygmenyje su ES teise, toliau šioje disertacijoje sąvokos *įtaka*, *poveikis, sąveika*, *sąlytis*, *santykis* vartojamos kaip sinonimai ir apima tik vertikalią, vienpusę (iš viršaus į apačią) ES teisės įtaka valstybių narių tarptautinei privatinei teisei.

sąvoka *valstybių narių* daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos apima tik tas normas, kurios *kol kas* nėra suvienodintos ES lygiu[64]. Dėl šios priežasties disertacijos tiriamojoje – dėstomojoje dalyje pirmiausia siekiama aiškiai atriboti ES ir valstybių narių kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje ir atsakyti į klausimą, ar apskritai dar yra nacionalinių tarptautinės privatinės teisės normų, kurios nurodo teisę, taikytiną situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį.

Siekiant tiksliai apibrėžti tyrimo objektą, taip pat reikėtų priminti, kad, kaip nurodyta Pastaboje dėl vartojamų sąvokų, sąvoka *tarptautinės privatinės teisės normos* šioje disertacijoje vartojama siaurai, t. y. tiriamos tik tos valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms, kurias taikydamas teismas nustato teisę, taikytiną tarpvalstybinėje byloje.

Galiausiai sąvoka *daugiašalės*[65] tarptautinės privatinės teisės normos turi būti suprantama kaip apimanti kolizines taisykles, kuriose įtvirtintas vienintelis sąsajos kriterijus (pvz., pilietybė) ir kurios tradiciškai laikomos neutraliomis, galinčiomis nurodyti tiek užsienio valstybės teisės, tiek ir *lex fori* taikymą. Tokiu būdu šioje disertacijoje atsiribojama ne tik nuo vienašalių tarptautinės privatinės teisės normų, bet ir nuo tų, kuriose įtvirtinti alternatyvūs, kumuliatyvūs sąsajos kriterijai (pvz., įvaikintojo pilietybė ir vaiko pilietybė)[66], tyrimo. Tai lemia, kad į šio tyrimo objektą patenka tik kolizinis

---

64 Pastebėtina, kad ES antrinės teisės aktuose įtvirtintos taisyklės, nors ir yra valstybių narių nacionalinės teisės sistemų dalis, tačiau jų sąveika su ES pirmine teise pasireiškia visiškai kitaip nei tarptautinės privatinės teisės taisyklių, įtvirtintų valstybių narių vidaus (statutinėje) teisėje, todėl jos turėtų būti atskiros analizės objektu.

65 Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės doktrinoje (žr., pvz., AUDIT, B., D'AVOUT, L. *Droit international privé;* 6 *éd*. Paris: Economica, 2010, p. 94) sąvoka *daugiašalės* kolizinės taisyklės paprastai nevartojama – ji keičiama sąvoka *dvišalės* (pranc. *bilatérales*) kolizinės taisyklės, motyvuojant tuo, kad daugiašalės kolizinės taisyklės gali nurodyti tik dviejų valstybių – teismo vietos valstybės arba užsienio valstybės, su kuria ginčo santykis ar situacija yra susijusi, – teisės taikymą. Lietuvos teisės doktrinoje atvirkščiai – įprastai vartojama sąvoka *daugiašalės* tarptautinės privatinės teisės normos, nors ir pripažįstama, kad jos yra tapačios *dvišalėms* tarptautinės privatinės teisės normoms (žr. MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas.* Vilnius: Justitia, 2001, p. 97). Siekiant išlaikyti terminologijos vienovę, disertacijoje vartojama tik sąvoka *daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos*, kuri turi būti suprantama kaip sąvokos *dvišalės tarptautinės privatinės teisės normos* sinonimas.

66 Dauguma tarptautinės privatinės teisės specialistų sutaria dėl to, kad, kitaip nei daugiašalės, kolizinės taisyklės, kuriose įtvirtinti alternatyvūs arba kumuliatyvūs sąsajos kriterijai, siekia konkretaus rezultato

taikytinos teisės metodas ir atitinkamai nepatenka visi kiti taikytinos teisės nustatymo metodai, pvz., *lois de police*[67], kurie dėl ES pirminės teisės įtakos šiems metodams specifikos, turėtų būti atskiro tyrimo objektu. Tiesa, pastebėtina, kad paskutiniame šios disertacijos skyriuje kiti taikytinos teisės nustatymo metodai yra tiriami, tačiau tik tiek, kiek tai būtina ES pirminės teisės įtakai koliziniam metodui įvertinti.

Atsižvelgiant į tyrimo objektą, šia disertacija siekiama atlikti ES pirminės teisės įtakos daugiašalėms valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms probleminių aspektų analizę: pradedant ES ir valstybių narių kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje atribojimu, ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo judėjimo ir ES pilietybės instituto įtakos daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijams tyrimu ir baigiant ES pirminės teisės įtakos taikytinos teisės parinkimo metodui vertinimu. Taigi pagrindinis *tyrimo tikslas* – visapusiškai ir kompleksiškai išanalizuoti ES pirminės teisės įtaką valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms, nustatyti probleminius šios įtakos aspektus, atskleisti daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų aiškinimo ir taikymo trūkumus ir pasiūlyti naujus nustatytų problemų sprendimo būdus.

Siekiant šio tikslo, keliami tokie *tyrimo uždaviniai*:

(pvz., užtikrinti įvaikinimo galiojimą), t. y. prisideda prie įstatymų leidėjo politinių tikslų įgyvendinimo. Nors, šios disertacijos autorės nuomone, daugiašalės kolizinės taisyklės, lygiai kaip ir alternatyvios ar kumuliatyvios kolizinės taisyklės, taip pat prisideda prie tam tikrų įstatymų leidėjo tikslų pasiekimo, šioje disertacijoje nagrinėjamos tik pirmosios, kadangi dėl daugiašalių kolizinių taisyklių specifinės struktūros ir tradiciškai joms priskiriamų požymių ES pirminės teisės įtaka joms yra daug sunkiau apčiuopiama, palyginus su ES pirminės teisės įtaka alternatyvioms kolizinėms taisyklėms. Šiuo aspektu pastebėtina, kad, kai kurių autorių (pvz., H. Spamann *supra*, note 9, p. 14–15) nuomone, alternatyvių kolizinių taisyklių, lygiai kaip ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų, kurios privilegijuoja *lex fori* taikymą, taikymas federaciniame (integraciniame) kontekste apskritai yra netinkamas.

67 Pastebėtina, kad metodologiniu požiūriu *lois de police* gali būti laikomi atskiru metodu arba kito metodo technika. Atskiru metodu *lois de police* laiko, pvz., D. Bureau ir H. Muir Watt (BUREAU D., MUIR WATT, H. *Droit international privé. Partie générale, 2 éd. mise à jour*. Paris: PUF, 2010, p. 578–579). Priešingai – unilateralizmo metodo įrankiu *lois de police* pripažįsta, pvz., B. Audit (AUDIT, B. *Droit international privé; 4 éd*. Paris: Economica, 2006, p. 99). Maža to, *lois de police* gali būti laikomi ir kolizinių taisyklių (t. y. kolizinio metodo įrankio) taikymo išimtimi arba, kitaip sakant, užsienio teisės, į kurią nukreipia kolizinė taisyklė, netaikymo pagrindu (MIKELĖNAS, V. *supra*, note 65, p. 125 *et seq*.).

1) istoriškai ir sistemiškai ištirti ES ir valstybių narių kompetencijos priimti tarptautinės privatinės teisės normas atribojimo klausimus;

2) išanalizuoti ES pirminės teisės nuostatų, užtikrinančių laisvą prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimą, kolizinį pobūdį ir įvertinti doktrinoje suformuluotos paslėptų kolizinių taisyklių teorijos pagrįstumą;

3) išanalizuoti nediskriminavimo principo, ES judėjimo laisvių ir ES pilietybės instituto įtaką daugiašalių kolizinių normų struktūrai, ypatingą dėmesį skiriant sąsajos kriterijų parinkimo problematikai;

4) įvertinti ES pirminės teisės įtaką kolizinių taisyklių taikymo mechanizmui, išryškinant pilietybės kolizijų sprendimo ir užsienio teisės, į kurią nukreipia daugiašalės tarptautinės privatinės teisės taisyklės, netaikymo pagrindų – piktnaudžiavimo teise prevencijos ir *ordre public* – taikymo pokyčius;

5) nustatyti, ar ES pirminė teisė turi įtakos valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje taikomam taikytinos teisės nustatymo metodui, kritiškai įvertinant tradiciniu laikomo daugiašalio (kolizinio) metodo taikymo tinkamumą ES kontekste; atskleisti esamus ir numatyti būsimus metodologinius pokyčius;

6) atskleidus ES pirminės teisės įtaką daugiašalių kolizinių taisyklių struktūrai, jų taikymui ir taikytinos teisės parinkimo metodui, pateikti pasiūlymus ES institucijoms, nacionaliniam įstatymų leidėjui, teismams ir doktrinai dėl nacionalinėje teisėje įtvirtintų daugiašalių tarptautinės privatinės teisės ir (arba) susijusių normų aiškinimo, taikymo ar keitimo.

4. Disertacijos struktūra

Disertacijos struktūrą nulėmė pasirinktas darbo tyrimo objektas, iškelti tikslai ir uždaviniai. Disertaciją sudaro šios keturios dalys: a) įvadas, kuriame, *inter alia,* pateikiama atliktų tyrimų apžvalga ir aprašomi taikyti metodai; b) tiriamoji – dėstomoji dalis, kurioje detaliai ir visapusiškai nagrinėjamas pasirinktas tyrimo objektas; c) tyrimo rezultatų dalis, kurioje pateikiamos išvados ir pasiūlymai; d) disertacijai rengti naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas.

Disertacijos tiriamoji – dėstomoji dalis padalinta į keturis skyrius, kurių kiekvieną sudaro keletas poskyrių, kuriuose nagrinėjami skirtingi pasirinkto tyrimo objekto aspektai.

Pirmieji trys disertacijos skyriai skirti įvertinti ES pirminės teisės įtaką valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms *siaurąja prasme*, būtent: daugiašalių kolizinių taisyklių kūrimui[68] ir taikymui[69]. Pagrindinis dėmesys skiriamas tradicinių sąsajos kriterijų ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymo atitikties ES pirminei teisei analizei.

---

[68] Šioje disertacijoje, nagrinėjant *kolizinių taisyklių kūrimą,* apeliuojama į įstatymų leidėją, o *kolizinių taisyklių taikymo* tyrimu siekiama atkreipti teismų dėmesį į darbe išryškintas problemas. Pastebėtina, kad kai kurie disertacijoje nagrinėjami klausimai (pvz., sąsajos kriterijų parinkimo) gali būti priskirti tiek kolizinių taisyklių kūrimo, tiek ir jų taikymo problematikai, todėl, jei nebūtina, disertacijoje nesistengiama jų dirbtinai atriboti. Pvz., jei, atlikus tyrimą, paaiškėtų, kad pilietybė, kaip sąsajos kriterijus, neatitinka ES pirminės teisės, tai ši išvada, savaime suprantama, turėtų poveikį kolizinių taisyklių kūrimui (kadangi ES viršenybės principas įpareigoja nacionalinį įstatymų leidėją pakeisti arba panaikinti ES teisės neatitinkančias nuostatas), tačiau iki kol ES teisės neatitinkančios taisyklės butų pakeistos ar panaikintos, teismai privalėtų jų netaikyti, taigi šiuo požiūriu reikėtų kalbėti apie kolizinės taisyklės taikymo problematiką.

[69] Šiuolaikinėje tarptautinės privatinės teisės doktrinoje (BUREAU D., MUIR WATT, H. *supra,* note 67, p. 380) išskiriamos trys kolizinės taisyklės taikymo stadijos: 1) kolizinės taisyklės parinkimo; 2) sprendimo dėl nurodytos teisės taikymo (netaikymo) priėmimo ir, jei reikia, 3) užsienio teisės turinio tikslinimo. Kiekvieną stadiją sudaro daugybė atskirų etapų, tačiau, analizuojant ES pirminės teisės (kaip ji suprantama šioje disertacijoje) įtaką daugiašalėms kolizinėms taisyklėms, atskirai aptarti kiekvieną iš šių etapų nėra būtina. Todėl šioje disertacijoje pagrindinis dėmesys skiriamas tik tiems kolizinės taisyklės taikymo aspektams, kuriuos, autorės nuomone, ES pirminės teisės nuostatos paveikė labiausiai, pvz., sprendimo dėl nurodytos teisės taikymo priėmimo.

Pirmasis ir antrasis disertacijos skyrius, kuriuose nagrinėjami klausimai gali būti priskirti valstybių narių tarptautinės privatinės teisės tiesioginio europeizavimo arba daugiašalių kolizinių taisyklių kūrimo problematikai, skirti sukurti pagrindą tolesniam tyrimui.

Pirmajame disertacijos skyriuje istoriniu–lyginamuoju aspektu tiriama ES pirminės teisės nuostatų, kuriomis atribojama ES ir valstybių narių kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, evoliucija, kritiškai įvertinamas ES pirminėje teisėje įtvirtinto teisinio pagrindo platus aiškinimas ir taikymas ES institucijų praktikoje. Ypatingas dėmesys skiriamas Lisabonos sutartimi padarytų pakeitimų analizei, kritiškai įvertinamas ne tik šių pakeitimų naujumas, bet ir nauda „gydant“, G. Kegel terminais kalbant, tarptautinės privatinės teisės normų „vėžį“ – fragmentaciją[70].

Pastebima, jog ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje laipsniškai plėtėsi ir dėl jos įgyvendinimo negrįžtamai pakito valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų šaltinis, o akademikams ir praktikams kilo naujų klausimų, susijusių su vertikalia ir horizontalia ES antrinės teisės aktuose, valstybių narių vidaus teisėje ir tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų tarptautinės privatinės teisės normų koordinacija. Kitaip sakant, būtent ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje įtvirtinimas paskatino teisės doktriną domėtis ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveika[71].

---

[70] KEGEL, G. *Internationales Privatrecht, 6th ed*. München: Beck, 1987, p. 86.

[71] Pastebėtina, kad kai kurie mokslininkai ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykiu ėmė domėtis praktiškai iš karto po to, kai buvo įkurta Europos ekonominė bendrija (žr., pvz., SAVATIER, R. Le marché commun au regard du droit international privé. *RCDIP*, 1959, p. 237–258, SALVATIER, R. Les aspects du droit international privé de la Communauté Économique. *Trav. Com. fr. DIP* (1960–1962). Paris, Dalloz, 1963, p. 17; DROBNIG, U. Conflict of Laws and the European Community. *The American Journal of Comparative Law*, 1966–1967, vol. 75, p. 204–229; DROBNIG, U. L'apport du droit communautaire au droit international privé. *Cah. dr. europ*., 1970, p. 526; RIGAUX, F. (dir.) *L'influence des Communautés européennes sur le droit international privé des Etats membres*. Bruxelles, Larcier, 1981). Vis dėlto, nepaisant pirmiau minėtų pavienių pavydžių, reikia pripažinti, kad, prieš įsigaliojant Amsterdamo sutarčiai, šių dviejų teisės sričių doktrina daugiausia plėtojosi izoliuotai. Kitaip sakant, tik po to, kai ES pirminėje teisėje buvo įtvirtintos nuostatos, suteikusios ES institucijoms kompetenciją priimti teisės aktus tarptautinės privatinės teisės srityje, praktiškai visi tarptautinės privatinės teisės specialistai (žr., pvz., *supra*, notes 9, 18, 26, 27) atkreipė dėmesį į potencialią ES teisės ir tarptautinės

Pirmojo skyriaus pabaigoje konstatuojama, kad ES vidaus kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, kitaip nei išorės kompetencija, niekada nebuvo ir kol kas nėra išimtinė. Iš to seka, kad apie tiesioginę valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų europeizacija, su visomis iš jos išplaukiančiomis pasekmėmis, galima kalbėti tik tose srityse, kuriose tarptautinės privatinės teisės normos yra suvienodintos ES lygiu. Vis dėlto, ši išvada nepaneigia ES pirminės teisės įtakos kitose srityse, pvz., fizinio asmens teisinio statuso, įmonių civilinio teisnumo, galiojančioms ir situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, taikomoms valstybių narių nacionalinėje (vidaus) teisėje įtvirtintoms daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms.

Antrajame šios disertacijos skyriuje tiriamas ES pirminės teisės nuostatų dėl judėjimo laisvių kolizinis pobūdis, t. y. ESTT praktika laisvo prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimo srityje analizuojama per tarptautinės privatinės teisės prizmę. Pagrindinis dėmesys skiriamas vieno iš labiausiai nepasisekusių doktrinos mėginimų išversti ES pirminės teisės principus į tarptautinės privatinės teisės kalbą pavyzdžių – paslėptų kolizinių taisyklių teorijos – kritiškam vertinimui.

Pripažįstama, kad ES pirminės teisės požiūriu valstybių narių teisės aktų skirtumai *per se* neriboja laisvo judėjimo, o ESTT praktikoje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas, nors ir yra panašus į kolizinę taisyklę, negali būti aiškinamas nei kaip įpareigojantis priimančiąją valstybę narę sistemiškai taikyti kilmės valstybės teisę, nei kaip lemiantis kilmės valstybės teisės taikymą tais atvejais, kai ji yra palankesnė ekonomiškai aktyviems asmenims ir situacija su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį. Maža to, šis principas neturėtų būti aiškinamas ir kaip *sui generis* kolizinė taisyklė.

---

privatinės teisės sąveiką ir ėmė ją tirti (neigti, peikti, girti, siūlyti įvairius šios sąveikos aiškinimus). Tiesa, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ankstyvajai teisės doktrinai, kurioje tirta ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveika, buvo būdingas tik ES teisės arba tik tarptautinės privatinės teisės terminologijos vartojimas, neretai lėmęs grubias ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio vertinimo klaidas.

Šiame skyriuje konstatuojama, kad ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo negali būti aiškinamos kaip paslėptos kolizinės taisyklės. Kitaip sakant, ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo nepakeičia valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų tais atvejais, kai ginčo santykis ar situacija su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį. Taip pat pabrėžiama, kad ši išvada *a priori* neleidžia teigti, jog ES pirminė teisė apskritai nepaveikia valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų kūrimo ir (arba) jų taikymo.

Pirmajame ir antrajame skyriuose įrodžius, kad, viena vertus, ES pirminėje teisėje įtvirtintos nuostatos dėl laisvo judėjimo negali būti aiškinamos kaip paslėptos kolizinės taisyklės ir, kita vertus, kai kurios tarptautinės privatinės teisės normos kol kas nėra suvienodintos ES antrinės teisės aktais, toliau disertacijoje tiriama, ar ir kaip ES pirminė teisė paveikia kol kas nesuvienodintų valstybių narių kolizinių taisyklių kūrimą ir taikymą[72].

Trečiajame šios disertacijos skyriuje „Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimas“ pirmiausia įrodoma, jog dėl ESTT praktikoje įtvirtintos itin plačios *laisvo judėjimo ribojimo* sampratos galima tirti ES pirminės teisės įtaką ne tik valstybių narių materialinės teisės normoms, bet ir tarptautinės privatinės teisės normoms ir šios įtakos nepaneigia nei tarptautinės privatinės teisės normos struktūros ypatumai, nei iš jos išvedami požymiai. Be to, pastebima, kad atitikties ES pirminei teisei požiūriu turėtų būti vertinama ne daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų apimtis, bet sąsajos kriterijus.

Toliau šiame skyriuje pagrindinis dėmesys skiriamas išsamiai daugiausia abejonių dėl jų atitikties ES pirminei teisei keliančių valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, įtvirtintų fizinių asmenų ir įmonių teisinio statuso srityje, analizei jų kūrimo ir taikymo aspektu.

---

[72] Šios sąvokos išaiškintos *supra*, notes 68, 69.

Pagrindinis akcentas – sąsajos kriterijaus parinkimo, pilietybių kolizijų sprendimo ir užsienio teisės netaikymo pagrindų (piktnaudžiavimo teise prevencijos ir viešosios tvarkos išlygos) problematika.

Pripažįstama, kad valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, nukreipiančios į fizinio asmens pilietybės arba įmonės realios buveinės valstybės teisę, iš principo nėra nesuderinamos su ES pirmine teise. Priešingai – ES pirminės teisės požiūriu skirtingų valstybių narių daugiašalėse tarptautinės privatinės teisės normose įtvirtinti sąsajos kriterijai (pilietybė ir gyvenamoji vieta, reali buveinė ir inkorporavimas) ES pirminės teisės požiūriu laikytini lygiaverčiais. Be to, pabrėžiama, kad ES pirminė teisė skirtingai paveikia daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymą, atsižvelgiant į tai, ar jas taiko kilmės ar priimančioji valstybė narė.

Galiausiai šiame skyriuje konstatuojama, kad, siekiant iki galo išspręsti tarptautinio koordinavimo problemas, kylančias dėl ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės skirtumų, vien tik tiesioginio ES pirminės teisės taikymo nepakanka, ir siūlomi šios problemos praktiniai sprendimai.

Ketvirtajame disertacijos skyriuje analizuojama ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms *plačiąja prasme*, t. y. koliziniam taikytinos teisės nustatymo metodui. Pirmiausia įrodoma, kad dėl ES pirminės teisės įtakos tradicinis kolizinis metodas nebegali normaliai veikti ES rėmuose. Kitaip sakant, ES pirminė teisė ne sustiprina kolizinį mechanizmą, bet praktiškai paneigia jo taikymo galimybę situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį. Be to, kritiškai įvertinami doktrinos pasiūlymai dėl galimo kolizinio metodo pakeitimo ar papildymo kitais tarptautinės privatinės teisės metodais.

Pagrindinis dėmesys šiame skyriuje skiriamas daugiašalio metodo pakeitimo vienašaliu (unilateralistiniu) taikytinos teisės nustatymo metodu alternatyvos analizei ir konstatuojama, kad, kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, ES pirminė teisė lemia būtent šio metodo laipsnišką sugrįžimą.

5. Disertacijos ginamieji teiginiai

Disertacijos ginamieji teiginiai yra šie:

1. ES pirminė teisė neabsorbuoja ir nesuvienodina visų valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų: ES pirminėje teisėje nėra jokių paslėptų tradicinių kolizinių taisyklių ir iš jos negali būti išvestos *sui generis* kolizinės taisyklės, kurios pakeistų visas ES antrinės teisės aktais kol kas nesuvienodintas valstybių narių daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas, taikomas tarpvalstybinėse situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį.

2. Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifinė struktūra ir tradiciškai joms priskiriami požymiai nepaneigia potencialios ES pirminės teisės įtakos šioms normoms. Priešingai – atsižvelgiant į tai, kad daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas tam tikrais atvejais turi esminės įtakos ginčo sprendimui, ir į tai, kad ESTT praktikoje įtvirtinta labai plati laisvo judėjimo ribojimo samprata, valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos turi būti įtrauktos į nacionalinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimo apimtį.

3. Kitaip nei ES antrinė teisė, ES pirminė teisė neturi įtakos nei valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų apimčiai, nei sąsajos kriterijui (ryšiui): pirma, nacionaliniai teismai neprivalo ginčo santykių su užsienio elementu, patenkančių į ES pirminės teisės taikymo sritį, kvalifikuoti pagal ES pirminės teisės kategorijas; antra, valstybių narių daugiašalėse tarptautinės privatinės teisės normose įtvirtinti skirtingi sąsajos kriterijai – pilietybė ir gyvenamoji vieta, reali buveinė ir inkorporavimo principas – ES pirminės teisės požiūriu yra lygiaverčiai, o jų įtvirtinimas nacionalinėje teisėje *per se* nepažeidžia ES pirminės teisės. Kitaip sakant, ES pirminė teisė *nedraudžia*

diferencijuoti taikytiną teisę pagal suinteresuoto asmens pilietybę, nors ir *draudžia diferencijuoti sąsajos kriterijų*, t. y. skirtingai taikyti teismo buvimo vietos valstybės daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas, remiantis suinteresuoto asmens pilietybe.

4. ES pirminė teisė, nors ir nepakeičia valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų struktūros, paveikia šių normų taikymą. Tiesa, ES pirminės teisės įtaka pasireiškia skirtingai, atsižvelgiant į tai, ar daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas taiko kilmės ar priimančioji valstybė narė, o įmonių teisės srityje – ir į tai, ar įmonė, kuri siekia pasinaudoti įsisteigimo laisve, nori išsaugoti kilmės valstybės įmonės statusą. Jei tais atvejais, kai daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas taiko *kilmės valstybė*, ES pirminės teisės įtaka šioms normoms yra nežymi, tai tais atvejais, kai jas taiko *priimančioji valstybė narė*, ši įtaka yra revoliucinė. ES pirminė teisė neutralizuoja priimančiosios valstybės narės daugiašalę kolizinę taisyklę praktiškai visose fizinio asmens ir įmonės teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje pripažinimo situacijose. Tokiu būdu ES pirminė teisė susiaurina priimančiosios valstybės narės daugiašalių kolizinių taisyklių funkciją iki *lex fori* tarptautinio taikymo srities apibrėžimo.

5. ES pirminė teisė apriboja valstybių narių teisę taikyti tradicinius pilietybių kolizijų sprendimo principus, *ordre public* ir *fraude à la loi* institutus tais atvejais, kai sprendžiamas asmens teisinio statuto, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje, pripažinimo klausimas, tokiu būdu skatindama ne tik legislatyvinę konkurenciją tarp valstybių narių ir laipsnišką šalių autonomijos (taikytinos teisės pasirinkimo) principo taikymo srities išplėtimą valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje, bet ir uždrausdama valstybėms narėms reikalauti, kad teisinis santykis ar situacija, sukurti taikant vienos valstybės narės teisę, būtų glaudžiausiai susiję su pastarosios valstybės teisės sistema.

6. ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymui, t. y. valstybių narių tarptautinei privatinei teisei *siaurąja prasme*, neišvengiamai paveikia ir kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą, t. y. tarptautinę privatinę teisę *plačiąja prasme*. Integracinio imperatyvo įterpimas į kolizinį metodą sugriauna visą šio metodo vidinę logiką, lemia jo asimetriją ir neleidžia pasiekti jo tikslo, todėl kolizinis metodas nebegali būti taikomas teisei, taikytinai situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti. O vienintelis ES kontekste tinkamas tarptautinės privatinės teisės metodas, kuris, tikėtina, laipsniškai pakeis šiuo metu valstybėse narėse dominuojantį kolizinį metodą, yra vienašalis (unilateralizmas).

6. Tyrimo šaltiniai ir disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga

Tyrimo objekto specifika lėmė pagrindinių šaltinių, kuriais remtasi rengiant šį darbą, dualumą. Pagrindinis šaltinis, kuriuo remtasi atskleidžiant ES pirminės teisės normų turinį, – ESTT praktika dėl ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje, judėjimo laisvių, diskriminacijos dėl pilietybės draudimo ir ES pilietybės. Analizuojant klausimus, susijusius su tarptautine privatine teise, kuri, skirtingai nei ES teisė, nėra tokia dinamiška ir kurioje svarbiausiu šaltiniu pripažįstama teisės doktrina[73], priešingai – daugiausia dėmesio skirta užsienio mokslininkų darbų analizei. Be šių pagrindinių šaltinių, rengiant disertaciją, taip pat nagrinėti ES pirminės ir antrinės teisės aktai, jų parengiamoji medžiaga, aiškinamieji komunikatai ir

[73] Pasak H. Gaudemet–Tallon (GAUDEMET–TALLON, H. *Le pluralisme en droit international privé: richesses et faiblesses (le funambule et l'arc-en-ciel).* RCADI, vol. 312, 2005, p. 88), ypatingą doktrinos, kaip tarptautinės privatinės teisės šaltinio, svarbą lemia tarptautinės privatinės teisės sudėtingumas ir neretai nekodifikuotas pobūdis. Be to, pastebėtina, kad kai kurie tarptautinės privatinės teisės specialistai (pvz., OPPETIT, B. Droit commun et droit européen. In LOUSSOUARN, Y. *L'internationalisation du droit. Mélanges en l'honneur de Yvon Loussouarn*. Paris: Dalloz, 1994, p. 314), lygindami ES teisę ir tarptautinę privatinę teisę, teigia, jog ES teisė yra kraštutinio pozityvizmo pavyzdys: ES teisėje teisės samprata susiaurinama iki normų, kurias priima nacionaliniai įstatymų leidėjai ar viršvalstybinės institucijos, būtent todėl, skirtingai nei tarptautinėje privatinėje teisėje, teisės doktrina neturi jokios įtakos kuriant ES teisę ir iš esmės turi tik vieną funkciją – aiškinti ES teisės normas.

kita ES institucijų pateikiama medžiaga, pavyzdžiui, ataskaitos. Taip pat tirti tarptautinės teisės aktai ir jų *travaux préparatoires*, ES valstybių narių pozityvioji teisė ir teismų praktika.

Kadangi mokslinių publikacijų ES ir tarptautinės privatinės teisės tematika lietuvių kalba yra labai mažai, pagrindiniai šaltiniai, atliekant šį tyrimą, buvo mokslinė literatūra užsienio kalbomis. Visus nagrinėtus užsienio mokslininkų darbus iš esmės būtų galima suskirstyti į *bendrąją literatūrą* tarptautinės privatinės teisės tematika ir *specialiąją literatūrą,* kurioje tiriama ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveika.

Bendrąja literatūra remtasi analizuojant įvairius tarptautinės privatinės teisės aspektus: daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų struktūrą, funkcijas, jų taikymo specifiką, taikytinos teisės nustatymo metodų ypatumus. Didelis dėmesys skirtas ne tik moderniosios tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovų (pvz., B. Audit, D. Bureau ir H. Muir Watt, P. Mayer, V. Heuzé, P. Lagarde) mokslinių publikacijų tyrimui, bet ir jau klasika tapusiems XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje išleistiems tarptautinės privatinės teisės specialistų – F. C. von Savigny (dėl kolizinio metodo pagrindimo, kolizinės taisyklės struktūros elementų), P.–S. Mancini (dėl pilietybės kaip sąsajos kriterijaus), G. Kegel (dėl kolizinės taisyklės neutralumo), P Franceskakis (dėl teisės sistemų kolizijos), F Kahn ir E. Bartin (dėl universalizmo paneigimo, partikuliarizmo pripažinimo), R. Quadri ir A. Pilenko (dėl kolizinio metodo kritikos ir unilateralistinio metodo pagrindimo), A. Pillet ir P. Arminjon (dėl įgytų teisių teorijos ir jos kritikos) – darbams.

Nagrinėjant tarptautinės privatinės teisės metodus, ypatinga reikšmė skirta H. Gaudemet–Tallon (dėl metodų pliuralizmo), P. Gothot (dėl unilateralistinio metodo ir įgytų teisių teorijos), P. Picone (dėl referencinės teisės sistemos metodo), H. Muir Watt (dėl įgytų teisių teorijos), P. Mayer ir P. Lagarde (dėl pripažinimo metodų), S. Bollé ir G. P. Romano (dėl kolizinio

taikytinos teisės nustatymo metodo (bilateralizmas), pakeitimo vienašaliu (unilateralizmas) metodu) – mokslinių publikacijų tyrimui.

Atsižvelgiant į tai, kad vieno išsamaus darbo, kuriame būtų tiriami visi šioje disertacijoje nagrinėjami ES pirminės teisės ir valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų sąveikos aspektai, analizuotoje užsienio literatūroje nepavyko rasti, rengiant disertaciją, reikėjo apžvelgti platų atskirus šio tyrimo objekto aspektus analizavusių užsienio mokslininkų darbų, kurie priskirtini *specialiajai literatūrai*, spektrą: nuo autorių (pvz., F. Rigaux), neigusių ES ir tarptautinės privatinės teisės sąlyčio galimybę, mokslinių publikacijų iki autorių (pvz., R. Michaels, S. Billarant, J. Meeusen), kurie šiandien skelbia tarptautinės privatinės teisės revoliuciją, darbų.

Maža to, siekiant išgryninti disertacijoje tiriamą problematiką ir įsitikinti, kad iš tiesų ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei tyrimas yra aktualesnis, palyginus su ES antrinės teisės įtakos tyrimu, nagrinėti ir netiesiogiai su šios disertacijos tema susiję mokslinia darbai, kurie toli gražu ne visi įtraukti į disertacijai rengti naudotų šaltinių sąrašą. Iš jų reikėtų išskirti šių autorių, tyrusių ES antrinės teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei, publikacijas: V. Heuzé (dėl draudimo teisės), H. Duintjer Tebbens (dėl nesąžiningos konkurencijos), S. Francq (dėl antrinės teisės aiškinimo metodologiniu požiūriu), A. Bonomi (dėl sutartinių prievolių).

Visos specialiajai literatūrai priskirtinos mokslinės publikacijos, kuriomis remtasi atliekant šį tyrimą, gali būti klasifikuojamos pagal įvairius kriterijus.

Pagal tyrimo objektą:

a) plačiausiai ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveiką tiriantys darbai: 1) Pirmiausia šioje kategorijoje reikėtų išskirti autoritetingiausią šaltinį – Hagos Tarptautinės teisės akademijos kursus (RCADI), skaitytus M. Fallon,

A. V. M. Struycken, H. M. Watt, A. Borrás, kuriuose nagrinėjama ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje ir ES pirminės bei antrinės teisės įtakos tarptautinei privatinei teisei problematika. Pastebėtina, kad šių darbų autoriai, kitaip nei šios disertacijos autorė, neapsiriboja vien tik taikytinos teisės nustatymo problematika, priešingai – didžiausias dėmesys paprastai skiriamas jurisdikcijų kolizijos ir teismų sprendimų pripažinimo institutų, kuriems, kaip šie autoriai patys pripažįsta, ES teisės įtaka yra daug lengviau apčiuopiama, tyrimui. Taip pat pastebėtina, kad šiuose darbuose daug dėmesio skiriama specifinės ES teisės įtakos šioje disertacijoje nenagrinėjamam taikytinos teisės nustatymo metodui – *lois de police* – tyrimui. 2) Rengiant šią disertaciją, remtasi ir ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės abipusę įtaką tiriančių autorių (pvz., L. Idot, H. Muir Watt, A. Fuchs, S. Bergé) mokslinėmis publikacijomis. Visų šių šaltinių analizė buvo ypač naudinga, kadangi leido ne tik plačiau pažvelgti į ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveiką, bet ir išryškinti šios sąveikos probleminius aspektus, kuriems užsienio doktrinoje skiriamas nepakankamas dėmesys, ir (arba) teisės specialistų pateikiami teoriniai ar praktiniai pasiūlymai dėl šioje disertacijoje nustatytų problemų sprendimo, yra prieštaringi;

b) tam tikrus ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės sąveikos aspektus tiriančios mokslinės publikacijos, kurios savo ruožtu gali būti skirstomos į: 1) lyginamuoju aspektu ES ir JAV tarptautinę privatinę tiriantys J. Heymann, H. M. Watt, J. Basedow, R. Michaels darbai, kuriuose išryškinamas ES pirminės teisės ir JAV Konstitucijos nuostatų panašumas, visapusiškai lyginama ES ir JAV įmonių teisė; 2) ES vidaus ir išorės kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje nagrinėjantys C. Kohler, Y. Lequette, A. Malatesta ir M. Wilderspin moksliniai straipsniai; 3) ESTT praktikoje išplėtoto pripažinimo principo įtaką tarptautinei privatinei teisei tiriantys C. Pamboukis, P. Lagarde, M. Fallon, J. Meeusen darbai; 4) paslėptų kolizinių taisyklių teoriją pagrindusių ir ją kritikavusių J. Basedow, R. Baratta, G. de Baere, V. Heuzé, F. Munari, L. Radicati di Brozolo darbai;

5) tarptautinės privatinių teisės normų atitiktį nediskriminavimo principui vertinusių autorių, pvz., M–P. Puljak, darbai; 6) dėl pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, suderinamumo su ES teise – J. Basedow, E. Pataut, H. P. Mansel, M. Lehmann straipsniai, 7) ES teisės įtakos tarptautinės privatinės teisės metodui problematiką analizavusių P. Lagarde, C. Pamboukis, M. Fallon darbai.

Pagal valstybę, kurios doktriną atstovauja mokslinių darbų autoriai, specialioji literatūra gali būti suskirstyta į: a) *Prancūzijos* (B. Audit, P. Lagarde, P. Mayer, H. Gaudmet–Tallon, H. Muir Watt, L. Idot, M. N. Jobard Bachelier, S. Bergé); b) *Italijos* (P. Picone, G. Rossolillo, L. G. Radicati di Brozolo, A. Malatesta, F. Pocar, G. Badiali); c) *Belgijos* (M. Fallon, F. Rigaux, G. de Baere); d) *Vokietijos* (J. Basedow, E Jayme, C. Kohler, H. P. Mansel); e) *Ispanijos* (A. Borrás, J. D. González Campos); f) *Graikijos* (P. Francescakis, C. Pamboukis, A. Iliopoulou); g) *JAV* (R. Michaels, Symeon C. Symeonides); h) *Nyderlandų* (J. Meeusen, A. V. M. Struycken) ir i) *Jungtinės Karalystės* (H. Jonathan).

Galiausiai visa disertacijai rengti naudota specialioji literatūra galėtų būti suskirstyta ir c*hronologiškai*:

a) *ankstyvoji* doktrina (pvz., R. Salvatier, A. M. V. Struycken, M. Fallon mokslinės publikacijos, išleistos prieš įsigaliojant Amsterdamo sutarčiai), kurioje gan nedrąsiai keliamos pirmosios ES teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei hipotezės ir (arba) tiriama, P. Lagarde terminais tariant[74], *pirmosios kartos* ES tarptautinė privatinė teisė, pvz., Briuselio, Romos konvencijos;

b) mokslinės publikacijos, išleistos *po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo* (pvz., C. Kohler moksliniai straipsniai), kuriose daugiausia gilinamasi į ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje

[74] LAGARDE, P. Rapport de synthèse. *Les Petites Affiches*, 2002, n° 248, p. 44.

problematiką, taip pat ES antrinės teisės aktų įtaką valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms, t. y. tiriama *antrosios kartos* ES tarptautinė privatinė teisė;

c) *aktualioji doktrina*, kurioje analizuojama naujausios ESTT praktikos įmonių teisės ir asmens teisinio statuso srityje įtaka tarptautinei privatinei teisei, pvz., A. Iliopoulou, H. M. Watt, J. Basedow darbai.

Pastebėtina, kad kai kurių autorių, pvz., J. Basedow, mokslinės publikacijos chronologiniu požiūriu gali būti priskirtos kelioms kategorijoms, todėl, rengiant šią disertaciją, buvo tiriami ir šių autorių požiūrio į ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio problematiką pokyčiai. Šio istorinio – lyginamojo metodo taikymas, analizuojant užsienio mokslininkų darbus, neabejotinai suteikė šiam tyrimui pridėtinės vertės.

Apibendrinant atliktų tyrimų rezultatus, galima teigti, jog užsienio teisės doktrina, kurioje nagrinėjamas ES pirminės teisės įtakos taikytinos teisės nustatymo procesui klausimas, evoliucionavo: šiandien praktiškai visi mokslininkai sutaria dėl to, kad ES pirminė teisė paveikia ne tik valstybių narių materialinę teisę, bet ir tarptautinės privatinės teisės normas. Be to, dauguma autorių eksplicitiškai patvirtina tarptautinės privatinės teisės poreikį ES kontekste, pabrėždami, kad dėl ES teisės įtakos tarptautinė privatinė teisė neišnyks. Galiausiai vienbalsiai pripažįstama, jog ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms yra sunkiausiai apčiuopiamas ES teisės sąveikos su nacionaline teise reiškinys.

Vis dėlto, kiek tai susiję su konkrečių disertacijos tyrimo objekto aspektų analize, reikia pripažinti, jog užsienio teisės doktrina ir toliau išlieka paini ir kontraversiška. Nepaisant mokslinių publikacijų kiekio, ES pirminės teisės ir valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų santykis nėra aiškiai apibrėžtas, todėl rasti tiesioginius atsakymus į klausimus, keliamus šioje disertacijoje, analizuojant pavienius mokslinius straipsnius, yra praktiškai neįmanoma.

7. Tyrimų metodologija

Disertacijos tyrimo rezultatai buvo pasiekti naudojant empirinius ir teorinius tyrimo metodus. Šio tyrimo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti didžiausią reikšmę turėjo loginio, sisteminės analizės, teleologinio (teisės aktų leidėjo ketinimo), istorinio ir lyginamojo mokslinio tyrimo metodų taikymas.

Loginis metodas yra esminis kiekvieno tiriamojo darbo metodas. Dedukcinė ir indukcinė argumentacija, hipotezių ir alternatyvų formulavimas, analizė ir sintezė yra neišvengiami siekiant išryškinti tiriamos srities problemas, apibrėžti mokslinio darbo tikslus, nustatyti uždavinius, apibendrinti atliktus tyrimus, padaryti logiškas išvadas ir pateikti pasiūlymus. Be to, atliekant šį tyrimą, poreikį naudoti loginį metodą lėmė ir pasirinkto tyrimo objekto (ryšių tarp integracine ir lokalizacine logika pagrįstų teisės normų paieška) specifika. Šis metodas naudotas, *inter alia*, ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų vidiniams dėsningumams atskleisti ir išaiškinti, kitų mokslininkų pateiktiems doktrininiams tarptautinės privatinės teisės normų ir jų sąveikos su ES teisės normomis išaiškinimams ir praktinio taikymo tyrimams lyginti ir vertinti bei disertacijos išvadoms formuluoti.

Sisteminės analizės metodas disertacijoje naudotas siekiant kompleksiškai išanalizuoti problemas, kurių negalima nagrinėti pavieniui, jų nesiejant su glaudžiai susijusiais reiškiniais. Pavyzdžiui, tiriant ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje evoliuciją, ES teisės normų dėl judėjimo laisvių įtaką tarptautinės privatinės teisės normoms, ypatingas dėmesys skirtas ES teisės normų vietai visoje ES teisės sistemoje, nagrinėtas jų sisteminis ryšys su kitomis ES pirminės teisės normomis. Naudojant šį metodą, disertacijoje išryškinti daugialygmenio, hierarchinio ES pirminės teisės ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų santykio probleminiai aspektai, į tiriamą problematiką pažvelgta kaip į visumą.

Rengiant šį darbą, svarbus vaidmuo teko ir *teleologiniam metodui*: jis naudotas ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų turiniui išaiškinti ir ES teisės ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų santykio vystymosi perspektyvoms numatyti. Be to, atskleisti ES institucijų ir nacionalinės teisės aktų leidėjo ketinimus buvo itin svarbu analizuojant sąsajos kriterijų atitiktį ES pirminei teisei, gvildenant paslėptų kolizinių taisyklių teoriją ir atsakant į klausimus, susijusius su ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje.

Atsižvelgiant į ES pirminės teisės ir jos santykio su valstybių narių tarptautine privatine teise evoliucinį pobūdį, rengiant šią disertaciją, svarbus buvo ir *istorinis metodas*. Naudojant šį metodą, atskleistas tikrasis daugiašalių tarptautinės privatinės teisės, kuri laikoma „istorine teise“[75], normų turinys, požymiai ir funkcijos, nustatytos taikytinos teisės metodų kaitos, vieno ar kito metodo dominavimo atitinkamu laikotarpiu priežastys ir pasekmės. Be to, istorinė – lyginamoji ES kompetencijos tarptautinėje privatinėje teisėje analizė leido suvokti ES teisės normų ir ESTT jurisprudencijos pokyčių aplinkybes ir priežastis, išryškino ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio vystymosi dinamiką. Galiausiai būtent istorinė ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų analizė leido atsakyti į klausimą, kodėl jų santykis, dar prieš kelis dešimtmečius ignoruotas doktrinoje, šiandien yra centriniu diskusijų objektu, ir prognozuoti būsimus atitinkamų tarptautinės privatinės teisės normų ir (arba) metodo pokyčius.

Nors ši disertacija nėra lyginamojo pobūdžio studija, rengiant darbą, didelė reikšmė teikta ir *lyginamajam metodui*. Pirma, lyginamuoju aspektu tirti valstybių narių pozityviosios teisės ir teismų praktikos pokyčiai po ESTT sprendimų dėl ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio (pvz., *Grunkin and Paul*, *Centros*) Antra, lyginamuoju aspektu vertinti

[75] NIBOYET, J.–P. *Cours de droit international privé français*, 2 *éd*. Paris: Sirey, 1949, p. 354. Autoriaus teigimu, tarptautinės privatinės teisės normų turinį lemia daugiau istorinės aplinkybės, o ne įstatymų leidėjo valia.

užsienio mokslininkų pasiūlyti ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio išaiškinimai, ESTT sprendimai ekonominių ir neekonominių judėjimo laisvių srityse, tarptautinės privatinės teisės metodai. Maža to, disertacijos objekto tyrimas, taikant lyginamąjį metoda, leido pasiekti moksliniu požiūriu naujų rezultatų.

Galiausia pažymėtina, kad, atliekant šį tyrimą, naudoti ir empiriniai tyrimo metodai. Teisės aktams, jų parengiamiesiems dokumentams, aiškinamiesiems raštams ir teisminių institucijų sprendimams tirti taikytas dokumentinės analizės metodas. Be to, šį tyrimą neabejotinai praturtino ir pokalbio metodas, naudotas diskutuojant su šioje disertacijoje tiriamą sritį nagrinėjusiais mokslininkais (pvz., J. Basedow, D. Boden, B. Ancel, P. Picone).

1 SKYRIUS
TIESIOGINĖ TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS NORMŲ EUROPEIZACIJA: PRIELAIDOS IR PASEKMĖS

„Les européanistes sont un peu comme les consuméristes, feministes et les écologistes: ils n'en ont jamais assez et ne sont jamais satisfaits; plus ils en ont, plus ils en veulent. "

Ph. Malaurie[76]

ES antrinės teisės aktų tarptautinės privatinės teisės srityje gausa *a priori* leidžia manyti, jog ES teisė (nei pirminė, nei antrinė) nepanaikina teisės, taikytinos tarpvalstybiniuose ginčuose, nustatymo problematikos, vis dėlto, prieš pradedant detaliau nagrinėti konkrečių ES pirminės teisės normų įtakos valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms aspektus, pirmiausia reikia atriboti ES ir valstybių narių kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje.

ES ir valstybių narių kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje problematikos tyrimas istoriniu–lyginamuoju aspektu yra būtinas dėl kelių priežasčių. Pirma, jei, atlikus tyrimą, paaiškėtų, jog ES turi išimtinę vidaus kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje, kiltų rimtų abejonių dėl tolesnio tyrimo būtinybės. Antra, tik tiksliai atribojus ES ir valstybių narių kompetenciją, šiuo tikslu įvertinant ir ES teisės vystymosi perspektyvas, galima išskirti kol kas *tiesiogiai neeuropeizuotas*[77] daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas[78] ir atitinkamai – apibrėžti nacionalinio įstatymų leidėjo kompetenciją jas priimti, keisti ar panaikinti. Trečia, ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje evoliucijos analizė yra neišvengiama

---

[76] „*Europeizacijos šalininkai, panašiai kaip ir vartotojų teisių gynėjai, feministės ar aplinkosaugininkai, niekada nepasitenkina tuo ką turi; kuo daugiau [teisių] turi, tuo daugiau [jų] nori turėti*". MALAURIE, P. Conclusion – Synthèse. In VAREILLES–SOMMIÈRES (de), P. (dir.) *Le droit privé européen.* Paris: Economica, 1998, p. 245.

[77] Šiame skyriuje sąvoka *tiesioginė europeizacija* turi būti suprantama kaip reiškianti tarptautinės privatinės teisės normų vienodinimą ES lygiu (t. y. jų įtvirtintimą ES antrinės teisės aktuose) arba, P. de Vareilles–Sommières (*supra*, note 18) terminais tariant, tarptautinės privatinės teisės normos *šaltinio pakeitimą*. JAV doktrinoje (žr., pvz., MICHAELS, R. *supra*, note 30, p. 1617 et seq.) šis reiškinys dar kitaip vadinamas tarptautinės privatinės teisės *federalizavimu*, papildomai nurodant, jog nacionalinis kolizinės teisės pobūdis išnyksta, kai kompetencija kurti kolizines taisykles yra centralizuojama.

[78] Kaip jau minėta, į šios disertacijos tyrimo objektą patenka būtent tiesiogiai neeuropeizuotos tarptautinės privatinės teisės normoms, t. y. tik tos, kurių šaltinis – valstybių narių vidaus (statutinė) teisė.

siekiant visapusiškai atskleisti ES teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės santykio problematiką ir Amsterdamo sutartimi padarytų pakeitimų svarbą. Ketvirta, tik įvertinus (kiek tai būtina, atsižvelgiant į šio tyrimo objektą) ES antrinės tesės aktų priėmimo įtaką valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms, galima palyginti valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų tiesioginės ir netiesioginės europeizacijos kokybinę reikšmę ir mastą.

Atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjunga veikia neperžengdama Steigiamųjų sutarčių jai suteiktų įgaliojimų ir paisydama jai iškeltų tikslų, kitaip sakant, Sąjunga naudojasi tik valstybių narių jai suteikta kompetencija, šiame skyriuje pagrindinis dėmesys skiriamas ES pirminės teisės tikslų ir atitinkamai ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje evoliucijos skirtingais ES integracijos etapais – nuo daugiau nei keturis dešimtmečius trukusio tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuumo[79] ir Europos Sąjungos veiksmų tarptautinės privatinės teisės srityje pagreičio po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo iki Lisabonos sutarties nuostatomis padarytų (esminių?) pakeitimų – tyrimui.

1.1. Tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuumas

1958 m. sausio 1 d. įsigaliojusia Romos sutartimi buvo įsteigta Europos ekonominė bendrija (toliau – EEB steigimo sutartis arba Romos sutartis), kuriai iškeltas pagrindinis uždavinys – sukurti *bendrąją rinką* ir, palaipsniui derinant valstybių narių ekonominę politiką, skatinti darnią *ekonominės veiklos* plėtrą[80]. Tokiu būdu Romos sutartyje įtvirtintas ekonominės integracijos tikslas lėmė, kad Europos ekonominei bendrijai net potencialiai nebuvo suteikta kompetencija derinti (juo labiau – vienodinti) taikytinos teisės nustatymo taisykles. Vienintele nuoroda į tarptautinę privatinę

---

[79] Sąvoka *tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuumas* pasiskolinta iš Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės specialisto B. Audit (*supra*, note 67, p. 49).

[80] Romos sutarties, įsteigiančios Europos ekonominę bendriją 2 straipsnis (OL nepublikuota). Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/11957E/word/11957E.doc> [žiūrėta 2010-09-03].

teisę aptariamuoju laikotarpiu būtų galima laikyti nebent EEB steigimo sutarties 220 straipsnį, patvirtinusį[81] valstybių narių teisę *„prireikus“* vesti *„tarpusavio derybas, kad savo nacionaliniams subjektams užtikrintų <...> formalumų, reguliuojančių abipusį teismų ir arbitražo sprendimų pripažinimą ir vykdymą, supaprastinamą“*.

Ši EBB steigimo sutarties 220 straipsnio formuluotė („*prireikus*“) leidžia manyti, jog EEB steigimo sutarties rengėjai suvokė, jog, siekiant sukurti bendrą rinką, tam tikrais atvejais gali kilti poreikis koordinuoti valstybių narių veiksmus tarptautinės privatinės teisės srityje[82], vis dėlto šis vienintelis straipsnis nepaneigia to fakto, kad aptariamuoju laikotarpiu teisės ir jurisdikcijos kolizijai taikytinų taisyklių įtvirtinimas laikytas išimtinai valstybių narių kompetencija.

Tiesiogiai ar netiesiogiai[83] remdamosi EEB steigimo sutarties 220 straipsniu, valstybės narės 1968 m. pasirašė Briuselio konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo[84], kurioje įtvirtintų taisyklių taikymas 1988 m. sudaryta Lugano konvencija[85] buvo išplėstas už Europos Sąjungos ribų, ir 1980 m. Romos konvenciją dėl

---

81 Terminas *patvirtino* vartojamas todėl, kad kai kurios valstybės narės, dar prieš įsigaliojant Romos sutarčiai, jau buvo sudariusios tarptautines dvišalio bendradarbiavimo sutartis teismų ir arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo srityje. Žr., pvz., 1889 m. liepos 8 d. Prancūzijos Respublikos ir Belgijos Karalystės sutartį dėl jurisdikcijos, teismo ir arbitražo sprendimų ir autentiškų aktų pripažinimo ir vykdymo. Prieiga per internetą: <http://www.doc.diplomatie.fr/BASIS/pacte/webext/bilat/DDW?W%3DSER+%3D+%27Belgique%27+ORDER+BY+SER/Ascend%26M%3D29%26K%3D18990002%26R%3DY%26U%3D1> [žiūrėta 2010-09-15].

82 MALATESTA, A. *et. al. The External Dimention of EC Private International Law in Family and Succes Matters*. Padova: Cedam, 2008, p. 4.

83 Terminas *netiesiogiai* vartojamas todėl, kad Romos konvencijoje nėra nuorodos į EEB steigimo sutarties 220 straipsnį, tačiau, kaip tai išplaukia iš Romos konvencijos parengiamųjų dokumentų analizės, Romos konvenciją valstybės narės laikė natūraliu Briuselio konvencijos, priimtos EEB steigimo sutarties 220 straipsnio pagrindu, tęsiniu, be to, jai įgyvendinti nuspręsta taikyti procedūrą, analogišką tai, kuri taikyta konvencijoms, priimtoms ar rengiamoms 220 straipsnio pagrindu, įgyvendinti. LAGARDE, P., GIULIANO, M. Ataskaita dėl Konvencijos dėl sutartinėms prievolėmstaikytinos teisės. Prieiga per internetą: <http://admi.net/eur/loi/leg_euro/fr_380Y1031_01.html> [žiūrėta 2010-09-05].

84 OL 1972 L 299, p. 32.

85 1988 m. rugsėjo 16 d. pasirašyta Europos Bendrijų valstybių narių ir Norvegijos Karalystės, Šveicarijos konfederacijos bei Islandijos Respublikos kovencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (OL 1988 L 319, p. 9).

sutartinėms prievolėms taikytinos teisės[86]. Vis dėlto, nepaisant to, kad šias konvencijas sudarė valstybės narės ir to, kad Briuselio konvencijoje EEB steigimo sutarties 220 straipsnis *expressis verbis* nurodytas kaip teisinis pagrindas, jos laikytinos tradicinėmis tarptautinėmis sutartimis: kitaip nei ES antrinės teisės aktai, konvencijos įsigaliojo tik jas ratifikavusioms valstybėms narėms, o kompetencija aiškinti šių sutarčių nuostatas Europos Sąjungos Teisingumo Teismui buvo suteikta atskirais protokolais[87].

Paraleliai, nepaisant to, jog ES pirminėje teisėje nebuvo normų, suteikusių Europos Sąjungai kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje, pirmosios taisyklės dėl taikytinos teisės nustatymo ES lygiu buvo įtvirtintos gan anksti – 1958 m. Tarybos reglamente Nr. 3 dėl migruojančių darbuotojų socialinės apsaugos ir jį pakeitusiame Reglamente (EEB) Nr. 1408/71[88]. Kolizinių normų įtvirtinimą šiuose ES antrinės teisės aktuose galima paaiškinti jų tikslu – *koordinuoti*[89] valstybių narių teisės aktus socialinės apsaugos srityje, kurios, lygiai kaip ir tarptautinių privatinių teisinių santykių, reguliavimas aptariamuoju laikotarpiu priskirtas išimtinei valstybių narių kompetencijai.

Vėliau tarptautinės privatinės teisės taisyklės įtvirtintos ir kituose ES antrinės teisės aktuose, priimtuose ES kompetencijai priskirtose srityse, pavyzdžiui: draudimo, pramoninės nuosavybės, vartotojų apsaugos. Vis dėlto ir šiuose teisės aktuose įtvirtintos tarptautinės privatinės teisės taisyklės negali būti laikomos „tikrosiomis“ daugiašalėmis kolizinėmis taisyklėmis, nes jos

---

86 OL 1980 L 266, p. 1.

87 Žr., pvz., iš dalies pakeistą ir peržiūrėtą Protokolą dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti 1968 m. rugsėjo 27 d. Konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (OL 1998 C 27, p. 28), Pirmąjį protokolą dėl Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisdikcijos aiškinti Konvenciją dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės, pateiktą pasirašyti 1980 m. birželio 19 d. Romoje (OL 1998 C 27, p. 47). Šiuo požiūriu pastebėtina, kad kompetencija aiškinti 1988 m. Lugano konvenciją ESTT nebuvo suteikta (ESTT Nuomonės 1/03 (*supra*, note 21) 19 punktas).

88 1971 m. birželio 14 d. Tarybos Reglamentas (EEB) Nr. 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje (OL *2004 m. specialusis leidimas*, 5 skyrius, 1 tomas, p. 35).

89 Tradiciškai tarptautinės privatinės teisės objektas – teisės sistemų *koordinavimas*. Plačiau apie šio koordinavimo specifiką žr., pvz., MAYER, P. *Le phénomène de la coordination des ordres juridiques étatiques en droit privé*. RCADI, tome 327, 2007, *passim*; COURBE, P. *Droit international privé*. Paris: Dalloz, 2000, p. 85–88.

buvo skirtos apibrėžti konkretaus ES teisės akto taikymo erdvėje sritį, maža to, dažniausiai jos tik papildo ES antrinės aktuose įtvirtintas materialinės teisės normas[90]. Kitaip sakant, kaip tą patvirtina ir nuoroda į atitinkamo ES antrinės teisės akto priėmimo teisinį pagrindą, aptariamuoju laikotarpiu ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje buvo neatsiejama nuo jos kompetencijos derinti valstybių narių materialinės teisės normas konkrečioje srityje[91].

Europos Sąjungos abejingumas tarptautinei privatinei teisei ankstyvajame Europos ekonominės integracijos etape doktrinoje aiškinamas įvairiai, dažniausiai – remiantis tarptautinės privatinės teisės ir ES teisės normų tikslų ir priemonių šiems tikslams pasiekti skirtumais[92].

Viena vertus, nurodoma, jog svarbiausias Europos ekonominės bendrijos tikslas – sukurti vidaus sienų neturinčią erdvę, kurioje užtikrinamas laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas[93], *a priori* neturi nieko bendro su tarptautine privatine teise, kurios taisyklėmis visų pirma siekiama koordinuoti valstybių teisės sistemas išsaugant jų specifiką. Kitaip sakant, jei tarptautinė privatinė teisė ieško būdų teisės sistemų kolizijoms spręsti[94], tai

---

90 Pastebėtina, kad neišvengiamai kyla klausimas ir dėl šių normų santykio ir (arba) suderinamumo su tarptautinės privatinės teisės normomis, įtvirtintomis konvencijose, sudarytose EEB steigimo sutarties 220 straipsnio pagrindu ir taikomose santykiuose tarp valstybių narių, kurios, daugumos mokslininkų (pvz., KOHLER, C. Interrogations sur les sources de droit international privé européen après le traité d'Amsterdam. *RCDIP*, vol. 88, 1999, p. 6) nuomone, sudaro ES tarptautinės privatinės teisės branduolį aptariamuoju laikotarpiu.

91 AUDIT, B. *supra*, note 67, p. 49.

92 Plačiau apie šiuos tarptautinės privatinės teisės specialistų argumentus, kurie ypač svarbūs analizuojant ankstyvąjį ES integracijos etapą, žr. *supra*, note 27 arba PATAUT, E. Lois de police et ordre juridique communautaire. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire" tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004, p. 117. Pastebėtina, kad, pasak E. Pataut, nepaisant akivaizdžios ES teisės įtakos valstybių narių *lois de police*, galima abejoti dėl jos sąveikos su valstybių narių daugiašalėmis kolizinėmis taisyklėmis, kurios, kitaip nei griežtai materialinio pobūdžio ES teisė ar *lois de police*, yra neutralios, t. y. nesiekia materialinio pobūdžio rezultato.

93 EEB steigimo sutarties 14 straipsnio 1 dalis.

94 Kitaip sakant, siekia atriboti skirtingų valstybių nacionalinės teisės sistemų tarptautinio taikymo sritį.

Europos Sąjungos teisė dažniausiai yra abejinga metodams ir gilinasi tik į galutinį rezultatą[95].

Kita vertus, kaip teigia, pavyzdžiui, L. Idot, net ir tais atvejais, kai ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės tikslai sutampa (pvz., privatinės teisės aktų derinimo atveju), iš esmės skiriasi priemonės šiems tikslams pasiekti: direktyvos, kurios yra pagrindinis ES teisės instrumentas valstybių narių privatinės teisės normoms derinti, negali būti prilygintos tarptautinėms sutartims, unifikuojančioms materialinę teisę. Kitaip nei tarptautinės konvencijos, direktyvos turi būti perkeltos į nacionalinę teisę, be to, tais atvejais, kai direktyva yra minimalaus derinimo, valstybės narės nacionalinėje teisėje gali įtvirtinti griežtesnius reikalavimus, palyginus su taikomais kitose valstybėse narėse, todėl teisės sistemų kolizijos tikimybė išlieka ar net padidėja. Kitaip sakant, ES institucijos, priimdamos direktyvas, kuriose neretai netgi neatskiriamos vidaus ir tarptautinės situacijos, siekia ne išspręsti valstybių narių teisės sistemų kolizijas, o tik užtikrinti, kad visose valstybėse narėse būtų taikomi lygiaverčiai standartai. Šią išvadą, pasak L. Idot, patvirtina, pavyzdžiui, Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 6 straipsnio 2 dalis, kuri įpareigoja valstybes nares imtis reikiamų priemonių siekiant *užtikrinti, kad vartotojas neprarastų šia direktyva teikiamos apsaugos*, sutarčiai *taikytina teise pasirenkant Bendrijai nepriklausančios valstybės teisę*, jei pastaroji yra glaudžiai susijusi su valstybių narių teritorija[96].

Vis dėlto pirmiau aptarti doktrinos atstovų argumentai dėl ES abejingumo tarptautinei privatinei teisei priežasčių neįtikina ir galėtų būti kritikuojami. Šiuo požiūriu pastebėtina, kad ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės tikslų skirtumą pabrėžiantys mokslininkai savo poziciją grindžia kurį laiką tarptautinėje privatinėje teisėje vyravusia nuomone, jog tarptautinės

---

95 IDOT, L. *supra*, note 18, p. 3.
96 *Ibid.*, p. 4–5.

privatinės teisės normos turi vienintelį tikslą – užtikrinti kolizinį teisingumą[97], kuris, pasak jų, ne visada gali būti suderintas su grynai materialinio pobūdžio ES teisės tikslais. Šie doktrinos argumentai negali būti laikomi tinkamais, kadangi jie ne tik akivaizdžiai paneigia šiandien visuotinai pripažįstamą tarptautinės privatinės teisės tikslų pliuralizmą[98], bet ir ignoruoja akivaizdų ryšį tarp ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės, kurį, kaip tai išplaukia iš ES antrinės teisės aktų analizės, ES įstatymų leidėjas puikiai suvokė.

Vadinasi, priežasčių, paaiškinančių, kodėl aptariamuoju laikotarpiu tarptautinei privatinei teisei, palyginus su materialine teise, skirtas antraeilis vaidmuo, reikėtų ieškoti pačioje ES teisėje, bet ne lyginant ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės tikslus, kurie, kaip pripažįsta ir patys pirmiau minėti autoriai, neretai sutampa (pvz., tikslas užtikrinti teisinį tikrumą, asmens teisinio statuso tęstinumą), ir (arba) priemones šiems tikslams pasiekti. Kitaip sakant, tiksliau būtų pripažinti, kad ir ankstyvuoju ES integracijos laikotarpiu ryšys tarp ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės egzistavo – tarptautinės privatinės teisės taisyklės naudotos ES tikslams pasiekti[99]. O aptariamuoju laikotarpiu galiojusių Steigiamųjų sutarčių nuostatos, kuriose ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje nebuvo įtvirtinta, paaiškina, kodėl ES

---

[97] XIX a. antrojoje pusėje G. Kegel (KEGEL, G. *The Crisis of Conflict of Laws*. RCADI, vol. 112, 1964, p. 184–185), siekdamas įrodyti kolizinės taisyklės neutralumą, išskyrė kolizinį ir materialinį teisingumą ir nurodė, kad tarptautinės privatinės teisės normos siekia tik kolizinio teisingumo ir tuo skiriasi nuo materialinės teisės normų, kurios siekia materialinio teisingumo.

[98] Šiuolaikinėje tarptautinės privatinės teisės doktrinoje ne tik visuotinai pripažįstamas tarptautinės privatinės teisės tikslų pliuralizmas, bet ir kvestionuojamas dviejų rūšių teisingumo išskyrimo tikslingumas. Prancūzijos doktrinos atstovų B. Audit ir L. d'Avout (AUDIT, B., D'AVOUT, L. *supra*, note 65, p. 96) nuomone, netradicinių kolizinių taisyklių, pvz., kolizinių taisyklių su materialiniu atspalviu (pranc. *à coloration matérielle*), struktūros analizė leidžia pripažinti, jog šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje materialinio ir kolizinio teisingumo atskyrimas yra mažiau ryškus: materialinio teisingumo tikslas tampa vis akivaizdesnis jau taikytinos teisės parinkimo stadijoje ir pasireiškia kaip teisės, kurios taikymą nurodo kolizinė norma, turinio analizė. Panašiai ir H. Gaudemet–Tallon, analizuodama tarptautinės privatinės teisės šaltinių, metodų ir tikslų pliuralizmą, nurodo, jog tarptautinė privatinė teisė turi pakankamai įrankių ne tik kolizinio, bet ir materialinio teisingumo tikslams pasiekti (GAUDEMET–TALLON, H. *supra*, note 73, p. 298).

[99] Šiuo požiūriu pastebėtina, kad, nagrinėjant ES antrinės teisės aktus, šalutinio kolizinio (kolizijų sprendimo) ir pagrindinio materialinio (minimalios apsaugos) tikslų išskyrimas yra gan dirbtinas, kadangi ES antriniuose aktuose teisės sistemų kolizijų sprendimas yra ne tikslas, o *priemonė* tikslui – užtikrinti laisvą judėjimą ir (arba) garantuoti tam tikro lygio apsaugą – pasiekti.

įstatymų leidėjas prioritetą teikė valstybių narių materialinės (ypač viešosios), o ne tarptautinės privatinės teisės mechanizmų derinimui.

Šią ES pirminės teisės „spragą“ ir atitinkamai tarptautinės privatinės teisės nustūmimą į antrą planą, manytina, lėmė tai, kad, kurdami Bendrijas, Steigiamųjų sutarčių autoriai iš anksto negalėjo numatyti visų potencialių laisvo judėjimo ribojimų, taip pat, matyt, jie neįsivaizdavo kokio masto valstybių narių materialinės teisės derinimo gali prireikti siekiant užtikrinti laisvą tarpvalstybinį judėjimą (ES pirminės teisės tikslus) ir todėl, savaime suprantama, negalėjo numatyti poreikio įtvirtinti bendro pobūdžio ES kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje.

1993 m. įsigaliojusi Mastrichto sutartis, kuria įtvirtintas Sąjungos pilietybės institutas, suteikęs laisvo judėjimo Europos Sąjungoje teises ekonomiškai neaktyviems ES piliečiams[100], ir pakeistas Europos ekonominės bendrijos pavadinimas (nuo šiol – Europos bendrija), skelbė gilėjančią integraciją, tačiau situacijos tarptautinės privatinės teisės reguliavimo srityje iš esmės nepakeitė. Europos Sąjungos sutarties VI antraštinė dalis („*Bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityje*“) Europos Sąjungos Tarybai suteikė tik teisę *rengti* konvencijas dėl teisminio bendradarbiavimo civilinėse bylose *ir rekomenduoti* valstybėms narėms jas priimti pagal savo atitinkamas konstitucines nuostatas[101]. Maža to, ši Tarybos kompetencija buvo papildomai apribota: pirma, numatyta, kad teisminis bendradarbiavimas civilinėse bylose negali pažeisti Europos bendrijos galių[102]; antra, Taryba įpareigota nepažeisti EB steigimo sutarties 220 straipsnio[103].

Tokiu būdu, net ir suteikus Tarybai teisę koordinuoti valstybių narių veiksmus trečiojo ramsčio rėmuose, iki šiol taikytas tarpvalstybinio bendradarbiavimo metodas teisės aktams tarptautinės privatinės teisės srityje

---

[100] Europos Sąjungos sutarties (Mastrichto sutarties) 8a straipsnis (OL 1992 C 191, p. 1).
[101] Mastrichto sutarties K.3 straipsnis.
[102] Mastrichto sutarties K.1 straipsnio 1 dalis.
[103] Mastrichto sutarties K.3 straipsnio 2 dalies c punktas.

priimti nebuvo pakeistas, todėl taikytinos teisės nustatymo taisyklės ir toliau galėjo būti derinamos (vienodinamos) tik valstybių narių sudarytomis konvencijomis. Šią išvadą patvirtina ir Mastrichto sutarties K.3 straipsnio 2 dalis, pagal kurią valstybės narės gali (bet neprivalo) suteikti Teisingumo Teismui teisę aiškinti trečiajame ramstyje priimtų konvencijų nuostatas ir spręsti dėl jų taikymo kilusius ginčus, laikantis šiose konvencijoje įtvirtintų sąlygų.

Mastrichto sutarties nuostatos dėl bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikalų srityse leidžia kalbėti apie dėl ES tikslų evoliucijos nulemtą tarptautinės privatinės teisės vaidmens didėjimą ES projekte, vis dėlto nepaneigia to fakto, jog civilinio bendradarbiavimo klausimai aptariamuoju laikotarpiu ir toliau išlieka, A. Borrás terminais kalbant, „vargšo našlaičio“ (pranc. *pauvre parent*) pozicijoje[104].

Dėl netinkamo teisės aktų formos parinkimo (konvencijos, direktyvos), sektoriniuose ES teisės aktuose ir valstybių narių sudarytose tarptautinėse konvencijose įtvirtintų kolizinių taisyklių nesuderinamumo[105], neaiškaus EB steigimo sutarties 220 straipsnio ir Mastrichto sutarties K.3 straipsnio santykio[106] ir nuoseklios politikos trūkumo aptariamąjį laikotarpį būtų galima apibūdinti kaip tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuumą ES lygiu.

---

[104] Pasak A. Borrás (BORRÁS, A. *Le droit international privé communautaire: réalité, problèmes et perspectives d'avenir*. RCADI, vol. 317, 2005, p. 429–430), šią tarptautinės privatinės teisės padėtį aptariamuoju laikotarpiu iš esmės lėmė dvi priežastys: a) nepaisant to, kad civilinė teisė kasdieniniame ES piliečių gyvenime vaidina daug svarbesnį vaidmenį, ES institucijos pirmenybę visada teikė bendradarbiavimui baudžiamosios teisės srityje; b) bendradarbiavimas civilinės teisės srityje niekada nebuvo ES politinis prioritetas.

[105] Plačiau apie tai žr., pvz., JAYME, E., KOHLER, C. L'interaction des règles de conflit contenues dans le droit dérivé de la Communauté européenne et des conventions de Bruxelles et de Rome. *RCDIP*, vol. 84, 1995.

[106] Pastebėtina, jog doktrinos nuomonė šiuo klausimu skiriasi. Aiškinamosios atskaitos dėl „Briuselis II“ konvencijos taikymo 11 punkte A. Borrás nurodo, jog teisinio pagrindo (EB steigimo sutarties 220 straipsnis ar ES sutarties K.3 straipsnis) pasirinkimas paveikia konvencijų sudarymo procedūrą, tačiau neturi jokios reikšmės nei piliečiams, nei konvenciją taikančioms institucijoms (BORRÁS, A. Aiškinamoji ataskaita dėl pagal ES sutarties K.3 straipsnį priimtos Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (OL 1998 C 221, p. 27). *Contra* P.–E. Partsch (PARTSCH, P.–E. *Le droit international privé européen. De Rome à Nice*. Bruxelles: Larcier, 2003, p. 159 et seq.), kuris kritikuoja šią, kaip A. Borrás, poziciją, nurodydamas, jog, kaip tai išplaukia iš sisteminės Steigiamųjų sutarčių nuostatų

1.2. Europos integracijos koperniškoji revoliucija[107]

Beveik keturis dešimtmečius vyravęs požiūris, jog taikytinos teisės nustatymo klausimai priklauso išimtinei valstybių narių kompetencijai, ilgainiui keitėsi. Nelengvas ir kartais neefektyvus valstybių narių materialinės teisės normų derinimo procesas, gilėjanti integracija[108] privertė Europos Sąjungos teisės aktų leidėją atsigęžti į tarptautinę privatinę teisę – potencialų įrankį ES tikslams pasiekti. Lūžio taškas – Amsterdamo sutartis – negrįžtamai pakeitusi ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykių kryptį: jai įsigaliojus (1999 m.), tarptautinė privatinė teisė palaipsniui tapo „įprastu ES teisės prieskoniu“[109], o teisės doktrina ėmė aktyviau tirti ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio problematiką[110].

Amsterdamo sutartimi[111] teisminis bendradarbiavimas civilinėse bylose, apimantis ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų derinimą, iš trečiojo ramsčio (tarpvalstybinio bendradarbiavimo) perkeltas į pirmąjį ramstį[112] Europos Bendrijai suteikiant teisės aktų leidybos įgaliojimus.

---

analizės, EB steigimo sutarties 220 straipsnis turi viršenybę prieš ES sutarties K.3 straipsnį, todėl, pasak jo, tokių konvencijų, kaip „Briuselis II“, teisinis pagrindas turėtų būti EB steigiamosios sutarties 220 straipsnis.

[107] Pasak F. Dehousse, Amsterdamo sutarties įsigaliojimo reikšmė valstybių narių tarptautinei privatinei teisei yra tokia didelė, kad galėtų būti prilyginta Europos integracijos koperniškajai revoliucijai (*cit. iš* BORRÁS, A. *supra*, note 104, p. 421). Šiuo požiūriu pastebėtina, kad terminas *koperniškoji revoliucija*, kurį pirmasis pavartojo P. Neuhaus, tarptautinėje privatinėje teisėje įprastai vartojamas apibūdinant F. C. von Savigny indėlį (MICHAELS, R. *supra*, note 9, p. 1613).

[108] P. de Vareilles–Sommières (VAREILLES–SOMMIÈRES (de), P. Un droit international privé européen? In VAREILLES–SOMMIÈRES (de), P. (dir.) *Le droit privé européen.* Paris: Economica, 1998, p. 137) nuomone, gilesnė integracija reikalauja daugiau tarptautinės privatinės teisės.

[109] J. Meeusen terminologija (MEEUSEN, J. Who is affraid of European Private International Law? In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar*. Milano: Giuffrè, 2009 , p. 688).

[110] Iš daugybės mokslinių publikacijų, išleistų tuoj po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo, kuriose tiriamas ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykis, galima paminėti šias: KOHLER, C. *supra*, note 90; BASEDOW, J. The Communitarisation of the Conflict of Laws under the Treaty of Amsterdam. *Common Market Law Review*, vol. 37, 2000, p. 687–708; POCAR, F. La comunitarizzazione del diritto internazionale privato: una «european conflict of laws revolution»? *RDIPP*, no. 4, 2000, p. 873–884; WILDERSPIN, M., LEWIS, X. *supra*, note 27, p. 1–37.

[111] Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus (OL 1997 C 340, p. 1).

[112] Kai kurių autorių nuomone, nuostatos dėl teisminio bendradarbiavimo civilinės bylose į pirmąjį ramstį perkeltos neturint konkrečios vizijos dėl jų taikymo perspektyvos, t. y. jų perkėlimą į pirmąjį ramstį lėmė toje pačioje Mastrichto sutarties antraštinėje dalyje įtvirtintų nuostatų dėl migracijos ir prieglobsčio politikos priskyrimas Bendrijos kompetencijai. Tai, pasak jų, paaiškina netikėtą ir kartais

Į EB steigimo sutarties IV antraštinę dalį („*Vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitos su laisvu asmenų judėjimu susijusios politikos srities*“) įterpto 61 straipsnio 1 dalies c punktu Tarybai suteikta teisė nustatyti priemones teisminio bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje, kad būtų palaipsniui sukurta laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė. O 65 straipsnio b punkte patikslinta, kad šios priemonės apima, *inter alia*, valstybėse narėse įstatymų ir jurisdikcijos kolizijai taikomų teisės normų *suderinamumo skatinimą* ir kad šias priemones Taryba gali nustatyti tik tokiu mastu, kokio reikia vidaus rinkai tinkamai veikti.

Tokiu būdu Amsterdamo sutarties nuostatomis Europos Bendrijai suteikta kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, tačiau nepatikslinta, ar ši kompetencija yra išimtinė ar bendra su valstybėmis narėmis, apribota Bendrijos vidaus situacijomis ar universali.

Neanalizuojant ES kompetencijos apribojimų, kuriuos atskleidžia sisteminė ir lingvistinė 61 ir 65 straipsnių analizė ir kurie bus aptarti vėliau[113], galima iš karto paneigti kai kurių doktrinos atstovų teiginius[114], pagal kuriuos Amsterdamo sutartis ES institucijoms suteikė *neribotą kompetenciją* priimti ES antrinės teisės aktus tarptautinės privatinės teisės srityje. Šiuo tikslu pakaktų paminėti: a) EB steigimo sutarties 67 straipsnį, pagal kurį po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo pereinamuoju penkerių metų laikotarpiu Taryba priemones valstybėse narėse įstatymų kolizijai taikomoms teisės normoms suderinti gali priimti tik *vieningai* (t. y. būtinas visų valstybių narių pritarimas); b) EB steigimo sutarties 69 straipsnį, numatantį, jog Tarybos priimtos priemonės Danijai, Jungtinei Karalystei ir Airijai gali būti taikomos,

---

neaiškų Amsterdamo sutarties nuostatų poveikį tarptautinei privatinei teisei (žr., pvz., BOGDAN, M. *Concise Introduction to EU Private International Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2006, p. 8–9). Panašiai ir C. Kohler (KOHLER, C. *supra*, note 90, p. 8) nurodo, jog institucinės teisės požiūriu nuostatų dėl civilinio bendradarbiavimo perkėlimas į pirmąjį ramstį yra abejotinas ir nepilnas, materialinės teisės požiūriu – neaiškios apimties.

[113] *Infra* 1.2.1. Poskyris „ES vidaus kompetencijos ribos“.

[114] Pvz., BOGDAN, M. *supra*, note 112, p. 9.

tik jei šios valstybės narės sutinka[115]; c) EB steigimo sutarties 68 straipsnį, kuriuo teisė kreiptis į ETT dėl ES teisės aktų tarptautinės privatinės teisės srityje suteikta tik valstybių narių teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę teismine tvarka neskundžiami. Visos šios nuostatos patvirtina, jog Amsterdamo sutartimi sukurtas sudėtingas ir neišbaigtas ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje įgyvendinimo mechanizmas, kuris paneigia Bendrijos neribotos kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje hipotezę.

Maža to, šią hipotezę paneigia ir tas faktas, kad Amsterdamo sutartimi nebuvo panaikintas (nei pakeistas) EEB steigimo sutarties 220 straipsnis (nuo šiol – EB steigimo sutarties 293 straipsnis), kuris, atsižvelgiant į 61 straipsnio tikslą („*palaipsniui* sukurti laisvės saugumo ir teisingumo erdvę“) ir 65 straipsnio b punkto formuluotę „*skatinti suderinimą*“, gali būti aiškinamas kaip suteikiantis valstybėms narėms teisę ir toliau sudaryti konvencijas visose 65 straipsnyje išvardytose srityse, su sąlyga, kad šios konvencijos nedarytų poveikio tinkamam ES teisės normų įgyvendinimui ir kad Europos Sąjunga nebūtų įgyvendinusi savo kompetencijos pagal 65 straipsnį[116].

Apibendrinant reikia pripažinti, kad Amsterdamo sutartimi Sąjungai suteikta kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje nėra išimtinė. Priešingai – ES ir valstybių narių kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje yra *bendra*. Šis pasidalijamasis kompetencijos pobūdis lemia papildomus ES kompetencijos apribojimus, kurie, nagrinėjami kartu su pirmiau minėtais Amsterdamo sutarties nuostatose *expressis verbis* įtvirtintais

---

[115] Pagal Protokolo dėl Danijos pozicijos 2 straipsnį Danija naudojasi „*opt-out*“ mechanizmu, t. y. ES institucijų tarptautinės privatinės teisės srityje priimtos priemonės Danijai yra neprivalomos, išskyrus atvejus, kai Danija sudaro sutartį su Europos Sąjunga dėl konkretaus teisės akto taikymo. Pagal Protokolo dėl Jungtinės Karalystės ir Airijos pozicijos nuostatas šios valstybės narės, kitaip nei Danija, naudojasi „*opt-in*“ mechanizmu ir per tris mėnesius nuo pasiūlymo ar iniciatyvos apie norimą priimti priemonę gavimo gali pranešti apie savo ketinimą dalyvauti ją nustatant ir taikant. Be to, Jungtinė Karalystė ir Airija gali bet kada pranešti apie ketinimą pripažinti jau priimtas priemones.

[116] GAUDEMET–TALLON, H. Droit international privé et Code civil. In LEQUETTE, Y. (éd) *1804–2004 le Code civil. Un passé, un présent, un avenir*. Paris: Dalloz, 2004, p. 3.

ES kompetencijos apribojimais, paneigia bet kokią ES neribotos kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje iliuziją.

1.2.1. ES vidaus kompetencijos ribos

Pasidalijamasis Europos Bendrijos ir valstybių narių kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje pobūdis neišvengiamai lemia *bendruosius* ES kompetencijos *apribojimus*.

Pirmiausia, kitaip nei srityse, kurios priskirtos išimtinei Bendrijos kompetencijai ar kuriose taikomas tarpvyriausybinio bendradarbiavimo metodas, Europos Bendrija, įgyvendindama kompetenciją pagal EB steigimo sutarties 65 straipsnį, privalo vadovautis bendraisiais *subsidiarumo ir proporcingumo principais*, įtvirtintais EB steigimo sutarties 5 straipsnyje. Tai reiškia, kad tarptautinės privatinės teisės srityje Sąjunga gali imtis veiksmų tik tada, kai siūlomo veiksmo tikslų valstybės narės negali deramai pasiekti, ir dėl siūlomo veiksmo masto arba poveikio ES gali juos pasiekti geriau. Maža to, veiksmai, kurių imasi ES institucijos, privalo būti proporcingi siekiamam tikslui, t. y. negali viršyti to, kas būtina tikslui pasiekti[117].

Vadinasi, remiantis EB steigimo sutarties 65 straipsniu, priemonės valstybių narių teisės kolizijai taikomų normų *derinimui skatinti* gali būti priimtos tik *siekiant užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą* ir tik „*tokiu mastu, kokio reikia vidaus rinkai tinkamai veikti"*, su sąlyga, kad šių tikslų valstybės narės negali deramai pasiekti, o ES juos gali pasiekti geriau.

---

[117] Šiuo požiūriu reikėtų priminti, kad doktrinoje reglamentas „Roma I" kritikuotas būtent dėl to, kad neatitinka proporcingumo ir subsidiarumo principų: LEQUETTE, Y. De Bruxelles à La Haye (Acte II), Réflexions critiques sur la compétence communautaire en matière de droit international privé. In AZZI, T. (red.) *Vers de nouveaux équilibres entre ordres juridiques. Liber amicorum Hélène Gaudemet–Tallon*. Paris: Dalloz, 2008, p. 515–516; HEUZÉ, V. D'Amsterdam à Lisbonne l'État de droit à l'épreuve des compétences communautaires en matière des conflits des lois. *La Semaine juridique*, 23 juillet 2008, p. 21–23. Vienas iš iškalbingiausių šios kritikos pavyzdžių – iškiliausių Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės profesorių atviras laiškas Prancūzijos Respublikos Prezidentui: L'Union européenne, la démocratie et l'Etat de droit: lettre ouverte au Président de la République. *La Semaine juridique*, J.C.P., A.J. 586, 13 décembre 2006, p. 2313.

Be to, 65 straipsnio lingvistinė, sisteminė analizė, atskleidžia ir *specialiuosius* Europos Bendrijos kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje apimties *apribojimus*.

Šiuo tikslu pirmiausia reikėtų įvertinti 65 straipsnio vietą EB steigimo sutartyje. Kaip jau minėta, 65 straipsnis įterptas į Europos bendrijos steigimo sutarties IV antraštinę dalį „*Vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitos su laisvu asmenų judėjimu susijusios politikos sritys*“. Vadinasi, priemonės, kurių Taryba gali imtis pagal 65 straipsnį, *turėtų* apsiriboti santykiais Bendrijos viduje, kadangi Sutarties nuostatos dėl laisvo asmenų judėjimo netaikomos situacijoms, nesusijusioms su Bendrijos teise[118]. Šią išvadą patvirtina ir 61 straipsnyje įtvirtintas priemonių, kurių Taryba gali imtis teisminio bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje, tikslas – palaipsniui sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo *erdvę*, kuri, savaime suprantama, turėtų apsiriboti tik valstybių narių teritorija. Maža to, kaip jau minėta, ir 65 straipsnio b punkte nurodyta, jog priemonės valstybių narių kolizinių taisyklių suderinimui skatinti turi užtikrinti tinkamą *vidaus rinkos* veikimą. Kitaip sakant, šios nuostatos, aiškinamos kartu, patvirtina, kad Bendrijai suteikta kompetencija turėtų apsiriboti tik santykiais, susijusiais su dviem ar daugiau valstybių narių, t. y. lokalizuotais Bendrijos viduje. Taigi *a priori* būtų galima daryti išvadą, jog Bendrijos vidaus kompetencija *erdvėje* yra apribota situacijomis, lokalizuotomis valstybių narių teritorijoje[119], kitaip sakant, apribota Bendrijos vidaus situacijomis.Vis dėlto šią išvadą paneigia ES institucijų praktika.

Šiuo požiūriu pastebėtina, kad ES institucijos labai plačiai (žinoma, ES kompetencijos naudai) aiškina pirmiau aptartas Steigiamųjų sutarčių nuostatas, tokiu būdu nepagrįstai susiaurindamos iš lingvistinės ir sisteminės analizės išplaukiančius specialiuosius EB kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje apribojimus. Šią išvadą puikiai iliustruoja du pavyzdžiai: a) Tarybos

[118] 1979 m. kovo 28 d. Sprendimas *Saunders*, 175/78, Rink. p. 1129.
[119] GAUDEMET–TALLON, H. *supra*, note 116, p. 749.

sprendimas dėl Bendrijos prisijungimo prie Hagos konferencijos 61 straipsnio c punkto pagrindu, kuris bus aptartas vėliau, ir b) Sprendimas *Owusu*[120].

Sprendime *Owusu*[121], atsakydamas į Jungtinės Karalystės teismo klausimus, pateiktus nagrinėjant ginčą tarp A. Owusu ir N. B. Jackson, veikiančio įmonės *Villa Holidays Bal–Inn Villas* vardu, ir kelių pagal Jamaikos teisę įsteigtų bendrovių dėl Jamaikoje A. Owusu patirto kūno sužalojimo, ESTT nurodė, kad Briuselio konvencija yra taikoma ir situacijoms, *susijusioms ne su kelių valstybių narių teismų santykiais, o su vienos valstybės narės ir trečiosios valstybės teismų santykiais*. Kitaip sakant, Briuselio konvencija *taikoma ir tais atvejais, kai ieškovo ir vieno iš atsakovų gyvenamoji vieta yra tos pačios valstybės narės teritorijoje* ir kai šios valstybės teismuose jų atžvilgiu nagrinėjama byla *turi tam tikrą ryšį ne su kita valstybe nare, o su trečiąja valstybe.* Pagrindinis ir vienintelis argumentas, kuriuo ESTT pagrindžia savo sprendimą – Briuselio konvencijos tikslas – *pašalinti vidaus rinkos veikimo kliūtis*[122], galinčias kilti dėl skirtingų nacionalinės teisės aktų šiuo klausimu[123].

---

[120] 2005 m. kovo 1 d. Sprendimas *Owusu*, C-281/02, Rink. p. I-1383.

[121] Pastebėtina, kad Sprendimas *Owusu* yra susijęs, viena vertus, su jurisdikcijų kolizijos problematika ir, kita vertus, jame išaiškintos Briuselio konvencijos, o ne reglamento „Briuselis I“ (2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL *2004 m. specialusis leidimas*, 19 skyrius, 4 tomas, p. 42), dabar jau – naujosios redakcijos reglamentas „Briuselis I“ (2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL 2012 L 351, p. 1)) nuostatos, todėl reikia papildomai pagrįsti šio pavyzdžio tinkamumą. Pirma, pastebėtina, kad specialieji ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje apribojimai taikomi ES institucijoms priimant taisykles dėl teisės *ir jurisdikcijų* kolizijos (EB steigimo sutarties 65 str. b punktas). Antra, ESTT išaiškinimai dėl Briuselio konvencijos taikomi ir reglamento „Briuselis I“ nuostatoms, jei šias nuostatas galima laikyti lygiavertėmis (2009 m. rugsėjo 10 d. Sprendimo *German Graphics Graphische Maschinen GmbH*, C-292/08, Rink. p. I-08421, 27 punktas). Trečia, kaip tai išplaukia iš reglamento „Briuselis I“ 19 konstatuojamosios dalies, aiškinant Briuselio konvenciją ir minėtą reglamentą, reikia užtikrinti jų aiškinimo tęstinumą.

[122] Šiuo požiūriu reikėtų paminėti dar vieną labai įdomų, nors praktiškai su Sprendimu *Owusu* nesusijusį, ESTT Sprendimą dėl reglamento „Briuselis I“ taikymo – 2009 m. balandžio 28 d. Sprendimas *Apostolides*, C-420/07, Rink. p. I-3571, kuriame ESTT nurodė, kad reglamentas „Briuselis I“ taikomas ir tais atvejais, kai valstybėje narėje (šiuo atveju – Jungtinėje Karalystėje) prašoma pripažinti arba vykdyti kitos valstybės narės (šiuo atveju – Kipro) teismo sprendimą dėl sklypo, esančio pastarosios valstybės dalyje, kurioje jos vyriausybė nevykdo veiksmingos kontrolės ir kurioje *acquis communautaire* netaikomas pagal Protokolo Nr. 10 nuostatas (t. y. Kipro šiaurinėje dalyje).

[123] *Supra*, note 120, 23 ir 35 punktai.

Iš šio Sprendimo akivaizdu, jog ESTT pagrindinį dėmesį skiria ne tarpvalstybinio elemento lokalizacijai ES viduje (t. y. ginčo sąsajai su keliomis valstybėmis narėmis), o situacijos sąsajai su ES plačiąja prasme: situacija pripažįstama lokalizuota Bendrijos viduje ir turinčia įtakos vidaus rinkos veikimui kiekvieną kartą, kai ji bent minimaliai susijusi su bent viena ES valstybe nare. Tokiu būdu ne tik išplečiama ES antrinės teisės taikymo sritis, bet ir susiaurinami ES pirminėje teisėje įtvirtinti ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje apribojimai ir, žinoma, netiesiogiai išplečiama pati ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje.

Prie *specialiųjų ES kompetencijos apribojimų* reikėtų priskirti ir 65 straipsnio b punktą, pagal kurį Bendrijos vidaus kompetencija yra apribota jos objektu: „*skatinti valstybėse narėse* įstatymų kolizijai *taikomų teisės normų suderinamumą"*. Aiškinant lingvistiškai, ši nuostata turėtų būti suprantama tik kaip suteikianti teisę Bendrijai imtis priemonių *koordinuoti* valstybių narių kolizinių normų sistemas, tačiau nesuteikianti teisės unifikuoti (vienodinti) ir (arba) kurti naujų[124] tarptautinės privatinės teisės taisyklių. Kitaip sakant, teisės kolizijai taikytinų taisyklių derinimo skatinimas Europos Sąjungos lygiu turėtų apsiriboti papildomų kolizinių normų sąsajos kriterijų ar priemonių itin skirtingiems kolizinių normų ryšiams (pvz., pilietybės ir gyvenamosios vietos) suderinti įtvirtinimu arba tarptautinės privatinės teisės mechanizmų, pavyzdžiui, *renvoi*[125], reguliavimu[126].

Vis dėlto, kaip tai išplaukia iš kai kurių ES antrinės teisės aktų analizės, ES institucijos ne visada atsižvelgia ir į šiuos specialiuosius ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje apribojimus. Pirma,

---

[124] Palyginus su tarptautinės privatinės teisės normomis, įtvirtintomis valstybių narių nacionalinėje teisėje.

[125] *Renvoi* – tai negatyvus kolizinių normų konfliktas: situacija, kada teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės nurodo taikyti užsienio valstybės įstatymus (įskaitant tarptautinės privatinės teisės normas), o pastarieji savo ruožtu grąžina į *lex fori* arba nukreipia į trečiosios valstybės teisę. FRANCESCAKIS, P. *La théorie du renvoi et les conflits de systèmes en droit international privé*. Paris: Sirey, 1958, p.80.

[126] KOHLER, C. *supra*, note 90, p. 20.

reglamentu „Roma I“[127] *suvienodintos* kolizinės taisyklės sutartinių prievolių srityje. Antra, kai kurios tarptautinės privatinės teisės taisyklės, įtvirtintos reglamente „Roma II“[128], yra naujos kai kurioms valstybėms narėms, pavyzdžiui, Lietuvai. Kaip teisingai pastebi prof. dr. V. Mizaras[129], nemažai reglamente „Roma II“ įtvirtintų kolizinių taisyklių *yra kitokios* nei įtvirtintos Civiliniame kodekse (palyginimui – reglamento „Roma II“ 5 straipsnis ir CK 1.43 straipsnio 5 dalis), o kai kurios *apskritai yra naujos* Lietuvos vidaus teisės požiūriu. Kitaip sakant, įsigaliojus reglamentui „Roma II“, Lietuvos tarptautinės privatinės teisės normos reglamento taikymo srityje *tapo kitokios,* palyginus su iki šiol taikytomis Civilinio kodekso nuostatomis.

Tiesa, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad, atsižvelgiant į vieną iš šio tyrimo uždavinių – įvertinti EB kompetencijos ribas, valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų pokyčio (naujumo) laipsnis neturi reikšmės: tiek pirmuoju (t. y. kai reglamentuose įtvirtintos normos bent šiek tiek skiriasi nuo įtvirtintų valstybių narių vidaus teisėje ir taikytų iki įsigaliojant reglamentui), tiek antruoju (t. y. kai ES antrinės teisės normos apskritai yra naujos valstybių narių vidaus teisės požiūriu) atveju reikia kalbėti apie kolizinių taisyklių *vienodinimą*, *naujų kolizinių taisyklių įtvirtinimą ES lygiu,* o *ne apie jų suderinamumo skatinimą*.

Taigi, nors ir neabejotina, kad reglamentai „Roma I“ ir „Roma II“ yra būtini siekiant užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą, akivaizdu, kad, atsižvelgiant į aukščiau pateiktą sisteminį–lingvistinį Steigiamųjų sutarčių nuostatų aiškinimą, kolizinių taisyklių vienodinimas ES antrinės teisės aktais galėtų būti vertinamas kaip neproporcinga priemonė, peržengianti ES

---

[127] 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. (EB) 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (OL 2008 L 117, p. 6).

[128] 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės (OL 2007 L 199, p. 40).

[129] MIZARAS, V. Roma II reglamentas ir Lietuvos tarptautinė privatinė teisė. In MIZARAS, V. (vyr. redaktorius) *Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum Valentinas Mikelėnas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 228 ir MIZARAS, V. *supra*, note 57.

kompetencijos specialiąsias ribas *(„skatinti valstybėse narėse įstatymų kolizijai taikomų teisės normų suderinamumą“).*

1.2.2. ES išorės kompetencijos ribos

EB veikia *neperžengdama Steigiamųjų sutarčių jai suteiktų įgaliojimų ir paisydama jai iškeltų tikslų*[130], todėl, lygiai kaip ir analizuojant EB vidaus kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje, siekiant apibrėžti EB išorės kompetencijos apimtį, pirmiausia reikia analizuoti Steigiamųjų sutarčių nuostatas.

EB steigimo sutarties nuostatų[131] lingvistinė analizė leidžia teigti, jog, skirtingai nei vidaus kompetencija, Amsterdamo sutarties nuostatomis išorės kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje Bendrijai *expressis verbis* nebuvo suteikta. Vis dėlto tai nereiškia, kad EB, įgydama vidaus kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje, kartu neįgijo ir išorės kompetencijos.

Remiantis 1971 m. suformuluota ESTT praktika, EB išorės kompetencija gali išplaukti ne tik iš ją aiškiai suteikiančių Steigiamųjų sutarčių nuostatų, bet *gali būti numanoma* ir remiantis kitomis Steigiamųjų sutarčių nuostatomis ir jų pagrindu priimtais Bendrijos institucijų teisės aktais. Be to, pasak ESTT, kiekvieną kartą, kai Bendrijos teisė institucijoms suteikia vidaus kompetenciją konkrečiam tikslui pasiekti, Bendrijai kartu suteikiama kompetencija prisiimti tarptautinius įsipareigojimus, reikalingus šiam tikslui

---

[130] Konsoliduotos Europos Bendrijos steigimo sutarties (Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2) 5 straipsnis [Pasvirasis šriftas – disertacijos autorės].

[131] Tik du EB steigimo sutarties straipsniai *expressis verbis* įtvirtina Bendrijos išorės kompetenciją, tiesa, kitose, t. y. ne tarptautinės privatinės teisės, srityse: 133 straipsnis IX antraštinėje dalyje („*Bendra prekybos politika*“) ir 310 straipsnis Šeštojoje dalyje („*Bendrosios ir baigiamosios nuostatos*“). Dar trys EB steigimo sutarties straipsniai (302–304 str.), kurie pirminėje teisėje įtvirtinti prieš įsigaliojant Amsterdamo sutarčiai, suteikia Bendrijai teisę vykdyti tarptautinį bendradarbiavimą (palaikyti *tinkamus ryšius* su tarptautinėmis organizacijomis). Vis dėlto, skirtingai nei 133 ir 310 straipsniai, 302–304 straipsniai tiesiogiai neįtvirtina Bendrijos teisės sudaryti tarptautinius susitarimus su tarptautinėmis organizacijomis. Be to, pastebėtina, kad, dar prieš įsigaliojant Amsterdamo sutarčiai, kai kuriose srityse, dažniausiai tose, kuriose Bendrijai suteikta vidaus kompetencija, Steigiamųjų sutarčių nuostatos (pvz., 111 straipsnis dėl pinigų politikos arba 170 straipsnis dėl aplinkos apsaugos) Bendrijai suteikė teisę derėtis ir sudaryti tarptautinius susitarimus su trečiosiomis šalimis ar tarptautinėmis organizacijomis.

pasiekti, net jei tokia kompetencija *expressis verbis* nėra įtvirtinta[132]. Kitaip sakant, EB išorės kompetencija *lato sensu* yra jos vidaus kompetencijos projekcija tarptautiniu lygmeniu. Todėl, savaime aišku, kaip ir vidaus kompetencija, EB išorės kompetencija gali būti išimtinė arba bendra su valstybėmis narėmis.

Kaip tai išplaukia iš nusistovėjusios ESTT praktikos, *išimtinė EB išorės kompetencija* egzistuoja kiekvieną kartą, kai Bendrija, siekdama įgyvendinti Steigiamosiose sutartyse numatytą bendrą politiką, įtvirtina bendro pobūdžio taisykles, neatsižvelgiant į jų priėmimo formą. Tokiais atvejais valstybės narės, ar jos veiktų atskirai, ar kartu, nebeturi teisės trečiųjų šalių atžvilgiu prisiimti įsipareigojimų pažeidžiančių šias taisykles[133]. Be to, net jei tarp šių įsipareigojimų ir bendrų taisyklių nėra prieštaravimo, tuo atveju, kai tarptautiniai įsipareigojimai patenka į bendrų taisyklių taikymo sritį arba bet kuriuo kitu atveju į sritį, kurios didžiąją dalį reglamentuoja tokios taisyklės, valstybės narės negali jų prisiimti kitaip nei per EB institucijas[134].

Žinoma, atsižvelgiant į tai, kad Bendrija turi tik suteiktąją kompetenciją, išimtinę EB išorės kompetenciją, kuri Steigiamosiose sutartyse aiškiai neįtvirtinta, būtina pagrįsti. Remiantis ESTT praktika, šiuo tikslu reikia analizuoti santykį tarp numatyto sudaryti susitarimo ir galiojančios Bendrijos teisės ir nustatyti, ar tokio susitarimo sudarymas gali paveikti Bendrijos taisykles[135]. Šiuo aspektu pažymėtina, kad nebūtina, jog tarptautinio susitarimo ir Bendrijos teisės aktų reglamentuojamos sritys visiškai sutaptų. Priešingai – norint įsitikinti, kad ESTT formuluotėje *sritis, kurią didžiąja dalimi reglamentuoja Bendrijos taisyklės,* įtvirtintas kriterijus yra tenkinamas, turi būti *analizuojama ne tik nagrinėjamų taisyklių apimtis, bet ir jų pobūdis bei turinys*. Be to, *svarbu atsižvelgti* ne tik į dabartinę Bendrijos teisės padėtį

---

[132] 1971 m. kovo 31 d. Sprendimo *Komisija prieš Tarybą* (*AETR*), 22/70, Rink. p. 263, 16 punktas.
[133] Sprendimo *AETR* (*supra*, note 130) 17 punktas.
[134] 1993 m. kovo 19 d. ESTT Nuomonės 2/91, Rink. p. I-1061, 25 ir 26 punktai.
[135] ESTT Nuomonės 1/03 (*supra*, note 19) 124 punktas.

atitinkamoje srityje, bet ir *į jos vystymosi perspektyvas*, kai jos yra numatomos atliekant šią analizę[136].

Atsižvelgiant į tai, kad ES lygiu jau priimta nemažai teisės aktų, kuriais vienodinamos kolizinės taisyklės (pvz., reglamentai „Roma I“, „Roma II“, Bankroto reglamentas[137], Išlaikymo reglamentas[138]), be to, Komisija yra pateikusi pasiūlymus dėl kolizinių taisyklių vienodinimo ir kitose srityse[139], iš kurių galima numatyti tarptautinės privatinės teisės vystymosi perspektyvas, ir pripažįstant, kad įstatymų ir jurisdikcijų kolizijų derinimas yra vientisas procesas, nekyla abejonių, kad bet koks tarptautinis susitarimas, įtvirtinantis kolizines normas tam tikroje srityje, galėtų paveikti veiksmingą Bendrijos nuostatų taikymą (ypač tais atvejais, kai Bendrijos lygiu yra priimtos universalios kolizinės taisyklės (t. y. tos, kurios gali nurodyti trečiosios šalies teisės taikymą)). Vadinasi, remianti ESTT jurisprudencijoje įtvirtintais principais, galima daryti išvadą, kad tarptautinės privatinės teisės srityje Bendrija ne tik turi išorės kompetenciją, bet ši jos kompetencija yra *išimtinė*.

Tai lemia, kad tarptautinės privatinės teisės srityje Lietuvos Respublika ir kitos valstybės narės, nei veikdamos kartu, nei atskirai, nebegali prisiimti įsipareigojimų trečiųjų šalių atžvilgiu kitaip nei per ES institucijas[140].

---

136 *Ibid.*, 126 punktas.

137 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų (OL *2004 m. specialusis leidimas*, 19 skyrius, 1 tomas, p. 191).

138 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (OL 2009 L 7, p. 1).

139 Pvz., 2011 m. kovo 16 d. Europos Komisijos pasiūlymai dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės ir teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su sutuoktinių turto teisiniu režimu (COM (2011) 126 galutinis) (OL 2011, C 140, p. 4) ir Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės ir teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su registruotos partnerystės turtinėmis pasekmėmis (COM (2011) 127 galutinis) (OL 2011 C 140, p. 4), 2009 m. spalio 14 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti (COM (2009) 154 galutinis) (OL 2009 C 26, p. 11), kurio galutinį tekstą Taryba patvirtino 2012 m. birželio 6 d. ir reglamentas (ES) Nr. 650/2012 įsigaliojo 2012 m. rugpjūčio 8 d. (OL 2012 L 201, p. 7).

140 Šiuo aspektu žr. ir, pavyzdžiui, 2007 m. gruodžio 19 d. raštu Nr. (1.9.)-7R-11725 Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pateiktą derinti Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos Teisinio ir teisminio bendradarbiavimo komercinėse ir civilinėse bylose sutarties papildomo Protokolo projektą ir Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2008 m. sausio 10 d. Išvadą Nr. 01-27-14 dėl šio projekto atitikties ES teisei (rengėja –Laura Liubertaitė), kurioje konstatuota,

Šią išvadą patvirtina ir Reglamento (EB) Nr. 662/2009[141] nuostatos, kuriomis nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl tam tikrų klausimų, susijusių su sutartinėms ir nesutartinėms prievolėms taikytina teise bei tokių susitarimų sudarymo procedūra, taikoma tais atvejais, kai Bendrija nepasinaudojo savo išimtine išorės kompetencija[142].

Įdomu pastebėti, kad, remdamasi minėta ESTT praktika, Bendrija jau įgyvendina savo išimtinę išorės kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje. Pavyzdžiui, Bendrija prisijungė prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos[143], nepaisant to, kad galima abejoti, ar ESTT praktikoje įtvirtintų principų pakanka šiai Bendrijos kompetencijai prisijungti prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos pagrįsti.

Šiuo požiūriu pastabėtina, jog, pirma, skirtingai nei nurodo ESTT, Hagos konferencijoje Bendrijos kompetencija nėra išimtinė, priešingai – valstybių narių kompetencija yra taisyklė, o Bendrijos – išimtis.

Antra, kaip jau buvo minėta, Bendrijos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje turėtų apsiriboti valstybėse narėse įstatymų kolizijai

---

kad tam tikros Protokolo projekto nuostatos nesuderinamos su ES teise. Pavyzdžiui, Protokolo projekte įstaigų kompetencija globos ir rūpybos srityje yra grindžiama globotino ar rūpintino asmens pilietybe, todėl tam tikrais atvejais gali prieštarauti reglamento „Briuselis IIbis“ (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (OL *2004 m. specialusis leidimas* 19 skyrius, 6 tomas, p. 243)), kuriame įtvirtintos taisyklės grindžiamos vaiko nuolatine gyvenamąja vieta, nuostatoms. Be to, minėtoje Išvadoje iškelta abejonė ir dėl Lietuvos Respublikos kompetencijos pasirašyti tokį papildomą Protokolą.

[141] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 662/2009, kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl tam tikrų klausimų, susijusių su sutartinėms ir nesutartinėms prievolėms taikytina teise bei tokių susitarimų sudarymo procedūra (OL 2009 L 200, p. 25). Pastebėtina, jog šis reglamentas yra tik vienas iš daugelio reglamentų, numatančių analogišką procedūrą kitose srityse.

[142] Šiuo aspektu pastebėtina, kad, prieš įsigaliojant Amsterdamo sutarčiai (arba prieš įstodamos į ES), valstybės narės buvo sudariusios nemažai dvišalių susitarimų su trečiosiomis valstybėmis. Vadinasi, jei kurios nors iš anksčiau sudarytų susitarimų nuostatos yra nesuderinamos su EB sutartimi, valstybės narės, remiantis EB steigimo sutarties 307 straipsniu, turi pareigą pašalinti tokius nesuderinamumus. Tai reiškia, jog tam tikrais atvejais valstybėms narėms gali tekti sudaryti naujus susitarimus su trečiosiomis valstybėmis srityse, kurios patenka į EB steigimo sutarties IV antraštinės dalies taikymo sritį. Todėl, atsižvelgdama į tai, kad Bendrija tarptautinės privatinės teisės srityje turi išimtinę išorinę kompetenciją, Komisija priima reglamentus (pvz., *supra*, note 141), kuriuose nustato tokių susitarimų sudarymo tvarką.

[143] 2006 m. spalio 5 d. Tarybos sprendimo 2006/719/EB dėl Bendrijos prisijungimo prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos (OL 2006 L 297, p. 1) II Priedo 6 punktas.

taikomų teisės normų *derinimo skatinimu*. Vadinasi, remiantis ESTT praktika, ir Bendrijos išorės kompetencija neturėtų peržengti šių specialiųjų vidaus kompetencijos limitų. Kitaip sakant, akivaizdu, kad Bendrijos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje yra gerokai siauresnė nei Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, kurios tikslas yra *palaipsniui suvienodinti* tarptautinės privatinės teisės normas. Todėl galėtų būti keliamas klausimas dėl Bendrijos kompetencijos ratifikuoti Hagos konferencijos konvencijas įstatymų kolizijos srityje, kuriomis siekiama ne suderinti, o suvienodinti tarptautinės privatinės teisės normas.

Šią abejonę sustiprina ir 2009 m. liepos 7 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 664/2009[144] nuostatos, analizuojamos kartu su Išlaikymo reglamento 15 ir 76 straipsniais, kuriuose nurodyta, kad a) išlaikymo prievolėms taikytina teisė nustatoma pagal 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos protokolą dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės *valstybėse narėse, kurioms šis teisės aktas privalomas*; b) reglamentas taikomas nuo 2011 m. birželio 18 d., *jei tą dieną Bendrijoje* jau bus pradėtas taikyti 2007 m. Hagos protokolas, tačiau jei protokolas tuo metu bus dar netaikomas, *šis reglamentas taikomas nuo to protokolo taikymo Bendrijoje pradžios dienos*. Taip ir lieka neaišku, kas – valstybės narės ar Bendrija – turi kompetenciją ratifikuoti šį Protokolą.

Tiesa, pastebėtina, jog ES institucijoms tokių abejonių nekilo. Plačiai aiškindama Steigiamųjų sutarčių nuostatas (61 straipsnio c punktą, kuris nurodytas kaip teisinis pagrindas) ir konstatuodama, kad Bendrija turi išimtinę kompetenciją visais Protokolo reglamentuojamais klausimais, Taryba priėmė sprendimą, kuriuo *Bendrija* sudarė 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos protokolą dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės[145].

---

[144] 2009 m. liepos 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 664/2009 kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl jurisdikcijos, teismo sprendimų ir nutarčių, susijusių su santuoka, tėvų atsakomybe ir išlaikymo prievolėmis (OL 2009 L 200, p. 46).

[145] 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos sprendimas 2009/941/EB kuriuo Bendrija sudaro 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos protokolą dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės (OL 2009 L 331, p. 17).

Apibendrinant reikėtų pastebėti, kad, nepaisant skeptiškų prognozių[146] ir teorinių abejonių dėl EB institucijų veiksmų teisinio pagrindo ir proporcingumo, EB institucijų praktika leidžia pripažinti, kad Amsterdamo sutarties nuostatos yra solidus pamatas darniam, visa apimančiam ES tarptautinės privatinės teisės normų rinkiniui priimti.

1.3. Lisabonos sutartis: *status quo* įteisinimas ar radikalios reformos?

Pasak V. Heuzé, Lisabonos sutarties rengėjai, nors ir suvokė poreikį keisti EB steigimo sutarties 65 straipsnį, vis dėlto neišdrįso įtvirtinti ES kompetencijos *vienodinti* valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normas, kadangi toks ES pirminės teisės nuostatų pakeitimas būtų patvirtinęs, kad iki šiol tokia ES kompetencija neegzistavo ir kad EB steigimo sutarties 65 straipsnio pagrindu priimti ES antrinės teisės aktai ir pasiūlymai dėl teisės aktų, kuriais siekiama suvienodinti kolizines taisykles, priėmimo, kaip ir Bendrijos prisijungimas prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, ne veltui kritikuoti doktrinoje kaip neproporcingi ir (arba) neteisėti[147]. Būtent dėl šios priežasties Lisabonos sutarties rengėjai, kurių pasirinkimą autorius vaizdžiai lygina su G. Orwell „Gyvulių ūkyje“ aprašytu metodu, padarė tik nedideles EB steigimo sutarties 65 straipsnio redakcijos korekcijas, tokiu būdu siekdami visus įtikinti, jog Lisabonos sutartimi siekiama tik *patikslinti* Amsterdamo sutarties nuostatas nepakeičiant jų esmės[148].

Iš tiesų, atsižvelgiant į ES institucijų praktiką, kurioje itin plačiai aiškinamos ES pirminės teisės nuostatos dėl ES vidaus kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje, Lisabonos sutarties įsigaliojimas[149] iš pirmo žvilgsnio nelabai ką pakeitė.

---

[146] Žr., pvz., KOHLER, C. *supra*, note 90, p. 21.
[147] HEUZÉ, V. *supra*, note 117, p. 21.
[148] *Ibid.*, p. 22.
[149] Pastebėtina, kad Nicos sutartimi (OL 2001 C 80, p. 1) padaryti pakeitimai šioje disertacijoje nenagrinėjami, nes jie yra grynai procedūrinio pobūdžio (vienbalsiškumo reikalavimas pakeistas bendro

Lisabonos sutartimi[150] EB steigimo sutarties IV antraštinė dalis tapo SESV V antraštine dalimi („*Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė*“), kurios trečiajame skyriuje („*Teisminis bendradarbiavimas civilinėse bylose*“) įtvirtintas vienintelis – 81 – straipsnis, kurio 2 dalies c punktas iš esmės perima EB steigimo sutarties 65 straipsnio formuluotę („Taikant 1 dalį[151], Europos Parlamentas ir Taryba, spręsdami pagal įprastą teisėkūros procedūrą, *patvirtina* priemones, *ypač kai jos būtinos vidaus rinkos tinkamam veikimui*, kuriomis siekiama *užtikrinti* valstybėse narėse teisės ir jurisdikcijos kolizijai taikomų teisės normų *suderinamumą*“)[152].

Lingvistiniu požiūriu lyginant šiuo metu galiojančią SESV 81 straipsnio 2 dalies c punkto redakciją su EB steigimo sutarties 65 straipsniu, pastebėtini du pakeitimai.

Pirma, Lisabonos sutartimi Taryba įgaliojama ne *skatinti*, bet *užtikrinti* valstybėse narėse galiojančių teisės kolizijai taikomų teisės normų *suderinamumą*. Akivaizdu, kad ši formuluotė, lyginant su EB steigimo sutarties 65 straipsniu, yra daug platesnė, nors, aiškinant lingvistiškai, ir ji negalėtų būti vertinama kaip suteikianti Sąjungai teisę *vienodinti* kolizines taisykles. Šią išvadą patvirtina ir SESV 67 straipsnio 1 dalis: „Sąjunga sukuria laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje *gerbiamos* pagrindinės teisės bei *skirtingos valstybių narių teisinės sistemos ir tradicijos*.“

---

sprendimo procedūra visose tarptautinės privatinės teisės srityse, išskyrus su šeimos teise susijusias sritis). Maža to, net jei šie pakeitimai nebūtų buvę įtvirtinti Nicos sutartimi, procedūra būtų pasikeitusi, kadangi jau Amsterdamo sutartimi padaryti EB steigimo sutarties 67 straipsnio pakeitimai numatė, kad vienbalsiškumo reikalavimas bus taikomas tik 5 metus po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo. Šioje disertacijoje nenagrinėjamos ir Sutarties dėl Konstitucijos Europai (Valstybės žinios, 2006, Nr. 117-4452) nuostatos, kadangi a) ši sutartis neįsigaliojo; b) Sutarties dėl Konstitucijos Europai III-269 straipsnis iš esmės yra analogiškas SESV 81 straipsniui, kuris bus tiriamas šiame poskyryje.

[150] Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį (OL 2007 C 306, p. 1).

[151] 81 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog: „Sąjunga tarpvalstybinio pobūdžio bylose plėtoja teisminį bendradarbiavimą, kuris grindžiamas teisminių ir neteisminių sprendimų tarpusavio pripažinimo principu. Šis bendradarbiavimas gali apimti valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų suderinimo priemonių patvirtinimą.“ (Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos (OL 2008 C 115, p. 1).

[152] Pasvirasis šriftas – disertacijos autorės.

Antra, kitas Lisabonos sutartimi padarytas pakeitimas susijęs su Tarybos patvirtinamų priemonių tikslais. Šiuo aspektu pastebėtina, kad, jei Amsterdamo sutartimi įterpto EB steigimo sutarties 65 straipsnio prasme *tinkamo vidaus rinkos veikimo užtikrinimas*, viena vertus, buvo *conditio sine qua non* Tarybos veiksmams ir, kita vertus, reiškė Tarybos kompetencijos apimties apribojimą, tai Lisabonos sutartimi šis reikalavimas sušvelnintas: Taryba gali patvirtinti priemones, *ypač kai jos būtinos vidaus rinkos tinkamam veikimui*. Ši nuostata galėtų būti aiškinama kaip įtvirtinanti vieną iš tikslų (t. y. užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą), kurių Taryba, priimdama ES antrinės teisės aktus tarptautinės privatinės teisės srityje, gali siekti ir tokiu būdu suteikianti Tarybai teisę patvirtinti priemones, kuriomis derinamos universalaus pobūdžio kolizinės taisyklės (t. y. tos, kurios neapsiriboja Bendrijos vidaus situacijomis ir siekia tikslų, nesusijusių su tinkamo vidaus rinkos veikimo užtikrinimu). Vis dėlto, taip aiškinant SESV 81 straipsnio 2 dalies c punktą, reikėtų pripažinti, kad Lisabonos sutartimi Tarybai suteikta bendro pobūdžio (arba išimtinė) kompetencija patvirtinti priemones, kuriomis užtikrinamas teisės kolizijai taikomų teisės normų suderinamumas, tačiau kartu galėtų būti keliamas klausimas dėl šios nuostatos (pavyzdinio tikslo) įtvirtinimo tikslingumo[153].

Šiuo aspektu pastebėtina, kad, lygiai kaip ir Amsterdamo sutartimi, Lisabonos sutarties nuostatomis išimtinė vidaus kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje Sąjungai nebuvo suteikta[154]. Vadinasi, remiantis kompetencijų suteikimo, subsidiarumo ir proporcingumo principais, ir po Lisabonos sutarties įsigaliojimo Sąjunga gali imtis veiksmų šioje srityje, tik kai tai būtina *Steigiamųjų Sutarčių tikslams* pasiekti[155]. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad teisės kolizijai taikomų teisės normų suderinamumo užtikrinimas *per se* negalėtų būti laikomas Sutarties tikslu, o tinkamo vidaus rinkos veikimo

[153] HEUZÉ, V. *supra*, note 117, p. 23.
[154] SESV 3, 4 straipsniai.
[155] Europos Sąjungos sutarties 5 straipsnis.

užtikrinimas taip pat negalėtų būti laikomas vieninteliu tikslu, pateisinančiu Tarybos veiksmus tarptautinės privatinės teisės srityje, kyla klausimas, pagal kokį tikslą turėtų būti vertinama Tarybos patvirtintų priemonių atitiktis subsidiarumo ir proporcingumo principams.

Atsakant į šį klausimą, vien lingvistinės Amsterdamo sutartimi ir Lisabonos sutartimi įtvirtintų nuostatų analizės neužtenka – būtina sistemiškai analizuoti ES pirminės teisės nuostatas. Šiuo požiūriu ypač svarbi SESV 81 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, jog „Sąjunga tarpvalstybinio pobūdžio bylose plėtoja teisminį bendradarbiavimą, kuris grindžiamas teisminių ir neteisminių *sprendimų tarpusavio pripažinimo principu*“ ir kuri galėtų būti aiškinama kaip įtvirtinanti *dar vieną* Tarybos priimamų priemonių kolizinių taisyklių srityje tikslą – užtikrinti *sprendimų* pripažinimą (kadangi sunku įsivaizduoti, kaip kitaip teisminis bendradarbiavimas civilinėse bylose galėtų priklausyti nuo teisės sistemų kolizijų sprendimo). Vis dėlto iš karto reikia pastebėti, kad doktrinoje keliamos abejonės ir dėl šio tikslo (užtikrinti sprendimų pripažinimą) tinkamumo.

Šiuo požiūriu pastebėtina, jog pagal šiuo metu galiojančius ES teisės aktus *teismų spendimų* civilinėse ir komercinėse, bankroto ir kitose bylose pripažinimas visiškai nepriklauso nuo to, ar valstybės narės, kurios teismo sprendimą prašoma pripažinti, kolizinės taisyklės yra analogiškos teismo vietos valstybės kolizinėms taisyklėms. Priešingai – sprendimas turi būti pripažįstamas ir tada, kai jį priėmęs teismas taikė kitos valstybės teisę nei nurodo teismo, kurio prašoma pripažinti sprendimą, buvimo vietos valstybės tarptautinės privatinės teisės normos. Vadinasi, atsižvelgiant į tai, kad ES antrinės teisės aktų, įtvirtinančių teismo sprendimų pripažinimo taisykles, taikymo srityje kolizinių taisyklių nesuderinamumas nėra kliūtis valstybių narių teismų sprendimams pripažinti ir remiantis subsidiarumo ir proporcingumo principais, abejotina, ar SESV 81 straipsnio 1 dalis galėtų būti aiškinama kaip suteikianti Tarybai teisę patvirtinti priemones, kuriomis

vienodinamos kolizinės taisyklės ir kurių vienintelis tikslas – užtikrinti *teismų sprendimų* pripažinimą.

Pasak V. Heuzé[156], iš to, kas išdėstyta, logiškai seka išvada, kad, remiantis Lisabonos sutarties nuostatomis, Sąjungos vidaus kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje iš esmės gali būti įgyvendinta, *tik (o ne ypač kai)* tai būtina siekiant užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą[157]. Vis dėlto ši Prancūzijos doktrinos atstovo nuomonė negalėtų būti laikoma absoliučiai teisinga.

Pirma, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad teismų sprendimų pripažinimo taisyklės ES antrinės teisės aktais suvienodintos ne visose srityse. Maža to, tose srityse, kuriose jos nėra suvienodintos, taikytiną teisę nurodančių taisyklių skirtumai gali lemti kitos valstybės narės teismo sprendimo *nepripažinimą*. Tiesa, tokių atveju, kai kitos valstybės narės teismo sprendimo nepripažinimą galėtų lemti skirtingų kolizinių taisyklių taikymas, yra labai mažai.

Viena vertus, sunku būtų paneigti, jog tokių sričių, kuriose teismo sprendimų pripažinimo taisyklės kol kas nėra suvienodintos ES lygiu, yra labai mažai: ES antrinės teisės aktų šioje srityje nuolat daugėja, be to, ESTT itin plačiai aiškina reglamente „Briuselis I“ įtvirtintą *civilinių ir komercinių bylų* sąvoką. Kitaip sakant, reglamentas „Briuselis I“ yra tarsi pandoros skrynia, kurioje sutalpintos pagal nacionalinę teisę įvairiausioms (ir ne visada civilinių bylų) kategorijoms priskiriamos bylos. Šią išvadą patvirtina, pavyzdžiui, 2011 m. spalio 18 d. Sprendimas *Realchemie Nederland*, C-406/09, kuriame ESTT nurodė, jog, nepaisant to, kad „pagrindinėje byloje nagrinėjama bauda yra bausminio pobūdžio ir nutarties, kuria ji paskirta, motyvuose aiškiai

---

[156] HEUZÉ, V. *supra*, note 117, p. 23.

[157] Šią išvadą galėtų patvirtinti ir sisteminė Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo analizė: V antraštinės dalies nuostatos išdėstytos po IV antraštinės dalies „Laisvas asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas“, kas įrodo, kad laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė kuriama pirmiausia siekiant užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą. Be to, sunku būtų paneigti, kad valstybių narių kolizinių taisyklių (ir ypač jurisdikcijos ir teismų sprendimų pripažinimo taisyklių) derinimas prisideda prie teisinio aiškumo civiliniuose ir komerciniuose santykiuose užtikrinimo, o kartu ir vidaus rinkos tikslų pasiekimo.

kalbama apie šios bausmės baudžiamąjį pobūdį; be to, vykdant nutartį, [ji] turi būti sumokėta ne privačiai šaliai, bet Vokietijos valstybei; bauda išieškoma ne privačios šalies ar jos vardu, bet *ex officio*; ir galiausiai faktiškai ją išieško Vokietijos teismo institucijos“, reglamento „Briuselis I“ „1 straipsnio sąvoką „civilinės ir komercinės bylos“ reikia aiškinti taip, kad šis reglamentas taikomas teismo sprendimo, kuris apima įpareigojimą sumokėti baudą, siekiant priversti laikytis civilinėje byloje priimto sprendimo, pripažinimui ir vykdymui“[158].

Kita vertus, tik nedaugelio valstybių narių tarptautinė privatinė teisė įpareigoja teismus, sprendžiančius klausimą dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo, tikrinti taikytą teisę[159].

Vis dėlto nedidelis situacijų, kuriose valstybių narių kolizinių taisyklių skirtumai galėtų lemti valstybės narės teismo sprendimo nepripažinimą, skaičius nepaneigia to fakto, kad tose srityse, kuriose valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo taisyklės ES lygiu nėra suvienodintos, ES pirminė teisė suteikia Tarybai kompetenciją užtikrinti valstybių narių teisės kolizijai taikomų taisyklių suderinamumą, *siekiant užtikrinti teismų sprendimų pripažinimą arba plačiąja prasme – laisvės saugumo ir teisingumo erdvės sukūrimą*[160]. Kitaip sakant, kaip tai išplaukia iš sisteminės ES pirminės teisės nuostatų analizės,

---

158 Sprendimo (dar nepaskelbtas Rinkinyje) 41, 42 punktai ir rezoliucinė dalis.

159 Pvz., Prancūzijoje, tokia praktika galiojo iki 2007 m. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimų. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340) 810 straipsnio 6 dalyje numatytas užsienio valstybės teismo taikytos teisės tikrinimas, tačiau tik tam tikrose srityse (LR piliečio teisnumo, veiksnumo, atstovavimo pagal įstatymą, šeiminių turtinių ir paveldėjimo santykių) priimtų sprendimų pripažinimo atveju, kartu nurodant, kad prieštaravimas LR tarptautinei privatinei teisei (kuris turėtų būti suprantamas kaip kitos teisės, nei nurodo CK kolizinės taisyklės, taikymas), neužkerta kelio pripažinti užsienio teismo sprendimą, jei Lietuvos teismas toje byloje būtų priėmęs analogišką sprendimą. Vis dėlto bendrąja prasme ši nuostata turėtų būti aiškinama, kaip įpareigojanti Lietuvos teismą lyginti Lietuvos ir atitinkamos užsienio valstybės kolizines taisykles.

160 Lucia Serena Rossi (ROSSI, L. S. L'incidenza dei principi del diritto comunitario sul diritto internazionale privato: dalla „comunitarizzazione“ alla costituzionaalizzazione“. *RDIPP*, 2004, p. 65) nurodo, kad, įsigaliojus Lisbonos sutarčiai (autorė kalba apie Lisabonos sutarties projektą, bet jos nuomonė gali būti pritaikyta ir šiandieniniam kontekstui), laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė siejama ne su vidaus rinka, o su ES pilietybe, t. y. ji tampa erdve, kurioje visi ES piliečiai gali naudotis savo teisėmis, išplaukiančiomis iš ES teisės, savo pilietybės valstybėje ir kitose valstybėse narėse. Tokiu būdu laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė tampa autonomiška, nepriklausoma nuo vidaus rinkos, o šios erdvės kontekste ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje iš šalutinės tampa pagrindine.

tinkamo vidaus rinkos veikimo tikslas, skirtingai nei nurodo V. Heuzé, negali būti laikomas vieninteliu tikslu, kurio Taryba gali siekti priimdama ES antrinės teisės aktus taikytinos teisės nustatymo srityje. Vis dėlto, vertinant proporcingumo principo požiūriu, tinkamesnė priemonė šiam tikslui (užtikrinti teismų sprendimų pripažinimą) pasiekti, matyt, būtų teismų sprendimų pripažinimo taisyklių, o ne taikytinos teisės taisyklių vienodinimas ES lygiu.

Antra, nors kolizinių taisyklių vienodinimas ES lygiu vertintinas kaip neproporcinga priemonė teismų sprendimų pripažinimui užtikrinti, tai nereiškia, kad ši priemonė nebūtų tinkama siekiant užtikrinti kitų institucijų sprendimų pripažinimą.

Šiuo požiūriu pastebėtina, kad Lisabonos sutarties prasme *sprendimai* apima ne tik *teismo*, bet ir *neteisminių institucijų* ir kitų viešojo administravimo subjektų *sprendimus*[161]. Civilinio bendradarbiavimo srityje tai yra ypač svarbu, kadangi kai kuriose valstybėse narėse sprendimus šeimos teisės ir asmens teisinio statuso srityje priima neteisminės institucijos (pvz., Lietuvos Respublikoje civilinės būklės aktų įrašai įrašomi civilinės metrikacijos įstaigose ir seniūnijose[162]) ir šių sprendimų pripažinimas praktiškai visada priklauso nuo taikytos teisės. Be to šių institucijų sprendimų pripažinimui taikytinos taisyklės kol kas nėra suvienodintos ES lygiu. Maža to, šių sprendimų pripažinimas visada yra susijęs ir su asmens teisinio statuso, kuris sukurtas tokiu sprendimu, pripažinimu.

Iš tiesų, įvertinus ES tarptautinės privatinės teisės *status quo* ir išanagrinėjus Stokholmo programos veiksmų įgyvendinimo plano[163] nuostatas bei naujausias Komisijos iniciatyvas šioje srityje[164], akivaizdu, kad būtent neteisminių institucijų sprendimų (viešųjų dokumentų ir civilinės būklės aktų,

---

[161] SESV 81 straipsnio 1 dalis.
[162] Civilinio kodekso (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262) 2.19 ir 3.280 straipsniai.
[163] *Supra*, note 24.
[164] Pvz., 2010 m. gruodžio 14 d. Komisijos paskelbta Žalioji knyga (COM (2010) 747 galutinis) Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą (OL C 94 2011, p. 15).

su visomis iš jų išplaukiančiomis pasekmėmis) pripažinimo tikslas šiuo metu yra aktualiausias Tarybai patvirtinant priemones tarptautinės privatinės teisės srityje[165].

Taigi, atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima pripažinti, jog, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, nuostatos dėl bendradarbiavimo civilinėse bylose, kuriose pabrėžiamas teisminių ir neteisminių institucijų sprendimų pripažinimas, skirtos užtikrinti ne tik tinkamą vidaus rinkos veikimą, bet ir apsaugoti ES piliečių teises (ypač jų teisinį statusą, įgytą kitose valstybėse narėse) plačiąja prasme. Iš to seka, kad Taryba gali patvirtinti priemones taikytinos teisės nustatymo srityse ne tik siekdama užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą, bet ir siekdama apsaugoti ES pirminėje teisėje įtvirtintas ES piliečių teises.

Be jau minėtų pakeitimų, kuriais išplėsta ES vidaus kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, reikia paminėti ir kitus Lisabonos sutartimi padarytus pakeitimus, kurie neabejotinai įnešė daugiau aiškumo į nagrinėjamą sritį: panaikintas daug diskusijų doktrinoje kėlęs EB steigimo sutarties 293 straipsnis[166], nacionalinių teismų teisės kreiptis į ESTT dėl prejudicinio sprendimo apribojimai[167], o ESTT praktika dėl ES išorės kompetencijos apibendrinta ES pirminėje teisėje[168].

---

[165] Pastebėtina, kad, kaip jau minėta, šis tikslas yra apribotas *pagarbos valstybių narių teisinėms sistemoms ir tradicijoms* principu, kas iš esmės reiškia, kad, net ir Tarybai patvirtinus atitinkamas priemones, kitose valstybėse narėse priimti sprendimai valstybėse narėse, matyt, galėtų būti nepripažįstami taikant viešosios tvarkos išlygą. Plačiau apie tai žr., pvz., BARATTA, R. Réflexions sur la coopération judiciaire civile suite au traité de Lisbonne. In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar*. Milano: Giuffrè, 2009, p. 9.

[166] Pasak autorių (pvz., BARATTA, R. *supra*, note 165, p. 10), kurie Amsterdamo sutartimi įtvirtintą EB steigimo sutarties 65 straipsnį laikė „auksine taisykle“, suteikusia Sąjungai horizontalią (bendro pobūdžio, išimtinę) kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje, EB steigimo sutarties 293 straipsnio panaikinimas reiškia, jog Lisabonos sutartimi siekiama užbaigti horizontalios kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje perdavimo Europos Sąjungai procesą.

[167] Nuo šiol asmenims, siekiantiems apginti galimai pažeistas jų teises, nebereikia išnaudoti visų vidaus procedūrų tam, kad nacionalinis teismas galėtų kreiptis į ESTT (kaip tai buvo pagal Amsterdamo sutartimi įterptą EB steigimo sutarties 68 straipsnį, kuris suteikė teisę kreiptis dėl prejudicinio sprendimo tik nacionaliniam teismui, kurio sprendimai pagal nacionalinę teisę toliau teismine tvarka neskundžiami).

[168] SESV 3 straipsnio 2 dalies b) ir c) punktai.

Vis dėlto, nepaisant minėtų naujovių, kuriomis išplėsta ES vidaus kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje apimtis (nuo vidaus rinkos – link ES piliečių teisių užtikrinimo), Lisabonos sutartis nepanaikino tarptautinės privatinės teisės fragmentavimo ES lygiu galimybės.

Pirma, nors ir sugriežtintos, bet nepanaikintos nuostatos, pagal kurias Danijai, Airijai ir Anglijai, jei jos nenori, nėra privalomi priemonių, kuriose jos dalyvauja, pakeitimai. Vadinasi, tais atvejais, kai pakeisti ES antrinės teisės aktai tarptautinės privatinės teisės srityje Danijai, Airijai ir Anglijai netaikomi, santykiuose tarp šių ir kitų valstybių narių taikomas nepakeistas teisės aktas, o santykiuose tarp kitų valstybių narių – pakeistas[169].

Antra, SESV 326–334 straipsniuose numatyta glaudesnio bendradarbiavimo procedūra, kuria pasinaudojusios kai kurios valstybės narės jau pradėjo tvirčiau tarpusavyje bendradarbiauti su santuoka susijusiose taikytinos teisės nustatymo srityje. Tokiu būdu tarp šių valstybių narių taikomos vienos (suvienodintos) tarptautinės privatinės teisės taisyklės, tarp kitų – kitos[170].

Apibendrinant Lisabonos sutarties nuostatų analizę, reikia pripažinti, jog ir po Lisabonos sutarties įsigaliojimo tarptautinės privatinės teisės srityje galima kalbėti apie dviejų greičių Europą (angl. *two-speed Europe*).

---

[169] Šiuo požiūriu pastebėtina, kad Protokolo Nr. 22 Dėl Danijos pozicijos 5 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, pagal kurią tais atvejais, kai Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu, nusprendžia, kad dėl Danijos nedalyvavimo priimant ir taikant iš dalies pakeistą galiojančią priemonę jos praktiškai neįmanoma taikyti kitoms valstybėms narėms ar Sąjungai, ji gali paraginti Daniją pateikti pranešimą dėl dalyvavimo priemonėje ar jos pripažinimo (doktrinoje ši nuostata ironiškai vadinama „*clause please do not leave“).* Be to, Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu, kvalifikuota balsų dauguma gali nuspręsti, kad Danija prisiima tiesiogines finansines pasekmes, jei jų būtų, kurios būtinai ir neišvengiamai patiriamos jai nustojus dalyvauti taikant galiojančią priemonę (minėto Protokolo 5 straipsnio 3 dalis). Analogiškos nuostatos taikomos ir Jungtinei Karalystei bei Airijai (Protokolas Nr. 21 Dėl Jungtinės Karalystės ir Airijos pozicijos dėl Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės).

[170] 2010 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje (OL 2010 L 343, p. 10).

1.4. ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje įgyvendinimo teorinė ir praktinė reikšmė

Laipsniškas ES vidaus kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje išplėtimas ES pirminės teisės normomis paskatino intensyvią ES antrinės teisės aktų leidybą tarptautinės privatinės teisės srityje, tačiau toli gražu neišsprendė visų ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykio problemų. Priešingai – pakankamai plačios apimties tarptautinės privatinės teisės *acquis communautaire*, neatsižvelgiant į tai, ar priimtas pagal tinkamą teisinį pagrindą ar ne, iškėlė naujus ES teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei klausimus.

Pirma, kaip teisingai nurodo L. Idot, tarptautinės privatinės teisės normos, įtvirtintos ES antrinės teisės aktuose, „nenukrito iš dangaus“[171]: ES tarptautinės privatinės teisės normų struktūra ir vartojamos sąvokos yra perimtos iš valstybių narių nacionalinės tarptautinės privatinės teisės. Vis dėlto

[171] L. Idot terminologija (IDOT, L. Rapport introductif. In BERGÉ, J.–S. (sous la dir.) *La réception du droit communautaire en droit privé des états membres. Colloque international session internacionale d'études doctorales. Université Paris X – Nanterre, 28 janvier – 1er février 2003*. Bruxelles: Brulyant, 2003, p. 27). Pastebėtina, jog analogiškos nuomonės laikosi ir kiti autoriai, pvz., M. Fallon (FALLON, M. *supra*, note 20, p. 229), teigiantis, jog ES privatinės teisės taisyklių taikymo sritis apibrėžiama naudojant tradicinius tarptautinės privatinės teisės metodus: daugiašales kolizines taisykles ir *lois de police*. Be to, pasak jo, ES tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijai yra perimti iš valstybių narių tarptautinės privatinės teisės. Šiuo požiūriu H. Muir Watt (MUIR WATT, H. *Aspects économiques du droit international privé. Réflexions sur l'impact de la globalisation économique sur les fondements de conflits de lois et de juridictions*. RCADI, tome 307, 2004, p. 272) pastebi, kad, pavyzdžiui, reglamento „Roma I“ 10 straipsnis paremtas Nyderlandų ir Vokietijos tarptautinės privatinės teisės modeliais. Maža to, autorė (MUIR WATT, H. *supra*, note 9, p. 1984) nurodo, kad ir metodologiniu požiūriu tarptautinės privatinės teisės europeizavimas neretai pasireiškia tik kaip valstybių narių teisės sistemose įtvirtintų principų kodifikavimas. Galiausiai ir Jan von Hein (VON HEIN, J. Something Old and Something Borrowed, but Nothing New? Rome II and the European Choice-of-Law Evolution. *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008, p. 1673–1675), analizuodamas reglamento „Roma II“ nuostatas, konstatuoja, jog šis reglamentas leidžia kalbėti apie valstybių narių tarptautinės privatinės teisės evoliuciją, bet ne kolizinės teisės revoliuciją.

tarptautinės privatinės teisės šaltinio pokytis[172] paveikė tarptautinės privatinės teisės turinį[173].

Dėl autonomiško ES antrinės teisės aktuose įtvirtintų sąvokų aiškinimo pirmiausia pakito ginčo santykio su užsienio elementu kvalifikavimas (civilinė byla pagal ES teisę nebūtinai būtų laikoma civiline byla pagal nacionalinę teisę)[174]. Be to, ES projekto specifika lėmė ir kai kurių tarptautinės privatinės teisės institutų (pvz., viešosios tvarkos, *renvoi)* taikymo sąlygų pakeitimą ES antrinės teisės aktais ir bendro pobūdžio privatinės teisės ir viešosios teisės atskyrimo reikšmės sumažėjimą[175]. Maža to, ES lygiu įtvirtintoms tarptautinės privatinės teisės normoms buvo suteikti specifiški, nacionalinei tarptautinei privatinei teisei iki šiol nebūdingi, tikslai: vidaus rinkos tinkamo veikimo, laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės kūrimo, socialinės apsaugos užtikrinimo[176]. Galiausiai tarptautinės privatinės teisės normų įtvirtinimas ES antrinėje teisėje paveikė ir tarptautinės privatinės teisės metodologiją[177].

---

[172] H. Gaudemet–Tallon (GAUDEMET–TALLON, H. *supra*, note 73, p. 46) teisingai pastebi, jog tarptautinės privatinės teisės šaltiniai nėra neutralūs, priešingai – jie turi įtakos teisės turiniui. Maža to, pasak jos *(ibid.,* p. 92), tarptautinės privatinės teisės šaltinio pokytis paveikia ir teisės doktriną. Pavyzdžiui, tarptautinės privatinės teisės normų įtvirtinimas ES antrinės teisės aktuose sudarė sąlygas regioninei tarptautinės privatinės teisės doktrinai (įvairių valstybių specialistai nagrinėja analogiškus klausimus), kuriai iki šiol buvo būdingas išimtinai nacionalinis pobūdis, susiformuoti.

[173] Pastebėtina, jog, siekiant išsamiai apžvelgti valstybių narių tarptautinės privatinės teisės turinio pokyčius, kuriuos lėmė ES antrinės teisės aktų priėmimas, reikėtų atskirai nagrinėti kiekvieną ES antrinės teisės aktą ir atitinkamas valstybių narių tarptautinės privatinės teisės nuostatas, tačiau, siekiant šio tyrimo tikslo, minėta ES antrinės teisės aktų analizė nebūtina: kaip jau minėta, ES antrinės teisės aktai nepatenka į šio tyrimo objektą. Todėl toliau disertacijos tekste apsiribojama tik šio tyrimo požiūriu svarbių valstybių narių tarptautinės privatinės teisės pokyčių apibendrinimu.

[174] Šiuo požiūriu ES antrinės teisės aktai stipriai paveikė, pvz., Jungtinės Karalystės, tarptautinę privatinę teisę, kadangi Jungtinės Karalystės teisėje įtvirtintos koncepcijos sunkiai įspraudžiamos į ES antrinės teisės rėmus. Pavyzdžiui, *constructive trust* koncepcija Jungtinės Karalystės teisėje apima daugybę santykių (nuo sutartinių iki nepagrįsto praturtėjimo, neteisėto elgesio), todėl įsprausti šią sąvoką į reglamento „Roma I“ ar „Roma II“ rėmus yra sudėtinga. Plačiau apie tai ir apie kitus ES tarptautinės privatinės teisės įtakos Jungtinės Karalystės tarptautinei privatinei teisei aspektus žr. HARRIS, J. Understanding the English Response to the Europeanisation of Private International Law. *Journal of PIL*, vol. 4, no. 3, 2008, p. 347–395.

[175] Iš daugybės autorių, šiuo požiūriu tiriančių ES teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei, paminėtini, pvz., KUIPERS, J.–J.(Cartersio and Grunkin Paul: Mutual Recognition as Vested Rights Theory Based on Party Autonomy in Private Law. *European Journal of Legal Studies*, vol. 2, no. 2, 2009, p 66–96) ir MUIR WATT, H. (*supra*, note 7, p. 45).

[176] Plačiau apie tikslų pokytį žr., pvz., WELLER, M. P. Les rattachements dans les conflits des lois In FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011, p. 330–332; apie *renvoi* uždraudimą (jo kritika) – BARRIATI, S., PATAUT, E. Codification et théorie générale du droit international privé. In FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011, 337 et seq. Bendrai apie tarptautinės

Antra, ES antrinės teisės aktų gausa išryškino jų tarpusavio koordinavimo (horizontalios tarptautinės privatinės teisės šaltinių koherencijos) probleminius klausimus, atsakymų į kuriuos ieško ne tik ES teisės aktų leidėjas[178], bet ir ESTT, užtikrinantis ES tarptautinės privatinės teisės aktų jurisdikcijų ir teisės kolizijų srityje, aiškinimo nuoseklumą[179].

Šiuo aspektu pastebėtina, kad doktrinoje jau kurį laiką plėtojamas pasiūlymas kodifikuoti galiojančias ES tarptautinės privatinės teisės normas, papildomai įtvirtinant ir bendrąsias ES tarptautinės privatinės teisės normas, tokiu būdu išsprendžiant problemas, kurios jau kyla ar ateityje galėtų kilti dėl ES antrinės teisės aktų tarptautinės privatinės teisės srityje nesuderinamumo ir (arba) bendrųjų tarptautinės privatinės teisės normų trūkumo ES lygiu[180].

---

privatinės teisės normų instrumentalizavimą žr. ir, pvz., MEEUSEN, J. *supra*, note 30 arba LEFRANC, D. *supra*, note 63.

177 LEFRANC, D. *supra*, note 63, p. 422–423.

178 Siekiant užtikrinti ES antrinės teisės aktų tarptautinės privatinės teisės srityje koherenciją, neretai juose įtvirtinamos specialios nuostatos. Pavyzdžiui, reglamente „Roma I“ įtvirtintos nuostatos, aiškiai nurodančios jo sąsają su reglamentu „Briuselis I“: septintoje konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad „šio reglamento materialinė taikymo sritis ir nuostatos turėtų atitikti Reglamentą (EB) Nr. 44/2001“; dvidešimt ketvirtoje konstatuojamoje dalyje įtvirtinta, kad „Vartojimo sutarčių atveju <...> siekiant suderinamumo su Reglamentu (EB) Nr. 44/2001, turi būti daroma nuoroda į „susietos veiklos“ sąvoką, kaip vartotoją apsaugančios priemonės taikymo sąlygą, kuri turi būti vienodai aiškinama Reglamente (EB) Nr. 44/2001 ir šiame reglamente“.

179 Žr., pvz., 2010 m. gruodžio 7 d. Sprendimą *Pammer*, sujungtose bylose C-585/08 ir C-144/09, Rink. p. I-12527, kuriame ESTT aiškina reglamento „Briuselis I“ nuostatas, atsižvelgdamas į reglamento „Roma I“ normas.

180 Plačiau apie tai žr. FALLON, M., LAGARDE, P., POILLOT–PERUZZETTO, S. *La matière civile ou commerciale, socle d'un code européen de droit international privé?* Paris, Dalloz, 2009; FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011. Pastebėtina, kad doktrinos siūlymas priimti ES tarptautinės privatinės teisės kodeksą yra ypač svarbus tarptautinės privatinės teisės sistemos požiūriu, kadangi, kaip jau minėta, doktrinoje siūloma ne tik konsoliduoti jau priimtų ES antrinės teisės aktų nuostatas, bet ir papildomai įtvirtinti bendrąsias nuostatas dėl tarptautinės privatinės teisės sąvokų, sistemos, ES tarptautinės privatinės teisės kodekso santykio su kitais tarptautinės privatinės teisės šaltiniais. Šių bendrųjų nuostatų priėmimas ES lygiu neabejotinai prisidėtų prie ES tarptautinės privatinės teisės aiškumo, nuoseklumo. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad doktrina pripažįsta, jog ES tarptautinės privatinės teisės kodifikavimas nėra vienintelė išeitis, siekiant užtikrinti ES tarptautinės privatinės teisės aiškumą. Todėl diskutuojama ir dėl galimybės ir (arba) poreikio priimti reglamentą „Roma 0“, kuriame būtų įtvirtintos bendrosios ES tarptautinės privatinės teisės nuostatos (žr., pvz., 2012 m. birželio 29–30 d. Konferencijos „Brauchen wir eine Rom 0-Verordnung? Überlegungen zu einem Allgemeinen Teil des europäischen IPR“ medžiaga (prieiga per internetą: <http://www.ipr.uni-bayreuth.de/de/Flyer_Rom_0_2012.pdf> [žiūrėta 2012-04-30]). Kita vertus, ES tarptautinės privatinės teisės aiškumo spragą, iki ES institucijos imsis veiksmų šioje srityje, siekia užpildyti pati doktrina: žr., pvz., *Max Planck Institute for Comparative and Private International Law* parengtą Privatinės teisės enciklopediją, kurioje pateikiama apibendrinta, susisteminta informacija ir apie ES tarptautinę privatinę teisę (BASEDOW, J. (ed.) *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012).

Trečia, ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje įgyvendinimas pakeitė ne visų tarptautinės privatinės teisės normų šaltinį, tokiu būdu lemdamas tarptautinės privatinės teisės šaltinių diversifikaciją: šalia iki XIX a. pabaigos dominavusių nacionalinių ir vėliau priimtų tarptautinių (pvz., Hagos konferencijos konvencijų) tarptautinės privatinės teisės šaltinių, įsitvirtino regioniniai tarptautinės privatinės teisės normų šaltiniai – ES antrinės teisės aktai.

Ši tarptautinės privatinės teisės normų šaltinių diversifikacija neišvengiamai išryškino tarptautinės privatinės teisės normų šaltinių (nacionalinių (vidaus)[181], tarptautinių ir regioninių) koordinacijos ir koherencijos problematiką. Šiuo požiūriu pastebėtina, kad, atsižvelgiant į ES teisės viršenybės principą, tais atvejais, kai situacija patenka į ES antrinės teisės taikymo sritį, šaltinių kolizija sprendžiama ES antrinės teisės aktų naudai. Dėl šios priežasties kai kurių valstybių narių nacionaliniuose (vidaus) teisės aktuose eksplicitiškai įtvirtintas ES teisės viršenybės principas tarptautinės privatinės teisės srityje, pvz., 2004 m. liepos 16 d. Belgijos Karalystės įstatymo dėl tarptautinės privatinės teisės kodekso[182] 2 straipsnyje[183], Vokietijos įvadinio civilinio kodekso įstatymo (EGBGB) [184] 3 straipsnyje.

Tai reiškia, kad tais atvejais, kai situacija patenka į vieno iš ES antrinės teisės aktų taikymo sritį, valstybių narių vidaus teisėje ir tarptautinės

---

[181] Sąvoka *nacionaliniai (vidaus)* vartojama siekiant tiksliai atriboti ES antrinės teisės aktų normas, kurios yra valstybių narių nacionalinės teisės sistemų sudėtinė dalis, nuo kitų nacionalinės teisės aktų, pvz., CK, kurie disertacijoje vadinami *nacionaliniais (vidaus)*.

[182] Loi portant le Code de droit international privé. Prieiga per internetą: <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_f.htm> [žiūrėta 2012-03-05]. Pasak P. Picone (*supra*, note 30, p. 521), ES teisės įtakos tarptautinei privatinei teisei klausimas ir su juo susijusi problematika buvo esminis stabdys priimant šį (2002 m. liepos 1 d. pasiūlymas) Kodeksą.

[183] Pastebėtina, kad tose valstybėse narėse, kurių tarptautinė privatinė teisė buvo kodifikuota dar prieš joms įstojant į ES (pvz., Vokietijoje, Italijoje, Austrijoje), ES antrinės teisės aktų priėmimas daug diskusijų nesukėlė ir lėmė automatišką tam tikrų nacionalinių taisyklių pakeitimą ES tarptautinės privatinės teisės normomis situacijose, patenkančiose į atitinkamo ES antrinės teisės akto taikymo sritį (PICONE, P. *supra*, note 30, p. 521).

[184] Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche in der Fassung der Bekanntmachung vom 21. September 1994 (BGBl. I S. 2494; 1997 I S. 1061).

teisės aktuose, kurie taikomi santykiuose tarp valstybių narių, įtvirtintos tarptautinės privatinės teisės normos netaikomos. Vis dėlto klausimas, susijęs su valstybių narių prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų (iki jie bus suderinti su ES teise) vykdymu, lieka atviras.

Ketvirta, dėl ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje įgyvendinimo nacionalinis įstatymų leidėjas nebeturi kompetencijos įtvirtinti naujas ar keisti esamas tarptautinės privatinės teisės normas tose srityse, kurias reguliuoja ES antrinės teisės aktai[185]. Maža to, dėl šios priežasties susiaurėja ir valstybių narių nacionalinėje (vidaus) teisėje įtvirtintų tarptautinės privatinės teisės normų taikymo sritis: teismai šias taisykles gali taikyti tik tais atvejais, kai situacija su užsienio elementu nepatenka į ES antrinės teisės aktų taikymo sritį.

Apibendrinant reikia pripažinti, jog ES pirminės teisės nuostatų, kuriomis Sąjungai sutaikta kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, ir šios kompetencijos įgyvendinimo teorinė ir praktinė reikšmė valstybių narių tarptautinei privatinei teisei yra nepaneigiama ne tik kiekybiniu, bet ir kokybiniu požiūriu. Vis dėlto, kaip jau minėta, ES kompetencijos įgyvendinimo įtaka valstybių narių tarptautinei privatinei teisei yra labiau susijusi ne su taikytinos teisės nustatymo taisyklių struktūros[186], bet su jų

---

[185] Šiuo požiūriu svarbu pastebėti, kad, kaip teisingai nurodoma doktrinoje (BORRÁS, A. *supra*, note 104, p. 524), ES tarptautinės privatinės teisės normų priėmimas nereiškia, kad tarptautinės privatinės teisės srityje ES institucijos pakeičia valstybių narių nacionalinės teisės aktų leidėją. Šią išvadą pirmiausia patvirtina naujosios kodifikacijos (pvz., minėtas Belgijos tarptautinės privatinės teisės kodeksas (*supra*, note 182). Maža to, valstybių narių nacionalinėje (vidaus) teisėje įtvirtintos tarptautinės privatinės teisės taisyklės ir toliau taikomos tose srityse ir situacijose, kurios nepatenka į ES antrinės teisės aktų taikymo sritį. Vis dėlto nepaneigiama ES kompetencijos įgyvendinimo pasekmė – valstybių narių įstatymų leidybos teisių susiaurėjimas (POCAR, F. La codification européenne du droit international privé. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005, p. 700).

[186] Žinoma, atskirai nagrinėjant kiekvieną ES antrinėje teisėje įtvirtintą taisyklę, reikėtų pripažinti, jog tais atvejais, kai, pvz., joje įtvirtintas sąsajos kriterijus skiriasi nuo to, kuris įtvirtintas kai kurių valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normose, ES antrinė teisė paveikia ir nacionalinių kolizinių taisyklių struktūrą. Vis dėlto, ši išvada būtų teisinga tik kai kurių valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų požiūriu. Todėl, atsižvelgiant į valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų skirtumus, galima apibendrintai teigti, jog ES antrinės teisės aktai iš esmės nepaveikia kolizinių taisyklių struktūros, kadangi juose paprastai įtvirtinamas vienas iš valstybių narių nacionalinės (vidaus) tarptautinės privatinės teisės taisyklių struktūros modelių.

taikymo pokyčiais. Be to, kaip tai išplaukia iš ES pirminės teisės normų analizės, ES vidaus kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje nėra bendrojo pobūdžio (išimtinė), todėl ir jos įgyvendinimas paveikia ne visas tarptautinės privatinės teisės sritis.

Tai lemia, kad tose srityse, kuriose tarptautinės privatinės teisės taisyklės ES lygiu nėra suvienodintos, būtent – fizinio asmens teisinio statuso[187] ir juridinių asmenų civilinio teisnumo[188] – toliau galioja ir yra taikomos valstybių narių nacionalinėje (vidaus) teisėje įtvirtintos daugiašalės kolizinės taisyklės. Vis dėlto ši išvada jokiais būdais nereiškia, kad šios ES antrinės teisės aktais nesuvienodintos taisyklės turi „absoliutų imunitetą“ nuo ES teisės. Todėl, įrodžius, kad dėl ES pirminės teisės įtakos pakito ne visų tarptautinės privatinės teisės normų šaltinis, reikia sugrįžti prie ES teisės *Grundnorm* – pirminės teisės – analizės ir išsiaiškinti, ar ES pirminėje teisėje, be jau nagrinėtų normų (t. y. tų, kurios suteikia kompetenciją Europos Sąjungai tarptautinės privatinės teisės srityje), yra ir kitų normų, kurios turi (ar gali turėti) įtakos ES antrinės teisės aktais tiesiogiai neeuropeizuotoms valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms.

---

[187] ES antrinės teisės aktuose paprastai *expressis verbis* nurodoma, kad šiems klausimams jie netaikomi. Pvz., reglamento „Roma I“ 1 straipsnio 2 dalies a punkte nurodyta, kad į šio reglamento materialinę taikymo sritį nepatenka santykiai, susiję su fizinių asmenų statusu ir veiksnumu. Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir reglamento „Briuselis I“ 1 straipsnio 2 dalies a punkte ir Reglamento „Briuselis IIbis“ (*supra*, note 140) dešimtojoje konstatuojamojoje dalyje („[reglamentas] netaikomas tėvystės nustatymui, kadangi tai yra skirtingas dalykas nuo tėvų pareigų priskyrimo, taip pat kitiems klausimams, susijusiems su asmenų statusu“).

[188] Kaip ir santykiai ar situacijos, susijusios su fizinių asmenų teisiniu statusu, į ES antrinės teisės aktų taikymo sritį paprastai neįtraukiami klausimai, kuriuos reglamentuoja įmonių ir kitų juridinio asmens statusą turinčių ar neturinčių subjektų teisė. Pavyzdžiui, reglamento „Roma I“ 2 straipsnio 2 dalies f punkte nurodyta, kad į jo taikymo sritį nepatenka klausimai dėl įmonių ir kitų juridinio asmens statusą turinčių ar neturinčių subjektų, steigiamų registruojant ar kitokiu būdu, teisnumo. Maža to, valstybių narių kompetenciją šioje srityje patvirtina ir, pvz., 2008 m. gruodžio 16 d. Sprendimo *Cartesio*, C-210/06, Rink. p. I-09641, 110 punktas, kuriame aiškiai nurodyta, jog „valstybė narė turi teisę apibrėžti ir sąsajos kriterijų, kurio reikalaujama siekiant pripažinti, jog bendrovė įsteigta pagal nacionalinę teisę“.

2 SKYRIUS
EKONOMINĖS JUDĖJIMO LAISVĖS IR TARPTAUTINĖ PRIVATINĖ TEISĖ: PASLĖPTŲ KOLIZINIŲ NORMŲ BEIEŠKANT

„Tik dailininkai ir teisininkai geba baltą paversti juoda.”
Japonų liaudies patarlė

Siekiant sukurti vidaus rinką ir užtikrinti jos tinkamą veikimą, ES pirminėje teisėje įtvirtintos nuostatos, kuriomis *uždraudžiami* laisvo prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimo *ribojimai*. Kadangi šiuos ribojimus gali lemti ne tik skirtingas nacionalinis tarpvalstybinės prekybos, paslaugų teikimo ar asmenų judėjimo reguliavimas, bet ir (dažniausiai) valstybių narių nacionalinėje teisėje įtvirtintų, neretai antagonistinių, reikalavimų vienalaikis ar paskesnis taikymas judėjimo laisve besinaudojančių subjektų atžvilgiu, šių nuostatų įtvirtinimas Steigiamosiose sutartyse ir jas aiškinančioje ESTT praktikoje išplėtotas abipusio pripažinimo principas negalėjo nepaliesti valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisyklių, kurių pagrindinis tikslas – atriboti susijusių valstybių teisės normų taikymo tarpvalstybinėms situacijoms sritį. Vis dėlto doktrinoje ši ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo judėjimo ir tarptautinės privatinės teisės sąveika pastebėta ne iš karto.

Įžvelgti ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo judėjimo įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei ankstyvosios doktrinos atstovams buvo sunku pirmiausia dėl laisvo judėjimo nuostatų formuluočių negatyvaus pobūdžio („*uždraudžiami* apribojimai“, „*panaikinama* diskriminacija“) ir išimtinai ekonominių ES tikslų ankstyvajame integracijos etape. Be to, šios užduoties nepalengvino ir ESTT praktika, kurioje šios ES pirminės teisės nuostatos tradiciškai aiškintos kaip turinčios tikslą pašalinti laisvo judėjimo kliūtis, atsirandančias dėl finansų ar administracinės teisės normų (pvz., taisyklių, įtvirtinančių reikalavimus, susijusius su prekės turiniu,

leidimais, įsisteigimu), t. y. *viešosios teisės*, taikymo[189]. Todėl, atsižvelgiant į tradicinio viešosios ir privatinės teisės atskyrimo svarbą tarptautinei privatinei teisei, reikėjo nemažai laiko tam, kad doktrina pagaliau pripažintų, jog, nors F. C. von Savigny laikais laikytas fundamentaliu, šis atskyrimas modernioje tarptautinėje privatinėje teisėje nebeturi reikšmės, arba, jei vis dar ir yra reikšmingas, tai jo svarbą sumenkina gerokai pakitęs privatinės teisės turinys[190]. Galiausiai, siekiant suvokti toli siekiantį ES pirminės teisės įtakos tarptautinei privatinei teisei pobūdį, reikėjo sulaukti ESTT sprendimų, kuriuose pateikta plati laisvo judėjimo ribojimų samprata ir įtvirtintas abipusio pripažinimo principas.

Būtent remiantis ESTT praktika laisvo prekių judėjimo srityje, pirmiausia, žinoma, sprendimu *Cassis de Dijon*[191], XX a. paskutiniajame dešimtmetyje Vokietijos ir Italijos doktrinoje išplėtota *paslėptų kolizinių taisyklių*[192] teorija, t. y. pripažinta, jog ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo prekių judėjimo sistemiškai nukreipia į kilmės valstybės teisę. Vėliau ši teorija išplėsta ir į kitų judėjimo laisvių (asmenų, paslaugų) taikymo sritį.

---

189 RADICATI DI BROZOLO, L. G. L'influence sur les conflits de lois des principes de droit communautaire en matière de liberté de circulation. *RCDIP*, vol. 82, 1993, p. 407.

190 XIX amžiaus pabaigoje, siekiant atriboti tarptautinę viešąją teisę nuo tarptautinės privatinės teisės, doktrinoje plėtota idėja, pagal kurią tarptautinės privatinės teisės normos yra susijusios tik su *privatiniais* teisiniais santykiais, t. y. santykiais tarp privačių asmenų, ir gali nukreipti tik į privatinę teisę, kurios, kitaip nei viešosios teisės, taikymui nebūdingas teritorialumas. Vis dėlto, atsižvelgiant į valstybės, kuri vis aktyviau dalyvauja tarptautinėje prekyboje lygiomis su privačiais asmenimis teisėmis, vaidmens pokyčius; tarptautinių dokumentų nuostatas žmogaus teisių apsaugos srityje, suteikiančias privatiems asmenims galimybę tiesiogiai šiomis nuostatomis remtis prieš valstybes, ir analogiškas teises, kylančias iš ES pirminės teisės (pvz., ES pilietybės instituto), šiandien teigti, kad privatiniai santykiai apima tik santykius tarp privačių asmenų, būtų mažų mažiausiai netikslu. Lygiai taip pat būtų netikslu pripažinti, kad modernios tarptautinės privatinės teisės normos gali nurodyti tik privatinės teisės normų taikymą. Šią išvadą patvirtina ir tarptautiniai dokumentai, pavyzdžiui, 1975 m. rugpjūčio 11 d. Tarptautinės teisės instituto rezoliucijos 11 punktas, kuriame nurodyta, kad „užsienio teisės normos, kurios taikymą nurodo kolizinė taisyklė, priskyrimas viešajai teisei, *per se* nedraudžia šios normos taikyti" (L'application du droit public étranger. *Annuaire de l'Institut de droit international*, tome 56, 1975, p. 550); doktrina, pvz., MAYER, P. Les lois de police étrangères. *Journal de droit international (Clunet)*, 1981, p. 277; ir valstybių narių pozityvioji teisė, pvz., Civilinio kodekso 1.10 straipsnio 2 dalis („Nuoroda į užsienio teisę aprėpia visas teisės normas, taikytinas bylos faktams pagal tą teisę. Negalima atsisakyti taikyti užsienio teisę remiantis vien ta aplinkybe, kad taikytina teisės norma priskiriama viešajai teisei.").

191 1979 m. vasario 20 d. Sprendimas *Rewe–Zentral (Cassis de Dijon)*, 120/78, Rink. p. 649.

192 Sąvoką *paslėpta kolizinė taisyklė* pirmasis pavartojo J. Basedow (BASEDOW, J. Der kollisionsrechtliche Gehalt der Produkfreiheiten im europäischen Binnenmarkt : *favor offerentis*. *RabelsZ*, vol. 59, 1995, p. 15).

Jei iš tiesų paslėptų kolizinių taisyklių teorija yra pagrįsta, o ES pirminės teisės nuostatos dėl judėjimo laisvių turėtų būti aiškinamos kaip įpareigojančios valstybes nares taikyti kilmės valstybės teisę visiems tarpvalstybiniams santykiams, kurie patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, tai belieka pripažinti, jog šių nuostatų įtvirtinimas ES pirminėje teisėje aukštyn kojom apvertė visų valstybių narių tarptautinę privatinę teisę daugiašalių kolizinių taisyklių kūrimo ir taikymo požiūriu. Be to, reikėtų pritarti L. Idot, nurodančiai, jog ši neapgalvota netiesioginė valstybių narių tarptautinės privatinės teisės europeizacija neigiamai paveikė valstybių narių tarptautinę privatinę teisę[193].

Vadinasi, atsižvelgiant į šio tyrimo tikslą ir siekiant ištirti, ar (ir kaip) ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo paveikia valstybių narių nacionalinėje (vidaus) teisėje įtvirtintas daugiašales kolizines taisykles, pirmiausia reikia patvirtinti arba paneigti paslėptų kolizinių taisyklių teorijos pagrįstumą.

2.1. Laisvas prekių judėjimas: abipusio pripažinimo ar taikytinos teisės nustatymo principas?

Kaip jau minėta, paslėptų kolizinių taisyklių teorija suformuluota laisvo prekių judėjimo srityje, todėl, norint įsitikinti jos pagrįstumu, pirmiausia reikėtų priminti pagrindinius ESTT praktikoje dėl laisvo prekių judėjimo suformuluotus principus[194] ir pristatyti šios teorijos šalininkų argumentus.

---

[193] IDOT, L. *supra*, note 18.

[194] Pastebėtina, jog, siekiant šio tyrimo tikslo, nagrinėti ES pirminės teisės nuostatas dėl laisvo prekių judėjimo, kurios akivaizdžiai neturi jokios įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei (pvz., nuostatas, panaikinančias mokestines, fizines ar kiekybines tarpvalstybinės prekybos kliūtis), nebūtina. Todėl toliau šioje disertacijoje pagrindinis dėmesys skiriamas ES pirminės teisės nuostatų, uždraudžiančių laisvą judėjimą ribojančias lygiaverčio poveikio priemones, ir jas aiškinančios ESTT praktikos analizei.

2.1.1. Abipusio pripažinimo principo įtvirtinimas: Dassonville–Cassis de Dijon–Keck

SESV 34 ir 35 straipsniais[195] *valstybių narių tarpusavio prekyboje* panaikinami kiekybiniai importo ir eksporto ribojimai ir visos *lygiaverčio poveikio priemonės*. Remiantis ESTT praktika, šios nuostatos, taikomos ES antrinės teisės aktais neharmonizuotose srityse[196], uždraudžia visas valstybės narės taisykles ar priemones, kurios gali tiesiogiai ar netiesiogiai, faktiškai ar potencialiai riboti vidaus prekybą Sąjungoje[197], neatsižvelgiant į tai, ar tokios priemonės yra privalomos ar ne,[198] ir į tai, ar tarpvalstybinės prekybos ribojimas atsiranda dėl valstybės narės veiksmų ar neveikimo. Kitaip sakant, ES pirminė teisė įpareigoja valstybes nares ne tik netaikyti tarpvalstybinę prekybą ribojančių priemonių, bet ir imtis aktyvių veiksmų tam, kad užkirstų kelią ribojimams, kurie atsiranda (ar gali atsirasti) dėl privačių asmenų veiksmų[199]. Maža to, šiomis nuostatomis uždraudžiamos ne tik diskriminacinio pobūdžio priemonės, bet ir priemonės, kurios, nors ir nediskriminuoja kitoje valstybėje narėje pagamintų ar iš kitų valstybių narių įvežtų prekių, tačiau dėl jų taikymo vietinės prekės atsiduria palankesnėje padėtyje nei prekės, įvežtos iš kitų valstybių narių ar jose pagamintos.

Tose srityse, kuriose tarpvalstybinės prekybos taisyklės nėra harmonizuotos ES antrinės teisės aktais, prekių gamyba ir tiekimas į rinką reguliuojami skirtingomis valstybių narių teisės normomis. Dėl nacionalinio reguliavimo skirtumų (pvz., skirtingų reikalavimų, susijusių su vaisių likerio minimalia tūrine alkoholio koncentracija) kyla pavojus, kad tarpvalstybinę prekybą vykdantiems asmenims gali tekti kelis kartus atlikti lygiavertes procedūras ir (arba) įvykdyti lygiaverčius reikalavimus, dėl ko jie gali atsidurti

---

[195] Buvę EB steigimo sutarties 28 ir 29 straipsniai.
[196] 2004 m. gruodžio 14 d. Sprendimo *Radlberger Getränkegesellschaft ir S. Spitz*, C-309/02, Rink. p. I-11763, 53 punktas.
[197] 1974 m. liepos 11 d. Sprendimas *Dassonville*, 8/74, Rink. p. 837.
[198] 1982 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją („Buy Irish"),* 249/81, Rink. p. 4005.
[199] 1997 m. gruodžio 9 d. Sprendimo *Komisija prieš Prancūziją (braškių byla)*, C-265/95, Rink. p. I-6959, 31 punktas.

blogesnėje padėtyje, palyginus su vietiniais pardavėjais, o jų prekės gali prarasti konkurencinį pranašumą. Todėl, remiantis ESTT praktika (pvz., Sprendimu *Cassis de Dijon*), ES pirminės teisės nuostatos, uždraudžiančios lygiaverčio poveikio priemones, aiškintinos kaip iš principo draudžiančios vienalaikį ar paskesnį skirtingų valstybių narių teisėje įtvirtintų *lygiaverčių* reikalavimų taikymą to paties ekonominę veiklą vykdančio subjekto atžvilgiu: tarp valstybių narių taikomas *abipusio pripažinimo principas*[200], nuo kurio galima nukrypti tik tais atvejais, kai tai būtina (ir tik tiek, kiek būtina) siekiant užtikrinti privalomuosius bendrojo intereso reikalavimus (pvz., sveikatos apsaugos, vartotojų apsaugos).

Kaip tai išplaukia iš minėtos ESTT praktikos laisvo prekių judėjimo srityje, valstybių narių teisės skirtumai *per* se neriboja laisvo judėjimo. Vadinasi, kalbant tarptautinės privatinės teisės terminologija, vien tik valstybių narių teisės normų kolizijos nepakanka tam, kad būtų galima konstatuoti laisvo prekių judėjimo ribojimą. Šiuo tikslu papildomai reikia įrodyti, kad skirtingi valstybių narių teisės aktai įpareigoja tarpvalstybinę prekybą vykdantį subjektą *vienu metu* (ar vieną paskui kitą) įvykdyti susijusių valstybių narių teisėje įtvirtintus *lygiaverčius* reikalavimus. Tarptautinės privatinės teisės požiūriu tokia situacija galima dviem atvejais: a) kai skiriasi valstybių narių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijai; b) skiriasi pagal tą patį sąsajos kriterijų (pvz., prekių patiekimo į rinką vieta) kilmės ir priimančiojoje valstybėje narėje taikomos materialinės teisės turinys.

Kiek tai susiję su materialinės teisės skirtumais, reikia pažymėti, jog, kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, laisvo prekių judėjimo ribojimo negalima pripažinti remiantis vien tik tuo, kad prekei ar gamintojui taikomi reikalavimai, įtvirtinti vienos valstybės narės teisėje, yra griežtesni nei taikomi kitose

---

[200] Pastebėtina, jog, kaip teisingai nurodo M. Fallon ir J. Meeusen (*supra*, note 26, p. 40), abipusio pripažinimo principas pirmą kartą įtvirtintas ne Sprendime *Cassis de Dijon*, bet 1981 m. gruodžio 17 d. Sprendime *Biologische Producten*, 272/80, Rink. p. 3277. Tiesa, doktrinoje daugiau atgarsio sulaukė Sprendimas *Cassis de Dijon*.

valstybėse narėse[201], išskyrus, žinoma, tuos atvejus, kai tokie griežtesni reikalavimai yra taikomi *a posteriori*, t. y. po to, kai asmuo jau yra įvykdęs lygiaverčius reikalavimus kilmės valstybėje, ir su sąlyga, kad priimančioji valstybė griežtesnių reikalavimų taikymo negali pateisinti privalomaisiais bendrojo intereso reikalavimais. Tarptautinės privatinės teisės požiūriu tai reiškia, kad tam tikrais atvejais priimančioji valstybė, nepažeisdama ES pirminės teisės, gali taikyti viešosios tvarkos išlygą arba imperatyvias nacionalinės teisės normas ir reikalauti, kad tarpvalstybinėje prekyboje dalyvaujantis asmuo įvykdytų jos teisėje įtvirtintus griežtesnius (imperatyvius) reikalavimus, nepaisant to, kad lygiaverčiai reikalavimai jau yra įvykdyti kilmės valstybėje. Kitaip sakant, net ir tais atvejais, kai priimančiosios valstybės tarptautinės privatinės teisės normos nurodytų kilmės valstybės teisės taikymą, priimančioji valstybė galėtų taikyti savo teisę (t. y. *lex fori*), tačiau, kaip minėta, tik su ES teise suderinamu būdu.

Vadinasi, laisvo prekių judėjimo ribojimas gali atsirasti dėl skirtingų valstybių narių teisėje įtvirtintų ir to paties asmens ar prekės atžvilgiu taikomų *lygiaverčių reikalavimų kolizijos*, kuri, atsižvelgiant į šių reikalavimų turinį ir taikymą, gali būti *tikroji*[202], t. y. reikalavimai, kuriuos tarpvalstybinę prekybą vykdantis asmuo turi įvykdyti (ar prekė turi atitikti) vienu metu arba vieną paskui kitą, yra tarpusavyje nesuderinami (pvz., vienoje valstybėje narėje gali būti reikalaujama, kad prekė būtų kvadrato formos, kitoje – apvali) arba, nors

---

[201] Žr., pvz., 2004 m. spalio 14 d. Sprendimo *Omega*, C-36/02, Rink. p. I-09609, 38 punktą, kuriame ESTT nurodė, kad: „*kaip išplaukia iš aiškiai nustatytos ir vėlesnės nei minėtas sprendimas Schindler teismų praktikos, priimtų šiuo klausimu priemonių būtinumas ir proporcingumas nėra atmestinas vien todėl, kad valstybė narė pasirinko kitokią [griežtesnę] apsaugos sistemą nei ta, kurią taiko kita valstybė narė*“ [pasvirasis šriftas – disertacijos autorės].

[202] *Lygiaverčių reikalavimų kolizijų* klasifikacija yra paremta funkcionalistinės tarptautinės privatinės teisės mokyklos atstovų, kurie teisės normų koliziją suvokia kaip koliziją tarp bendro pobūdžio ir individualių teisės normų, pasiūlytu teisės normų kolizijų skirstymu į *tikrąsias* ir *netikrąsias*. Pasak jų, *netikroji kolizija* kyla tais atvejais, kai sutampa taikytinų taisyklių turinys arba, kai jų turinys skiriasi, skiriasi ir jų tarptautinio taikymo sritis (kitaip sakant, santykiai ar situacija su užsienio elementu patenka tik į vienos iš susijusių valstybių materialinės teisės tarptautinio taikymo sritį). Kalbėti apie *tikrąją koliziją* galima tada, kai kelių valstybių teisės normos siekia skirtingai reguliuoti tuos pačius tarptautinius privatinius teisinius santykius ar situaciją (t. y. santykiai ar situacija su užsienio elementu patenka į kelių susijusių valstybių materialinės teisės tarptautinio taikymo sritį). Plačiau apie tikrąsias ir netikrąsias kolizijas žr. CURRIE, B. *Selected Essays on the Conflict of Laws*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1963, p. 67–68, 107–110, 184–189.

ir yra suderinami, tačiau turinio prasme yra skirtingi, pvz., priimančiojoje valstybėje taikomi reikalavimai yra griežtesni, palyginus su lygiaverčiais reikalavimais, kurie jau įvykdyti prekės kilmės valstybėje, su sąlyga, kad jų taikymas negali būti pateisintas pagal ESTT praktikoje suformuluotus kriterijus. Kita vertus, lygiaverčių reikalavimų kolizija gali būti ir *netikroji*, pvz., jei priimančiojoje valstybėje įtvirtinti reikalavimai prekių pateikimui į rinką, o kilmės valstybėje jokių reikalavimų nėra (kaip, pvz., *Cassis de Dijon* Sprendime), arba jei priimančiojoje valstybėje taikoma taisyklė yra diskriminacinė (šiuo atveju apskritai negalima kalbėti apie kilmės ir priimančiosios valstybės teisės normų koliziją, nes taikoma tik vienos valstybės narės teisė)[203].

Kitaip sakant, ESTT praktikoje įtvirtintas ir vėliau Europos Komisijos dokumentuose[204] išplėtotas *abipusio pripažinimo principas* turėtų būti aiškinamas kaip įpareigojantis priimančiąją valstybę narę atsižvelgti į lygiavertes kilmės valstybės teisės nuostatas *kiekvieną kartą*, kai reikia nustatyti tarpvalstybiniam santykiui, patenkančiam į ES pirminės teisės taikymo sritį, taikytiną teisę.

Šiuo požiūriu reikia pabrėžti, jog, remiantis ESTT praktika, abipusio pripažinimo principas nėra absoliutus: valstybės narės gali nuo jo nukrypti siekdamos užtikrinti privalomuosius bendrojo intereso reikalavimus, įtvirtintus SESV 36 straipsnyje arba išplėtotus ESTT praktikoje. Maža to, *Dassonvile*

---

[203] Pastebėtina, kad panašios nuomonės laikosi ir M. Fallon (FALLON, M. Libertés communautaires et règles de conflit de lois. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire“ tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004, p. 40–41). Pasak jo, laisvo judėjimo ribojimo samprata neturėtų būti susiaurinta iki *tikrųjų* teisės normų kolizijų.

[204] Pvz., Komisijos komunikatas dėl 1979 m. vasario 20 d. ESTT sprendimo 120/78 *(„Cassis de Dijon“)* pasekmių (OL 1980 C 256, p. 2) arba 1985 m. birželio 14 d. Europos Komisijos paskelbta Baltoji knyga dėl vidaus rinkos sukūrimo, kurioje išvardyti trys šimtai priemonių, skirtų pašalinti fizines, technines ir fiskalines vidaus rinkos veikimo kliūtis, kurias patvirtinti numatyta iki 1992 metų pabaigos. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf> [žiūrėta 2011-10-11]. Šių dokumentų analizė patvirtina, jog ESTT praktikoje išplėtotą abipusio pripažinimo principą Komisija pripažįsta alternatyvia priemone (palyginus su valstybių narių teisės normų harmonizavimu) vidaus rinkai sukurti.

formulės apimties, o kartu ir abipusio pripažinimo principo taikymo srities apribojimai išplaukia ir iš Sprendimo *Keck*[205].

Sprendime *Keck*, kuriame keltas klausimas dėl Prancūzijos taisyklių, draudžiančių nuostolingą prekybą, taikymo atitikties ES pirminei teisei, ESTT peržiūrėjo savo ankstesnėje praktikoje (Sprendimuose *Dassonville* ir *Cassis de Dijon*) suformuluotus principus ir nurodė, jog lygiaverčio poveikio priemonėmis nelaikomos ir todėl į ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo prekių judėjimo taikymo sritį nepatenka prekybos taisyklės, kurios yra vienodai taikomos visiems ekonominę veiklą nacionalinėje teritorijoje vykdantiems subjektams ir taip pat teisiškai ir faktiškai veikia prekybą nacionaliniais ir kitose valstybėse narėse pagamintais produktais. Kitaip sakant, nacionalinės taisyklės, kurios tenkina šias sąlygas, netrukdo patekti į rinką ir užsienio prekių patekimo neapsunkina labiau nei nacionalinių prekių[206].

2.1.2. Abipusio pripažinimo principas: nuo sui generis iki tradicinės daugiašalės kolizinės taisyklės

ESTT praktika, kurioje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas, greitai sulaukė ne tik ES institucijų, bet ir tarptautinės privatinės teisės doktrinos[207] dėmesio. Galima išskirti tris pagrindines priežastis, lėmusias tarptautinės privatinės teisės specialistų susidomėjimą šia ESTT praktika:

- *A priori* sunku būtų paneigti, kad tarptautinės privatinės teisės požiūriu abipusio pripažinimo principas, kaip taisyklė, skirta atriboti kilmės

---

[205] 1993 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Keck ir Mithouard*, sujungtos bylos C-267/91 ir C-268/91, Rink. p. I-6097.

[206] *Ibid.* 16–17 punktai.

[207] Galima drąsiai teigti, kad nėra nė vieno autoriaus, kuris, tirdamas ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykį, nenagrinėtų abipusio pripažinimo principo. Iš gausybės mokslinių darbų, paminėtini, pavyzdžiui: RADICATI DI BROZOLO, L. G. *supra*, note 189; FALLON, M., MEEUSEN, J. *supra*, note 26; BASEDOW, J. *supra*, note 192; JOBARD BACHELLIER, M. N. *supra,* note 18, p. 185–206; MUIR WATT, H. L'entrave à la prestation de transfrontalière de service. In BÉGUIN, J. *Droit et actualité. Études offertes à J. Béguin*. Paris: Litec, 2005, p. 545, WILDERSPIN, M., LEWIS, X. *supra*, note 27.

valstybės ir priimančiosios valstybės teisės normų taikymo tam pačiam tarpvalstybiniam santykiui ar situacijai sritį, *lato sensu* yra kolizinė taisyklė[208].

- Abipusio pripažinimo principo taikymo tikslai ir sąlygos primena tarptautinėje privatinėje teisėje taikomą kolizinį taikytinos teisės nustatymo mechanizmą:

  a) sutampa vienas iš abipusio pripažinimo ir tarptautinės privatinės teisės normų tikslų – atriboti valstybių, su kuriomis ginčo santykis (ar situacija) su užsienio elementu yra susijęs, materialinės teisės normų taikymo sritį ir užtikrinti, kad tarptautinėje prekyboje dalyvaujantys asmenys ar prekės, kirsdami sieną, išsaugotų kilmės valstybėje įgytą statusą;

  b) abipusio pripažinimo principo, kaip ir tarptautinės privatinės teisės normų, taikymo *conditiones sine quibus non* – tarptautinis situacijos (ginčo santykio) pobūdis ir susijusių valstybių teisės normų lygiavertiškumas;

  c) abipusio pripažinimo principas, kaip ir teisė, į kurią nukreipia tarptautinės privatinės teisės normos, tam tikrais atvejais gali būti netaikomas (viešoji tvarka *v.* privalomieji bendrojo intereso reikalavimai).

- Tarptautinės privatinės teisės požiūriu abipusio pripažinimo principas primena ne tik tradicinį kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą, bet ir kitus metodus ar teorijas, kurie tarptautinėje privatinėje teisėje taikomi siekiant užtikrinti tarptautinę sprendimų[209] harmoniją: įgytų teisių teoriją[210] ir

---

[208] J. Basedow *(supra*, note 192, *loc. cit.)* žodžiais tariant, ES pirminės teisės normos dėl laisvo prekių judėjimo turi kolizinį turinį (vok. *der kollisionsrechtliche Gehalt).*

[209] Sąvoka *sprendimas* turėtų būti suvokiamas plačiąja prasme, t. y. ne tik kaip teismo ar neteisminių institucijų priimtas sprendimas, bet ir kaip tarptautinės situacijos (tarptautinių santykių) reguliavimas (t. y. teisės kolizijų sprendimas).

[210] Pasak H. Muir Watt ir D. Bureau (MUIR WATT, H., BUREAU, D. *supra,* note 67, p. 534), abipusio pripažinimo principas, panašiai kaip ir pagarbos įgytoms teisėms teorija, pratęsia (pranc. *prolonge*)

užsienio teismų sprendimų ar situacijų, sukurtų ar patvirtintų neteisminių institucijų, dalyvavimu, pripažinimo principą.

Manytina, jog būtent dėl pirmiau minėtų abipusio pripažinimo principo ir tarptautinės privatinės teisės mechanizmų panašumų vokiečių teisės doktrinoje[211] buvo išplėtota teorija, pagal kurią, atsižvelgiant į iš jų išplaukiančią priimančiosios valstybės pareigą taikytinos teisės nustatymo tikslu pripažinti kilmės valstybės teisės normas ir jos vykdomą kontrolę kaip lygiavertes priimančiosios valstybės teisės normoms (išskyrus Sutartyje numatytas ir ESTT praktikoje suformuluotas išimtis), ES pirminės teisės nuostatos laikytinos *paslėptomis kolizinėmis taisyklėmis*.

Praktiškai visi paslėptų kolizinių taisyklių teorijos atstovai, dažniausiai remdamiesi Sprendime *Cassis de Dijon* suformuluotu principu, pagal kurį prekes[212], kurios teisėtai pagamintos ir išleistos į apyvartą vienoje valstybėje narėje, turi būti leista patiekti į rinką ir kitose valstybėse narėse[213], nurodo, jog europinių teisės kolizijų[214] atveju ES pirminė teisė reikalauja taikyti tik kilmės valstybės teisę. Anot jų, tokį ES pirminės teisės normų aiškinimą lemia tai, kad, papildomai taikant priimančiosios valstybės teisę, neišvengiamai padidėtų tarpvalstybinės prekybos kaštai ir atitinkamai sumažėtų prekių

---

kilmės valstybės teisės normų veikimą (t. y. sukuria teisines pasekmes) priimančiojoje valstybėje, tokiu būdu neutralizuodamas pastarosios teisės normų taikymą.

211 J. Basedow (*supra*, note 192) ir M. Wolf (WOLF, M. Privates Bankvertragsrecht im EG-Binnenmarkt - Auswirkungen der II. EG-Bankrechts-Richtlinie auf privatrechtliche Bankgeschäfte. *Wertpapier-Mitteilungen. Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht*, Nr. 47, 1990, p. 1941 *et seq*.).

212 Pastebėtina, kad J. Basedow (*supra*, note 192, p. 6–12) *prekių (produktų)* sąvoką vartoja plačiąja prasme, t. y. kaip apimančią ne tik prekes, bet ir paslaugas. Kitaip sakant, J. Basedow paslėptų kolizinių taisyklių teoriją formuluoja ne tik laisvo prekių judėjimo, bet ir paslaugų teikimo laisvės srityje. Maža to, pasak J. Basedow, ES pirminėje teisėje yra tiek paslėptų kolizinių taisyklių, kiek yra ekonominių judėjimo laisvių.

213 Sprendimo *Cassis de Dijon* (*supra*, note 191) 14 punktas.

214 M. Fallon terminologija. Pastebėtina, jog sąvoką *europinė teisės kolizija* M. Fallon *(supra*, note 203, *loc. cit.)* vartoja siekdamas atriboti europines kolizijas nuo tradicinių teisės kolizijų, kurios sprendžiamos taikant valstybių narių vidaus teisėje įtvirtintas kolizines taisykles. Pasak jo, kitaip nei tradicinės teisės kolizijos, europinės teisės kolizijos kyla tik tose srityse, kurios patenka į ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo prekių judėjimo taikymo sritį, be to, kitaip nei pirmosios, europinės teisės kolizijos sprendžiamos taikant ES teisėje, t. y. teisės sistemoje, kuri yra autonomiška konkuruojančių (valstybių narių) teisės sistemų atžvilgiu, įtvirtintas taisykles. Maža to, autorius pabrėžia, kad, skirtingai nei tradicinių teisės kolizijų, europinių teisės kolizijų atveju ginčo santykis ar situacija privalo turėti glaudžią sąsają su ES (t. y. užsienio elementas turi būti lokalizuotas ES viduje arba santykiai (ar situacija) turi būti kitaip glaudžiai susijusi su ES).

konkurencingumas: viena vertus, atsižvelgiant į valstybių narių nacionalinio reguliavimo skirtumus, pardavėjas, norintis parduoti prekes kitoje valstybėje narėje, turėtų papildomai įvertinti priimančiosios (importo) valstybės narės (ar valstybių narių) reguliavimą; kita vertus, tarpvalstybinės prekybos kaštai padidėtų ir tais atvejais, kai dėl paskesnio priimančiosios valstybės narės teisės taikymo paravėjas, įvykdęs kilmės valstybės narės teisėje įtvirtintus lygiaverčius reikalavimus (pvz., dėl prekių sudėties), juos turėtų iš naujo vykdyti priimančiojoje valstybėje narėje[215].

Vis dėlto pastebėtina, jog, nors skirtingų autorių, plėtojančių paslėptų kolizinių taisyklių teoriją, darbuose pateikiamos išvados ir šią teoriją pagrindžiantys argumentai iš esmės sutampa, jų nuomonė dėl abipusio pripažinimo principo ir kilmės valstybės teisės taikymo apimties skiriasi.

J. Basedow, atsižvelgdamas į tai, kad abipusio pripažinimo principas yra priemonė ES tikslams (pvz., sukurti vidaus rinką) pasiekti, pripažįsta, jog iš šio principo išplaukiančios paslėptos kolizinės taisyklės taikymo sritis yra ribota, maža to, kilmės valstybės teisės taikymas nėra automatiškas[216]. Pasak autoriaus, tais atvejais, kai priimančiosios valstybės teisės taikymas, palyginus su kilmės valstybės teisės taikymu, yra palankesnis pardavėjui, ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo prekių judėjimo negalėtų būti aiškinamos kaip nurodančios kilmės valstybės teisės taikymą[217], priešingai – priimančiosios valstybės teisės taikymas šiais atvejais neprieštarautų ES pirminei teisei[218]. Kitaip sakant, pasak J. Basedow, ES pirminė teisė ekonominę veiklą vykdančiam asmeniui (pardavėjui) suteikia teisę remtis jam palankiausios valstybės narės (kilmės ar priimančiosios) teise (vok. *das Günstigkeitsprinzip* arba lot. *favor offerentis*), išskyrus, žinoma, atvejus, kai kitos (kilmės ar

---

[215] HEUZÉ, V. De la compétence de la loi du pays d'origine en matière contractuelle ou l'anti-droit européen. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005, p. 397.
[216] *Supra*, note 192, *loc. cit.*
[217] *Supra*, note 192, p. 16.
[218] *Contra* M. Wilderspin ir X. Lewis, *supra*, note 27, p. 18.

priimančiosios) valstybės narės teisės taikymas gali būti pateisinamas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais[219]. Tokiu būdu J. Basedow pripažįsta, jog ES pirminė teisė ne visada automatiškai nurodo kilmės valstybės teisės taikymą. Priešingai – ES pirminė teisė nukreipia į teisės, kuri yra palankiausia pardavėjui ar paslaugų teikėjui, taikymą[220].

Vadinasi, remiantis J. Basedow argumentais, ES pirminės teisės nuostatos turėtų būti aiškinamos ne kaip tradicinės (t. y. neutralios) daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, sistemiškai nukreipiančios į kilmės valstybės teisę, bet kaip alternatyvios – *sui generis* (nes jos siekia ne tradicinių tarptautinės privatinės teisės, bet ES pirminės teisės tikslų) – kolizinės taisyklės, kurios nurodo kilmės arba priimančiosios valstybės narės teisės taikymą, atsižvelgiant į tai, kuri iš jų yra palankesnė pardavėjui, arba, tiksliau sakant, į tai, kurios valstybės narės teisės taikymas leidžia pasiekti materialinius ES teisės tikslus.

Skirtingai nei J. Basedow, W.–H. Roth[221] nurodo, jog griežtesnės (t. y. tarpvalstybinę ekonominę veiklą vykdančiam subjektui mažiau palankios) kilmės valstybės teisės normos galėtų būti taikomos, jei į jas nukreiptų priimančiosios valstybės tarptautinės privatinės teisės normos[222], tokiu būdu

---

[219] *Supra*, note 192, p. 18.

[220] Pastebėtina, kad J. Basedow nuomonei šiuo požiūriu pritaria ir M. Fallon, E Jayme bei C. Kohler (FALLON, M. Variations sur le principe d'origine, entre le droit communautaire et le droit international privé. In RIGAUX, F. *Nouveaux itinéraires en droit*, *Hommage à François Rigaux*. Bruxelles: Bruylant, 1993, p. 193; JAYME, E., KOHLER, C. Das Internationales Privat- und Verfahrensrecht der EG – Harmonisierungsmodell order Zweispurigkeit der Kollisionsrecht. *IPRax*, vol. 11, 1991, p. 369). Pasak šių autorių, ES pirminės teisės nuostatos, ESTT praktikoje aiškinamos kaip įtvirtinančios priimančiosios valstybės pareigą, prieš taikant jos teisę, atsižvelgti į kilmės valstybės teisę tais atvejais, kai šių valstybių narių teisės aktai laikytini lygiaverčiais, ir reikalavimas taikyti kilmės valstybės materialinės teisės normas tais atvejais, kai jų taikymas užtikrina laisvą prekių ar asmenų judėjimą, tarptautinės privatinės teisės požiūriu galėtų būti prilygintos alternatyvioms kolizinėms taisyklėms arba, kitaip sakant, taisyklėms su materialiniu atspalviu.

[221] ROTH, W.–H. Der Einfluß des Europäischen Gemeinschaftsrechts auf das Internationale Privatrecht. *RabelsZ*, vol. 55, 1991, p. 644–645.

[222] *Contra* G. de Baere, nurodantis, jog griežtesnių, t. y. jų kilmės valstybės teisėje įtvirtintų reikalavimų, taikymas kitų valstybių narių piliečių atžvilgiu būtų palankus nacionaliniams subjektams, t. y. reikštų kitų valstybių narių piliečių diskriminaciją, ir todėl neatitiktų ES pirminės teisės. BAERE (de), G. Is this a Conflict Rule which I see before me? Looking for a Hidden Conflict Rule in the Principle of Origin as Implemented in Primary European Community Law and in the Directive on Electronic Commerce. *The Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 11, 2004, p. 291.

prilygindamas ES pirminės teisės normas tradicinėms (neutralioms) daugiašalėms kolizinėms taisyklėms. Vis dėlto negalima sutikti su šio autoriaus nuomone, kuri, neatsižvelgiant į tai, ar ES pirminė teisė apskritai galėtų būti aiškinama kaip slepianti kolizines taisykles ar ne, akivaizdžiai neatitiktų ES pirminėje teisėje įtvirtinto nediskriminavimo principo.

Galiausiai, tiriant paslėptų kolizinių taisyklių teoriją, negalima nepaminėti autorių, pvz., P. Bernhard, kurie, kritikuodami šią teoriją ir neigdami valstybių narių pareigą sistemiškai taikyti kilmės valstybės teisę taikymą, ne tik *netiesiogiai* pripažįsta jos pagrįstumą, bet ir toliau šią teoriją plėtoja.

Pasak P. Bernhard, ES pirminės teisės nuostatos ir tarptautinės privatinės teisės normos yra lygiavertės funkciniu požiūriu, todėl tais atvejais, kai ginčo santykiai turi užsienio elementą, kuris lokalizuotas ES viduje, taikytina teisė turi būti nustatoma ne pagal tradicines kolizines taisykles, o pagal ES pirminę teisę. Vis dėlto, pasak autoriaus, kitaip nei teigia J. Basedow, pirminės ES teisės normos negali būti laikomos paslėptomis kolizinėmis taisyklėmis, o ESTT praktikoje, kurioje šios normos aiškinamos, išplėtotas abipusio pripažinimo principas neturėtų būti suprantamas kaip sistemiškai nukreipiantis į kilmės valstybės teisę (bet juk ir J. Basedow nekalba apie sistemišką kilmės valstybės teisės taikymą!), kadangi ESTT situaciją vertina iš judėjimo laisvių, o ne tarptautinės privatinės teisės perspektyvos. Kitaip sakant, autorius tiesiogiai pripažįsta, jog iš ES pirminės teisės išplaukiantis taikytinos teisės nustatymo metodas gali būti prilygintas tarptautinėje privatinėje teisėje taikomam koliziniam metodui, nors ir neigia paslėptų kolizinių taisyklių teorijos pagrįstumą[223].

[223] P. Bernhard remiasi 1990 m. kovo 7 d. Sprendimu *GB-INNO-BM*, 362/88, Rink. p. I-00667. Pagrindinėje byloje Belgijos įmonė GB-INNO-BM, turinti prekybos centrus Arlone, netoli Belgijos – Liuksemburgo sienos, Belgijoje ir Liuksemburge platino reklaminius bukletus, kurie neatitiko Liuksemburgo konkurencijos teisės normų, draudžiančių reklaminiuose bukletuose nurodyti pasiūlymo pirkti laikotarpį ir ankstesnę kainą. Šiame Sprendime ESTT konstatavo, kad valstybės narės teisės nuostatų (kaip Liuksemburgo nagrinėjamoje byloje), kurios draudžia nurodyti pasiūlymo laikotarpį ir

P. Bernhard pozicija stebina. Juk pripažinti, kad ES pirminės teisės normos pakeičia tradicines kolizines taisykles situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, kartu reiškia ir pripažinti, kad ES pirminėje teisėje „paslėptos“ *tradicinės daugiašalės* (nes jos, anot autoriaus, gali nukreipti ne tik į kilmės, bet ir į priimančiosios valstybės teisę) kolizinės taisyklės, nepaisant to, kad jų taikymo sritis sutampa su (yra apribota) ES pirminės teisės taikymo sritimi. Kitaip sakant, remiantis autoriaus argumentais, ES pirminėje teisėje įtvirtintas tradiciniam koliziniam mechanizmui alternatyvus taikytinos teisės nustatymo mechanizmas, kuris yra taikomas europinių teisės kolizijų atveju ir yra *daugiašalis*: ES pirminė teisė gali nukreipti į kilmės arba į priimančiosios (ar net kitos! [224]) valstybės narės teisę. Iš to, kas išdėstyta, akivaizdu, kad P. Bernhard, kritikuodamas J. Basedow suformuluotą paslėptos alternatyvios – *sui generis* – kolizinės taisyklės idėją, kelia ne mažiau ydingą – *paslėptos tradicinės kolizinės taisyklės* hipotezę.

2.2. Abipusio pripažinimo principo ir paslėptų kolizinių taisyklių teorijos išplėtimas į kitas sritis

Abipusio pripažinimas principas, suformuluotas ESTT praktikoje dėl laisvo prekių judėjimo, netrukus buvo išplėstas ir į kitų judėjimo laisvių sritis ir tai neišvengiamai paskatino doktriną toliau diskutuoti dėl galimo ES pirminės teisės nuostatų (ypač dėl paslaugų teikimo laisvės ir laisvo asmenų judėjimo), kaip paslėptų kolizinių taisyklių, aiškinimo.

---

ankstesnę kainą, taikymas teisėtai kitoje valstybėje narėje (Belgijoje) platinamiems bukletams, yra nesuderinamas su EB steigimo sutarties 28 ir 30 straipsniais. P. Bernhard teigimu, šiame Sprendime ESTT nesigilino į tai, ar tarpvalstybinius santykius turėtų reguliuoti Belgijos ar Liuksemburgo taisyklės, bet tiesiogiai rėmėsi EB steigimo sutarties 28 straipsniu, nors analogiški klausimai valstybėse narėse sprendžiami taikant tarptautinės privatinės teisės normas. (BERNHARD, P. Cassis de Dijon und Kollisionsrecht – am Beispiel des unlauteren Wettbewerbs. *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, no. 14, 1992, p. 437–440).

[224] Šiuo požiūriu reikėtų pritarti V. Heuzé (*supra*, note 215, p. 413–414), kuris, kritikuodamas paslėptų kolizinių taisyklių teoriją, nurodo, kad, kaip tai išplaukia iš Sprendimo *Cassis de Dijon*, Vokietija negalėjo taikyti nacionalinėje teisėje įtvirtintų reikalavimų, susijusių su vaisių likerio minimalia tūrine alkoholio koncentracija, ne todėl, kad likeris atitiko Prancūzijos (kilmės valstybės teisėje) įtvirtintus reikalavimus, o todėl, kad jis buvo teisėtai parduodamas kitoje valstybėje narėje, kuri *Cassis de Dijon* Sprendime atsitiktinai sutapo su kilmės valstybe. Pasak jo, ESTT sprendimas būtų buvęs analogiškas (Vokietija būtų negalėjusi riboti laisvo prekių judėjimo) ir tuo atveju, jei Prancūzijos likerio gamintojas būtų orientavęsis į Italijos rinką ir todėl likerį gaminęs pagal Italijos, o ne Prancūzijos teisės reikalavimus.

2.2.1. Paslaugų teikimo laisvė

SESV 56 straipsnis (ex EB steigimo sutarties 49 straipsnis) Sąjungoje uždraudžia laisvės teikti paslaugas apribojimus, taikomus valstybių narių nacionaliniams subjektams, kurie yra įsisteigę kitoje valstybėje narėje negu valstybė, kurios subjektu yra asmuo, kuriam tos paslaugos teikiamos. Ši nuostata, kaip ir laisvą prekių judėjimą užtikrinančios nuostatos, pirmiausia aiškintina kaip draudžianti valstybėms narėms tiesiogiai[225] ir netiesiogiai[226] diskriminuoti paslaugų teikėjus iš kitų valstybių narių. Be to, kaip tai išplaukia iš Sprendimų *Gouda*[227] ir *Säger*[228], su paslaugų teikimo laisve nesuderinama ir tokia valstybių narių administracinė praktika ar jų teisėje įtvirtintos priemonės, kurios, nors ir vienodai taikomos visų valstybės narės teritorijoje paslaugas teikiančių asmenų atžvilgiu, tačiau užsienio paslaugų teikėjus, *kurie teisėtai analogiškas paslaugas teikia įsisteigimo valstybėje narėje*, apsunkina labiau nei vietinius teikėjus, t. y. tokios priemonės užkerta kelią užsienio paslaugų teikėjams pradėti paslaugų teikimo veiklą priimančiosios valstybės teritorijoje ar kitaip trukdo jiems teikti paslaugas. ES pirminės teisės nepažeidžia tik tokios valstybės narės nediskriminacinio pobūdžio priemonės, kurių taikymas yra būtinas, proporcingas ir gali būti pateisintas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, su sąlyga, kad jomis siekiamų tikslų neužtikrina reikalavimai, kuriuos paslaugų teikėjas jau yra įvykdęs kilmės valstybėje.

Pastebėtina, jog dažniausiai paslaugų teikimo veiklos pradėjimui valstybėse narėse taikomas reikalavimas gauti leidimą teikti paslaugas. Tarpvalstybinio paslaugų teikimo atveju toks reikalavimas, nors ir vienodai taikomas vietiniams ir užsienio paslaugų teikėjams, pastaruosius apsunkina

---

[225] Uždraudžiami visi reikalavimai dėl pilietybės ar įmonės registruotos buveinės vietos (pvz., valstybių narių taisyklės, pagal kurias tik piliečiams priklausančios įmonės gali vykdyti tam tikrą paslaugų teikimo veiklą). Šiuo aspektu žr., pvz., 1997 m. lapkričio 27 d. Sprendimą *Komisija prieš Graikiją*, C-62/96, Rink. p. I-6725.

[226] Tai reikalavimai, kuriuos atitinka vien (arba dažniausiai) tos valstybės narės, kurios teisėje tokie reikalavimai įtvirtinti, piliečiai ar įmonės. Šiuo aspektu žr., pvz., 1989 m. gruodžio 5 d. Sprendimą *Komisija prieš Italiją*, 3/88, Rink. p. 4035.

[227] 1991 m. liepos 25 d. Sprendimo *Gouda*, C-288/89, Rink. p. 4007, 12, 13, 15 punktai.

[228] 1991 m. liepos 25 d. Sprendimo *Säger*, C-76/90, Rink. p. I-4221, 15 punktas.

labiau tais atvejais, kai tokį leidimą jie jau yra įgiję įsisteigimo (ar kitoje) valstybėje narėje. Dėl šios priežasties ESTT praktikoje ES pirminės teisės nuostatos dėl paslaugų teikimo laisvės aiškinamos kaip įpareigojančios kompetentingas institucijas, prieš taikant nacionalinius reikalavimus, atsižvelgti į lygiaverčius reikalavimus, kuriuos paslaugų teikėjas jau yra įvykdęs kitoje valstybėje narėje, ir užtikrinti, kad jam taikomi reikalavimai nedubliuotų anksčiau įvykdytų *lygiaverčių* reikalavimų[229], išskyrus atvejus, kai toks dubliavimas nediskriminuoja užsienio paslaugų teikėjų, yra proporcingas, būtinas ir gali būti pateisintas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais[230]. Tiesa, kaip tai išplaukia iš ESTT Sprendimo *Alpine Investments*[231], kuriame ESTT *Keck* jurisprudenciją pritaikė laisvam paslaugų teikimui, priimančiosios valstybės pareiga atsižvelgti į lygiaverčius kilmės valstybės teisėje įtvirtintus reikalavimus, apsiriboja taisyklėmis, susijusiomis su paslaugų teikėjų pateikimu į rinką.

Tokiu būdu paslaugų teikimo laisvės, kaip ir laisvo prekių judėjimo, srityje buvo įtvirtintas abipusio pripažinimo principas[232], įpareigojantis valstybes nares atsižvelgti į lygiaverčius reikalavimus (ir tikrinimus), kuriuos paslaugų teikėjas yra įvykdęs kilmės valstybėje narėje, ir jų nedubliuoti[233],

---

229 2002 m. sausio 22 d. Sprendimo *Canal Satélite*, C-390/99, Rink. p. I-607, 36 punktas, 1981 m. gruodžio 17 d. Sprendimo *Webb*, 279/80, Rink. p. 3305, 20 punktas.

230 Pasak M. Fallon (FALLON, M. *Droit matériel général de l'Union européenne, 2 éd.* Louvain-la-Neuve: Bruylant-Academia, 2002, p. 238), šie ESTT praktikoje suformuluoti principai įpareigoja priimančiąją valstybę narę leisti paslaugų teikėjui, kuris kitoje valstybėje narėje jau yra įgijęs teisę (leidimo ar kitokiu pagrindu) teikti paslaugas, jas teikti visoje vidaus rinkoje, šiuo tikslu papildomai nereikalaujant įgyti naują leidimą kiekvienoje priimančiojoje valstybėje narėje. Ir atitinkamai valstybė narė, kuri išdavė tokį leidimą (kilmės valstybė), įpareigojama užtikrinti paslaugų teikėjo priežiūrą (*home country control* principas).

231 1995 m. gegužės 10 d. Sprendimas *Alpine Investments*, C-384/93, p. I-01141.

232 Abipusio pripažinimo principo taikymo srities išplėtimas nestebina, kadangi, kaip teisingai nurodo V. Corso (CORSO, V. Dalla disciplina comunitaria delle professioni alla libertà di circolazione del professionista. Il caso degli avvocati. *Rivista italiana di diritto pubblico comunitario*, vol. 2, 1992, p. 81), EB steigimo sutarties 49 straipsnis (SESV 56 straipsnis) yra EB steigimo sutarties 28 straipsnyje (SESV 34 straipsnyje) įtvirtintų lygiaverčio poveikio priemonių draudimo projekcija paslaugų teikimo laisvės srityje.

233 Pastebėtina, jog abipusio pripažinimo principas įtvirtintas ir ES antrinės teisės aktuose, reglamentuojančiuose laisvą paslaugų teikimą: horizontalaus taikymo Paslaugų direktyvoje (2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje (OL 2006 L 376, p. 36) ir sektorinėse direktyvose (bankų, draudimo).

paskatinęs doktriną[234] ieškoti paslėptų kolizinių taisyklių ir ES pirminės teisės nuostatose dėl paslaugų teikimo laisvės[235].

2.2.2. Laisvas asmenų judėjimas

Laisvą fizinių ir juridinių asmenų (kaip jie suprantami pagal ES teisę) judėjimą užtikrina ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo darbuotojų judėjimo ir įsisteigimo laisvės. SESV 45 straipsnyje (ex EB steigimo sutarties 39 straipsnis) nurodyta, kad Sąjungoje užtikrinama darbuotojų judėjimo laisvė, o SESV 49 straipsniu (ex EB sutarties 43 straipsnis) uždraudžiami vienos valstybės narės nacionalinių subjektų pirminio ir antrinio įsisteigimo laisvės kitos valstybės narės teritorijoje apribojimai. Be to, SESV 54 straipsnyje (ex EB steigimo sutarties 48 straipsnis) papildomai nurodoma, kad įmonės, įkurtos pagal valstybės narės teisę ir Sąjungoje turinčios savo registruotas buveines, centrinę administraciją ar pagrindinę verslo vietą, prilyginamos tos valstybės narės pilietybę turintiems fiziniams asmenims.

Pastebėtina, jog ES pirminės teisės nuostatos dėl paslaugų teikimo ir įsisteigimo laisvių formuluojamos iš esmės identiškai (valstybės narės įpareigojamos neriboti kitose valstybėse narėse įsisteigusių fizinių ar juridinių asmenų galimybės patekti į jų rinką ir vykdyti ekonominę veiklą), todėl nestebina, kad abipusio pripažinimo principas, suformuluotas laisvo prekių

---

[234] Kaip jau minėta, J. Basedow (*supra*, note 212) paslėptų kolizinių teoriją formulavo laisvo prekių judėjimo srityje, tačiau, pateikdamas platų prekės, kaip bet kokio produkto (t. y. ir paslaugos), sampratą,tokiu būdu ją išplėtė ir į paslaugų teikimo laisvės sritį. Be to, kaip jau nurodyta, J. Basedow, nors ir nenagrinėjo kitų ES pirminės teisės nuostatų, pripažino, kad paslėptų kolizinių taisyklių yra tiek, kiek yra judėjimo laisvių. Vėliau L. G. Radicati di Brozolo (*supra*, note 189, p. 408–409), tirdamas ESTT praktiką dėl ES pirminės teisės nuostatų dėl paslaugų teikimo laisvės, pabrėžė, jog tik paslaugų teikėjo kilmės valstybės teisės taikymas užtikrina galimybę teikti vienodo turinio paslaugą visoje ES, todėl, pasak jo, siekiant užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą, paslaugų teikimo laisvės kontekste kilmės valstybės principas turėtų būti taikomas ne tik viešosios (kaip tai, anot jo, išplaukia iš ESTT praktikos), bet ir privatinės teisės nuostatų atžvilgiu. Be to, autorius atkreipia dėmesį į tai, kad, nepaisant to, jog įprastiniame kolizinių taisyklių taikymo kontekste viešosios ir privatinės teisės normų taikymo sąlygos skiriasi, tais atvejais, kai situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, kitos valstybės narės (ne kilmės valstybės narės) privatinės teisės taikymas tam tikrais atvejais gali riboti laisvą paslaugų teikimą. Tokiu būdu L. G. Radicati di Brozolo pagrindė paslėptų kolizinių taisyklių, sistemiškai nukreipiančių į kilmės valstybės teisę, teoriją paslaugų teikimo laisvės srityje.

[235] Atsižvelgiant į tai, kad paslėptų kolizinių taisyklių paslaugų teikimo laisvės srityje teoriją plėtojančių autorių argumentai yra identiški tiems, kuriais remiantis ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo prekių judėjimo aiškinamos kaip kolizinės taisyklės, siekiant šio tyrimo tikslo, dar kartą juos nagrinėti nebūtina.

judėjimo srityje ir išplėstas į paslaugų teikimo laisvės sritį, ESTT praktikoje pripažintas ir įsisteigimo laisvės srityje. Be to, kiek tai susiję su fizinių asmenų kvalifikacijos, įgytos kitoje valstybėje narėje (diplomų lygiavertiškumo), pripažinimo reikalavimu (tose srityse, kurių nereglamentuoja ES antrinės teisės aktai), fizinių asmenų įsisteigimo laisvės srityje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas galėtų būti taikomas ir laisvo darbuotojų judėjimo srityje[236].

2.2.2.1. Fizinių asmenų judėjimas

- *Įsisteigimo laisvė*

Abipusio pripažinimo principas fizinių asmenų įsisteigimo srityje pirmiausia įtvirtintas ESTT praktikoje, susijusioje su skirtingais kvalifikaciniais reikalavimais, kuriuos valstybės narės taiko asmenims, siekiantiems įsisteigti ir vykdyti tam tikrą veiklą, pvz., teikti advokato[237], architekto[238] ar teisines – konsultacines[239] paslaugas.

Pirmiausia, Sprendime *Thieffry*[240], atsakydamas į Paryžiaus Apeliacinio teismo klausimus, ESTT nurodė, kad reikalavimas, jog asmuo

---

[236] *Contra* ROSSOLILLO, G. *Mutuo riconoscimento e tecniche conflittuali.* Padova: Cedam, 2002, p. 55.

[237] 1977 m. balandžio 28 d. Sprendimas *Thieffry*, 71/76, Rink. p. 765.

[238] 1977 m. sausio 28 d. Sprendimas *Patrick*, 11/78, Rink. p. 1199.

[239] 1991 m. gegužės 7 d. Sprendimas *Vlassopoulou*, C-340/89, Rink. p. 2357. Pastebėtina, kad šiame Sprendime ir kituose šiame poskyryje istoriniu aspektu nagrinėjamuose Sprendimuose dėl lygiaverčių kvalifikacijų pripažinimo, kurie buvo priimti prieš įsigaliojant atitinkamiems ES antrinės teisės aktams, įtvirtinti principai šiandien taikomi tik tose srityse, kurios nepatenka į ES antrinės teisės aktų (t. y. horizontalios direktyvos (2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2005/39/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo (OL 2005 L 255, p. 6)) ir sektorinių direktyvų, pvz., 1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 98/5/EB skirtos padėti teisininkams verstis nuolatine advokato praktika kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje buvo įgyta kvalifikacija (OL *2004 m. specialusis leidimas*, 6 skyrius, 3 tomas, p. 83), taikymo sritį. Vis dėlto, siekiant šio tyrimo tikslo ir nagrinėjant paslėptų kolizinių taisyklių teoriją, kuri buvo grindžiama šiame poskyryje aptariamuose Sprendimuose įtvirtintu abipusio pripažinimo principu, šių Sprendimų analizė yra neišvengiama. Maža to, pastebėtina, kad šiuose ESTT Sprendimuose įtvirtinti principai ir toliau pabrėžiami ESTT praktikoje, šiuo tikslu referuojant būtent į šioje disertacijoje tiriamus Sprendimus (žr., pvz., 2011 m. kovo 17 d. Sprendimą *Josep Peñarroja Fa*, sujungtos bylos C-372/09 ir C-373/09, Rink. p. I-01785).

[240] Sprendimas *Thieffry* (*supra*, note 237). Pagrindinėje byloje ginčas kilo dėl to, kad Belgijos pilietis, kuris Belgijoje vertėsi advokato praktika ir Belgijos universitete buvo įgijęs teisės mokslų daktaro laipsnį, kurį Sorbonos universitetas pripažino lygiaverčiu Prancūzijos universiteto suteikiamam bakalauro diplomui, Prancūzijoje išlaikė kvalifikacijos patikrinimo testą ir gavo Prancūzijos *avocat* pažymėjimą, tačiau nebuvo

turėtų valstybės narės, kurioje siekia įsisteigti, institucijų išduotą diplomą, kai jis lygiavertį diplomą yra gavęs kitoje valstybėje narėje, yra ES pirminės teisės draudžiamas įsisteigimo laisvės ribojimas[241]. Vėliau byloje *Vlassopoulou*, kurioje ginčas kilo dėl to, kad Graikijos teisininkės, kuri teisines – konsultacines paslaugas teikė Graikijoje, prašymas įrašyti ją į Vokietijos advokatų sąrašus buvo atmestas dėl to, kad teisės studijas ji buvo baigusi ne Vokietijoje, neatsižvelgiant į tai, kad Vokietijoje ji buvo įgijusi teisės daktaro laipsnį, ESTT, skirtingai nei ankstesnėje praktikoje, aiškiai nurodė, kad ES pirminės teisės nuostatos dėl įsisteigimo laisvės draudžia taikyti ne tik diskriminacinius, bet ir vienodai taikomus kvalifikacinius reikalavimus, kurie gali trukdyti kitų valstybių narių piliečiams įgyvendinti jų įsisteigimo laisvę, pavyzdžiui, tais atvejais, kai tokie reikalavimai taikomi neatsižvelgiant į žinias ir kvalifikaciją, kurią suinteresuotas asmuo anksčiau įgijo kitoje valstybėje narėje[242]. Be to, šiame Sprendime ESTT patikslino abipusio pripažinimo reikalavimo apimtį, nurodydamas, kad valstybės narės privalo pripažinti ne visus kitose valstybėse narėse išduotus diplomus, bet tik tuos, kurie patvirtina lygiavertę, palyginus su priimančiojoje valstybėje reikalaujama tam tikros ekonominės veiklos vykdymui, suinteresuoto asmens kvalifikaciją[243].

Vėliau Sprendimuose *Kraus*[244] ir *Gebhard*[245], pritaikydamas *Cassis de Dijon* Sprendime įtvirtintus kriterijus įsisteigimo laisvei, ESTT nurodė, kad ES pirminės teisės nepažeidžia priimančiosios valstybės teisėje įtvirtintų reikalavimų taikymas, jei jie gali būti pateisinti privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, yra būtini ir proporcingi siekiamam tikslui, su sąlyga, kad juos taikanti valstybė narė atsižvelgia į lygiaverčius kitose narėse įgytus

---

įrašytas į Prancūzijos advokatų sąrašus dėl to, kad jis pateikė ne Prancūzijos, o Belgijos universiteto išduotą diplomą.

[241] Sprendimo *Thieffry* (*supra*, note 237) 19 ir 27 punktai.

[242] Sprendimo *Vlassopoulou* (*supra*, note 239) 15 punktas.

[243] *Ibid.* 17 punktas.

[244] 1993 m. kovo 31 d. Sprendimo *Kraus*, C-19/92, Rink. p. 1663.

[245] 1995 m. lapkričio 30 d. Sprendimas *Gebhard*, C-55/94, Rink. p. 4165.

diplomus, šiuo tikslu, jei reikia, palygindama jos teisės aktuose ir kitos valstybės narės teisėje įtvirtintus žinių ir kvalifikacinius reikalavimus.

Tokiu būdu, kaip ir kitų judėjimo laisvių, įsisteigimo laisvės kontekste, abipusio pripažinimo principas taikomas tik taisyklėms, kurios gali neleisti ar kitaip trukdyti patekti į rinką arba naudotis įsisteigimo laisve. Kitos vienodai taikomos valstybių narių teisės nuostatos laikytinos nepatenkančiomis į SESV 49 straipsnio taikymo sritį.

- *Laisvas darbuotojų judėjimas*

Kitaip nei nurodo kai kurie autoriai[246], reikia pripažinti, jog, kaip tai išplaukia iš Sprendimų *Graf*[247] ir *Dafeki*[248] sisteminės analizės, abipusio pripažinimo principas ESTT praktikoje buvo įtvirtintas ir laisvo darbuotojų judėjimo srityje.

Pastebėtina, jog šiuose Sprendimuose ESTT nurodė, kad laisvą darbuotojų judėjimą gali riboti ne tik diskriminacinės, bet ir vienodai taikomos valstybės narės priemonės, kurios trukdo darbuotojui patekti į rinką ar kitaip naudotis darbuotojų judėjimo laisve. Laisvo darbuotojų judėjimo ribojamą gali lemti, pavyzdžiui, priimančiosios valstybės narės institucijų atsisakymas pripažinti darbuotojo kilmės valstybėje išduotą civilinės būklės aktą, kurio turėjimas yra būtina įdarbinimo sąlyga. Tokiu būdu ESTT, panašiai kaip ir

---

[246] Pvz., G. Rossolillo (*supra*, note 236, *loc. cit.)*, remdamasi tik vienu ESTT sprendimu (1995 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Bosman*, C-413/93, Rink. p. 4921), nurodo, kad, nors šiame ESTT Sprendimo formuluojami principai yra panašūs į *Cassis de Dijon* Sprendime įtvirtintą abipusio pripažinimo principą, vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad laisvą darbuotojų judėjimą nagrinėtoje byloje ribojo kilmės valstybės teisė, pasak autorės, iš šio Sprendimo negali būti išvedamas abipusio pripažinimo principas. Taip pat ir M. Audit (*supra*, note 7, p. 1351) teigia, jog 1996 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 96/71/EB dėl darbuotojų komandiravimo paslaugų teikimo sistemoje nuostatos (OL *2004 m. specialusis leidimas*, 5 skyrius, 2 tomas, p. 431) ir ESTT praktika (*Mazzoleni* ir *Arblade* Sprendimai) patvirtina, kad abipusio pripažinimo principo taikymo laisvo darbuotojų judėjimo srityje apimtis yra tokia ribota, kad apskritai galėtų būti keliamas klausimas dėl šio principo taikymo laisvo darbuotojų judėjimo srityje pagrįstumo.

[247] 2000 m. sausio 27 d. Sprendimas *Graf*, C-190/98, Rink. p. I-493.

[248] Sprendimo *Dafeki* (*supra*, note 19) 18–21 punktai. Pastebėtina, jog šiame laisvo darbuotojų judėjimo srityje priimtame Sprendime ESTT pirmą kartą įtvirtino valstybių narių teisminių ir administracinių valdžios institucijų pareigą pripažinti kitose valstybėse narėse išduotus sertifikatus ir kitus civilinės būklės aktus, išskyrus tuos atvejus, kai konkrečioje byloje kyla rimtų įtarimų dėl tokių aktų netikslumo.

įsisteigimo laisvės kontekste įtvirtinęs reikalavimą pripažinti kitoje valstybėje narėje įgytą lygiavertę kvalifikaciją, laisvo darbuotojų judėjimo srityje įpareigojo valstybes nares pripažinti darbuotojų kilmės valstybės išduotus lygiaverčius civilinės būklės aktus ir juose įtvirtintą asmens teisinį statusą, kurio pripažinimas yra būtinas darbuotojui siekiant pasinaudoti laisvo darbuotojų judėjimo teise, išskyrus tuos atvejus, kai kyla rimtų įtarimų dėl tokių aktų netikslumo.

Kaip teisingai pastebi R. Barrata, šie Sprendimai (ypač Sprendimas *Dafeki*) aiškiai pabrėžia, jog būtina užtikrinti darbuotojo teisę remtis savo asmens statusu, įgytu darbuotojo kilmės valstybėje, tokiu būdu įpareigojant valstybes nares pripažinti šį statusą pagal kilmės valstybės institucijų išduotus dokumentus. Kitaip sakant, darbuotojo teisinis statusas toks, koks įgytas kilmės valstybėje, turėtų būti pripažįstamas kitose valstybėse narėse tais atvejais, kai darbuotojas naudojasi (ar siekia pasinaudoti) ES pirminės teisės jam suteikta laisvo judėjimo teise, t. y. valstybių narių pareiga pripažinti yra griežtai funkcinio pobūdžio ir turi užtikrinti efektyvų naudojimąsi ES sutartyje įtvirtintomis teisėmis[249].

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad, skirtingai nei kitose laisvo judėjimo srityse, pirmiau minėtuose ankstyvuosiuose ESTT Sprendimuose dėl laisvo darbuotojų judėjimo valstybių narių teisė nepripažinti asmens teisinio statuso, kurį patvirtina darbuotojo kilmės valstybės institucijų išduoti dokumentai, remiantis privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, neįtvirtina. Vis dėlto, kaip tai išplaukia iš vėlesnės ESTT praktikos ES pilietybės instituto kontekste[250], manytina, jog valstybės narės galėtų atsisakyti pripažinti kitų valstybių narių institucijų išduotą dokumentą ir atitinkamai darbuotojo teisinį statusą, siekdamos užtikrinti privalomąjį bendrojo intereso reikalavimą (pvz., visų asmenų lygybės) ir su sąlyga, kad jis būtų proporcingas siekiamam tikslui.

---

[249] BARATTA, R. Problematic elements of an implicite rule providing for a mutual recognition of personal and family status in the EC. *IPRax*, 2007, p. 7.

[250] Žr., pvz., 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendimą *Sayn–Wittgenstein*, C-208/09, Rink. p. I-13693.

Vadinasi, vienintelis ESTT praktikos dėl laisvo darbuotojų judėjimo skirtumas, palyginus su ESTT praktika kitų judėjimo laisvių srityje, yra tas, kad, valstybės narės, priimdamos sprendimą dėl asmens teisinio statuso pripažinimo, įpareigojamos tikrinti ne tariamą asmens teisnio statuso (t. y. valstybės materialinės teisės normų), bet dokumentų, kurie patvirtina tokį statusą, lygiavertiškumą.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, reikėtų pripažinti, jog, matyt, dėl laisvo darbuotojų judėjimo srties specifikos (darbuotojas – silpnoji santykių šalis ir t. t.) ir aiškaus abipusio pripažinimo principo formulavimo stokos ESTT praktikoje, nė vienas paslėptų kolizinių taisyklių teorijos autorius ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo darbuotojų judėjimo nesiūlo aiškinti kaip paslėptų kolizinių taisyklių. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau minėta, nors ir netiesiogiai, abipusio pripažinimo principas visgi yra įtvirtintas ESTT praktikoje dėl laisvo darbuotojų judėjimo, todėl, remiantis J. Basedow argumentacija (yra tiek paslėptų kolizinių taisyklių, kiek yra judėjimo laisvių), paslėptų kolizinių taisyklių, nukreipiančių į darbuotojo kilmės valstybės teisę, teoriją būtų galima plėtoti ir šioje srityje. Tiesa, abejotina, ar toks aiškinimas atitiktų darbuotojo interesus (juk tokiu būdu kilmės valstybės teisė, kuri gali būti ir mažiau palanki darbuotojui, būtų taikoma visiems su darbo santykiais susijusiems elementams).

2.2.2.2. Įmonių įsisteigimas

Įmonių įsisteigimo srityje abipusio pripažinimo principas įtvirtintas gan vėlai[251]. Kaip teigiama doktrinoje, ESTT atsargumą šioje srityje lėmė nepasisekęs valstybių narių bandymas EB steigimo sutarties 293 straipsnio pagrindu priimti Konvenciją[252] dėl abipusio įmonių pripažinimo[253].

---

[251] LOUSSOUARN, Y. Le droit d'établissement des sociétés. *Revue trimestrielle de droit européen*, no. 2, 1990, p. 229.

[252] Plačiau apie šią Konvenciją Lietuvos teisės doktrinoje žr. VĖGĖLĖ, I. *supra*, note 58. Bendrai apie įmonių (ir fizinių asmenų) įsisteigimo laisvę žr. ir ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S. *Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: įsisteigimo teisė*. Vilnius: Rosma, 2002. Dėl ESTT

1988 m. Sprendime *Daily Mail*[254], kuriame nagrinėtas ginčas kilo dėl to, kad Jungtinėje Karalystėje įsteigta bendrovė, turinti registruotą buveinę Londone, norėdama išvengti Jungtinėje Karalystėje taikyto mokesčio už parduodamą nekilnojamąjį turtą, be Jungtinės Karalystės mokesčių įstaigos leidimo perkėlė savo buveinę į Nyderlandus, tikėdamasi išsaugoti Jungtinės Karalystės įmonės statusą, ESTT gan siaurai interpretavo ES pirminės teisės nuostatas dėl įsisteigimo laisvės. Šiame Sprendime ESTT nurodė, kad, skirtingai nei fiziniai asmenys, įmonės egzistuoja tik dėl teisės aktų, kuriuose apibrėžiamas įmonių steigimasis ir veikla, ir pagal galiojančią ES teisę tokie aktai yra nacionaliniai[255]. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad tarp valstybių narių nėra galiojančios tarptautinės sutarties, kuri užtikrintų juridinio asmens teisinio statuso išsaugojimą įmonei, kuri perkelia savo buveinę iš vienos valstybės narės į kitą, ES pirminės teisės nuostatos (bylos nagrinėjimo metu – EB steigimo sutarties 52 ir 58 straipsniai) turėtų būti aiškinamos kaip nesuteikiančios teisės įmonei, įsteigtai pagal valstybės narės, kurioje ji turi buveinę, teisę, perkelti savo centrinių valdymo ar administracijos padalinių į kitą valstybę narę kartu išsaugant įmonės statusą įsisteigimo valstybėje narėje[256].

Tik po dešimties metų (1999 metais) priimtame Sprendime *Centros*[257] ESTT aiškiai įtvirtino abipusio pripažinimo principą įmonių antrinio įsisteigimo srityje, nurodydamas, kad valstybės narės atsisakymas įregistruoti filialą įmonės, įsteigtos pagal kitos valstybės narės, kurioje yra jos registruota buveinė, teisę, dėl to, kad filialas steigiamas siekiant visą ūkinę veiklą vykdyti

---

Sprendimų įmonių teisės srityje analizės – VĖGĖLĖ, I. Įmonių steigimosi teisė Europos teisingumo teismo sprendimuose. *Jurisprudencija*, t. 72 (64), 2005, p. 11-19.

253 G. Rossolillo (*supra*, note 236, p. 56).

254 1988 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Daily Mail*, 81/87, Rink. p. 5483.

255 Sprendimo *Daily Mail* 19 punktas, kuris pakartotas ir Sprendimo *Cartesio* (*supra*, note 188) 104 punkte.

256 Sprendimo *Daily Mail* 21 punktas. Pastebėtina, jog Sprendimo 23 punkte ESTT pabrėžia, jog klausimai, susiję su taikytina teise ir įmonių perkėlimu, ateityje turėtų būti išspręsti priimant konvenciją arba ES antrinės teisės aktą. Dėl šio Sprendimo kritikos doktrinoje, žr., pvz., DROBNIG, U. Gemeinschaftsrecht und Internationales Gesellschaftsrecht "Daily Mail" und die Folgen. In BAR (von), C. (ed.) *Europäisches Gemeinschaftsrecht und Internationales Privatrecht*. Köln:Heymann, 1991, p. 190.

257 1999 m. kovo 9 d. Sprendimas *Centros*, C-212/97, Rink. p. 1459.

priimančioje valstybėje narėje ir, pasinaudojus antriniu įsisteigimu, būtų išvengta nacionalinių normų dėl minimalaus kapitalo turėjimo ir apmokėjimo taikymo, sudaro kliūtis antrinio įsisteigimo laisvei[258] ir todėl yra nesuderinamas su ES pirminės teisės nuostatomis. Be to, ESTT nurodė, jog valstybės narės atsisakymas įregistruoti tokios įmonės filialą yra suderinamas su ES teise, tik jei jis tenkina keturias sąlygas: yra nediskriminacinis, gali būti pagrįstas privalomais bendrojo intereso pagrindais, yra tinkamas siekiamo tikslo įgyvendinimui užtikrinti ir neviršija to, kas būtina šiam tikslui pasiekti[259]. Tokiu būdu Sprendime *Centros* ESTT aiškiai pripažino, kad ES pirminės teisės nuostatos dėl įsisteigimo laisvės turi būti aiškinamos kaip:

a) suteikiančios įmonių steigėjams teisę steigti įmonę ar jos padalinį valstybėse narėse, kuriose taikomi liberaliausi įmonių ar jų padalinių steigimo reikalavimai, nepaisant to, kad visą veiklą siekiama vykdyti kitoje valstybėje narėje, kurioje taikomi griežtesni įmonių steigimo reikalavimai;

b) draudžiančios valstybėms narėms, kuriose taikomi griežtesni įmonių steigimo reikalavimui (byloje *Centros* – Danijai), reikalauti, kad kitoje valstybėje narėje (byloje *Centros* – Jungtinė Karalystė) teisėtai įsteigta įmonė įvykdytų reikalavimus, kurie keliami priimančiojoje valstybėje steigiamoms bendrovėms;

c) įpareigojančios valstybes nares pripažinti (antrinio įsisteigimo tikslu) įmones, kurios teisėtai įsteigtos kitose valstybėse narėse.

Pastebėtina, jog šiame Sprendime, kuris doktrinoje kritikuotas kaip skatinantis Delavero efektą[260], *law shopping* ir *race to the bottom* reiškinius

[258] *Ibid.* 30 punktas.
[259] *Ibid.* 34 punktas.
[260] Plačiau apie Delavero efektą žr., *inter alia,* 1998 m. liepos 16 d. GA A. La Pergola Išvadą byloje *Centros*, C-353/06, Rink. p. I-1479 ir KIENINGER, E. The Legal Framework of Regulatory Competition Based on Company Mobility: EU and US Compared. *German Law Journal*, vol. 6, 2005, p. 741–770.

įmonių teisės srityje, pateiktas ES pirminės teisės, kaip įpareigojančios valstybes nares pripažinti kitoje valstybėje narėje teisėtai įsteigtas įmones, išaiškinimas pakartotas ir vėlesniuose Sprendimuose, pvz., *Inspire Art*[261].

Pirminio įsisteigimo srityje abipusio pripažinimo principas įtvirtintas dar vėliau – tik 2002 metais priimtame Sprendime *Überseering*[262], kuriame nagrinėtas ginčas kilo dėl to, kad Vokietijos institucijos nepripažino Nyderlanduose įsteigtos ir ten registruotą buveinę turinčios įmonės procesinio teisnumo, kadangi dėl įmonės savininko pasikeitimo, jos faktinė buveinė buvo perkelta iš Nyderlandų į Vokietiją, o toks perkėlimas, neprarandant įmonės teisnumo, pagal Vokietijos tarptautinę privatinę teisę (realios buveinės teoriją) buvo negalimas.

Atsakydamas į Vokietijos teismo klausimus, Sprendime *Überseering* ESTT nurodė, jog nebūtina, kad valstybės narės priimtų su abipusiu įmonių pripažinimu susijusią sutartį tam, kad įmonės, kurios atitinka EB steigimo sutarties 48 (dabar SESV 54) straipsnyje nustatytas sąlygas[263], galėtų įgyvendinti ES pirminės teisės joms pripažįstamą įsisteigimo laisvę. Be to, ESTT pabrėžė, jog įmonės egzistavimas yra neatskiriamas nuo jos, kaip pagal Nyderlandų teisę įkurtos įmonės, statuso, nes įmonė egzistuoja tik pagal jos įkūrimą ir veikimą nustatančius nacionalinės teisės aktus. Todėl valstybės narės atsisakymas pripažinti pagal kitos valstybės narės teisę įsteigtos įmonės, kuri turi joje registruotą buveinę, procesinį teisnumą, remiantis tuo, kad įmonė perkėlė savo faktinę buveinę į jos teritoriją, šiuo tikslu visas akcijas perleisdama joje gyvenantiems šios valstybės narės piliečiams, ir todėl įmonė priimančioje valstybėje negali kreiptis į teismą, kad apgintų savo iš Sutarties kylančias teises, nebent iš naujo įsikurtų pagal tos valstybės teisę, yra

---

[261] 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Inspire Art*, C-167/01, Rink. p. I-10155.

[262] Sprendimas *Überseering* (*supra*, note 23).

[263] „Bendrovės arba firmos, įkurtos pagal valstybės narės teisę ir Sąjungoje turinčios savo registruotas buveines, centrinę administraciją ar pagrindinę verslo vietą, šiame skyriuje prilyginamos tos valstybės narės pilietybę turintiems fiziniams asmenims.“.

įsisteigimo laisvės apribojimas, iš esmės nesuderinamas su EB steigimo sutarties 43 ir 48 straipsniais[264].

Tokiu būdu, lygiai kaip ir fizinių asmenų laisvo judėjimo, įmonių įsisteigimo laisvės srityje ESTT įpareigojo valstybes nares pripažinti kitose valstybėse narėse teisėtai įsteigtų įmonių statusą[265], išskyrus atvejus, kai nepripažinimas gali būti pateisintas pagal ESTT praktikoje įtvirtintus kriterijus.

Sprendimų *Centros*, *Inspire Art* ir *Überseering*, kuriuose abipusio pripažinimo principas įtvirtintas įmonių judėjimo laisvės kontekste, trilogijos pagrindu ES pirminės teisės nuostatos, garantuojančios įsisteigimo laisvę, lygiai kaip ir nuostatos dėl laisvo prekių judėjimo ir paslaugų teikimo laisvės, doktrinoje aiškintos kaip paslėptos kolizinės taisyklės, nukreipiančios į kilmės valstybės (t. y. įmonės įsteigimo valstybės) teisę[266].

2.2.3. Laisvas kapitalo judėjimas

ESTT sprendimuose dėl laisvo kapitalo judėjimo nuoroda į kilmės valstybės teisę yra gan reta, o, jei ji ir yra, tai dažniausiai išreiškia *home country control* principą[267]. Kitaip sakant, šioje srityje ESTT praktikoje daugiau dėmesio skiriama kontrolės, kurią vykdo valstybių narių institucijos, o

---

[264] Sprendimo *Überseering* (*supra*, note 23) 60, 81–82 punktai.

[265] *Ibid*, 59 punktas.

[266] Pvz., MASTRULLO, T. *Le droit international des sociétés dans l'espace régional européen*. Aix-en-Provence: Presses Univ. d'Aix-Marseille, 2009, p. 335; LEHMANN, M. La distinction entre Etats members de l'Union européene et Etats tiers en droit international privé des affaires. In SANA-CHAILLÉ DE NERÉ, S. (dir.) *Droit international privé, Etats membres de l'Union européenne et Etats tiers.* Paris: Litec, 2009, p. 7–20 ; BALLARINO, T. Les règles de conflit sur les sociétés commerciales à lépreuve du droit communautaire d'établissement. Remarques sur deux arrêts récentes de la Cour de Justice des Communautés Européennes. *RCDIP*, vol. 92, 2003, p. 393. *Contra* M. Fallon (*supra*, note 20, p. 178), teigiantis, jog EB steigimo sutarties 48 straipsnis (SESV 54 straipsnis) turėtų būti aiškinamas kaip įtvirtinantis įmonės pilietybę, kaip pagrindinį sąsajos kriterijų, apibrėžiantį ES pirminės teisės nuostatų dėl įmonių įsisteigimo laisvės taikymo erdvėje sritį, ir kartu nurodantis papildomą sąsajos veiksnį (centrinė administracija, buveinė ar įregistravimo vieta ES). Vis dėlto, pasak autoriaus šis straipsnis neįtvirtina tikrosios kolizinės taisyklės, t. y. nenurodo teisės, taikytinos įmonių steigimui ir jų veiklai. Savo ruožtu M. Panopoulous (PANOPOULOUS, G. Pour une nouvelle compréhension du droit international des sociétés à la lumière de la jurisprudence de la Cour de justice: du conflit de lois au conflit d'autorités. *Cah. dr. europ*., 2006, p. 697 *et seq.)* nurodo, jog ESTT praktikoje įtvirtinti principai turėtų būti aiškinami kaip įtvirtinantys *valdžios kolizijų* sprendimo taisyklę (pranc. *règle de conflit d'autorités*), bet ne *teisės kolizijų* sprendimo taisyklę.

[267] Žr., pvz., 1997 m. liepos 9 d. Sprendimą *Parodi*, C-222/95, Rink. p. I-3899.

ne jų teisės nuostatų lygiavertiškumo vertinimui. Vis dėlto, kai kurių autorių teigimu, ir šioje srityje priimančiajai valstybei draudžiama taikyti jos teisės nuostatas, kurios yra lygiavertės kilmės valstybės teisės nuostatoms[268], o šį reikalavimą įtvirtinanti ESTT praktika, pvz., „auksinių akcijų bylose“, galėtų būti vertinama per tarptautinės privatinės teisės (t. y. kolizinių taisyklių) prizmę[269].

2.3. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos praktinė reikšmė

Iš pirmo žvilgsnio grynai mokslinė paslėptų kolizinių taisyklių teorija, išplėtota remiantis ESTT praktika dėl laisvo prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimo, kurioje tiesiogiai ar netiesiogiai įtvirtintas abipusio pripažinimo principas, neabejotinai turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę.

Pirma, reikia pastebėti, kad nė vienos valstybės narės teisėje nėra tokių plačiai taikomų kolizinių normų, kokių egzistavimą ES pirminėje teisėje siekta įrodyti doktrinoje[270]. Todėl, jei iš tiesų iš ES pirminės teisės nuostatų būtų galima išvesti paslėptas kolizines taisykles, nurodančias kilmės valstybės teisės taikymą, tai *visas* valstybių narių nacionalinėje (vidaus) teisėje įtvirtintas tarptautinės privatinės teisės normas, kurios tarpvalstybinei situacijai ar santykiui, patenkančiam į ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo judėjimo taikymo sritį, nurodo kitos nei kilmės valstybės teisės taikymą, reikėtų pripažinti nesuderinamomis su ES pirmine teise, ir atitinkamai nacionalinis įstatymų leidėjas privalėtų šias normas pakeisti ar panaikinti.

---

[268] AUDIT, M. *supra*, note 7, p. 1344.

[269] CATÁ BACKER, L. The Private Law of Public Law: Public Authority as Shareholders, Golden Shares, Sovereign Wealth Funds, and the Public Law Element in Private Choice of Law. *Tulane Law Review*, 2008, vol. 82, no. 4, p. 1801 *et seq*.

[270] Pasak S. Grundmann (GRUNDMANN, S. Internal Market Conflict of Laws from Traditional Conflict of Laws to an Integrated Two Level Order. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire“ tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004, p. 6–9) , jei ES pirminėje teisėje ir egzistuotų paslėptos kolizinės taisyklės, tai jos radikaliai skirtųsi nuo valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų: jos turėtų autonomišką turinį ir funkcijas (vidaus rinkos sukūrimo, šalių autonomijos skatinimo).

Pavyzdžiui, Vokietijos tarptautinės privatinės teisės taisyklės konkurencijos srityje įtvirtina taip vadinamą „*Marktortprinzip*“, pagal kurį taikytina teisė yra atitinkamos rinkos (angl. *relevant market*), t. y. valstybės, kurios teritorijoje buvo atlikti tam tikri veiksmai ar juos ketinama atlikti. Remiantis paslėptų kolizinių taisyklių teorija, ši tarptautinės privatinės teisės norma būtų nesuderinama su ES pirmine teise tais atvejais, kai situacijose, patenkančiose į vienos iš judėjimo laisvių taikymo sritį, „*Marktortprinzip*“ nurodytų kitos nei kilmės valstybės teisės taikymą[271].

Maža to, atsižvelgiant į tai, kad kolizinės taisyklės konkurencijos teisės srityje yra suvienodintos reglamentu „Roma II“[272], galima kelti klausimą ne tik dėl nacionalinėje (vidaus) teisėje, bet ir ES antrinės teisės aktuose įtvirtintų kolizinių normų, pavyzdžiui, minėto reglamento taisyklės, nukreipiančios į valstybės, kurioje konkurenciniams ryšiams ar bendriems interesams yra (arba gali būti) padarytas poveikis (kitaip sakant, valstybės narės, kurios rinkoje įmonės konkuruoja, t. y. priimančiosios valstybės, o ne kilmės valstybės, pagal kurios teisė įmonės yra įsteigtos) teisę, suderinamumo su ES pirmine teise[273].

Pastebėtina, jog analogiškos abejonės kiltų ir dėl kitose, pavyzdžiui, vartojimo sutartinių santykių arba deliktinės atsakomybės, srityse galiojančių ES antrinės teisės aktais suvienodintų tarptautinės privatinės teisės taisyklių atitikties ES pirminės teisės nuostatoms, aiškintinoms, kaip nukreipiančioms į ekonominę veiklą vykdančio subjekto (pardavėjo, paslaugų teikėjo) kilmės valstybės teisę.

Siekiant užtikrinti vartotojo, kaip silpnesnės sutartinių santykių šalies, teises, reglamente „Roma I“[274] įtvirtintos apsauginės kolizinės taisyklės, kurios tais atvejais, kai profesionalas vykdo komercinę arba profesinę veiklą vartotojo

---

[271] *Ibid.* p. 292–293.
[272] *Supra*, note 128, 6 straipsnis.
[273] DUINTJER TEBBENS, H. Les conflits de lois en matière de publicité déloyale à l’épreuve du droit Communautaire. *RCDIP*, vol. 84, 1994, p. 454–458.
[274] *Supra*, note 127, 6 straipsnis.

įprastos gyvenamosios vietos valstybėje arba bet kokiomis priemonėmis kreipia šią veiklą į tą valstybę, nurodo vartotojo įprastos gyvenamosios vietos valstybės teisės taikymą, o taikytinos teisės pasirinkimo atveju neleidžia sumažinti šios valstybės teisėje įtvirtintos vartotojų apsaugos lygio. Atsižvelgiant į tai, kad vartotojo įprastos gyvenamosios vietos valstybė dažniausia yra priimančioji (importo) valstybė, t. y. valstybė, kurioje teikiamos paslaugos ar kurioje parduodamos prekės, vadinasi, reglamento „Roma I“ nuostatos vartojimo sutartinių santykių srityje turėtų būti aiškinamos kaip įprastai nukreipiančios į priimančiosios valstybės teisę.

Lygiai taip pat ir apsauginė[275] reglamento „Roma II“[276] nuostata, pagal kurią dėl produkto sukeltos žalos atsirandančioms nesutartinėms prievolėms taikoma valstybės, kurioje yra žalą patyrusio asmens įprastinė nuolatinė gyvenamoji vieta žalos atsiradimo metu, teisė, arba, valstybės, kurioje produktas buvo įgytas teisė, taipogi dažniausiai nukreips į priimančiosios (importo) valstybės teisę ir todėl, remiantis paslėptų kolizinių taisyklių teorija, neatitiks ES pirminės teisės.

Taigi, jei abipusio pripažinimo principas iš tiesų yra paslėpta kolizinė taisyklė, kuri nurodo kilmės valstybės teisės taikymą, tai aukščiau aptartos ES antrinės teisės aktuose įtvirtintos kolizinės taisyklės, būtų nesuderinamos su ES pirmine teise arba, remiantis nuosaikesnę paslėptų kolizinių taisyklių teoriją[277] formulavusių autorių nuomone, būtų suderinamos su ES pirmine teise, tik jei priimančiosios valstybės teisės taikymas leistų pasiekti ES teisės tikslus arba galėtų būti pagrįstas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais (pvz., vartotojų apsauga).

---

[275] Reglamento „Roma II“ (*supra*, note 128) preambulės 20 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad šia taisykle siekiama užtikrinti vartotojų sveikatos apsaugą.

[276] *Ibid.* 5 straipsnis.

[277] Pagal kurią kilmės valstybės taikymas nėra automatiškas, t. y. paslėpta kolizinė taisyklė yra alternatyvi, o abipusio pripažinimo principo taikymo sritis – ribota.

Bet kuriuo atveju, atsižvelgiant į tai, kad ne tik nacionalinis įstatymų leidėjas, bet ir ES institucijos privalo nepažeisti ES pirminės teisės, ir tai, kad į ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo judėjimo taikymo sritį patenka praktiškai visi privatiniai teisiniai santykiai, paslėptų kolizinių taisyklių teorijos pripažinimas praktikoje lemtų poreikį keisti iš esmės visas valstybių narių nacionalinėje (vidaus) teisėje ir ES antrinės teisės aktuose įtvirtintas kolizines taisykles.

Antra, paslėptų kolizinių taisyklių teorijos taikymas praktikoje praktiškai paneigtų tarptautinių privatinių teisinių santykių šalių teisę pasirinkti santykiams, kurie patenka į judėjimo laisvių taikymo sritį, taikytiną teisę. Šią išvadą patvirtina ESTT praktika, pvz., Sprendimas *Dansk Supermarked*[278], kuriame nurodyta, jog šalys savo pasirinkimu *jokiomis aplinkybėmis* negali paneigti ES pirminėje teisėje įtvirtintų judėjimo laisvių. Taigi, jei ES pirminės teisės nuostatos dėl judėjimo laisvių būtų aiškinamos kaip kolizinės taisyklės, nukreipiančios į kilmės valstybės teisę, vadinasi, šalių susitarimas dėl kitos nei kilmės valstybės teisės taikymo neatitiktų ES pirminės teisės. Kitaip sakant, šalys iš esmės galėtų pasirinkti, kaip taikytiną, tik kilmės valstybės teisę[279], o

---

[278] 1981 m. sausio 22 d. Sprendimo *Dansk Supermarked*, C-58/80, Rink. p. 181, 17 punktas. Analogiškai galėtų būti aiškinamas ir 2000 m. lapkričio 9 d. Sprendimas *Ingmar*, C-381/98, Rink. p. I-09305, kuriame ESTT nurodė, kad šalių susitarimas dėl taikytinos teisės negali pažeisti ES antrinėje teisėje įtvirtintos savarankiškai dirbančių prekybos agentų apsaugos. Akivaizdu, jog, jei šalių susitarimas dėl taikytinos teisės negali pažeisti ES antrinės teisės nuostatų, tai jis negali pažeisti ir pamatinių ES teisės sistemos, t. y. ES pirminės teisės, normų. Maža to, pastebėtina, kad šie ESTT sprendimai tiesiogiai paneigia kai kurių doktrinos atstovų (pvz., J. BASEDOW *supra*, note 192, p. 28; W.–H. ROTH *supra*, note 221, p.652) argumentus, pagal kuriuos pasirinkimo laisvės principo taikymas ES judėjimo laisvių kontekste pašalina ribojantį materialinės teisės poveikį, kadangi, jei asmenys pasirenka taikytiną teisę, jiems neturėtų būti suteikiama galimybė *a posteriori* ginčyti šios teisės, kaip ribojančios jų laisvą judėjimą, taikymo.

[279] Pasak L. G. Radicati di Brozolo (*supra*, note 189, p. 412–414), tai reiškia, jog paslėptų kolizinių taisyklių teorija turėtų įtakos *lex causae* nustatymui bendrąja prasme (įskaitant ir atitinkamų valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų taikymą): valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos, kurios paslaugų teikėjams nesuteikia galimybės pasirinkti, kaip taikytinos, jų kilmės valstybės teisės (paprastai toks draudimas įtvirtinamas siekiant apsaugoti silpnesnės santykio šalies interesus), užtikrinančios galimybę teikti vienodo turinio paslaugą visoje ES, galėtų būti vertinamos kaip pažeidžiančios ES pirminę teisę. Vadinasi, šios valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisyklės, kurios apriboja ginčo šalių galimybę pasirinkti *lex causae,* galėtų būti taikomos, tik jei jos būtų pateisinamos privalomaisiais bendrojo intereso reikalavimais, būtų būtinos ir proporcingos siekiamam tikslui ir jų taikymas nelemtų reikalavimų, kuriuos paslaugų teikėjas jau yra įvykdęs kitoje valstybėje narėje, dubliavimo. Tiesa, autorius pabrėžia, jog kolizinių taisyklių, ribojančių šalių teisę pasirinkti taikytiną teisę, atitiktis ES teisei turėtų būti vertinama ne *in abstracto*, bet in *concreto*, t. y. įvertinant

tai prilygtų šalių autonomijos principo tarptautinėje privatinėje teisėje ir kartu judėjimo laisvių srityje paneigimą, kas būtų sunkiai suderinama su ES vidaus rinkos esme[280].

Trečia, paslėptų kolizinių taisyklių teorijos taikymas praktikoje tam tikrais atvejais lemtų skirtingą tų pačių teisinių santykių kvalifikavimą ir atitinkamai skirtingos teisės taikymą. Pavyzdžiui, kilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis, remiantis tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis, laikoma sutartine prievole, kuriai taikoma teisė nustatoma pagal reglamente „Roma I“ įtvirtintas taisykles (taikoma šalių pasirinkta teisė arba pardavėjo įprastos gyvenamosios vietos valstybės teisė). Remiantis paslėptų kolizinių taisyklių teorija, šių santykių kvalifikavimas ir jiems taikytina teisė priklausytų nuo to, į kurios judėjimo laisvės taikymo sritį šie santykis patektų:

---

konkrečias jų taikymo pasekmes, t. y. valstybės narės, kurios teisės taikymą jos nurodo, materialinių normų turinį palyginant su kilmės valstybės teisės turiniu. Šios disertacijos autorės nuomone, L. G. Radicati di Brozolo pozicija kritikuotina, kadangi, remiantis ESTT praktika, kilmės valstybės teisės ir priimančiosios valstybės teisės turinio skirtumai *per se* neriboja laisvo judėjimo, todėl lyginti kimės ir priimančiosios valstybės narės materialinės teisės normų turinį, siekiant įvertinti priimančiosios valstybės kolizinių normų taikymo atitiktį ES pirminei teisei, kaip siūlo autorius, būtų neteisinga. Be to, ginčytini ir autoriaus teiginiai, susiję su tarptautinės privatinės teisės normų, kaip apskritai negalinčių riboti laisvą judėjimą, pobūdžio (plačiau apie tarptautinės privatinės teisės taisykles, kaip ES teisės ribojimą, žr. *infra* 3.1. Poskyrį „Tarptautinės privatinės teisės normos kaip ES pirminę teisę ribojantis veiksnys“). Tiesa, pastebėtina, kad negalima nesutikti su L. G. Radicati di Brozolo nuomone dėl ES pirminės teisės įtakos imperatyvių normų ir viešosios tvarkos išlygos taikymui (*ibid.*, p. 410, taip pat ir RADICATI DI BROZOLO, L. G. Libre circulation dans la CE et règles de conflit. In LAGARDE, P., HOFFMANN (von), B. (eds.) *L'Européanisation du droit international privé* (Seminar on the Europeanisation of Private International Law, 1993, Trier). Köln: Verl. Bundesanzeiger, 1996, p. 87–103).

[280] Šiuo požiūriu pastebėtina, kad doktrinoje pripažįstama, jog šalių autonomijos principo išplėtimas (bet ne priešingai – susiaurinimas!) leistų pasiekti ES tikslus. Pavyzdžiui, pasak P. von Wilmowsky (*cit. iš* FALLON, M., MEEUSEN, J. *supra*, note 26, p. 56), siekiant užtikrinti laisvą judėjimą, šalių autonomija turėtų būti pripažįstama visose srityse, t. y. laisvo prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimo. Panašiai ir L. G. Radicati di Brozolo (*supra*, note 189, p. 412–413) nuomone, šalių autonomija yra vienintelis tikro laisvo judėjimo garantas, todėl kiekvienas jos ribojimas turėtų būti pateisintas pagal ESTT praktikoje įtvirtintus kriterijus. Nors ir kraštutinės, nes, kaip teisingai nurodo M. Fallon ir J. Meeusen (FALLON, M., MEEUSEN, J. *supra*, note 26, p. 56–57), ne tik šalių autonomija yra suderinama su laisvu judėjimu Sąjungoje, šios pozicijos atspindi pagrindinę vidaus rinkos, kurioje ekonominę veiklą vykdantiems asmenims suteikiama teisė pasirinkti jiems palankesnės valstybės narės teisės taikymą, idėją. Be to, ekonominę veiklą vykdančių subjektų teisės pasirinkti valstybės narės teisę (ne tik sudarant susitarimą dėl taikytinos teisės, bet ir fiziškai perkeliant veiklos vykdymą iš vienos valstybės narės į kitą) svarba pabrėžiama ir ESTT praktikoje, pvz., Sprendimo *Centros* (*supra*, note 257) 27 punkte nurodyta, jog „faktas, kad valstybės narės pilietis, norintis įsteigti bendrovę, nusprendžia įsteigti ją valstybėje narėje, kurios bendrovių teisės normos jam atrodo mažiausiai suvaržančios, ir įsteigti filialus kitose valstybėse narėse, negali pats savaime būti laikomas piktnaudžiavimu įsisteigimo teise; teisė įsteigti bendrovę pagal vienos valstybės narės tyeisę ir steigti filialus kitose valstybėse narėse bendrosios rinkos sąlygomis yra neatskiriama naudojimosi Sutarties garantuojama įsisteigimo laisve dalis“.

- jei kilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo santykiai patektų į laisvo prekių judėjimo taikymo sritį, o abipusio pripažinimo principas būtų aiškinamas, kaip nukreipiantis į kilmės valstybės teisę (kuri, remiantis ESTT sprendimu *Cassis de Dijon*, yra valstybė, kurioje prekė pagaminta), tai tokiai sutarčiai turėtų būtų taikoma valstybės, kurioje prekė pagaminta, teisė, kuri nebūtinai sutaptų su pardavėjo įprastos gyvenamosios valstybės teise;

- jei kilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis patektų į paslaugų teikimo laisvės taikymo sritį (mažmeninės prekybos atveju[281]), ginčo santykio kvalifikavimas keistųsi, atitinkamai keičiantis ir kilmės valstybės sampratai, ir, žinoma, taikytinai teisei. Šiuo požiūriu pastebėtina, jog, kitaip nei laisvo prekių judėjimo, laisvo paslaugų judėjimo srityje taikytinos teisės nustatymas būtų sudėtingesnis dėl kintančios kilmės valstybės sampratos. Atsakymas į klausimą, kuri valstybė yra kilmės valstybė, šioje srityje priklauso nuo to, kurio paslaugų teikimo santykių elemento judėjimas lemia tarpvalstybinį paslaugų teikimo pobūdį. Jei juda paslaugų teikėjas, kilmės valstybė – paslaugų teikėjo įsisteigimo valstybė. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad į laisvo paslaugų teikimo sritį patenka ir situacijos, kai juda ne paslaugų teikėjas, o paslaugų gavėjas[282] ar pati paslauga[283], kilmės valstybė galėtų būti ir atitinkamai paslaugų gavėjo gyvenamosios vietos ar pačios paslaugos kilmės valstybė (apskritai neaišku, kaip reikėtų nustatyti pastarąją).

Iš to, kas išdėstyta, akivaizdu, jog paslėptų kolizinių taisyklių taikymas praktikoje itin apsunkintų taikytinos teisės nustatymo mechanizmą[284], kadangi teismui, nagrinėjančiam bylą su užsienio elementu, nepakaktų priskirti ginčo

---

[281] Kaip nurodyta Paslaugų direktyvos įgyvendinimo vadovo 2.1.4. punkte, „nors prekių gamyba nėra paslaugų teikimo veikla, yra daug ją papildančių veiklos rūšių (pavyzdžiui, mažmeninės prekybos, įrengimo ir priežiūros, prekių garantinės priežiūros paslaugos), kurios priskiriamos paslaugų teikimo veiklai“. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/services/docs/services-dir/guides/handbook_lt.pdf> [žiūrėta 2012-05-06].

[282] 1984 m. sausio 31 d. Sprendimas *Luisi ir Carbone prieš Ministero del Tesoro*, sujungtos bylos 286/82 ir 26/83, Rink. p. 377.

[283] Sprendimas *Alpine Investments* (*supra*, note 231).

[284] V. Heuzé numonė šiuo klausimu dar kategoriškesnė. Plačiau apie tai žr. HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 409–410.

santykio vienai iš tradicinių tarptautinės privatinės teisės kategorijų (pvz., sutartinis, nesutartinis), bet kiekvienu atveju, kai situacija patektų į ES pirminės teisės taikymo sritį, reikėtų tokį santykį kvalifikuoti iš naujo, tiesa, jau ne pagal tarptautinės privatinės teisės, o pagal ES pirminės teisės kategorijas (laisvas prekių, paslaugų, asmenų ar kapitalo judėjimas)[285]. Be to, papildomai reikėtų atsakyti į dar vieną preliminarų klausimą – identifikuoti kilmės valstybę, kas, be jokios abejonės, yra daug sudėtingiau nei taikant tradicines kolizines taisykles, kuriose įtvirtintas sąsajos kriterijus paprastai nepriklauso nuo tarpvalstybinį santykio pobūdį lemiančio veiksnio ir yra gan aiškiai apibrėžtas (pvz., nekilnojamojo daikto buvimo vieta, pardavėjo įprasta gyvenamoji vieta).

Ketvirta, jei abipusio pripažinimo principas būtų paslėpta kolizinė taisyklė, nukreipianti į kilmės valstybės teisę, tai reikštų, jog kilmės valstybės teisės normos turėtų numatyti ir kilmės valstybės teisėje įtvirtintų reikalavimų nesilaikymo padarinius. Kitaip sakant, jei, pvz., suinteresuotas asmuo kreiptųsi į priimančiosios valstybės teismą prašydamas išieškoti žalą iš kitoje valstybėje narėje įsisteigusio paslaugų teikėjo, tai reikštų, kad priimančiosios valstybės teismas turėtų taikyti kilmės valstybės teisėje įtvirtintas sankcijas. Vis dėlto, kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, tais atvejais, kai kilmės valstybės teisėje įtvirtinti lygiaverčiai reikalavimai nėra įvykdyti, taikoma ne kilmės valstybės, o priimančiosios valstybės teisė, įskaitant joje įtvirtintas sankcijas[286].

Galiausiai paslėptų kolizinių taisyklių teorijos taikymas praktikoje ekonominę veiklą vykdančiam subjektui, besinaudojančiam judėjimo laisvėmis, užtikrintų kilmės valstybės teisinei aplinkai identišką aplinką visoje vidaus rinkoje. Maža to, atsižvelgiant į tai, kad paslaugų teikėjui nebereikėtų gilintis į kitose valstybėse narėse galiojančių teisės aktų turinį, ekonominiu

---

[285] Kritikuodamas paslėptų kolizinių taisyklių idėją, V. Heuzé (*ibid.*) nurodo, kad suskirstyti visus privatinius teisinius santykius į tris kategorijas (prekių, paslaugų ir asmenų judėjimas) praktikoje yra neįmanoma. Kitaip sakant, pasak autoriaus, paslėptų kolizinių teorija praktikoje yra nepritaikoma.

[286] BAERE (de), G. *supra*, note 222, p. 302.

požiūriu būtų galima kalbėti ir, pvz., apie paslaugų teikimo ar prekės pardavimo kitose valstybėse narėse kaštų sumažinimą[287]. Tokiu būdu subjektai, įsisteigę valstybėse narėse, kuriose veiklos pradėjimui ar vykdymui taikomi reikalavimai yra švelnesni, palyginus su kitomis valstybėmis narėmis, įgytų konkurencinį pranašumą (mažesni kaštai lemtų mažesnę galutinę prekės ar paslaugos kainą) ekonominę veiklą vykdančių asmenų, įsisteigusių valstybėse narėse, kuriose taikomi griežtesni reikalavimai, atžvilgiu. Tai paskatintų įmonių įsisteigimą valstybėse narėse, kuriose taikomi liberaliausi reikalavimai (kas, remiantis ESTT sprendimu *Centros*, nėra draudžiama pagal ES pirminę teisę). Savo ruožtu valstybės narės, siekdamos pritraukti kapitalą, būtų priverstos švelninti reikalavimus taip, kad jie būtų liberalesni, palyginus su taikomais kitose valstybėse narėse (angl. *race to the bottom*)[288].

Remiantis pirmiau išvardytomis hipotetinėmis paslėptų kolizinių taisyklių teorijos praktinio taikymo pasekmėmis, ši teorija negailestingai kritikuojama doktrinoje kaip „idealus nesusipratimas“, „teisinė apgavystė“, „vienas kitam prieštaraujančių teiginių rinkinys“[289].

2.4. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritika

Moksliniu požiūriu išties originali paslėptų kolizinių taisyklių teorija gan greitai tapo centriniu tarptautinės privatinės teisės doktrinos diskusijų objektu, tačiau šalininkų sulaukė nedaug. Praktiškai visi autoriai, nagrinėjantys ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykį, neigia paslėptų kolizinių taisyklių egzistavimą ES pirminėje teisėje, šiuo tikslu kritikuodami paslėptų

---

[287] *Ibid.*

[288] *Contra* F. Munari (MUNARI, F. La ricostruzione dei principi internationalprivatistici implicite nel sistema comunitario. *RDIPP*, vol. 42, 2006, p. 928), teigiantis, kad dėl abipusio pripažinimo principo įtvirtinimo ESTT praktikoje valstybės narės gali siekti ne dereguliuoti santykius, bet priešingai – užtikrinti aukštesnio lygio apsaugą (platesnes piliečių teises). Vis dėlto, šios disertacijos autorės nuomone, šie teiginiai neįtikina, kadangi pagrindinis valstybių interesas yra pritraukti kapitalą, investicijas (t. y. skatinti įmones jose įsisteigti, vykdyti veiklą ir, žinoma, mokėti mokesčius), todėl, akivaizdu, jog abipusio pripažinimo principo įtvirtinimas ESTT praktikoje greičiau lemtų dereguliavimą, nei esamo reguliavimo griežtinimą.

[289] HEUZÉ, V. *supra*, note 215, *passim*.

kolizinių taisyklių teorijos autorių argumentus loginiu, techniniu, politiniu ir praktiniu požiūriais.

2.4.1. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos pagrindas – klaidinga ESTT praktikos interpretacija (loginis ir techninis argumentai)

Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos pagrindas – ESTT praktika, kurioje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas, todėl nestebina, kad šią teoriją kritikuojantys autoriai pirmiausia ginčija J. Basedow ir kitų mokslininkų darbuose pateiktą ESTT praktikos aiškinimą[290] loginiu ir techniniu požiūriu, pabrėždami, jog nei ESTT praktikoje įtvirtinti principai, nei juo labiau ES pirminės teisės nuostatos negalėtų būti aiškinami kaip pagrindžiantys paslėptų kolizinių taisyklių teoriją. Pasak jų:

1. ESTT nesprendžia taikytinos teisės nustatymo klausimo, o tik vertina priimančiosios valstybės teisės taikymo atitiktį ES pirminei teisei.

Pasak paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritikų[291], kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, kuria remiantis formuluojama paslėptų kolizinių taisyklių teorija, ESTT vertina tik priimančiosios valstybės teisės taikymo atitiktį ES pirminei teisei ir neatsako į klausimą, kurios valstybės narės teisė turėtų būti taikoma tarpvalstybiniam santykiui ar situacijai. Kitaip sakant, ESTT vykdo vertikalią, bet ne horizontalią kontrolę.

Pastebėtina, jog šis argumentas nėra visiškai tikslus, todėl vien jo nepakanka, siekiant paneigti visą paslėptų kolizinių taisyklių teoriją. Šiuo aspektu pažymėtina, jog, skirtingai nei teigia paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritikai, net ir vykdydamas išimtinai vertikalią kontrolę, ESTT *netiesiogiai* pasisako ir dėl *priimančiosios* valstybės teisės taikymo. Juk, jei ESTT nusprendžia, kad priimančiosios valstybės teisės nuostatos taikymas

---

[290] Dažniausiai pabrėžiama klaidinga Sprendimo *Cassis de Dijon* interpretacija (*ibid.*).
[291] BAERE (de), G. *supra*, note 222, p. 298; IDOT, L. *supra*, note 18, DUINTJER TEBBENS, H. *supra*, note 273, p. 476.

neatitinka ES pirminės teisės dėl to, kad ekonominę veiklą vykdantys subjektai yra įvykdę lygiaverčius reikalavimus kilmės valstybėje, tai tokia išvada suponuoja priimančiosios valstybės teisės netaikymą ir kartu – kilmės valstybės teisės taikymo *patvirtinimą*.

Tiesa, tarptautinės privatinės teisės doktrinoje gan tiksliai pastebima, jog, kitaip nei tarptautinės privatinės teisės normų, abipusio pripažinimo principo taikymas (ir vertikali kontrolė, kurią vykdo ESTT) yra *vėlesnis*[292] ir negalėtų būti aiškinamas kaip nurodantis teisę, kurią taikant galėtų būti sukurti tarpvalstybiniai santykiai ar situacija arba kuri galėtų reguliuoti jų *būsimas* teisines pasekmes. Kitaip sakant, nors ESTT praktika galėtų būti aiškinama kaip patvirtinanti, jog kilmės valstybės teisė *buvo taikyta*, tai ji jokiais būdais neįpareigoja šios teisės taikyti *į ateitį*, t. y. nenurodo kilmės valstybės, kaip teisės, taikytinos visiems, pavyzdžiui, su laisvu paslaugų teikimu susijusiems, teisiniams santykiams (kaip tai yra kolizinės taisyklės taikymo atveju). Todėl iš dalies[293] būtų galima sutikti su M. Wilderspin ir X. Lewis[294], kurie teigia, jog ESTT vertina ne kilmės valstybės teisę, bet jos *taikymo faktą* ir, jei nustato, kad ekonominę veiklą vykdantis subjektas jau yra įvykdęs kilmės valstybės teisėje įtvirtintus reikalavimus, ES pirminę teisę aiškina, kaip draudžiančią jį

---

[292] M. Fallon ir J. Meeusen (*supra*, note 26, p. 63) nurodo, jog abipusio pripažinimo principas (kaip atitikties ES teisei vertinimo instrumentas) svarbus tik tada, kai valstybių narių teismai jau yra nustatę taikytiną teisę. Taip pat ir H. Duintjer Tebbens (*supra*, note 273, p. 476) pastebi, jog priimančiosios valstybės teisės taikymo atitiktį ES pirminei teisei ESTT vertina tik po to, kai taikytina teisė jau yra nustatyta, kitaip sakant, pasak jos, vertinama ne kolizinių teisės normų, o materialinės teisės taikymo atitiktis ES teisei.

[293] Sutikti galima tik iš dalies, kadangi ESTT vertina (tiksliau įpareigoja priimančiąją valstybę įvertinti) ne tik kilmės valstybės teisės taikymo *faktą*, bet ir kilmės valstybės teisės turinį, o tiksliau – priimančiosios ir kilmės valstybės teisės lygiavertiškumą. Todėl būtų netikslu teigti, jog ESTT apskritai nevertina kilmės valstybės teisės, o juo labiau – prilyginti kilmės valstybės teisę faktui (lot. *datum*), į kurį priimančioji valstybė narė tik privalo atsižvelgti (įvertinti). Kitaip sakant, tik lygiaverčių reikalavimų įvykdymas, bet ne kitos valstybės narės teisė galėtų būti laikomas faktu. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tarptautinės privatinės teisės specialistai šiai (teisės ir fakto atskyrimo) problematikai teikia ypač daug dėmesio, pavyzdžiui, doktrinoje tebegvildenamas klausimas dėl užsienio teisės statuso (faktas ar teisė) ir atitinkamai teismo pareigų, įrodinėjimo naštos, užsienio teisės turinio atskleidimo. Be to, tarptautinės privatinės teisės doktrinoje aiškiai atskiriamas ir užsienio teisės *taikymas* ir *atsižvelgimas* (pranc. *prise en cosidération*) *į užsienio teisę* (arba, kitais žodžiais sakant, užsienio teisės įvertinimas). Plačiau apie tai, žr., pvz., KNISCH, P. *Le fait du prince étranger*. Paris: LGDI, 1994; FOHRER–DEDEURWAERDER, E. *La prise en cosidération des normes étrangères*. Paris: LGDI, 2008.

[294] WILDERSPIN, M., LEWIS, X. *supra*, note 27, p. 21, analogiškai ir BAERE (de), G. *supra*, note 222, p. 300–301.

įpareigoti iš naujo įvykdyti lygiaverčius priimančiosios valstybės teisėje įtvirtintus reikalavimus[295].

2. Abipusio pripažinimo principas negali būti laikomas daugiašale kolizine taisykle, kadangi, pirma, kitaip nei tradicinių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, jo taikymas nėra neutralus: kilmės valstybės teisė taikoma atsižvelgiant į jos turinį ir jos taikymu aiškiai siekiama materialinio tikslo – užtikrinti laisvą judėjimą[296]*; antra, kitaip nei daugiašalės kolizinės taisyklės, abipusio pripažinimo principas lemia priimančiosios valstybės narės teisės netaikymą, tačiau nenurodo, kurios valstybės teisė turėtų būti taikoma*[297].

Jei pirmasis kritikų argumentas (dėl vertikalios, paskesnės ESTT kontrolės) galėtų būti vertinamas kaip nesavarankiškas (t. y. norint paneigti paslėptų kolizinių taisyklių teoriją, jį reikėtų papildyti), tai antrasis argumentas, disertacijos autorės nuomone, apskritai yra netinkamas. Norit jį paneigti, pakaktų tik priminti, jog J. Basedow nesiekė įrodyti, kada ES pirminėje teisėje įtvirtintos daugiašalės kolizinės taisyklės, kurioms kontinentinėje Europoje priskiriamas neutralumo požymis. Priešingai – ES pirminėje teisėje, pasak autoriaus, įtvirtintos alternatyvios kolizinės taisyklės, kurios, remiantis tarptautinės privatinės teisės doktrina, nėra neutralios, nes nurodo teisės, kuri palankiausia tam tikro materialinio tikslo pasiekimui, taikymą[298].

Kiek tai susiję su kritika dėl taikytinos teisės nenurodymo, kaip jau minėta, iš ESTT Sprendimų išplaukiantis priimančiosios valstybės teisės netaikymas *per se* suponuoja kilmės valstybės teisės taikymą, todėl abipusio pripažinimo principas galėtų būti prilygintas kolizinei taisyklei *plačiąja prasme*. Šią išvadą patvirtina valstybių narių pozityviosios teisės ir teismų praktikos analizė. Pavyzdžiui, Prancūzijos civilinio kodekso 3 straipsnyje

---

[295] WILDERSPIN, M., LEWIS, X. *ibid.*, DUINTJER TEBBENS, H. *supra*, note 273, p. 478.
[296] BAERE (de), G. *supra*, note 222, p. 305.
[297] GRUNDMANN, S. *supra*, note 269, p. 9.
[298] Plačiau apie daugiašalių kolizinių taisyklių neutralumą ir kolizines taisykles su materialiniu atspalviu (pranc. *à caractère substantiel*) žr., pvz., LOUSSOUARN, Y. Règle de conflit est –elle une règle neutre? *Trav. Com. fr. DIP*, 1980–1981, tome 2, p. 47; GAUDEMET–TALLON, H. *supra*, note 73, p. 176–192.

įtvirtinta, kad Prancūzijos piliečių, net ir gyvenančių užsienyje, teisinio statuso klausimams taikoma Prancūzijos teisė, tačiau Prancūzijos teismai šią nuostatą aiškina kaip daugiašalę kolizinę taisyklę, asmens teisinio statuso srityje nukreipiančią į asmens pilietybės valstybės teisę[299]. Pagal analogiją būtų galima išvesti kolizinę taisyklę, kuri nukreiptų į gyvenamosios valstybės teisės taikymą, ir iš neigiamai suformuluotos nuostatos (pvz., Prancūzijos piliečių, gyvenančių kitoje valstybėje, teisinio statuso klausimų Prancūzijos teisė nereguliuoja). Vadinasi, siekiant paneigti paslėptų kolizinių taisyklių teoriją, nepakanka įrodyti, jog abipusio pripažinimo principas nurodo, kurios valstybės narės teisė neturi būti taikoma ir tiesiogiai nenurodo taikytinos teisės.

3. ES pirminės teisės normos ir ESTT praktikoje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas negali būti aiškinami kaip sistemiškai nukreipiantys į kilmės valstybės teisę.

Kaip tai išplaukia iš Sprendimų *Cassis de Dijon* ir *Gouda*, abipusio pripažinimo principas draudžia reikalauti, kad prekė atitiktų (ar paslaugų teikėjas įvykdytų) priimančiosios valstybės teisėje įtvirtintus reikalavimus, kurie yra lygiaverčiai įtvirtintiems ir įvykdytiems kilmės valstybėje. Kitaip sakant, ES pirminė teisė įpareigoja priimančiąją valstybę, viena vertus, pripažinti, jog kitos valstybės narės teisės normos, kuriomis siekiama tų pačių tikslų (pvz., užtikrinti sveikatos apsaugą) yra lygiavertės priimančiosios valstybės teisės normoms, kita vertus – leisti jos teritorijoje parduoti prekę ar teikti paslaugą, kuri teisėtai teikiama kitoje valstybėje narėje[300]. Tokiu būdu valstybės narės įpareigojamos sudaryti sąlygas pardavėjams (ar paslaugų teikėjams) parduoti tą pačią prekę (ar teikti vienodo turinio paslaugą), t. y.

[299] Art. 3 Code civil. Paris: Dalloz, 2012. Plačiau apie šio straipsnio „bilateralizavimą“ Prancūzijos teismų praktikoje žr. ANCEL, B. Destinées de l'article 3 du Code civil. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005, p. 1–19.

[300] HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 413–414.

patekti į rinką[301], visose ES valstybėse narėse ir pripažinti statusą, kurį jie teisėtai įgijo kitoje valstybėje narėje.

Vis dėlto, kaip teisingai pastebi paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritikai, iš ESTT praktikos negalima išvesti valstybių narių pareigos užtikrinti ekonominę veiklą vykdantiems subjektams teisinę aplinką, identišką tai, kurią suteikia kilmės valstybės teisės taikymas[302]. Priešingai – ES turi tik suteiktąją kompetenciją, kuri įgyvendinama laikantis subsidiarumo ir proporcingumo principų, todėl ir ES pirminės teisės nuostatų taikymo sritis turi būti aiškinama atsižvelgiant į šiuos principus. Kitaip sakant, ES pirminė teisė gali riboti valstybių narių teisės taikymą tik tiek, kiek tai būtina ES tikslams pasiekti. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad identiškos (kaip kilmės valstybėje) teisinės aplinkos suteikimas tarpvalstybinę prekybą vykdantiems ar tarpvalstybines paslaugas teikiantiems asmenims neskatina laisvo judėjimo ir nepalengvina prekių ar paslaugų patekimo į kitų valstybių narių rinką ir todėl viršija tai, kas būtina ES tikslams pasiekti, akivaizdu, kad šis paslėptų kolizinių taisyklių autorių pateiktas ESTT praktikos aiškinimas neatitinka pamatinių ES teisės principų, o kartu paneigia ir *Keck* jurisprudenciją.

Šią išvadą paneigia ir ESTT praktika (Sprendimai *Cassis de Dijon*, *Säger, Gebhard*), kuri negalėtų būti aiškinama kaip privilegijuojanti kilmės valstybės teisės taikymą:[303]

1) abipusio pripažinimo principas nėra absoliutus: priimančioji valstybė ir toliau gali taikyti reikalavimus, kurie nėra lygiaverčiai įvykdytiems kilmės valstybėje, arba, nors ir yra lygiaverčiai, jų taikymas gali būti pateisintas ES pirminėje teisėje įtvirtintais arba ESTT praktikoje išplėtotais

---

[301] Dauguma autorių *Cassis de Dijon* sprendimą aiškina kaip įpareigojantį priimančiąją valstybę narę leisti patekti į rinką prekėms, kurios teisėtai parduodamos kitoje valstybėje narėje ir atitinkamai pripažįsta, kad abipusio pripažinimo principo tikslas – atverti valstybių narių rinkas. Pačiau apie tai žr. HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 413–414; FALLON, M., MEEUSEN, J. *supra*, note 26, p. 41; AUDIT, M. *supra*, note 7, p. 1341.

[302] RADICATI DI BROZOLO, L. G. *supra*, note 189, p. 417.

[303] Apie tai ir BAERE (de), G. *supra*, note 222, p. 299–300; WILDERSPIN, M., LEWIS, X. *supra*, note 27, p. 20; HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 411; FALLON, M., MEEUSEN, J. *supra*, note 26, p. 59.

privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, yra būtinas ir proporcingas. Maža to, abipusio pripažinimo principo materialinio taikymo sritis yra ribota: jis taikomas tik taisyklių, kurios trukdo prekei ar paslaugai patekti į rinką, atžvilgiu (Sprendimas *Keck*);

2) atsižvelgiant į tai, kad ne kilmės ir priimančiosios valstybių teisės turinio skirtumai *per se*, o vienalaikis lygiaverčių reikalavimų taikymas to paties ekonominę veiklą vykdančio subjekto (ar prekės) atžvilgiu, laikomas laisvo judėjimo ribojimu ir į tai, kad laisvo judėjimo ribojimą gali lemti ir kilmės valstybės teisės taikymas (Sprendimai *Alpine Investments, Bosman, Daily Mail*), ESTT praktiką aiškinti kaip teikiančią pirmenybę kilmės valstybės teisei, būtų nelogiška;

3) maža to, ESTT praktikoje aiškiai nurodyta, kad ES pirminės teisės nuostatos negali būti aiškinamos kaip nurodančios sistemišką kilmės valstybės teisės taikymą[304], t. y. įtvirtinančios kilmės valstybės principą[305]. Kitaip sakant, abipusio pripažinimo principas ir kilmės valstybės principas nėra tapatūs[306].

4. ES pirminės teisės normos ir ESTT praktikoje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas negali būti aiškinami kaip nukreipiantys į ekonominę veiklą vykdančiam subjektui palankesnės valstybės teisę.

---

[304] Kilmės valstybės principas yra abipusio pripažinimo principo natūrali tąsa arba metamorfozė, tačiau jie nėra tapatūs. Apie tai plačiau žr., pvz., RIGAUX, F. *supra*, note 9, p. 341–345; GARABIOL–FURET, M. D. Plaidoyer pour le principe du pays d'origine. *Revue du marché commun et de l'Union Européenne*, no. 495, 2006, p. 82–87; SHUTTER (de), O., FRANCQ, S. La proposition de directive relative aux services dans le marché intérieur: reconnaissance mutuelle, harmonisation et conflits de lois dans l'Europe élargie. *Cah. dr. europ.*, no. 5/6, 2005, p. 641.

[305] 1997 m. gegužės 13 d. Sprendimo *Vokietija prieš Europos Parlamentą ir ES Tarybą*, C-233/94, Rink. p. I-02405, 64 punktas.

[306] M. Audit (*supra*, note 7, p. 1353–1355) pastebi, jog abipusio pripažinimo principo ir kilmės valstybės principo tikslai ir taikymo pasekmės iš esmės skiriasi. Pasak autoriaus, abipusio pripažinimo principo tikslas – palengvinti laisvą judėjimą, užtikrinti ekonominę veiklą vykdančių subjektų, įsisteigusių kitose valstybėse narėse, patekimą į kitų valstybių narių rinkas. O kilmės valstybės principo tikslas – ne tik užtikrinti pateikimą į rinką, bet ir sudaryti vienodas sąlygas (vienodą teisinę aplinką) ekonominę veiklą tarp ES valstybių narių vykdantiems subjektams. Kitaip sakant, kilmės valstybės principas, kitaip nei abipusio pripažinimo principas, kuris sudaro sąlygas vidaus rinkai tinkamai funkcionuoti, skatina gilesnę ekonominę integraciją.

Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos autoriai analizavo tik jų argumentus dėl ES pirminės teisės, kaip nukreipiančios į ekonominę veiklą vykdantiems subjektams palankiausios valstybės narės teisės taikymą, pagrindžiančius ESTT sprendimus, todėl ši teorija pagrįstai kritikuota dėl jos šališkumo[307].

Kaip teisingai pastebi paslėptų kolizinių taisyklių kritikai, autoriai teigiantys, jog ES pirminės teisės nuostatos turėtų būti aiškinamos kaip paslėptos kolizinės taisyklės, nukreipiančios į ekonominę veiklą vykdančiam subjektui palankiausios valstybės narės teisę, neatsižvelgia į tai, kad judėjimo laisvės turi ne tik aktyvų, bet ir pasyvų elementą, tokiu būdu ignoruodami ESTT Sprendimus, kuriuose aiškiai nurodyta, jog vidaus rinkos teikiamais privalumais naudojasi ne tik paslaugų teikėjai, bet ir jų gavėjai, ne tik pardavėjai, bet ir vartotojai[308].

Šiuo požiūriu sunku nesutikti su V. Heuzé, kuris, kritikuodamas paslėptų kolizinių taisyklių teoriją, teisingai pastebi, jog vieno judėjimo laisvių elemento privilegijavimas kartu reiškia kito sumenkinimą. O ES pirminės teisės nuostatų, kaip nukreipiančių į ekonominę veiklą vykdantiems subjektams palankesnę teisę dėl to, kad būtent paslaugų teikėjai ir pardavėjai yra pagrindiniai subjektai ekonominės integracijos procese, aiškinimas yra netinkamas. Kita vertus, net jei tai ir būtų tiesa, tai nereiškia, kad jie yra vieninteliai naudos, kurią lemia ekonominė integracija, gavėjai.

Maža to, pasak jo, paslėptų kolizinių taisyklių teorijos šalininkų nurodomas ekonominę veiklą vykdančių asmenų kilmės valstybės teisės taikymo tikslas – sumažinti tarpvalstybinio ekononominės veiklos vykdymo kaštus – negali būti laikomas tinkamu, kadangi išlaidos, kurias, pvz.,

---

[307] HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 405. Taip pat ir M. Wilderspin ir X. Lewis (*supra*, note 27, p. 18) nurodo, jog paslėptų kolizinių taisyklių teorijos šalininkų argumentai yra daugiau politiniai, bet ne teisiniai, grindžiami maksimalistine ir nesubalansuota vidaus rinkos samprata.

[308] Sprendimas *Luisi ir Carbone* (*supra*, note 282); 1990 m. kovo 7 d. Sprendimas *GB-INNO-BM* (*supra*, note 223); 1989 m. vasario 2 d. Sprendimas *Cowan*, 186/87, Rink. p. 195.

Vokietijos baldų gamintojas turėtų patirti Prancūzijoje (pvz., dėl Prancūzijos teisėje įtvirtinto reikalavimo apdrausti gaminius), galėtų būti kompensuotos įtraukiant jas į galutinę prekės kainą. Priešingu atveju, jei visiems tarpvalstybinio santykio elementams būtų taikoma kilmės valstybės teisė, tai reikštų visų kaštų perkėlimą ant pirkėjų pečių, o pirkėjai, skirtingai nei pardavėjai, negalėtų jų kompensuoti atlikdami kitas ekonominio pobūdžio operacijas. Kitaip sakant, aiškinant ESTT praktikoje įtvirtintus principus kaip įpareigojančius valstybes nares užtikrinti galimybę teikti vienodo turinio paslaugą ar parduoti vienodo turinio prekę visoje ES (t. y. taikyti kilmės valstybės teisę), ekonominę veiklą vykdantys subjektai būtų „išlaisvinti“ nuo visų teisinių pareigų, kurių jie nenori prisiimti[309].

Galiausiai autorius pastebi, jog ESTT niekada nenagrinėja kilmės ir priimančiosios valstybės teisės turinio jų palankumo ekonominę veiklą vykdančiam asmeniui požiūriu[310]. Priešingai – remiantis ESTT praktika, priimančiosios valstybės teisė negali būti laikoma laisvo judėjimo ribojimu vien dėl to, kad priimančiosios valstybės teisė yra griežtesnė nei kilmės valstybės teisė[311].

5. ESTT sprendimuose kilmės valstybės teisė yra referencinė, t. y. į ją būtina atsižvelgti vertinant priimančiosios valstybės teisės taikymo atitiktį ES teisei.

Kaip tai išplaukia iš pirmiau nurodytos ESTT praktikos, abipusio pripažinimo principas įpareigoja valstybes nares atverti jų nacionalines rinkas, t. y. *leisti patekti į jų rinkas*[312] *teisėtai* kilmės (ar kitoje) valstybėje narėje

---

309 HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 399–400, taip pat ir WILDERSPIN, M., LEWIS, X. (*supra*, note 27, p. 33–37).

310 Apie tai ir BAERE (de), G. *supra*, note 222, p. 305.

311 Sprendimo *Alpine Investments* (*supra*, note 251) 51 punktas ir 1995 m. sausio 26 d. GA F. G. Jacobs Išvados byloje *Alpine Investments*, C-384/93, Rink. p. I- 1165, 88 punktas.

312 Šiuo požiūriu svarbi Sprendimo *Keck* (*supra*, note 205) analizė. N. Bernard, nagrinėdamas „*Keck* išimtį“ tarptautinės privatinės teisės požiūriu, teisingai pastebi, jog, remiantis ESTT praktika, kilmės valstybės teisėje įtvirtinti reikalavimai turi būti taikomi prekėms, o priimančiosios valstybės – pardavimui. Pasak autoriaus, ši kolizinė taisyklė išplaukia iš valstybių narių teisės normų teritorialumo principo.

parduodamoms prekėms (Sprendimas *Cassis de Dijon*) ar paslaugų teikėjams, kurie *teisėtai* šias paslaugas teikia kitose valstybėse narėse (Sprendimas *Gouda*), arba pripažinti kitoje valstybėje narėje *teisėtai* įsteigtų įmonių teisinį subjektiškumą (Sprendimas *Überseering*). Kitaip sakant, valstybės narės įpareigojamos, pripažinti „statusą“, kurį prekė, paslaugų teikėjas ar įmonė yra įgiję pagal lygiavertes kilmės valstybės taisykles (pvz., teisėtai parduodamos prekės, įmonės subjektiškumą)[313].

Vadinasi, nuoroda į kilmės valstybės teisę ESTT praktikoje turėtų būti aiškinama tik kaip įpareigojimas priimančiajai valstybei, prieš taikant jos teisėje įtvirtintus reikalavimus, susijusius su tam tikros teisės ar statuso įgijimu, įsitikinti, ar asmuo (prekė) nėra tokio statuso ar teisės įgiję kilmės ar kitoje valstybėje narėje pagal lygiaverčius pastarosios valstybės narės teisės aktus. Kitaip sakant, ESTT įpareigoja priimančiąją valstybę lyginti jos ir kilmės valstybės narės teisės aktų, kurie siekia reguliuoti tarpvalstybinį judėjimą, tikslus ir, jei tikslai sutampa, netaikyti savo teisės reikalavimų, kurie yra lygiaverčiai taikytiems kilmės valstybėje, arba juos taikyti su ES teise suderinamu būdu[314]. Pavyzdžiui, laisvo prekių judėjimo srityje prekių kilmės valstybės teisė nėra taikoma tiesiogiai – jos lygiavertiškumas, palyginus su priimančiosios valstybės teise, ir pirmesnis taikymas, tėra sąlygos, į kurias būtina atsižvelgti vertinant priimančiosios valstybės teisės normos taikymo atitiktį ES pirminei teisei.

Tai lemia, jog ESTT praktikoje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas negalėtų būti prilygintas kolizinei taisyklei, įpareigojančiai taikyti kilmės valstybės teisę. Priešingai – akivaizdu, jog, kitaip nei kolizinė taisyklė,

---

BERNARD, N. La libre circulation des marchandises, des personnes et des services dans le Traité CE sous l'angle de la compétence. *Cah. dr. europ*., 1998, p. 33–36.

313 Šiuo požiūriu negalima nepastebėti abipusio pripažinimo principo panašumo su įgytų teisių teorija. Plačiau apie įvairias įgytų teisių teorijas žr., pvz., PILLET, A. *La théorie générale des droits acquis*. RCADI, tome 8, 1925, *passim*.

314 Kaip teisingai pastebi M. Fallon (*supra*, note 20, p. 138), ES teisė šiuo požiūriu nėra arbitras, t. y. nesprendžia klausimo, kurios iš valstybių narių politiniai tikslai yra svarbesni, todėl ESTT praktikoje dėl laisvo judėjimo įtvirtinti principai turėtų būti aiškinami tik kaip sprendžiantys vienos valstybės narės (paprastai priimančiosios) ir ES politinių tikslų koliziją.

nukreipianti į kilmės valstybės teisę, abipusio pripažinimo principas reikalauja ne taikyti kilmės valstybės teisę, o tik į ją atsižvelgti (įvertinti jos lygiavertiškumą ir taikymo teisines pasekmes)[315].

Šią išvadą patvirtina ne tik abipusio pripažinimo *tikslas* – užtikrinti, kad prekės/paslaugos/įmonės, kuri teisėtai parduodama/teikiama/įsisteigusi vienoje valstybėje narėje *patekimas į kitų valstybių narių rinką nebūtų ribojamas* (laisvo judėjimo skatinimas, nacionalinių rinkų atvėrimas), bet ir *taikymo momentas* – jis taikomas *prieš* prekei/paslaugai/įmonei patenkant į kitos (nei kilmės valstybė) valstybės narės rinką.

Taigi, jei vidaus rinkos sukūrimo ir nacionalinių rinkų atvėrimo tikslui pasiekti pakanka abipusio pripažinimo principo taikymo, tai, atsižvelgiant į ES teisėje galiojantį proporcingumo principą[316], ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo negalėtų būti aiškinamos kaip kolizinės taisyklės, nukreipiančios į kilmės valstybės teisės taikymą.

6. Abipusio pripažinimo principo nepritaikomumas privatinėje teisėje

---

[315] M. Fallon (*supra*, note 203, p. 41) nuomone, nė vienos valstybės teisė nenumato galimybės paraleliai taikyti kitos valstybės teisę: kilmės valstybės, kaip ir priimančiosios valstybės, teisėje įtvirtinti reikalavimai taikomi tik prekėms, kurios tiekiamos į rinką atitinkamoje valstybėje. Maža to, to nereikalauja ir ES pirminė teisė: ES pirminės teisės požiūriu laisvo judėjimo ribojimas kyla dėl to, jog tarpvalstybinę prekybą vykdantis asmuo įpareigojamas laikytis abiejų valstybių teisėje įtvirtintų lygiaverčių reikalavimų. Kitaip sakant, tarptautinės privatinės teisės požiūriu galima pripažinti, jog abiejose valstybėse narėse taikomas analogiškas sąsajos kriterijus – prekių pateikimo į rinką vieta, o ES teisės įtaka šiuo atveju pasireiškia ne taikytinos teisės nustatymo mechanizmo kvestionavimu (t. y. ne nukreipimu į kilmės valstybės teisę), o įpareigojimu, prieš taikant priimančiosios valstybės teisę, atsižvelgti į (įvertinti) užsienio valstybės teisės turinį. Savo ruožtu M. Audit (*supra*, note 7, p. 1341) nuorodai į kilmės valstybės teisę ESTT praktikoje suteikia dar mažesnę reikšmę. Jo nuomone, nuoroda į kilmės valstybės teisę, kaip referencinę, tik sustiprina ESTT argumentus, bet jokiu būdu nepagrindžia viso sprendimo. Pasak autoriaus, ESTT analogiškus sprendimus galėjo priimti ir be nuorodos į kilmės valstybės teisę, šiuo tikslu būtų pakakę tik nurodyti, jog priimančiosios valstybės taikomos priemonės trukdo prekei ar paslaugai patekti į priimančiosios valstybės rinką (arba labiau apsunkina pardavėjus, paslaugų teikėjus iš kitų valstybių narių), todėl yra laikytinos ES pirminės teisės neatitinkančiu laisvo prekių judėjimo ribojimu.

[316] „Pagal proporcingumo principą Sąjungos veiksmų turinys ir forma neviršija to, kas būtina siekiant Sutarčių tikslų“ (ES sutarties 5 straipsnio 4 dalis).

Atsižvelgdami į tai, jog dauguma ESTT sprendimų, kuriuose įtvirtintas abipusio pripažinimo principas ir kuriais remiantis suformuluota paslėptų kolizinių taisyklių teorija, susiję su techniniais reikalavimais prekėms arba leidimais tam tikrai veiklai vykdyti, paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritikai siekė įrodyti, jog abipusio pripažinimo principas apskritai negali būti pritaikytas privatinėje teisėje ir atitinkamai – tapatinamas su tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis.

Pasak M. Wilderspin ir X Lewis, privatinei teisei turėtų galioti *Keck* išimtis: sutartinius ir nesutartinius santykius reguliuojančių valstybių narių taisyklių taikymo sritis yra pernelyg ribota, todėl jų taikymas negalėtų pažeisti ES pirminės teisės[317].

Kita vertus, V. Heuzé nuomone, abipusio pripažinimo principas, suformuluotas viešosios teisės kontekste, iš principo negalėtų būti pritaikytas privatinei teisei dėl to, kad viešosios teisės ir privatinės teisės tikslai ir priemonės jiems pasiekti radikaliai skiriasi. Abipusio pripažinimo principo taikymas viešosios teisės srityje yra neatsiejamas nuo valstybių narių taikomų priemonių (pvz., leidimų sistema) lygiavertiškumo ir siekiamų politinių tikslų (pvz., užtikrinti prekių saugumą, paslaugų kokybę) tapatumo. Todėl pagrįstai kyla klausimas, kaip šias abipusio pripažinimo principo taikymo sąlygas pritaikyti privatinėje teisėje. Juk akivaizdu, kad, pavyzdžiui, privatinės teisės normos, kurios įtvirtina atitinkamai 5 ir 6 metų senaties terminus, negalėtų būti laikomos lygiavertėmis, kadangi, žvelgiant iš ieškovo perspektyvos, kitokio senaties termino taikymas galėtų reikšti teisių, kurias jis turėjo, paneigimą, kita vertus, atsakovams kitokio termino taikymas galėtų suteikti teisę, kurios jie nebūtų turėję, jei būtų taikytas kitoks senaties terminas. Kitaip sakant, apie skirtingo turinio privatinių taisyklių (kurios reguliuoja santykius tarp privačių asmenų) lygiavertiškumą būtų galima kalbėti nebent tada, kai, jų taikymas lemtų vienodas teisines pasekmes, pvz., sandorio negaliojimą. Vis dėlto

[317] WILDERSPIN, M., LEWIS, X. *supra*, note 27, p. 31–32.

autorius pastebi, jog paslėptų kolizinių taisyklių autorių darbuose ši papildoma sąlyga (teisinių pasekmių tapatumas) nenagrinėjama[318].

Vis dėlto, jei, kaip siūlo V. Heuzé, siekiant pritaikyti abipusio pripažinimo principą privatinei teisei, reikėtų pripažinti, kad abipusio pripažinimo principas įpareigoja kiekvienoje byloje lyginti teisės, kurios taikymą nurodo priimančiosios valstybės narės kolizinės taisyklės, taikymo teisines pasekmes su kilmės valstybės teisėje įtvirtintų reikalavimų taikymo pasekmėmis, tai reikštų, jog priimančiosios valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtinti sąsajos kriterijai galėtų būti taikomi tik netikrosios kolizijos atveju (t. y. tik kai jie nukreiptų į kilmės valstybės teisę), o skirtumai tarp teisės, į kurią nukreipia priimančiosios valstybės kolizinės taisyklės, ir kilmės valstybės teisės automatiškai reikštų pirmosios netaikymą[319]. Vis dėlto toks aiškinimas akivaizdžiai neatitiktų ESTT praktikos, kurioje nurodyta, jog teisinio reguliavimo skirtumai *per se* neriboja laisvo judėjimo.

Nors iš esmės ir teisingi, šie paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritikų argumentai negalėtų būti absoliutinami. Pirma, ESTT praktikos[320] analizė patvirtina, jog kai kurių privatinės teisės normų (pvz., Vokietijos taisyklės įpareigojančios teikti ikisutartinę informaciją) taikymo pasekmės laisvam judėjimui yra pernelyg neapibrėžtos ir netiesioginės, kad tokios taisyklės galėtų būti pripažintos ribojančiomis laisvą judėjimą. Vis dėlto negalima sutikti su M. Wilderspin ir X Lewis ir apibendrintai teigti, kad visos privatinės teisės taisyklės dėl ribotos jų taikymo srities yra suderinamos su ES teise[321].

---

[318] HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 413–414. Panašiai ir B. Ancel, H. Muir Watt (ANCEL, B., MUIR WATT, H. Note sous Cass. 1ère civ., 13 avr. 1999. *Journal de Droit International* (*Clunet)*, 2000, p. 315 *et seq.*), nurodo, jog privatinės teisės normos gali būti laikomos lygiavertėmis, tik kai jų taikymas lemia analogiškas teisines pasekmes. Pasak jų, pavyzdžiui, skirtingo turinio civilinės teisės normos, reglamentuojančios įmonių steigimą, yra lygiavertės, nes jų taikymo teisinės pasekmės yra identiškos – įmonės įsteigimas.

[319] MUIR WATT, H. *supra*, note 7, p. 200.

[320] Pvz., 1993 m. spalio 13 d. Sprendimo *CMC Motorradcenter*, C-93/92, Rink. p. I-05009, 12 punktas.

[321] Analogiškos nuomonės laikosi ir M. Fallon ir J. Meeusen (*supra*, note 26, p. 48).

Šią išvadą patvirtina pirmiausia ESTT Sprendimas *Hubbard*[322], kuriame nurodyta, jog teisės normų priskyrimas vienai ar kitai nacionalinės teisės šakai (privatinei ar viešajai teisei) ES teisės požiūriu neturi jokios reikšmės, ir kiti Sprendimai, kuriuose *expressis verbis* pripažinta, kad laisvą judėjimą gali riboti ir valstybių narių privatinės teisės nuostatų dėl nesąžiningos konkurencijos (pvz., Sprendimas *Clinique*[323]), reklamos (pvz., Sprendimas *Verband Sozialer Wettbewerb*[324]), intelektinės nuosavybės (pvz., Sprendimas *Pall*[325]) taikymas.

Antra, pastebėtina, jog viešosios ir privatinės teisės atskyrimas ES kontekste yra praktiškai neįmanomas, kadangi jų samprata skiriasi visose 28 valstybėse narėse (pvz., šis atskyrimas itin ryškus Prancūzijoje, tačiau nepripažįstamas *common law* valstybėse). Maža to, kaip jau minėta, viešosios teisės ir privatinės teisės atskyrimas praktiškai nebeturi prasmės ir moderniosios tarptautinės privatinės teisės požiūriu[326].

Apibendrinant būtų galima teigti, jog, kaip teisingai pastebi paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritikai, pritaikyti abipusio pripažinimo principą privatinei teisei yra sudėtinga, tačiau ne dėl to, kad privatinė teisė nėra viešoji teisė, o dėl to, kad sunku konstatuoti skirtingų valstybių narių privatinės teisės normų, kuriomis siekiama ne užtikrinti valstybės interesus, o rasti privačių asmenų interesų pusiausvyrą, lygiavertiškumą pagal ESTT praktikoje išplėtotus kriterijus[327]. Vis dėlto ši išvada iš esmės nepaneigia abipusio pripažinimo principo taikymo privatinėje teisėje.

---

[322] Sprendimo *Hubbard* (*supra*, note 23) 19 punktas.
[323] 1994 m. vasario 2 d. Sprendimas *Clinique*, C-315/92, Rink. p. I-00317.
[324] 1993 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Verband Sozialer Wettbewerb*, C-126/91, Rink. p. I-2391.
[325] 1990 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *Pall*, C-238/98, Rink. p. I-04827.
[326] Plačiau apie tai *supra*, note 190.
[327] Šią išvadą puikiai iliustruoja M. Fallon (*supra*, note 20, p. 202) pateiktas pavyzdys. Jei priimančiosios valstybės teisėje būtų įtvirtintos švelnesnės nesutartinės atsakomybės sąlygos, tačiau ilgesnis senaties terminas nei paslaugų teikėjo kilmės valstybėje, tai, remiantis ESTT argumentais dėl valstybių narių teisės normų lygiavertiškumo, suformuluotais viešosios teisės srityje, ilgesnis senaties terminas, atsietas nuo kitų atsakomybės režimo elementų, galėtų būti vertinamas kaip ribojantis judėjimo laisvę, kadangi pagal kilmės valstybės teisę senatis būtų suėjusi paslaugų teikėjo kilmės valstybėje. Vis dėlto teisės normų lygiavertiškumo prezumpcija, kuria remiasi abipusio pripažinimo principas viešosios

2.4.2. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos nesuderinamumas su kitomis ES pirminės teisės nuostatomis (politinis argumentas)

Doktrinoje kritikuotas ne tik paslėptų kolizinių taisyklių teorijos nepagrįstumas, bet ir jos nesuderinamumas su pamatiniais ES teisės principais: pagarbos valstybių narių teisinėms tradicijoms, ES suteiktosios kompetencijos, subsidiarumo ir proporcingumo.

Pasak V. Heuzé, paslėptų kolizinių taisyklių teorijos autoriai pamiršo, jog teisės norma yra neatsiejama nuo jos šaltinio. Kitaip sakant, pripažinus, kad ES pirminėje teisėje paslėptos kolizinės taisyklės, nukreipiančios į kilmės valstybės teisę, reikėtų pripažinti, jog ES piliečiai buvo apgauti, o valstybės narės perdavė daugiau galių ES institucijoms nei tikėjosi, kas reikštų ne tik Steigimo sutartyse įtvirtintų suteiktų galių, subsidiarumo ir proporcingumo principų paneigimą, demokratijos trūkumą, bet ir apskritai ES veikimą nedemokratiniu būdu, prieš kurį demokratinių valstybių teisininkai turėtų ne nusilenkti, bet sukilti. Maža to, pasak autoriaus, iš ES pirminės teisės išvestas įpareigojimas sistemiškai taikyti kilmės valstybės teisę paneigtų ir pagarbos valstybių narių teisinėms tradicijoms principą[328].

Kita vertus, šiuo požiūriu paslėptų kolizinių taisyklių teorija, kuri yra palanki ekonominę veiklą vykdantiems subjektams, galėtų būti kritikuojama ir dėl jos nesuderinamo su ES pirminės teisės nuostatomis, pvz., įpareigojančiomis Sąjungą užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos lygį[329].

---

teisės srityje ir kolizinis metodas, taikomas tarptautinės privatinės teisės srityje, skiriasi: teisės normų pakeičiamumas viešojoje teisėje siejamas su jų bendru, neindividualizuotu normų pobūdžiu; tarptautinėje privatinėje teisėje priešingai – teisės normų pakeičiamumo prezumpcija yra globalaus pobūdžio (kolizinis metodas remiasi idėja, jog tarpusavyje yra pakeičiamos privatinės teisės normų grupės, kurios nustatomos pagal skirtingus sąsajos kriterijus). Todėl, pasak M. Fallon, sunku rasti argumentų, kurie pagrįstų pagal priimančiosios valstybės kolizines taisykles vienam iš atsakomybės režimo elementų taikomos privatinės teisės normos nesuderinamumą su ES teise.

[328] HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 405.

[329] SESV 169 straipsnis.

2.4.3. Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos praktinio taikymo kritika (praktinis argumentas)

Paslėptų kolizinių taisyklių teorija doktrinoje pagrįstai kritikuojama ir dėl pasekmių, kurias lemtų jos taikymas praktikoje.

Kaip jau minėta[330], paslėptų kolizinių taisyklių teorijos taikymas praktikoje reikštų, jog visus privatinius teisinius santykius reikėtų kvalifikuoti pagal ES pirminės kategorijas. Toks reikalavimas itin apsunkintų taikytinos teisės nustatymo mechanizmą, o kartais ir apskritai negalėtų būti pritaikytas praktikoje.

Pasak V. Heuzé, iš esmės jokie sutartiniai santykiai tiesiogiai negali būti susieti su įsisteigimo laisve, kuria naudojasi visos įmonės ES pirminės teisės prasme. Todėl, taikant paslėptų kolizinių taisyklių teoriją, tais atvejais, kai sandorius sudarytų įmonių filialai, šiems sandoriams turėtų būtų taikomos dviejų kilmės valstybių taisyklės, kas praktiškai yra neįmanoma: senaties terminas vienu metu negali būti 2 ir 5 metai, lygiai taip pat pareiga negali egzistuoti arba neegzistuoti vienu metu[331]. Tiesa, remiantis J. Basedow teorija *(favor offerentis)*, šis klausimas, matyt, turėtų būti sprendžiamas taikant teisę, kuri geriausiai atitinka įmonės interesus.

Maža to, paslėptos kolizinės taisyklės, nukreipiančios į kilmės valstybės teisę, sąsajos kriterijų (prekės, paslaugos, įmonės *kilmė*) reikėtų tikslinti kiekvienoje byloje, atsižvelgiant į tai, su kuria judėjimo laisve ginčo santykiai ar situacija būtų susiję, o kai kuriais atvejais (pvz., paslaugų teikimo) ir į tai, kuris elementas lemia tarptautinį santykio pobūdį[332]. Tokiu būdu

---

[330] *Supra*, 2.3. Poskyris „Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos praktinė reikšmė“.
[331] HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 409–410.
[332] Plačiau apie tai *supra*, 2.3.Poskyryje.

paslėpta kolizinė taisyklė ne tik apsunkintų taikytinos teisės nustatymą[333], bet ir neužtikrintų aiškumo ir taikytinos teisės numatomumo.

Galiausiai pastebėtina, jog paslėptų kolizinių taisyklių teorijos taikymas praktikoje galėtų lemti ir blogesnę prekių ar paslaugų kokybę arba tarpvalstybinės prekybos kaštų perkėlimą vartotojams.

Teisė patekti į priimančiosios valstybės rinką neprarandant konkurencinio pranašumo[334] neturėtų būti suprantama kaip teisė nesilaikyti jokių priimančiosios valstybės teisės normų, įskaitant tas, kurios įtvirtina atsakomybės už netinkamos kokybės produktus ar paslaugas sąlygas. Kitaip sakant, ES pirminėje teisėje įtvirtintos judėjimo laisvės neturėtų būti aiškinamos kaip leidžiančios paslaugų teikėjui išvengti visų pareigų, įtvirtintų priimančiosios valstybės narės teisėje[335], nei kaip įtvirtinančios teisę parduoti nekokybiškas prekes ar teikti netinkamas paslaugas.

Maža to, remiantis vidaus rinkos logika, visi papildomi kaštai, susiję su tarpvalstybine prekyba ar paslaugų teikimu, negali būti perkelti ant vartotojų ar paslaugų gavėjų pečių, kaip tai būtų praktikoje taikant paslėptų kolizinių taisyklių teoriją[336].

---

[333] HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 409. Taip pat ir 2004 m. gegužės 6 d. GA P. Maduro Išvada byloje *Carbonati Apuani*, C-76/03, Rink. p. I-8034, 55 p.

[334] Plačiau apie ekonominių judėjimo laisvių tikslą – užtikrinti konkurencinio pranašumo išsaugojimą ir skatinti legislatyvinę konkurenciją – ir kilmės valstybės principą, kaip neutralizuojantį teigiamus vidaus rinkos kūrimo padarinius, žr. MUIR WATT, H. *supra*, note 7, p. 184–189.

[335] H. Muir Watt (*supra*, note 7, p. 207) pastebi, jog šis ESTT praktikoje įtvirtintų principų aiškinimas neatitiktų abipusio pripažinimo principo ekonominio pagrindimo. Abipusio pripažinimo principo tikslas yra užtikrinti legislatyvinę konkurenciją kartu išsaugant palyginamąjį prekių ir paslaugų pranašumą, o ne „išlaisvinti“ ekonominę veiklą vykdančius subjektus nuo visų prievolių, nesusijusių su tarpvalstybiniu ekonominių santykiu pobūdžiu. Kitaip sakant, praktinis paslėptų kolizinių taisyklių teorijos taikymas ekonominę veiklą vykdantiems subjektams suteiktų „imunitetą nuo priimančiosios valstybės privatinės teisės“, lemtų dereguliavimą ir neatitiktų laisvo judėjimo reikalavimų. Todėl, pasak autorės, ES pirminės teisės nuostatos negali būti aiškinamos kaip reikalaujančios, jog valstybės narės taikytų kilmės valstybės teisę, tokiu būdu atsisakydamos savo politinių tikslų, pvz., deliktinės atsakomybės srityje (tokių kaip: konkurencijos iškraipymų pašalinimo ar aplinkos apsaugos gerinimo).

[336] HEUZÉ, V. *supra*, note 215, p. 409.

2.5. Skyriaus apibendrinimas ir išvados: paslėptų kolizinių taisyklių ES pirminėje teisėje nėra

Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritikų argumentai ir vėlesnė ESTT praktika ekonominių judėjimo laisvių srityje, regis, įtikino ne tik šios disertacijos autorę ir daugumą tarptautinės privatinės teisės bei ES teisės specialistų[337], bet ir patį paslėptų kolizinių taisyklių teorijos autorių (J. Basedow), kuris tirdamas ES pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei, naujausiuose darbuose aiškiai nurodo, jog nei ES pirminėje teisėje, nei ją aiškinančioje ESTT praktikoje kolizinės taisyklės nėra įtvirtintos[338].

Taigi, atidžiai išnagrinėjus ES pirminės teisės normas dėl judėjimo laisvių, įvertinus jas aiškinančioje ESTT praktikoje įtvirtintus principus ir paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritikų argumentų pagrįstumą, galima daryti šias išvadas:

a) ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo ir jas aiškinančioje ESTT praktikoje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas negali būti aiškinami kaip įtvirtinantys paslėptas daugiašales ar *sui generis* kolizines taisykles;

b) ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo nedraudžia valstybėms narėms nacionalinėje (vidaus) teisėje įtvirtinti kolizines taisykles, nurodančias (ar leidžiančias santykio šalims pasirinkti) kitos nei kilmės valstybės teisės taikymą santykiams, kurie patenka į ES pirminės teisės normų dėl laisvo judėjimo taikymo sritį;

---

[337] Pasak P. Lagarde, šiandien praktiškai nė vienas mokslininkas nepalaiko paslėptų kolizinių taisyklių idėjos. (LAGARDE, P. Rapport de synthèse. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire“ tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004, p. 287). *Contra* MASTRULLO, T. *supra*, note 266, p. 331; GARABIOL–FURET, M.–D. *supra*, note 305, p. 82 *et seq*.

[338] BASEDOW, J. *supra*, note 9, p. 2130 (angl. *„This second layer [of legal principles that adress transborder situations and serve as a review mechanism for the application of national choice-of-law-rules] has a choice-of-law content* ***although it does not set forth choice-of-laws rules****“*). [Paryškinta disertacijos autorės].

c) ES pirminės teisės normos dėl laisvo judėjimo neįpareigoja nacionalinio teismo netaikyti jo buvimo vietos valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintų kolizinių taisyklių ir taikyti tos valstybės narės teisę, kuri yra palankiausia ekonominę veiklą vykdančiam subjektui. Kitaip sakant, valstybių narių nacionalinėje tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintų kolizinių taisyklių, kurios nukreipia į valstybės narės teisę, įtvirtinančią griežtesnius reikalavimus, palyginus su įtvirtintais kilmės (ar kitoje) valstybėje narėje, taikymas iš principo neprieštarauja ES pirminės teisės normoms dėl laisvo judėjimo;

d) ES pirminės teisės normos dėl laisvo judėjimo neturi įtakos ginčo santykių su užsienio elementu, patenkančių į judėjimo laisvių taikymo sritį, kvalifikavimui. Kitaip sakant, sprendžiant klausimą dėl taikytinos teisės, šie santykiai turi būti kvalifikuojami pagal tarptautinės privatinės teisės, o ne pagal ES pirminės teisės kategorijas;

e) ES pirminės teisės nuostatos turi būti aiškinamos kaip įpareigojančios valstybes nares pripažinti fizinio asmens ar įmonės, kurie naudojasi ar siekia pasinaudoti ekonomine judėjimo laisve, *statusą*, teisėtai įgytą kitoje valstybėje narėje;

f) ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo nepakeičia valstybių narių vidaus teisėje (juo labiau – ES antrinės teisės aktuose) įtvirtintų daugiašalių tarptautinės privatinės teisės taisyklių. Vadinasi, valstybių narių teismai gali jas taikyti *su ES pirmine teise suderinamu būdu*.

Atsižvelgiant į šias išvadas, pastebėtina, jog bent jau kolizinių taisyklių kūrimo aspektu negalima kalbėti apie ES pirminės teisės įtakos nulemtą valstybių narių tarptautinės privatinės teisės revoliuciją. Vis dėlto tai nereiškia, kad, kaip siekė įrodyti kai kurie paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritikai, ES pirminė teisė apskritai neturi įtakos ES lygiu nesuvienodintoms valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normoms, o paveikia tik materialines teisės normas.

Šiuo požiūriu reikia atkreipti dėmesį į tai, jog tarptautinė privatinė teisė ir materialinė teisė sąveikauja panašiai kaip priežastis ir pasekmė, todėl tirti tik valstybių narių materialinės teisės atitiktį ES pirminei teisei, šiuo tikslu nurodant, kad tarptautinė privatinės teisės normų ES pirminė teisė nepaveikia, prilygtų situacijai, kai gydytojas siektų pašalinti ligos pasekmes, nesigilindamas į ligos priežastį[339].

Vis dėlto, atsižvelgiant į šioje disertacijoje tiriamų – daugiašalių – tarptautinės privatinės teisės normų specifiką, siekiant šios disertacijos tikslo, reikia papildomai pagrįsti jų atitikties ES pirminei teisei vertinimo poreikį ir atsakyti į šiuos klausimus:

1. Ar daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifika nepaneigia jų atitikties ES pirminei teisei vertinimo galimybės?

2. Jei ne, ar valstybių narių nacionalinėje (vidaus) teisėje įtvirtintos daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, kurios, pavyzdžiui, nurodo skirtingos teisės taikymą skirtingų valstybių piliečiams, neprieštarauja ES pirminei teisei, kurios pagrindas – draudimo diskriminuoti dėl pilietybės principas?

3. Jei nė viena daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma *per se* nelaikytina nesuderinama su ES pirmine teise, ar kai kurių kolizinių taisyklių *taikymas* tam tikrais atvejais gali riboti laisvą judėjimą?

[339] Tokios pozicijos laikosi ir J. Basedow, kurio teigimu, šis atskyrimas (tarptautinės privatinės ir materialinės teisės), jų atitikties ES teisei vertinimo požiūriu, yra dirbtinis.

3 SKYRIUS
DAUGIAŠALIŲ TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS NORMŲ ATITIKTIES ES PIRMINEI TEISEI VERTINIMAS

„*Contrary to the common wisdom, conflicts law is not mysterious nor based on mysteries, save for the false or manufactured mysteries that caracterize law generally*.“

J. A. R. Nafziger[340]

ES pirminės teisės požiūriu valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisyklės neturi jokio išskirtinio statuso[341] – kaip ir visos kitos valstybių narių teisės normos, jos turi būti vertinamos pagal ES pirminėje teisėje įtvirtintus principus.

Remiantis ESTT praktika, ES pirminės teisės nuostatų dėl ekonominių judėjimo laisvių[342] ir ES pilietybėsneatitinka *visos* valstybių narių teisės normos, kurios *diskriminuoja* judėjimo laisvėmis besinaudojančius asmenis arba *kitaip jiems trukdo* naudotis (arba atgraso nuo naudojimosi) teisėmis, kurias jiems suteikia Steigiamųjų sutarčių nuostatos. Ir priešingai – su ES pirmine teise suderinamomis laikomos valstybių narių teisės nuostatos, kurios vienodai taikomos visų judėjimo laisvėmis besinaudojančių asmenų atžvilgiu ir *kurios netrukdo jiems patekti į rinką* arba kurių taikymas gali būti pateisintas pagal ES pirminėje teisėje įtvirtintus ar ESTT praktikoje išplėtotus privalomaisius bendrojo intereso pagrindus.

Vadinasi, jei valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos neatitinka nediskriminavimo principo arba kitaip riboja laisvą judėjimą, remiantis ES teisės viršenybės principu, jos, kaip ir bet kurios kitos

---

[340] *„Priešingai vyraujančiam įsitikinimui, kolizinė teisė nėra nei mįslinga, nei grindžiama mįslėmis, išskyrus apgaulingas ar išgalvotas mįsles, kurios būdingos visai teisei.“* NAFZIGER, J. A. R. *Conflict of Laws: A Northwest Perspective*. Washington: Butterwoth Legal Publishers, 1985, p. 1.

[341] FALLON, M. *supra*, note 203, p. 32.

[342] Žr. *supra*, 2.1–2.2 Poskyriuose tiriamą ESTT praktiką.

nacionalinės teisės šakos normos, turi būti pakeistos arba panaikintos, t. y. ES pirminė teisė paveikia tarptautinės privatinės teisės normų *turinį (struktūrą)*.

Vis dėlto, jei būtų nustatyta, jog daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, kurių atitiktis ES teisei kelia daugiausia abejonių, pavyzdžiui, dėl to, kad jos nurodo, kaip taikytiną, skirtingą teisę skirtingą pilietybę turintiems asmenims, *per se* nėra nesuderinamomis su ES pirmine teise, t. y. ES pirminė teisė neturi poveikio jų *turiniui*, tai automatiškai nereikštų, jog ES pirminė teisė neturi jokios įtakos ir jų *taikymui*. Todėl, siekiant visapusiškai įvertinti ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės normų sąveiką, reikia nagrinėti ir pastarųjų normų *taikymo* suderinamumą su ES pirmine teise.

Nors ES priminės teisės principų, ypač nediskriminavimo principo, kuris taikomas visų judėjimo laisvių, įskaitant ES pilietybę[343], srityje, poveikis valstybių narių tarptautinei privatinei teisei yra akivaizdus tarptautinio civilinio proceso srityje[344], ES pirminės teisės įtaka *daugiašalėms* tarptautinės privatinės teisės normoms yra daug sunkiau apčiuopiama pirmiausia dėl ES pirminės teisės ribojimo sampratos specifikos ir dėl taikytinos teisės nustatymo taisyklių specifinės struktūros – skirtingai nei materialinės teisės normos, tarptautinės privatinės normos neturi hipotezės, dispozicijos ir sankcijos[345], o turi apimtį ir ryšį (sąsajos kriterijų) – ir šios struktūros nulemtų požymių (neutralumo ir netiesioginio pobūdžio), kuriuos doktrina tradiciškai priskiria kolizinei taisyklei.

---

[343] ES pilietybę kai kurie autoriai pripažįsta penktąja judėjimo laisve (MEEUSEN, J. *supra*, note 109, p. 697).

[344] Šiuo požiūriu pakaktų priminti ESTT sprendimus, pvz., Sprendimą *Hubbard* (*supra*, note 23), kuriais *cautio judicatum solvi* pripažintas nesuderinamu su ES pirmine teise.

[345] *Contra*: B. Audit, d'Avout, L. (*supra*, note 64, p. 93). Pasak šių autorių, visos teisės normos, įskaitant kolizines, turi hipotezę ir dispoziciją. Pasak jų, kolizinės taisyklės hipotezė yra tam tikra teisinių santykių kategorija; o dispozicija – tokios kategorijos santykių priskyrimas teisės sistemai, su kuria jie glaudžiausiai susiję. Kitaip sakant, kolizinė taisyklė gali būti formuluojama taip: „jei teismas turi išspręsti tam tikrai teisinei kategorijai priskirtiną ginčą, jis turi taikyti teisę, į kurią nukreipia tam tikras sąsajos veiksnys" (pranc. *„si le juge doit résoudre une question de droit de tel type, il doit appliquer la loi désignée par tel élément"*). Tiesa, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog šis tarptautinės privatinės teisės normų „materializavimas" turi ir metodologines pasekmes (plačiau apie jas žr., pvz., BUREAU, D., MUIR WATT, H. *supra*, note 67, p. 538–539).

Todėl, atsižvelgiant į problematikos kompleksiškumą, ES pirminės teisės įtakos daugiašalėms valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisyklėms analizė turėtų būti suskaidyta į dvi dalis: pirmiausia reikia ištirti, ar specifinė tarptautinės privatinės teisės normų struktūra ir bruožai apskritai nepaneigia jų atitikties ES pirminei teisei vertinimo galimybės ir jei ne – papildomai įvertinti daugiausia abejonių keliančių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, įkaitant jų taikymą, atitiktį ES pirminei teisei.

3.1. Tarptautinės privatinės teisės normos kaip ES pirminę teisę ribojantis veiksnys

Tarptautinės privatinės teisės doktrinoje tradiciškai pripažįstama, jog *neutralios* daugiašalės tarptautinės privatinės teisės *nereguliuoja teisinių santykių*, o tik nurodo teisę, kuri, remiantis objektyviu kriterijumi, turėtų būti taikoma ginčo santykiui su užsienio elementu. Todėl būtų galima abejoti, ar tokios normos, kurios ne tik kad tiesiogiai nelemia galutinio rezultato, bet, tradicinės doktrinos atstovų nuomone, dar yra ir neutralios, apskritai gali riboti laisvą judėjimą ES pirminės teisės prasme. Vis dėlto išsami ES pirminės teisės ribojimo sampratos ir daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų požymių analizė įtikina, kad tokia galimybė egzistuoja, ir kartu pagrindžia tolesnį ES pirminės teisės įtakos daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms tyrimą.

3.1.1. Plati ES pirminės teisės ribojimo samprata

Kaip teisingai pastebi M. Fallon, siekiant apibrėžti laisvo judėjimo ribojimą ES pirminės teisės prasme, reikia nustatyti tris jo elementus: autorių (šaltinį), turinį ir tarptautinį situacijos pobūdį[346].

Ribojimo autorius (šaltinis). Laisvo judėjimo ribojimą lemia *valstybių narių elgesys*. Šie ribojimo autorių apibūdinantys elementai ESTT praktikoje

[346] FALLON, M. *supra*, note 20, p. 51.

aiškinami plačiai, t. y. kaip apimantys, viena vertus, visas valstybės narės institucijas (teismines, administracines) ir, kita vertus, įvairaus pobūdžio jų veikimą ar neveikimą (teisės normų priėmimą, taikymą, privačių asmenų veiksmų kontrolę ir pan.).

Todėl, atsižvelgiant į tai, jog tarptautinės privatinės teisės normų priėmimas (keitimas ar panaikinimas) yra nacionalinio įstatymų leidėjo, o taikymas – teismų ir kitų valstybės institucijų prerogatyva, neabejotina, jog daugiašalės tarptautinės privatinės teisės taisyklės šį pirmąjį ES pirminės teisės ribojimo elementą atitinka.

Ribojimo turinys ir tarpvalstybinis situacijos pobūdis

Kaip tai išplaukia iš jau analizuotos ESTT praktikos, laisvo judėjimo ribojimo samprata yra funkcinio pobūdžio, todėl, vertinant valstybių narių elgesį laisvo judėjimo ribojimo požiūriu, nei valstybės narės taikomos priemonės, įskaitant teisės normas, kilmė, nei jos šaltinis neturi jokios reikšmės[347]: valstybės narės institucijos *kiekvienu atveju* turi vertinti, ar tam tikra priemonė kokiu nors būdu riboja laisvą judėjimą (pvz., yra diskriminacinė ar, nors ir vienodai taikoma, nevienodai teisiškai ar faktiškai veikia nacionalinius subjektus ir judėjimo laisvėmis besinaudojančius asmenis). Vadinasi, šiuo požiūriu nacionalinės teisės normos priskyrimas tam tikrai nacionalinės teisės šakai neturi jokios reikšmės. Kitaip sakant, neabejotina, jog vien to fakto, kad nacionalinės teisės norma laikoma tarptautinės privatinės teisės, bet ne administracinės ar kitos teisės šakos norma, nepakanka, siekiant paneigti jos galimai laisvą judėjimą ribojantį pobūdį.

Be to, pastebėtina, jog plačią laisvo judėjimo ribojimo sampratą (turinio požiūriu) lemia ir ESTT praktikoje įtvirtintas itin platus ES pirminės teisės nuostatų dėl laisvo judėjimo, kaip suteikiančių ne tik tarpvalstybinio judėjimo laisvę, tikrąja šio žodžio prasme, bet ir platų, su laisvu judėjimu

[347] *Ibid.*, p. 53.

tiesiogiai susijusių subjektyvių teisių, spektrą (ypač laisvo fizinių asmenų judėjimo srityje), aiškinimas. Pavyzdžiui, remiantis ESTT praktika, ES pirminės teisės prasme darbuotojo teisė būti nediskriminuojamam įsidarbinant susijusi su papildomomis teisėmis, kurios palengvina darbuotojo integraciją į socialinę aplinką,[348] o ES piliečių laisvo judėjimo teisė reikalauja užtikrinti pagrindines jo teises, pvz., teisę į vienodą pavardę, kuri yra neatskiriama asmens teisės į privatų ir šeimos gyvenimą dalis[349].

Atsižvelgiant į tai, jog tarptautinės privatinės teisės normų taikymas tam tikrais atvejais gali lemti asmens teisinio statuso (pvz., asmens pavardės ar šeimyninio statuso), įgyto kitoje valstybėje narėje arba įgyto trečiojoje valstybėje ir pripažinto kitoje valstybėje narėje, nepripažinimą[350], neatmestina, kad toks nepripažinimas tam tikrais atvejais gali reikšti ir laisvo judėjimo ribojimą ES pirminės teisės požiūriu.

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, jog laisvo judėjimo ribojimo turinys, kaip jau minėta, yra funkcinio pobūdžio, todėl jo apibrėžimas neatsiejamai susijęs su ES pirminės teisės taikymo sritimi, siekiant įrodyti, jog tarptautinės privatinės teisės normos gali riboti laisvą judėjimą, papildomai reikia patikrinti, ar jų taikymas nepatenka į laisvo judėjimo neribojančių priemonių „sąrašą“ pagal ESTT praktikoje suformuluotus kriterijus, arba, kitaip sakant, ar situacijos, kuriose jos taikomos, apskritai gali patekti į ES pirminės teisės taikymo sritį.

Kaip tai išplaukia iš ESTT sprendimo *Keck* (ir vėlesnės ESTT praktikos, kurioje *Keck* jurisprudencija pritaikyta kitoms judėjimo laisvėms), laisvą judėjimą gali riboti tik tokios valstybių narių priemonės, kurios atitinka

---

[348] *Ibid.*
[349] Sprendimo *Vardyn* (*supra*, note 45) 66 punktas.
[350] Plačiau apie tai žr. *infra*, pvz., 3.2.4. Poskyrį „Pilietybės ir kitų sąsajos kriterijų konkurencija ES pirminės teisės požiūriu“.

du kriterijus: a) yra taikomos *tarpvalstybinėse situacijose*[351] ir b) *paveikia asmens tarpvalstybinį judėjimą (tarpvalstybinį paslaugų teikimą) arba prekės patekimą į rinką*. Šiuo aspektu pastebėtina, jog tarptautinės privatinės teisės normos yra taikomos *tik* situacijose, kurios turi užsienio elementą, be to, kaip jau minėta, jų taikymas tam tikrais atvejais gali lemti, pvz., įmonės teisinio subjektiškumo nepripažinimą, kuris neabejotinai riboja įmonės laisvą judėjimą. Kitaip sakant, akivaizdu, jog tarptautinės privatinės teisės taisyklių taikymas tam tikrais atvejais gali riboti laisvą judėjimą (gali patekti į ES pirminės teisės taikymo sritį).

Taigi iš to, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog tarptautinės privatinės teisės normos gali riboti laisvą judėjimą ES pirminės teisės prasme, todėl įstatymų leidėjas ir jas taikančios institucijos privalo užtikrinti jų atitiktį ES pirminei teisei.

Nors, kaip teisingai pastebi M. Fallon, tarptautinės privatinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei kontrolės sąlygos ES pirminėje teisėje nėra eksplicitiškai įtvirtintos[352], jos gali būti išvedamos iš ESTT praktikos: valstybės narės tarptautinės privatinės teisės norma atitiks ES teisę, jei ji bus vienodai taikoma ir neribos laisvo judėjimo arba, nors ir ribos, jos taikymas bus būtinas ir proporcingas siekiant užtikrinti vieną iš privalomųjų bendrojo intereso pagrindų, įtvirtintų ESTT praktikoje.

Apibendrinant galima konstatuoti, jog ESTT praktikoje įtvirtintas itin platus laisvo judėjimo ribojimo apibrėžimas leidžia kalbėti apie ES pirminės

---

[351] Kiek tai susiję su ES piliečių teisėmis, pastebėtina, jog ES pirminės teisės požiūriu praktiškai nebeliko išimtinai vidaus situacijų (situacijų, neturinčių jokio tarpvalstybinio (ES, bet ne tarptautinės privatinės teisės prasme!) elemento), t. y. situacijų, kurių, ESTT žodžiais tariant, *„visi svarbūs elementai apsiriboja viena valstybe nare*“). Šią išvadą patvirtina ESTT praktika, kurioje didesnis dėmesys skiriamas ne sienos kirtimo elementui, o situacijos sąsajai su ES plačiąja prasme. Plačiau apie tai žr. 2007 m. birželio 28 d. GA E. Sharpston Išvados byloje *Prancūzų bendruomenės vyriausybė ir Valonijos vyriausybė prieš Flandrijos vyriausybę*, C-212/06, Rink. p. I-01683, 133–141 punktus. Maža to, kaip tai išplaukia iš 1996 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Boukhalfa*, C-214/94, Rink. p. I-02253, 13 punkto, norint pripažinti šią sąsają, iš esmės pakanka nustatyti situacijos ryšį su bent viena valstybe nare.

[352] FALLON, M. *supra*, note 20, p. 120.

teisės įtaką visoms valstybių narių teisės normoms, įskaitant tarptautinės privatinės teisės normas.

3.1.2. Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifika – netinkamas argumentas

ES pirminės teisės požiūriu daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos neturi jokio išskirtinio statuso ir todėl galėtų būti vertinamos per laisvo judėjimo ribojimo prizmę, vis dėlto dėl šių normų specifikos būtų galima manyti, kad ES pirminės teisės ir kolizinių taisyklių sąveika yra kitokia, palyginus su ES pirminės teisės ir materialinių nacionalinės teisės normų sąveika. Šį skirtumą pabrėžiantys arba apskritai ES pirminės teisės įtaką daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms neigiantys autoriai paprastai remiasi daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų požymiais[353]. Vis dėlto atidesnė daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų analizė įtikina, jog jų atitikties ES pirminei teisei vertinimas yra būtinas, pagrįstas ir iš principo niekuo nesiskiria nuo materialinių nacionalinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimo.

3.1.2.1. Tariamas daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų neutralumas

Daugiausia abejonių dėl daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, kaip galinčios riboti laisvą judėjimą, kelia jos neutralumas: jei tarpvalstybinei situacijai taikytiną teisę nurodo daugiašalė kolizinė taisyklė, kuri yra neutrali, tai atitinkamai ir ES pirminė teisė turėtų būti neutrali tokios kolizinės taisyklės atžvilgiu, t. y. turėtų nepaveikti nei jos struktūros, nei taikymo. Vis dėlto šią hipotezę nesunku paneigti.

Pirmiausia reikia pastebėti, kad teisės normos neutralumo samprata pagal ES pirminę teisę ir nacionalinę teisę skiriasi: teisės norma, kuri yra

---

[353] WILDERSPIN, M., LEWIS, X. (*supra*, note 27, p. 24), PATAUT, E. (*supra*, note 90).

neutrali nacionalinio įstatymų leidėjo požiūriu, pavyzdžiui, todėl, kad ji yra vienodai taikoma visiems asmenims, vykdantiems ūkinę veiklą tam tikros valstybės teritorijoje, nebūtinai bus neutrali ir ES pirminės teisės požiūriu. Šią išvadą patvirtina ESTT praktika (Sprendimai *Cassis de Dijon*, *Säger* ir kt.), kurioje, vertindamas valstybių narių materialinės teisės normas, ESTT pripažino, jog vien to fakto, kad nacionalinės teisės norma yra vienodai taikoma, nepakanka tam, kad ji būtų laikoma atitinkančia ES pirminę teisę, priešingai – papildomai turi būti tikrinamas jos būtinumas (ypač kitoje valstybėje narėje įvykdytų reikalavimų nedubliavimo požiūriu), proporcingumas ir tokia norma siekiamų tikslų suderinamumas su ES pirmine teise.

Šį aiškinimą pagal analogiją taikant daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms, reikėtų pripažinti, kad, nors daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos yra neutralios nacionalinės teisės požiūriu, kadangi yra vienodai taikomos visiems asmenims (taikytiną teisę nurodo pagal tą patį objektyvų, pvz., nuolatinės gyvenamosios vietos, sąsajos kriterijų), tai automatiškai nereiškia, kad jų taikymas visada bus suderinamas su ES pirmine teise. Priešingai – vertinant tarptautinės privatinės teisės normų atitiktį ES pirminei teisei, lygiai kaip ir materialinių nacionalinės teisės normų atveju, ES pirminės teisės požiūriu visiškai nesvarbu, kokias savybes nacionalinės teisės normai priskiria nacionalinės teisės aktų leidėjas, teismas ar doktrina, nes jų atitiktis ES pirminei teisei vertinama *pagal ES pirminėje teisėje įtvirtintus kriterijus*.

Vis dėlto, tiriant daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitiktį ES pirminei teisei, nepakanka vien nurodyti ESTT praktiką, kurioje vertinama materialinių nacionalinės teisės normų atitiktis ES pirminei teisei, kadangi nacionalinėje teisėje daugiašalės kolizinės taisyklės neutralumas suvokiamas kitaip nei materialinės teisės normų, t. y. yra siejamas ne su vienodu taikymu *ad personam*, bet su taikytinos teisės parinkimo metodu. Vadinasi, reikalinga papildoma tarptautinės privatinės teisės normų

neutralumo, kaip galimai judėjimo laisves ribojantį poveikį pašalinančio požymio, analizė.

Klasikinė tarptautinės privatinės teisės doktrina tradiciškai pripažįsta, jog daugiašalė kolizinė taisyklė, kaip *ius supra iura*, nurodo taikytiną materialinės teisės normą, kuri turi reguliuoti tarpvalstybinį ginčo santykį, nesigilindama į materialinės teisės normos turinį[354]. Kitaip sakant, ji veikia kaip tarptautinę kompetenciją paskirstanti „super–taisyklė“, kuri nereguliuoja ginčo santykio, o tik ieško jo natūralios sąsajos su kompetentinga teisės sistema. Tokiu būdu apsaugota nuo bet kokios materialinės teisės (o kartu ir įstatymų leidėjo) įtakos kolizinė taisyklė išlaiko neutralumo, objektyvumo ir nepriekaištingo daugiašališkumo savybes ir jos tikslas, skirtingai nei materialinių teisės normų, apsiriboja kolizinio teisingumo užtikrinimu[355].

Nors iš pažiūros nepriekaištinga ir pagrįsta, ši kontinentinės Europos bilateralizmo (daugiašalio metodo) atstovų, ypač G. Kegel[356], darbuose plėtojama daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų samprata ne veltui kvestionuojama šiuolaikinės tarptautinės privatinės teisės doktrinoje[357]: teigti,

---

[354] BILLARANT, S. *Le caractère substantiel de la réglementation française des successions internationales: Réflexions sur la méthode conflictuelle*. Paris: Dalloz, 2004, p. 1–2.

[355] *Ibid.* ir GAUDEMET–TALLON, H. *supra*, note 73, p. 171–183.

[356] KEGEL, G. (*supra*, note 93, p. 184–185), siekdamas pagrįsti kolizinės taisyklės neutralumą, nurodo, jog „įstatymas, kuris yra tinkamiausias materialinės teisės normos turinio prasme, nebūtinai toks bus ir taikymo erdvėje požiūriu“ (angl. „*what is considered the best law according to its content, that is substantively, might be far from the best spatially*“). Šią G. Kegel poziciją, matyt, lemia jo normatyvistinis požiūris į tarptautinę privatinę teisę.

[357] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog daugiašalės kolizinės taisyklės neutralumas, kaip neatitinkantis šiuolaikinio teisės ir valstybės vaidmens *status quo* (viešosios ir privatinės teisės persipynimo, aktyvesnio valstybės vaidmens socialiniame gyvenime), pirmiausia imtas kritikuoti JAV doktrinoje: kolizinės teisės revoliucijos laikotarpiu išplėtotuose darbuose netgi siūlyta kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą pakeisti tokiu, kuris leistų atsižvelgi į valstybių materialinės teisės turinį, ypač tikslus ir interesus, kuriuos materialinės teisės normos siekia apsaugoti kiekvienu konkrečiu atveju. Tiesa, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog JAV doktrinoje išplėtotos teorijos šiuo požiūriu yra nevienalytės, t. y. siūlomi įvairūs materialinės teisės turinio vertinimo taikytinos teisės nustatymo tikslu būdai: pirmenybė *lex fori* taikymui (A. Ehrenzweig); geriausio įstatymo (angl. *better rule)* paieškos (A. Leflar); materialinių principų (angl. *principles of preference*) taikymas (D. F. Cavers); valstybių interesų (angl. *governmental interests analysis*) vertinimas (B. Currie). Kontinentinės Europos doktrinoje šios JAV autorių idėjos iš pradžių vertintos atsargiai, t. y. kaip pereinamasis kolizinės teisės krizės etapas (plačiau apie tai: KEGEL, G. *supra*, note 93, p. 93 *et seq*.), – tik nuo 1970–ųjų metų kontinentinės Europos doktrinoje imta rimtai tirti už Atlanto suformuluotas teorijas, jų realią ar potencialią įtaką kontinentinėje Europoje vyraujančiai tarptautinės privatinės teisės sampratai (plačiau apie tai: VITTA, E. Réflexions sur quelques théories récentes aux Etats-Unis d'Amérique en

jog šiuolaikinė daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma griežtai atsiriboja nuo materialinės teisės ir taikytiną teisę parenka pagal griežtai objektyvų (neutralų) kriterijų, ar juo labiau sieti šiuolaikinės kolizinės teisės normos neutralumą su F. C. von Savigny darbuose išplėtota tarptautinės privatinės teisės samprata[358], būtų mažų mažiausiai netikslu.

Šiuo požiūriu reikia priminti, jog klasikinėje tarptautinės privatinės teisės doktrinoje daugiašalės kolizinės taisyklės neutralumas siejamas su F. C. von Savigny išplėtotu koliziniu taikytinos teisės nustatymo metodu. Vis dėlto nereikėtų pamiršti, jog taikytinos teisės nustatymo metodo perspektyvos „apvertimas“[359] šio istorinės teisės mokyklos atstovo darbuose ir siūlymas taikytiną teisę nustatyti pagal natūralią (prigimtinę, racionalią), nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausančią teisinio santykio sąsają[360] su teisės sistema[361], negali būti atsietas nuo F. C. von Savigny darbuose įtvirtintos privatinės teisės

---

matière de conflits de lois. *Revue de droit international et de droit comparé*, no. 47, 1970, p. 201–212). Apie JAV doktrinos įtaką Europos doktrinai taip pat žr. AUDIT, B. *Le caractère fonctionnel de la règle de conflit (sur la «crise» des conflits des lois)*. RCADI, vol. 186, 1984–III, p. 229 *et seq*.). B. Audit tiksliai pastebi, kad JAV išplėtotos alternatyvios taikytinos teisės nustatymo teorijos, nors ir nepakeičia F. C. von Savigny metodo, tačiau neabejotinai jį paveikia.

358 Pasak H. Muir Watt ir D. Bureau (*supra*, note 67, p. 324–325), kontinentinės Europos bilateralizmo doktrinos šalininkų, savo darbus priskiriančių F. C. von Savigny tradicijai (pranc. „*tradition savignienne*“), teorijų pagrindinis požymis – nukrypimas nuo F. C. von Savigny išplėtotų principų (pranc. „*infidélité à la pensée de Savigny*“), kuris pirmiausia pasireiškia F. C. von Savigny metodo, grindžiamo teisinių santykių lokalizavimu, taikymu sprendžiant suverenių valstybių, kurių nesieja teisinis bendrumas (pranc. „*communauté de droit*“), teisės kolizijas.

359 F. C. von Savigny, skirtingai nei statutinės teisės mokyklos (kurios vėliausias pavyzdys – Olandų teisės mokykla) atstovai, siūlo nagrinėti ne reguliavimą (statutus), bet teisinį santykį. SAVIGNY (von), F. C. *A Treatise on the Conflict of Laws and the Limits of their Operation in Respect f the place and time (translated by Guthrie, W.), second edition, revised*. South Hackensack, New Jersey: Rothman Reprints, INC, 1972, p. 70.

360 Šiuo aspektu pastebėtina, jog F. C. von Savigny nepateikė aiškių gairių, t. y. kriterijų, pagal kuriuos būtų galima nustatyti kiekvieno teisinio santykio natūralią buveinę (vok. *Sitz)*. F.C. von Savigny kritika šiuo požiūriu žr. BODEN, D. *L'ordre public: limite et condition de la tolérance; recherches sur le pluralisme juridique*; tome I (thèse Université Paris 1, dactyl.). Paris, 2002, p. 568–569.

361 Pasak F. C. von Savigny (SAVIGNY (von), F. C. *Traité de droit romain*, t. VIII, (trad. C. GUENOUX). *Paris: Éd. Panthéon-Assas, 2002*, p. 14–15, 17, 30–31, 109), kiekvienas asmuo ir kiekvienas teisinis santykis turi savo natūralią buveinę (pagal prigimtį yra susijęs su tam tikra teisės sistema) tam tikroje teisės sistemoje (pranc. „[il faut] *rechercher pour chaque rapport de droit le domaine du droit auquel ce rapport appartient de sa nature (où ce rapport a son siège)*“; „*déterminer pour chaque rapport de droit le domine du droit le plus conforme à la nature propre et essentielle de ce rapport*“). Kitaip sakant, F. C. von Savigny siūlo ieškoti teisinio santykio sąsajos su tam tikra teisės sistema, šiuo tikslu taikant taisyklę, kuri nėra susijusi su jokios valstybės teise (t. y. nepriklauso nuo įstatymų leidėjo valios), o yra grindžiama natūralia, protinga teisinio santykio sąsaja su teisės sistema – sąsajos intensyvumas, o ne įstatymų leidėjo valia lemia ginčo santykių lokalizavimą.

sampratos[362], kuri, deja, sunkiai pritaikoma[363] šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje[364].

---

[362] Kalbant apie F. C. von Savigny teisės sampratą, kuri yra visos jo teorijos pagrindas, reikia pastebėti, jog, šio autoriaus nuomone (SAVIGNY (von), F. C. *supra*, note 361, p. 7–15, 324–334, 135), privatinė teisė, skirtingai nei viešoji, yra tautos valios (dvasios) išraiška (vok. *Volksgeist*), o teisinis santykis – asmens laisvos valios pasireiškimo sritis (pranc. „*on peut definir le rapport de droit*: *le domine de la volonté libre*“). Maža to, pasak jo, atitinkamai ir teisės taikymą asmens atžvilgiu lemia pastarojo valia, pvz., valingas (*factum et animus*) gyvenamosios vietos pasirinkimas. Apibendrinant galima teigti, jog, F. C. von Savigny privatinės teisės centrinė ašis yra nuo valstybės (ir juo labiau nuo pozityviosios teisės) griežtai atriboti teisiniai santykiai (vok. *Rechtverhältnisse*), priskiriami tam tikriems konkretiems institutams (vok. *Institutionen*), kurie yra socialiniai ir kartu teisiniai ir kurių kontekste pasireiškia atitinkama tautos valia (vok. *Volkgeist*).

[363] Galimybė pritaikyti F. C. von Savigny siūlomą privatinės ir tarptautinės privatinės teisės sampratą praktikoje kritikuojama šiuolaikinėje doktrinoje. Pavyzdžiui, D. Boden (*supra*, note 360, p. 565), kritikuodamas F. C. von Savigny darbuose įtvirtintą griežtą atskyrimą tarp teisės, kurią priima valdžios institucijos ir kurios priėmimą lemia įstatymų leidėjo valia (*jus singularia*), nuo privatinės teisės (*jus commune*), kuri yra tautos valios išraiška ir yra kuriama atsižvelgiant tik į privačių asmenų interesus, pastebi, jog šio atskyrimo taikymas praktikoje iš esmės reikštų draudimą valstybių institucijoms taikyti užsienio teisę, kuri yra įstatymų leidėjo (o ne tautos) valios išraiška, arba įpareigotų jas taikyti tik tokius kitos valstybės įstatymus, kurie yra identiški *lex fori*. Maža to, pasak D. Boden, tai reikštų, jog F. C. von Savigny suformuluotų tarptautinės privatinės teisės taisyklių taikymas taptų nenaudingas tais atvejais, kai būtų įvykdytos jų taikymo sąlygos, ir priešingai – jos negalėtų būti taikomos tada, kai jų taikymas būtų naudingas (pranc. „*le droit international privé savignien est inutile lorsque ses conditions de mise en oeuvre sont raunies, et il ne peut pas être mise en oeuvre lorsqu'il lui faudrait être utile*“). Atsižvelgiant į tai, kad F. C. von Savigny darbuose įtvirtintas kolizinis metodas jau kelis šimtmečius plačiai taikomas kontinentinėje Europoje, ši D. Boden išvada galėtų būti vertinama kaip pernelyg kategoriška. Vis dėlto sunku būtų paneigti, jog F. C. von Savigny teorijos taikymas šiandien yra problematiškas dėl radikaliai pakitusios privatinės ir tarptautinės privatinės teisės sampratos ir todėl turėtų būti adaptuotas. Panašiai nurodo ir R. Michaels (MICHAELS, R. *Globalizing Savigny? The State in Savigny's Private International Law and the Challenge of Europeanization and Globalization*. Duke Law School Legal Studies Research Paper Series, Research Paper No. 74, September 2005. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=796228> [žiūrėta 2012-05-06]): šiuolaikinė tarptautinė privatinė teisė yra kitokia nei įsivaizdavo F. C. von Savigny (esminiai jos pokyčiai susiję su valstybės vaidmens pokyčiais), todėl, norėdama neprarasti savo svarbos, ji [F. C. von Savigny suformuluota tarptautinė privatinė teisė] privalo keistis. Taip pat ir G. P. Romano (ROMANO, G. P. Le droit international privé à l'épreuve de la théorie kantienne de la justice. *Journal du Droit International (Clunet)*, vol. 139, no. 1, 2012, p. 59–92; dėl F. C. von Savigny teorijos kritikos žr. ypač p. 82) pastebi, jog šiuolaikinė teisės, įskaitant tarptautinę privatinę teisę, samprata labiau primena ne F. C. von Saviny, o I. Kanto išplėtotą teisės sampratą, pagal kurią valstybė yra lygiai toks pats teisės subjektas kaip ir privatūs asmenys. Pasak jo, įstatymai yra valstybės (įstatymų leidėjo) valios išorinė išraiška, todėl, kiaip nei privatinė teisė F. C. von Savigny darbuose, jie negali būti taikomi universaliai. Priešingai – tam, kad būtų pasiektas pagrindinis tikslas – sureguliuoti privačių asmenų tarptautinius santykius (koordinavimas–tikslas), būtina užtikrinti valstybių nacionalinės teisės taikymo koordinavimą (koordinavimas–priemonė). Maža to, G. P. Romano nuomone, atsižvelgiant į tai, jog teisingumo samprata yra skirtinga kiekvienoje valstybėje (tarptautinėje privatinėje teisėje šią išvadą patvirtina, *inter alia*, skirtingų sąsajos kriterijų įtvirtinimas), norint pasiekti teisingumą (t. y. tinkamai sureguliuoti privačių asmenų tarptautinius santykius), teisę koordinuoti valstybių veiksmus reikia perleisti supranacionaliniam subjektui – Sąjungai.

[364] P. Picone (PICONE, P. *Les méthodes de coordination entre ordres juridiques en droit international privé*. RCADI, tome 276, 1999. p. 30) pastebi, jog dominuojanti šiuolaikinė tarptautinės privatinės teisės doktrina ir toliau remiasi F. C. von Savigny idėjomis, tačiau, pasak jo, F.C. von Savigny teorijos pagrindu formuluojama tarptautinės privatinės teisės samprata neatitinka realybės, nes ji grindžiama pasenusia daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, kaip „aukštesnio rango taisyklių“, kurių vienintelis tikslas – atriboti valstybių legislatyvinę kompetenciją, samprata. Panašiai ir A. Bucher (BUCHER, A. Vers l'adoption de la méthode des intérêts? Réflexions à la lumière des codifications

Viena vertus, šiuolaikinė privatinė teisė, skirtingai nei teigia F. C. von Savigny ir jo idėjas plėtojantys autoriai, nėra depolitizuota ar kitaip atribota nuo valstybės[365]. Kita vertus, nei privatinė teisė, nei tarptautinė privatinė teisė nėra universali[366]. Priešingai – visuotinai pripažįstamas jų partikuliarizmas[367]: nėra visoms valstybėms bendrų tarptautinės privatinės teisės taisyklių, nurodančių teisę, taikytiną santykiams, kurie pripažįstami teisiniais pagal visoms valstybėms bendrą privatinę teisę. Kitaip sakant, teisės kolizijas kiekviena valstybė sprendžia taikydama *savo* tarptautinės privatinės teisės taisykles.

Vadinasi, jei daugiašalės tarptautinės privatinės teisės taisyklės, lygiai kaip ir materialinės teisės normos, yra įstatymų leidybos rezultatas, jų turinį, priešingai nei manė F. C. von Savigny, lemia tikslai, kurių siekia įstatymų leidėjas. Šią išvadą patvirtina ir bendrieji įstatymų leidybos tikslingumo ir sistemiškumo principai: nė viena teisės norma, įskaitant daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas, teisinėje valstybėje negali būti betikslė. Maža to, tikslai, kurių siekia daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma,

---

récentes. *Trav. Com. fr. DIP*, 1993–1995, p. 209–213) teigia, jog F. C. von Savigny teorija, pagal kurią *jus commune* atitinka asmens laisvės sritį, o objektyvioji teisė *(jus singularia)* tik nustato šios asmens laisvės ribas bei užtikrina galimybę šia laisve naudotis (t. y. subjektyvioji teisė arba asmens laisvė, pasak F.C. von Savigny, yra prigimtinė, o valstybės vaidmuo, remiantis šia teisės samprata, yra minimalus), yra nesuderinama su šiuolaikinėmis teisės funkcijomis (socialine, reguliacine). Plačiau apie teisės sampratos pokyčių įtaką tarptautinei privatinei teisei žr., pvz., MUIR WATT, H. *supra*, note 171, p. 39 *et seq*.

[365] Plačiau apie depolitizuotą privatinės teisės pobūdį žr., pvz., KEGEL, G. *supra*, note 97, p. 91. Šiuolaikinėje tarptautinės privatinės teisės doktrinoje priešingai – pripažįstama, jog daugiašalė kolizinė taisyklė yra susijusi su ne tik valstybe (įstatymų leidėju), kurios teisės sistemoje ji yra įtvirtinta, bet ir su šioje valstybėje galiojančia visuomenės ir teisinių santykių samprata. Vienas iš aiškiausių kolizinės taisyklės sąsajos su valstybės, kurioje ji įtvirtinta materialine teise, įrodymų yra tas faktas, kad kolizinės taisyklės taikymas priklauso nuo ginčo santykio kvalifikavimo, kuris įvairiose valstybėse skiriasi, maža to, skiriasi ir pačios kolizinės taisyklės (GAUDEMET–TALLON, H. *supra*, note 73, p. 187–193). Be to, kai kurių autorių nuomone (BUREAU, D., MUIR WATT, H. *supra*, note 67, p. 330), privatinės teisės, kaip atskirtos nuo valstybės, idėją paneigia ir kolizinių taisyklių taikymas santykiams, kurių viena iš šalių yra valstybė.

[366] Apie universalizmo ir partikuliarizmo (monizmo–bilateralizmo ir pliuralizmo–unilateralizmo) įtaką tarptautinės privatinės teisės teisės normos sampratai žr. BODEN, D. Le pluralisme juridique en droit international privé. *Archives de philosophie de droit*, No. 49, 2005, p. 275–316 (ypač A.29 ir B.29 punktai).

[367] Kaip teisingai pastebi D. Boden (*supra*, note 360, p. 600), šiandien kalbama ne apie universalią tarptautinę privatinę teisę, o apie Vokietijos, Prancūzijos ar kitos valstybės tarptautinę privatinę teisę.

turi būti suderinami su kitomis normomis, įskaitant materialinės teisės normas, siekiamais tikslais.

Be to, priešingai nei teigė F. C. von Savigny, šiandien visuotinai sutinkama, jog nėra teisinio santykio be teisės, maža to – nėra teisinio santykio be tam tikros valstybės teisės. Net jei ši išvada galėtų būti kvestionuojama tam tikrose srityse, kuriose, pavyzdžiui, taikoma *lex mercatoria*, tai ją būtų sunku paneigti kitose – kurios ir yra aktualios šiam tyrimui. Pavyzdžiui, kalbėti apie tarpvalstybinius turtinius sutuoktinių teisinius santykius galima tik tuomet, kai asmenys yra laikomi sudariusiais santuoką ir įgijusiais sutuoktinių teisinį statusą pagal konkrečios valstybės teisę[368]. Kitaip sakant, teisinis santykis egzistuoja tik dėl to, kad teisiniu jį pripažįsta tam tikros konkrečios valstybės teisės normos, todėl ir jo sąsaja su konkrečia teisės sistema iš principo yra nulemta šios valstybės teisės (arba įstatymų leidėjo valios), o ne kokios nors kitokios natūralios (racionalios, logiškos) sąsajos (F. C. von Savigny terminais tariant, *Sitz*)[369]. Priimdamas vienokią ar kitokią daugiašalę kolizinę taisyklę, įstatymų leidėjas išreiškia savo valią dėl konkrečios valstybės teisės (*lex fori* ar užsienio) taikymo tam tikriems santykiams. Jei teigtume priešingai, būtų neįmanoma logiškai paaiškinti, kodėl vienų valstybių tarptautinėje privatinėje

---

[368] Pastebėtina, kad šis argumentas buvo vienas iš pagrindinių unilateralizmo atstovų argumentų kritikuojant F. C. von Savigny doktriną. Pavyzdžiui, R. Quadri (QUADRI, R. *Lezioni di diritto internazionale privato, terza edizione ampliata e riveduta*. Napoli: Liguore editore, 1961, p. 181) teigė, jog F. C. von Savigny siūlymas pirmiausia nagrinėti teisinį santykį yra nelogiškas, kadangi teisinis santykis *per se* neegzistuoja – jis egzistuoja tik „santykyje su tam tikra teise“ (tam tikros teisės normos požiūriu). Kitaip sakant, negalima atskirai analizuoti teisinio santykio jo priskyrimo tam tikrai teisinei sistemai tikslu. Tai, anot R. Quadri, būtų įmanoma tik izoliuojant teisinį santykį, kas, pasak autoriaus, būtų nelogiška: nėra ir negali būti teisinių santykių, kurie „ieško“ teisės sistemos, kuri juos reguliuotų. *Contra* tradicininės tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovas (universalistas) P. Mayer (MAYER, P. Les méthodes de la reconnaissance en droit international privé. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005, p. 567), nurodantis, jog tai ką paskelbia Prancūzijos civilinės metrikacijos darbuotojas nėra santuoka, sudaryta pagal Prancūzijos teisę, o yra universaliai pripažįstamas institutas (universali santuoka), todėl niekas netrukdo santuokos sudarymo materialiosioms sąlygoms taikyti atitinkamai vyro ir moters (A ir B) valstybių teisę, o santuokos pasekmėms – C valstybės teisę, maža to, valstybės institucija savo ruožtu gali veikti pagal D valstybės teisę.

[369] Žinoma, nekvestionuojama, kad kiekvienos valstybės įstatymų leidėjas šią sąsają nustato remdamasis logiškai pagrįstu kriterijumi (pvz., nekilnojamųjų daiktų buvimo vieta), tačiau tai nereiškia, kad tokia sąsaja yra natūrali ar juo labiau – universali F. C. von Savigny teorijos prasme (remiantis F. C. von Savigny teorija, natūralus ryšys yra universalus ir neutralus, kadangi jis priklauso nuo privačių subjektų valios ar teisinio santykio prigimties, o ne nuo pozityviosios teisės normų, išreiškiančių įstatymų leidėjo valią).

teisėje įtvirtinti sąsajos kriterijai skiriasi nuo įtvirtintų kitose valstybėse (pvz., asmens teisinio statuso srityje taikomi pilietybės ir nuolatinės gyvenamosios vietos kriterijai)[370].

Taigi, jei šiuolaikinės daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos taikytiną teisę nurodo pagal sąsajos kriterijų, kurį įstatymų leidėjas parenka taip, kad tam tikriems santykiams būtų taikoma *lex fori*, o ne užsienio valstybės teisė (arba atvirkščiai), daugiašalė kolizinė taisyklė nėra neutrali kriterijaus, pagal kurį parenkama taikytina teisė, požiūriu. Arba, kitaip tariant, kolizinės taisyklės sąsajos kriterijus nėra racionalus, neutralus nei objektyvus, o nulemtas įstatymų leidėjo valios.

Maža to, atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, būtų naivu manyti, jog daugiašalės kolizinės taisyklės sąsajos kriterijaus parinkimui neturi įtakos nei galutinis rezultatas, nei kitų užsienio valstybių materialinės teisės turinys[371]. Priešingai – akivaizdu, kad, pavyzdžiui, valstybių, kuriose įmonių teisinio statuso klausimams taikoma realios (faktinės) įmonės buveinės teorija, įstatymų leidėjo pasirinkimą lemia tikslas – išvengti, kad veiklą jo valstybės teritorijoje vykdančios įmonės įsisteigtų kitose valstybėse, kurios taiko liberalesnius įsisteigimo reikalavimus ar mažesnius mokesčius. Kitaip sakant, negalima teigti, kad kolizinė taisyklė nurodo taikytiną teisę „aklai“.

Įstatymų leidėjo neabejingumą taikytinos teisės parinkimo ir jos taikymo rezultatui, patvirtina ir pozityviojoje teisėje įtvirtintos kolizinės taisyklės, kurių sąsajos kriterijus alternatyvus ar kumuliatyvus[372]. Pavyzdžiui,

---

[370] Sąsajos kriterijų skirtumai yra nepaneigiamas faktas, kurį patvirtina ir tarptautiniai dokumentai, pavyzdžiui, Hagos konferencijos priimta Konvencija dėl pilietybės ir gyvenamosios vietos kaip sąsajos kriterijų derinimo (1955 m. birželio 15 d. Hagos konvencija dėl pilietybės ir gyvenamosios vietos kaip sąsajos kriterijų derinimo (angl. *Convention relating to the settlement of the conflicts between the law of nationality and the law of domicile).* Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=35> [žiūrėta 2012-06-01]).

[371] Plačiau apie tai žr. LOUSSOUARN, Y. *supra*, note 298, p.44–46.

[372] Pastebėtina, kad alternatyvūs sąsajos kriterijai paprastai įtvirtinami tais atvejais, kai įstatymų leidėjas siekia užtikrinti tam tikro teisinio santykio stabilumą ar silpnesnės santykio šalies apsaugą, o kumuliatyvūs – tada, kai įstatymų leidėjas nepritaria tam tikram institutui (ir atitinkamai nesiekia užtikrinti teisinio santykio stabilumo), kuris pripažįstamas kitoje valstybėje. Pavyzdžiui, kumuliatyvios

Civilinio kodekso 1.31 straipsnyje įtvirtinta kolizinė taisyklė, pagal kurią „vaiko kilmė (tėvystės ar motinystės pripažinimas, nustatymas ar nuginčijimas) nustatoma arba pagal valstybės, kurios piliečiu tapo vaikas gimdamas, arba pagal valstybės, pripažįstamos kaip vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta jo gimimo momentu, arba pagal vieno iš tėvų nuolatinės gyvenamosios vietos ar valstybės, kurios piliečiu jis buvo vaiko gimimo momentu, teisę, atsižvelgiant į tai, kurios iš šių valstybių teisė yra palankesnė vaikui“ ir kuria įstatymų leidėjas akivaizdžiai siekia konkretaus tikslo – užtikrinti vaiko interesų apsaugą.

Todėl, atsižvelgiant į tai, jog būtų nelogiška manyti (ir, kaip jau minėta, tai būtų nesuderinama su esminiais įstatymų leidybos principais), kad vienomis, pavyzdžiui, alternatyviomis, daugiašalėmis kolizinėmis taisyklėmis įstatymų leidėjas siekia tam tikrų tikslų, o kitomis (kuriose įtvirtintas vienintelis sąsajos kriterijus) – ne, belieka pripažinti, jog *visos* šiuolaikinės daugiašalės kolizinės taisyklės nėra neutralios ne tik kriterijaus, pagal kurį parenkama taikytina teisė, bet ir teisės, kurią jos nurodo kaip taikytiną, turinio ir kartu galutinio (tarptautinių santykių reguliavimo) požiūriu.

Iš to seka, jog šiuolaikinė daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma (jos sąsajos kriterijus, kuris turi užtikrinti tam tikro konkretaus tikslo pasiekimą), yra politinio pasirinkimo (kuris yra subjektyvus[373], nes priklauso nuo įstatymų leidėjo valios) rezultatas[374], kurį, be jau minėto *lex fori* ir kitų

---

taisyklės ilgą laiką galiojo ir buvo taikomos valstybėse, kuriose santuokos nutraukimo institutas nepripažintas. Plačiau apie tai žr. Y. Loussouarn, *supra*, note 298, p. 52.

373 Žinoma, tokių sąsajos kriterijų, kaip nekilnojamojo daikto buvimo vieta, įtvirtinimas, matyt, yra objektyvesnis nei, pavyzdžiui, gyvenamosios vietos ar pilietybės kriterijaus taikymas asmens teisinio statuso srityje, vis dėlto jis nėra absoliučiai objektyvus. Reikia pripažinti, kad ir *lex loci rei sitae* taikymą lemia istoriniai (nuosavybės teisių į žemę svarba) ir su jais susiję praktiniai argumentai (taikant valstybės, kurioje yra nekilnojamasis daiktas, teisę netiesiogiai palengvinamas teismo sprendimų, kuriais išsprendžiami ginčai dėl nekilnojamojo daikto, vykdymas, užtikrinama efektyvi daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą apsauga). Analogiškos nuomonės dėl principo *locus regit actum*, kaip išreiškiančio įstatymų leidėjo tikslą užtikrinti sandorių galiojimą, laikosi ir Y. Loussouarn (*supra*, note 298, p. 53).

374 Panašiai ir S. Billarant (*supra*, note 354, p. 4, 9 ir 10) nurodo, jog sąsajos kriterijaus parinkimas atspindi teismo vietos valstybės teisės sistemos vertybes, todėl šia prasme daugiašalė kolizinės taisyklė nesiskiria nuo materialinės nacionalinės teisės normos. Maža to, pasak autoriaus, kaip ir materialinė, tarptautinės privatinės teisės norma siekia konkrečių teismo vietos valstybės įstatymų leidėjo tikslų.

valstybių materialinės teisės turinio, lemia ir kiti socialiniai, ekonominiai, politiniai faktoriai, pavyzdžiui:

a) *socialinė tikrovė* (pvz., demografiniai duomenys) ir aititinkami socialiniai įstatymų leidėjo tikslai[375]. Doktrinoje pripažįstama, jog paprastai imigracijos valstybių (pvz., Jungtinės Karalystės, Norvegijos) tarptautinės privatinės teisės normų asmens teisinio statuso srityje sąsajos kriterijus – nuolatinė gyvenamoji vieta, o emigracijos (pvz., Prancūzijos) – pilietybė[376].

b) *materialinės teisės principai*, kurie keičiasi keičiantis visuomenei[377]. Kitaip sakant, principai, kurie turi įtakos materialinei teisei (santuokinių ir nesantuokinių vaikų lygybė, lyčių lygybė ir pan.), paveikia ir daugiašales kolizines taisykles. Pavyzdžiui, lyčių lygybės principo įtvirtinimas lėmė kai kurių valstybių (pvz., Vokietijos) kolizinių taisyklių, nurodžiusių vyro pilietybės valstybės teisės taikymą sutuoktinių tarpusavio santykiams reguliuoti, atsisakymą[378]. Analogiškai ir įtvirtinus vaikų, gimusių santuokoje, ir

---

375 Socialinė kolizinių taisyklių funkcija ypač akcentuojama A. Pillet ir J. P. Niboyet darbuose. Anot jų, kiekviena valstybė, nepriklausoma ir suvereni, priima tarptautinės privatinės teisės taisykles, siekdama užtikrinti, kad būtų pasiektas socialinis jos materialinės teisės normų tikslas (GOTHOT, P. Le renouveau de la tendance unilatéraliste. *RCDIP*, vol. 60, 1971, p. 17).

376 GAUDEMET–TALLON, H. *supra*, note 73, p. 192, 210. Šį pasirinkimą lemia atitinkamos valstybės siekis kontroliuoti kuo platesnį asmenų, turinčių vienokį ar kitokį ryšį su šia valstybe, teisinių santykių (ar jų teisinio statuso aspektų) ratą. Kitaip sakant, daugiašalės kolizinės taisyklės kuriamos taip (sąsajos kriterijai parenkami tokie), kad tarnautų jas priėmusios valstybės interesams ir užtikrintų, kad *lex fori* būtų taikomas kiekvienu atveju, kai tai naudinga valstybės interesams (QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 184–185). Vis dėlto pastebėtina, kad, nors Lietuva akivaizdžiai yra emigracijos valstybė, Lietuvos kolizinės taisyklės pirmiau minėtos logikos visiškai neatitinka: Civilinio kodekso 1.16 straipsnis („Užsienio piliečių ir asmenų be pilietybės civilinis veiksnumas nustatomas pagal valstybės, kurioje yra jų nuolatinė gyvenamoji vieta, teisę“), kuris, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje buvo bilateralizuotas (Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalgos (*supra*, note 51), 6.1 punktas), yra aiškinamas, kaip nurodantis asmens nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisės taikymą visų fizinių asmenų (ir Lietuvos Respublikos piliečių) atžvilgiu.

377 Pasak P. Francescakis (*supra*, note 125, p. 24, 50), sunku įsivaizduoti, kaip veiktų kolizinės taisyklės, jei jos būtų atribotos nuo materialinės teisės principų. Analizuodamas *ordre public* išimtį ir kvalifikavimo problemas, autorius įrodo, jog kolizinė taisyklė, kuri, anot jo, yra vienas iš privatinių santykių reguliavimo instrumentų, įvairiais jos taikymo etapais „atsižvelgia į materialinius kriterijus“ ir tokiu būdu pasiekia savo tikslą, kurį, kaip ir visos teisės normos, neabejotinai turi. Maža to, atsižvelgiant į tai, jog visuomeniniai pokyčiai paveikia ir materialinės teisės principus (pvz., lyčių lygybės principo įtvirtinimą lėmė socialinės santvarkos pokyčiai), ir tai, kad, pasak H. Gaudemet–Tallon (*supra*, note 73, p. 193), kolizinė taisyklė atspindi valstybės, kurios teisės sistemoje ji įtvirtinta, visuomeninę santvarką, F. C. von Savigny pasiūlytas universalus teisės kolizijų sprendimas yra utopinis.

378 GAUDEMET–TALLON, H. *supra*, note 73, p. 189–190. Šiuo požiūriu reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad, kaip teisingai pastebi ir Y. Loussouarn (*supra*, note 298, p. 48–51), tam tikra sąsaja tarp sąsajos

nesantuokinių lygybės principą, skirtingos kolizinės taisyklės, nurodančios šių vaikų kilmės pripažinimo santykiams taikytiną teisę, buvo pakeistos viena kolizine norma[379]. Vadinasi, ir ES pirminė teisė, kuri paveikia visų valstybių narių vidaus materialinės teisės normas, negali neturėti įtakos kolizinėms taisyklėms, kurias lemia materialinės teisės principai;

c) *ekonominiai, politiniai motyvai.* Pavyzdžiui, valstybės, kurios įmonių teisinio statuso srityje taiko realios įmonės buveinės teoriją, siekia apsaugoti ne tik įmonės akcininkų, kreditorių, bet ir valstybės ekonominius ir politinius interesus[380], kitaip sakant, siekiama užtikrinti, kad veiklą šios valstybės teritorijoje vykdančios įmonės atitiktų tam tikrus standartus. Maža to, akivaizdu, kad šio sąsajos kriterijaus pasirinkimą lemia ir protekcionistinės priežastys: jį taikančios valstybės siekia užtikrinti, kad visos veiklą jų teritorijoje vykdančios įmonės mokėtų mokesčius šioje valstybėje, tokiu būdu išvengiant situacijų, kai ūkinę veiklą jų teritorijoje vykdančios įmonės įsisteigia liberalesnius įsisteigimo reikalavimus ar mažesnius mokesčius taikančiose valstybėse.

Galiausiai, tiriant kolizinės taisyklės neutralumą, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad dar viena priežastis, dėl kurios F. C. von Savigny suformuluotoms daugiašalės tarptautinės privatinės teisės taisyklėms kai kurie

---

kriterijaus ir galiojančios materialinės teisės pastebima ir F. C. von Savigny darbuose, pavyzdžiui, asmens teisinio statuso klausimus jis siūlė spręsti taikant asmens nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisę, o ne pilietybės teisę, kadangi F. C. von Saivigny laikais plačiai taikytas šalių autonomijos principas. Galiausiai autorius teigia, jog kiekvienos valstybės Konstitucijoje įtvirtinti principai tiesiogiai ar netiesiogiai paveikia ir kolizines taisykles.

379 LOUSSOUARN, Y. *supra*, note 298, p. 53.

380 Šiuo požiūriu svarbus Sprendimo *Überseering* (*supra*, note 262) 16 punktas, kuriame nurodyta, jog, atsižvelgiant į tai, kad ne visų valstybių teisės nuostatos yra lygiavertės, faktinės buveinės sąsajos kriterijaus taikymas leidžia „išvengti to, kad įkūrus įmonę užsienyje, nebūtų apeinamos valstybės, kurioje yra [įmonės] faktinė buveinė, įmonių teisės nuostatos, kuriomis siekiama apsaugoti tam tikrus svarbiausius interesus. Šiuo atveju interesai, kuriuos Vokietijos teisė [pagal kurią taikoma įmonės faktinės buveinės valstybės teisė] siekia apsaugoti, visų pirma yra įmonės kreditorių – teisės aktai, susiję su „*Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbH)*“ (pagal Vokietijos teisę įkurtos ribotos atsakomybės įmonės), užtikrina šią apsaugą išsamiomis taisyklėmis dėl akcinio kapitalo apmokėjimo ir išlaikymo. Vidaus įmonių ryšių atveju taip pat turi būti saugomos kontroliuojamos įmonės ir jų smulkūs akcininkai; Vokietijoje tokia apsauga užtikrinama įmonių grupes reglamentuojančiomis taisyklėmis, o susitarimų dėl kontrolės ir sutarčių dėl pelno perleidimo atveju – taisyklėmis, kurios užtikrina akcininkams, dėl šių susitarimų ar sutarčių patyrusiems nuostolių, žalos atlyginimą bei finansinę kompensaciją. Galiausiai taisyklės dėl bendro valdymo užtikrina įmonėje dirbančių darbuotojų apsaugą.“.

autoriai priskyrė neutralumo požymį, yra susijusi su F. C. von Savigny nurodytu tarptautinės privatinės teisės normų *tikslu*. F. C. von Savigny tarptautinės privatinės teisės taisykles formulavo taip, kad jų taikymas leistų užtikrinti tarptautinę sprendimų harmoniją teisės kolizijų atveju: objektyviai (t. y. neprivilegijuojant *lex fori* taikymo) parinkta taikytina teisė turėjo būti vienoda visose valstybėse[381] (universalus teisės kolizijų sprendimas). Akivaizdu, jog pasiekti šiuos tikslus daugiašalė kolizinė taisyklė galėtų, tik jei ji būtų tokia kaip ją formulavo F. C. von Savigny – universali (vienoda visose valstybėse) ir nepriklausoma nuo įstatymų leidėjo valios. Ir atvirkščiai – tik tokia kolizinė taisyklė, kuri garantuoja tarptautinę sprendimų harmoniją ir objektyviai lygiavertį *lex fori* ir užsienio valstybės teisės vertinimą, galėtų būti laikoma neutralia.

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad, kaip tai išplaukia iš galiojančios tarptautinės privatinės teisės analizės, – a) skirtingų valstybių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijai skiriasi ir toks jų skirtumas yra nulemtas įstatymų leidėjo valios; b) vienokį ar kitokį sąsajos kriterijų įstatymų leidėjas parenka taip, kad užtikrintų *lex fori* taikymą tarptautiniams santykiams, kuriuos jis nori reguliuoti (ir šia prasme negalima pripažinti, kad daugiašalių kolizinių taisyklių įtvirtinimas neleidžia privilegijuoti *lex fori* taikymo); c) pasiekti tarptautinę sprendimų harmoniją vien tik taikant daugiašales kolizines taisykles yra neįmanoma (tą įrodo ir papildomų instrumentų šiam tikslui pasiekti, pvz., *renvoi*, įtvirtinimas)[382] – kyla klausimas, kiek apskritai yra prasminga ir toliau kalbėti apie šiuolaikinių kolizinių taisyklių neutralumą.

---

[381] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog F. C. von Savigny savo garsiajame veikale tarptautinę privatinę teisę konstruoja ne skirtingų suverenių valstybių, o Vokietijos, t. y. vienos valstybės, kontekstui. Maža to, pats autorius nurodo, kad jo tikslas – tirti romėnų (bet ne atskirų Vokietijos žemių!) teisę. Būtent tai, kai kurių autorių (pvz., D. Boden *supra*, note 360, p. 557–558), nuomone, ir lemia F. C. von Savigny sukurto taikytinos teisės nustatymo metodo nepritaikomumą šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje, kuri nėra universali.

[382] Pastebėtina, jog, kitaip P. Francescakis, F. C. von Savigny nenumatė teisės sistemų kolizijos galimybės.

Remiantis aukščiau pateiktais argumentais, galima konstatuoti, jog šiuolaikinė daugiašalė kolizinė taisyklė nėra bespalvė, nei pilka[383], o daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijus nėra neutralus, t. y. geriausiai lokalizuojantis ginčo santykį erdvėje, bet parenkamas taip, kad leistų taikyti teisę, kurią įstatymų leidėjas laiko tinkamiausia tam tikram santykiui su užsienio elementu sureguliuoti ir kuri leidžia pasiekti jo politinius tikslus, analogiškus tiems, kurių siekia materialinės nacionalinės teisės normos ir kurie, be abejo, ne visada bus suderinami su ES pirminės teisės tikslais.

Vadinasi, atsižvelgiant į tai, jog daugiašalių kolizinių taisyklių įtvirtinimą valstybių narių pozityviojoje teisėje lemia politiniai ir kitokie tikslai, kurių siekia įstatymų leidėjas, be to, tarptautinės privatinės teisės normų turinį tiesiogiai paveikia vidaus teisėje (pvz., Konstitucijoje) įtvirtinti principai, tarptautinės privatinės teisės doktrinos, panašu, jog tiesiog iš inercijos, tebeskelbiamas daugiašalės kolizinės taisyklės neutralumas negali būti laikomas tinkamu argumentu, siekiant paneigti ES pirminės teisės įtaką daugiašalėms kolizinėms taisyklėms.

3.1.2.2. Tariamas daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų netiesioginis pobūdis

Klasikinė tarptautinės privatinės doktrina daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms priskiria ne tik neutralumo, bet ir netiesioginio pobūdžio savybę: skirtingai nei materialinės nacionalinės teisės normos, daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos nereguliuoja ginčo santykio iš esmės, o tik nurodo, kurios valstybės materialinės teisės normos turi sureguliuoti ginčo santykį su užsienio elementu[384]. Todėl pagrįstai kyla klausimas, ar valstybės narės taisyklės, kuri tiesiogiai nereguliuoja ginčo

[383] Šiuos terminus vartoja Y. Loussouarn, lygindamas kolizines ir materialines taisykles su spalvų koloritu: pirmosios (neutralios, pilkos, bespalvės), antrosios – ryškios. LOUSSOUARN, Y. *supra*, note 298, p.47.
[384] AUDIT, B., D'AVOUT, L. *supra*, note 65, p. 91.

santykio, taikymas apskritai galėtų riboti laisvą judėjimą ES pirminės teisės požiūriu.

Siekiant atsakyti į šį klausimą, pirmiausia reikėtų pažymėti, jog aukščiau nagrinėtas[385] daugiašalės kolizinės normos neutralumas taikytinos teisės parinkimo požiūriu ir netiesioginis jos pobūdis, kaip jie apibūdinami tradicinėje doktrinoje, turėtų būti suvokiami kaip dvi to paties medalio pusės: daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma gali būti laikoma neutralia ne tik dėl to, kad ji nurodo taikytiną teisę pagal objektyvų kriterijų, bet ir dėl to, kad ji tiesiogiai nereguliuoja ginčo santykių[386]. Nors, skirtingai nei pirmasis, šis daugiašalės kolizinės taisyklės neutralumo aspektas daugiau pasireiškia ne taikytinos teisės parinkimo, o galutinio rezultato prasme[387], tarp jų egzistuoja nepaneigiamas ryšys.

Vadinasi, jei, kaip minėta aukščiau[388], pripažintume, jog daugiašalės kolizinės taisyklės sąsajos kriterijus nėra neutralus, t. y. konkrečios daugiašalės kolizinės taisyklės įtvirtinimą pozityviojoje teisėje lemia įstatymų leidėjo valia (politiniai tikslai ir su jais susijęs noras vienaip ar kitaip reguliuoti tam tikrus santykius su užsienio elementu[389]) ir (bent jau iš dalies) kitų valstybių materialinės teisės normų turinys, kartu reikėtų pripažinti ir tai, jog ši daugiašalė kolizinė taisyklė nėra neutrali ne tik teisės parinkimo, bet ir galutinio rezultato požiūriu. Maža to, būtų galima teigti, jog daugiašalė kolizinė taisyklė ne tik nurodo kompetentingą teisės sistemą, bet ir reguliuoja tarptautinius privatinius santykius arba, tiksliau sakant, ieško tinkamiausio (kaip jį suvokia teismo vietos valstybės[390] įstatymų leidėjas) tarptautinių

---

385 *Supra*, 3.1.2.1. Poskyris.

386 Šiuos du daugiašalės kolizinės taisyklės neutralumo aspektus išskiria ir Y. Loussouarn (*supra*, note 298, *passim.*).

387 Nurodomas *lex fori* ar užsienio valstybės teisės taikymas, nesigilinant į jų turinį ir atitinkamai į ginčo su užsienio elementu galimą sureguliavimą.

388 *Supra*, 3.1.2.1. Poskyris.

389 Įstatymų leidėjas gali reguliuoti teisinius santykius vienu ar kitu būdu tik tuomet, jei kolizinė taisyklė nurodo *lex fori*, kitaip sakant, teisės normų, kurias jis priėmė, taikymą.

390 Nuoroda į teismo vietos valstybę pateikiama neatsitiktinai: kiekvienos valstybės teismas taiko jo buvimo vietos valstybės tarptautinės privatinės teisės normas.

privatinių teisinių santykių reguliavimo. Taip suprantama daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma jos atitikties ES pirminei teisei vertinimo požiūriu niekuo nesiskirtų nuo materialinės teisės normos, todėl nereikėtų pateikti jokių papildomų įrodymų, siekiant pagrįsti daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų ir ES pirminės teisės sąveiką.

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, jog teisės doktrinoje nėra bendro sutarimo dėl daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų reguliacinės funkcijos[391] ir į tai, jog, kaip jau minėta, tradiciškai pripažįstamas jų netiesioginis pobūdis, siekiant šio tyrimo tikslo, reikia atlikti papildomą šio daugiašalės kolizinės taisyklės požymio analizę.

Šiuo aspektu pastebėtina, jog, jei siekiant šio tyrimo tikslo ir norint įrodyti, kad pirmasis daugiašalės kolizinės taisyklės neutralumo aspektas nepaneigia jos sąveikos su ES pirmine teise galimybės, reikėjo pakankamai detaliai analizuoti klasikinę ir šiuolaikinę tarptautinės privatinės teisės doktriną, tai, kiek tai susiję su kolizinės taisyklės neutralumu galutinio rezultato prasme (netiesioginiu pobūdžiu), šiam tikslui pasiekti pakanka pateikti tris kolizinės normos taikymo pavyzdžius, kurie patvirtina, kad, net jei jos ir tiesiogiai nereguliuoja tarpvalstybinių ginčo santykių, daugiašalių kolizinių taisyklių taikymas tam tikrais atvejais gali lemti galutinį rezultatą ir tokiu būdu riboti laisvą judėjimą.

- *Teismų sprendimų pripažinimas*

Kai kurių valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje tinkamos kolizinės taisyklės taikymas laikomas *conditio sine qua non* užsienio teismų

[391] Skirtingą doktrinos požiūrį į tarptautinės privatinės teisės normų funkcijas lemia tarptautinės privatinės teisės samprata. Jei tarptautinė privatinė teisė suvokiama per politinę, tarptautinės viešosios teisės prizmę, o teisės kolizija aiškinama kaip valstybių suverenitetų kolizija, kolizinei taisyklei priskiriama įstatymų leidybos galių atribojimo funkcija (vok. *Grenzrecht*), ir priešingai – jei pabrėžiamas privatinis tarptautinės privatinės teisės pobūdis (pvz., P. Francescakis, B. Ancel), kolizinė taisyklė laikoma vienu iš tarptautinių privatinių teisinių santykių reguliavimo būdų (vok. *Pflichtenkonflikt*). Plačiau apie tai žr., pvz., MAYER, P. Droit international public et droit international privé sous l'angle de la notion de compétence. *RCDIP*, vol. 68, 1979, p. 349 *et seq*., 537 *et seq.*

sprendimams pripažinti[392]. Kitaip sakant, užsienio teismo sprendimas gali būti pripažintas, tik jei užsienio valstybės teismas taikė teisę, į kurią nukreipia valstybės narės, kurioje prašoma pripažinti sprendimą, tarptautinės privatinės teisės normos. Ir atvirkščiai – jei, pavyzdžiui, asmens teisinio statuso srityje užsienio valstybės, pvz., Lietuvos, teismas bus taikęs ne pilietybės valstybės teisę, į kurią nukreipia Prancūzijos kolizinės taisyklės, o asmens nuolatinės gyvenamosios valstybės teisę, tai bus laikoma pakankamu pagrindu nepripažinti tokio užsienio teismo sprendimo Prancūzijoje.

Atsižvelgiant į tai, kad asmens statuso ar teisės, įgytų (patvirtintų ar pripažintų) vienos valstybės narės teismo sprendimu, pripažinimas kitoje valstybėje narėje neretai yra būtinas tam, kad asmuo galėtų pasinaudoti ES pirminės teisės jam suteikiamomis laisvo judėjimo teisėmis ir laisvėmis[393], atsisakymas jį pripažinti, kurį lemia daugiašalės kolizinės taisyklės taikymas, tam tikrais galėtų reikšti laisvo judėjimo ribojimą.

Žinoma, galėtų būti keliamas klausimas dėl to, kuri priemonė (teismo sprendimo nepripažinimas ar daugiašalės kolizinės taisyklės taikymas valstybėje narėje, kurioje prašoma pripažinti teismo sprendimą) šiuo atveju turėtų būtų laikoma ribojančia laisvą judėjimą. Vis dėlto, jei vienintelė teismo sprendimo nepripažinimo priežastis yra daugiašalės kolizinės taisyklės taikymas, tai, remiantis teiginių logikos taisyklėmis[394], galima teigti, jog ir pats kolizinės

---

[392] Pavyzdžiui, Prancūzijoje toks reikalavimas taikytas iki 2007 metų. Nors doktrina ilgą laiką reikalavo panaikinti šią archaišką taisyklę, tai padaryta tik 2006 ir 2007 m. Prancūzijos Kasacinio teismo sprendimais: Cass. civ. 1re, 23 mai 2006, Bull. civ. I, no 254 ; D. 2006. 1846 (*Prieur*); Cass. civ. 1re, 20 février 2007, Bull. civ., I, n° 68 (*Cornelissen c. Avianca Inc*.). Pastebėtina, jog šis reikalavimas su tam tikromis išimtimis ir toliau taikomas Lietuvoje (CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punktas).

[393] Plačiau apie tai žr. *supra*, 2.2.2.1. Poskyryje „Fizinių asmenų judėjimas“.

[394] Jei a ir tik a (kolizinės taisyklės taikymas) lemia b (teismo sprendimo nepripažinimas), o b (teismo sprendimo nepripažinimas) lemia c (laisvo judėjimo ribojimas), tai galima teigti, kad a (kolizinės taisyklės taikymas) lemia c (laisvo judėjimo ribojimas). Šią išvadą patvirtina ir ESTT praktika. Pavyzdžiui, tais atvejais, kai valstybės narės tarptautinės privatinės teisės norma nurodo trečiosios šalies teisės taikymą, o trečiosios šalies taisyklės valstybių narių piliečiams nesuteikia apsaugos, kurią reikalauja suteikti ES teisė, tai, atsižvelgdamas į tai, kad ES teisę turi atitikti tik valstybių narių (bet ne trečiųjų valstybių teisė), ESTT atitikties ES teisei požiūriu vertina tik valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisykles (o ne jų taikymo rezultatą – trečiosios valstybės materialinę teisę ir jos taikymą). Kitaip sakant, būtent valstybių narių daugiašalių kolizinių taisyklių taikymo kontrolė tam tikrais atvejais leidžia užtikrinti ES teisės veiksmingumą arba, kitais žodžiais tariant, kolizinių taisyklių

taisyklės taikymas (o ne tik jos taikymo pasekmė – sprendimo nepripažinimas) galėtų būti vertinamas laisvo judėjimo ribojimo požiūriu.

Šiuo aspektu pastebėtina, jog ES antrinės teisės aktai, kuriais suvienodintos valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo taisyklės[395], tokio pobūdžio ribojimams užkerta kelią: nė vienas reglamentas nenumato galimybės nepripažinti kitos valstybės narės teismo priimto sprendimo vien dėl to, jog taikyta kitos valstybės teisė nei ta į kurią nukreipia valstybės narės, kurioje prašoma sprendimą pripažinti, kolizinės taisyklės.

Deja, ES antrinės teisės aktai valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo taisykles suvienodina ne visose srityse. Pavyzdžiui, reglamento „Briuselis I“ 1 straipsnio 2 dalyje eksplicitiškai nurodyta, jog šis reglamentas netaikomas fizinių asmenų statusui, teisnumui ar veiksnumui. Vadinasi, šiose srityse galiojančių ir taikomų valstybių narių tarptautinio civilinio proceso taisyklių dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo, kurios įpareigoja teismą tikrinti teisę, kurią taikė kitos valstybės narės teismas, taikymas gali riboti laisvą judėjimą.

Pavyzdžiui, ES pirminėje teisėje įtvirtintų judėjimo teisių ribojimas tam tikrais atvejais galėtų atsirasti, taikant Civilinio proceso kodekso[396] 810

---

taikymas lemia galutinį rezultatą. Šia prasme svarbus jau minėtas Sprendimas *Boukhalfa* (*supra*, note 351), kuriame atitikties ES teisei požiūriu vertinta Vokietijos tarptautinės privatinės teisės norma, nurodžiusi Alžyro, kaip darbo atlikimo vietos valstybės, teisės taikymą Belgijos piliečio darbo santykiams su Vokietijos Ambasada Alžyre reguliuoti (nors Vokietijos piliečiui šiuo atveju būtų taikyta Vokietijos teisė) ir kuriame ESTT pripažino, jog tokia (tokios) Vokietijos tarptautinės privatinės teisės norma neatitinka ES teisės.

395 Pastebėtina, jog ES tarptautinė privatinė teisė ilgai apsiribojo procedūriniais aspektais (gal dėl jau minėtos ES kompetencijos stokos?). Pvz., Hagos programoje (Hagos programa: laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimas Europos Sąjungoje (OL 2005 C 53, p. 1) apie kolizinių taisyklių vienodinimą užsimenama tik teismų sprendimų pripažinimo kontekste (3.4.2. punktas). Vis dėlto, nors pirmieji ES antrinės teisės aktai tarptautinės privatinės teisės srityje, išskyrus Bankroto reglamentą (*supra*, note 137), buvo skirti užtikrinti laisvą teismų sprendimų judėjimą vidaus rinkoje, akivaizdu, kad, panaikindami reikalavimą tikrinti taikytą teisę, jie neišvengiamai paveikė ir valstybių narių kolizinių normų taikymą, akivaizdžiai sumažindami pastarųjų reikšmę.

396 Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

straipsnio 1 dalies 6 punktą, kuriame įtvirtintas „tarpinis sprendimas“[397]: Lietuvos apeliacinis teismas, kurio prašoma pripažinti užsienio teismo sprendimą, įpareigojamas tikrinti užsienio valstybės teismo taikytą teisę, tačiau tik tam tikrose srityse (Lietuvos Respublikos piliečio teisnumo, veiksnumo, atstovavimo pagal įstatymą, šeiminių turtinių ir paveldėjimo santykių) priimtų sprendimų pripažinimo atveju, kartu įtvirtinant, jog prieštaravimas nacionalinei tarptautinei privatinei teisei (kuris turėtų būti suprantamas kaip kitos teisės, nei nurodo Civiliniame kodekse ir kituose nacionalinės teisės aktuose įtvirtintos kolizinės taisyklės, taikymas), neužkerta kelio pripažinti užsienio teismo sprendimą, jei Lietuvos teismas toje byloje būtų priėmęs analogišką sprendimą.

Ši nacionalinės teisės nuostata, kuri įpareigoja Lietuvos apeliacinį teismą lyginti Lietuvos ir atitinkamos užsienio valstybės kolizines taisykles, taikoma ir santykiuose su ES valstybėmis narėmis[398], savaime suprantama, tik tiek, kiek jos nepakeičia ES antrinės teisės aktuose įtvirtintos teismų sprendimų pripažinimo taisyklės. Vadinasi, atsižvelgiant į tai, kad vienintelės sritys, kuriose taikomas Civilinio proceso kodekso 810 straipsnio 1 dalies 6 punktas ir kuriose iki šiol užsienio teismų sprendimų pripažinimo taisyklės nėra suvienodintos ES lygiu, yra asmens teisinio statuso (teisnumo ar veiksnumo) sritis ir nedidele apimtimi šeiminių turtinių santykių sritis[399], kitų valstybių narių teismų

---

[397] Reikalavimas tikrinti užsienio teismo taikytą teisę tam tikrose srityse nėra panaikintas, tačiau kai kuriais atvejais kitos valstybės, nei nurodo Lietuvos tarptautinės privatinės teisės normos, teisės taikymas nelemia užsienio teismo sprendimo nepripažinimo.

[398] Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo (Valstybės žinios, 2008, Nr. 137-5366) 4 straipsnio 2 dalis: „Jeigu Europos Sąjungos reglamentai nenustato Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti tvarkos, šie sprendimai pripažįstami ir leidžiama juos vykdyti pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso LX skyriaus ketvirtąjį, penktąjį ir šeštąjį skirsnius“.

[399] Atstovavimui pagal įstatymą, manytina, turėtų būti taikomos reglamento „Briuselis I“ nuostatos, nes atstovavimas pagal įstatymą turėtų patekti į civilinių, komercinių bylų kategoriją, kurią ESTT aiškina itin plačiai (šiuo aspektu žr., pvz., vieną iš naujausių ESTT sprendimų – 2011 m. spalio 18 d. Sprendimas *Realchemie Nederland BV prieš Bayer CropScience AG*, C-406/09 (dar nepaskelbtas Rinkinyje). Kiek tai susiję su šeiminiais turtiniais santykiais, šioje srityje priimtiems kitų valstybių narių teismų sprendimams pripažinti minėta CPK nuostata bus taikoma tik tiek, kiek jie nepateks į reglamentų „Briuselis IIbis“, Išlaikymo reglamento ir kitų reglamentų taikymo sritį. Pvz., pagal CPK įtvirtintas taisykles turėtų būti pripažįstami sprendimai dėl sutuoktinių turto padalijimo santuokiniam gyvenimui pasibaigus dėl vieno iš sutuoktinių mirties arba gyvenimo skyrum (tiesa, ir šiems klausimams minėta CPK nuostata bus taikoma tik iki bus priimtas ES reglamentas, kurio projektas jau nagrinėjamas ES institucijose pagal Komisijos pateiktą pasiūlymą (*supra*, note 139).

sprendimams, priimtiems dėl šių klausimų, pripažinti bus taikomos Civilinio proceso kodekso nuostatos.

Vadinasi, Lietuvos apeliacinis teismas, priimdamas sprendimą dėl kitos valstybės narės teismo priimto sprendimo, kuriuo nuspręsta, pavyzdžiui, dėl Lietuvos Respublikos piliečio teisnumo ar veiksnumo, pripažinimo, pirmiausia turės tikrinti, ar taikyta asmens gyvenamosios vietos valstybės teisė (Civilinio kodekso 1.16 straipsnis) ir, jei netaikyta, – ar priimtas sprendimas yra analogiškas tam, kurį šioje byloje būtų priėmęs Lietuvos teismas. Pastaruoju atveju, nustatęs, jog Lietuvos teismo sprendimas būtų buvęs kitoks, Lietuvos apeliacinis teismas, remdamasis minėta Civilinio proceso kodekso nuostata, nepripažins kitos valstybės narės teismo sprendimo, tokiu būdu nepripažindamas ir atitinkamo asmens teisinio statuso, įgyto kitoje valstybėje narėje ir patvirtinto teismo sprendimu, ir galimai apribodamas asmens teises, išplaukiančias iš ES pirminės teisės.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, konstatuotina, jog tais atvejais, kai teismo sprendimo (ne)pripažinimas priklauso tik nuo tinkamos teisės taikymo (t. y. kolizinės taisyklės taikymo), galima teigti, jog kolizinė taisyklė tiesiogiai lemia galutinį rezultatą ir todėl turėtų būti vertinama jos taikymo atitiktis ES pirminei teisei.

- *Asmens teisinio statuso, įgyto kitoje valstybėje narėje, pripažinimas*

Lygiai kaip ir aukščiau nagrinėtu teismų sprendimų pripažinimo atveju, kolizinės taisyklės taikymas, pripažįstant asmens teisinį statusą, įgytą ar patvirtintą kitos valstybės narės neteisminės institucijos sprendimu, gali būti nesuderinamas su ES pirmine teise. Pavyzdžiui, kaip tai išplaukia iš ESTT Sprendimų *Garcia Avello, Grunkin and Paul* (kurie detaliau aptariami toliau

---

Paveldėjimo santykių srityje priimtų kitų valstybių narių teismo sprendimams pripažinti bus taikomas Paveldėjimo reglamentas (*supra*, note 139).

šioje disertacijoje), valstybės narės atsisakymas pripažinti asmens pavardę, kurią jis įgijo kitoje valstybėje narėje, kuri yra ir jo nuolatinės gyvenamosios vietos valstybė, vien todėl, kad tokia pavardė sudaryta kitaip nei ji būtų sudaryta pagal valstybės, į kurią nukreipia asmens pilietybės valstybės kolizinės taisyklės, teisę, yra akivaizdus asmens teisių ribojimas, kuris gali būti pateisintas tik pagal ES pirminėje teisėje įtvirtintus ir ESTT praktikoje išplėtotus reikalavimus (Sprendimas *Sayn–Wittgenstein).*

- *Įmonių teisinio statuso išsaugojimas ir pripažinimas*

Dar vienas pavyzdys, kuris patvirtina, kad net ir tiesiogiai tarpvalstybinių santykių nereguliuojančios daugiašalės kolizinės taisyklės taikymas tam tikrais atvejais gali riboti laisvą judėjimą, išplaukia iš įmonių teisės.

Valstybių narių, pavyzdžiui, Prancūzijos, daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, kurios įmonių teisinio statuso srityje nukreipia į įmonės faktinės buveinės vietos valstybės teisę (vok. *Sitztheorie*), t. y. reikalauja, jog įmonė turėtų realią (ne tik registruotą) buveinę atitinkamos valstybės teritorijoje, taikymas reiškia ne tik reikalavimą, jog įmonė, kuri nori įsisteigti šią teoriją taikančioje valstybėje narėje, joje turėtų savo realią buveinę, bet ir kad įmonė šią buveinę išsaugotų tais atvejais, kai siekia pasinaudoti pirminio įsisteigimo (buveinės perkėlimo) teise, įtvirtinta SESV 49 straipsnyje.

Kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos (Sprendimai *Cartesio ir Überseering)*, kolizinių taisyklių, kurios nukreipia į įmonės faktinės buveinės vietos valstybės teisę, taikymas gali riboti įmonės įsisteigimo laisvę dviem atvejais: a) jei priimančioji valstybė atsisako pripažinti kitoje valstybėje narėje įkurtos įmonės, kuri perkėlė savo faktinę buveinę į jos teritoriją, užsienio

juridinio asmens statusą[400]; b) jei įmonės įsisteigimo valstybė draudžia įmonei perkelti savo buveinę į kitos valstybės narės teisę ir virsti bendrove, kuriai taikoma valstybės narės, į kurią ji ketina perkelti savo buveinę, teisė, iš anksto jos nelikviduojant[401].

Šis pavyzdys papildo pirmuosius du ir įrodo, jog ES pirminės teisės draudžiamas judėjimo laisvių ribojimas potencialiai galėtų atsirasti ne tik tais atvejais, kai dėl daugiašalių kolizinių taisyklių taikymo nepripažįstamas fizinio asmens ar įmonės statusas, įgytas kitoje valstybėje narėje, bet ir tada, kai įmonė, kuri naudodamasi pirminio įsisteigimo teise, nori palikti valstybę narę, pagal kurios teisę yra įsteigta, neišsaugodama tos valstybės narės įmonės statuso. Kitaip sakant, apie su ES pirmine teise nesuderinamą daugiašalių kolizinių taisyklių taikymą galima kalbėti nagrinėjant asmens santykius su jo kilmės valstybe ir priimančiąja valstybe. Maža to, ši išvada pagrindžia tolesnę daugiašalių kolizinių taisyklių atitikties ES pirminei teisei analizę ne tik jų taikymo[402], bet ir kūrimo (t. y. konkrečių sąsajos kriterijų parinkimo) aspektu.

3.1.2.3. Tariamai nuo ES pirminės teisės įtakos „imunizuojanti“ daugiašalės kolizinės normos struktūra

Atsižvelgiant į tai, kad, kai kurių autorių nuomone, vertinant nacionalinės teisės normos atitiktį ES pirminei teisei, reikia nagrinėti tik tam tikrus teisės normos struktūrinius elementus, ir į tai, kad jau tirti daugiašalės kolizinės taisyklės požymiai (netiesioginis pobūdis ir neutralumas)[403] neatsiejamai susiję su jos struktūra, bei siekiant įsitikinti, jog iš tiesų daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifika jų „neimunizuoja“

---

[400] Sprendimo *Überseering* (*supra,* note 23) rezoliucinė dalis.
[401] Sprendimo *Cartesio* (*supra*, note 188) 113 punktas.
[402] Pastebėtina, jog dar vienas argumentas, patvirtinantis, jog reikia vertinti kolizinės taisyklės taikymo atitiktį ES pirminei teisei (būtent tais atvejais, kai ji nukreipia į trečiosios šalies teisę, kurios taikymas neatitinka ES pirminės teisės, yra vienintelė, kurios atitiktis ES pirminei teisei turėtų būti vertinama) pateiktas *supra*, note 394 bei *infra*, note 673.
[403] *Supra*, 3.1.2.1. ir 3.1.2.2. Poskyriai.

nuo ES pirminės teisės poveikio, šiuo požiūriu reikia įvertinti ir daugiašalių kolizinių taisyklių struktūrą.

Pasak M. Fallon, ES pirminės teisės (laisvo judėjimo) ribojimo koncepcija daugiau susijusi su teisės normos hipotezės (t. y. jos taikymo aplinkybių), o ne jos dispozicijos apibrėžimu, kadangi vien teisės normos dispozicijos (elgesio taisyklės) apibrėžimas paprastai nelemia jos nesuderinamumo su ES teise[404]. Kitaip sakant, pavyzdžiui, valstybės narės teisėje įtvirtintas reikalavimas parduoti tik visiškai sunokusius pomidorus laisvo prekių judėjimo neribos tol, kol toks reikalavimas nebus taikomas žalių pomidorų, kurie teisėtai parduodami kitose valstybėse narėse, atžvilgiu.

Pritaikyti šią M. Fallon formulę daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms yra gan sudėtinga, nes, kaip jau minėta, pastarųjų struktūra skiriasi nuo materialinės teisės normų struktūros. Maža to, net ir pripažįstant, jog jos turi analogišką struktūrą[405], M. Fallon teiginio pagrįstumas tarptautinės privatinės teisės normų požiūriu yra abejotinas.

Šiuo aspektu pastebėtina, jog, jei tarptautinės privatinės teisės apimtis sutamptų su materialinės teisės normos hipoteze, o sąsajos kriterijus – su dispozicija, tai, remiantis M. Fallon teorija, reikėtų pripažinti, jog ES pirminės teisės ribojimo koncepcija yra susijusi su ginčo santykio priskyrimu tam tikrai teisinei kategorijai (t. y kvalifikavimu), bet ne tam tikros kategorijos teisinių santykių priskyrimu teisės sistemai, su kuria jie yra glaudžiausiai susiję pagal objektyvų kriterijų. Vis dėlto ši išvada būtų akivaizdžiai nelogiška.

Kaip jau įrodyta šioje disertacijoje[406], valstybės narės teismas, nagrinėdamas bylą su užsienio elementu, neprivalo ginčo santykio kvalifikuoti pagal ES pirminės teisės kategorijas. Kitaip sakant, ES pirminė teisė, kitaip nei antrinė, neturi įtakos teismo, nagrinėjančio ginčą dėl, pavyzdžiui, tarptautinio

---

[404] FALLON, M. *supra*, note 20, p. 51.
[405] Plačiau apie tai *supra*, note 345.
[406] Žr. *supra*, 2 Skyrius.

prekių pirkimo–pardavimo, sprendimui dėl šių santykių priskyrimo (taikytinos teisės parinkimo tikslu) sutartinių teisinių santykių kategorijai[407]. ES pirminės teisės įtakos stoką šioje taikytinos teisės nustatymo stadijoje, matyt, būtų galima paaiškinti tuo, jog tarpvalstybinio ginčo santykio priskyrimas tam tikrai teisinei kategorijai net potencialiai negalėtų riboti laisvo judėjimo.

Vis dėlto, atsižvelgiant į, *inter alia,* ES pirminėje teisėje įtvirtintą nediskriminavimo principą, daugiašalės tarptautinės privatinės teisės atitiktis ES pirminei teisei tampa mažiau akivaizdi, kai šiuo požiūriu tiriamas daugiašalės kolizinės taisyklės *sąsajos kriterijus*, kuris, pavyzdžiui nurodo skirtingos teisės taikymą skirtingą pilietybę, gyvenamąją vietą ar kilmę turinčių asmenų, prekių ar paslaugų atžvilgiu. Arba, kitaip sakant, daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimas priklauso būtent nuo tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijaus, pagal kurį parenkama taikytina teisė.

Šiuo požiūriu pastebėtina, jog akivaizdu, kad, jei prekių–pirkimo pardavimo sutarties priskyrimas sutartinių teisinių santykių kategorijai (kvalifikavimas) iš principo niekada neribos laisvo judėjimo, tai nereiškia, kad toks ribojimas negalėtų atsirasti dėl to, kad tos pačios valstybės narės teismas (pvz., Lietuvos) šiems santykiams taikys skirtingą teisę atsižvelgdamas į, pavyzdžiui, pardavėjo pilietybę. Kitaip sakant, būtent skirtingos teisės taikymas, grindžiamas pilietybe ar kitu ES pirminės teisės požiūriu diskriminacinio pobūdžio kriterijumi, leidžia kelti klausimą dėl daugiašalių kolizinių taisyklių suderinamumo su ES pirminėje teisėje įtvirtintais diskriminacijos dėl pilietybės draudimo ir laisvo judėjimo principais.

[407] Šiuo požiūriu svarbu pastebėti, jog, kitaip nei ES pirminė teisė, ES antrinė teisė šiuo atveju paveiktų valstybės narės teismo sprendimą dėl ginčo santykių kvalifikavimo. Pavyzdžiui, sutartinių prievolių teisinės kategorijos, taikant reglamentą „Roma I“, arba civilinių, komercinių bylų kategorijos, taikant reglamentą „Briuselis I“, turinys (atitinkamai taikytinos teisės ar jurisdikcijos nustatymo tikslu) apibrėžiamas autonomiškai, t. y. ne pagal nacionalinę, o pagal ES teisę.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog, vertinant daugiašalių tarptautinės privatinės teisės taisyklių atitiktį ES pirminei teisei, reikia nagrinėti ne tarptautinės privatinės teisės normos apimtį (hipotezę), bet jos sąsajos kriterijų (dispoziciją).

3.1.3. Išvada: daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimas yra pagrįstas ir būtinas

ESTT praktikoje įtvirtinta itin plati laisvo judėjimo ribojimo samprata leidžia kalbėti apie ES pirminės teisės įtaką visoms valstybių narių nacionalinės teisės normoms, įskaitant daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas. Maža to, nei daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos struktūros ypatumai, nei iš jos išvedami požymiai (neutralumas, netiesioginis pobūdis) *a priori* nepaneigia ES pirminės teisės įtakos šių normų kūrimui ir taikymui vertinimo.

Todėl, siekiant šio tyrimo tikslo, toliau šioje disertacijoje reikia atlikti valstybių narių vidaus teisėje įtvirtintų daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, kurios dar nėra suvienodintos ES lygiu, sąveikos su ES pirmine teise analizę ir atsakyti į šiuos klausimus:

a) Ar valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos asmens teisinio statuso srityje[408], kurių sąsajos kriterijus – pilietybė ir kurios dėl to *a priori* galėtų būti vertinamos kaip diskriminuojančios, yra suderinamos su ES pirminės teisės normomis?

[408] Pastebėtina, jog tarptautinėje privatinėje teisėje į asmens teisinio statuso kategoriją patenka visi su fiziniu asmeniu susiję klausimai: nuo asmens (individualaus) teisinio statuso iki tam tikrų šeimos teisės aspektų (pvz., vaiko kilmės nustatymas, sutuoktinių tarpusavio santykiai). Visų klausimų, susijusių su fiziniu asmeniu, sujungimą į vieną teisės kategoriją taikytinos teisės nustatymo tikslu lemia siekis užtikrinti fizinio asmens teisinio statuso stabilumą tarpvalstybiniuose santykiuose: asmens pavardė, jo veiksnumas, šeimyninis statusas neturėtų keistis dėl laikino ar nuolatinio asmens persikėlimo į kitą valstybę. Žiūrint iš praktinės pusės, akivaizdu, jog šis tikslas gali būti pasiektas, tik jei asmens teisinį statusą reguliuojančios valstybių teisės (tarptautinės privatinės ar materialinės) normos yra vienodos. Vis dėlto šioje disertacijoje sąvoka *asmens teisinis statusas* vartojama siaurąja prasme ir apima tik tuos šios teisinės kategorijos aspektus, kuriuos reguliuojančios valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos nėra suvienodintos ES antrinės teisės aktais.

b) Ar realios buveinės teoriją taikančių valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos įmonių teisės srityje yra suderinamos su įsisteigimo laisve?

c) Jei atsakymai į klausimus a ir b būtų teigiami, ar šių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas tam tikrais atvejais nepažeidžia ES pirminės teisės?

3.2. Pilietybė, kaip sąsajos kriterijus, ir Europos Sąjungos pilietybė – nesuderinamos koncepcijos?

3.2.1. Įvadinės pastabos

Valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos asmens teisinio statuso srityje skiriasi: vienose (pvz., Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje, Ispanijoje, Graikijoje) asmens teisinis statusas nustatomas pagal asmens pilietybę, kitose (pvz., Lietuvoje, Jungtinėje Karalystėje) – nuolatinę gyvenamąją vietą. Skirtingų sąsajos kriterijų ir atitinkamai materialinės teisės normų taikymas gali lemti nestabilius teisinius santykius (angl. *limping legal relations*) arba skirtingą asmens teisinį statusą tais atvejais, kai asmuo juda iš vieną sąsajos kriterijų taikančios valstybės narės į kitą, kurioje taikytina teisė nustatoma pagal kitokį sąsajos kriterijų. Potencialus asmens teisinio statuso pasikeitimas dėl judėjimo tarp valstybių narių jį gali atgrasyti nuo naudojimosi ES pirminėje teisėje įtvirtintomis judėjimo laisvėmis, todėl bent jau ES lygiu būtina rasti šios problemos sprendimą.

Tinkamiausia priemonė, siekiant užtikrinti asmens teisinio statuso tęstinumą (vientisumą) tais atvejais, kai jis naudojasi laisvo judėjimo teisėmis, būtų materialinės ar bent jau tarptautinės privatinės teisės normų suvienodinimas ES lygiu. Deja, atsižvelgiant į galiojančią ES teisę ir į tai, kad sąsajos kriterijaus, taikomo asmens teisinio statuso srityje, parinkimą lemia

daugybė politinio, praktinio, emocinio, istorinio ir kultūrinio pobūdžio priežasčių, bent jau kol kas šis problemos sprendimas atrodo neįmanomas[409].

Vis dėlto ši išvada nereiškia, jog asmens teisinio statuso stabilumas negalėtų būti užtikrintas ir atitinkamai netiesioginė valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų europeizacija nepasireiškia tiesiogiai taikant ES pirminės teisės normas. Todėl, siekiant šio tyrimo tikslo, reikia patikrinti, ar (ir kaip) ES pirminės teisės normos paveikia valstybių narių daugiašales kolizines taisykles asmens teisinio statuso srityje ir atsakyti į šiuos klausimus: a) ar valstybių narių kolizinės taisyklės asmens teisinio statuso srityje, kurios *a priori* gali būti vertinamos kaip neatitinkančios ES pirminės teisės, nes nurodo taikytiną teisę pagal suinteresuoto asmens pilietybę, iš tiesų yra nesuderinamos su ES pirmine teise ir todėl turėtų būti pakeistos kitomis; b) jei atsakymas į pirmąjį klausimą būtų teigiamas, koks kriterijus (įprasta gyvenamoji vieta, nuolatinė gyvenamoji vieta, teismo vieta ar kt.), kuris *a priori* atrodo mažiau ribojantis laisvą judėjimą, galėtų (o gal turėtų?) būti taikomas vietoj pilietybės; c) jei atsakymas į pirmąjį klausimą būtų neigiamas, ar ES pirminė teisė turi įtakos valstybių narių kolizinių taisyklių taikymui.

3.2.1.1. Pilietybė – tinkamiausias sąsajos kriterijus teisei, taikytinai asmens teisinio statuso srityje, nustatyti?

Pilietybė, kaip daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos sąsajos kriterijus, visų pirma galėtų būti laikomas jį taikančios valstybės suvereniteto išraiška, o jo taikymas asmens teisinio statuso srityje – siejamas su valstybės interesu tam tikru būdu reguliuoti savo piliečių teisinį statusą ar santykius, kuriuose jie dalyvauja[410]. Kitaip sakant, galima būtų manyti, jog,

---

[409] Geriausiai šią išvadą iliustruoja 2010 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1259/2010 (*supra*, note 170). Pastebėtina, kad tai pirmas atvejis ES istorijoje, kai 14 valstybių narių, siekdamos suderinti savo tarptautinės privatinės teisės nuostatas, pasinaudodojo tvirtesnio bendradarbiavimo mechanizmu.

[410] Pavyzdžiui, A. Pillet (PILLET, A. *Traité pratique du droit international privé*. Paris: Sirey, 1923–1924, p. 307 *et seq*.) piliečių konsulinę apsaugą prilygina nacionalinės teisės taikymui („apsaugai“) tarptautinės privatinės teisės prasme. *Contra* LEREBOURS–PIGEONNIERE, P. Observations sur la question du renvoi. *Journal de droit international* (*Clunet*), 1924, p. 890–891.

taikydamas pilietybės kriterijų, įstatymų leidėjas siekia suteikti daugiau teisių savo valstybės piliečiams, ir kartu kelti klausimą dėl šio sąsajos kriterijaus tinkamumo ES kontekste.

Vis dėlto reikia pastebėti, jog šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje asmens pilietybės teisės taikymas asmens teisinio statuso srityje negali būti ir doktrinoje paprastai nėra grindžiamas vien tik tarptautinėje viešojoje teisėje įtvirtinta suvereniteto koncepcija. Priešingai – neretai jo parinkimas neturi nieko bendro su įstatymų leidėjo noru suteikti kokias nors privilegijas nacionaliniams subjektams. Todėl *a priori* teigti, jog pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus taikytinai teisei nustatyti, įtvirtinimas valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje yra nesuderinamas su ES pirmine teise, būtų netikslu. Papildomai būtina išanalizuoti ir kitas pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, įtvirtinimo valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje priežastis.

Praktinės priežastys

Įstatymų leidėjas pilietybę, kaip sąsajos kriterijų teisei, taikytinai asmens teisinio statuso srityje, nustatyti, renkasi pirmiausia dėl praktinių priežasčių[411]. Pirma, atsižvelgiant į jau minėtą poreikį užtikrinti asmens statuso stabilumą tarpvalstybiniuose santykiuose, pilietybė, kaip kriterijus teisei, taikytinai asmens teisinio statuso srityje, nustatyti, neretai yra tinkamiausias būtent dėl jo stabilumo: daug rečiau asmenys keičia pilietybę nei, pavyzdžiui, gyvenamąją vietą. Antra, kitaip nei, pavyzdžiui, asmens gyvenamosios vietos atveju, dažniausiai pilietybės suteikimo ir jos įrodymo sąlygos reguliuojamos tiksliai[412]. Trečia, asmens pilietybė, palyginus su gyvenamąja vieta, laikytina daug stipresniu ginčo (situacijos) lokalizavimo erdvėje kriterijumi ir dėl jos suteikiamų pareigų ir teisių viešojoje teisėje. Ketvirta, asmens pilietybė neretai

[411] Šiuo aspektu žr., pvz., Belgijos Vyriausybės pastabų byloje *Grunkin and Paul*, C-353/06, 10 punktą (asmeninis archyvas).

[412] Pavyzdžiui, Danijos teisėje vartojama sąvoka *įprastinė gyvenamoji vieta* skiriasi nuo bendrosios teisės sistemose vartojamos – *nuolatinė gyvenamoji vieta* (angl. *domicile*). Maža to, kai kuriose valstybėse, pvz., Prancūzijoje, sąvokos *gyvenamoji vieta* turinys civilinėje teisėje ir tarptautinėje privatinėje teisėje skiriasi.

geriausiai atspindi asmens ryšį su tam tikra teisine bendrija (pranc. *communauté juridique*)[413]. Galiausiai, kaip tą patvirtina ir ESTT praktika, pilietybė yra vienas iš veiksnių, geriausiai atsipindinčių asmens ryšį ir su tam tikra socialine bendrija.

Pavyzdžiui, Sprendime *A* (C-523/07)[414], ESTT aiškiai nurodė, jog vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta turi būti nustatoma remiantis visomis kiekvienam konkrečiam atvejui būdingomis faktinėmis aplinkybėmis: be fizinio vaiko buvimo tam tikroje valstybėje narėje, reikia atsižvelgti *ir į kitus veiksnius, galinčius atskleisti, kad toks buvimas visai nėra laikinas ar atsitiktinis* ir kad ten gyvendamas vaikas *yra tam tikra dalimi integravęsis į socialinę ir šeiminę aplinką*. Pasak ESTT, visų pirma reikia atsižvelgti į gyvenimo valstybės narės teritorijoje ir šeimos persikėlimo į šią valstybę trukmę, teisėtumą, sąlygas ir priežastis, vaiko *pilietybę*.

Emocinės priežastys

Pilietybės, kaip kriterijaus, atspindinčio asmens sąsają su tam tikros valstybės teisės sistema, įtvirtinimą valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje lemia ir emocinės priežastys: įstatymai atspindi konkrečios valstybės piliečių mentalitetą. Pavyzdžiui, pilnametystės, santuokos sudarymo, santuokos nutraukimo sąlygų reguliavimas yra esminių socialinių koncepcijų atspindys, materializuojamas asmens pasirinkimais. Vis dėlto pastebėtina, jog šis argumentas aktualus nebent tada, kai lyginamos labai skirtingų kultūrų, religijų valstybių teisės sistemos, ir neturi prasmės kalbant apie bendrą istoriją, kultūrą ir vertybes turinčias ES valstybes nares, kuriose pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, įtvirtinimas daugiau yra funkcinio pobūdžio[415].

Demokratijos principai

---

[413] PULJAK, M.–P. *Le droit international privé à l'épreuve du principe communautaire de non-discrimination en raison de la nationalité*. Aix-en-Provence: PUAM, 2003, p. 197–206.

[414] 2009 m. balandžio 2 d. Sprendimo *A*, C-523/07, Rink. p. I-02805, 37–39 punktai.

[415] Plačiau apie tai žr. LAGARDE, P. Vers une approche fonctionnelle du conflit positif de nationalités. *RCDIP*, vol. 77, 1988, p. 29 *et seq.*

Be praktinių, emocinių priežasčių, pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus teisei, taikytinai asmens teisinio statuso srityje, nustatyti, pasirinkimą lemia ir bendrieji demokratijos principai: asmens teisė dalyvauti šalies valdyme per demokratiškai išrinktus parlamento narius (įstatymo leidėją) suponuoja, jog šio demokratiškai išrinkto įstatymų leidėjo priimti įstatymai yra pačių rinkėjų įstatymai. Be to, asmens dalyvavimas, renkant įstatymų leidėją, kartu reiškia ir jo dalyvavimą formuojant konkrečios valstybės teisės sistemą, todėl, tikėtina, jog toks asmuo nori, kad visus santykius, kuriuose jis dalyvauja, taip pat ir jo teisinį statusą reguliuotų būtent šios valstybės teisė[416]. Kitaip sakant, pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, taikymas gali būti laikomas tinkamiausiu, siekiant užtikrinti suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius dėl jų pilietybės valstybės teisės, kurią jie geriausiai išmano ir kurios taikymas užtikrina asmens ryšio su pilietybės valstybe tęstinumą, taikymo visiems santykiams, kuriuose jie dalyvauja.

Vis dėlto, nepaisant aptartų argumentų, kurie pagrindžia pilietybės, kaip tinkamiausio sąsajos kriterijaus, taikymą asmens teisinio statuso srityje, tam tikrais atvejais šio kriterijaus taikymas gali turėti ir trūkumų, kuriuos gan detaliai išdėsto Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės specialistas B. Audit[417].

Pirmiausia, pasak B. Audit, tais atvejais kai asmuo yra emigravęs iš savo valstybės ir nebeturi su ja jokio ryšio, pilietybės valstybės teisės taikymas jo teisiniam statusui reguliuoti gali būti nepagrįstas ir gali lemti jo išskyrimą iš socialinio konteksto, kuriame jie gyvena.

Maža to, priimančiosios valstybės požiūriu pilietybės valstybės teisės taikymas jos teritorijoje gyvenantiems užsieniečiams yra nepatogus. Pirma, teismai ir kitos valdžios institucijos turi taikyti užsienio teisę, kurios jie gerai neišmano. Antra, jei užsienio teisė radikaliai skiriasi nuo priimančiosios

[416] *Ibid*.
[417] AUDIT, B. *supra*, note 67, p. 118–120.

valstybės teisės, tai, kai kurių autorių nuomone, jos taikymas, „sumenkina“ priimančiosios valstybės nacionalinės teisės autoritetą. Trečia, tam tikrais atvejais užsienio teisės, pvz., musulmoniškų tradicijų valstybių teisės institutų (poligaminės santuokos, sistemingo vaiko globos teisių suteikimo tėvui), taikymas gali neatitikti ir priimančiosios valstybės viešosios tvarkos (todėl šiuo atveju dažniausiai pilietybės valstybės teisė netaikoma, remiantis *ordre public* išlyga).

Galiausiai B. Audit išskiria ir loginius pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, taikymo sunkumus. Pavyzdžiui, kyla klausimas, kaip taikyti pilietybės kriterijų šeimos santykių srityje, jei šiuose santykiuose dalyvauja skirtingų valstybių pilietybę turintys asmenys. Ilgą laiką šis klausimas nekilo, nes paprastai moteris, susituokdama su užsieniečiu, įgydavo vyro pilietybę ir prarasdavo savąją. Vis dėlto sutuoktinių lygybės principo įtvirtinimas iškėlė šią problemą[418].

Be jau minėtų, būtų galima pateikti ir kitų argumentų, kurie paneigia pilietybės, kaip tinkamiausio kriterijaus teisei, taikytinai asmens teisnio statuso srityje, nustatyti, hipotezę. Pirma, dėl globalizacijos ir regioninės integracijos, valstybių narių suvereniteto samprata radikaliai pakito, todėl su šia koncepcija siejami argumentai dėl pilietybės, kaip tinkamiausio taikytinos teisės nustatymo kriterijaus, nebeteko prasmės. Antra, atsižvelgiant į vis intensyvėjantį asmenų judumą ir nuo valstybės nepriklausančių teisių suteikimą ES piliečiams, akivaizdu, jog asmuo gali turėti vienodo intensyvumo ryšį su keliomis valstybėmis (ir atitinkamai – dvigubą pilietybę), kas paneigia pilietybės, kaip aiškiausio ir stabiliausio kriterijaus asmens ryšiui su tam tikros valstybės teisės sistema, nustatyti, iliuziją.

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, jog ES pirminės teisės požiūriu priežastys, kurios lemia įstatymų leidėjo pasirinkimą (pilietybė, gyvenamoji vieta), neturi

[418] *Ibid*., p. 120.

esminės reikšmės, kitaip sakant, vien jais remiantis negalima teigti, jog nacionalinė tarptautinės privatinės teisės norma, nepaisant to, jog ja siekiama teisėto tikslo, yra suderinama su ES pirmine teise, bei į tai, jog pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, teisei, taikytinai asmens teisinio statuso srityje, nustatyti, įtvirtinimas nacionalinėje teisėje neišvengiamai lemia skirtingos teisės taikymą skirtingą pilietybę turintiems asmenims, akivaizdu, jog aptartų argumentų (patvirtinančių ir paneigiančių pilietybės, kaip tinkamiausio taikytinos teisės nustatymo kriterijaus, hipotezę) nepakanka, siekiant nustatyti, ar pilietybės kriterijaus įtvirtinimas ir taikymas yra tinkamas tokiame giliai integruotame kontekste, kaip Europos Sąjunga. Todėl, siekiant šio tyrimo tikslo, būtina papildomai analizuoti ES pirminės teisės normų įtaką pilietybei, kaip sąsajos kriterijui.

3.2.1.2. ES pirminės teisės įtakos apimtis

ES pirminės teisės normos, kurios paveikia valstybių narių daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas, nurodančias asmens teisiniam statusui taikytiną teisę pagal pilietybės kriterijų, gali būti skirstomos į *bendrąsias* (SESV 18 straipsnyje įtvirtintas nediskriminavimo principas) ir *specialiąsias* (SESV nuostatos dėl judėjimo laisvių ir ES pilietybės): pirmosios taikomos tik tais atvejais, kai netaikomos antrosios[419], o tiksliau antrosios tam tikra prasme inkorporuoja pirmąsias, t. y. SESV nuostatos dėl judėjimo laisvių ir ES pilietybės apima visus nediskriminavimo dėl pilietybės aspektus[420].

---

[419] Šią išvadą patvirtina ESTT praktika (žr., pvz., 1994 m. vasario 23 d. Sprendimą *Scholz*, C-419/92, Rink. p. I-505). Tiesa, šiuo požiūriu pastebėtina, jog kai kuriuose Sprendimuose dėl sunkiai suprantamų priežasčių ESTT remiasi ne tik specialiosiomis, bet ir bendrosiomis ES pirminės teisės normomis (pvz., Sprendimo *Garcia Avello* (supra, note 19) rezoliucinėje dalyje ESTT remiasi nediskriminavimo principu ir ES pilietybe). Būtų galima manyti, jog šį ESTT pasirinkimą lemia nacionalinio teismo (byloje *Garcia Avello* – Belgijos teismo) klausimų formuluotės, tačiau taip nėra (minėto Sprendimo 19 punktas).

[420] Ši išvada išplaukia iš ESTT praktikos, kurioje nurodyta, jog, „Europos Sąjungos pilietybe siekiama suteikti valstybių narių piliečiams esminį statusą, leidžiantį esantiems tokioje pačioje situacijoje EB sutarties taikymo *ratione materiae* srityje būti vienodai teisiškai traktuojamiems, neatsižvelgiant į pilietybę ir nepažeidžiant šioje srityje aiškiai nustatytų išimčių“. Žr., pvz.,. 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimo *Grzelczyk*, C-184/99, Rink. p. I-6193, 31 punktą; 2002 m. liepos 11 d. Sprendimo *D'Hoop*, C-224/98, Rink. p. I-6191, 28 punktą; 2003 m. spalio 2 d. Sprendimo *Garcia Avello* (*supra*, note 19) 22 ir 23 punktus ir 2004 m. balandžio 29 d. Sprendimo *Pusa*, C-224/02, Rink. p. I-5763, 16 punktą.

Kiek tai susiję su specialiosiomis nuostatomis, reikia pastebėti, jog, kaip tai išplaukia iš nusistovėjusios ESTT praktikos[421], SESV 21 straipsnis įtvirtina *bendrą teisę* visiems Europos Sąjungos piliečiams laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, o nuostatos dėl ekonominių judėjimo laisvių yra laikomos konkrečia šio straipsnio išraiška. Todėl, jei pagrindinėje byloje taikomos nuostatos dėl judėjimo laisvių, ESTT paprastai nesiremia SESV 21 straipsniu[422]. Kitaip sakant, specialiosios ES pirminės teisės nuostatos taip pat galėtų būti skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias: ES pirminės teisės nuostatos dėl ES pilietybės laikytinos bendrosiomis nuostatų dėl judėjimo laisvių atžvilgiu.

Šis specialiųjų ES pirminės teisės normų skirstymas neturi jokios praktinės reikšmės tais atvejais, kai vertinama nacionalinės priemonės atitiktis ES pirminės teisės nuostatoms: nepaisant to, į kurios ES pirminės teisės normos taikymo sritį nacionalinė priemonė patenka, visada turi būti vertinamas jos ribojantis pobūdis ir, jį nustačius, galimas ribojimo pateisinimas pagal ES pirminėje teisėje įtvirtintus ar ESTT praktikoje išplėtotus principus. Vis dėlto šis suskirstymas yra svarbus teoriniu požiūriu, kadangi leidžia teigti, jog nacionalinė priemonė, kuri yra nesuderinama su viena iš ekonominių judėjimo laisvių (pvz., dėl to, jog riboja laisvą paslaugų teikimą), bus nesuderinama ir su ES pirminės teisės nuostatomis dėl ES pilietybės[423]. Pavyzdžiui, jei valstybė narė, kurioje asmuo siekia įsidarbinti, nepripažįsta tam tikro jo teisinio statuso elemento (pvz., pavardės), teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje, kuris yra būtinas jam įsidarbinant, toks nepripažinimas galėtų būti vertinamas ne tik kaip

---

421 Pvz., 2007 m. rugsėjo 11 d. Sprendimas *Shwartz*, C-76/05 Rink.p. I-06849 (ypač 34 ir 35 punktai).

422 2003 m. vasario 6 d. Sprendimo *Stylianakis*, C-92/01, Rink. p. I-1291, 20 punktas.

423 Šią išvadą patvirtina Sprendimo *Shwartz* (*supra*, note 421) rezoliucinė dalis, kurioje ESTT formuluoja identiškas išvadas dėl nacionalinės taisyklės suderinamumo su EB steigimo sutarties 49 ir EB steigimo sutarties 18 straipsniu. Be to, šiuo požiūriu reikšmingas ir 2010 m. rugsėjo 30 d. GA E. Sharpston Išvados byloje *Zambrano*, C-34/09, Rink. p. I-01177, 84 punktas, kuriame generalinė advokatė teisingai pastebi, jog „[b]ūtų (mažų mažiausiai) paradoksalu, jei Sąjungos pilietis galėtų remtis ES teisėje įtvirtintomis pagrindinėmis teisėmis, kai jis naudojasi ekonomine teise laisvai judėti kaip darbuotojas, arba kai nacionalinės teisės aktai patenka į Sutarties taikymo sritį (pavyzdžiui, nuostatos dėl vienodo darbo užmokesčio) ar kai jis remiasi antrinės ES teisės aktais (kaip antai Paslaugų direktyva), tačiau to negalėtų daryti, kai jis tik „gyvena“ [t. y. naudojasi savo, kaip ES piliečio, teisėmis] toje valstybėje narėje.“.

ribojantis laisvą darbuotojų judėjimą, bet ir kaip pažeidžiantis iš ES pilietybės išplaukiančią asmens teisę laisvai judėti. Tiesa, atvirkštinis teiginys ne visada būtų teisingas (t. y. jei nacionalinė priemonė neatitinka ES pirminės teisės nuostatų dėl ES pilietybės, tai automatiškai nereiškia, jog ši priemonė yra nesuderinama ir su ekonominėmis judėjimo laisvėmis).

Šią išvadą lemia tai, kad, kaip jau minėta, ES pirminės teisės nuostatos dėl ES pilietybės, kuri, anot ESTT, yra „pagrindinis valstybių narių piliečių statusas“[424], turi gerokai platesnę taikymo sritį arba, kitaip sakant, jų taikymui keliama mažiau sąlygų: šios nuostatos įpareigoja valstybes nares užtikrinti ES piliečiams pagrindines teises ir laisves (pvz., teisę į šeimyninio gyvenimo apsaugą), išplaukiančias iš ES pirminės teisės, situacijose, kurios nepatenka į klasikinių ekonominių judėjimo laisvių taikymo sritį. Vadinasi, kaip teisingai pastebi GA E. Sharpston, į nuostatų dėl ES pilietybės taikymo sritį patenka ne tik tos situacijos, kai asmuo nevykdo jokios ekonominės veiklos (ir dėl to jos nepatenka į klasikinių ekonominių judėjimo laisvių taikymo sritį), bet ir situacijos, kai asmuo, kuris niekada nebuvo išvykęs iš savo pilietybės valstybės narės, remiasi savo, kaip ES piliečio teisėmis, prieš savo pilietybės valstybę (t. y. nėra akivaizdaus fizinio judėjimo tarp valstybių narių elemento)[425].

Todėl, atsižvelgiant į tai, jog:

a) praktikoje nacionalinių priemonių atitikties ES pirminės teisės nuostatoms, įtvirtinančioms ekonomines judėjimo laisves, ir nuostatoms dėl ES pilietybės vertinimas iš principo niekuo nesiskiria[426];

---

[424] Sprendimo *Grzelczyk* (*supra*, note 420) 31 punktas.

[425] GA E. Sharpston Išvados byloje *Zambrano* (*supra*, note 423) 100 ir 125 punktai.

[426] Dar kartą būtina pabrėžti, jog abiem atvejais nacionalinės priemonės atitikties ES pirminei teisei vertinimą sudaro keli etapai: a) tikrinama, ar situacija patenka į atitinkamų ES pirminės teisės nuostatų taikymo sritį (taip yra kiekvienu atveju, kai ribojamos (ribojimas suprantamas plačiai) atitinkamos teisės (ekonominio judėjimo ar ES piliečių); b) jei atsakymas į pirmąjį klausimą yra teigiamas, papildomai tikrinama, ar ribojimas gali būti pateisintas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, yra būtinas ir proporcingas. Maža to, vertinant nacionalinės teisės normos atitiktį ES pirminės teisės nuostatoms dėl ES pilietybės, lygiai kaip ir nuostatoms dėl ekonominių judėjimo laisvių, ESTT praktikoje didelis dėmesys

b) daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normos asmens teisinio statuso srityje, kurios nukreipia į asmens pilietybės valstybės teisę, taikomos tarpvalstybinėms situacijoms, kurios dėl savo prigimties ir platesnės ES pilietybės instituto taikymo srities, tikėtina, dažniau pateks į ES pirminės teisės nuostatų dėl ES pilietybės (bet nebūtinai į nuostatų, kuriomis garantuojamos ekonominės judėjimo laisvės) taikymo sritį;

c) ES šiandien suvokiama ne vien kaip bendra rinka, bet ir laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė, kurioje ES pilietybė ir iš jos išplaukiančių teisių ir teisėtų interesų apsauga tapo prioritetiniu ES institucijų darbotvarkės klausimu, o ES pilietis – centrine figūra, aplink kurią ši erdvė kuriama[427];

---

skiriamas abipusio pripažinimo principui. Tiesa, šiuo požiūriu pastebėtina, jog, kai kurių autorių (pvz., (BORRÁS, A. La libre circulation de la famille en Europe. *Les Petites Affiches*, n° 199, 2007, p. 103 *et seq*.) nuomone, abipusio pripažinimo principo turinys ES pilietybės kontekste yra gerokai platesnis nei ekonominių judėjimo laisvių kontekste.

[427] Šią išvadą patvirtina:
a) Lisabonos sutartimi padaryti pakeitimai, susiję su piliečių iniciatyvos teise. Piliečių iniciatyvos teisės pagrindas – Europos Sąjungos sutarties 11 straipsnis. Naudodamiesi iniciatyvos teise, ES piliečiai (iniciatyvą turi remti ne mažiau kaip milijonas reikšmingos valstybių narių dalies piliečių) gali kreiptis tiesiai į Europos Komisiją, prašydami parengti jiems svarbų ES kompetencijai priklausančios srities pasiūlymą. Pasak Europos Parlamento Konstitucinių reikalų komiteto pirmininko Carlo Casini, „Piliečių iniciatyvos teisė turi milžinišką simbolinę reikšmę. Ji parodo, jog Europos piliečiai yra daugiau nei nacionalinių valstybių gyventojų suma“. Plačiau apie piliečių iniciatyvos teisę žr. <http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/citizens_initiative/index_lt.htm> ir doktriną, nurodytą <http://www.citizens-initiative.eu/?page_id=152> [žiūrėta 2012-05-05];
b) Stokholmo programa ir jos įgyvendinimo veiksmų planas (*supra*, note 24), kuriame išdėstyti pagrindiniai Sąjungos tikslai ir uždaviniai, pavyzdžiui, „ateinančiais metais svarbiausia Sąjungos užduotis šioje [laisvės, saugumo ir teisingumo] srityje bus sukurti žmonių Europą, kartu užtikrinant, kad piliečiai galėtų naudotis savo teisėmis ir patirti visapusišką Europos integracijos naudą“; „Sąjunga turi ryžtingai siekti patenkinti piliečių lūkesčius“; „visų pirma politika turėtų būti skirta piliečiams“. Be to, Veiksmų plane numatytos įvairaus pobūdžio priemonės šiems tikslas pasiekti: nuo abipusio pripažinimo principo taikymo srities išplėtimo (civilinės būklės aktai), kolizinių taisyklių įmonių teisės srityje priėmimo iki naujos imigracijos politikos;
c) įvairaus pobūdžio Europos Komisijos iniciatyvos, pvz., Europos Komisija pradėjo viešas konsultacijas dėl ES piliečių teisių stiprinimo. *EU Citizens' Rights – The Way Forward: Consultation on How to Strengthen the Rights Stemming from Union Citizenship.* Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/news_consulting_0007_en.htm> [žiūrėta 2010-09-20].
d) naujausia ESTT praktika, pvz., Sprendimas *Garcia Avello*, kurioje, pasak A. Iliopoulou (ILIOPOULOU, A. What's in a name? Citoyenneté, égalité et droit au nom. A propos de l'arrêt *Garcia Avello*, CJCE, 2 octobre 2003 (assemblée plénière) (affaire C-148/02). *Revue trimestrielle de droit européen*, 2004, p. 575), ESTT pabrėžia žmogiškąją, socialinę ES vystymosi dimenciją.

siekiant įvertinti ES pirminės teisės įtaką valstybių narių daugiašalėms kolizinėms taisyklėms, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, tikslinga ir pakanka įvertinti pastarųjų atitiktį ES pirminės teisės nuostatomis dėl ES pilietybės.

3.2.1.3. ES pilietybė: nuo klasikinių ekonominių judėjimo laisvių iki ES piliečių teisių apsaugos užtikrinimo

1992 m. Mastrichto sutartimi įvesta Europos Sąjungos pilietybė – *naujas* ir *papildomas* visų valstybių narių piliečių statusas, kuris ESTT praktikoje[428] pripažįstamas *esminiu* valstybių narių piliečių statusu, leidžiančiu ES piliečiams, kurie yra tokioje pačioje situacijoje būti vienodai teisiškai vertinamiems, neatsižvelgiant į tai, kokia yra jų pilietybė, ir nepažeidžiant šioje srityje aiškiai nustatytų išimčių[429]. Kitaip sakant, Sąjungos piliečio statusui priskiriamos Steigiamosiose sutartyse įtvirtintos teisės ir pareigos, įskaitant teisę remtis SESV 18 straipsniu[430], visose į ES pirminės teisės *ratione materiae* taikymo sritį patenkančiose situacijose[431].

Nors Steigiamųjų sutarčių nuostatų lingvistinė analizė leidžia kalbėti apie išvestinį ir papildomą ES pilietybės pobūdį[432], gan sąlygines ir ribotas ES

---

428 Sprendimo *Grzelczyk* (*supra*, note 420) 31 punktas, Sprendimo *D'Hoop* (*supra*, note 420) 28 punktas.

429 Pasak Jo Shaw, ši formulė, tarsi mantra kartojama ESTT Sprendimuose, rodo ESTT siekį išplėsti ankstesnėje praktikoje apibrėžtas laisvo asmenų judėjimo ribas (SHAW, J. *Citizenship: Contrasting Dynamics at the Interface of Integration and Constitutionalism*. University of Edinburgh School of Law Working Paper 2010/14, p. 15. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1585938> [žiūrėta 2011-10-10]).

430 E. Spaventa (SPAVENTA, E. Seeing the Wood Despite the Trees? On the Scope of Union Citizenship and Its Constitutional Effects. *Common Market Law Review*, vol. 45 (1), 2008, p. 13–45) gan takliai prilygina ES pilietybę impresionistiniam paveikslui, nurodydamas, jog, nors pagrindinės teisės, išplaukiančios iš ES pilietybės, yra pakankamai apibrėžtos, jų turinys (detalės) yra miglotas (pranc. „*A l'instar d'un tableau impressionniste, il est permis d'appréhender l'ensemble composé des droits attachés à la citoyenneté de l'Union européenne comme une image dont la forme générale serait relativement nette mais dont les détails demeureraient extrêmement flous*.“).

431 1998 m. gegužės 12 d. Sprendimo *Martínez Sala*, C-85/96, Rink. p. I-2691, 62 punktas.

432 SESV 20 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog „Įvedama Sąjungos pilietybė. Kiekvienas *asmuo, turintis valstybės narės pilietybę, yra Sąjungos pilietis*. Sąjungos pilietybė *ne pakeičia* valstybės pilietybę, o *ją papildo*.“ [pasvirasis šriftas – disertacijos autorės]. Plačiau apie ES pilietybę žr., pvz., MAGNETTE, P. *La citoyenneté européenne. Droits, politiques, institutions*. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, Etudes européennes, 1999. MARGIOTTA, C., VONK, O. *Nationality Law and European Citizenship: the Role of Dual Nationality* (EUI Working Paper RSCAS 2010/66). Prieiga per internetą: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/14623/RSCAS_2010_66.corr.pdf?sequence=3> [žiūrėta 2011-12-12] ir SHAW, J. (*supra*, note 429).

piliečių teises[433], o ESTT pripažįsta, jog Sąjungos pilietybe nesiekiama išplėsti Sutarties taikymo *ratione materiae* srities valstybės vidaus situacijoms, kurios neturi jokio ryšio su ES teise[434], ES pilietybės instituto įtvirtinimas ES pirminėje teisėje ir Sprendime *Gryzelczyk* įtvirtinta ES pilietybės samprata neabejotinai žymi reikšmingus pokyčius Europos Sąjungoje[435], kurie dėl savo svarbos ir išskirtinio masto, generalinės advokatės E. Sharpston nuomone, galėtų būti prilyginti ESTT išvadai Sprendime *Van Gend en Loos* („Bendrija sudaro naują tarptautinės teisės teisinę sistemą, kurios labui valstybės <…> apribojo savo suverenias teises ir kurios subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir jų nacionaliniai subjektai.“)[436]. Šia prasme būtų galima išskirti esminius, reikšmingiausius pokyčius.

Pirma, kaip teisingai pastebi generaliniai advokatai P. Léger[437] ir F. G. Jacobs[438] bei kai kurie tarptautinės privatinės teisės specialistai[439], ES pirminės teisės nuostatos dėl ES pilietybės užtikrina vienodas teises ir pareigas kiekvienam ES piliečiui, *nepaisant jo pilietybės ir neatsižvelgiant į tai, ar asmuo yra pasinaudojęs judėjimo laisve ar ne*, taip pat į tai, ar jo gyvenamoji vieta yra jo pilietybės valstybėje ar kitoje valstybėje narėje. Kitaip sakant, įtvirtinus ES pilietybės institutą, nediskriminavimo principas taikomas visose į

---

[433] SESV 21 straipsnyje nurodyta, kad „[k]iekvienas Sąjungos pilietis turi teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje *laikydamasis Sutartyse ir joms įgyvendinti priimtose nuostatose nustatytų apribojimų bei sąlygų*“. Plačiau apie ES piliečių teisių sąlyginį pobūdį žr., pvz., MANSEL, H. P. The Impact of the European Union’s Prohibition of Discrimination and the Right of Free Movement of Persons on the Private International Law Rules of Member States – With comments on the *Sayn–Wittgenstein* case before the European Court of Justice. In BOELE–WOELKI, K. *et al.* (eds) *Convergence and Divergence in Private International Law – Liber Amicorum Kurt Siehr*. Hague: Eleven International Publishing – Schulthess, 2010, p. 301 arba PATAUT, E. Citoyenneté de l’Union européenne et nationalité étatique. *Revue trimestrielle de droit européen*, 2010 p. 617 *et seq.*

[434] 2006 m. spalio 26 d. Sprendimo *Tas–Hagen ir Tas*, C-192/05, Rink. p. I-10451, 23 punktas ir jame nurodyta ESTT praktika.

[435] Pasak dr. I. Jarukaičio, „Europos Sąjungos pilietybės instituto įtvirtinimas Mastrichto sutartimi neabejotinai yra vienas iš svarbiausių kokybiškai naujo integracijos etapo – ekonominio pobūdžio Bendrijų virtimo politine – vertybine Europos Sąjunga, atspindžių.“ (asmeninis archyvas).

[436] GA E. Sharpston Išvados byloje *Zambrano* (*supra*, note 243) 68 punktas.

[437] 1995 m. lapkričio 14 d. GA P. Léger Išvados byloje *Boukhalfa*, C-214/92, Rink. p. I-2253, 63 punktas.

[438] 2003 m. gegužės 22 d. GA F. G. Jacobs Išvados byloje *Garcia Avello*, C-148/02, Rink. p. I-11613, 61 paragrafas.

[439] BALLARINO, T., UBERTAZZI, B. On Avello and other Judgments: a New Point of Departure in the Conflict of Laws. *Yearbook of PIL*, vol. VI, 2004, p. 88; AUDIT, M. 2003 m. spalio 2 d. ESTT Sprendimo *Garcia Avello* komentaras. *Recueil Dalloz*, 2004, p. 1476.

ES pirminės teisės taikymo sritį patenkančiose situacijose, nereikalaujant sąsajos su viena iš ekonominių judėjimo laisvių[440]. Š išvada leidžia ES piliečiams suteiktą teisę laisvai judėti pripažinti penktąja judėjimo laisve[441], kuri savo integraciniu potencialu ne tik kad nenusileidžia vidaus rinkos kontekste įtvirtintoms klasikinėms ekonominėms judėjimo laisvėms, bet ir jas gerokai pranoksta[442].

Antra, ES pirminėje teisėje įtvirtinus nuostatas dėl ES pilietybės (ypač kiek tai susiję su teise laisvai judėti ir apsigyventi valstybėje narėje), praktiškai nebeliko išimtinai vidaus situacijų[443]: valstybės narės pilietybės turėjimas *per se* sukuria asmens ryšį su ES (užtikrina jam ES piliečio statusą), todėl reikalavimas būti pasinaudojus laisvo judėjimo teise tam, kad būtų taikoma ES pirminė teisė, laikytinas pertekliniu. Manytina, jog būtent dėl šios priežasties ESTT, ES pilietybės, skirtingai nei klasikinių ekonominių judėjimo laisvių, kontekste didesnį dėmesį skiria ne sienos kirtimo elementui (fiziniam judėjimui tarp valstybių narių), o situacijos sąsajai su ES teise[444]. Maža to, remiantis toliau pateikiama ESTT praktika, norint patvirtinti, jog situacija turi

---

[440] Šiuo aspektu pastebėtina, jog dar prieš įsigaliojant Mastrichto sutarčiai, kuria įsteigta ES pilietybė, ESTT, remdamasis teleologiniu aiškinimu, nurodė, jog studentai, vaikai, globėjai, turistai ir kiti ekonomiškai neaktyvūs asmenys tam tikrais atvejais naudojasi teisėmis, išplaukiančiomis iš ES pirminės teisės nuostatų, kuriomis siekiama užtikrinti laisvą asmenų judėjimą ir vienodą jų vertinimą, tokiu būdu išplėsdamas ES pirminės teisės taikymo *ratione personae* sritį (žr., pvz., 1989 m. vasario 2 d. Sprendimą *Cowan*, (*supra*, note 308) ir Sprendimą *Luisi Carbone* (*supra*, note 282)). Vis dėlto, įtvirtinus ES pilietybės institutą, tokių asmenų teisė laisvai judėti tapo savarankiška, t. y. nepriklausoma nuo, pvz., ekonomiškai aktyvių šeimos narių judėjimo laisvių ar ekonominės veiklos vykdymo ateityje (praeityje).

[441] Žr., pvz., *Two-speed European Citizenship? Can the Lisbon Treaty help close the gap?* (editorial comment). *Common Market Law Review*, vol. 45(1), p. 1; MEEUSEN, J. (*supra*, note 109, p. 697).

[442] G. Davies(DAVIES, G. *Nationality Discrimination in the European Internal Market*. Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 193–199) teigimu, įtvirtinus ES pilietybės institutą, ekonomines judėjimo laisves suteikiančios SESV nuostatos galėtų būti panaikintos ir tai tebūtų daugiau estetinis, bet ne teisinis pakeitimas.

[443] Plačiau apie *vidaus situacijos* sampratą žr. *supra*, note 351. Pastebėtina, jog, kai kurių autorių nuomone, vidaus situacijų koncepcijos reikšmės nykimą lemia vis gilėjanti integracija (WEARTHERHILL, S., BEAUMONT, P. R., *EC Law. The Essential Guide to the Legal Workings of the European Union*, third edition. London: Penguin, 1993, p. 540; NIC SHUIBHNE, N. Free Movement of Persons and the Wholly Internal Rule: Time to Move On?. *Common Market Law Review*, vol. 39, 2002, p. 748 *et seq*.).

[444] 2007m. birželio 28 d. GA E. Sharpston Išvados byloje *Prancūzų bendruomenės vyriausybė ir Valonijos vyriausybė prieš Flandrijos vyriausybę*, C-212/06, Rink. p. I-01683, 133 *et seq*. punktai.

sąsają su ES teise, neretai pakanka įvertinti *būsimas* nacionalinės priemonės taikymo pasekmes[445].

Sprendime *Zhu ir Chen* pripažinta, jog valstybės narės piliečio, gimusio kitoje valstybėje narėje, bet dar niekada nesinaudojusio judėjimo laisve, padėties negalima laikyti išimtinai vidaus situacija, tokiu būdu atimant iš jo galimybę naudotis ES pirminės teisės nuostatomis suteiktą asmens judėjimo i apsigyvenimo laisvę[446].

Sprendimuose *Grunkin and Paul* ir *Garcia Avello*[447] konstatuota, jog vienos valstybės narės piliečiai, teisėtai gyvenantys kitos valstybės narės teritorijoje, turi ryšį su ES teise. Maža to, pasak ESTT, šios išvados nepaneigia ir tai, kad suinteresuoti asmenys yra ir valstybės narės, kurioje jie nuo gimimo gyvena, piliečiai (t. y. nėra pasinaudoję laisvo judėjimo teise), ir dėl to tik šią pilietybę minėta valstybė pripažįsta[448].

Galiausiai Sprendime *Rottman*[449] nurodyta, jog Sąjungos piliečio – kurio atžvilgiu valstybės narės institucijos priima sprendimą dėl pilietybės suteikimo natūralizacijos būdu akto panaikinimo, dėl kurio jis, netekęs iš pradžių turėtos kitos valstybės narės pilietybės, atsiduria situacijoje, galinčioje lemti SESV 21 straipsniu suteikto statuso ir su juo susijusių teisių praradimą, – situacija *pagal savo pobūdį ir pasekmes* priklauso Sąjungos teisės sričiai.

---

445 Pastebėtina, jog GA E. Sharpston šiuo požiūriu kritikuoja ESTT praktiką, nurodydama, jog ryšys, kuriuo grindžiama asmens teisių apsauga, neretai yra silpnas, maža to, lemia Sutarties nuostatų taikymo srities neapibrėžtumą (GA E. Sharpston Išvados byloje *Zambrano* (*supra*, note 243) 167 punktas).

446 *Supra*, note 17, 19–20 punktai.

447 Sprendimas *Garcia Avello* doktrinoje kritikuotas dėl pernelyg plataus ES pirminės teisės aiškinimo. Žr., *inter alia*, LAGARDE, P. 2003 m. spalio 2 d. ESTT Sprendimo *Garcia Avello* komentaras. *RCDIP*, vol. 93, 2004, p. 197.

448 Sprendimo *Grunkin and Paul* (*supra*, note 23) 17 punktas, Sprendimo *Garcia Avello* (*supra*, note 19) 27–28 punktai.

449 2010 m. kovo 2 d. Sprendimas *Rottman*, C-135/08, Rink. p. I-01449 (ypač 42 punktas).

Trečia, įtvirtinus ES pilietybės institutą, teigti, jog atvirkštinės diskriminacijos klausimas ir toliau priklauso valstybių narių kompetencijai[450], būtų netikslu[451]. Kitaip sakant, atvirkštinė diskriminacija, nors ir leidžiama tokiose srityse, kurios nėra pilnai harmonizuotos ES teisėje, pvz., profesinio mokymo srityje, tačiau tais atvejais, kai asmuo savo pilietybės valstybėje ar kitoje valstybėje narėje reikalauja užtikrinti jo, kaip ES piliečio, teises, jo nacionalinė pilietybė negali lemti skirtingo ES teisės taikymo[452]. Kitaip sakant, SESV 18 straipsnis, draudžiantis diskriminaciją dėl pilietybės, nuo šiol turėtų būti aiškinamas ir kaip draudžiantis dėl SESV 21 straipsnio ir nacionalinės teisės sąveikos kylančią atvirkštinę diskriminaciją, dėl kurios pažeidžiamos ES teisės saugomos pagrindinės teisės, jei pagal nacionalinę teisę nesuteikiama bent jau lygiavertė apsauga[453].

Vadinasi, ES pilietybės institutas ne tik išplėtė diskriminacijos dėl pilietybės draudimo principo taikymo sritį, bet ir susiaurino išimtinai vidaus situacijų ir atvirkštinės diskriminacijos koncepcijas. Arba, kaip drąsiai nurodo G. Davies, įtvirtinus ES pilietybės institutą, Steigiamųjų sutarčių materialinės taikymo srities koncepcija neteko prasmės: jei asmuo, patenkantis į ES pirminės teisės *ratione personae* taikymo sritį, patiria diskriminaciją, visiškai nesvarbu kokioje srityje, tokia diskriminacija yra draudžiama[454].

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima pripažinti, jog ES pilietybės instituto įtvirtinimas sudarė sąlygas ne tik išplėsti asmenų, kurie naudojasi ES pirminės teisės suteikiamomis teisėmis ir laisvėmis ratą, bet ir į nacionalinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei kontrolės apimtį įtraukti sritis, kuriose

---

[450] 1979 m. kovo 13 d. Sprendimo *Grandes distilleries Peureux*, 86/78, Rink. p. 897, 38 punktas; 1986 m. spalio 23 d. Sprendimo *Cognet*, 355/85, Rink. p. 3231, 10 ir 11 punktai; 1987 m. vasario 18 d. Sprendimo *Mathot*, 98/86, Rink. p. 809, 7 punktas.

[451] Plačiau apie ES pilietybę, kaip susiaurinančią atvirkštinės diskriminacijos koncepciją, žr., pvz., O'LEARY, S. *The Evolving Concept of Community Citizenship, From the Free Movement of Persons to Union Citizenship*. Hague: Kluwer Law International, 1997.

[452] REICH, N., HARBACEVICA, S. Citizenship and Family on Trial: a Fairly Optimistic Overview of Recent Court Practice with Regard to Free Movement of Persons. *Common Market Law Review*, vol. 40, 2003, p. 634.

[453] GA E. Sharpston Išvados byloje *Zambrano* (*supra*, note 243) 144 punktas.

[454] DAVIES, G. *supra*, note 442, *loc. cit.*

tokia kontrolė buvo neįsivaizduojama prieš įsigaliojant Mastrichto sutarčiai. Kitaip sakant, ES pirminės teisės nuostatos dėl ES pilietybės tapo pagrindiniu ES pirminės teisės įrankiu valstybių narių nacionalinei teisei (ar priemonėms) tose srityse, kuriose ES neturi kompetencijos arba tokios kompetencijos nėra įgyvendinusi, paveikti[455].

Valstybių narių nacionalinės teisės atitikties ES pirminei teisei vertinimo požiūriu ši išvada reiškia, jog, nepaisant to, kad pagal galiojančią ES teisę tam tikrus santykius reglamentuojančios taisyklės priklauso valstybių narių kompetencijai, įgyvendindamos šią kompetenciją, jos privalo laikytis ES teisės[456]. Iš to seka, jog aukščiau išdėstytų principų valstybės narės privalo laikytis ir tada, kai priima ir (arba) taiko daugiašales tarptautinės privatinės teisės taisykles, kurios nėra suvienodintos ES lygiu.

Taigi apibendrinant būtų galima kelti klausimą, ar valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės taisyklės, kurios dėl vienos ar kitos priežasties nurodo suinteresuoto asmens pilietybės teisės taikymą asmens teisinio statuso srityje, ir dėlto kelia daugiausia abejonių dėl jų atitikties ES pirminei teisei, yra suderinamos su fundamentalia ES piliečių teise būti vienodai vertinamais. Ir, jei tokios taisyklės, kurios *a priori* galėtų būti vertinamos kaip diskriminuojančios dėl pilietybės, vis dėlto laikytinos suderinamomis su ES pirmine teise, kyla klausimas, ar (ir kaip) ES pilietybė paveikia jų taikymą.

---

[455] MANSEL, H. P. *supra*, note 433, p. 306.

[456] Šiuo aspektu žr., pvz., ESTT Sprendimo *Garcia Avello*, 25 punktą (dėl pavardžių); 2005 m. liepos 12 d. Sprendimo *Schempp*, C-403/03, Rink. p. I-6421, 19 punktą (dėl tiesioginių mokesčių), Sprendimo *Rottman* (*supra*, note 449) 44 punktą ir jame nurodytą ESTT praktiką (dėl valstybės narės pilietybės suteikimo ir atėmimo sąlygų).

3.2.2. Taikytinos teisės nustatymas pagal pilietybę ES piliečių teisės būti vienodai vertinamiems požiūriu

3.2.2.1. Taikytinos teisės diferencijavimas pagal suinteresuoto asmens pilietybę

Valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų asmens teisinio statuso srityje, nurodančių asmens pilietybės valstybės teisės taikymą, atitikties ES pirminei teisei vertinimas priklauso nuo dviejų faktorių: a) ES pirminėje teisėje įtvirtinto diskriminacijos dėl pilietybės draudimo principo apimties ir b) santykių, kuriems taikytiną teisę nurodo daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma, pobūdžio.

Jei ES teisėje įtvirtintą nediskriminavimo principą aiškintume *siaurai*, t. y. tik kaip draudžiantį diskriminaciją dėl pilietybės, tai reikėtų pripažinti, jog valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos asmens teisinio statuso srityje, kaip, pvz., Sprendime *Garcia Avello* nagrinėta Belgijos kolizinė taisyklė, kurios nukreipia į pilietybės valstybės teisę, negali būti laikomos diskriminacinėmis ir todėl nesuderinamomis su ES teise.

Pirma, pilietybė, kaip sąsajos kriterijus, šiuo atveju taikomas ne siekiant suteikti privilegijų Belgijos piliečiams, o nustatyti valstybės teisės sistemą, su kuria ginčo santykis glaudžiausiai susijęs. Antra, taisyklės, kurios nurodo, jog Belgijos piliečių ir Belgijoje gyvenančių užsieniečių teisinio statuso klausimai sprendžiami pagal *jų pilietybės valstybės teisę*, neišplečia Belgijos vidaus teisės taikymo srities užsieniečių atžvilgiu. Priešingai – jos tinkamai atsižvelgia į asmens pilietybę ir užtikrina, jog tarptautiniai privatiniai santykiai ar situacijos, susijusios su fizinių asmenų teisiniu statusu, būtų reguliuojami pagal jų pilietybės valstybės teisę net ir tais atvejais, kai šie asmenys yra pasinaudoję laisvo judėjimo teisėmis (ir todėl gyvena Belgijoje, o ne savo pilietybės valstybėje narėje).

Vis dėlto šią išvadą paneigia ESTT praktika, kurioje nurodyta, jog ES pirminėje teisėje įtvirtinto diskriminacijos dėl pilietybės draudimo principas apima ne vien diskriminacijos dėl pilietybės klausimus, bet priešingai – SESV 18 straipsnyje įtvirtintas bendro pobūdžio *vienodo vertinimo reikalavimas*, pagal kurį panašios situacijos neturėtų būti vertinamos skirtingai, o skirtingos – vienodai. Skirtingas vertinimas atitiktų ES pirminę teisę, tik jeigu jis būtų pagrįstas *nuo suinteresuotų asmenų pilietybės nepriklausančiais* objektyviais ir teisėtai siekiamam tikslui proporcingais pagrindais[457].

Todėl, atsižvelgiant į ESTT praktikoje įtvirtintą *plačią* diskriminacijos dėl pilietybės draudimo principo sampratą ir siekiant įvertinti valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitiktį ES pirminei teisei, reikia įvertinti, ar Belgijos daugiašalė kolizinė taisyklė, kuri nurodo skirtingų valstybių narių materialinės teisės taikymą Belgijos piliečiams ir užsieniečiams, dėl kurio, nors ir nediskriminuojami dėl pilietybės (siaurąja prasme), kitų valstybių narių piliečiai gali atsidurti geresnėje (ar blogesnėje) padėtyje, palyginus su Belgijos piliečiais, nepažeidžia *vienodo vertinimo* principo. Siekiant šio tikslo, reikia tirti pirmiausia ESTT praktiką ir papildomai – ES antrinės teisės normas.

ESTT praktika

Viename iš pirmųjų Sprendimų *(Walt Wilhelm[458])*, kuriame netiesiogiai keltas klausimas dėl valstybės narės daugiašalės kolizinės taisyklės, nukreipiančios į pilietybės valstybės teisę, atitikties nediskriminavimo principui, ESTT nurodė, jog ES pirminėje teisėje įtvirtintas nediskriminavimo principas reikalauja vienodai vertinti visus valstybės narės jurisdikcijoje esančius (fizinius ir juridinius) asmenis, ir pabrėžė, jog šio vienodo vertinimo reikalavimo valstybės narės turi laikytis ir taikydamos nacionalinę teisę. Kitaip sakant, pasak ESTT, ES pirminėje teisėje įtvirtintas

[457] Sprendimo *Garcia Avello* (*supra*, note 19) 31 punktas ir jame nurodyta ESTT praktika.
[458] 1969 m. vasario 3 d. Sprendimas *Walt Wilhelm*, 14/68, Rink. p. 1.

nediskriminavimo dėl pilietybės principas, reikalauja vienodai *(t. y. pagal objektyvius kriterijus ir neatsižvelgiant į suinteresuotų asmenų pilietybę*) taikyti nacionalines taisykles visų į jų taikymo sritį patenkančių subjektų atžvilgiu.

Šį ankstyvojoje ESTT praktikoje įtvirtintą reikalavimą taikyti nacionalinę teisę „pagal objektyvius kriterijus“ kai kurie tarptautinės privatinės teisės specialistai aiškino kaip reiškiantį draudimą valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtinti daugiašales kolizines taisykles, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė[459]. Vis dėlto su šia išvada negalima sutikti dėl kelių priežasčių.

Pirma, tuo metu, kai buvo priimtas Sprendimas *Walt Wilhelm* (1969 m.), ES pirminėje teisėje nebuvo nei nuostatų, suteikiančių ES institucijoms kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje, nei nuostatų dėl ES pilietybės, todėl toks platus šio Sprendimo aiškinimas, kaip siūlyta doktrinoje, negalėtų būti pagrįstas pagal tuo metu galiojusią ES pirminę teisę[460].

Antra, ESTT nei Sprendime *Walt Wilhelm,* nei vėlesniame Sprendime *Alsthom Atlantique*[461], kuriame vertinta Vokietijos materialinės teisės normų atitiktis ES pirminėje teisėje įtvirtintam diskriminacijos draudimo principui, visiškai nesigilino į taikytinos teisės nustatymo mechanizmą, t. y. į kolizines taisykles, nurodžiusias Vokietijos teisės taikymą. Kitaip sakant, nuoroda į „objektyvius teisės taikymo kriterijus“, įtvirtinta ankstyvojoje ESTT

---

459 Šiuo požiūriu įdomią nuomonę pateikią M. Fallon (*supra*, note 20, p. 128–130). Pasak jo, pilietybė, kaip sąsajos kriterijus, yra nesuderinamas su ES pirmine teise ne visose srityse: jei šeimos teisės srityje jo įtvirtinimas ir taikymas galėtų būti objektyviai pateisintas, tai turtinių santykių srityje – keltų rimtų abejonių. Todėl autorius siūlo šį sąsajos kriterijų vertinti ne diskriminacijos dėl pilietybės draudimo, o jo proporcingumo siekiamam tikslui požiūriu.

460 Sunku patikėti, kad šiame ES teisės vystymosi etape ESTT būtų galėjęs įžvelgti taikytinos teisės nustatymo klausimų, priskirtų išimtinei valstybių narių kompetencijai, galimą sąsają su ES teise. Analogiškos nuomonės laikosi ir M.–P. Puljak (*supra*, note 412, p. 185–186).

461 1991 m. sausio 24 d. Sprendimas *Alsthom Atlantique*, C-339/89, Rink. p. I-107.

praktikoje, turėtų būti vertinama kaip apibrėžianti materialinės teisės normų taikymo sąlygas, o ne kaip paveikianti valstybių narių kolizinių taisyklių turinį.

Trečia, šią išvadą patvirtina ir ESTT praktika, kurioje vertintos tarptautinės privatinės teisės normos. Pavyzdžiui, Sprendimas *Hoorn*[462], kuriame pirmą kartą tiesiogiai nagrinėta Vokietijos ir Nyderlandų dvišaliame susitarime įtvirtintos daugiašalės kolizinės taisyklės, pagal kurią darbuotojo pensija iš principo (išskyrus Nyderlandų piliečius, kurie dirbo priverstinį darbą Vokietijoje nuo 1940 m. gegužės 13 d. iki 1945 m. rugsėjo 1 d.) apskaičiuojama pagal jo *pilietybės valstybės teisę*, atitiktis nediskriminavimo (tarp, viena vertus, Nyderlandų ir Vokietijos piliečių ir, kita vertus, tarp skirtingų kategorijų Nyderlandų piliečių) principui. Nagrinėjamoje byloje kolizinės taisyklės taikymas lėmė, jog Nyderlandų piliečio pensija, apskaičiuojata pagal Nyderlandų materialinės teisės normas, buvo mažesnė už tą, kurią jis būtų gavęs taikant Vokietijos teisę. Vis dėlto ir šioje byloje ESTT neįžvelgė kolizinių taisyklių nesuderinamumo su ES pirmine teise. Pasak ESTT, priešingai – nevienodą valstybių narių piliečių vertinimą nagrinėjamu atveju lėmė ne taikytinos teisės parinkimas gal pilietybę, o valstybių narių (Vokietijos ir Nyderlandų) materialinės teisės skirtumai[463], kurie nepatenka į diskriminacijos dėl pilietybės draudimo principo taikymo sritį. Maža to, šiame Sprendime ESTT *expressis verbis* pripažino, jog Nyderlandų teisės taikymas *užtikrino nediskriminavimą dėl pilietybės*[464].

Galiausiai platus nediskriminavimo principo aiškinimas buvo įtvirtintas ir ES pilietybės sityje priimtuose Sprendimuose, susijusiuose su valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normomis fizinio asmens teisinio statuso srityje. Vis dėlto ir šių Sprendimų analizė neleidžia pripažinti, jog pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, įtvirtinimas valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje yra nesuderinamas su vienodo vertinimo principu.

---

462 1994 m. balandžio 28 d. Sprendimas *Hoorn*, C-305/92, Rink. p. I-1525.
463 *Ibid.*, 12 punktas.
464 *Ibid.*, 13 punktas ir rezoliucinė dalis.

Pavydžiui, Sprendime *Grunkin and Paul,* kuriame nagrinėtas ginčas kilo dėl to, jog Vokietijos institucijos, taikydamos Vokietijos tarptautinės privatinės teisės taisykles, nukreipiančias į asmens pilietybės valstybės teisę, atsisakė pripažinti Leonhard Matthias Danijoje nustatytą ir įregistruotą pavardę bei įrašyti jį į jo šeimos civilinės būklės aktų registrą, ESTT nurodė, jog, atsižvelgiant į tai, kad suinteresuoti asmenys pagrindinėje byloje turi tik Vokietijos pilietybę, ir kadangi pagrindinėje byloje nagrinėjama Vokietijos kolizinė norma pavardės nustatymui nurodo Vokietijos materialinės teisės taikymą, vaiko pavardės nustatymas Vokietijoje pagal šios valstybės narės teisės aktus negali būti laikomas diskriminacija dėl pilietybės[465].

Sprendimas *Grunkin and Paul* ES pirminės teisės įtakos tarptautinės privatinės teisės požiūriu vertintinas teigiamai. Pirma, šiuo Sprendimu ESTT ne tik paneigė doktrinos abejones[466] dėl daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, kurios nurodo suinteresuoto asmens pilietybės teisės taikymą *vienašaliams teisiniams santykiams*, tariamos neatitikties ES teisei[467], bet ir išsklaidė skeptikų prognozes dėl galimo tarptautinės privatinės teisės išnykimo dėl ES teisės (pirminės ir antrinės) įtakos. Antra, juo patvirtinta, jog valstybės narės, kurių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas sąsajos kriterijus – pilietybė, neprivalo keisti nacionalinės teisės. Trečia, šis Sprendimas tam tikra prasme užtikrino teisinį aiškumą ir tikrumą: jei ESTT būtų pripažinęs, jog pilietybė, kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijus, prieštarauja ES pirminei teisei, būtų reikėję atsakyti į klausimą, kokį sąsajos kriterijų turėtų pasirinkti valstybės narės, siekdamos suderinti savo vidaus tarptautinės privatinės teisės

---

[465] Sprendimo *Grunkin and Paul* (*supra*, note 23) 20 punktas.

[466] LAGARDE, P. 2008 m. spalio 14 d. Sprendimo *Grunkin and Paul*, C-353/06, komentaras. *RCDIP*, vol. 98, 2009, p. 80 *et seq.*

[467] Kaip teisingai pastebi GA E. Sharpston (2008 m. balandžio 24 d. GA E. Sharpston Išvados byloje *Grunkin and Paul*, C-353/06, Rink. p. I-7639, 62–66 punktai), nagrinėjamoje byloje Vokietijos kolizinė taisyklė *skiria* asmenis pagal jų pilietybę, bet toks jų atskyrimas yra neišvengiamas tais atvejais, kai pilietybė yra susiejimo su tam tikra teisės sistema veiksnys (sąsajos kriterijus). Vis dėlto ši norma *nediskriminuoja* dėl pilietybės. ES teisėje įtvirtinto diskriminacijos draudimo principo tikslas yra ne panaikinti skirtumus, kurie neišvengiamai kyla dėl asmens priklausymo vienai, o ne kitai valstybei narei, bet užkirsti kelią *kitiems* vertinimo skirtumams, pagrįstiems pilietybe ir *darantiems žalą* Sąjungos piliečiams.

normas asmens teisinio statuso srityje su ES pirmine teise. Nuolatinę, įprastinę gyvenamąją vietą? Bet juk ES pirminė teisė draudžia ne tik tiesioginę diskriminaciją dėl pilietybės, bet ir netiesioginę diskriminaciją, t. y. skirtingą vienodoje situacijoje esančių asmenų vertinimas remiantis kitais (su pilietybe nesusijusiais) kriterijais, pavyzdžiui, gyvenamosios vietos. Kitaip sakant, jei ESTT būtų pripažinęs, jog pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, įtvirtinimas valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje yra nesuderinamas su ES pirmine teise, tai būtų lėmę ne tik nevienodą valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų asmens teisinio statuso srityje vertinimą[468], bet ir pagrįstas abejones dėl iš esmės visų (įskaitant tas, kurių sąsajos kriterijus yra netiesiogiai diskriminuojantis) valstybių narių daugiašalių kolizinių taisyklių asmens teisinio statuso srityje, atitikties ES pirminei teisei.

ES antrinė teisė

Išvadą, jog valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, nurodančios asmens pilietybės valstybės teisę, kaip taikytiną asmens teisinio statuso srityje, *per se* nėra nesuderinamos su ES pirmine teise, patvirtina ne tik ESTT praktika, bet ir ES antrinė teisė.

Pavyzdžiui, Reglamentas „Briuselis IV“ (Paveldėjimo reglamentas)[469] asmens pilietybę pripažįsta tinkamu sąsajos kriterijumi tarptautinio paveldėjimo teisiniams santykiams taikytinai teisei nustatyti: šiame Reglamente įtvirtinta bendroji taisyklė, pagal kurią visiems paveldėjimo klausimams taikytina teisė yra valstybės, kurioje mirties dieną palikėjas turėjo įprastinę gyvenamąją vietą, kartu numatant galimybę palikėjui *pasirinkti savo*

---

[468] Pastebėtina, jog ir GA E. Sharpston (*supra*, note 467) atkreipė dėmesį į šią problemą. Pasak jos, ES egzistuojančiose teisės sistemose asmenį su teisės sistema siejantis veiksnys yra pilietybė arba gyvenamoji vieta, todėl vienodo požiūrio principas reikalauja suteikti *lygiavertę svarbą* Danijos teisėje taikomam įprastos gyvenamosios vietos kriterijui ir Vokietijos teisėje taikomam pilietybės kriterijui. Priešingu atveju, reikėtų nuspręsti, kuris kriterijus yra geresnis ir turėtų būti laikomas svaresniu, tačiau tai yra ES teisės aktų leidėjo, o ne ESTT uždavinys. Kol nėra įtvirtinta viena bendra taisyklė, nuspręsti, kokiu susiejimo veiksniu vadovautis nustatant asmens pavardei taikytiną teisę, privalo valstybės narės, su sąlyga, kad įgyvendindamos šią kompetenciją jos laikysis Bendrijos teisės.

[469] *Supra*, note 399, 21 ir 22 straipsniai.

pilietybės (kurią jis turi pasirinkimo metu arba mirties dieną) valstybės teisę, kaip taikytiną visam jo palikimui.

Panašiai ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje, 5 straipsnyje įtvirtinta sutuoktinių teisė pasirinkti valstybės, kurios pilietybę susitarimo sudarymo metu turi *bet kuris iš* sutuoktinių, teisę kaip taikytiną santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium. Nepasirinkus taikytinos teisės, taikoma šio reglamento 8 straipsnyje įtvirtinta kolizinė taisyklė, nukreipianti į valstybės, kurios pilietybę bylos iškėlimo teisme metu turi *abu* sutuoktiniai, teisę[470]. Vadinasi, remiantis aptariamo reglamento nuostatomis, tais atvejais, kai šalys nepasirenka taikytinos teisės, galima taikyti tik abiejų sutuoktinių pilietybės valstybės, bet ne vieno iš jų (kaip tai galima renkantis taikytiną teisę) pilietybės valstybės teisę. Šį skirtumą nesunku paaiškinti: imperatyvus vieno sutuoktinio pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus taikytinai teisei nustatyti, įtvirtinimas ir taikymas, nesiejant jo su kitais sąsajos kriterijais, akivaizdžiai diskriminuotų kitą sutuoktinį, o savanoriškas taikytinos teisės pasirinkimas, matyt, ES institucijų nuomone, tokią diskriminaciją pašalintų (pastarąją išvadą patvirtina ir aptariamo reglamento 6 straipsnis, kuriame įtvirtintos apsauginės nuostatos, susijusios su taikytinos teisės pasirinkimo galiojimu)[471].

Kaip tai išplaukia iš sisteminės aptariamo Tarybos reglamento nuostatų analizės, imperatyvios daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, kurios nurodo *daugiašaliams teisiniams santykiams* taikytiną teisę, remiantis *vienos* iš šių santykių šalių pilietybe (jos nesiejant su kitais taikytinos teisės nustatymo kriterijais, pvz., teismo vieta), turėtų būti laikomos nesuderinamomis su SESV 18 straipsniu.

---

[470] Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1259/2010, *supra*, note 170.

[471] BASEDOW, J. Le rattachement à la nationalité et les conflits de nationalité en droit de l'Union européenne. *RCDIP*, vol. 99, 2010, p. 452. Plačiau apie taikytinos teisės pasirinkimą, kaip ribojantį poveikį pašalinančią priežastį, įskaitant ESTT praktika pagrįstą kritiką, žr. *supra*, note 278.

Vadinasi, apibendrinant galima teigti, jog ne tik ESTT, bet ir ES teisės aktų leidėjas pilietybę pripažįsta tinkamu (su ES pirmine teise suderinamu) taikytinos teisės nustatymo kriterijumi. Vis dėlto, šio sąsajos kriterijaus, įtvirtinto ES antrinės teisės aktuose ir išaiškinto ESTT praktikoje, taikymo apimtis, palyginus su valstybių narių tarptautine privatine teise, viena vertus, yra platesnė (neapsiribojama vien efektyvia pilietybe), kita vertus – siauresnė (taikyti pilietybės valstybės teisę daugiašalių tarptautinės privatinės teisinių santykiu atveju galima, tik jei taikytiną teisę pasirenka suinteresuoti asmenys, o nepasirinkus – taikoma daugiašalių teisinių santykių dalyvių bendros pilietybės valstybės teisė). Šiuo aspektu dar kartą reikėtų priminti, jog Paveldėjimo reglamento 21 straipsnyje *expressis verbis* nurodyta, jog palikėjas gali pasirinkti *bet kurios pilietybės* (*turėtos pasirinkimo metu arba mirties dieną) valstybės* teisę, o Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1259/2010 leidžia rinktis *bet kurio sutuoktinio pilietybės*, turėtos susitarimo sudarymo metu, valstybės teisę, *neatsižvelgiant į tai, ar ji yra efektyvi*[472].

Taigi, remiantis pirmiau nagrinėta ESTT praktika ir ES antrinės teisės aktais, galima pripažinti, jog:

a) valstybių narių imperatyvios daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, įtvirtintos asmens teisinio statuso srityje ir nukreipiančios į suinteresuoto asmens pilietybės valstybės teisę, jei jos taikomos vienašaliams teisiniams santykiams, *per se* nepažeidžia ES teisės;

b) tais atvejais, kai imperatyvios daugiašalės kolizinės taisyklės nurodo vieno iš suinteresuotų asmenų pilietybės valstybės teisės taikymą daugiašaliams teisiniams santykiams (pvz., sutuoktinių turtiniams teisiniams santykiams), jos turi būti vertinamos kaip SESV 18 straipsnį pažeidžianti vienos iš santykio šalių (pvz., vieno iš sutuoktinių) diskriminacija dėl

[472] Plačiau apie šių ES antrinės teisės aktų nuostatų taikymą tais atvejais, kai suinteresuoti asmenys turi dvigubą pilietybę, žr. BARIATTI, S. Multiple Nationalities and EU Private International Law. *Yearbook of PIL*, vol. 13, 2011, p. 1–19.

pilietybės, su sąlyga, kad kita santykio šalis yra kitos valstybės narės pilietis (t. y. patenka į Steigiamųjų sutarčių taikymo *ratione personae* taikymo sritį). Siekiant užtikrinti šių normų suderinamumą su ES pirmine teise, ginčo santykiui su užsienio elementu lokalizuoti turėtų būti taikomi papildomi kriterijai (pvz., sąsaja su teismo tarptautine kompetencija)[473].

3.2.2.2. Sąsajos kriterijų diferencijavimas pagal suinteresuotų asmenų pilietybę

Vertinant daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitiktį ES pirminei teisei, svarbu nepainioti *skirtingos materialinės teisės taikymo* skirtingą pilietybę turintiems asmenims (kurį lemia daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijus – pilietybė) ir *skirtingų valstybės narės tarptautinės privatinės teisės normų taikymo* skirtingą pilietybę turintiems asmenims (t. y. atvejų, kai skirtingą pilietybę turinčių asmenų teisiniam statusui apibrėžti ar santykiams reguliuoti taikytina teisė parenkama pagal skirtingas tarptautinės privatinės teisės normas (skirtingus sąsajos kriterijus), vienas kurių yra pilietybė).

Šiuo požiūriu reikia priminti, jog Sprendime *Boukhalfa*[474] ESTT pripažino, kad Vokietijos tarptautinės privatinės teisės normos, kurios Belgijos piliečio, dirbančio Vokietijos Ambasadoje Alžyre, darbo santykiams reguliuoti nurodo Alžyro (kaip įprastos darbo atlikimo vietos valstybės) teisės taikymą, o analogiškoje situacijoje esantiems Vokietijos piliečiams – Vokietijos (kaip jų pilietybės valstybės) teisės taikymą, akivaizdžiai diskriminuoja piliečius iš kitų valstybių narių (ir atitinkamai privilegijuoja nacionalinius subjektus), todėl yra nesuderinamos su ES pirmine teise[475].

---

[473] BASEDOW, J. *supra*, note 471, *loc. cit.*

[474] *Supra*, notes 351, 394.

[475] Analogiškai ES pirminės teisės, matyt, neatitiktų ir valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, kaip, pavyzdžiui, anksčiau galiojusios Vokietijos tarptautinėje privatinėje teisėje, kurios taikytinos teisės parinkimo kriterijų diferencijuoja ne tik pagal suinteresuotų asmenų pilietybę, bet ir taikytinos materialinės teisės turinį. Pastebėtina, jog Vokietijos tarptautinėje privatinėje teisėje galiojusi daugiašalė kolizinė taisyklė deliktinės atsakomybės srityje įtvirtino ieškovo teisę pasirinkti

Kadangi šiame Sprendime ESTT aiškiai nepasisakė dėl to, kuri Vokietijos daugiašalė kolizinė taisyklė (ar ta, kuri nurodo asmens pilietybės valstybės teisės taikymą tais atvejais, kai suinteresuotas asmuo yra Vokietijos pilietis; ar kita – kuri analogiškoje situacijoje esantiems užsieniečiams nurodo įprastos darbo vietos valstybės teisės taikymą) ar jų abiejų taikymas kartu yra nesuderinamas su ES pirmine teise, būtų galima manyti, jog šiuo Sprendimu valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos, kurių sąsajos kriterijus yra pilietybė ir kurios yra taikomos tik tos valstybės narės piliečių atžvilgiu, pripažintos nesuderinamomis su ES pirmine teise. Kitaip sakant, būtų galima iš naujo kelti klausimą dėl pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus taikytinai teisei nustatyti, atitikties ES pirminei teisei.

Todėl, siekiant išsklaidyti abejones dėl tariamo pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus, nesuderinamumo su ES pirmine teise, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog aptariamame Sprendime, kitaip nei pirmiau minėtose bylose (*Grunkin and Paul* ir *Hoorn*), skirtingą piliečių ir užsieniečių vertinimą lėmė nevienodas *lex fori* (skirtingų daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų) taikymas, o ne valstybėse narėse galiojančių materialinės teisės aktų skirtumai. Kitaip sakant, aptariamu atveju ne kolizinių taisyklių, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, taikymas, bet *skirtingų sąsajos kriterijų*, vienas kurių yra pilietybė, taikymas, atsižvelgiant į suinteresuotų asmenų pilietybę, lemia ES pirminės teisės draudžiamą skirtingą ES piliečių vertinimą.

Taigi, atsižvelgiant į tai, jog skirtingas valstybės narės nacionalinės teisės normų taikymas, atsižvelgiant į suinteresuoto asmens pilietybę, dėl kurio ES piliečiai iš kitų valstybių narių atsiduria blogesnėje padėtyje, palyginus su teismo vietos valstybės piliečiais, yra nesuderinamas su ES pirmine teise, reikia pripažinti, jog ir skirtingų kolizinių taisyklių (ar tos pačios kolizinės

---

kaip taikytiną arba žalą sukėlusio įvykio, arba žalos atsiradimo vietos valstybės teisę, su sąlyga, kad tais atvejais, kai skolininkas yra Vokietijos pilietis, o užsienio valstybės teisė, kurios taikymą pasirenka ieškovas, yra skolininkui mažiau palanki, palyginus su Vokietijos teise, taikoma Vokietijos (t. y. skolininko pilietybės valstybės) teisė.

taisyklės sąsajos kriterijų diferencijavimas) įtvirtinimas (ir atitinkamai jų taikymas), atsižvelgiant į suinteresuoto asmens pilietybę, pažeis ES pirminę teisę.

3.2.2.3. Išvada: daugiašalės kolizinės taisyklės, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, per se neprieštarauja ES pirminei teisei

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog ES pirminė teisė, nors ir draudžia taikyti skirtingas kolizines taisykles, atsižvelgiant į asmens pilietybę, daugiašalėse kolizinėse taisyklėse įtvirtinta pilietybė, kaip sąsajos kriterijus teisei, taikytinai fizinio asmens teisinio statuso (ar kitoje) srityje, nustatyti, *per se* nelaikytinas diskriminaciniu ir dėl to nesuderinamu su ES pirmine teise, nepaisant to, kad, jį taikant (dėl valstybių narių materialinės teisės skirtumų), vienos valstybės narės piliečių teisių apimtis gali skirtis nuo kitos valstybės narės piliečių teisių apimties. Tačiau tais atvejais, kai daugiašalė kolizinė taisyklė nurodo teisę, taikytiną daugiašaliams santykiams su užsienio elementu reguliuoti, pagal vienos iš šių santykių šalies pilietybę (ir atitinkamai lemia kitos santykių šalies diskriminaciją), pilietybės, kaip sąsajos kriterijaus (nederinant jo su kitais, objektyviais kriterijais), įtvirtinimas ir taikymas turėtų būti vertinamas kaip pažeidžiantis ES pirminėje teisėje įtvirtintą vienodo ES piliečių vertinimo principą.

Vis dėlto, nepaisant to, jog iš principo valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, kurių sąsajos kriterijus yra pilietybė, o ne, pvz., įprasta arba nuolatinė gyvenamoji vieta (arba atvirkščiai[476]), įtvirtinimas valstybių narių vidaus tarptautinėje privatinėje teisėje *per se* nepažeidžia

[476] Atsižvelgiant į tai, kad, kaip teisingai nurodo P. Lagarde (LAGARDE, P. Dévelopements futurs du droit international privé dans une Europe en voie d'unification: quelques conjectures. *RabelsZ*, vol. 68, 2004, p. 237–238), praktiškai visi daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijai galėtų būti vertinami kaip diskriminuojantys (kadangi nurodo skirtingos teisės taikymą vienodoms situacijoms), reikėtų vertinti visų (t. y. ne tik tų, kurių sąsajos veiksnys – pilietybė) valstybių narių daugiašalių kolizinių taisyklių atitiktį ES pirminei teisei. Vis dėlto reikia pastebėti, jog šis vertinimas iš esmės niekuo nesiskirtų nuo aukščiau šioje disertacijoje atlikto kolizinių taisyklių, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, atitikties ES pirminei teisei tyrimo. Todėl būtų galima preziumuoti, jog aukščiau pateiktos valstybių narių, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, atitikties ES pirminei teisei analizės išvados galioja visų valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atžvilgiu.

vienodo vertinimo principo, kitaip sakant, ES pirminė teisė šiuo požiūriu neturi įtakos valstybėse narėse galiojančių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės taisyklių turiniui (išskyrus aukščiau nurodytas itin retas išimtis), tai nereiškia, jog ji nepaveikia ir šių normų taikymo.

3.2.3. ES pirminės teisės įtaka daugiašalių kolizinių taisyklių, kurių sąsajos veiksnys – pilietybė, taikymui: pilietybių kolizijų sprendimas

ES piliečių naudojimasis judėjimo laisvėmis netiesiogiai lemia dvigubą pilietybę turinčių asmenų skaičiaus augimą, todėl teismams, taikantiems daugiašales kolizines normas, nurodančias asmens pilietybės valstybės teisės taikymą, situacijose patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, neretai tenka spręsti pilietybių kolizijas. Būtent šiais atvejais iškyla daugiausia klausimų dėl daugiašalių kolizinių taisyklių, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, *taikymo* suderinamumo su ES pirmine teise.

Pastebėtina, jog tarptautinės privatinės teisės požiūriu dvigubos pilietybės problemos nėra naujos. Tradiciškai jos yra sprendžiamos pagal dvi taisykles: a) jei asmuo turi dvigubą teismo vietos valstybės ir kitos valstybės pilietybę, pirmenybė teikiama teismo vietos valstybės pilietybei; b) jei asmuo turi dviejų užsienio valstybių pilietybę, paprastai ieškoma efektyvios pilietybės. Šios pilietybių kolizijų sprendimo taisyklės, įtvirtintos tarptautinėse sutartyse[477], kurias nacionaliniai teismai ir tarptautinės institucijos[478] taiko visose tarptautinės privatinės teisės srityse[479], iš principo leidžia atsižvelgti tik į vieną iš suinteresuoto asmens turimų pilietybių ir ignoruoti kitą.

---

[477] Taisyklė, pagal kurią pirmenybė teikiama teismo vietos valstybės pilietybei yra tapusi paprotine norma, kodifikuota 1930 m. balandžio 12 d. Hagos konvencijos dėl tam tikrų klausimų, susijusių su pilietybės įstatymų kolizija, (*Recueil des traités de la Société des Nations*, 179 t., p. 89) 3 straipsnyje „*dvi ar daugiau pilietybių turintį asmenį kiekviena valstybė, kurios pilietybę jis turi, gali laikyti savo piliečiu*“, analogiškai šios Konvencijos 5 straipsnyje įtvirtintas ir efektyvios pilietybės principas.

[478] Pvz., efektyvios pilietybės principą taikė Nuolatinis arbitražo teismas (1912 m. gegužės 3 d. Sprendimas *Canevaro* (*cit. iš.* AUDIT, B. *supra*, note 67, p. 764)) ir Tarptautinis Teisingumo Teismas *Nottebohm* byloje (1955 m. balandžio 6 d. sprendimas, I.C.J. Report 1955, p. 4).

[479] Be to, pastebėtina, jog šios taisyklės taikomos ne tik visose tarptautinės privatinės teisės srityse, t. y. jurisdikcijų, teisės sistemų kolizijų, užsienio teismų sprendimų pripažinimo, bet ir su tarptautine privatine teise nesusijusiose srityse, pvz., tarptautinėje ekonominėje teisėje (BASEDOW, J. *supra*, note 471, p. 453).

Atsižvelgiant į tai, jog asmens pilietybė tam tikrais atvejais gali lemti jo teisių apimtį, ES pirminės teisės požiūriu šis vienos valstybės pilietybės privilegijavimas yra problematiškas. Todėl, manytina, jog ir minėtų taisyklių atžvilgiu turėtų būti taikoma ESTT praktikoje suformuluota taisyklė, pagal kurią, nepaisant to, kad pilietybės teisinių santykių reguliavimas priklauso kiekvienos valstybės narės kompetencijai, tais atvejais, kai situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, kompetentingos valstybių narių institucijos privalo užtikrinti šių taisyklių suderinamumą su ES pirmine teise ir jas taikyti su Sąjungos teise suderinamu būdu[480].

3.2.3.1. Efektyvios pilietybės principas ES pirminės teisės požiūriu

Tradicinio efektyvios pilietybės principo taikymas situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, daugiausia problemų kelia tais atvejais, kai asmuo turi dvigubą valstybės narės ir trečiosios šalies pilietybę. Jei, sprendžiant šią koliziją, efektyvia pripažįstama trečiosios šalies pilietybė, tai automatiškai reiškia asmens nepripažinimą valstybės narės ir kartu Sąjungos piliečiu, tokiu būdu suinteresuotam asmeniui užkertant kelią naudotis ES pirminėje teisėje įtvirtintomis ES piliečių teisėmis ir laisvėmis, kas, kaip tai išplaukia iš toliau nagrinėjamos ESTT praktikos, yra nesuderinama su ES pirmine teise.

Byloje *Micheletti*[481], kurioje nagrinėtas ginčas kilo dėl to, jog Ispanijos valdžios institucijos, remdamosi Ispanijos civilinio kodekso 9.9 straipsniu, pagal kurį tais atvejais, kai asmuo turi dvigubą pilietybę, efektyvia laikoma

---

[480] Žr. Sprendimo *Zhu ir Chen* (*supra*, note 17) 37 punktą arba Sprendimo *Rottman* (*supra*, note 449) 39–41 punktus. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog Sprendimo *Rottman* 39 punkte įtvirtintinta taisyklė („pilietybės įgijimo ir netekimo sąlygų nustatymas, kaip numatyta tarptautinėje teisėje, priklauso kiekvienos valstybės kompetencijai“) yra klaidinanti: nesiejant jos su kitais ESTT argumentais, ji leidžia manyti, kad ESTT laikosi nuomonės, jog pilietybės klausimus valstybės narės gali reguliuoti pagal tarptautinėje viešojoje teisėje įtvirtintas taisykles, įskaitant taisykles dėl dvigubos pilietybės kolizijų sprendimo. Vis dėlto šią išvadą paneigia Sprendimo 41 punktas, kuriame įtvirtinta valstybių narių pareiga jų kompetencijai priklausančiose srityse nepažeisti ES teisės. Tagi kartu aiškinami Sprendimo *Rottman* 39 ir 41 punktai leidžia teigti, kad net tais atvejais, kai, taikant taisykles, įtvirtintas tarptautinėje viešojoje teisėje, būtų pažeistos ES piliečių teisės, valstybės narės privalo jų netaikyti arba taikyti su ES teise suderinamu būdu.

[481] 1992 m. liepos 7 d. Sprendimas *Micheletti*, C-369/90, Rink. p. I-4239.

paskutinės gyvenamosios vietos valstybės pilietybė (nagrinėjamoje byloje – Argentinos pilietybė), neleido asmeniui, turinčiam dvigubą Italijos ir Argentinos pilietybę, verstis odontologo praktika, tokiu būdu užkirsdamos kelią ES piliečiui naudotis įsisteigimo laisve, ESTT nurodė, jog neleistina, kad viena valstybė narė apribotų kitos valstybės narės pilietybės suteikimo pasekmes vien dėl to, jog asmuo turi ir trečiosios valstybės pilietybę, kuri pagal priimančiosios valstybės teisę laikytina efektyvia ir todėl turinčia pirmenybę prieš kitos valstybės narės pilietybę.

Analogiškai ir byloje *Saldanha* ESTT pabrėžė, jog vien tas faktas, kad valstybės narės (Jungtinės Karalystės) pilietis turi ir trečiosios valstybės (JAV), kurioje yra ir jo nuolatinė gyvenamoji vieta, pilietybę, neatima iš jo, kaip ES piliečio, teisės remtis nediskriminavimo dėl pilietybės principu, įtvirtintu ES pirminėje teisėje[482].

Remiantis šia ESTT praktika, galima teigti, jog su ES pirmine teise yra nesuderinama kiekviena valstybės narės taisyklė (ar valdžios institucijų praktika), pagal kurią tais atvejais, kai suinteresuotas asmuo turi valstybės narės ir trečiosios valstybės pilietybę, pirmenybė teikiama trečiosios valstybės pilietybei, kaip efektyviai pilietybei, ir dėl to suinteresuotas asmuo nebegali įgyvendinti savo, kaip ES piliečio, teisių.

Kitaip nei valstybės narės ir trečiosios valstybės pilietybės kolizijos atveju, efektyvios pilietybės principo taikymas, sprendžiant dviejų valstybių narių pilietybių koliziją, paprastai vertintinas kaip nepažeidžiantis ES pirminės teisės. Ši išvada tiesiogiai išplaukia iš SESV 20 straipsnio, kuriame nurodyta, jog „[k]iekvienas asmuo, turintis [bet kurios] valstybės narės pilietybę, yra Sąjungos pilietis“ ir SESV 18 straipsnio, kuriame įtvirtintas diskriminacijos dėl pilietybės draudimo principas, sisteminės analizės. Vadinasi, skirtingai nei sprendžiant valstybės narės ir trečiosios valstybės pilietybių koliziją, šiuo

[482] 1997 m. spalio 2 d. Sprendimas *Saldanha*, C-122/96, Rink. p. I-05325.

atveju efektyvios pilietybės principo taikymas nekelia jokio pavojaus suinteresuoto asmens, kaip ES piliečio, teisiniam statusui. Pavyzdžiui, jei, taikant aukščiau minėtą Ispanijos teisėje įtvirtintą taisyklę, dvigubą Italijos ir Ispanijos pilietybę turintis asmuo būtų pripažintas tik Italijos piliečiu (Italijos pilietybė būtų efektyvi), jis, kaip Italijos pilietis, turėtų analogiškas (iš ES pirminės teisės išplaukiančias) teises kaip ir kitos valstybės narės (pvz., Ispanijos) piliečiai.

Vis dėlto ši išvada neturėtų būti suabsoliutinta, kadangi tais atvejais, kai, taikant efektyvios pilietybės principą, būtų atsižvelgta tik į vienos valstybės narės pilietybę, tokiu būdu nepripažįstant asmens teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje jo pilietybės valstybėje narėje, kurį asmuo nori išsaugoti naudodamasis judėjimo laisvėmis, reikėtų kalbėti apie jo, kaip ES piliečio, teisių ribojimą ir efektyvios pilietybės principo taikymo valstybių narių pilietybių kolizijoms spręsti nesuderinamumą su ES pirmine teise.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima pripažinti, jog ES pirminės teisės normos neturėtų būti aiškinamos kaip reiškiančios absoliutų draudimą taikyti efektyvios pilietybės pirmenybės principą situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, kadangi:

a) valstybės narės ir toliau gali taikyti šį principą tais atvejais, kai kyla dviejų trečiųjų valstybių pilietybių kolizija (t. y. kai ginčo santykiai nepatenka į ES pirminės teisės taikymo sritį);

b) pilietybės efektyvumo kontrolė iš principo nėra draudžiama, tik įtvirtinamas reikalavimas ją taikyti nepažeidžiant ES pirminės teisės. ES pirminė teisė nebūtų pažeista, pavyzdžiui, tais atvejais, jei valstybės narės teismas, spręsdamas valstybės narės ir trečiosios šalies pilietybės koliziją, efektyvia pripažintų valstybės narės pilietybę, arba, jei teismas, spręsdamas valstybių narių pilietybių koliziją ir pripažindamas efektyvia vienos valstybės pilietybę, pripažintų ir asmens teises ar teisinį statusą, įgytą kitoje valstybėje narėje, kurios pilietybę asmuo turi.

Pastebėtina, jog ESTT praktikoje įtvirtintas efektyvios pilietybės principo taikymo atitikties ES pirminei teisei vertinimas, priklausantis nuo to, kokių valstybių pilietybių kolizija sprendžiama[483], neiškreipia šio principo sampratos pagal tarptautinę viešąją teisę. Šiuo aspektu reikėtų priminti, jog ir šiuolaikinėje tarptautinėje viešojoje teisėje efektyvios pilietybės principas nelaikomas absoliučiu, kitaip sakant, įstatymų leidėjas (ir teismas) yra laisvas pasirinkti, kuriai pilietybei – efektyviai ar ne – teikti pirmenybę[484].

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima pripažinti, jog minėtuose sprendimuose ESTT nesprendė pilietybių kolizijų tarptautinės privatinės teisės prasme (t. y. nenurodė, kuri pilietybė turėtų lemti taikytiną teisę), o tik įpareigojo valstybes nares atsižvelgti į suinteresuoto asmens turimą (turimas) ES valstybės narės pilietybę (valstybių narių pilietybes), tokiu būdu užtikrindamas ES piliečių teisių apsaugą. Kitaip sakant, ESTT ne paneigė efektyvios pilietybės principą, o jį pritaikė specifiniam – Sąjungos – kontekstui, kartu netiesiogiai suteikdamas privatiems asmenims galimybę pasirinkti pilietybę, į kurią turėtų būti atsižvelgta konkrečioje byloje, ir pripažindamas tarptautinės privatinės teisės privatizavimo poreikį[485]. Galiausiai tarptautinės privatinės teisės požiūriu minėta ESTT praktika gali

---

[483] Efektyvios pilietybės principo aiškinimo skirtumus puikiai iliustruoja Europos tarptautinės privatinės teisės darbo grupės (angl. *European Group for Private International Law*) 21 susitikimo, vykusio 2011 m. rugsėjo 16–18 d. Briuselyje, Ataskaitos Pirmajame priede pateiktos lentelės. Prieiga per internetą: <http://www.gedip-egpil.eu/reunionstravail/gedip-reunions-21.htm> [žiūrėta 2012-05-06].

[484] Efektyvios pilietybės principo sampratos evoliuciją tarptautinėje viešojoje teisėje skelbia ir Tarptautinės teisės komisija, pripažįstanti, jog efektyvus ryšys tarp asmens ir valstybės nebėra lemiantis. Šią išvadą patvirtina, pavyzdžiui, Diplomatinės gynybos straipsnių projekto 4 straipsnio komentaras, kuriame nurodyta, jog tais atvejais, kai, siekiant užtikrinti asmens diplomatinę gynybą, reikia nustatyti asmens pilietybės valstybę, nereikia įrodyti tikrojo ar efektyvaus ryšio tarp asmens ir valstybės net ir tuo atveju, jei asmuo turi vienos valstybės pilietybę. Kitaip sakant, nustatant asmens pilietybės valstybę, esminę reikšmę turi tik tas faktas, jog pilietybė suteikta nepažeidžiant tarptautinės teisės, pavyzdžiui, pilietybė turi būti įgyta gimimu, pagal kilmę, natūralizacijos būdu ar kitaip (baigtinis pilietybės įgijimo pagrindų sąrašas nepateikiamas). Maža to, pastebima, jog, jei šiandien būtų taikomas efektyvaus ryšio kriterijus, tai daugybei asmenų diplomatinė gynyba nebūtų užtikrinta, kadangi dėl globalizacijos asmenys neretai keliasi gyventi į kitas valstybes, kurių pilietybės jie neįgyja, t. y. turi tik emigracijos valstybės, su kuria juos sieja silpnas ryšys, pilietybę. DUGARD, J. R.; *Diplomatinės gynybos straipsnių projekto su komentarais* (*Draft Articles on Diplomatic protection with commentaries*, 2006), p. 32–34. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf> [žiūrėta 2010-11-12].

[485] ILIOPOULOU, A. *supra*, note 427, p. 568–570. Dėl ESTT praktikos, kaip nesprendžiančios pilietybių kolizijos, žr. ir, pvz., BILLARANT S. *supra*, note 30, p. 353–357.

būti vertinama ir kaip paneigianti tradicinį glaudžiausio asmens ryšio su jo pilietybės valstybe, kurios teisė taikoma santykiui su užsienio elementu, reikalavimą.

3.2.3.2. Teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybė ir vienodas ES piliečių vertinimas

Valstybės narės, suteikdamos tam tikras teises savo piliečiams, paprastai nesigilina į tai, ar jie turi kitos valstybės pilietybę. Pavyzdžiui, jei asmuo, turintis dvigubą Vokietijos ir kitos valstybės pilietybę, nori verstis notaro profesine veikla ar kita veikla, kuriai pagal Vokietijos įstatymus taikoma pilietybės sąlyga, Vokietijoje jis bus laikomas Vokietijos piliečiu, o jo turima kitos valstybės narės pilietybė neturės jokios reikšmės[486]. Ši praktika grindžiama tarptautinėje ir valstybių narių vidaus teisėje įtvirtintu teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės principu[487].

Atsižvelgiant į tai, jog teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės principo taikymas praktikoje lemia dvigubos pilietybės fakto (ir atitinkamai teisių, kurias sukuria tam tikros valstybės pilietybės turėjimas (pvz., ES piliečių laisvo judėjimo teisių) ar kurios suteikiamos (yra patvirtinamos), taikant suinteresuoto asmens pilietybės valstybės teisę) ignoravimą, galima kelti klausimą, ar jo taikymas situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, yra suderinamas su ES pirmine teise.

Tokios abejonės kilo ir Belgijos teismui, nagrinėjant ginčą tarp C. Garcia Avello, teisėto jo vaikų atstovo, ir Belgijos valstybės, kuris kilo dėl

---

[486] Šiuo aspektu reikėtų priminti, jog 2011 m. priimtuose Sprendimuose ESTT pripažino, kad valstybių narių teisėje įtvirtintas reikalavimas turėti valstybės narės, kurios teritorijoje asmenys nori verstis notaro profesine veikla, pilietybę, prieštarauja ES teisei. Žr., pvz., 2011 m. gegužės 24 d. Sprendimus *Komisija prieš Belgiją*, C-47/08, Rink. p. I- 04105; *Komisija prieš Prancūziją*, C-50/08, Rink. p. I- 04195; *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-51/08, Rink. p. I- 04231; *Komisija prieš Austriją*, C-53/08, Rink. p. I-04039; *Komisija prieš Vokietiją*, C-54/08, Rink. p. I-04355 ir *Komisija prieš Graikiją*, C-61/08, Rink. p. I-04399.

[487] Žr., pvz., Vokietijos EGBGB 5 straipsnio 1 dalį, Italijos įstatymo dėl tarptautinės privatinės teisės reformos 19 straipsnio 2 dalį, Portugalijos tarptautinės privatinės teisės akto 27 straipsnį, Belgijos tarptautinės privatinės teisės kodekso 3 straipsnio 2 dalį, Austrijos tarptautinės privatinės teisės akto 9 straipsnio 1 dalį (*cit. iš:* MANSEL, H. P. *supra*, note 433, p. 299).

to, jog Belgijos administracinės valdžios institucijos, remdamosi Belgijos (institucijų buvimo vietos valstybės) pilietybės pirmenybės principu, atsisakė pakeisti Belgijoje gyvenančių ir dvigubą Belgijos ir Ispanijos pilietybę turinčių nepilnamečių C. Garcia Avello vaikų pavardę, sudarytą pagal Belgijos taisykles, į tą, kuri buvo sudaryta pagal Ispanijos teisę ir kuria suinteresuotieji asmenys buvo įregistruoti konsuliniame Ispanijos ambasados skyriuje Belgijoje (t. y. Garcia Weber).

Atsakydamas į Belgijos teismo klausimą, Sprendime *Garcia Avello* ESTT priminė savo ankstesnėje praktikoje dėl efektyvios pilietybės (pvz., Sprendime *Micheletti)* įtvirtintą taisyklę, pagal kurią „neleistina, kad viena valstybė narė apribotų kitos valstybės narės pilietybės suteikimo pasekmes, reikalaudama papildomų sąlygų tam, kad ši pilietybė būtų pripažįstama tada, kai pageidaujama pasinaudoti Sutartyje įtvirtintomis pagrindinėmis laisvėmis“. Be to, ESTT nurodė, jog, viena vertus, SESV 18 ir 21 straipsniai draudžia asmenis, turinčius Belgijos ir Ispanijos pilietybę, prilyginti tiems, kurie turi tik Belgijos pilietybę, kita vertus, Belgijos valdžios institucijų teikiama privilegija Belgijos pilietybei negali paneigti jų, kaip ES piliečių, teisių, įtvirtintų SESV sutartyje[488].

Kaip teisingai pastebi ir GA F. G. Jacobs, šis ESTT Sprendimas turėtų būti aiškinamas ne kaip uždraudžiantis valstybėms narėms šeimos pavardės suteikimo srityje *įtvirtinti* kolizines taisykles, kurių sąsajos kriterijus pilietybė, bet kaip įpareigojantis jas *taikyti* su ES teise suderinamu būdu. Kitaip sakant, Sprendime *Garcia Avello* pripažinta, jog su ES pirminėje teisėje įtvirtintu nediskriminavimo principu yra nesuderinamos ne pačios kolizinės normos, o jų taikymo būdas, t. y. *automatiškas* Belgijos pilietybės privilegijavimas (teismo vietos valstybės pirmenybės principo taikymas) ir jo rezultatas – vienodas Belgijos piliečių ir dvigubą pilietybę turinčių ES piliečių vertinimas[489].

---

[488] Sprendimo *Garcia Avello* (*supra*, note 19) 28 punktas.
[489] *Supra*, note 438, 75 pastraipa.

Taigi, kaip tai išplaukia iš Sprendimo *Garcia Avello* analizės, ES pirminėje teisėje įtvirtintas nediskriminavimo principas įpareigoja valstybes nares vienodai vertinti visų valstybių narių pilietybes. Maža to, remiantis sistemine šio Sprendimo ir ankstesnės ESTT praktikos, kurioje išplėtotas abipusio pripažinimo principas (netiesiogiai įtvirtintas ir aptariamajame Sprendime[490]), analize, galima teigti, jog nediskriminavimo principas reikalauja vienodai vertinti ne tik valstybių narių pilietybes, bet ir jų teisinį reguliavimą bei pripažinti teises (ar teisinį statusą), kurias valstybės narės suteikia savo piliečiams.

Šis Sprendime *Garcia Avello* įtvirtintas nediskriminavimo principo aiškinimas *a priori* nekelia tarptautinio koordinavimo problemų, kadangi paprastai valstybės savo piliečiams suteikia tapačias arba, nors ir skirtingas, bet tarpusavyje suderinamas subjektyvias teises (pavyzdžiui, teisė verstis profesine veikla Ispanijoje ir Italijoje)[491]. Vis dėlto kitaip yra tais atvejais, kai sprendžiamas asmens, turinčio dvigubą pilietybę, šeimos pavardės nustatymo klausimas ir asmens šeimos pavardė pagal valstybių, kurių pilietybę jis turi (pvz., Ispanijos ir Belgijos), teisę yra sudaroma skirtingai (dėl materialinės ir (arba) tarptautinės privatinės teisės skirtumų). Šioje srityje taikomas nediskriminavimo principas reikalauja ne tik atsižvelgti į abiejų valstybių narių pilietybes, vienodai vertinti valstybėse narėse įtvirtintą šeimos pavardės nustatymo teisinį reguliavimą, bet ir pripažinti asmens pavardę, sudarytą pagal kitos valstybės narės materialinės teisės normas. Maža to, šį reikalavimą privalo vykdyti *visos* valstybės narės.

---

[490] Žr. Sprendimo *Garcia Avello* (*supra*, note 19) 42–43 punktus. Šiuo aspektu pastebėtina, jog abipusio pripažinimo principas laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės kontekste (ir kartu ES pilietybės instituto taikymo srityje) aiškiai įtvirtintas vėlesniame Sprendime *Grunkin and Paul* (*supra*, note 23). Kiek tai susiję su teisminių ir neteisminių institucijų sprendimų abipusio pripažinimo principu, reikia pastebėti, kad šis principas Lisabonos sutartimi buvo įtvirtintas ir ES pirminėje teisėje (SESV 67 straipsnio 4 dalis). Plačiau apie tai žr. *supra*, 1.3. Poskyryje „Lisabonos sutartis: *status quo* įteisinimas ar radikalios reformos?“.

[491] BASEDOW, J. *supra*, note 471, p. 436.

Vadinasi, jei, remiantis nediskriminavimo principu, vaikai, turintys dvigubą Belgijos ir Ispanijos pilietybę, Belgijoje negali būti prilyginti vaikams, kurie turi tik Belgijos pilietybę, tai ir Ispanijoje jie negalėtų būti prilyginti vaikams, turintiems tik Ispanijos pilietybę. Kitaip sakant, jei į ESTT būtų kreipęsis Ispanijos teismas, o suinteresuoti asmenys Ispanijos valdžios institucijų reikalautų įregistruoti jiems Belgijoje suteiktą pavardę, tai, remdamosi *Garcia Avello* sprendimu, Ispanijos valdžios institucijos negalėtų atsisakyti įregistruoti vaikų pavardę, įgytą Belgijoje, nebent toks atsisakymas būtų objektyviai pagrįstas. Tai reiškia, jog asmens šeimos pavardė tiesiogiai priklauso nuo to, į kurios valstybės narės institucijas kreipiamasi, kas neužtikrina asmens šeimos pavardės vienodumo (tęstinumo) ir yra nesuderinama ne tik su tarptautinės privatinės, bet ir su ES pirminės teisės tikslu – užtikrinti asmens teisinio statuso stabilumą.

Pastebėtina, jog, nors Sprendime *Garcia Avello* ir nenurodyta, doktrinoje vienbalsiškai sutariama, kad, siekiant išvengti šeimos pavardės skirtumų suinteresuotiems asmenims kertant sieną, būtina užtikrinti, jog šeimos pavardės nustatymo srityje bus taikoma *tik vienos* valstybės narės materialinė teisė. Tačiau kyla klausimas, kaip užtikrinti šios vienodos teisės taikymą *visose* valstybėse narėse.

Vokietijos doktrinos atstovų nuomone, atsižvelgiant į tai, jog Sprendime *Garcia Avello* ESTT nenurodė, koks taikytinos teisės nustatymo kriterijus turėtų būti taikomas šiuo atveju, taikytina materialinė teisė galėtų būti nustatoma pagal bet kokį sąsajos kriterijų: teismo vietą, efektyvią pilietybę, gyvenamąją vietą[492]. Tiesa, šis tarptautinio koordinavimo trūkumo problemos sprendimas būtų tinkamas, tik jei sąsajos kriterijus būtų vienodas visose valstybėse narėse. Kitaip sakant, siekiant užtikrinti asmens teisinio statuso stabilumą tais atvejais, kai asmuo juda tarp valstybių narių, ir kartu išvengti

[492] BASEDOW, J. *supra*, note 471, p. 473.

tarptautinio koordinavimo problemų, reikėtų suvienodinti valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisykles šioje srityje.

Vis dėlto reikia pastebėti, kad, net ir suvienodinus valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normas asmens teisinio statuso srityje, tarptautinio koordinavimo problema, kylanti dėl suinteresuoto asmens dvigubos (valstybių narių) pilietybės, būtų išspręsta tik su sąlyga, jog taikytinos teisės nustatymo kriterijus nebūtų vien suinteresuoto asmens pilietybė. Priešingu atveju – susidarytų analogiška situacija kaip po Sprendimo *Garcia Avello*.

Kitą, manytina, efektyvesnį būdą šiai problemai spręsti siūlo Prancūzijos ir Italijos tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovai E. Pataut ir S. Bariatti. Pasak jų, siekiant užtikrinti asmens teisinio statuso stabilumą, tinkamiausias kriterijus teisei, taikytinai šeimos pavardės sudarymo srityje, nustatyti yra suinteresuotų asmenų valia, kitaip sakant, tokiose situacijose, kaip nagrinėta *Garcia Avello* byloje, reikėtų numatyti taikytinos teisės pasirinkimo galimybę. Tai reiškia, kad asmenims, turintiems dvigubą valstybių narių pilietybę, turėtų būti leidžiama pasirinkti bet kurios iš jų pilietybės valstybių teisės taikymą[493], šiuo tikslu neatsisakant tradicinių pilietybių kolizijų sprendimo taisyklių, kaip tą siūlo P. Lagarde[494].

---

[493] PATAUT, E. *supra*, note 433, p. 625. Pastebėtina, kad šia prasme reikėtų kalbėti apie tarptautinės privatinės teisės privatizaciją dėl ES pirminės teisės įtakos, kuri atsispindi ir ES antrinėje teisėje (pvz., Paveldėjimo reglamente). Plačiau apie tai žr. *supra*, 3.2.2.1. Poskyryje ir BARIATTI, S. *supra*, note 472, p. 18.

[494] Šiuo aspektu pastebėtina, jog P. Lagarde (LAGARDE, P. *supra*, note 415, p. 29) siūlė atsisakyti bendro pobūdžio pilietybių kolizijų sprendimo taisyklių ir kiekvienu atveju taikyti tą, kuri yra tinkamiausia, atsižvelgiant į kolizinės normos, kurios ryšys – pilietybė, prigimtį, tikslą. Tiesa, pastebėtina, jog šis autoriaus pasiūlymas, greičiausiai dėl to, jog neužtikrina taikytinos teisės numatomumo ir todėl negalėtų būti laikomas tinkamu, neįtvirtintas paties autoriaus pateiktame ES tarptautinės privatinės teisės kodekso projekte (ES tarptautinės privatinės teisės kodekso projekto tekstas pateiktas P. Lagarde straipsniuose (LAGARDE, P. En guise de synthèse. In FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011, p. 365–376 ir LAGARDE, P. Embryon de Règlement portant Code Européen de droit international privé. *RabelsZ*, vol. 75, 2011, p. 673–676). Priešingai – ES tarptautinės privatinės teisės kodekso projekto 114 straipsnyje siūloma įtvirtinti dvi pilietybių kolizijų sprendimo taisykles, išplaukiančias iš ESTT praktikos (kurios, kaip jau minėta, iš esmės neišsprendžia tarptautinio koordinavimo problemos): a) tais atvejais, kai asmuo turi valstybės narės ir trečiosios valstybės pilietybę, siūloma atsižvelgti tik į pirmąją; b) tais atvejais, kai asmuo turi dviejų valstybių narių pilietybę, įtvirtinamas vienodo jų vertinimo reikalavimas. Ilgesnėje šio straipsnio versijoje, kuri pateikta Europos tarptautinės privatinės teisės darbo grupės (angl. *European Group for Private International Law*) 21 susitikimo

Be abejo, siekiant užtikrinti, jog suinteresuoti asmenys, turintys dvigubą pilietybę, kiekvienu atveju (kiek tai susiję su asmens teisiniu statusu ar šeimos teise) nesiremtų ta pilietybe, kuri jiems palanki (angl. *nationality shopping*), šio pasirinkimo galimybė turėtų būti apribota. Viena vertus, ji neturėtų būti išplėsta į kitas asmens teisinio sritis, pavyzdžiui, atstovavimo neveiksniam asmeniui[495]. Arba, kaip tai išplaukia iš ES antrinės teisės aktų kitose srityse (pvz., Paveldėjimo reglamento), toks pasirinkimas galėtų būti apribotas laiko momentu (pvz., asmeniui galėtų būti leidžiama rinktis pilietybės, turėtos pavardės įgijimo, arba prašymo pripažinti įgytą pavardę pateikimo momentu, valstybės teisę) arba galėtų būti siejamas su kitais sąsajos kriterijais, pavyzdžiui, gyvenamąja vieta, pavardę įregistravusios institucijos buvimo vieta.

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad ES antrinėje teisėje galimybė pasirinkti teisę, taikytiną šeimos pavardės nustatymo srityje, kol kas nenumatyta, kai kurių mokslininkų teigimu, šiuo atveju tiksliau būtų kalbėti ne apie teisės pasirinkimą, o „pasirenkamąjį pripažinimą“, t. y. suinteresuotų asmenų valia turėtų lemti, kuris *iš konkuruojančių* (t. y. ne bet koks) valstybių narių valdžios institucijų sprendimų bus taikomas jų atžvilgiu[496].

(vykusio 2011 m. rugsėjo 16–18 d. Briuselyje) Ataskaitos Antrajame priede (*supra*, note 483), papildomai siūloma įtvirtinti šio straipsnio 4 ir 6 dalis, numatant, jog tais atvejais, kai asmuo turi dvigubą pilietybę, o ES tarptautinės privatinės teisės kodeksas jam leidžia pasirinkti pilietybės valstybės teisės taikymą, asmuo gali rinktis bet kurios pilietybės valstybės teisę. Jei pilietybės valstybės teisės taikymą lemia ne asmens pasirinkimas, o imperatyvi ES tarptautinės privatinės teisės kodekso taisyklė ir suinteresuotas asmuo turi dvigubą pilietybę, turi būti taikoma jo efektyvios pilietybės valstybės teisė.

[495] QUIÑONES ESCÁMEZ, A. Derecho comunitario, derechos fundamentales y denegación del cambio de sexo y apellidos: ¿un orden público europeo armonizador? (a propósito de las SSTJCE, asuntos K.B. y García Avello). *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, 2004, p. 527.

[496] LEHMANN, M. What's in a Name? Grunkin–Paul and Beyond. *Yearbook of PIL*, Vol. X, 2008, p. 159–160. Autorius teisingai pastebi, jog asmens valios elemento įvedimas į pripažinimo sritį yra naujas tarptautinėje privatinėje teisėje, tačiau pageidautinas ES teisės požiūriu: a) jį taikant, nekils klausimas dėl to, kuris taikytinos teisės nustatymo kriterijus (pilietybė ar gyvenamoji vieta), yra tinkamesnis; b) jo taikymas leis išvengti situacijų, kai pavardės suteikimo srityje būtų taikomas ankstesnio akto pripažinimo principas, tokiu būdu išvengiant *law shopping* ir atsitiktinių nepageidautinų pasekmių; c) jį taikant, šalių autonomijos principo taikymo sritis bus išplėsta pavardžių reguliavimo santykiams. Kitaip sakant šie santykiai neteks viešosios teisės elementų ir bus pripažįstami kaip susiję su privačiu asmeniu. Pastebėtina, kad po Sprendimo *Garcia Avello*, ši galimybė įtvirtinta Belgijos teisėje (Code de droit international privé, article 39 (tekstas su komentarais: X, Le nouveau droit

Galiausiai pastebėtina, jog kai kurie specialistai, siūlydami suvienodinti kolizines taisykles ES lygiu, kartu pateikia ir alternatyvius problemos sprendimo būdus. Pavyzdžiui, pasak J. Basedow, siekiant užtikrinti asmens teisinio statuso (*Garcia Avello* atveju – šeimos pavardės) stabilumą ir tęstinumą visoje ES, užtektų, kad visos valstybės narės (įskaitant pilietybės valstybę) pripažintų asmens pavardę, kuri jam buvo suteikta ir įregistruota gimimo ar gyvenamosios vietos valstybėje narėje[497].

Pastebėtina, jog būtent šį pripažinimo reikalavimą siūloma įtvirtinti ir ES tarptautinės privatinės teisės kodekso projekto[498] 145 straipsnyje: „Situacija, kuri teisėtai sukurta kitoje valstybėje narėje ir patvirtinta valdžios institucijos aktu, turi būti pripažįstama kitose valstybėse narėse, neatsižvelgiant į taikytą teisę“. Maža to, tokio reikalavimo, nors kol kas[499] formaliai ir neįtvirtinto ES pozityviojoje teisėje, bet aiškiai įtvirtinto ESTT Sprendime *Grunkin and Paul* jau laikosi ir kai kurių valstybių narių, pavyzdžiui, Vokietijos, valdžios institucijos[500].

Grįžtant prie teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės principo suderinamumo su ES pirmine teise problematikos, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog ESTT praktikos analizė neleidžia vienareikšmiškai pripažinti, jog šio principo taikymas visada bus nesuderinamas su ES pirmine teise. Priešingai – teismo vietos valstybės pirmenybės principo taikymas *per se* negali būti laikomas diskriminuojančiu.

Šiuo aspektu pastebėtina, jog, jei analogiškoje situacijoje, kaip nagrinėta *Garcia Avello* byloje, ieškovai būtų siekę Belgijoje įregistruoti pavardę, sudarytą pagal Belgijos, o ne Ispanijos taisykles, tai teismo vietos

---

international privé belge. *Journal des tribunaux*, No. 6173, 2005, p. 173–203). Prieiga per internetą: <http://www.dipulb.be/fileadmin/user_files/JT_Boularbah_CODIP.pdf> [žiūrėta: 2012-08-22].

497 BASEDOW, J. *supra*, note 471, p. 437.

498 ES tarptautinės privatinės teisės kodekso projektas, *supra*, note 494.

499 Šiuo aspektu pastebėtina, jog Komisija jau pradėjo apklausą dėl viešųjų dokumentų pripažinimo principo įtvirtinimo (*supra*, note 164).

500 Žr., pvz., 2010 m. rugsėjo 23 d. Vokietijos civilinės būklės aktų registro sprendimą KG 23 September 2010, StAZ 2011, kuriuo pripažinimo principas išplėstas ir į vaiko kilmės nustatymo sritį.

valstybės pilietybės pirmenybės principo taikymas nebūtų lėmęs su ES pirmine teise nesuderinamos suinteresuotų asmenų diskriminacijos[501]. Kita vertus, kaip jau minėta, vienodas skirtingoje situacijoje esančių asmenų, turinčių tik Belgijos pilietybę, ir dvigubą pilietybę turinčių asmenų vertinimas galėtų būti laikomas suderinamu su ES pirmine teise, jei jis būtų proporcingas ir objektyviai pagrįstas. Kitaip sakant, šio principo taikymas bus nesuderinamas su ES pirmine teise tik tais atvejais, kai suinteresuoti asmenys remsis ne teismo (ar kitos valdžios institucijos) buvimo vietos valstybės narės, o kitos valstybės narės pilietybe.

Galiausiai pastebėtina, jog kalbėti apie teismo vietos valstybės pirmenybės principo taikymo draudimą ES kontekste negalima dar ir todėl, jog, kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos[502], valstybėms narėms nedraudžiama taikyti teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės, lygiai kaip ir efektyvios pilietybės pirmenybės, principo tais atvejais, kai asmuo turi dvigubą ES valstybės narės ir trečiosios valstybės pilietybę.

3.2.3.3. Poskyrio apibendrinimas

Apibendrinant šį poskyrį, konstatuotina, jog efektyvios pilietybės valstybės ir teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės principus situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės sritį, valstybės narės turi taikyti taip, kad nepažeistų ES piliečių teisių, ypatingą dėmesį skirdamos suinteresuotų asmenų valiai. Kitaip sakant, pozityvios pilietybių kolizijos[503] turi būti sprendžiamos ne *in abstracto*, bet *in concreto* ir privalo užtikrinti ne glaudžiausią asmens ryšį su valstybe, kurios pilietybę jis turi ir kurios teisė dėl to yra taikoma, bet ES pirminės teisės tikslų[504] (ypač ES piliečių teisių

[501] Pastebėtina, jog ir šiuo atveju akivaizdu, kad ES pirminė teisė lemia valstybių narių tarptautinės privatinės teisės privatizaciją, kadangi nacionalinių kolizinių taisyklių atitikties ES pirminei teisei vertinimas iš esmės priklauso nuo privačių asmenų valios.
[502] 1999 m. lapkričio 11 d. Sprendimo *Mesbah*, C-179/98, Rink. p. I-07955, 39 punktas.
[503] Šiuo aspektu žr. ir *supra*, note 483.
[504] Kiek tai susiję su ES pirminės teisės tikslais žr. LAGARDE, P. *supra*, note 447, p. 193.

apsaugos) pasiekimą, kas reikalauja lanksčiai taikyti minėtus principus, tačiau neturi įtakos jų turiniui.

3.2.4. Pilietybės ir kitų sąsajos kriterijų konkurencija ES pirminės teisės požiūriu

3.2.4.1. Sąsajos kriterijų lygiavertiškumas

Sprendimas *Garcia Avello* iškėlė daugiau klausimų nei pateikė atsakymų. ESTT, nurodęs, jog asmenys, turintys dvigubą pilietybę, negali būti prilyginti asmenims, turintiems tik vienos valstybės narės pilietybę, kartu netiesiogiai pripažino ir poreikį užtikrinti vienodą jų teisinio statuso, įgyto skirtingose valstybėse narėse, vertinimą. Vis dėlto pritaikyti šį reikalavimą praktikoje, t. y. užtikrinti vienodą asmens teisinio statuso vertinimą *visose* valstybėse narėse, yra gan sudėtinga ne tik dėl aukščiau aptartų pilietybių kolizijų sprendimo principų taikymo skirtumų situacijose, patenkančiose į ES teisės taikymo sritį[505], bet ir dėl valstybėse narėse galiojančių daugiašalių kolizinių taisyklių, taikomų ir pripažįstant užsienyje įgytą asmens teisinį statusą, ir, žinoma, materialinės teisės[506] skirtumų.

Kaip jau minėta[507], asmens teisinio statuso srityje valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje konkuruoja du pagrindiniai ginčo su užsienio elementu lokalizavimo kriterijai – *pilietybė ir gyvenamoji vieta*. ES teisės aktų leidėjas kol kas nenusprendė, kuris iš šių kriterijų yra tinkamesnis ES tikslams pasiekti, maža to, kaip tai išplaukia iš pirmiau nagrinėtos ESTT praktikos, valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės, kurios nurodo pilietybės valstybės teisės taikymą, *per se* nelaikytinos nesuderinamomis su ES pirmine

---

[505] Žr. *supra,* 3.2.3. Poskyrį „ES pirminės teisės įtaka daugiašalių kolizinių taisyklių, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, taikymui: pilietybių kolizijų sprendimas“.

[506] Valstybių narių teisės normos šeimos pavardės nustatymo srityje įtvirtina ne tik įvairius pavardžių sudarymo būdus, bet skiriasi ir galimybės pasirinkti pavardę apimties požiūriu. Pavyzdžiui, sudėtinės pavardės (susidedančios iš abiejų tėvų pavardžių) vienose valstybėse narėse yra draudžiamos, kitose – leidžiamos, dar kitose – privalomos. Palyginimui žr. GA F. G. Jacobs Išvadą byloje *Garcia Avello* (*supra*, note 438).

[507] Žr. *supra,* 3.1.2. Poskyryje „Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifika – netinkamas argumentas”.

teise, todėl, vadovaujantis vienodo požiūrio principu, *pilietybei ir gyvenamajai vietai* turi būti suteikta lygiavertė reikšmė[508], o *valstybės narės yra laisvos nuspręsti, kokį sąsajos kriterijų taikyti*. Natūraliai kyla klausimas, kaip užtikrinti ES piliečių laisvo judėjimo teises tuo atveju, kai dėl vienoje valstybėje narėje taikomo pilietybės, kitoje – gyvenamosios vietos (ar kito) sąsajos kriterijaus, keičiasi asmens, judančio ES viduje, teisinis statusas, kas, pasak ESTT, gali trukdyti įgyvendinti jo SESV 21 straipsnyje įtvirtintą teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje.

Į šį klausimą ESTT iš dalies atsakė Sprendime *Grunkin and Paul*. Pagrindinėje byloje ginčas kilo dėl to, jog Vokietijos institucijos atsisakė įregistruoti Vokietijos piliečių vaiko, gimusio Danijoje, pavardę, sudarytą pagal Danijos taisykles (Grunkin–Paul), remdamosi tuo, jog pagal pagrindinėje byloje taikomas Vokietijos tarptautinės privatinės teisės taisykles asmens, turinčio Vokietijos pilietybę, pavardė turi būti sudaroma pagal Vokietijos, kaip jo pilietybės valstybės, materialinę teisę. Kitaip sakant, net jeigu toks asmuo gimė ir įprastai gyvena kitoje valstybėje narėje (nagrinėjamu atveju – Danijoje), kurios materialinė teisė jam taikoma pagal šios valstybės kolizines normas, įregistruoti jo pavardę Vokietijoje galima, tik jei ji atitinka ir Vokietijos (asmens pilietybės valstybės) materialinę teisę.

Sprendime *Grunkin and Paul,* atsakydamas į Vokietijos teismo klausimus, ESTT pirmiausia dar kartą pabrėžė, jog tai, kad valstybėje narėje, kurios pilietis yra suinteresuotasis asmuo, jis priverstas turėti kitokią pavardę nei ta, kuri jam buvo suteikta ir įregistruota gimimo ir gyvenamosios vietos

[508] *Contra* L. d'Avout (D'AVOUT, L. Sprendimo *Grunkin and Paul* komentaras. *Journal de Droit International* (*Clunet),* no. 1, 2009, p. 210), kuris, komentuodamas *Grunkin and Paul* Sprendimą, nurodo, jog ESTT Sprendimai, kuriais pilietybės valstybė įpareigojama pripažinti asmens pavardę, įgytą pagal gyvenamosios valstybės narės teisę, reiškia, kad ESTT pirmenybę teikia gyvenamosios vietos, o ne pilietybės sąsajos kriterijui. Vis dėlto, kaip tą patvirtina ir GA E. Sharpston išvada šioje byloje (*supra*, note 467), su šia nuomone negalima sutikti.Kaip tai išplaukia iš sisteminės ESTT praktikos asmens teisinio statuso srityje analizės, analogišką pareigą pripažinti asmens pavardę, įgytą jo pilietybės valstybėje narėje, turi ir jo gyvenamosios vietos valstybė narė. Kitaip sakant, ES pirminės teisės požiūriu suinteresuoto asmens pasirinkimas, o ne jo vienokia ar kitokia sąsaja su tam tikra valstybe nare, yra lemiamas kriterijus pripažįstant asmens teisinį statusą, įgytą kitoje valstybėje narėje.

valstybėje narėje, gali trukdyti įgyvendinti SESV 21 straipsnyje įtvirtintą teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje: skirtingų pavardžių turėjimas skirtingose valstybėse narėse gali sukelti rimtų nepatogumų atitinkamiems asmenims tiek profesiniame, tiek privačiame gyvenime, visų pirma dėl sunkumų vienoje valstybėje narėje, kurioje jie gyvena, pasinaudoti aktų arba dokumentų, surašytų kitoje valstybėje narėje, kurios piliečiai jie yra, pripažįstama pavarde, sukuriamais teisiniais padariniais[509]. Kitaip sakant, ESTT pripažino, jog dviejų valstybių narių skirtingų tarptautinės privatinės teisės taisyklių vienalaikio taikymo nulemti laisvo judėjimo teisėmis besinaudojančio asmens pavardės skirtumai yra nesuderinami su jo teisėmis, išplaukiančiomis iš ES pilietybės.

Vis dėlto, kaip ir ankstesnėje praktikoje, šiame Sprendime ESTT nesprendė, kuris sąsajos kriterijus – pilietybė ar gyvenamoji vieta – turėtų būti taikomas pavardės nustatymo srityje (t. y. nepaneigė nė vieno iš jų taikymo galimybės), tačiau nurodė, kad valstybių narių argumentai dėl Vokietijos kolizines taisyklės, kuri nurodo pilietybės valstybės teisės taikymą, *nėra tokie svarbūs*[510], kad galėtų pateisinti valstybės narės kompetentingų valdžios institucijų atsisakymą pripažinti kitoje valstybėje narėje, kurioje vaikas gimė ir nuo gimimo gyvena, nustatytą ir įregistruotą jo pavardę[511].

Tokiu būdu, tarsi atsakydamas į doktrinoje išsakytą kritiką dėl *Garcia Avello* sprendimo neišbaigtumo, ESTT aiškiai nurodė, kad, siekiant užtikrinti asmens teisinio statuso stabilumą, asmens pavardė, suteikta jo gyvenamosios vietos valstybėje narėje, *turėtų būti pripažinta* jo pilietybės valstybėje narėje (ir

---

[509] Sprendimo *Garcia Avello* (*supra,* note 19) 36 punktas; Sprendimo *Grunkin and Paul* (*supra,* note 23) 23–24 punktai.

[510] Ši formuluotė galėtų būti aiškinama dvejopai. Viena vertus, ji leidžia manyti, jog tam tikrais atvejais galėtų būti svarbių argumentų, kurie pateisintų pilietybės, kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijaus, „viršenybę“ nuolatinės gyvenamosios vietos atžvilgiu. Kita vertus, galima būtų teigti, jog valstybėms narėms leidžiama atsisakyti pripažinti kitoje valstybėje narėje įgytą statusą, jei toks atsisakymas gali būti pagrįstas pagal ESTT praktikoje įtvirtintus principus. Vis dėlto, kaip tai išplaukia iš vėlesnės ESTT praktikos, teisingas yra tik antrasis šiame ESTT Sprendime įtvirtintos formuluotės aiškinimas.

[511] Sprendimo *Grunkin and Paul* (*supra,* note 23) 31punktas.

visose kitose), nepaisant to, kad taikyta materialinė teisė yra kitos valstybės nei ta, į kurią nukreipia pripažįstančiosios valstybės kolizinės taisyklės.

Apibendrinant galima pripažinti, jog šiame Sprendime ESTT aiškiai atskyrė dvi daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymo situacijas: asmens teisinio statuso įgijimo ir kitoje valstybėje narėje įgyto teisinio statuso pripažinimo.

3.2.4.2. Skirtingas tų pačių kolizinių taisyklių taikymo vertinimas ES pirminės teisės požiūriu: teisinio statuso įgijimas ir pripažinimas

Kaip tai išplaukia iš pirmiau analizuotos ESTT praktikos, tais atvejais, kai asmuo siekia įgyti tam tikrą teisinį statusą valstybėje narėje, jos institucijos iš esmės gali be apribojimų taikyti šios valstybės narės tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas daugiašales kolizines taisykles ir jų nurodytą materialinę teisę[512]. Vis dėlto tais atvejais, kai asmuo siekia, kad jo teisinis statusas, įgytas kitoje valstybėje narėje, būtų pripažintas teismo vietos valstybėje, ES pirminė teisė, kaip ji aiškinama ESTT praktikoje, draudžia atsisakyti pripažinti šį asmens teisinį statusą vien dėl to, kad jis įgytas taikant kitos valstybės materialinės teisės normas nei tos, kurių taikymą (pagal kitokį sąsajos kriterijų) nurodo teismo vietos valstybės kolizines taisyklės[513].

Vadinasi, tais atvejais, kai reikia užtikrinti ES pirminėje teisėje įtvirtintas ES piliečių teises, nacionalinės teisės normos turi būti taikomos su ES pirmine teise suderinamu būdu, kas reiškia, jog pirmenybė turėtų būti

---

[512] Sprendimo *Grunkin and Paul* (*supra,* note 23) 20 punktas: „[k]adangi šis vaikas ir jo tėvai turi tik Vokietijos pilietybę ir kadangi nustatant pavardę pagrindinėje byloje nagrinėjama Vokietijos kolizinė norma nurodo Vokietijos materialinę teisę, reglamentuojančią pavardes, šio vaiko pavardės nustatymas Vokietijoje pagal šios valstybės narės teisės aktus negali būti laikomas diskriminacija dėl pilietybės.“ Analogišką išvadą būtų galima daryti ir tais atvejais, jei kiltų klausimas dėl Danijoje nuolatinę gyvenamąją vietą turinčio asmens pavardės sudarymo ir atitinkamai Danijos kolizinių taisyklių, nurodančių Danijos, kaip gyvenamosios vietos valstybės, materialinės teisės taikymą.

[513] *Supra*, note 466, p. 86. Pastebėtina, jog analogiškas draudimas nepripažinti (reikalavimas pripažinti) išplaukia ir iš ES antrinės teisės aktų teismų sprendimų pripažinimo srityje analizės: nė viename iš jų nėra įtvirtinta valstybės narės teisė atsisakyti pripažinti kitos valstybės narės teismo sprendimą remiantis tuo, kad pastarasis taikė kitos valstybės materialinę teisę nei nurodo valstybės narės, kurioje prašoma pripažinti sprendimą, tarptautinės privatinės teisės normos.

teikiama ne automatiškam valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisyklių taikymui, o ES pirminėje teisėje įtvirtintam laisvo judėjimo principui. Kitaip sakant, jei tam, kad būtų pasiekti ES pirminės teisės tikslai, reikia netaikyti daugiašalės kolizinės taisyklės, valstybė narė turi vykdyti šį reikalavimą.

3.2.4.3. Sąlyginis valstybių narių pareigos pripažinti asmens teisinį statusą, įgytą kitoje valstybėje narėje, pobūdis

Panašiai kaip ir Sprendimas *Garcia Avello,* Sprendimas *Grunkin and Paul*, deja, neišsprendė visų tarptautinio koordinavimo problemų, susijusių su ES piliečių teisinio statuso tęstinumo užtikrinimu visoje ES, kadangi neįtvirtino absoliučios valstybių narių pareigos pripažinti asmens teisinį statusą, įgytą kitoje valstybėje narėje. Kaip tai išplaukia iš Sprendimo *Grunkin and Paul* 38 punkto[514] valstybės narės dėl rimtų priežasčių (pavyzdžiui, prieštaravimo viešajai tvarkai) ir toliau gali atsisakyti pripažinti asmens pavardę, įgytą kitoje valstybėje narėje. Maža to, sąlyginį pareigos pripažinti pobūdį patvirtina ir vėlesnė ESTT praktika.

Sprendimas Sayn–Wittgenstein[515]

Pagrindinėje byloje apeliantė *Ilonka Sayn–Wittgenstein* prašė panaikinti Austrijos kompetentingos institucijos priimtą sprendimą dėl apeliantės pavardės įrašo gimimų knygoje ištaisymo: Vokietijoje suteikta ir Austrijoje patvirtinta pavardė, sudaryta pagal apeliantės pilietybės valstybės teisę, kurios taikymą nurodė tiek Vokietijos, tiek Austrijos daugiašalės kolizines taisyklės (*Fürstin von Sayn–Wittgenstein),* Austrijoje buvo ištaisyta į *Sayn-Wittgenstein.* Bylą nagrinėjęs Austrijos teismas kreipėsi į ESTT prašydamas išaiškinti, ar SESV 21 straipsniui neprieštarauja Austrijos teisės norma, pagal kurią valstybės narės

[514] „Teisingumo Teismui nebuvo nurodyta jokia konkreti priežastis, galinti tam tikromis aplinkybėmis neleisti pripažinti Danijoje suteiktos ir įregistruotos vaiko Leonhard Matthias pavardės, kaip antai, šios pavardės prieštaravimas Vokietijos viešajai tvarkai.“

[515] *Supra*, note 250.

kompetentingos valdžios institucijos atsisako pripažinti įvaikinto (pilnamečio) asmens pavardę dėl to jog joje yra valstybėje narėje draudžiamas vartoti aristokratiškas titulas, nustatytas kitoje valstybėje narėje.

Atsakydamas į Austrijos teismo klausimus, Sprendime *Sayn–Wittgenstein* ESTT pažymėjo, jog ES piliečių laisvo judėjimo teisių kontekste su viešąja tvarka susijusios objektyvios priežastys (panašiai kaip tarptautinėje privatinėje teisėje taikoma viešosios tvarkos išlyga) gali pateisinti atsisakymą pripažinti valstybės narės piliečio pavardę, suteiktą kitoje valstybėje narėje, su sąlyga, kad toks atsisakymas yra proporcingas siekiamam tikslui. Kartu ESTT nurodė, jog valstybės narės siekis užtikrinti asmenų lygybės principą, draudžiant savo piliečiams įgyti, turėti ar naudoti aristokratiškus titulus arba aristokratiškumą nurodančius elementus, dėl kurių kitiems galėtų susidaryti įspūdis, kad tokią pavardę turintis asmuo turi tokį rangą, nėra neproporcinga priemonė. Kitaip sakant, SESV 21 straipsnis aiškintinas kaip nedraudžiantis tokių valstybių narių priemonių, kuriomis atsisakoma pripažinti visą šios valstybės piliečio pavardę, kuri buvo nustatyta kitoje valstybėje narėje, kurioje šis pilietis gyvena, jeigu šioje pavardėje yra aristokratiškas titulas, kuris pilietybės valstybėje narėje neleidžiamas pagal jos konstitucinę teisę, kai šios priemonės pateisinamos su viešąja tvarka susijusiais pagrindais, yra būtinos ir proporcingos.

Šiuo aspektu reikia pastebėti, jog, nors, skirtingai nei Sprendime *Grunkin and Paul,* šioje byloje abiejų valstybių narių (Austrijos ir Vokietijos) daugiašalės kolizinės taisyklės nurodė suinteresuoto asmens pilietybės valstybės (Vokietijos) teisės taikymą[516], manytina, kad ESTT Sprendime pateiktas atsakymas į Austrijos teismo klausimus, galėtų būti taikomas ir tais atvejais, jei Austrijos ir Vokietijos daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijai skirtųsi. Maža to, Sprendimas *Sayn–Wittgenstein* dar kartą patvirtino, kad dėl sąlyginio

[516] Kitaip nei Vokietija byloje *Grunkin and Paul*, Austrija nekvestionavo Vokietijoje suteiktos pavardės remdamasi tuo, kad Austrijos daugiašalė kolizinė taisyklė nurodo kitos valstybės narės materialinės teisės taikymą.

pareigos pripažinti asmens teisinį statusą, įgytą kitoje valstybėje narėje, pobūdžio visiškai išspręsti tarptautinio koordinavimo problemas vien tik suvienodinant valstybių narių kolizines taisykles būtų neįmanoma. Todėl, siekiant šio tikslo, reikėtų papildomai apriboti ir pagrindus, kurie pateisintų valstybių narių atsisakymą pripažinti.

Sprendimas Vardyn[517]

Pagrindinėje byloje Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas, nagrinėdamas ginčą tarp Lietuvos Respublikos pilietės Malgožatos Runevič–Vardyn ir jos sutuoktinio Lenkijos piliečio Łukasz Paweł Wardyn, iš vienos pusės, bei Vilniaus miesto savivaldybės administracijos, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ir Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Teisės departamento Civilinės metrikacijos skyriaus, iš kitos pusės, kuris kilo dėl pastarojo atsisakymo pakeisti pareiškėjų pagrindinėje byloje vardus ir pavardes, įrašytus šio skyriaus jiems išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, kreipėsi į ESTT prašydamas išaiškinti, ar SESV 18 ir 21 straipsniai turėtų būti aiškinami kaip draudžiantys kompetentingoms valstybės narės valdžios institucijoms taikant nacionalinės teisės aktus, pagal kuriuos asmens vardai ir pavardės tos valstybės civilinės būklės aktų įrašuose gali būti rašomi tik laikantis valstybinės kalbos rašybos taisyklių, atsisakyti pakeisti asmens vardo ir pavardės transkripciją, juos užrašant tik valstybinės kalbos rašmenimis, nenaudojant skirtingose kalbose vartojamų diakritinių ženklų, ligatūrų ir kitų lotyniškosios abėcėlės raidžių modifikacijų.

Skirtingai nei pirmiau analizuotuose ESTT Sprendimuose, šioje byloje nagrinėta situacija nėra įprastinė asmens teisinio statuso pripažinimo situacija dėl kelių priežasčių. Pirma, Lietuvos Respublikos institucijų buvo prašoma ne įregistruoti, o ištaisyti ankstesniuose Lietuvos Respublikos valdžios institucijų

[517] *Supra*, note 46.

išduotuose dokumentuose (gimimo liudijime ir santuokos liudijime) įrašytą suinteresuoto asmens pavardę taip, kad ji atitiktų vėlesniuose Lenkijos institucijų dokumentuose (gimimo liudijime ir santuokos liudijime) pagal Lenkijos rašybos taisykles įrašytą pavardę. Antra, skirtingai nei anksčiau nagrinėtu atveju (byloje *Grunkin and Paul*), kai asmens teisinis statusas buvo įregistruotas tik vienos valstybės narės valdžios institucijų išduotuose dokumentuose, šiuo atveju akivaizdžiai kilo valstybių narių valdžios institucijų išduotų *dokumentų kolizija*. Trečia, šiuo atveju Lietuvos valdžios institucijų atsisakymą patenkinti suinteresuoto asmens prašymą lėmė Lietuvos, t. y. kompetentingos valdžios institucijos buvimo vietos valstybės, materialinės teisės taikymas, kurį lėmė netradicinė tarptautinės privatinės teisės taisyklė – *lex auctoris regit actum.* Vis dėlto, nepaisant šių skirtumų, ES pirminės teisės įtakos tarptautinei privatinei teisei požiūriu šis Sprendimas gali būti prilygintas pirmiau nagrinėtiems ESTT Sprendimams dėl kelių priežasčių.

Pirma, panašiai kaip ir ankstesnėje praktikoje[518], Sprendimo *Vardyn* 76 punkte ESTT nurodė, kad atsisakymas pagal taikytinus nacionalinės teisės aktus pakeisti bendrą pareiškėjų pagrindinėje byloje pavardę gali būti laikomas SESV 21 straipsnyje pripažintų laisvių ribojimu tik tada, kai jis suinteresuotiesiems asmenims gali sukelti „rimtų administracinių, profesinių ir asmeninių nepatogumų“[519].

---

[518] Sprendimo *Garcia Avello* (*supra,* note 19) 36 punktas ir Sprendimo *Grunkin and Paul* (*supra,* note 23) 23–28 punktai.

[519] Tiesa, skirtingai nei ankstesnėje praktikoje, Sprendime *Vardyn* ESTT nevertino, ar nacionalinės priemonės riboja ES piliečių teises, bet įpareigojo nacionalinį teismą atlikti tokį vertinimą (Sprendimo *Vardyn* rezoliucinė dalis: „<...> nedraudžiama kompetentingoms valstybės narės valdžios institucijoms tokiomis, kaip antai pagrindinės bylos, aplinkybėmis, taikant tokius nacionalinės teisės aktus, atsisakyti pakeisti bendrą Sąjungos piliečių sutuoktinių pavardę, kuri įrašyta vieno iš šių piliečių kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, laikantis tos valstybės rašybos taisyklių su sąlyga, jei atsisakymas šiems Sąjungos piliečiams nesukelia rimtų administracinių, profesinių ir asmeninių nepatogumų, o tai turi nustatyti teismas, pateikęs prašymą priimti prejudicinį sprendimą. Jei atsisakymas sukelia tokių nepatogumų, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat turi patikrinti, ar toks atsisakymas yra būtinas siekiant apsaugoti nacionalinės teisės aktais ginamus interesus ir yra proporcingas teisėtai siekiamam tikslui, <…>“). Palyginimui žr. Sprendimo *Grunkin and Paul* (*supra,* note 23) 23–29 punktus, kuriuose ESTT konstatuoja laisvo judėjimo ribojimo egzistavimą.

Antra, ESTT nurodė, jog valstybės narės negali nepripažinti kitoje valstybėje narėje asmens įgyto teisinio statuso (atsisakymas pripažinti gali būti išreikštas ir atsisakymo ištaisyti civilinės būklės aktų įrašus būdu) vien dėl to, kad jų tarptautinės privatinės teisės normos nurodo kitos valstybės materialinės teisės taikymą, išskyrus tuos atvejus, jei toks atsisakymas yra pateisinamas ir proporcingas[520].

Trečia, ESTT aiškiai nurodė, jog Lietuvos Respublikos teisės aktais siekiamas tikslas – apsaugoti valstybinę kalbą – iš principo yra teisėtas ir gali pateisinti SESV 21 straipsnyje numatytos teisės laisvai judėti ir apsigyventi apribojimus, maža to, į jį galima atsižvelgti ieškant pusiausvyros tarp teisėtų interesų ir Sąjungos teisėje pripažįstamų teisių[521].

Galiausiai Sprendime *Vardyn* ESTT pripažino, jog Lietuvos valdžios institucijų atsisakymas pakeisti Sąjungos piliečio, turinčio kitos valstybės narės pilietybę, santuokos liudijimą taip, kad jo vardai liudijime būtų užrašyti su diakritiniais ženklais, kurie naudojami jo kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, laikantis tos valstybės narės valstybinės kalbos rašybos taisyklių, yra proporcingas siekiamam tikslui, todėl nepažeidžia SESV 21 straipsnio[522].

Taigi, apibendrinant pirmiau analizuotą ESTT praktiką, reikia pripažinti, jog valstybių narių pareiga pripažinti asmens teisinį statusą, įgytą kitoje valstybėje narėje, nėra absoliuti.

3.2.4.4. ES piliečių teisinio statuso stabilumo užtikrinimo alternatyvos

Atsižvelgiant į galiojančios ES valstybių narių tarptautinės ir materialinės teisės skirtumus bei sąlyginį valstybių narių pareigos pripažinti asmens teisinį statusą, teisėtai įgytą kitoje valstybėje narėje pobūdį, akivaizdu,

[520] Sprendimo *Vardyn* (*supra*, note 46) rezoliucinė dalis.
[521] *Ibid.*, 87 punktas.
[522] *Ibid.*, rezoliucinė dalis.

jog, siekiant iki galo išspręsti tarptautinio koordinavimo problemas, vien tik tiesioginio ES pirminės teisės taikymo nepakanka. Kitaip sakant, nors ESTT praktikoje pripažįstama, jog ES pirminė teisė įpareigoja valstybes nares užtikrinti asmens teisinio statuso, įgyto kitoje valstybėje narėje, tęstinumą (pripažinimą) šiam asmeniui naudojantis laisvo judėjimo teisėmis, ESTT nepateikia jokių konkrečių nurodymų dėl to, *kaip* šis reikalavimas turėtų būti įgyvendintas praktikoje. Todėl galima išskirti keletą alternatyvių praktinių[523] šios problemos sprendimo būdų ir pasiūlyti ES teisės aktų leidėjui:

a) suvienodinti valstybių narių kolizines taisykles fizinio asmens teisinio statuso srityje, kai įmanoma (t. y. kai toks pasirinkimas nepažeistų trečiosios šalies, pvz., vaiko, interesų), numatant galimybę suinteresuotiems asmenims pasirinkti taikytiną teisę, su sąlyga, kad taikytinos teisės nustatymo kriterijumi nebūtų pasirenkama suinteresuoto asmens pilietybė. Arba, pasirinkus pilietybės kriterijų, jį reikėtų derinti su kitais taikytinos teisės nustatymo kriterijais (pvz., teismo vieta), arba papildomai numatyti galimybę suinteresuotiems asmenims pasirinkti, kurios pilietybės valstybės teisė jiems turėtų būti taikoma. Manytina, kad būtent pastarasis sprendimas (beje, reiškiantis tarptautinės privatinės teisės privatizavimą) geriausiai atitiktų ne tik ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės tikslus (ypač dėl asmens teisinio statuso stabilumo užtikrinimo), bet ir teisėtus suinteresuotų asmenų lūkesčius. Vis dėlto būtų galima abejoti tokio sprendimo nauda daugiašalių teisinių santykių atveju: kaip reikės spręsti dvigubos pilietybės klausimą tada, kai suinteresuoti asmenys tiesiog nesusitars tarpusavyje? Siekiant išvengti tokių situacijų, siūlytina apriboti privačių asmenų pasirinkimo teisę;

b) suvienodinti kolizines taisykles ir papildomai suteikti privatiems asmenims galimybę pasirinkti, kuris iš kelių skirtingų civilinės būklės aktų,

[523] Apie metodologinio pobūdžio sprendimus žr. *infra* 4 Skyriuje „ES pirminės teisės įtaka taikytinos teisės nustatymo metodui“.

turėtų būti taikomas jų atžvilgiu[524], maksimaliai apribojant valstybių narių teisę nepripažinti. Šis sprendimas yra tinkamas, tačiau kartu kritikuotinas tarptautinės privatinės teisės požiūriu, kadangi dokumento pripažinimas ir jo turinio (t. y. teisinio statuso, kuris sukurtas taikant materialinę teisę) pripažinimas yra du skirtingi dalykai. Todėl, net jei ir būtų pripažintas dokumentas, jo turiniui pripažinti turėtų būti taikomos tarptautinės privatinės teisės taisyklės;

c) įtvirtinti absoliučią valstybių narių pareigą pripažinti kitoje (t. y. pirmojoje laiko požiūriu) valstybėje narėje suteiktą statusą. Žinoma, nereikėtų pamiršti, kad šiuo atveju kyla *law shopping* pavojus. Maža to, abejotina, ar šis įpareigojimas būtų suderinamas su ES kompetencijos įgyvendinimo (ypač proporcingumo požiūriu[525]) principais[526];

d) ES antrinės teisės aktuose (pvz., ES tarptautinės privatinės teisės kodekse ar reglamente „Roma 0“) įtvirtinti bent sąlyginę valstybių narių pareigą, kuri jau įtvirtinta ESTT praktikoje, pripažinti asmens teisinį statusą, teisėtai įgytą kitoje valstybėje narėje, nurodant baigtinį pagrindų, kuriais remdamosi valstybės narės galėtų tokio statuso nepripažinti, sąrašą.

Galiausiai, iki ES institucijos imsis veiksmų, valstybių narių teisėje būtų galima įtvirtinti „pasirinktinio pripažinimo“ taisyklę, pagal kurią teismai ar kitos institucijos, spręsdami klausimą dėl asmens teisinio statuso, įgyto

---

[524] LEHMANN, M. *supra*, note 496. Papildomai apie tokio sprendimo privalumus žr. *supra*, note 523, p. 19.

[525] Kritika žr., Observations of the Wissenschaftlicher Beirat des Bundesverbands der Deutschen Standesbeamtinnen und Standesbeamten [Academic Advisory Committee of the Federal Association of German Registrars] on the European Commission Green Paper 'Less bureaucracy for citizens', p. 13–19 . Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/newsroom/civil/opinion/files/110510/organisations/de_bds_bundesverband_der_deutschen_standesbeamtinnen_und_standesbeamten_en.pdf> [žiūrėta: 2012-05-10].

[526] Manytina, jog, pasirinkus šį problemos sprendimo variantą, kolizinis metodas būtų pilnai pakeistas pripažinimo metodu, kitaip sakant, būtų galima kalbėti apie tradicinės (kolizinės) tarptautinės privatinės teisės revoliuciją. *Contra* M. Lehmann (*supra*, note 496), nurodantis, jog dėl ES pirminės teisės įtakos kolizinis metodas neišnyks. Pasak jo, asmens gimimo vietos valstybės kolizinės taisyklės ir toliau bus taikomos siekiant nustatyti, pagal kurios valstybės teisę turėtų būti sudarytos pavardės; kita vertus, valstybės, kurioje prašoma pripažinti asmens teisinį statusą, kolizinės taisyklės ir toliau galės būti taikomos be apribojimų situacijose, nepatenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį.

užsienio valstybėje pripažinimo, tais atvejais, kai teisinis santykis ar situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, būtų įpareigoti atsižvelgti į suinteresuotų asmenų interesą išsaugoti tam tikrą teisinį statusą, teisėtai įgytą kitoje valstybėje narėje, neatsižvelgdami į taikytą teisę, šiuo tikslu netaikant jų buvimo vietos valstybės narės tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintų kolizinių taisyklių, kurių taikymas lemtų tokio asmens teisinio statuso nepripažinimą.

3.2.5. Poskyrio apibendrinimas

ES pilietybės institutas, nors ir išplėtė asmenų, kurie naudojasi ES pirminės teisės garantuojamomis teisėmis ratą ir į atitikties ES pirminei teisei kontrolės apimtį įtraukė valstybių narių daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas tose srityse, kuriose ES dar neturi kompetencijos arba tokios kompetencijos nėra įgyvendinusi, *nepaveikė* valstybėse narėse galiojančių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės taisyklių, kurių sąsajos kriterijus pilietybė (ar jai lygiavertis sąsajos kriterijus – gyvenamoji vieta), *turinio.*

Remiantis ESTT praktika, taikytinos teisės nustatymo kriterijus – pilietybė *per se* nelaikytinas diskriminaciniu ir dėl to nesuderinamu su ES pirmine teise, nepaisant to, kad dėl jo taikymo vienos valstybės piliečių teisių apimtis gali skirtis nuo kitos valstybės narės piliečių teisių apimties. Vis dėlto išimtiniais atvejais, pvz., kai su pilietybe siejamas teismo vietos valstybės piliečiams palankesnis režimas (ir dėl to tokios kolizinės taisyklės taikomos tik piliečiams, o užsieniečiams taikytina teisė nustatoma pagal kitokį sąsajos kriterijų), arba kai pilietybės kriterijus taikomas daugiašaliuose santykiuose ir dėl to lemia kitos santykio šalies diskriminaciją, jis pripažįstamas nesuderinamu su ES pirminės teisės nuostatomis. Vis dėlto pastarasis atvejis, atsižvelgiant į tai, kad valstybių narių Konstitucijose paprastai įtvirtinamas sutuoktinių lygybės bei nediskriminavimo principai, negalėtų būti vertinamas kaip reiškiantis tarptautinės privatinės teisės pokyčius dėl ES pirminės teisės įtakos.

Kitaip sakant, ES pirminės teisės nuostatos draudžia valstybėms narėms diferencijuoti *lex fori* (daugiašalių kolizinių taisyklių) taikymą pagal suinteresuotų asmenų pilietybę, tačiau nedraudžia diferencijuoti teisės, taikytinos santykiams su užsienio elementu, pagal suinteresuotų asmenų pilietybę. Vadinasi, iš ES pirminės teisės nuostatų negalėtų būti išvestas bendro pobūdžio reikalavimas valstybėms narėms pakeisti visas daugiašales kolizines taisykles, nurodančias pilietybės valstybės teisės taikymą asmens teisinio statuso srityje, kitomis (pvz., įtvirtinant gyvenamosios vietos kriterijų), todėl pirmosios ir toliau gali būti taikomos, tiesa, tik su ES teise suderinamu būdu.

Šiuo aspektu pastebėtina, kad poreikis užtikrinti ES piliečių teises *paveikė* valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, *taikymą*:

a) ES pirminėje teisės taikymo srityje sąsajos kriterijus – pilietybė balansuoja tarp ES pirminėje teisėje įtvirtinto vienodo ES piliečių vertinimo principo ir poreikio nustatyti valstybės, su kuria teisinis santykis glaudžiausiai susijęs, teisės sistemą. Todėl tradiciniai pilietybių kolizijų sprendimo principai, pagal kuriuos pirmenybė suteikiama teismo vietos valstybės ar efektyviai pilietybei, situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, turi būti taikomi nepažeidžiant ES piliečių teisių, kas daugeliu atveju reiškia teisės pasirinkti taikytiną teisę suteikimą privatiems asmenims (toks pasirinkimas gali būti išreikštas ir konkliudentiniais veiksmais, kaip, pvz., byloje *Garcia Avello* ar *Grunkin and Paul*);

b) nesant objektyvių priežasčių, valstybės narės nebegali taikyti daugiašalių kolizinių taisyklių, kurios nurodo suinteresuoto asmens pilietybės valstybės teisės taikymą tais atvejais, kai, jas taikant, būtų pažeistos ES piliečių teisės, pvz., nepripažinta asmens pavardė, įgyta kitoje valstybėje narėje taikant materialinę teisę, kurios taikymą nurodo tos valstybės narės daugiašalės

kolizinės normos *pagal kitokį*[527] *sąsajos kriterijų*, pvz., gyvenamąją vietą. Kitaip sakant, jei daugiašalių kolizinių taisyklių, kurių sąsajos kriterijus – pilietybė, taikymas tais atvejais, kai asmuo siekia įgyti teisinį statusą, paprastai bus suderinamas su ES pirmine teise, tai asmens teisinio statuso, įgyto pagal kilmės valstybės daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, įtvirtinančių kitokį sąsajos kriterijų, nurodytą materialinę teisę, pripažinimo atveju jis paprastai pažeis ES piliečių teises. Maža to, atsižvelgiant į sąsajos kriterijų lygiavertiškumo principą, ši išvada gali būti taikoma plačiau, t. y. visų valstybių narių daugiašalių kolizinių taisyklių, taikomų asmens teisinio statuso srityje (pvz., tokių, kurių sąsajos kriterijus – gyvenamoji vietas), atžvilgiu.

Kartu tai reiškia, kad, jei valstybių narių teisėje yra įtvirtintos tarptautinės privatinės teisės taisyklės, kurios įpareigoja nacionalinį teismą (ar kitą valdžios instituciją), į kurį asmuo kreipiasi dėl jo statuso, įgyto kitoje valstybėje narėje pripažinimo, nepripažinti užsienio teismo ar institucijos sprendimo vien tuo pagrindu, kad pastarieji taikė kitokias materialinės teisės normas nei tos, į kurias nukreipia valstybės narės, kurioje prašoma pripažinti sprendimą, daugiašalės kolizinės taisyklės (t. y. vien tik dėl to, kad skiriasi sąsajos kriterijus), turėtų būti panaikintos arba pakeistos taip, kad nepažeistų ES piliečių teisių tais atvejais, kai situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį. Ši išvada galioja ir Civilinio proceso kodekso 810 straipsnio 1 dalies 6 punktui[528].

Galiausiai pastebėtina, jog, nors ES pirminė teisė įpareigoja valstybes nares pripažinti ES piliečių teisinį statusą ar teisę, teisėtai įgytą kitose valstybėse narėse (išskyrus tuos atvejus, kai nepripažinimas galėtų būti pateisintas ES teisės požiūriu), tai neišsprendžia visų tarptautinio koordinavimo problemų ir neužtikrina asmens teisinio statuso stabilumo visoje

[527] Arba tą patį sąsajos kriterijų (pvz., *lex auctoris*, suinteresuoto asmens pilietybę), nukreipiantį į kitos valstybės teisės taikymą (pvz., dvigubos pilietybės atveju šią situaciją lemtų tradicinių pilietybių kolizijų principų taikymas).

[528] Platesnė šios nuostatos analizė žr. *supra*, 3.1.2.2. Poskyryje.

Sąjungoje. Vadinasi, norint pasiekti šiuos ES pirminės teisės ir kartu tarptautinės privatinės teisės tikslus, ES institucijoms arba valstybėms narėms reikia nuspręsti, kuri iš pasiūlytų alternatyvių priemonių yra tinkamiausia šiam tikslui pasiekti, ir ją įgyvendinti.

3.3. Realios buveinės principo atitiktis ES pirminės teisės nuostatoms dėl įsisteigimo laisvės

Kaip ir fizinių asmenų teisinio statuso srityje, valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos įmonių teisinio statuso srityje kol kas nėra suvienodintos ES lygiu ir skiriasi.

Vienose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Prancūzijoje, Vengrijoje, taikomas realios buveinės principas (vok. *Sitztheorie*)[529]: įmonės civilinis teisnumas nustatomas pagal valstybės, kurioje yra juridinio asmens centrinė administracija (buveinė, valdymo organo buvimo vieta), teisę. Kitaip sakant, šiose valstybėse įmonės nacionalinė priklausomybė yra neatskiriamai susijusi su jos buveine[530].

Kitose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Nyderlanduose, Jungtinėje Karalystėje, Lietuvoje, Danijoje, Airijoje, Italijoje, taikomas inkorporavimo principas: įmonės civilinis teisnumas nustatomas pagal jos įregistravimo vietos valstybės teisę. Praktikoje tai reiškia, kad, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės tarptautinės privatinės teisės požiūriu įmonė, įregistruota Jungtinėje Karalystėje, bus laikoma šios valstybės įmone, nepaisant to, kad jos faktinė buveinė vėliau bus perkelta į kitą valstybę narę.

---

[529] Šioje disertacijoje terminai *faktinė buveinė*, *reali buveinė* vartojami kaip sinonimai, kadangi, disertacijos autorės nuomone, siekiant šio tyrimo tikslų, nebūtina nagrinėti šių terminų sampratos skirtumų valstybėse narėse ir šis aspektas disertacijoje nenagrinėjamas. Plačiau apie buveinę, kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijų žr., pvz., MENJUCQ, M. La notion de siège social: une unité introuvable en droit international et communautaire. In BÉGUIN, J. *Droit et actualité. Études offertes à Jacques Béguin*. Paris: LexisNexis Litec, 2005, p. 499 *et seq*. Trumpai apie terminų *reali buveinė*, *centrinė administracija*, *statutinė buveinė* skirtumus žr. BENEDETTELLI, M. V. Sul trasferimento della sede sociale all'estero. In LIGUSTRO, A., SACERDOTI, G. *Problemi e tendenze del diritto internazionale dell'economia. Liber amicorum in onore di Paolo Picone*. Napoli:Editoriale Scientifica, 2011, p. 618–620.

[530] EDWARDS, V. *EC Company Law*. Oxford: Clarendon Press, 1999, p. 336.

Skirtingų daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas įmonių, kurios naudojasi ar ketina pasinaudoti ES pirminėje teisėje įtvirtinta pirminio įsisteigimo laisve, atžvilgiu lemia skirtingas teisines pasekmes[531]:

Valstybė narė kurioje įmonė įsteigta (A)	**Valstybė narė, į kurią įmonė perkelia savo faktinę buveinę (B)**	**Įmonės faktinės buveinės perkėlimo pasekmės**
Inkorporavimo principas	Inkorporavimo principas	A ir B laikys įmonę A valstybės narės įmone.
Inkorporavimo principas	Realios buveinės principas	A laikys įmonę A valstybės narės įmone. B laikys įmonę B valstybės narės įmone.
Realios buveinės principas	Inkorporavimo principas	A nelaikys įmonės A valstybės narės įmone. B laikys įmonę A valstybės narės įmone.
Realios buveinės principas	Realios buveinės principas	A nelaikys įmonės A valstybės narės įmone. B laikys įmonę B valstybės narės įmone[532].

[531] Pastebėtina, jog skirtingų sąsajos kriterijų taikymo juridinių asmenų teisinio statuso srityje pasekmės ES pirminės teisės požiūriu yra daug problematiškesnės, palyginus su skirtingų sąsajos kriterijų taikymu fizinių asmenų teisinio statuso srityje, kadangi, skirtingai nei fizinio asmens, juridinio asmens „pilietybė“ (nacionalinė priklausomybė) dėl skirtingų sąsajos kriterijų taikymo gali keistis jam kertant sieną.

[532] Reikia pastebėti, kad ketvirtasis atvejis (kai abi valstybės narės taiko realios buveinės principą) iš pirmo žvilgsnio turėtų būti vertinamas kaip užtikrinantis tarptautinį koordinavimą, tačiau tokia išvada yra apgaulinga. Kaip teisingai pastebi T. Ballarino (*supra*, note 266, p. 390–402), neretai valstybės narės (pvz., Vokietija) reikalauja, kad įmonė, norinti tapti Vokietijos įmone, joje ne tik turėtų realią buveinę,

Remiantis pirmiau pateiktos lentelės duomenimis, galima konstatuoti, jog įmonės, kuri naudojasi pirminio įsisteigimo laisve, nacionalinė priklausomybė kilmės ir priimančiosios valstybės tarptautinės privatinės teisės požiūriu nesikeičia tik tais atvejais, kai abi valstybės narės taiko inkorporavimo kriterijų, todėl *a priori* būtų galima manyti, jog tik šio kriterijaus įtvirtinimas valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje atitiks ES pirminę teisę. Vis dėlto, nors ir nekyla abejonių dėl to, jog būtent inkorporavimo principas yra geriausiai suderinamas su vidaus rinkos reikalavimais[533], tai nereiškia, kad realios buveinės kriterijus yra apskritai nesuderinamas su ES teise[534].

Kaip tai išplaukia iš SESV 54 straipsnio (ex EB steigimo sutarties 48 straipsnis), kuriame nurodyta, jog „įmonės, *įkurtos pagal valstybės narės teisę* ir *Sąjungoje turinčios savo registruotas buveines, centrinę administraciją ar pagrindinę verslo vietą*, šiame skyriuje prilyginamos tos valstybės narės pilietybę turintiems fiziniams asmenims“ lingvistinės analizės ir nusistovėjusios ESTT praktikos[535] (pvz., Sprendimo *Daily Mail*[536] 21 punkto; Sprendimo *Cartesio*[537] 110 punkto; Sprendimo *VALE Építési kft*[538] 29 punkto), valstybės narės turi teisę laisvai apibrėžti sąsajos kriterijų, kurio reikalaujama, siekiant pripažinti, kad įmonė įsteigta pagal nacionalinę teisę ir todėl gali pasinaudoti įsisteigimo laisve. Vadinasi, įmonės „gimimo“ sąlygas reglamentuoja valstybės narės vidaus teisė[539].

---

bet ir atitiktų kitus Vokietijos teisėje įtvirtintus reikalavimus. Todėl, jei įmonė perkeltų savo buveinę į šią valstybę narę, tačiau neatitiktų kitų reikalavimų, tai lemtų situaciją, kai ji prarastų savo civilinį teisnumą A valstybėje narėje ir kartu netaptų B valstybės narės įmone. Arba dar blogiau – A valstybės narės teisės požiūriu ji būtų B valstybės narės įmonė, o B valstybė narė jos nepripažintų B valstybės narės įmone. Analogiška situacija galima ir antruoju atveju (kai A taiko inkorporavimo, B – realios buveinės principą).

533 LOOIJESTIN–CLEARIE, A. Centros LTD – A Complete U-Turn in the Right of Establishement for Companies? *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 49, 2000, p. 633.

534 BALLARINO, T. *supra*, note 266, p. 386.

535 Plačiau žr. *supra*, 2.2.2.2. Poskyryje „Įmonių įsisteigimas“.

536 *Supra*, note 254.

537 *Supra*, note 188.

538 2012 m. liepos 12 d. Sprendimas *VALE Építési kft*, C-378/10 (dar nepaskelbtas Rinkinyje).

539 Šią išvadą patvirtina, *inter alia*, Sprendimo *Daily Mail* (*supra*, note 254) 19 punktas: „Reikia priminti, kad, skirtingai nei fiziniai asmenys, bendrovės steigiamos pagal įstatymus, ir, laikantis Bendrijos teisės, pagal nacionalinės teisės aktus. Jos egzistuoja tik skirtingų nacionalinės teisės aktų, kuriuose apibrėžiamas jų steigimasis ir veikla, dėka“.

Tai lemia, jog, lygiai kaip ir fizinių asmenų teisinio statuso srityje, valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijai (įmonės registracijos vieta, įmonės realios buveinės vieta) ES pirminės teisės požiūriu yra lygiaverčiai ir suderinami su ES pirmine teise. Kitaip sakant, ES pirminė teisė, kaip ji aiškinama ESTT praktikoje, neturi įtakos šių daugiašalių kolizinių normų struktūrai ir turiniui[540].

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad SESV 49 straipsnis ne tik draudžia valstybei narei kliudyti užsienio subjektams įsisteigti jos teritorijoje arba riboti šią veiklą, bet ir neleidžia trukdyti nacionaliniams subjektams įsisteigti kitoje valstybėje narėje[541], realios buveinės principo *taikymas* tais atvejais, kai įmonė ketina pasinaudoti (išvykimo iš nacionalinės teritorijos atvejais) ar jau yra pasinaudojusi (atvykimo į nacionalinę teritoriją atvejais) įsisteigimo laisve, gali kelti abejonių dėl jo atitikties ES teisei.

3.3.1. Įmonės teisė išvykti iš kilmės valstybės narės: Sprendimai Daily Mail ir Cartesio

Tais atvejais, kai valstybės narės tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas realios buveinės sąsajos kriterijus, įmonės naudojimasis pirminio įsisteigimo laisve (t. y. realios buveinės perkėlimas į kitą valstybę narę), kilmės valstybės požiūriu reiškia tokios įmonės išnykimą. Todėl galima kelti klausimą, ar šio principo taikymas tais atvejais, kai įmonė siekia pasinaudoti įsisteigimo laisve (išvykimo atvejis), yra suderinamas su pirmine ES teise. Atsakymą į šį klausimą leidžia pateikti ESTT praktikos analizė.

---

[540] Analogiškos nuomonės laikosi ir H. Muir Watt (*supra*, note 171, p. 105). Pasak jos, ESTT tiesiogiai nepasisako dėl įmonių teisėje taikytino sąsajos kriterijaus, todėl valstybės narės gali laisvai pasirinkti, ar taikyti inkorporacijos ar realios buveinės teoriją.

[541] 2005 m. liepos 7 d. GA A. Tizzano Išvados byloje *SEVIC Systems*, C-411/03, Rink. p. I-10805, 45 punktas, kurį ESTT patvirtino 2005 m. gruodžio 13 d. Sprendimo *SEVIC Systems*, C-411/03, Rink. p. I-10805, 22 ir 23 punktuose.

3.3.1.1. Sprendimas Daily Mail

Byloje *Daily Mail* nagrinėtas ginčas kilo dėl to, kad Jungtinėje Karalystėje įsteigta bendrovė, turinti registruotą buveinę Londone, norėdama išvengti Jungtinėje Karalystėje taikyto mokesčio už parduodamą nekilnojamąjį turtą, be Jungtinės Karalystės mokesčių įstaigos leidimo, perkėlė savo buveinę į Nyderlandus, tikėdamasi išsaugoti Jungtinės Karalystės įmonės statusą.

Pagal Jungtinės Karalystės įmonių teisę įmonės gali savo centrinę administraciją perkelti į kitą valstybę, išlaikydamos teisinio subjekto statusą ir toliau likdamos pagal Jungtinės Karalystės teisę įsteigtomis įmonėmis, tik turėdamos mokesčių įstaigos išduotą leidimą. Šioje byloje mokesčių įstaiga atsisakė suteikti tokį leidimą, nurodydama, kad, prieš perkeldama savo buveinę iš Jungtinės Karalystės, mokesčių tikslais įmonė turėjo parduoti bent dalį savo kapitalo.

Pagrindinę bylą nagrinėjęs Jungtinės Karalystės teismas kreipėsi į ESTT, siekdamas išsiaiškinti, ar Jungtinės Karalystės teisėje įtvirtintas draudimas įmonei perkelti savo buveinę į kitą valstybę narę be išankstinio mokesčių įstaigos leidimo yra suderinamas su ES pirminėje teisėje įtvirtinta įsisteigimo laisve.

1988 m. priimtame Sprendime *Daily Mail* ESTT gan siaurai interpretavo ES pirminės teisės nuostatas dėl įsisteigimo laisvės, nurodydamas, jog, kitaip nei fiziniai asmenys, įmonės egzistuoja tik dėl teisės aktų, kuriuose apibrėžiamas įmonių steigimasis ir veikla ir pagal galiojančią ES teisę tokie aktai yra nacionaliniai[542]. Todėl, pasak ESTT, atsižvelgiant į tai, kad tarp valstybių narių nėra galiojančios tarptautinės sutarties, kuri užtikrintų juridinio asmens teisinio statuso išsaugojimą įmonei, kuri perkelia savo buveinę iš vienos valstybės narės į kitą, ES pirminės teisės nuostatos (tuo metu EB

[542] Sprendimo *Daily Mail* (*supra*, note 254) 19 punktas, kuris pakartotas ir Sprendimo *Cartesio* (*supra*, note 188) 104 punkte.

steigimo sutarties 52 ir 58 straipsniai) turėtų būti aiškinamos kaip *nesuteikiančios teisės įmonei,* įsteigtai pagal valstybės narės, kurioje ji turi registruotą buveinę, teisę, *perkelti savo centrinių valdymo ar administracijos padalinių į kitą valstybę narę*[543], kartu išsaugant įmonės statusą įsisteigimo valstybėje narėje.

Nepaisant to, jog šioje byloje draudimą perkelti įmonės realią buveinę į kitą valstybę narę, išsaugant Jungtinės Karalystės įmonės statusą, lėmė ne tarptautinės privatinės teisės normų (t. y. ne realios buveinės principo) taikymas, o reikalavimas gauti leidimą, šis Sprendimas yra svarbus ir tarptautinės privatinės teisės požiūriu.

Pirma, būtent šiame Sprendime ESTT *expressis verbis* pripažino valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų įmonių teisinio statuso srityje skirtumus (ir kartu lygiavertiškumą[544]), kartu nurodydamas, kad realios buveinės principo įtvirtinimas valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje *per se* nėra nesuderinamas su ES pirmine teise[545].

---

[543] Sprendimo *Daily Mail* (*supra*, note 254) 21 punktas. Sprendimo 23 punkte ESTT pabrėžė, jog klausimai, susiję su taikytina teise ir įmonių perkėlimu, ateityje turėtų būti išspręsti priimant konvenciją ar ES teisės aktą. Šis ESTT Sprendimas ne veltui buvo kritikuojamas doktrinoje kaip paneigiantis ES pirminėje teisėje įtvirtintą pirminio įsisteigimo teisę, nurodant, jog nacionalinės teisės aktai, kaip nagrinėti *Daily Mail* byloje, kurie suteikia įmonei antrinio įsisteigimo teisę, o pirminio įsisteigimo (t. y. buveinės perkėlimo į kitą valstybę narę) teisę sieja su išankstinio leidimo reikalavimu, neprieštarauja ES pirminei teisei. Šis Sprendimas, jei ir galėtų būti paaiškintas, jei Jungtinės Karalystės tarptautinėje privatinėje teisėje būtų taikomas realios buveinės principas, tai, atsižvelgiant į tai, kad Jungtinė Karalystė taiko inkorporavimo principą, šis Sprendimas sunkiai suvokiamas. Platesnė Sprendimo kritika: DROBNIG, U. Gemeinschaftsrecht und internationales Gesellschaftsrecht "Daily Mail" und die Folgen. In BAR (von), C. (ed.) *Europäisches Gemeinschaftsrecht und Internationales Privatrecht*. Köln: Heymann, 1991, p. 190.

[544] Sprendimo *Daily Mail* (*supra*, note 254) 21 punktas.

[545] Sprendimo *Daily Mail* (*supra*, note 254) 20 punktas: pranc. „*Ainsi que la Commission l'a souligné, les législations des Etats membres <u>diffèrent largement</u> en ce qui concerne tant le lien de rattachement au territoire national exigé en vue de la constitution d'une société que la possibilité, pour une société constituée conformément à une telle législation, de modifier ultérieurement ce lien de rattachement. <u>Certaines législations exigent que non seulement le siège statutaire mais également le siège réel, à savoir l'administration centrale de la société, soient situés sur leur territoire et le déplacement de l'administration centrale hors de ce territoire suppose donc la dissolution de la société avec toutes les conséquences qu'une telle dissolution entraîne sur le plan du droit des sociétés et du droit fiscal.</u>*" [Pabraukta disertacijos autorės].

Antra, pripažinęs, jog valstybė narė, pagal kurios teisės aktus įmonė yra įsteigta, reglamentuoja ne tik įmonės „gimimo“, bet ir „mirties“ sąlygas, kitaip sakant tai, ką valstybė narė suteikė, ji gali ir atimti[546], ESTT kartu netiesiogiai pripažino, jog valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, kurių sąsajos kriterijus – realios buveinės vieta, taikymas tais atvejais, kai įmonė siekia išvykti iš nacionalinės teritorijos (perkeldama savo realią buveinę į kitą valstybę narę), nepaisant to, kad dėl jo įmonė gali netekti kilmės valstybės įmonės statuso, bus suderinamas su įsisteigimo laisve.

3.3.1.2. Sprendimas Cartesio

Pagrindinėje byloje *Cartesio*, pagal Vengrijos teisę įsteigta komanditinė ūkinė bendrija, turinti savo registruotą buveinę Vengrijoje, siekė perkelti centrinę administraciją (realią buveinę) iš Vengrijos į Italiją ir kartu likti įregistruota Vengrijoje, kad jos teisinę padėtį ir toliau reglamentuotų Vengrijos teisė. Kitaip sakant, vietoj to, kad iš naujo įsisteigtų kaip Italijos bendrovė, *Cartesio* norėjo ir toliau būti laikoma pagal Vengrijos teisę įsteigta bendrove, kuriai dėl to būtų taikoma Vengrijos teisė.

2005 m. lapkričio 11 d. *Cartesi*o Vengrijos teismui, veikiančiam kaip įmonių registro tvarkytojui, pateikė prašymą pakeisti vietos (t. y. Vengrijos) įmonių registro duomenis, kad būtų įrašytas naujas jos centrinės administracijos adresas: „21013 Gallarate (Italija), Via Roma Nr. 16“. Vengrijos teismas atmetė *Cartesio* prašymą, nurodydamas, jog Vengrijos teisė draudžia pagal Vengrijos teisę įsteigtai bendrovei, perkėlusiai buveinę į užsienio valstybę, taikyti jos statusą reglamentuojančius Vengrijos teisės aktus. Todėl, įmonių registro tvarkytojo nuomone, siekdama perkelti savo centrinę administraciją, *Cartesio* pirmiausia turi būti Vengrijoje likviduota ir iš naujo

[546] 2008 m. gegužės 22 d. GA P. Maduro Išvados byloje *Cartesio*, C-210/06, Rink. p. I-09641, 26 punktas.

įsteigta pagal Italijos teisę. *Cartesio* dėl šio teismo priimto sprendimo pateikė apeliacinį skundą[547].

Nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka Segedo apeliacinis teismas (*Szegedi Ítélőtábla*) kreipėsi į ESTT, siekdamas išsiaiškinti, ar ES pirminės teisės nuostatas dėl įsisteigimo laisvės reikia aiškinti taip, kad jomis draudžiami valstybės narės teisės aktai, kaip Vengrijos nagrinėjamoje byloje, pagal kuriuos remiantis šios valstybės narės nacionaline teise įsteigtai bendrovei trukdoma perkelti savo buveinę į kitą valstybę narę, išsaugant bendrovės, kuriai taikomi steigimo valstybės narės teisės aktai, statusą.

Atsakydamas į Vengrijos teismo klausimus, ESTT patikslino *Daily Mail* Sprendimo 21–23 punktuose suformuluotą išvadą, šiuo tikslu aiškiai atskirdamas du įmonės buveinės perkėlimo į kitą valstybę narę atvejus – buveinės perkėlimą *pakeičiant taikytiną teisę* ir *jos nepakeičiant*.

Kiek tai susiję su pirmuoju atveju, ESTT pritarė GA P. Maduro nuomonei,[548] nurodydamas, jog valstybių narių teisė apibrėžti sąsajos kriterijų, kurio reikalaujama siekiant pripažinti, jog bendrovė įsteigta pagal nacionalinę teisę ir tuo remdamasi ji gali pasinaudoti įsisteigimo laisve bei tokiam įmonės statusui išsaugoti nustatytus reikalavimus, nėra absoliuti. Kitaip sakant, tais atvejais, kai įmonė siekia perkelti savo buveinę į kitą valstybę narę *pakeičiant taikytiną teisę* (nes įmonė virsta įmonės, kuriai taikoma persikėlimo valstybės narės teisė, forma), nacionalinės teisės aktai įmonių steigimo ir likvidavimo srityje, atsižvelgiant į ES pirminės teisės nuostatas dėl įsisteigimo laisvės, *neturi imuniteto*: negalima pateisinti to, jog kilmės valstybė narė, įpareigodama įmonę likviduotis, kliudytų jai virsti įmone, kuriai taikomi kitos valstybės

---

[547] Sprendimo *Cartesio* (*supra*, note 188) 1–3 punktai.

[548] GA P. Maduro Išvados, pateiktos *Cartesio* byloje (*supra*, note 546) 26 punktas: „<...> remiantis šiuo metu galiojančia Bendrijos teise negalima tvirtinti, kad valstybės narės gali visiškai laisvai reglamentuoti pagal jų teisę įsteigtų bendrovių „gimimo“ ir „mirties“ sąlygas, neatsižvelgdamos į tai, kokių pasekmių tai galėtų sukelti įsisteigimo laisvei. Jeigu taip būtų, valstybėms narėms būtų suteikta *carte blanche*, kad būtų galima skirti pagal jos teisę įsteigtai bendrovei „mirties nuosprendį“ vien dėl jos sprendimo pasinaudoti įsisteigimo laisve.“.

narės nacionalinės teisės aktai, jeigu tai leistina pagal šią teisę. Tokia kliūtis faktiniam bendrovės virsmui į bendrovę, kuriai taikoma valstybės narės, į kurią ji ketina perkelti savo buveinę, teisė, iš anksto jos nelikviduojant, riboja atitinkamos bendrovės įsisteigimo laisvę, o tą draudžia SESV 49 straipsnis, nebent tai pateisinama privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais[549].

Vis dėlto, antruoju atveju, t. y. kai įmonė siekia perkelti savo realią buveinę į kitą valstybę narę *nepakeičiant taikytinos teisės* (kaip *Cartesio* ir *Daily Mail* atveju), pagal galiojančią Sąjungos teisę ES pirminės teisės nuostatas dėl įmonių įsisteigimo laisvės reikia aiškinti kaip *nedraudžiančias* valstybės narės teisės aktų, pagal kuriuos pagal šios valstybės narės teisės aktus įsteigtai įmonei trukdoma perkelti savo buveinę į kitą valstybę narę išsaugant bendrovės, kuriai taikomi steigimosi valstybės narės teisės aktai, statusą[550].

Atsižvelgiant į tai, jog Vengrijos tarptautinėje privatinėje teisėje taikomas realios buveinės sąsajos kriterijus, t. y. pagal Vengrijos teisę įsteigta įmonė gali vykdyti ekonominę veiklą kitoje valstybėje narėje arba įsteigti joje dukterinę įmonę, jeigu jos centrinė administracija lieka Vengrijoje[551], Sprendimas *Cartesio* turėtų būti suprantamas kaip:

a) viena vertus, patvirtinantis, jog valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas realios buveinės sąsajos kriterijus yra suderinamas su ES pirmine teise, nepaisant to, kad, jį taikant įmonės išvykimo atveju, jis

---

549 Sprendimo *Cartesio* (*supra*, note 188) 110–113 punktai.

550 *Ibid*, 124 punktas. Pastebėtina, jog šiuo požiūriu ESTT nesivadovavo GA P. Maduro pasiūlymu pripažinti, jog ES pirminės teisės nuostatos dėl įsisteigimo laisvės turi būti aiškinamos kaip draudžiančios tokias nacionalinės teisės normas, kaip nagrinėjamos šioje byloje, kuriomis remiantis pagal nacionalinę teisę įsteigtai bendrovei neleidžiama savo centrinės administracijos perkelti į kitą valstybę narę (GA P. Maduro Išvados, pateiktos *Cartesio* byloje (*supra*, note 545) 36 punktas). Šis ESTT Sprendimas kritikuotinas, nes, kaip teisingai nurodo GA P. Maduro, Vengrijos teisės „normos visiškai atima iš pagal Vengrijos teisę įsteigtos bendrovės galimybę perkelti savo centrinę administraciją į kitą valstybę narę. Pagal Vengrijos teisę, kaip ją taikė kaip įmonių registro tvarkytojas veikiantis teismas, nenustatomos tokio perkėlimo sąlygos, bet reikalaujama bendrovę likviduoti. Kadangi Vengrijos vyriausybė nepateikė jokio pagrindimo, sunku paaiškinti, kodėl toks „įsisteigimo laisvės paneigimas“ gali būti reikalingas dėl viešojo intereso pagrindų“ (GA P. Maduro Išvados, pateiktos *Cartesio* byloje (*supra*, note 545), 34 punktas).

551 GA P. Maduro Išvados, pateiktos *Cartesio* byloje (*supra*, note 545), 23 punktas.

reiškia draudimą įmonei pasinaudoti SESV 49 straipsnyje įtvirtinta pirminio įsisteigimo teise. Vis dėlto šio kriterijaus taikymas tais atvejais, kai įmonė nesiekia išlaikyti kilmės valstybės įmonės teisinio statuso (t. y. keičiasi taikytina teisė, pvz., dėl tarptautinio susijungimo) yra nesuderinamas su ES pirmine teise;

b) kita vertus, suteikiantis valstybei narei *carte blanche* įmonės gimimo ir mirties sąlygų (t. y. sąsajos kriterijaus) pasirinkimo srityje tais atvejais, kai pagal valstybės narės teisę įsteigta įmonė siekia perkelti savo realią buveinę į kitą valstybę narę, išsaugant įmonės, kuriai taikomi kilmės valstybės narės teisės aktai, statusą.

Taigi, atsižvelgiant į valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, taikomų įmonių teisinio statuso srityje, skirtumus, pastebėtina, kad Sprendimu *Cartesio* buvo sukurta paradoksali situacija: įmonės, kurios įsteigtos valstybėse narėse, taikančiose inkorporavimo principą, gali laisvai perkelti savo buveinę į inkorporavimo ar realios buveinės principą taikančią valstybę narę, o įmonės, įsteigtos valstybėse narėse, kurių tarptautinė privatinė teisė grindžiama realios buveinės principu ir kurios paprastai taiko griežtesnius reikalavimus įmonių įsteigimui, negali perkelti savo realios buveinės ne tik į analogišką sąsajos kriterijų taikančias valstybes nares, bet ir į tas, kuriose taikomas inkorporavimo principas (arba tiksliau – gali perkelti buveinę, tačiau tik tarptautinio susijungimo būdu[552]).

Maža to, atsižvelgiant į tai, jog *Europos akcinėms bendrovėms (SE)* taip pat taikomas realios buveinės principas[553], akivaizdu, jog šis ESTT Sprendimas reiškia ir tai, kad Europos akcinių bendrovių pirminio įsisteigimo

[552] Ši išvada išplaukia iš Sprendimo *SEVIC Systems* (*supra*, note 541).

[553] 2001 m. spalio 8 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuto (OL *2004 m. specialusis leidimas*, 6 skyrius, 4 tomas, p. 251) 7 straipsnis: „SE registruota buveinė steigiama Bendrijoje, toje pačioje valstybėje narėje, kurioje yra jos pagrindinė buveinė“.

teisė yra daug siauresnė nei nacionalinių įmonių, įsteigtų pagal valstybių narių, kuriose taikomas inkorporavimo principas, teisę[554].

Galiausiai reikia pastebėti, jog Sprendimas *Cartesio* išryškino ESTT praktikos nenuoseklumą. Kaip tai išplaukia iš *Cartesio* ir kitų ESTT Sprendimų sisteminės analizės, ESTT praktika įsisteigimo laisvės srityje tais atvejais, kai šios laisvės ribojimą lemia tarptautinės privatinės teisės nuostatų taikymas, skiriasi nuo ESTT praktikos tais atvejais, kai ribojimas atsiranda dėl valstybių narių mokesčių teisės nuostatų.

Pavyzdžiui, Sprendime *Cadbury Schweppes*[555], kuriame analizuotas klausimas dėl valstybės narės mokesčių teisės nuostatų atitikties ES pirminei teisei, ESTT nurodė, kad vien aplinkybė, jog įmonė valstybėje narėje buvo įsteigta turint tikslą pasinaudoti palankesniais teisės aktais, *per se* nėra pakankama piktnaudžiavimui šia laisve pagrįsti. Kitaip sakant, pasak ESTT, SESV nuostatos dėl įsisteigimo laisvės turi būti aiškinamos kaip draudžiančios įskaityti vienoje valstybėje narėje įsteigtos kontroliuojamos užsienio bendrovės gautą pelną į kitoje valstybėje narėje įsteigtos bendrovės rezidentės apmokestinimo pagrindą, jei šio pelno apmokestinimo lygis pirmojoje valstybėje yra mažesnis nei antrojoje valstybėje, nebent toks įskaitymas susijęs tik su išimtinai dirbtiniais dariniais, skirtais išvengti paprastai mokėtino nacionalinio mokesčio.

Tokiu būdu, skirtingai nei tais atvejais, kai įsisteigimo laisvės ribojimą lemia valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas ir ESTT pripažįsta, kad jų taikymas *per se* nepažeidžia ES pirminės teisės, nereikalaudamas, kad valstybė narė pateisintų sąsajos kriterijaus pasirinkimą siekiamo tikslo ir proporcingumo požiūriu, valstybių narių mokesčių teisės aktų taikymo srityje ESTT pripažino, jog nacionalinė įsisteigimo laisvę

---

[554] Analogiškos nuomonės laikosi ir R. Čiočys (*supra*, note 58).
[555] 2006 m. rugsėjo 12 d. Sprendimo *Cadbury Schweppes*, C-196/04, Rink. p. I-7995, 49 punktas ir rezoliucinė dalis.

ribojanti priemonė nepažeidžia įsisteigimo laisvės, *tik jei* ji gali būti pateisinta pagal ESTT praktikoje (Sprendime *Gebhard*[556]) suformuluotus kriterijus, pvz., jei nacionalinės priemonės tikslas yra kovoti su išimtinai dirbtiniais dariniais, ši priemonė yra proporcinga siekiamam tikslui ir ne viršija to, kas būtina šiam tikslui pasiekti[557].

Dėl tokio nevienodo įsisteigimo laisvės nuostatų aiškinimo tais atvejais, kai įsisteigimo laisvę riboja kilmės valstybės teisės tarptautinės privatinės teisės normos arba mokesčių teisės normos, *a priori* būtų galima sutikti su Vengrijos, Airijos, Lenkijos, Slovėnijos ir Jungtinės Karalystės vyriausybių nuomone, pateikta *Cartesio* byloje[558], pagal kurią tais atvejais, kai įmonių įsisteigimo laisvę riboja tarptautinės privatinės teisės normų taikymas, įsisteigimo laisvę reglamentuojančios Sutarties normos netaikytinos. Vis dėlto, šią išvadą, su kuria nesutinka ir GA P. Maduro[559], nesunku paneigti.

Pirma, priimtuose Sprendimuose ESTT nesigilina nei į nacionalinės teisės normų turinį, nei į jų priskyrimą vienai ar kitai vidaus teisės šakai. Kitaip sakant, ESTT aiškinimo skirtumus lemia tai, jog, skirtingai nei išvykimo bylose, kuriose įsisteigimo laisvės ribojimą lemia kilmės valstybės narės tarptautinės privatinės teisės normų taikymas, bylose dėl nacionalinės mokesčių teisės normų taikymo klausimas dėl įmonės egzistavimo fakto, kuris yra būtina sąlyga įmonei norint pasinaudoti įsisteigimo laisve, paprasčiausiai nekyla[560].

Antra, aiškindamas įsisteigimo laisvės nuostatas santykių tarp įmonės ir priimančiosios valstybės kontekste (atvykimo atvejai), ESTT *expressis*

---

[556] *Supra*, note 245.

[557] *Ibid*., 57 ir 60 punktai. Taip pat žr. 2002 m. gruodžio 12 d. Sprendimo *Lankhorst–Hohorst*, C-324/00, Rink. p. I-11779, 37 punktą.

[558] GA P. Maduro Išvados, pateiktos *Cartesio* byloje (*supra*, note 546), 24 punktas.

[559] *Ibid*., 25 punktas.

[560] Kitaip sakant, ESTT laikosi nuomonės, jog įmonės įsteigimas valstybėje narėje, kurį patvirtinti ar paneigti gali tik ta konkreti valstybė narė (jos teisės normos), yra būtina sąlyga įmonei siekiant pasinaudoti įsisteigimo laisve (Sprendimo *Cartesio* (*supra*, note 188) 109 punktas), t. y. preliminarus klausimas, kuris bylose dėl mokesčių teisės nekyla (palyginimui žr. Sprendimą *Cadbury* (*supra*, note 555) ir 2005 m. gruodžio 3 d. Sprendimą *Marks & Spencer*, C-446/03, Rink. p. I-10837).

verbis nurodo, jog iš „[S]prendimo *Daily Mail* <...> [taigi, ir iš Sprendimo *Cartesio*] negalima daryti išvados, kad, kai pagal valstybės narės teisės aktus įkurta įmonė, turinti joje juridinio asmens statusą, įgyvendina savo įsisteigimo laisvę kitoje valstybėje narėje, teisnumo ir gebėjimo būti ieškove ar atsakove teisme pripažinimo įsisteigimo valstybėje narėje klausimas nepatenka į su įsisteigimo laisve susijusių Sutarties nuostatų taikymo sritį, net jei pagal įsisteigimo valstybės narės teisę ši įmonė būtų laikoma perkėlusia savo faktinę buveinę į šią valstybę“.[561] Kitaip sakant, valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas šiose situacijose privalo būti vertinamas atitikties ES pirminei teisei požiūriu.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima konstatuoti, jog Sprendime *Cartesio* ESTT neuždraudė taikyti realios buveinės principo įmonių išvykimo atvejais ir patvirtino, jog:

a) valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas realios buveinės principas *per se* nėra nesuderinamas su ES teise;

b) šio principo taikymas kilmės valstybėje tais atvejais, kai įmonė siekia perkeli savo realią buveinę į kitą valstybę narę išsaugodama kilmės valstybės įmonės statusą, neprieštarauja ES pirminės teisės nuostatoms dėl įsisteigimo laisvės;

c) tais atvejais, kai įmonė siekia perkelti savo realią buveinę į kitą valstybę narę ir joje įsisteigti (pakeičiant taikytiną teisę ir neišsaugant kilmės valstybės įmonės teisinio statuso), kilmės valstybė narė, taikydama realios buveinės principą, negali paneigti įmonės pirminio įsisteigimo laisvės.

[561] Sprendimo *Überseering* (*supra*, note 23) 73 punktas.

3.3.2. Įmonės teisė atvykti į valstybę narę: Sprendimai Centros, Inspire Art, Überseering ir VALE Építési kft

Kitaip nei įmonių išvykimo bylose (*Daily Mail* ir *Cartesio),* kuriose nagrinėti santykiai tarp įmonės ir valstybės narės, pagal kurios teisę ji buvo įsteigta, Sprendimuose *Centros, Inspire Art, Überseering ir VALE Építési kft,* susijusiuose su priimančiosios valstybės ir įmonės, įsteigtos pagal kitos valstybės narės teisę, santykiais, ESTT daug plačiau[562] aiškino ES pirminės teisės nuostatas dėl įsisteigimo laisvės, tokiu būdu visiškai paneigdamas iliuziją dėl valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų įmonių teisinio statuso taikymo „imuniteto“ nuo ES pirminės teisės.

3.3.2.1. Antrinis įsisteigimas: Sprendimai Centros ir Inspire Art

Centros byloje nagrinėtas ginčas kilo dėl to, jog Danijos institucijos atsisakė įregistruoti *Centros Ltd*, įsteigtos pagal Anglijos teisę ir turinčios registruotą buveinę Anglijoje ir Velse, filialą Danijoje, remdamosi tuo, kad *Centros* nuo pat įsisteigimo nevykdė jokios komercinės veiklos kilmės valstybėje narėje ir Danijoje siekė įsteigti filialą turėdama vienintelį tikslą – vykdyti visą komercinę veiklą Danijoje, joje neįsteigiant įmonės ir taip išvengiant Danijoje galiojančių įmonių steigimo taisyklių, kurios yra griežtesnės nei *Centros* registracijos valstybėje (minimalaus akcinio kapitalo apmokėjimo požiūriu), taikymo.

Atsakydamas į Danijos teismo klausimus, ESTT *expressis verbis* nurodė, jog pagrindinėje byloje nagrinėjama situacija, kai įmonė, įsteigta pagal valstybės narės, kurioje yra jos registruota buveinė, įstatymus, nori įsteigti filialą kitoje valstybėje narėje, priklauso Sąjungos teisės taikymo sričiai. Šiuo požiūriu visiškai nesvarbus tai, jog įmonė buvo įsteigta pirmojoje valstybėje

[562] Apie ESTT praktikos pokyčius žr. ir GA P. Maduro Išvados, pateiktos *Cartesio* byloje, *supra*, note 546, 27–30 punktai.

narėje, tik turint tikslą įsisteigti antrojoje valstybėje narėje, kurioje ketinama vykdyti pagrindinę ar net visą ekonominę veiklą[563].

Be to, ESTT atmetė Danijos Vyriausybės argumentus dėl tariamo *Centros* piktnaudžiavimo įsisteigimo laisve, nurodydamas, jog, viena vertus, teisė įsteigti bendrovę pagal vienos valstybės narės teisę ir steigti filialus kitose valstybėse narėse, kurių įmonių teisės normos atrodo mažiausiai suvaržančios, yra neatskiriama naudojimosi Sutarties garantuojama įsisteigimo laisve dalis; kita vertus, tai, jog bendrovė nevykdo jokios veiklos valstybėje narėje, kurioje ji turi registruotą buveinę, o vykdo veiklą tik valstybėje narėje, kurioje įsteigtas jos filialas, yra nepakankamas pagrindas piktnaudžiavimui ar apgaulei įrodyti[564].

Tiesa, toliau Sprendime ESTT patikslino, jog valstybė narė turi teisę imtis priemonių, užkertančių kelią tam tikrų savo piliečių mėginimui, prisidengiant Sutarties teikiamomis teisėmis, apeiti nacionalinius įstatymus arba neleidžiančių piktybiškai ar apgaulės būdu pasinaudoti Sąjungos teisės nuostatomis, su sąlyga, kad šios priemonės atitinka ESTT praktikoje įtvirtintus principus (nediskriminavimo, teisėto tikslo, proporcingumo)[565]. Kitaip sakant, ESTT pripažino, jog įmonių antrinio įsisteigimo laisvė, įtvirtinta ES pirminėje teisėje, nėra absoliuti.

Galiausiai Sprendime *Centros* ESTT aiškiai įtvirtino abipusio pripažinimo principą įmonių antrinio įsisteigimo srityje, šiuo tikslu nurodydamas, jog valstybės narės atsisakymas įregistruoti filialą įmonės, įsteigtos pagal kitos valstybės narės, kurioje yra jos registruota buveinė, teisę, dėl to, kad filialas steigiamas siekiant visą ūkinę veiklą vykdyti priimančioje valstybėje narėje ir, pasinaudojus antriniu įsisteigimu, būtų išvengta nacionalinių normų dėl minimalaus kapitalo turėjimo ir apmokėjimo taikymo,

[563] Sprendimo *Centros* (*supra*, note 257) 17 punktas.
[564] *Ibid.*, 27 ir 29 punktai.
[565] *Ibid.*, 24–25 punktai.

yra nesuderinamas su ES pirminės teisės nuostatomis, nes taip sudaroma kliūtis antrinio įsisteigimo laisvei, nebent jis tenkina keturias sąlygas: yra nediskriminacinis, gali būti pagrįstas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, yra tinkamas siekiamo tikslo įgyvendinimui ir neviršija to, kas būtina šiam tikslui pasiekti[566].

Kitaip sakant, Sprendime *Centros* aiškiai nurodyta, jog ES pirminės teisės nuostatos dėl įsisteigimo laisvės turi būti aiškinamos kaip:

a) suteikiančios įmonių steigėjams teisę steigti įmonę ar jos padalinį valstybėse narėse, kuriose taikomi liberaliausi reikalavimai, nepaisant to, kad visą veiklą siekiama vykdyti kitoje valstybėje narėje, kurioje taikomi griežtesni įmonių steigimo reikalavimai (*optio legis*);

b) draudžiančios valstybėms narėms, kuriose taikomi griežtesni reikalavimai įmonių steigimui (byloje *Centros* – Danijai), reikalauti, kad kitoje valstybėje narėje (byloje *Centros* – Jungtinė Karalystė) teisėtai įsteigta įmonė įvykdytų reikalavimus, kurie keliami priimančiojoje valstybėje steigiamoms bendrovėms;

c) įpareigoja valstybes nares pripažinti (antrinio įsisteigimo tikslu) įmones, kurios teisėtai įsteigtos kitose valstybėse narėse.

Vertinant šį Sprendimą iš tarptautinės privatinės teisės perspektyvos, reikia pastebėti, kad *Centros* byloje ginčytą Danijos institucijų atsisakymą pripažinti kitoje valstybėje narėje įsteigtą įmonę lėmė ne Danijos tarptautinės privatinės teisės normų (realios buveinės principo), o įmonių teisės nuostatų, taikymas. Vis dėlto Sprendimo *Centros* išvados neabejotinai svarbios ir tarptautinei privatinei teisei.

Pirma, Sprendime *Centros* nagrinėta situacija akivaizdžiai susijusi su įmonės egzistavimo fakto pripažinimu, kuris, kaip tai išplaukia iš pirmiau

[566] *Ibid.*, 30–34 punktai.

analizuotų ESTT Sprendimų (pvz., *Cartesio*), yra *conditio sine qua non* įmonei naudotis įsisteigimo laisve. Kitaip sakant, Danijos įmonių atsisakymas pripažinti kitoje valstybėje narėje įsteigtą įmonę, lygiai kaip ir kilmės valstybės atsisakymas pripažinti įmonę kilmės valstybės įmone jos išvykimo iš valstybės narės atveju, akivaizdžiai paneigia įmonės egzistavimo faktą ir todėl užkerta jai galimybę pasinaudoti įsisteigimo teise Danijoje (kitoje valstybėje narėje).

Šiuo požiūriu, manytina, kad, jei Danijos institucijų atsisakymą pripažinti kitoje valstybėje narėje įsteigtą įmonę būtų lėmusios Danijos tarptautinės privatinės teisės normos (pvz., realios buveinės principas), ESTT Sprendimas *Centros* byloje būtų buvęs analogiškas, t. y., Danijai būtų draudžiama atsisakyti pripažinti kitoje valstybėje narėje įsteigtą įmonę. Vis dėlto abejotina, ar atsisakymą pripažinti, remiantis tarptautinės privatinės teisės normomis, Danija galėtų pateisinti bendraisiais privalomojo intereso pagrindais[567].

Taigi, kaip tai netiesiogiai išplaukia iš Sprendimo *Centros*, kitaip nei kilmės valstybė narė įmonių išvykimo atveju, įmonių atvykimo bylose priimančioji valstybė negali laisvai remtis savo tarptautine privatine teise, siekdama nepripažinti kitoje valstybėje narėje pagal pastarosios teisę įsteigtos įmonės. Šia prasme, pritaikant P. Maduro formuluotę[568], reikėtų konstatuoti, kad valstybė narė negali atimti to, ko ji nesuteikė (t. y. įmonės statuso).

Antra, Sprendime *Centros* ESTT aiškiai nurodė, jog įmonė įsisteigimas valstybėje narėje, kurioje taikomi liberaliausi įmonių teisės reikalavimai, ne tik kad nėra laikomas piktnaudžiavimu įsisteigimo laisve, bet priešingai – yra šios laisvės sudedamoji dalis. Tarptautinės privatinės teisės

---

[567] Kaip jau minėta, kaip tai išplaukia iš pirmiau analizuotų Sprendimų *Cartesio* ir *Cadbury* skirtumų, kilmės valstybė gali laisvai reguliuoti įmonės gimimo ir mirties sąlygas (taikyti tarptautinės privatinės teisės normas) ir toks reguliavimas visada (net jei ir ribos įmonių įsisteigimo laisvę) bus laikomas atitinkančiu ES pirminę teisę (nereikalaujant jo pagrįsti), tai būtų logiška manyti, jog, atsižvelgiant į ESTT praktikoje įtvirtintą abipusio pripažinimo principą, ir priimančioji valstybė privalo pripažinti kitoje valstybėje narėje (pagal jos teisę) įsteigtą įmonę *visada*, t .y. jai neturėtų būti suteikta teisė atsisakyti pripažinti, remiantis ESTT praktikoje suformuluotais principais.

[568] „Valstybė narė gali atimti tai, ką ji suteikė“(*supra*, note 546, *loc. cit.*).

požiūriu tai reiškia, kad valstybių narių teisė nepripažinti kitoje valstybėje narėje įsteigtų įmonių teisinio statuso, taikant *fraude à la loi*[569] arba viešosios tvarkos institutą[570], t. y. dėl to, jog įmonės dirbtinai sukūrė sąsają su kita valstybe nare (pvz., joje įsiregistruodamos) vien tik siekdamos išvengti imperatyvių pripažįstančiosios valstybės narės nuostatų taikymo (t. y. siekdamos pakeisti taikytiną teisę), ES pirminės teisės taikymo srityje, nors visiškai ir neišnyksta[571], mažų mažiausiai yra stipriai apribojama. Vadinasi, dėl ES pirminės teisės įtakos įmonės, kurių teisinis subjektiškumas nebūtų pripažintas taikant tradicinius tarptautinės privatinės teisės mechanizmus, privalo būti pripažintos.

Kitaip sakant, dėl legislatyvinės konkurencijos, kurią lemia ES pirminės teisės nuostatos dėl judėjimo laisvių, valstybės narės nebegali nepripažinti kitoje valstybėje narėje įgyto teisinio statuso, šiuo tikslu nurodydamos, jog asmuo piktnaudžiauja savo teise, jei jis siekia išvengti nepalankių teismo vietos valstybės nuostatų taikymo, kadangi ši asmens teisė

---

[569] *Fraude à la loi* (piktnaudžiavimo teise prevencijos) mechanizmas, taikomas kai kurių valstybių narių (pvz., Prancūzijos) tarptautinėje privatinėje teisėje, yra skirtas apriboti atvejus, kai asmenys sukuria tarptautinę situaciją (dirbtinai pakeičiant sąsajos kriterijų), vien tik siekdami išvengti imperatyvių teisės normų tos valstybės, kurios teisė būtų taikoma, jei asmenys nepiktnaudžiautų teise, taikymo. Kitaip sakant, tai yra mechanizmas, kuris užkerta kelią manipuliacijoms sąsajos kriterijumi arba dar subtilesnei manipuliacijai – ginčo santykio kvalifikavimu. Taikant šį institutą, piktnaudžiavimo teise faktas konstatuojamas, jei yra dviejų elementų kumuliacija: objektyvaus (sąsajos kriterijaus pakeitimas) ir subjektyvaus (noras išvengti įprastai taikytinos teisės). Šio instituto, kaip ir viešosios tvarkos išlygos (su kuria jis neretai asimiliuojamas), taikymo pasekmė – sankcija – teisės, į kurią nukreipia kolizinės taisyklės arba imperatyvių normų, kurios turėjo būti taikomos, jei asmenys nebūtų piktnaudžiavę teise, taikymas (GAUDEMET–TALLON, H. *supra*, note 73, p. 275–277). Pastebėtina, jog autorė teisingai nurodo, jog ES pirminė teisė suteikia naujas galimybes teisės subjektams, todėl neretai sunku įvertinti, ar jų elgesys yra ar nėra piktnaudžiavimas teise (*ibid*.). Panašiai ir J. Basedow pripažįsta, jog Sprendimas *Centros* „paralyžiuoja“ *fraude à la loi* mechanizmą (BASEDOW, J. *supra*, note 38). Plačiau apie *fraude à la loi* institutą žr. AUDIT, B. *La fraude à la loi*. Paris: Dalloz, 1974.

[570] Jei piktnaudžiavimo teise prevencijos institutas laikomas *ordre public* išlygos sudedamąja dalimi. Plačiau apie ES pirminės teisės įtaką *ordre public* institutui žr., *inter alia*, FALLON., M. *supra*, note 20, p. 251–256. M. Fallon nuomone, ES pirminės teisės įtaka viešosios tvarkos institutui pasireiškia dvejopai: viena vertus, valstybių narių *ordre public* turinys tais atvejais, kai situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, yra susiaurinamas (taikyti šį institutą galima, tik jei, jį taikant, nebus pažeista ES pirminė teisė); kita vertus, jos turinys išplečiamas į jį įtraukiant fundamentalius ES principus (ES viešąją tvarką). Plačiau apie ES viešąją tvarką žr., pvz., STRUYCKEN, T. *Les conséquences de l'intégration européenne sur le développement du droit international privé*. RCADI, tome 232, 1992, p. 276 *et seq.* arba BERTOLI, P. *supra*, note 596, p. 406 *et seq*.

[571] Šią išvadą patvirtina Sprendimas *Cadbury* (*supra*, note 555), kuriame įtvirtinta valstybių narių teisė kovoti su „pašto dėžutės“ arba „ekrano“ įmonėmis. Panašiai teigia ir GA P. Maduro (*supra*, note 545, 29 punktas).

tiesiogiai išplaukia iš ES pirminės teisės. Juk akivaizdu, kad naudojimasis teise negali reikšti piktnaudžiavimo teise. Kitaip sakant, viešosios tvarkos ir *fraude à la loi* išlygos turi būti taikomos su ES pirmine teise suderinamu būdu[572].

Apibendrinant reikia atkreipti dėmesį į tai, jog aptariamame Sprendime, kuris doktrinoje kritikuotas kaip skatinantis Delavero efektą, palankesnės teisės ieškojimą (angl. *law shopping*), dereguliavimą (angl. *race to the bottom*) įmonių teisės srityje[573], pateiktas ES pirminės teisės nuostatų dėl įsisteigimo laisvės, kaip įpareigojančių valstybes nares pripažinti kitoje valstybėje narėje teisėtai įsteigtas įmones ir suteikiantis privatiems asmenims teisę pasirinkti taikytiną teisę, išaiškinimas pakartotas ir vėlesniuose Sprendimuose, pvz., *Inspire Art*[574].

3.3.2.2. Pirminis įsisteigimas: Sprendimai Überseering ir VALE Építési kft

Sprendimas Überseering

Pagrindinėje byloje, kurios nagrinėjimą sustabdęs Vokietijos teismas kreipėsi į ESTT, ginčas kilo dėl to, kad Vokietijos institucijos nepripažino Nyderlanduose įsteigtos ir ten registruotą buveinę turinčios įmonės procesinio teisnumo, kadangi dėl įmonės savininko pasikeitimo jos faktinė buveinė buvo perkelta iš Nyderlandų į Vokietiją, o toks perkėlimas, neprarandant įmonės teisnumo, pagal Vokietijos tarptautinę privatinę teisę (realios buveinės teoriją) buvo negalimas. Pagrindinės bylos aplinkybėmis pagal kitos nei Vokietija

---

[572] M. Fallon nurodo, kad ES teisė nepaneigia valstybių narių galimybės taikyti *fraude à la loi* mechanizmą, tačiau šios išlygos taikymo rezultatai turi būti vertinami atitikties ES teisei požiūriu. FALLON, M. La délocalisation comme instrument de fraude lié à la circulation des biens et des personnes. In VERHOEVEN, J. (ed.) *La Loyauté. Mélanges offerts à Etienne Cerexhe*. Bruxelles: Larcier, 1996, p. 170.

[573] *Supra*, note 260.

[574] 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Inspire Art*, C-167/01, Rink. p. I-10155. Šiame Sprendime nagrinėta situacija tarptautinės privatinės teisės požiūriu iš esmės yra analogiška tai, kuri nagrinėta ir byloje *Centros* (vienintelis jų skirtumas yra tik tas, kad Nyderlanduose *Inspire Art* teisnumas buvo pripažintas, tačiau šios įmonės filialo įregistravimui buvo keliami papildomi reikalavimai, todėl galima būtų teigti, jog Sprendimas *Inspire Art* susijęs ne su daugiašalių kolizinių taisyklių, o su į šio tyrimo objektą nepatenkančio *lois de police* instituto taikymu), be to, analogiškos ir ESTT išvados, todėl, siekiant šio tyrimo tikslo, papildomai analizuoti Sprendimą *Inspire Art* nebūtina.

valstybės narės, kurioje ji turi savo registruotą buveinę, teisę teisėtai įsteigtai įmonei (*Überseering),* norinčiai Vokietijos teisme ginti teises, kylančias iš sutarties, sudarytos su pagal Vokietijos teisę įkurta įmone, pagal Vokietijos teisę neliko kitos alternatyvos kaip tik iš naujo įsisteigti Vokietijoje.

Atsakydamas į Vokietijos teismo klausimus, 2002 m. priimtame Sprendime *Überseering* ESTT pirmiausia patikslino Sprendimo *Daily Mail* 21 punktą, nurodydamas, kad nebūtina, jog valstybės narės priimtų su abipusiu įmonių pripažinimu susijusią sutartį tam, kad įmonės, kurios atitinka EB steigimo sutarties 48 (SESV 54 straipsnis[575]) straipsnyje nustatytas sąlygas, galėtų įgyvendinti ES pirminės teisės joms pripažįstamą įsisteigimo laisvę. Todėl, pasak ESTT, priešingai nei siekė įrodyti Vokietijos ir Italijos Vyriausybės[576], tais atvejais, kaip nagrinėjamas pagrindinėje byloje, kai įmonė, teisėtai įkurta valstybėje narėje, kurioje ji turi savo registruotą buveinę, pagal priimančiosios valstybės narės teisę yra laikoma perkėlusia savo faktinę buveinę į šią valstybę dėl visų savo akcijų perleidimo joje gyvenantiems šios valstybės piliečiams, antrosios valstybės narės šiai įmonei taikomos taisyklės pagal galiojančią Sąjungos teisę patenka į SESV nuostatų, susijusių su įsisteigimo laisve, taikymo sritį[577].

Toliau Sprendime ESTT atkreipė dėmesį į tai, kad, nors *Überseering* egzistavimas yra neatskiriamas nuo jos, kaip pagal Nyderlandų teisę įkurtos įmonės, statuso (nes įmonė egzistuoja tik pagal jos įkūrimą ir veikimą nustatančius nacionalinės teisės aktus)[578], tai nereiškia, jog ir priimančioji valstybė gali taikyti reikalavimą, jog kitose valstybėse narėse teisėtai įsteigtos įmonės, perkėlusios savo buveinę į jos teritoriją, laikytųsi priimančiosios

---

[575] „Bendrovės arba firmos, įkurtos pagal valstybės narės teisę ir Sąjungoje turinčios savo registruotas buveines, centrinę administraciją ar pagrindinę verslo vietą, šiame skyriuje prilyginamos tos valstybės narės pilietybę turintiems fiziniams asmenims.“

[576] Sprendimo *Überseering* (*supra,* note 23) 30–31 punktai.

[577] Sprendimo *Überseering* (*supra,* note 23) 52 punktas.

[578] Tokiu būdu dar kartą patvirtinti *Daily Mail* ir *Cartesio* Sprendimuose įtvirtinti principai dėl kilmės valstybės tarptautinės privatinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimo (šiuo aspektu žr. Sprendimo *Überseering* (*supra,* note 23) 70–72 punktus).

valstybės įmonių teisės, tokiu būdu apribojant įsisteigimo laisvės veiksmingą įgyvendinimą priimančiosios valstybės teritorijoje. Anot ESTT, priešingai – vienoje valstybėje narėje įsteigtos įmonės pripažinimas kitose valstybėse narėse, kuriose ji siekia įsisteigti (kitaip sakant, įmonės egzistavimo fakto pripažinimas) yra būtina įsisteigimo laisvės įgyvendinimo sąlyga[579] – valstybių narių pareiga pripažinti kitose valstybėse narėse teisėtai įsteigtas įmones tiesiogiai kyla iš ES pirminės teisės. Tokiu būdu Sprendime *Überseering* ESTT *expressis verbis* įtvirtino valstybėse narėse teisėtai įsteigtų įmonių abipusio pripažinimo principą ir pirminio įsisteigimo srityje.

Galiausiai ESTT konstatavo, kad valstybės narės atsisakymas pripažinti pagal kitos valstybės narės teisę įsteigtos įmonės, kuri jos teritorijoje turi registruotą buveinę, teisnumą, remiantis tuo, kad įmonė, visas akcijas perleidusi joje gyvenantiems šios valstybės narės piliečiams, perkėlė savo faktinę buveinę į jos teritoriją, ir todėl įmonė priimančioje valstybėje negali kreiptis į teismą, kad apgintų savo iš sutarties kylančias teises, nebent iš naujo įsikurtų pagal tos valstybės teisę, yra *iš esmės nesuderinamas* su EB steigimo sutarties 43 ir 48 straipsniais ir todėl negali būti pateisintas remiantis privalomaisiais bendrojo intereso reikalavimais[580].

Sistemiškai vertinant ESTT Sprendimą *Überseering* ir pirmiau analizuotus ESTT Sprendimus *Daily Mail* ir *Cartesio*, negalima nepastebėti kardinaliai skirtingo įsisteigimo laisvės nuostatų interpretavimo, atsižvelgiant į tai, ar situacija yra susijusi su įmonių išvykimu ar atvykimu į valstybę narę. Tais atvejais, kai įmonė siekia atvykti į valstybę narę, ESTT itin kategoriškai nurodo, jog kitoje valstybėje narėje teisėtai įsteigtos įmonės teisinio statuso nepripažinimas dėl *priimančiosios valstybės narės* tarptautinės privatinės teisės normų taikymo *iš esmės paneigia įmonių įsisteigimo laisvę*. O įmonių išvykimo iš valstybės narės atveju (kai įmonė siekia perkelti realią buveinę į

[579] Sprendimo *Überseering* (*supra*, note 23) 59 punktas.
[580] Sprendimo *Überseering* (*supra*, note 23) 60, 81–82 punktai. Pastebėtina, jog šis ESTT Sprendimas patvirtina 567 išnašoje iškeltą hipotezę (žr. *supra*, note 567).

kitą valstybę narę nepakeičiant taikytinos teisės) priešingai – ESTT aiškina įsisteigimo laisvės nuostatas kaip suteikiančias *iš esmės neribotą laisvę kilmės valstybei narei* įtvirtinti sąsajos kriterijų, kuris turi sieti įmonę su kilmės valstybe, jei tokia įmonė nori išsaugoti kilmės valstybės įmonės teisės statusą, nepaisant to, kad akivaizdu, jog ir šiuo atveju, jei kilmės valstybėje taikomas realios buveinės principas, kilmės valstybės tarptautinės privatinės teisės normų taikymas *iš esmės paneigia* kilmės valstybės įmonių *pirminio įsisteigimo laisvę*.

Praktiniu požiūriu šis nevienodas ES pirminės teisės nuostatų dėl įsisteigimo laisvės aiškinimas reiškia, kad valstybės narės, kurių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos įmonių teisinio statuso srityje nukreipia į įmonės realios buveinės valstybės teisę, gali šias normas nevaržomai taikyti nacionalinių įmonių atžvilgiu (jų įsteigimo, buveinės perkėlimo ir kt. atvejais) ir tokia praktika visada bus suderinama su ES pirmine teise, o tų pačių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymą kitoje valstybėje narėje įsteigtų įmonių atžvilgiu ES pirminė teisė griežtai draudžia[581].

Galiausiai sisteminė ESTT sprendimų analizė leidžia teigti, jog, jei byloje *Überseering* įmonės kilmės valstybė būtų taikiusi realios buveinės teoriją, Vokietijos atsisakymas pripažinti įmonės, siekiančios įsisteigti jos teritorijoje išsaugant kilmės valstybės įmonės statusą, teisnumą, šiuo tikslu taikant Vokietijos tarptautinės privatinės teisės normas (realios buveinės teoriją), matyt, būtų pripažintas suderinamu su ES pirmine teise, kadangi įmonė dėl realios buveinės perkėlimo į Vokietiją savo teisnumą būtų praradusi

[581] Kai kuriais aspektais šios nenuoseklios ESTT praktikos praktinės pasekmės primena 3.2.2.2. Poskyryje „Sąsajos kriterijų diferencijavimas pagal suinteresuotų asmenų pilietybę“analizuotą problematiką, tačiau toks sugretinimas yra apgaulingas (kaip tą įrodo ir paskutinis (ketvirtasis) šios disertacijos skyrius). Šiuo atveju kalbėti apie sąsajos kriterijaus diferencijavimą pagal suinteresuotų asmenų pilietybę (nacionalinę priklausomybę) būtų netikslu. Ieškoti sąsajos kriterijaus tais atvejais, kai įmonė jau yra įsisteigusi kitoje valstybėje narėje (t. y. turi sąsają (analogišką ar kitokią) su kita valstybe nare ir tokios sąsajos egzistavimą patvirtina pastarosios valstybės teisė (nes pagal ją įmonė laikoma įsteigta) arba tos valstybės valdžios institucijų sprendimas (pvz., įtraukimas į įmonių registrą), neturi prasmės, kadangi sąsajos kriterijaus paskirtis – apibrėžti *lex fori* taikymo sritį (todėl, atitinkamai, ir jo taikymas *a posteriori* būtų nelogiškas).

ir kilmės valstybės teisės požiūriu. Kitaip sakant, šiuo atveju Vokietijos atsisakymas pripažinti neegzistuojančios įmonės teisnumą, matyt, negalėtų būti vertinamas kaip ribojantis laisvą judėjimą. Šią išvadą pagrindžia ne tik pirmiau aptarti principai, įtvirtinti Sprendime *Daily Mail*, bet ir bendrasis teisės principas – *ad impossibilia nemo tenetur*.

Sprendimas VALE Építési kft

Pagrindinėje byloje, kurią nagrinėjęs Vengrijos teismas kreipėsi į ESTT dėl ES pirminės teisės nuostatų dėl įsisteigimo laisvės išaiškinimo, *VALE Costruzioni, S.r.l.* (pagal Italijos teisę įsteigta ribotos atsakomybės bendrovė) prašė ją išbraukti iš Romos (Italijos) įmonių registro ir nurodė ketinimą perkelti buveinę ir veiklą į Vengriją, nutraukiant veiklą Italijoje. Remdamasi šiuo prašymu, už registro Romoje tvarkymą atsakinga valdžios institucija 2006 m. vasario 13 d. išbraukė šią įmonę iš registro. Kadangi sprendimas perkelti pagal Italijos teisę įsteigtos bendrovės buveinę į Vengriją ir ten veikti pagal Vengrijos teisę, buvo priimtas iki faktinio buveinės perkėlimo, *VALE Costruzioni* direktorius ir kitas fizinis asmuo 2006 m. lapkričio 14 d. Romoje patvirtino *VALE Építési kft* (pagal Vengrijos teisę įsteigta ribotos atsakomybės įmonė, toliau – *VALE Építési*) steigimo įstatus ir įnešė kapitalą, kurio reikalaujama pagal Vengrijos teisę. 2007 m. sausio 19 d. *VALE Építési* atstovas kreipėsi į Vengrijos institucijas, prašydamas įtraukti įmonę į Vengrijos įmonių registrą, papildomai nurodant, jog *VALE Costruzioni* yra *VALE Építési* teisinė pirmtakė. Vengrijos institucijos atsisakė patenkinti šį prašymą, motyvuodamos tuo, jog pagal Vengrijos teisę nacionaliniame įmonių registre kaip įmonės teisinę pirmtakę leidžiama nurodyti tik Vengrijoje įsteigtą bendrovę, kitaip sakant, pagal Vengrijos teisę leidžiama tik vengriškų įmonių reorganizacija.

Kaip tai išplaukia iš pagrindinės bylos aplinkybių, šioje byloje nagrinėta problematika nuo nagrinėtos Sprendime *Überseering* skiriasi dviem aspektais. Pirma, Sprendime *VALE Építési kft* nagrinėta situacija susijusi su

tarptautiniu reorganizavimu (pagal Italijos teisę įsteigtos įmonės tarpvalstybiniu reorganizavimu į pagal Vengrijos teisę įsteigtą įmonę), arba, ESTT terminologija tariant, vienoje valstybėje narėje įsteigtos įmonės faktinės buveinės perkėlimu į kitą valstybę narę *pakeičiant taikytiną teisę*[582]. Antra, skirtingai nei įmonės buveinės perkėlimo, nepakeičiant taikytinos teisės, atveju, šioje byloje nagrinėtas tarptautinis reorganizavimas susijęs su dviejų valstybių narių (kilmės valstybės narės ir priimančiosios valstybės narės) nacionalinės teisės taikymu.

Vis dėlto, skirtingai nei nurodė Vengrijos, Vokietijos, Airijos ir Jungtinės Karalystės Vyriausybės, šių skirtumų nepakanka, siekiant įrodyti, jog aptariama situacija nepatenka į ES pirminės teisės taikymo sritį. Priešingai – aptariamo Sprendimo[583] ir ankstesnės ESTT praktikos (Sprendimų *Cartesio, SEVIC Systems*) sisteminė analizė leidžia teigti, jog įmonių reorganizavimo operacijos iš esmės laikomos ūkine veikla, kurią vykdydamos valstybės narės privalo laikytis ES pirminės teisės nuostatų dėl steigimosi laisvės. Kitaip sakant, nacionalinės teisės aktai, draudžiantys reorganizuoti pagal kitos valstybės narės teisę įsteigtas bendroves, tačiau šią teisę suteikiantys nacionalinėms bendrovėms, patenka į SESV 49 ir 54 straipsnių taikymo sritį ir turi būti vertinami atitikties ES pirminei teisei požiūriu.

Aptariamame Sprendime, atsakydamas į Vengrijos teismo klausimus, ESTT pirmiausia dar kartą patvirtino savo ankstesnėje praktikoje, susijusioje su įmonių teise išvykti iš valstybės narės, įtvirtintą principą, pagal kurį valstybė narė turi teisę apibrėžti sąsajos kriterijų, kurio reikalaujama iš įmonės, siekiant pripažinti, kad ji yra įsteigta pagal nacionalinę teisę ir tuo remdamasi gali pasinaudoti įsisteigimo laisve, ir tą, kurio vėliau reikalaujama tokiam statusui išsaugoti[584].

---

582 *Supra*, note 538.
583 Sprendimo *VALE Építési kft* (*supra*, note 538) 24, 33 punktai.
584 Sprendimo *Cartesio* (*supra*, note 188) 110 punktas ir 2011 m. lapkričio 29 d. Sprendimo *National Grid Indus*, C-371/10 (dar nepaskelbtas Rinkinyje), 27 punktas.

Be to, kiek tai susiję su įmonės, siekiančios pasinaudoti pirminio įsisteigimo teise ir priimančiosios valstybės santykiais, ESTT papildomai patikslino Sprendimo *Cartesio* 112 punktą[585], nurodydamas, kad jis nereiškia, jog iš anksto leidžiama priimančios valstybės narės teisės aktuose dėl įmonių reorganizavimo nesilaikyti SESV nustatytų taisyklių dėl steigimosi laisvės. Priešingai – juo išreiškiamas paprasčiausias teiginys, jog pagal nacionalinę teisės sistemą įsteigta įmonė egzistuoja tik pagal nacionalinės teisės aktus, pagal kuriuos leidžiama įsteigti bendrovę, jei laikomasi šiuo tikslu nustatytų reikalavimų[586]. Kitaip sakant, priimančiosios valstybės vidaus teisės taikymas tais atvejais, kai kitoje valstybėje narėje įsteigta įmonė siekia perkelti savo buveinę į priimančiąją valstybę narę ir joje iš naujo įsisteigti, nėra neribotas ir turi atitikti ES pirminę teisę.

Galiausiai, ESTT nurodė, jog valstybės narės teisės aktai, kaip nagrinėjami pagrindinėje byloje, kurie draudžia reorganizuotis pagal kitos valstybės narės teisę įsteigtoms įmonėms, nors nacionalinėms įmonėms šią teisę suteikia, reiškia skirtingą įmonių, įsteigtų kitose valstybėse narėse, vertinimą, kuris jas atgraso nuo galimybės naudotis Sutartyje įtvirtinta įsisteigimo laisve. Todėl tokios nacionalinės priemonės laikomos ribojimu, kaip tai suprantama pagal SESV 49 ir 54 straipsnius, *kuris gali būti pateisintas tik pagal ESTT praktikoje suformuluotus kriterijus*[587].

Šiuo aspektu pastebėtina, jog, lyginant aptariamą Sprendimą su Sprendimu *Überseering*, kuriame ESTT nurodė, jog priimančiosios valstybės atsisakymas pripažinti kitoje valstybėje įsteigtą įmonę yra *iš esmės nesuderinamas su įsisteigimo laisve* ir todėl negalėtų būti pateisintas, būtų galima manyti, kad tais atvejais, kai įmonė naudojasi pirminio įsisteigimo teise ir nesiekia išlaikyti kilmės valstybės įmonės statuso (t. y. keičiasi taikytina

[585] „<...> negalima pateisinti to, jog steigimo valstybė narė, įpareigodama bendrovę likviduotis, kliudytų jai virsti bendrove, kuriai taikomi kitos valstybės narės nacionalinės teisės aktai, jeigu tai leistina pagal šią teisę“.
[586] Sprendimo *VALE Építési kft* (*supra*, note 538) 32 punktas.
[587] Sprendimo *VALE Építési kft* (*supra*, note 538) 36–41 punktai.

teisė), priimančioji valstybė narė gali atsisakyti leisti šiai įmonei įsisteigti (reorganizavimo būdu), su sąlyga, jog atsisakymas gali būti pateisintas pagal ESTT praktikoje suformuluotus kriterijus.

Vis dėlto šią išvadą paneigia Sprendimo *VALE Építési kft* 39–40[588] punktų sisteminė analizė. ESTT, nors ir nurodo, kad įsisteigimo laisvės ribojimas *iš principo* gali būti pateisintas, jis pastebi, jog toks valstybės narės teisinis reguliavimas, pagal kurį *apskritai atsisakoma pripažinti tarpvalstybinį reorganizavimą*, todėl tokios operacijos yra negalimos, *bet kuriuo atveju* (t. y. visada) viršys tai, kas būtina teisėtiems tikslams pasiekti, todėl SESV 49 ir 54 straipsniai turi būti aiškinami kaip *draudžiantys* taikyti nacionalinės teisės aktus, kurie suteikia teisę reorganizuoti pagal vidaus teisę įsteigtas įmones, tačiau draudžia vykdyti pagal kitos valstybės narės teisę įsteigtos įmonės reorganizaciją ir šiuo tikslu įsteigti bendrovę pagal nacionalinę teisę.

Galiausiai šiame Sprendime ESTT, pritaikydamas bendruosius lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus nagrinėjamai situacijai, nurodo, jog, nepaisant to, kad tarpvalstybinis reorganizavimas priimančiojoje valstybėje narėje baigiasi įmonės įsteigimu pagal priimančiosios valstybės narės teisę bei to, kad pagal nacionalinę teisės sistemą įsteigta įmonė egzistuoja tik pagal nacionalinę teisę, kurioje apibrėžtas jos įsteigimas ir veikla, priimančiajai valstybei draudžiama:

a) atsisakyti įmonių registre nurodyti, kai vykdomas tarpvalstybinis reorganizavimas, kilmės valstybės narės įmonę kaip reorganizuotos įmonės „teisinę pirmtakę“, jei toks įrašas apie įmonės pirmtakę daromas tuo atveju, kai vykdomas vidinis reorganizavimas;

[588] Ir ankstesnio Sprendimo *SEVIC Systems* (*supra*, note 541) 28–31 punktų sisteminė analizė.

b) apskritai neatsižvelgti į kilmės valstybės narės valdžios institucijų pateiktus dokumentus, patvirtinančius, kad įmonė tikrai įvykdė kilmės valstybės teisės reikalavimus tiek, kiek jie yra suderinami su Sąjungos teise[589].

Apibendrinant reikia pastebėti, kad tarptautinės privatinės teisės požiūriu šis Sprendimas yra ne mažiau svarbus nei pirmiau nagrinėti, kadangi jame ne tik patikslinami ankstesnėje ESTT praktikoje įtvirtinti principai, bet ir aiškiai įtvirtinami papildomi reikalavimai, susiję su priimančiosios valstybės vidaus teisės taikymu: ESTT įpareigoja priimančiąją valstybę narę taikyti vidaus teisę nediskriminuojant kitose valstybėse narėse įsteigtų įmonių ir tais atvejais, kai įmonės siekia ne tik perkelti savo buveinę, bet ir iš naujo įsisteigti priimančiojoje valstybėje bei pripažinti ne tik įmonės, įsteigtos kitoje valstybėje narėje, teisinį statusą, bet ir jį (ar kitus su įmonės steigimo, registracijos procedūra susijusius aspektus) patvirtinančius kilmės valstybės narės valdžios institucijų išduotus dokumentus[590].

Maža to, šis ESTT Sprendimas, skaitomas kartu su *Überseering* Sprendimu iš vienos pusės ir *Cartesio* bei *Daily Mail Sprendimais* iš kitos pusės, patvirtina nevienodą tų pačių valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymo atitikties ES pirminei vertinimą, atsižvelgiant į tai, ar valstybė narė yra kilmės (išvykimo) valstybė, ar priimančioji (t. y. atvykimo) valstybė.

---

[589] Sprendimo *VALE Építési kft* (*supra*, note 538) 50–51, 56 ir 60–62 punktai.

[590] Šiuo požiūriu negalima nepastebėti ESTT praktikos panašumo su JAV *Supreme Court* praktika įmonių teisės srityje (plačiau apie tai žr. MUIR WATT, H. *supra*, note 171, p. 87 *et seq*.): nors skirtingai nei JAV, kur inkorporavimo principas pripažintas quasi–konstituciniu (plačiau apie tai MUIR WATT, H. L'expérience américaine. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire" tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004, p. 148 et seq.), ESTT praktikoje realios buveinės principas ir inkorporavimo principas pripažįstami lygiaverčiais, ESTT praktikoje įtvirtinta pareiga pripažinti įmonės kilmės valstybės institucijų išduotus dokumentus, patvirtinančius įmonės įsteigimo teisėtumą, ir priimančiosios valstybės vidaus teisės taikymo apribojimai, kaip teisingai nurodo O. H. Dombalagin, priartino ES tarptautinę privatinę teisę (t. y. valstybių narių teisę, aiškinamą per ES pirminės teisės prizmę) prie *internal affairs* doktrinos, kuri taikoma JAV (DOMBALAGIAN, O. H. Choice of Law and Capital Markets Regulation. *Tulane Law Review*, 2008, vol. 82, no. 5, p. 1903 *et seq*.).

3.3.2.3. ESTT praktikos doktrininis aiškinimas, valstybių narių teismų ir įstatymų leidėjų reakcija

Lygiai kaip ir fizinių asmenų įsisteigimo srityje, įmonių teisės srityje priimtuose Sprendimuose ESTT kazuistiškai aiškino įsisteigimo laisvės nuostatas ir nepateikė vieno konkretaus atsakymo dėl valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymo. Priešingai – pripažinęs sąsajos kriterijų lygiavertiškumą, nurodęs, kad įmonės kilmės valstybė iš principo ir toliau gali nevaržomai taikyti savo tarptautinės privatinės teisės normas, kuriose įtvirtintas realios buveinės (ar inkorporacijos) principas, ir kartu iki minimumo apribojęs *tų pačių* daugiašalių kolizinių taisyklių taikymą tais atvejais, kai *ta pati* valstybė narė yra priimančioji valstybė, ESTT įnešė dar daugiau sumaišties į jau ir taip chaotišką valstybių narių tarptautinę privatinę teisę.

Nors valstybių narių teisės doktrinos atstovai, teismai ir įstatymų leidėjas siekė rasti išėjimą iš šio ESTT praktika sukurto labirinto, deja, kaip įprasta tarptautinėje privatinėje teisėje, vieningos nuomonės dėl to, kaip reikėtų suprasti ir praktikoje pritaikyti gan miglotą ESTT praktiką, nėra ir šiandien, o pasiūlytų sprendimų ir ESTT praktikos aiškinimų įvairovė primena dailininko spalvų paletę.

ESTT praktikos vertinimas doktrinoje

ESTT Sprendimai įmonių teisinio statuso srityje sukėlė aršias diskusijas tarptautinės privatinės teisės doktrinoje. Iš esmės būtų galima išskirti tris šių Sprendimų doktrininio aiškinimo kryptis:

1. Kai kurių autorių, pavyzdžiui, A. Flessner[591], nuomone, ESTT Sprendimuose, priimtuose įmonių teisinio statuso srityje, ypač Sprendime

[591] FLESSNER, A. Schiffbruch der Interpreten und Statuten. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* (ZEuP), 2000, p. 1–4. Autorius teigia, jog nei Sprendimas *Daily Mail*, nei Sprendimas *Centros* nėra susiję

Daily Mail, išplėtoti principai absoliučiai neturi įtakos daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms[592]. Tokia pozicija, nors ir patogi tarptautinės privatinės teisės požiūriu (kaip jos neliečianti), kaip tą įrodo kiti ESTT Sprendimai, pvz., *Überseering*, yra akivaizdžiai neteisinga.

2. Kiti tarptautinės privatinės teisės specialistai, pvz., A. Bucher, pripažįstantys ESTT Sprendimų įtaką valstybių narių kolizinėms taisyklėms, juos aiškina kaip reiškiančius inkorporavimo kriterijaus pergalę ir realios buveinės principo išnykimą[593]. Vis dėlto ir su šiai grupei priskirtinų autorių nuomone negalima sutikti, kadangi praktiškai visuose Sprendimuose (nuo *Daily Mail* iki *VALE Építési kft*) ESTT *expressis verbis* nurodo, kad valstybės narės (kilmės valstybės) turi neribotą diskreciją pasirinkti sąsajos kriterijų, kuris turi sieti įmonę su ta valstybe nare tam, kad įmonė būtų laikoma tos valstybės narės įmone.

---

su tarptautine privatine teise: pirmasis susijęs su tarptautinio mokesčių teisės taikymo problematika, antrasis – įmonės registravimo klausimais.

592 Plačiau apie tai žr. MICHAELS, R. *EU Law as Private International Law? Re-Conceptualising the Country-of-Origin Principle as Vested Rights Theory*. Duke Law School Faculty Scholarship Series. Paper 52 (2006), p. 10–11. Prieiga per internetą: <http://lsr.nellco.org/duke_fs/52> [žiūrėta 2011-03-05]. *Contra* SCHURIG, K. Unilateralistische Tendenzen im europäischen Gesellschaftskollisionsrecht, oder: Umgehung als Rechtsprinzip. In KRÜGER, H. *et al*. (eds.) *Liber amicorum Gerhard Kegel*. Munich: Beck, 2002, p. 199–221 (bendro pobūdžio kritika dėl ESTT kišimosi į tarptautinės privatinės sritį, patvirtinanti patariamų ESTT Sprendimų įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei).

593 Pasak A. Bucher, apatariamais ESTT Sprendimais valstybės narės įpareigojamos pripažinti įmones, įsteigtas pagal kitos valstybės narės teisę. Vadinasi, svarbu ne ryšys, kurio konkreti valstybė narė reikalauja (reali buveinė ar registracija) tarp įmonės ir jos įsteigimo valstybės, bet pats įmonės egzistavimo faktas. Anot A. Bucher, tai reiškia, kad ES viduje, *lex societatis* turėtų būti įmonės registracijos valstybės teisė. Maža to, pasak autoriaus, normatyvine prasme ESTT praktikoje įtvirtintas įmonių, tokių, kaip jos įsteigtos pagal jų kilmės valstybės teisę, pripažinimo principas išstumia kitus sąsajos kriterijus. Remdamasis šiais argumentais, autorius siūlo valstybėms narėms, taikančioms realios buveinės teoriją, pakeisti jų daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų įmonių teisinio statuso srityje sąsajos kriterijų inkorporavimo kriterijumi (BUCHER, A. *De la reconnaissance mutuelle au droit à l'identité*. GEDIP – réunion de Padoue, 18–20 septembre 2009, p. 4–6. Prieiga per internetą: <http://www.andreasbucher-law.ch/images/stories/pdf/gedip_-_reconnaissance_mutuelle_-_2009.pdf> [žiūrėta 2012-09-01]. Panašiais argumentais remiasi ir kiti autoriai, aiškinantys ESTT Sprendimus kaip reiškiančius inkorporavimo kriterijaus pergalę ir realios buveinės principo išnykimą. Žr., pvz., GRUNDMANN, S. E*uropean Company Law: Organisation, Finance and Capital Markets*. Antwerpen: Intersentia, 2007, p. 499); HALHUBER, H. Das ende der Sitztheorie als Kompetenztheorie- Das Urteil des Europäischen Gerichtshofs in der Rechtssache C-208-00 (Überseering). *RabelsZ*, vol. 8, 2003, p. 418–438; RAMMELOO, S. Freedom of Establishment for Legal Persons in Europe Accomplished. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 11, 2004, p. 398–413. Taip pat ir autoriai, nurodyti *supra*, note 266. *Contra*: MUIR WATT, H *Inspire Art Sprendimo komentaras*. *RCDIP*, vol. 93, 2004, p. 151–184; LAGARDE, P. *supra*, note 476, p. 227.

3. Trečiąją kryptį atstovauja dauguma tarptautinės privatinės teisės specialistų (pvz., P. Lagarde, P. Bertoli), kurie, pripažindami ESTT Sprendimų įtaką tarptautinei privatinei teisei, jų neaiškina kaip uždraudžiančių realios buveinės kriterijaus taikymą situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, ir siūlo gerokai nuosaikesnius ESTT praktikoje įtvirtintų principų taikymo praktikoje variantus.

Pavyzdžiui, P. Lagarde, nurodydamas, kad valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės, kurių sąsajos kriterijus – reali buveinė, iš esmės be apribojimų gali būti taikomos įmonės teisinio statuso įgijimo momentu, siūlo jo netaikyti pripažįstant įmones, teisėtai įsteigtas kitose valstybėse narėse, šiuo tikslu ES tarptautinės privatinės teisės kodekse įtvirtinant bendro pobūdžio valstybių narių pareigą pripažinti teisinę situaciją (statusą), sukurtą kitoje valstybėje narėje, neatsižvelgiant į taikytą teisę[594]. Vis dėlto ir šis pasiūlymas, žvelgiant iš nacionalinės teisės perspektyvos, negali būti vertinamas kaip tinkamiausias: iš ESTT praktikos negalėtų būti kildinama absoliuti valstybių narių pareiga pripažinti visas situacijas, teisėtai sukurtas kitose valstybėse narėse, todėl natūralu, kad šio bendro pobūdžio įpareigojimo įtvirtinimas valstybėms narėms nebūtų priimtinas, nes, lygiai kaip ir pasiūlymas atsisakyti realios buveinės kriterijaus, reikštų kardinalius kolizinio metodo pokyčius[595], kurie bus vėliau išsamiai aptarti paskutiniajame šios disertacijos skyriuje.

Savo ruožtu P. Bertoli nurodo, jog ESTT praktika įmonių teisės srityje turi būti aiškinama kaip įpareigojanti valstybes nares suteikti teisę suinteresuotiems asmenims pasirinkti *lex societatis*. Kitaip sakant, pasak autoriaus, siekiant užtikrinti tinkamą ESTT Sprendimų įgyvendinimą, reikia suteikti galimybę suinteresuotiems asmenims pasirinkti *lex societatis,* šiuo tikslu pakeičiant valstybių narių daugiašales tarptautinės privatinės teisės

---

[594] LAGARDE, P. *supra*, note 479, p. 227–228 ir note 476, *loc. cit.*, taip pat LAGARDE, P. La reconnaissance, mode d'emploi. In AZZI, T. (éd.) *Vers de nouveaux équilibres entre ordres juridiques*. *Liber amicorum Hélène Gaudemet–Tallon*. Paris: Dalloz, 2008, p. 481.

[595] Taikytinos teisės nustatymo srityje valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos supanašėtų su normomis, taikomomis užsienio teismų sprendimų pripažinimo srityje.

normas. Maža to, autoriaus teigimu, ESTT praktikoje įtvirtintos ir šio pasirinkimo laisvės ribos: a) valstybės narės gali taikyti kitos valstybės narės teisę (t. y. ne tą, kurią pasirinko šalys), jei tai pateisinama viešojo intereso pagrindais; b) valstybės narės gali taikyti kitos valstybės teisę (t. y. ne tą, kurią pasirinko šalys), kai įmonė remiasi judėjimo laisvėmis vien siekdama išvengti griežtesnės teisės taikymo (ši išimtis turi būti aiškinama itin siaurai)[596].

Pastebėtina, jog šiuo požiūriu P. Bertoli pozicija primena autorių, kurie ESTT Sprendimus aiškina kaip reiškiančius inkorporavimo kriterijaus pergalę situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, poziciją. Juk teisės pasirinkti *lex societatis* suteikimas privatiems asmenims praktikoje iš principo turės tas pačias pasekmes kaip ir valstybių narių įpareigojimas taikyti inkorporavimo kriterijų (arba įpareigojimas taikyti kilmės valstybės teisę): *lex societatis* taikymas lemia įmonės įsteigimą (bet ne atvirkščiai!), todėl *lex societatis* visada sutaps su įmonės įsteigimo (kilmės), t. y. inkorporavimo valstybės, teise.

Bene pragmatiškiausią problemos sprendimo variantą siūlo Eva–Maria Kieninger. Pasak jos, reikėtų priimti ES antrinės teisės aktą, kuris suvienodintų valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisykles, tokiu būdu užtikrinant ir vienodą ESTT praktikoje įtvirtintų principų aiškinimą valstybėse narėse[597]. Atsižvelgiant į ES teisės vystymosi perspektyvas[598], tikėtina, jog būtent šį kelią ir pasirinks ES įstatymų leidėjas. Vis dėlto šiandien šis sprendimas galėtų būti vertinamas kaip utopinis ir galėtų būti įgyvendintas tik ilgalaikėje perspektyvoje.

---

[596] BERTOLI, P. The Court of Justice, European Integration and Private International Law. *Yearbook of PIL*, vol. 8, 2006, p. 387.

[597] KIENINGER, A.–M. The Law Applicable to Corporations in the EC. *RabelsZ*, vol. 73, 2009, p. 613. Analogiškai ir MANSEL, H. P. Anerkennung als Grundprinzip des Europäischen Rechtsraums - Zur Herausbildung eines europäischen Anerkennungs-Kollisionsrechts: Anerkennung statt Verweisung als neus Strukturprinzip des Europäischen internationalen Privatrechts? *RabelsZ*, vol. 70, no. 4, 2006, p. 691–692.

[598] Pvz., fizinių asmenų teisinio statuso srityje plėtojamą Europos Komisijos iniciatyvą (2010 m. gruodžio 14 d. Komisijos paskelbta Žalioji knyga (COM (2010) 747 galutinis) Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą (OL 2011 C 94, p. 15)).

Šios disertacijos autorės nuomone, atsižvelgiant į sąsajos kriterijaus parinkimo klausimo jautrumą, teisingiau būtų ES teisės aktų leidėjui siūlyti ne vienodinti tarptautinės privatinės teisės sąsajos kriterijus įmonių teisės srityje ES lygiu, bet apsvarstyti galimybę priimti ES antrinės teisės aktus, kurie kartu su Europos bendrovę (SE) įsteigiančiu reglamentu sukurtų daugiau „europinių“ įmonių, pvz., Europos uždarosios akcinės bendrovės arba Europinių akcinių bendrovių, nepatenkančių į Reglamento (EB) Nr. 2157/2001 taikymo sritį, steigimo alternatyvų. Šias įmones galėtų steigti asmenys, norintys vykdyti veiklą visoje ES teritorijoje ir siekiantys išvengti galimų laisvo judėjimo ribojimų (pvz., pirminio įsisteigimo), kitiems – šie reglamentai būtų neprivalomi. Ši alternatyva labiau atitiktų ir ES įsipareigojimą gerbti valstybių narių teisines sistemas ir tradicijas.

Galiausiai, atsižvelgiant į tai, jog ES pirminė teisė suteikia galimybę įmonių steigėjams išvengti nepalankių valstybių narių teisės normų taikymo įsisteigiant liberalesnius reikalavimus taikančiose valstybėse narėse, potencialūs įmonių steigėjai turėtų kiekvienu atveju įvertinti galimus įmonės steigimo valstybėse narėse, taikančiose realios buveinės kriterijų, nepatogumus ir, jei įmanoma, steigti įmonę toje valstybėje narėje, kurioje taikoma inkorporavimo teorija.

Valstybių narių teismų praktikos pokyčiai

Kai kurių valstybių narių, kurių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas realios buveinės principas, teismai, panašiai kaip Vokietijos institucijos po *Grunkin and Paul* Sprendimo, reaguodami į ESTT Sprendimus įmonių teisės srityje, radikaliai pakeitė savo praktiką. Pavyzdžiui, Austrijos *Oberste Gerichtshof* (Aukščiausias teismas) nebetaiko realios buveinės principo situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį[599].

[599] Žr., pavyzdžiui, 1999 m. liepos 15 d. Austrijos Aukščiausiojo Teismo sprendimą (*IPRax*, 2000, p. 418). Plačiau apie tai žr. HEIDINGER, M. Austria: Company Law – Branch Office. *Journal of International Banking Law*, vol. 15, 2000, p. 8 *et seq*.

Panašiai ir Vokietijos pirmosios instancijos teismai, po to, kai buvo paskelbtas ESTT Sprendimas *Überseering*, praktiškai vienbalsiai perėjo prie įmonės inkorporavimo principo ir ėmė taikyti valstybės narės, pagal kurios teisę įsteigta įmonė, teisę visiems įmonių teisės aspektams: įmonės įsteigimo, teisinio statuso, minimalaus kapitalo reikalavimų, įmonės, jos vadovų ir akcininkų atsakomybės[600]. Be to, nors šiek tiek siauriau nei Austrijos Aukščiausiasis Teismas, inkorporavimo principą situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, taiko ir Vokietijos Aukščiausiasis Teismas[601].

Vis dėlto šių dviejų valstybių narių teismų praktikos pokyčių pavyzdžiai negalėtų būti vertinami kaip išreiškiantys bendrą visų valstybių narių teismų poziciją ESTT Sprendimų aiškinimo klausimu. Priešingai – jie tik dar kartą įrodo, kad lygiai kaip ir doktrina, valstybių narių teismai skirtingai interpretuoja ESTT Sprendimuose įtvirtintus principus.

Pozityviosios teisės pokyčiai

Kaip to ir tikėjosi tarptautinės privatinės teisės specialistai, ESTT Sprendimai įmonių teisės srityje, paskatino valstybių narių įmonių teisės liberalizaciją ir tarptautinės privatinės teisės peržiūrą. Pavyzdžiui, Nyderlanduose siūlyta ribotos atsakomybės bendrovę padaryti labiau kompetetyvią tarptautiniu lygiu, šiuo tikslu panaikinant minimalaus kapitalo reikalavimą, ir apskritai įvedant daugiau lankstumo į įmonių teisę[602]. Savo ruožtu ir Prancūzijos įstatymų leidėjas atsisakė minimalaus kapitalo reikalavimo ribotos atsakomybės bendrovių steigimo atveju[603]. O Vokietijoje 2008 m. lapkričio 1 d. įsigaliojo *Gesetz zur Modernisierung des GmbH–Rechts und zur Bekämpfung von Missbraüchen* (MoMiG), kuriame įtvirtinta

---

600 KIENINGER, A.–M. *supra*, note 597, p. 610.

601 Žr., pvz., 2003 m. kovo 13 d. Vokietijos Aukščiausiosjo Teismo sprendimą (*IPRax* 2003, p. 344) ir 2005 m. kovo 14 d. Vokietijos Aukščiausiosjo Teismo sprendimą (*IPRspr*, No. 212, 2005, p. 567 *et seq*.).

602 KUIPERS, J.–J. *supra*, note 175, p. 71.

603 Article 223-2 de Code de Commerce modifié par la Loi n° 2003-721 du 1er août 2003 pour l'initiative économique, JO du 5 août 2003.

Vokietijos ribotos atsakomybės įmonių teisė turėti faktinę buveinę užsienyje[604].

Vis dėlto šių valstybių narių įstatymų leidėjų pavyzdžiu pasekė ne visų valstybių narių įstatymų leidėjai. Visiškai kitaip ESTT Sprendimus *Überseering* ir *Centros* į nacionalinę teisę perkėlė, pvz., Belgijos įstatymų leidėjas. Naujojo Belgijos tarptautinės privatinės teisės kodekso (2004 m.)[605] 10 straipsnyje paliktas galioti realios buveinės principas, papildomai įtvirtinant vienintelę išimtį, pagal kurią tais atvejais, kai užsienio valstybės teisė nurodo įmonės įregistravimo valstybės teisę, taikoma pastaroji (*renvoi* technika). Tiesa, šio Kodekso 134 straipsniu padarytas Įmonių kodekso (pranc. *Code des societés*) 58 straipsnio pakeitimas, susijęs su užsienyje įsteigtų įmonių pripažinimu. Įmonių kodekso 58 straipsnio aktualioje redakcijoje (galioja nuo 2004 m. spalio 10 d.) įtvirtinta nuostata, pagal kurią įmonės, kurios *įsteigtos pagal užsienio valstybės teisę ir jose turinčios savo pagrindinę verslo vietą* (ankstesnėje redakcijoje – realią buveinę), gali vykdyti veiklą Belgijoje (t. y. yra pripažįstamas jų egzistavimas), kreiptis į Belgijos teismus ir Belgijoje steigti filialus[606].

Kitaip sakant, Belgijos tarptautinėje privatinėje teisėje buvo įtvirtintas užsienyje įsteigtų įmonių sąlyginio pripažinimo principas: Belgijoje pripažįstamos tik tokios užsienyje įsteigtos įmonės, kurių pagrindinė verslo vieta (pranc. *établissement principal)* taip pat yra užsienio valstybėje. Žinoma, iš principo toks reikalavimas atitinka ESTT praktiką ir yra suderinamas su ES pirmine teise, nes įmonės pagrindinė verslo vieta paprastai sutampa su jos registracijos valstybe. Vis dėlto, kaip būtų tuo atveju, jei įmonė (kaip, pvz.,

---

[604] Plačiau apie tai žr. KINDLER, P. Libertà di stabilimento e diritto internazionale privato delle società. In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar*. Milano: Giuffrè, 2009, p. 549–567.

[605] *Supra*, note 182.

[606] Pranc. *„Les sociétés constituées en pays étranger et y ayant leur [établissement principal] pourront faire leurs opérations en Belgique et ester en justice, et y établir une succursale.“*. Belgijos įmonių kodeksas (pranc. Code des societés) prieinamas per internetą: <http://www.droitbelge.be/codes.asp#soc> [žiūrėta 2012-09-04].

Centros byloje), ieškodama palankesnės valstybės narės teisės sistemos, įsisteigtų Jungtinėje Karalystėje, joje nevykdytų jokios veiklos (t. y. neturėtų pagrindinės verslo vietos) ir siektų įsteigti filialą Belgijoje? Remiantis Belgijos įmonių kodekso 58 straipsnio nuostatomis, akivaizdu, kad tokia įmonė Belgijoje nebūtų pripažinta, kas ES pirminės teisės požiūriu reikštų nepagrįstą įmonės įsisteigimo laisvės ribojimą.

Apibendrinant tai, kad išdėstyta reikia pastebėti, kad lygiai kaip ir po ESTT Sprendimų, susijusių su tarptautinių privatinių teisės normų fizinių asmenų teisinio statuso srityje taikymu, po ESTT Sprendimų įmonių teisinio statuso srityje ES valstybių narių doktrina, teismai ir pozityvioji teisė pasuko skirtingais keliais. Kitaip sakant, vieningos pozicijos dėl to, kaip reikėtų įgyvendinti šiuos ESTT Sprendimus praktikoje kol kas nėra. Maža to, visi doktrinos, teismų ar įstatymų leidėjų pateikti pasiūlymai (ar jau padaryti nacionalinės teisės pakeitimai) galėtų būti kritikuojami, kadangi jie tik iš dalies išsprendžia problemas, kurias sukūrė nenuosekli ESTT praktika.

3.3.3. Išvada: ES pirminė teisė neturi įtakos daugiašalių kolizinių taisyklių turiniui, bet paveikia jų taikymą

Apibendrinant ESTT praktiką įmonių teisės srityje, reikia pripažinti, kad nė vienas iš analizuotų Sprendimų negali būti vertinamas kaip patvirtinantis ES pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų, taikomų įmonių teisinio statuso srityje, *turiniui*. Priešingai – pagal galiojančią ES pirminę teisę *valstybės narės gali nevaržomai pasirinkti* tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijų įmonių teisinio statuso srityje. Tai reiškia, kad ne tik inkorporavimo, bet ir realios buveinės principo įtvirtinimas valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje *per se* nelaikomas nesuderinamu su ES pirmine teise. Vis dėlto reikia pastebėti, kad ES pirminės teisės nuostatos dėl įsisteigimo laisvės, kaip jos išaiškintos ESTT praktikoje, nepaveikdamos turinio, neabejotinai turi įtakos valstybių narių daugiašalių

tarptautinės privatinės teisės normų, kurių sąsajos kriterijus – reali buveinė, *taikymui*.

Dėl ES pirminės teisės įtakos valstybių narių teisė taikyti šias taisykles situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, ribojama ir turi nepažeisti reikalavimo užtikrinti galimybę veiksmingai naudotis pirminio ir antrinio įsisteigimo teise visoms ES valstybėse narėse įsisteigusioms įmonėms. Tiesa, šio iš ES pirminės teisės tiesiogiai išplaukiančio reikalavimo apimtis skiriasi priklausomai nuo to, ar įmonės laisvą judėjimą ribojanti priemonė įtvirtinta šios įmonės kilmės valstybės ar priimančiosios valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje. Kitaip sakant, valstybių narių teisė taikyti realios buveinės principą skiriasi, atsižvelgiant į valstybės narės statusą konkrečioje byloje.

Kiek tai susiję su *ES pirminės teisės įtaka įmonės kilmės valstybės narės daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų*, kurių sąsajos kriterijus – reali buveinė, *taikymui*, ESTT praktikos analizė leidžia pripažinti, jog:

1. Valstybė narė (pvz., Prancūzija), kurios tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas faktinės buveinės principas, ir toliau gali reikalauti, kad įmonė, siekianti įsisteigti Prancūzijoje ir įgyti Prancūzijos įmonės statusą (t. y. siekianti, kad jos įsteigimo reikalavimus ir teisinį statusą apibrėžtų Prancūzijos materialinės teisės normos), turėtų faktinę buveinę šios valstybės teritorijoje (Sprendimai *Cartesio* ir *Daily Mail*).

2. Įmonės kilmės valstybė narė (pvz., Prancūzija) gali taikyti realios buveinės kriterijų ir tais atvejais, kai Prancūzijos įmonė, naudodamasi ES pirminėje teisėje įtvirtinta pirminio (ar antrinio) įsisteigimo teise, siekia perkelti savo buveinę į kitą valstybę narę ir *išlaikyti Prancūzijos įmonės teisinį statusą* (t. y. nepakeisti taikytinos teisės), nepaisant to, kad realios buveinės principo taikymas šios įmonės atžvilgiu gali reikšti jos išnykimą ir atitinkamai negalėjimą veiksmingai įgyvendinti pirminio įsisteigimo laisvės (Sprendimai *Cartesio* ir *Daily Mail).*

Praktikoje tai reiškia, kad įmonės, kurios įsteigtos valstybėse narėse, taikančiose inkorporavimo principą, gali laisvai perkelti savo buveinę į inkorporavimo ar realios buveinės principą taikančią valstybę narę, o įmonės, įsteigtos valstybėse narėse, kurių tarptautinė privatinė teisė grindžiama realios buveinės principu ir kurios paprastai taiko griežtesnius reikalavimus įmonių įsteigimui, negali perkelti savo realios buveinės ne tik į analogišką sąsajos kriterijų taikančias valstybes nares, bet ir į tas, kuriose taikomas inkorporavimo principas (ir paprastai liberalesni reikalavimai įmonių steigimui).

3. Tais atvejais, kai įmonė siekia perkelti savo buveinę į kitą valstybę narę, *pakeičiant taikytiną teisę* (nes įmonė, pvz., dėl tarptautinio reorganizavimo, virsta įmonės, kuriai taikoma priimančiosios valstybės narės teisė, forma), kilmės valstybės teisė taikyti realios buveinės kriterijų yra ribota: jis gali būti taikomas, tik jei neriboja atitinkamos įmonės įsisteigimo laisvės arba, jei riboja, toks ribojimas gali būti pateisintas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, yra būtinas ir proporcingas siekiamam tikslui (Sprendimas *Cartesio*).

Iš to seka, jog ES pirminė teisė *visiškai nepaveikia* įmonės kilmės valstybės narės tarptautinės privatinės teisės normų, kurių sąsajos kriterijus – reali buveinė, *turinio*, o jų *taikymą pakeičia tik nežymiai*: tik tais atvejais, kai įmonė, naudodamasi įsisteigimo laisve, siekia perkelti savo realią buveinę į kitą valstybę narę ir joje iš naujo įsisteigti (t. y. keičiasi taikytina teisė ir neišsaugomas kilmės valstybės įmonės teisinis statusas), ES pirminė teisė įpareigoja kilmės valstybę taikyti jos tarptautinės privatinės teisės normas su ES pirmine teise suderinamu būdu (neriboti įmonių įsisteigimo laisvės arba, jei ji ribojama, pateisinti tokį ribojimą pagal ESTT praktikoje įtvirtintus kriterijus).

Visiškai kitaip yra tais atvejais, kai valstybė narė, kurios tarptautinėje privatinėje teisėje taikoma realios buveinės teorija, yra priimančioji valstybė

narė, t. y. valstybė narė, į kurią siekia atvykti (pirminio ar antrinio įsisteigimo būdu) kitoje valstybėje narėje įsisteigusi įmonė.

Kiek tai susiję su ES pirminės teisės įtaka priimančiosios valstybės narės daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, kurių sąsajos kriterijus – reali buveinė, *taikymu*, pastebėtina, jog ESTT daug plačiau aiškina įmonių teisę įsisteigti kitoje nei jų kilmės valstybėje narėje, ir pripažįsta, jog:

1. Priimančioji valstybė negali taikyti tarptautinės privatinės teisės normų (realios buveinės principo) tais atvejais, kai, jas taikant, būtų nepripažintas kitoje valstybėje narėje teisėtai įsteigtos įmonės teisinis statusas, tokiu būdu iš esmės paneigianti įmonių pirminio ar antrinio įsisteigimo laisvę. Kitaip sakant, priimančioji valstybė gali taikyti realios buveinės principą, tik jei jo taikymas nereiškia kitoje valstybėje narėje įsisteigusios įmonės nepripažinimo (Sprendimai *Überseering, Centros*)[607] arba reiškia nepripažinimą įmonės, kurios nepripažįsta ir kilmės valstybė (tais atvejais, kai ir pastaroji taiko realios buveinės kriterijų). Maža to, jei priimančiosios valstybės tarptautinės privatinės teisės normų taikymas reiškia kitoje valstybėje narė teisėtai įsteigtos įmonės nepripažinimą ir dėl to *iš esmės paneigia* šios įmonės įsisteigimo laisvę, priimančioji valstybė negali tokio atsisakymo pateisinti jokiais privalomaisiais bendrojo intereso reikalavimais, nes ES pirminės teisės požiūriu jis visada bus vertinamas kaip neproporcingas. Tarptautinės privatinės teisės terminologija kalbant, tai reiškia, kad valstybė narė, pavyzdžiui, Prancūzija, negalėtų nepripažinti Lietuvoje įsteigtos įmonės teisinio statuso vien dėl to, kad Lietuvos įmonės su Prancūzija nesieja sąsaja, kurios reikalaujama pagal Prancūzijos tarptautinę privatinę teisę, t. y. dėl to, kad ji neturi buveinės Prancūzijoje (Sprendimas *Überseering*).

[607] Pasak H. Muir Watt (*supra*, note 171, p. 107), realios buveinės teorijos neutralizavimas įmonių pripažinimo situacijose, patenkančiose į ES teisės taikymo sritį, yra sveikintinas. Anot jos, Prancūzijos pavyzdys įrodo, kad tam tikrais atvejais, jei Prancūzijos teismai būtų netaikę *renvoi* technikos, realios buveinės doktrinos taikymas būtų lėmęs ekonomiškai aktyvių įmonių, teisėtai įsteigtų užsienyje, nepripažinimą Prancūzijoje.

2. Atsižvelgiant į tai, jog ES pirminė teisė suteikia asmenims galimybę ieškoti palankiausios teisės sistemos, priimančiosios valstybės narės teisė atsisakyti pripažinti įmonės, įsteigtos kitoje valstybėje narėje, teisinį statusą (kai tokiu atsisakymu įsisteigimo teisė nėra iš esmės paneigiama), remiantis *fraude à la loi* (ar *ordre public*) išlyga, yra ribojama. Iš principo šis atsisakymas ES pirminės teisės požiūriu gali būti pateisintas tik tais atvejais, kai priimančioji valstybė siekia kovoti su „pašto dėžute“ ar „įmone–ekranu“ ir nepripažinimas neviršija to, kas būtina šiam tikslui pasiekti. Kitaip sakant, nors ES pirminė teisė, akivaizdžiai privatizuodama valstybių narių tarptautinę privatinę teisę šiuo aspektu, tiesiogiai ir nepaneigia *fraude à la loi* (nei *ordre public*) išlygų taikymo galimybės, reikalauja jas taikyti su ES pirmine suderinamu būdu (Sprendimai *Inspire Art*, *Centros*)[608].

3. Tais atvejais, kai kitoje valstybėje narėje įsisteigusi įmonė ne tik siekia perkelti savo buveinę, bet ir iš naujo įsisteigti priimančiojoje valstybėje, pastaroji privalo pripažinti tokios įmonės, įsteigtos kitoje valstybėje narėje, teisinį statusą ir jį (ar kitus su įmonės steigimo, registracijos procedūra susijusius aspektus) patvirtinančius kilmės valstybės narės valdžios institucijų išduotus dokumentus (Sprendimas *VALE Építési kft).* Kitaip sakant, net ir tais atvejais, kai įmonė, teisėtai įsisteigta kitoje valstybėje narėje, siekia *iš naujo įsisteigti* (t. y. pakeisti jai taikytiną teisę) priimančiojoje valstybėje (pvz., tarptautinio reorganizavimo būdu), nepaisant ESTT praktikoje įtvirtinto bendrojo principo (pagal kurį pagal nacionalinę teisės sistemą įsteigta įmonė

[608] Kaip jau minėta, panašūs principai įtvirtinti ir fizinių asmenų teisinio statuso pripažinimo srityje Sprendimuose *Sayn–Wittgenstein ir Vardyn.* Tiesa, pastaruosiuose Sprendimuose ESTT valstybėms narėms suteikia platesnę diskrecijos teisę sprendžiant atsisakymo pripažinti asmens šeimos pavardę, pvz., dėl viešosios tvarkos išlygos, klausimą. Šis skirtumas yra logiškai paaiškinamas: fizinio asmens pavardė yra tik vienas iš jo tapatybės elementų, kitaip sakant, nepripažinus pavardės, fizinis asmuo neišnyksta. Visiškai kitaip yra įmonių teisinio statuso srityje, kur įmonės teisnumo nepripažinimas kartu reiškia ir pačios įmonės, kaip teisės subjekto, nepripažinimą. Būtent todėl ESTT Sprendimai įmonių teisės srityje (pvz., *Überseering*) daug labiau apriboja valstybių narių teisę atsisakyti pripažinti kitoje valstybėje narėje įsteigtų įmonių teisnumą. Plačiau apie tai, jog viešosios tvarkos sąvoka turėtų būti tikslinama ir tai, kad dėl ES pirminės teisės įtakos jos taikymo sritis tampa, viena vertus, siauresnė ir, kita vertus, platesnė (formuojasi ES valstybėms narėms bendra viešosios tvarkos koncepcija) žr. FALLON, M. *et al.* (eds.). *Le droit international privé européen en construction*. *Vingt ans de travaux du GEDIP*. Cambridge: Intersentia, 2011, p. 837.

egzistuoja tik pagal nacionalinės teisės aktus, pagal kuriuos leidžiama įsteigti bendrovę, jei laikomasi šiuo tikslu nustatytų reikalavimų), priimančioji valstybė negalės taikyti savo tarptautinės privatinės teisės normų (realios buveinės principo), jei, jas taikant, nebus pripažintas kitoje valstybėje narėje įsteigtos įmonės teisinis statusas.

Taigi galima teigti, kad, remiantis ESTT praktikoje pateiktu įsisteigimo laisvės nuostatų išaiškinimu ir atsižvelgiant į tai, kad dažniausiai realios buveinės kriterijaus taikymas lemia užsienyje įsteigtų įmonių nepripažinimą, skirtingai nei kilmės valstybės, priimančiosios valstybės teisė taikyti jos daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas, kurių sąsajos kriterijus – reali buveinė, įmonių atvykimo situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, dėl ES pirminės teisės įtakos praktiškai išnyksta.

Pagrįstai kyla klausimas, kokia tuomet prasmė šį sąsajos kriterijų, nors *per se* ir neprieštaraujantį ES pirminei teisei, ir toliau įtvirtintinti priimančiosios valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje? Atsakymas į šį klausimą labai paprastas. Pirma, nereikia pamiršti, kad valstybė narė, kuri vienoje situacijoje yra priimančioji, kitoje – bus kilmės valstybė narė ir pastaruoju atveju realios buveinės kriterijų (kuris šiuo atveju tik apibrėš *lex fori* tarptautinio taikymo sritį) situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, galės taikyti praktiškai be apribojimų. Antra, kaip jau minėta, šio kriterijaus taikymas tais atvejais, kai analogišką kriterijų taikys ir įmonės kilmės valstybė, ir jo nulemtas įmonės nepripažinimas bus suderinamas su ES pirmine teise.

Galiausiai, reikia pastebėti, jog sąsajos kriterijaus parinkimą lemia daugybė politinio, ekonominio, socialinio pobūdžio priežasčių, todėl, manytina, kad valstybės narės (ypač įstatymų leidėjai), kurių tarptautinėje privatinėje teisėje šis kriterijus yra įtvirtintas, ir toliau norės jį taikyti, neatsižvelgdamos į sunkumus, kuriuos neabejotinai sukels ESTT Sprendimuose įtvirtinto skirtingo įsisteigimo laisvės aiškinimo, pritaikymas

praktikoje. Kita vertus, matyt, sunku būtų paneigti, kad valstybių narių, kurių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas realios buveinės kriterijus, teismai mielai sutiktų, kad minėtas sąsajos kriterijus būtų pakeistas inkorporavimo kriterijumi ne tik įmonių teisinio statuso pripažinimo, bet ir jų steigimo atveju[609], kas leistų išvengti painiavos dėl sąsajos kriterijaus taikymo praktikoje. Vis dėlto abejotina, atsižvelgiant į galiojančią ES teisę, šis sprendimas galėtų būti vertinamas kaip optimaliausias. Priešingai – tiesiausias kelias ES teisės ir kartu tarptautinės privatinės teisės tikslams pasiekti, matyt, vis dėlto būtų tarptautinės privatinės teisės normų įmonių teisės srityje suvienodinimas ES lygiu arba, kaip siūlo šios disertacijos autorė, ES antrinės teisės aktų, kurie kartu su Europos bendrovę (SE) įsteigiančiu reglamentu sukurtų daugiau „europinių“ įmonių, pvz., Europos uždarosios akcinės bendrovės, arba europinių akcinių bendrovių, nepatenkančių į Reglamento (EB) Nr. 2157/2001 taikymo sritį, steigimo alternatyvų, priėmimas.

3.4. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Įrodžius, jog ESTT praktikoje įtvirtintas itin platus laisvo judėjimo ribojimo apibrėžimas leidžia kalbėti apie ES pirminės teisės įtaką visoms valstybių narių vidaus teisės normoms, maža to, šios įtakos nepaneigia nei daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos struktūros ypatumai, nei iš jos išvedami požymiai, ir atlikus išsamią daugiausia abejonių keliančių valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei analizę, galima konstatuoti, kad:

1. ES pirminė teisė neabsorbuoja valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų ir iš principo neturi įtakos jų turiniui (apimčiai ir sąsajos kriterijui). Pirma, kaip tai įrodyta antrajame skyriuje, ES pirminėje teisėje įtvirtinti principai nepakeičia ginčo santykių kvalifikavimo.

[609] J. Basedow teigimu, valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos įmonių teisinio statuso srityje dėl ES pirminės teisės įtakos turės keistis ir realios buveinės principas netolimoje ateityje bus pakeistas inkorporavimo principu.

Antra, valstybės narės gali ir toliau nevaržomai pasirinkti ir įtvirtinti daugiašalių tarptautinių privatinių teisės normų fizinių ir juridinių asmenų teisinio statuso srityje sąsajos kriterijų (Sprendimai *Grunkin and Paul, Daily Mail, Cartesio*). Vis dėlto ES pirminė teisė, viena vertus, draudžia diferencijuoti sąsajos kriterijų, atsižvelgiant į fizinio asmens pilietybę (Sprendimas *Boukhalfa*); kita vertus, daugiašalių teisinių santykių atveju įpareigoja valstybes nares pasirinkti tokį sąsajos kriterijų, kuris užtikrintų vienodą santykio šalių vertinimą[610].

2. Pagal bendrąją taisyklę ES pirminė teisė neturi įtakos valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų fizinių ir juridinių asmenų teisinio statuso srityje taikymui teisinės situacijos sukūrimo (ar teisinio statuso įgijimo) momentu. Vis dėlto, kiek tai susiję su daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų įmonių teisinio statuso srityje, kurių sąsajos kriterijus – reali buveinė, taikymu tais atvejais, kai įmonė siekia perkelti savo buveinę į kitą valstybę narę ir joje *iš naujo įsisteigti*, pvz., tarptautinio reorganizavimo būdu (t. y. pakeičiant taikytiną teisę):

a) įmonės kilmės valstybė, taikydama daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas, privalo užtikrinti įmonei galimybę veiksmingai įgyvendinti įsisteigimo teisę;

b) priimančioji valstybė negali taikyti daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, jei, jas taikant, nebūtų pripažintas kitoje valstybėje narėje įsteigtos įmonės, kuri siekia iš naujo įsisteigti priimančiojoje valstybėje narėje, teisinis statusas.

3. ES pirminė teisė, įpareigodama pripažinti kitoje valstybėje narėje teisėtai įgytą teisinį statusą ar sukurtą teisinę situaciją, radikaliai keičia

[610] Tiesa, kaip jau minėta, atsižvelgiant į tai, kad nediskriminavimo principas yra konstitucinis visų valstybių narių principas, šis reikalavimas, nors ir kylantis iš ES pirminės teisės, negalėtų būti vertinamas kaip ES pirminės teisės įtaka valstybių narių kolizinių taisyklių turiniui.

valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymą tais atvejais, kai valstybė narė yra priimančioji valstybė.

Fizinių asmenų teisinio statuso pripažinimo atveju

1) Tradiciniai pilietybių kolizijų sprendimo principai, pagal kuriuos pirmenybė teikiama teismo vietos valstybės arba efektyviai pilietybei, gali būti taikomi, tik jei, juos taikant, nepažeidžiamos ES piliečių teisės (Sprendimai *Micheletti*, *Garcia Avello*), kas daugeliu atveju reikalauja suteikti privatiems asmenims teisę pasirinkti taikytiną teisę arba pripažintiną institucijų sprendimą (pasirinkimas gali būti išreikštas ir konkliudentiniais veiksmais, kaip, pvz., byloje *Garcia Avello* ar *Grunkin and Paul*).

2) Nesant objektyvių priežasčių[611], valstybės narės nebegali taikyti savo daugiašalių kolizinių taisyklių, kai, jas taikant, būtų pažeistos ES piliečių teisės, pvz., nepripažinta asmens pavardė, įgyta kitoje valstybėje narėje, taikant materialinę teisę kitos valstybės, nei ta į kurią nukreiptų priimančiosios valstybės narės daugiašalės kolizinės normos, kuriose įtvirtintas *kitoks (arba, pvz., dvigubos pilietybės atveju, tas pats) sąsajos kriterijus* (Sprendimai *Grunkin and Paul*, *Vardyn, Sayn–Wittgenstein*).

Įmonių teisinio statuso pripažinimo atveju

1) Priimančioji valstybė negali taikyti daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų (ypač nukreipiančių į realios buveinės valstybės teisę) tais atvejais, kai, jas taikant, būtų nepripažintas kitoje valstybėje narėje teisėtai (*pagal kitokį ar analogišką sąsajos kriterijų*) įsteigtos įmonės teisinis statusas ir tokiu būdu iš esmės paneigta įmonių pirminio ar antrinio įsisteigimo laisvė.

[611] T. y. vien tik dėl priimančiosios valstybės narės ir kilmės valstybės narės daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų skirtumo.

Kitaip sakant, priimančioji valstybė gali taikyti realios buveinės principą, tik jei jo taikymas nelemia kitoje valstybėje narėje tesiėtai įsteigtos įmonės nepripažinimo (Sprendimai *Überseering, Centros*) arba lemia nepripažinimą įmonės, kurios nebepripažįsta ir kilmės valstybė.

2) Jei priimančiosios valstybės daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas reiškia kitoje valstybėje narė teisėtai įsteigtos įmonės nepripažinimą ir dėl to *iš esmės paneigia* šios įmonės įsisteigimo laisvę, tai ES pirminės teisės požiūriu priimančioji valstybė negali tokio nepripažinimo pateisinti jokiais privalomaisiais bendrojo intereso reikalavimais, nes jis visada bus vertinamas kaip neproporcingas.

4. ES pirminė teisė suteikia privatiems asmenims teisę ieškoti palankiausios teisės sistemos, todėl priimančiosios valstybės narės teisė atsisakyti pripažinti fizinio asmens teisinį statusą ar įmonę, teisėtai įsteigtą kitoje valstybėje narėje, taikant *fraude à la loi* (ar *ordre public*) išlygą yra ribojama. Kitaip sakant, ES pirminę teisę turi atitikti ne tik priimančiosios valstybės daugiašalių kolizinių taisyklių, bet ir jų taikymo rezultatus koreguojančių mechanizmų taikymas.

Taigi dėl ES pirminės teisės įtakos, nors valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų turinys ir nesikeičia, jų taikymas tampa kazuistiškas: valstybės narės šias normas ir toliau gali taikyti praktiškai be jokių apribojimų[612] tais atvejais, kai fizinis ar juridinis asmuo siekia įgyti teisinį statusą, tačiau teisinio statuso pripažinimo situacijose šių kolizinių normų taikymą ES pirminė teisė griežtai kontroliuoja. Maža to, ši „kontrolė“, kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, praktiškai paneigia tradicinę valstybių

[612] Kaip jau minėta, šio bendrojo principo išimtys yra susijusios su kilmės valstybės ir priimančiosios valstybės tarptautinės teisės normų taikymu tais atvejais, kai įmonė siekia įsisteigti kitoje valstybėje narėje, pakeičiant taikytiną teisę.

narių teisę nepripažinti fizinio ar juridinio asmens teisinio statuso, įgyto kitoje valstybėje narėje, vien dėl to, jog taikyta netinkama teisė, t. y. dėl to, jog jų kolizinės taisyklės (sąsajos kriterijus) skiriasi nuo kilmės valstybės tarptautinės privatinės teisės normų. Galiausiai dėl ES pirminės teisės įtakos praktiškai iki minimumo apribojama valstybių narių teisė nepripažinti asmens teisinio statuso, kuris teisėtai įgytas kitoje valstybėje narėje, taikant *ordre public* ar *fraude à la loi* institutus, kas leidžia kalbėti apie poreikį išplėsti valios autonomijos principo taikymo sritį tarptautinėje privatinėje teisėje tais atvejais, kai situacija ar ginčo santykis su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį.

Ši ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms ne tik neracionalizuoja chaotiškos valstybių narių tarptautinės privatinės teisės, bet – priešingai – ją destabilizuoja: dėl ES pirminės teisės įtakos tai, kas valstybių narių tarptautinėje privatinėje vakar buvo laikoma taisykle, rytoj gali tapti išimtimi ir *vice versa*.

Pirma, nors ES pirminė teisė įpareigoja valstybes nares pripažinti ES piliečių teisinį statusą ar teisę, teisėtai įgytą kitose valstybėse narėse (išskyrus tuos atvejus, kai nepripažinimas galėtų būti pateisintas ES teisės požiūriu), tai neišsprendžia visų tarptautinio koordinavimo problemų ir neužtikrina asmens teisinio statuso stabilumo visoje Sąjungoje. Vadinasi, norint pasiekti šiuos ES pirminės teisės ir kartu tarptautinės privatinės teisės tikslus, ES institucijoms reikia imtis priemonių šiems tikslams pasiekti. Pavyzdžiui, suvienodinti taikytinos teisės nustatymo taisykles ES lygiu, kai įmanoma, suinteresuotiems asmenims suteikiant teisę pasirinkti taikytiną teisę, arba horizontalaus taikymo teisės akte (pvz., ES tarptautinės privatinės teisės kodekse arba Reglamente „Roma 0“) įtvirtinti valstybių narių pareigą pripažinti kitoje valstybėje narėje teisėtai įgytą teisinį statusą ar sukurtą teisinę situaciją, neatsižvelgiant į taikytą teisę, šiuo tikslu įtvirtinant baigtinį nepripažinimo pagrindų sąrašą.

Antra, ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms įmonių teisės srityje lemia ir konkurenciją iškreipiantį nevienodą įmonių, įsteigtų valstybėse narėse, kurios taiko realios buveinės kriterijų, ir valstybėse narėse, kurios taiko inkorporavimo principą, vertinimą, kadangi ESTT praktikoje įtvirtinti principai užtikrina galimybę naudotis pirminio įsisteigimo teise tik antrosioms.

Akivaizdu, kad ši ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei įmonių teisinio statuso srityje sukurta situacija yra nesuderinama nei su ES pirminės teisės, nei su tarptautinės privatinės teisės tikslais, todėl reikia nedelsiant ieškoti išeities iš susidariusios situacijos, šiuo tikslu ES teisės aktų leidėjui siūlytina apsvarstyti galimybę priimti ES antrinės teisės aktus, kurie kartu su Europos bendrovę (SE) įsteigiančiu reglamentu sukurtų daugiau „europinių“ įmonių, pvz., Europos uždarosios akcinės bendrovės arba Europinių akcinių bendrovių, nepatenkančių į Reglamento (EB) Nr. 2157/2001 taikymo sritį, steigimo alternatyvų.

4 SKYRIUS
ES PIRMINĖS TEISĖS ĮTAKA TAIKYTINOS TEISĖS NUSTATYMO METODUI

„*The important thing in science is not so much to obtain new facts as to discover new ways of thinking about them*."
W. H. Bragg

„*Wer fremde Sprachen nicht kennt, weiß nichts von seiner eigenen*"
J. W. von Goethe[613]

Grubiausia klaida, kurią galėtų padaryti tyrėjas, analizuodamas ES pirminės teisės ir valstybių narių daugiašalių kolizinių taisyklių sąveiką, būtų padėti tašką po trijų šios disertacijos skyrių ir konstatuoti, kad ES pirminė teisė neabsorbuoja valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, tačiau radikaliai pakeičia jų taikymą, o vienintelis efektyvus būdas, siekiant išspręsti dėl tokio tarptautinės privatinės teisės destabilizavimo kylančias praktines ir teorines problemas, yra suvienodinti valstybių narių kolizines taisykles ES lygiu, sukurti daugiau „europinių" įmonių steigimo alternatyvų arba suteikti suinteresuotiems asmenims galimybę pasirinkti taikytiną teisę ar pripažintiną teisinį statusą.

Valstybių narių tarptautinė privatinė teisė – tai ne tik daugiašalės kolizinės taisyklės, jų taikymo rezultatus koreguojantys mechanizmai (*ordre public, fraude à la loi*) ir kiti į šio tyrimo objektą nepatenkantys institutai (pvz., *lois de police*). Tarptautinė privatinė teisė – tai visų pirma taikytinos teisės nustatymo *metodologinės džiunglės*[614]. Todėl akivaizdu, kad vien tik ES pirminės teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės sąveikos analizė

---

[613] „Moksliniu požiūriu yra daug svarbiau rasti naujus tų pačių reiškinių (faktų) aiškinimo būdus, o ne naujus reiškinius (faktus)" (W. H. Bragg); „Tas, kas nemoka užsienio kalbos, nesupranta ir gimtosios" (J. W. von Goethe).

[614] Pasak H. Spamann (*supra*, note 9, p. 3), *džiunglės* yra tinkamiausias terminas tarptautinės privatinės teisės metodologijai apibūdinti, o taikytinos teisės nustatymo metodų, taikomų skirtingose valstybėse ir netgi tos pačios valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje, įvairovė gali būti prilyginta rūšių įvairovei atogrąžų miškų ekosistemoje.

siaurąja prasme[615] neatskleidžia problemos gylio ir neleidžia pasiūlyti visų įmanomų jos sprendimo variantų.

Siekiant šios disertacijos tikslo, nebūtina išsamiai ištirti visų ES valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje pripažįstamų taikytinos teisės nustatymo metodų, vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad klasikinė daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma yra ES valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje dominuojančio[616] taikytinos teisės nustatymo metodo – kolizinio[617] – išraiška[618], reikia tirti ne tik ES pirminės teisės įtaką šiai normai, bet ir pačiam taikytinos teisės metodui.

Kitaip sakant, įrodžius, jog ES pirminė teisė neutralizuoja daugiašalę kolizinę taisyklę praktiškai visose fizinio ir juridinio asmens teisinio statuso, įgyto kitoje valstybėje narėje, kurios tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas kitoks (ar tapatus) sąsajos kriterijus, nukreipiantis į kitos valstybės materialinę teisę, pripažinimo situacijose, neišvengiamai reikia tirti, kaip šie daugiašalės kolizinės taisyklės taikymo pokyčiai paveikia valstybių narių tarptautinę privatinę teisę *plačiąja prasme*, t. y. kokia šių pokyčių įtaka taikytinos teisės nustatymo metodui[619], ir atsakyti į šiuos klausimus:

---

615 T. y. ES pirminės teisės ir valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų sąveikos analizė.

616 AUDIT, B., D'AVOUT, L. *supra*, note 65, p. 92 ir 122; PICONE, P. *supra*, note 364, *loc. cit.;* BUREAU, D., MUIR WATT, H. *supra*, note 67, p. 357 *et seq*. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad visi autoriai, pripažįstantys, jog kolizinis metodas dominuoja kontinentinės Europos valstybių tarptautinėje privatinėje teisėje, kartu skelbia ir radikalius šio metodo pokyčius (nebūtinai nulemtus ES pirminės teisės) šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje, palyginus su jo pradine versija, kurią suformulavo F. C. von Savigny.

617 Šiame Skyriuje sąvokos *tradicinis taikytinos teisės nustatytmo (arba tarptautinės privatinės teisės) metodas*, *kolizinis metodas*, *daugiašalis metodas*, *bilateralizmas*, *bilateralistinis metodas* vartojamos kaip sinonimai.

618 Pasak P. Picone (PICONE, P. *supra*, note 364, p. 246), tradicinė tarptautinės privatinės teisės doktrina daugiašales kolizines taisykles praktiškai sutapatina su koliziniu metodu ir bet kokį kitą taikytinos teisės nustatymo būdą (pvz., *lois de police*), t. y. kai taikytina teisė nustatoma netaikant daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, laiko išimtimi iš taisyklės. Panašiai teigia ir BATIFFOL, H. *Le pluralisme des méthodes en droit international privé*. RCADI, tome 139, 1973, p. 139. Savo ruožtu P.Gothot (*supra*, note 375, p. 6) pastebi, jog, kolizinio metodo atstovų nuomone, tose srityse, kuriose daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma negali būti taikoma ar neegzistuoja, tarptautinės privatinės teisės paprasčiausiai nėra.

619 Kaip teisingai nurodo S. Billarant (*supra*, note 30, p. 311), ES pirminė teisė labiausiai paveikia būtent tarptautinės privatinės teisės metodus.

1. Ar tradicinis taikytinos teisės nustatymo metodas ir toliau gali būti taikomas situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį?

2. Jei atsakymas į pirmąjį klausimą būtų neigiamas, papildomai reikia nustatyti, ar ES pirminė teisė reikalauja jį pakeisti (papildyti) kitu taikytinos teisės nustatymo metodu.

3. Galiausiai, jei atsakymas į antrąjį klausimą būtų teigiamas, reikia išsiaiškinti, koks metodas galėtų būtų laikomas tinkamiausiu garbingai kolizinio metodo vietai užimti.

4.1. Tarptautinės privatinės teisės metodai: *status quaestionis*

Tarptautinės privatinės teisės metodai gan išsamiai apibūdinti praktiškai kiekviename tarptautinės privatinės teisės vadovėlyje, vis dėlto nepasiklysti metodologinėse tarptautinės privatinės teisės džiunglėse sunku ne tik tarptautinę privatinę teisę taikančiam teismui, bet ir tyrėjui, siekiančiam apžvelgti galiojančią ES valstybių narių tarptautinę privatinę teisę plačiąja prasme ir padėti atskaitos tašką tolimesnei ES pirminės teisės įtakos tarptautinei privatinei teisei analizei. Tą lemia kelios priežastys.

1. Tarptautinės privatinės teisės metodas tiesiogiai priklauso nuo tarptautinės privatinės teisės sampratos, todėl pagrįstai gali būti laikomas *vienu dinamiškiausių tarptautinės privatinės teisės elementų*.

Kaip tai išplaukia iš tarptautinės privatinės teisės istorinės–lyginamosios analizės, tarptautinės privatinės teisės – teisinio pliuralizmo valdymo instrumento – samprata turi tendenciją keistis. Pirma, ji turi normatyvinį atspalvį, todėl priklauso nuo valstybės, kurios teisės sistemoje įtvirtinta, teisinės kultūros, dominuojančios teisės prigimties koncepcijos, materialinės teisės, politinių idėjų[620]. Antra, tarptautinės privatinės teisės

[620] Glaustai apie politinių idėjų įtaką tarptautinės privatinės teisės sampratai žr., pvz., MICHAELS, R. *supra*, note 30, p. 1617.

sampratą paveikia ir konkrečiu laikotarpiu doktrinoje plėtojamos teorijos, kuriose skirtingai aiškinama valdžios ir teisės, privatinės ir viešosios teisės sąveika, o skirtingų valstybių narių teisės normų santykis vertinamas kaip simbiozė, konkurencija ar kolizija[621].

Keičiantis tarptautinės privatinės teisės sampratai, neišvengiamai keičiasi ir metodas, kurį taikant užtikrinamas skirtingų valstybių teisės normų koegzistavimas: universalizmas ar partikuliarizmas, teritorializmas ar personalizmas, nacionalizmas ar internacionalizmas, realizmas ar dogmatizmas, prioritetas valstybės ar privačių asmenų interesų apsaugai lemia vieno ar kito metodo dominavimą tam tikroje vietoje tam tikru laikotarpiu[622].

Štai kodėl, atsižvelgiant į tai, kad dėl ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinė privatinė teisė išgyvena tikrą epistemologinį šoką[623] ir kol kas nėra aišku kuria linkme keisis tarptautinės privatinės teisės samprata, bet koks bandymas apibrėžti tarptautinės privatinės teisės metodų *status quo* turėtų būti laikomas sąlyginiu (laiko ir erdvės požiūriu) ir subjektyviu.

2. ES valstybių narių tarptautinei privatinei teisei būdingas *pozityviojoje teisėje neatsispindintis metodų pliuralizmas.*

Apibrėžti ES valstybių narių tarptautinės privatinės metodų *status quo* gan sudėtinga ne tik dėl dinamiško jų pobūdžio, bet ir dėl to, kad nė vienas metodas, tradiciškai išskiriamas doktrinoje, neegzistuoja grynąja forma. Priešingai – šiuolaikinei tarptautinei privatinei teisei būdingas metodų pliuralizmas[624] arba tiksliau – eklektika. Pavyzdžiui, kolizinio metodo taikymo

---

621 MUIR WATT, H. *supra*, note 171, p. 39–44.

622 BUREAU, D., MUIR WATT, H. *supra*, note 67, p. 356–357.

623 MUIR WATT, H. *supra*, note 171, p. 47. Pastebėtina, kad autorė nurodo, jog ES teisės sistemos sukūrimas yra ne tik stiprus epistemologinis, bet ir metodologinis šokas Europos tarptautinės privatinės teisės tradicijai.

624 Tarptautinės privatinės teisės metodų pliuralizmą patvirtina doktrinos (kuri nagrinėjama toliau šioje disertacijoje) ir teismų praktikos analizė. Kiek tai susiję su teismų praktika, reikia pastebėti, kad, kaip teisingai nurodo W. A. Reppy Jr., teismai taikytiną teisę neretai nustato eklektiškai, t. y. naudodami ne vieną, o kelis tarptautinės privatinės teisės metodus. Pagal tai, kokie metodai yra taikomi, autorius išskiria tris galimas metodų kombinacijas (daugiausiai sutinkamas JAV teismų praktikoje): *second-*

rezultatai koreguojami mechanizmais, kuriuos dalis doktrinos laiko vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo (unilateralizmo) išraiška (pvz., *renvoi*) ar net savarankišku metodu[625].

Maža to, nustatyti tam tikroje valstybėje narėje (jau nekalbant apie visas valstybes nares kartu) vyraujantį taikytinos teisės nustatymo metodą ar metodus, tokiu būdu išnarpliojant tarptautinės privatinės teisės metodų raizgalynę, nepadeda ir valstybių narių pozityviosios teisės analizė.

Šiuo požiūriu pastebėtina, jog nė vienos ES valstybės narės pozityviojoje teisėje nėra jokios nuorodos į šioje valstybėje narėje taikomą tarptautinės privatinės teisės metodą. Priešingai – pozityvioji teisė šiuo požiūriu yra klaidinanti: visų tarptautinės privatinės teisės metodologijos subtilybių neišmanantis tyrėjas, remdamasis ES valstybių narių pozityviąja teise, kurioje dauguma įtvirtintų tarptautinės privatinės teisės normų yra daugiašalės, galėtų teigti, kad vienintelis metodas, taikomas valstybėse narėse, yra kolizinis. Vis dėlto ši išvada būtų absoliučiai neteisinga.

Iš tiesų, nors daugiašalės kolizinės taisyklės paprastai laikomos bilateralizmo išraiška, tai netrukdo kitų metodų šalininkams jų „nusavinti“. Pavyzdžiui, kaip teigia unilateralizmo atstovai, daugiašalės kolizinės taisyklės dėl jų dvejopos funkcijos gali puikiausiai veikti ir unilateralizmo rėmuose arba, aiškinamos plačiai (t. y. kaip nukreipiančios ne į taikytiną teisę, o į kompetentingą teisės sistemą), šios taisyklės galėtų reprezentuoti ir P. Picone suformuluotą referencinės teisės sistemos metodą.

---

look eclecticism (teismas pirmiausia patikrina, kokį rezultatą pasiektų, jei taikytų vieną iš metodų ir, jei nustato, kad negalės išspęsti ginčo iš esmės, naudoja kitą metodą, kuris nurodo kitos materialinės teisės normos taikymą); *dépeçage eclecticism* (teisė, taikytina daugumai santykio elementų yra nustatoma pagal vieną metodą, o likusiems – pagal kitą); *big-mix eclecticism* (teismas ieško valstybės, kuri labiausiai susijusi su ginčo santykiu). Plačiau apie tai žr. REPPY, JR. A. W. Eclecticism in Methods for Resolving Tort and Contract Conflict of Laws: The United States and the European Union. *Tulane Law Review*, 2008, vol. 82, no. 5, p. 2054–2057.

625 *Supra*, note 67.

Analogišką išvadą leidžia daryti ir valstybių narių pozityviojoje teisėje įtvirtintų vienašalių kolizinių taisyklių analizė. Nors tradiciškai doktrina šias taisykles pripažįsta unilateralizmo technika, vien jų įtvirtinimas valstybių narių pozityviojoje teisėje tarptautinės privatinės teisės metodo nepakeičia. Šiuo aspektu pakaktų priminti, pavyzdžiui, Prancūzijos civilinio kodekso 3 straipsnyje įtvirtintą vienašalę kolizinę taisyklę (pagal kurią Prancūzijos piliečių, net ir gyvenančių užsienyje, teisinio statuso klausimams taikoma Prancūzijos teisė[626], kurią Prancūzijos teismai bilateralizuoja, t. y. interpretuoja kaip daugiašalę kolizinę taisyklę, nukreipiančią į asmens pilietybės valstybės teisę, tokiu būdu vienašalė tarptautinės privatinės teisės norma tampa ne vienašalio[627], bet kolizinio metodo įrankiu.

Apibendrinant reikia pripažinti, kad kiekvienas tarptautinės privatinės teisės metodas remiasi skirtinga ir savita teisinių situacijų lokalizavimo ir vystymosi skirtingose teisės sistemose logika, todėl neturėtų būti susiaurintas iki pozityviojoje teisėje įtvirtintų taisyklių[628].

3. Kiekvienas tarptautinės privatinės teisės specialistas pateikia *savitą metodų klasifikaciją.*

Tarptautinės privatinės teisės metodo samprata yra doktrininio teisės aiškinimo rezultatas. Vis dėlto tarptautinės privatinės teisės doktrina, lygiai kaip ir pozityvioji teisė, nepateikia jokio aiškaus atsakymo ne tik dėl ES pirminės teisės įtakos nulemto šiuo metu ES valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje taikomo metodo pokyčių krypties, bet ir dėl tarptautinės privatinės teisės metodų klasifikacijos bendrąja prasme. Atvirkščiai – kiekvienas tarptautinės privatinės teisės specialistas, nors ir pripažįsta, kad kontinentinėje Europoje dominuoja bilateralizmas, siūlo originalią (kiekybiniu ir kokybiniu požiūriu) metodų klasifikaciją, todėl, norint atsakyti į klausimą,

---

626 *Supra*, note 299.
627 Terminai *vienašalis metodas*, *unilateralizmas* šiame Skyriuje vartojami kaip sinonimai.
628 PICONE, P. *supra*, note 364, p. 249.

kiek tarptautinės privatinės metodų apskritai yra ir *koks jų turinys*, neišvengiamai reikia ieškoti bendro doktrinoje pateiktų metodų aiškinimo vardiklio.

Pavyzdžiui, Prancūzijos doktrinos atstovai B. Audit ir L. d'Avout[629], remdamiesi tarptautinės privatinės teisės istorine analize, visus teisės kolizijų sprendimo (taikytinos teisės nustatymo) metodus apjungia į du pagrindinius: vienašalį (*unilateralizmas)* ir kolizinį *(bilateralizmas)*. Pasak jų, pirmojo metodo atstovai teisės normų kolizijų sprendimo ieško analizuodami teisės normų tarptautinio taikymo sritį; antrojo, susisteminto F. C. von Savigny ir dominuojančio Europoje nuo XIX a. antrosios pusės, – analizuodami teisinį santykį. Be to, B. Audit ir L. d'Avout nuomone, skirtingai nei bilateralizmas, kurio pagrindinis instrumentas – daugiašalė kolizinė taisyklė, unilateralizmas turi daugiau išraiškos formų:

a) vienašalės tarptautinės privatinės teisės normos, kurios apibrėžia tik *lex fori* taikymo sritį ir negali nurodyti užsienio teisės taikymo;

b) materialinės normos, kuriose apibrėžta jų taikymo sritis (pranc. *règles substantielles auto-limitées;* angl. *spatially-conditioned internal rules*) ir kurios paprastai yra taikomos kaip *lex specialis* kolizinių taisyklių atžvilgiu;

c) imperatyviai taikomos normos (pranc. *lois d'application immédiate* arba *nécessaire*) ir *lois de police*), t. y. taisyklės, kuriomis siekiama apsaugoti svarbiausius valstybės, kurios pozityviojoje teisėje jos įtvirtintos, interesus ir kurios taikomos, neatsižvelgiant į tai, kurios valstybės teisės taikymą nurodo kolizinės taisyklės;

d) B. Currie suformuluota vyriausybės interesų analizės (angl. *governmental interest analysis*) teorija – abstraktaus kolizinės

[629] AUDIT, B., D'AVOUT, L. *supra*, note 65, p. 91–123.

taisyklės veikimo mechanizmo, neužtikrinančio valstybės, su kuria ginčo santykis glaudžiausiai susijęs, interesų, kritikos rezultatas. Šiai teorijai būdingas teleologinis, į rezultatą orientuotas požiūris, kuris dažniausiai pasireiškia kaip teisės normų taikymo erdvėje srities atribojimas, atsižvelgiant į šiomis normomis siekiamus tikslus, be to, didesnis dėmesys skiriamas valstybių, o ne privačių asmenų interesams.

Panašiai ir D. Bureau bei H. Muir Watt nurodo[630], kad kontinentinės Europos valstybių tarptautinėje privatinėje teisėje pagrindiniai tarptautinės privatinės teisės metodai yra du – vienašalis (*unilateralizmas) ir kolizinis (bilateralizmas).* Tiesa, skirtingai nei B. Audit ir L. d'Avout, šie autoriai papildomai išskiria tris alternatyvius taikytinos teisės nustatymo metodus, kurie, pasak jų, susiformavo kaip atsakas į kolizinės taisyklės nesugebėjimą vykdyti jai priskirtos funkcijos grynai tarptautinių privatinių santykių kontekste ir kurie atspindi globalų ekonominį liberalizmą, besikeičiantį valstybės vaidmenį globalėjančioje visuomenėje ir žmogaus teisių užtikrinimo svarbą. Pagal šį kriterijų H. Muir Watt ir D. Bureau kaip lygiaverčius dominuojančiam daugiašaliui metodui ir dėl to su juo tiesiogiai konkuruojančius išskiria šiuo metodus:

a) *specifines tarptautines materialines taisykles*, kurios gali būti įtvirtintos valstybių pozityviojoje teisėje arba tarptautinėse sutartyse[631];

b) *lois de police*, kurie yra „tarptautiškai imperatyvūs", turi rinkos reguliavimo funkciją ir yra labiausiai paplitę tose srityse, kuriose privatiems asmenims suteikta teisė pasirinkti taikytiną teisę, bei *quasi–imperatyvias normas* (t. y. teisės normas, kurios tampa imperatyviomis privačių asmenų

630 BUREAU, D., MUIR WATT, H. *supra*, note 67, p. 356–363 ir 578–626.

631 Apie doktrininę diskusiją dėl šių teisės normų santykio su tradicinėmis kolizinėmis taisyklėmis (vienų autorių teigimu, jų taikymą turi nurodyti tradicinės kolizinės taisyklės, kitų – jos taikomos neįsiterpiant kolizinėms taisyklėms) žr. *ibid.*, p. 580.

valia ir kurios susiformavo pasikeitus santykio valstybė – privatus asmuo vertinimui);

c) *vienašalio pripažinimo principą*, kurio įtvirtinimą lėmė poreikis užtikrinti asmens privataus gyvenimo neliečiamumą ir laisvo judėjimo teises. Šis metodas (kaip ir jo pirmtakas – įgytų teisių teorija), skirtingai nei tradicinis daugiašalis metodas, nereikalauja tikrinti teisės, kurią taikė kitos valstybės institucijos (teismas ar administracinė institucija), tais atvejais, kai reikia pripažinti situaciją ar asmens teisinį statusą, įgytą užsienio valstybėje. Pasak autorių, šis metodas leidžia teigti, jog metodologinė praraja, kuri iki šiol skyrė teisės normų kolizijas (kuriose taikytos kolizinės taisyklės) ir teismų sprendimų kolizijas (šioje srityje taikytas pripažinimo principas), išnyko.

Kitoks požiūris į tarptautinės privatinės teisės metodus įtvirtintas P. Mayer, V. Heuzé ir P. Picone darbuose. Skirtingai nei pirmiau minėti Prancūzijos doktrinos atstovai, šie autoriai bilateralizmo ir unilateralizmo technikų nelaiko savarankiškais metodais, o tik vieno iš taikytinos teisės nustatymo metodo – tradicinio – technikomis, be to, P. Picone pateikia savitą metodų klasifikaciją, kuri apskritai išsiskiria iš bendro konteksto.

P. Mayer ir V. Heuzé nurodo[632], kad tais atvejais, kai teisinis santykis yra susijęs su keliomis valstybėmis, kurių teisės normos gali jį sureguliuoti, nustatyti taikytiną teisę galima trimis būdais, kiekvienas kurių reprezentuoja atskirtą tarptautinės privatinės teisės metodą:

a) netaikyti jokios materialinės teisės normos ir atsižvelgti tik į įgytas subjektyvias teises. Skirtingai nei taikant daugiašalį metodą, šiuo atveju neieškoma objektyviai taikytinos teisės, o siekiama nustatyti, ar teisinė situacija *teisėtai* sukurta užsienio valstybėje (*droit acquis* teorija ir situacijų pripažinimo metodas). Tiesa, pastebėtina, kad autoriai šį metodą pripažįsta

[632] MAYER, P., HEUZÉ, V. *Droit international privé, 10 édition*. Paris: Montchrestien, 2010, p. 83 *et seq*.

subsidiariu (nesavarankišku): jo taikyti nebūtina tais atvejais, kai pagal *for* kolizines taisykles situacija galioja[633];

b) vadovautis taisyklėmis, nurodančiomis vienos iš susijusių valstybių materialinės teisės taikymą (bilateralizmas, unilateralizmas);

c) taikyti specialią materialinės teisės normą.

Galiausiai Italijos doktrinos atstovas P. Picone kritikuoja visų pirmiau nagrinėtų autorių darbuose pateiktas metodų klasifikacijas kaip pabrėžiančias taikytinos teisės pasirinkimą ir nepakankamą dėmesį skiriančias pagrindiniam tarptautinės privatinės teisės tikslui – koordinuoti teisės sistemas. Jo nuomone, siekiant šio tikslo, vien tik išspręsti taikytinos teisės dilemą nepakanka, todėl P. Picone siūlo (panašiai kaip ir F. C. von Savigny[634]) didžiausią dėmesį skirti santykiui (situacijai) su užsienio elementu, kuris turi būti sureguliuotas, šiuo tikslu analizuojant trejopas taisykles [635]: a) taisykles, įtvirtinančias teismų ar kitų institucijų kompetenciją; b) kolizines taisykles (t. y. visas taisykles, kurių tikslas – nurodyti taikytiną teisę) ir c) užsienio valstybės teismo ar administracinės institucijos sprendimu sukurtų situacijų pripažinimo taisykles.

---

633 Šiuo požiūriu P. Mayer ir V. Heuzé priskirtini bilateralizmo atstovams.

634 Iš tiesų abu autoriai taikytinos teisės nustatymo problematiką siūlo spręsti pradedant nuo santykio su užsienio elementu, kuris turi būti sureguliuotas, analizės. Vis dėlto, skiriasi tikslas, kurį šie autoriai priskiria ginčo santykio analizei. F. C. von Savigny analizuoja ginčo santykį, siekdamas nustatyti racionalų kriterijų, leidžiantį šį santykį lokalizuoti vienos ar kitos valstybės teisės sistemoje. Kitaip sakant, universalizmo atstovo F. C. von Savigny teorija grindžiama idėja, jog visose valstybėse taikytina teisė privalo būti nustatyta pagal *tą patį*, iš teisinio santykio prigimties išplaukiantį sąsajos kriterijų, taip užtikrinant teisės sistemų koordinavimą ir įgytų teisių apsaugą. Savo ruožtu P. Picone taip pat analizuoja ginčo santykį, tačiau siekdamas ne rasti iš šio santykio prigimties išplaukiantį vienintelį jo sąsajos su tam tikros valstybės teisės sistema kriterijų, o nustatyti, kuriojevalstybėje šis santykis toliau vystysis (ar turės būti pripažintas). Kitaip sakant, P. Picone, kurį galima priskirti prie partikuliarizmo atstovų, pripažįsta egzistuojančius tarptautinės privatinės teisės skirtumus ir siūlo santykį su užsienio elementu reguliuoti taip (*inter alia,* parinkti tokį taikytinos teisės nustatymo kriterijų), kad būtų užtikrintas šio santykio tęstinumas jam kertant sieną, tokiu būdu užtikrinant ir teisės sistemų koordinavimą. Vadinasi, jei remiantis F. C. von Savigny teorija, tarptautinę sprendimų harmoniją garantuoja tapataus sąsajos kriterijaus taikymas visose valstybėse, tai P. Picone metode priešingai – sprendimų harmoniją užtikrina kitoje (kitose) valstybėse taikomų sąsajos kriterijų ir kitų tarptautinės privatinės teisės mechanizmų įvertinimas taikytinos teisės nustatymo momentu.

635 Šiuo aspeku P. Picone nutolsta nuo F. C. Von Savigny , kuris siūlo ieškoti santykio natūralios buveinės (vok. *Sitz*), nesigilinant į susijusių valstybių pozityviąją teisę.

P. Picone nuomone, būtent šių trijų taisyklių kategorijų analizė, atsižvelgiant į jų vidinius ryšius, leidžia išskirti keturis teisės sistemų koordinavimo metodus[636], kiekvienas iš kurių turi būti suvokiamas kaip savarankiška tarptautinės privatinės teisės technika, taikoma siekiant užtikrinti tarptautinį teisinių situacijų (santykių, statuso) judėjimą, ir nuo kitų metodų skiriasi tiek šių situacijų sukūrimo prielaidomis, tiek ir jų pripažinimo sąlygomis. Maža to, pasak P. Picone, kiekvienam metodui būdinga bendroji tarptautinės privatinės teisės teorija, paaiškinanti konkretaus metodo veikimą[637].

Keturi tarptautinės privatinės teisės metodai, kuriuos išskiria P. Picone[638], yra šie:

1. *Tradicinis tarptautinės privatinės teisės metodas*, kurio pradininku laikomas F. C. von Savigny. Šio metodo kertinis akmuo – kolizinės taisyklės (vienašalės, daugiašalės[639]). Tikslas – nustatyti „tarptautiškai“ tinkamiausią teisę tam tikram santykiui reguliuoti ir išvengti, kad tas pats santykis būtų skirtingai reguliuojamas skirtingose valstybėse, tokiu būdu užtikrinant tarptautinę sprendimų harmoniją ir užkertant kelią *forum shopping*. Užsienio teismų sprendimų pripažinimo srityje šis metodas pasireiškia tarptautinės teismo kompetencijos tikrinimu (bilateralizuojant teismo vietos valstybės tarptautinės teismų kompetencijos kriterijus) ir teisės, kurią taikė užsienio teismas kontrole (sprendimas pripažįstamas, tik jei užsienio teismas

---

636 PICONE, P. *supra*, note 364, p. 247–248.

637 .Autorius pabrėžia, jog nėra bendrosios tarptautinės privatinės teisės teorijos – yra tiek teorijų, kiek yra metodų. Plačiau apie tai žr. PICONE, P. *supra*, note 30, p. 488.

638 *Ibid*., p. 489–492 ir *supra*, note 364, p. 249–252. Pastebėtina, kad šioje disertacijoje remiamasi aktualiausia (2004 m.) P. Picone pateikta tarptautinės privatinės teisės metodų klasifikacija, kuri nuo ankstesnės (1999 m.) skiriasi tuo, kad joje išskiriamas naujas – materialinės tarptautinės privatinės teisės metodas (ankstesniuose darbuose P. Picone vietoj jo išskiria *lankstųjį metodą*, daugiausią taikomą JAV).

639 Lygiai kaip P. Mayer ir V. Heuzé, P. Picone (*supra*, note 30, p. 489) unilateralizmą ir bilateralizmą pripažįsta tradicinio tarptautinės privatinės teisės metodo *technikomis*. Pasak jo, bilateralizmas ir unilateralizmas yra ne skirtingi teisės sistemų koordinavimo metodai, o skirtingi taikytinos teisės nustatymo *būdai*, kuriuos naudoja tradicinis metodas, grindžiamas ginčo santykio lokalizavimu erdvėje. Siekdamas įrodyti šios hipotezės pagrįstumą, Italijos doktrinos atstovas išskiria dvi daugiašalės kolizinės taisyklės funkcijas, kurios, pasak jo, įrodo, jog nėra jokio pagrindo supriešinti daugiašales kolizines taisykles ir unilateralizmo technikas, pvz., *lois de police*, vienašales kolizines taisykles, (PICONE, P. *supra*, note 364, p. 246–247).

taikė šią pačią materialinės teisės normą, kokią nurodo ir teismo vietos valstybės kolizinė taisyklė).

2. *Materialinis tarptautinės privatinės teisės metodas.* Šio metodo įrankis – kolizinės taisyklės, kuriose įtvirtintas alternatyvus arba subsidiarus sąsajos kriterijus ir kurios nurodo kaip taikytiną teisę, kuri yra palankiausia tam tikram materialinio pobūdžio tikslui pasiekti (metodas siaurąja prasme) arba vienai iš santykio šalių apsaugoti (metodas plačiąja prasme). Technika, kurią šis metodas naudoja taikytinai teisei nustatyti, grindžiama ginčo santykio lokalizavimu, vis dėlto, kitaip nei tradicinio, šio metodo taisyklės nėra neutralios, abstrakčios ar netiesioginės. Priešingai – jos orientuotos į konkretaus tikslo pasiekimą ir tiesiogiai reguliuoja privatinius santykius su užsienio elementu. Maža to, užsienio teismų sprendimų pripažinimo srityje šis metodas, kitaip nei tradicinis, reikalauja tik minimalaus užsienio teismo taikytos teisės tikrinimo arba išplėstinio viešosios tvarkos išimties taikymo.

3. *Jurisdictional approach metodas* (bendrojo *lex fori* taikymo metodas), domintuojantis *common law* valstybėse, yra grindžiamas *ius* ir *forum* nedalomumu. P. Picone nurodo, jog šio metodo atstovai taikytiną teisę sieja su teismo kompetencija: jei kompetentingas Prancūzijos teismas, taikoma Prancūzijos teisė, nepaisant to, kad, pvz., Prancūzijos kolizinė taisyklė nurodo kitos valstybės teisės taikymą. Tradiciškai bendrasis *lex fori* taikymas grindžiamas glaudžiausiu teisinės situacijos ryšiu su teismo vietos valstybe, tačiau, kaip tiksliai pastebi P. Picone, modernioje tarptautinės privatinės teisės doktrinoje (ypač JAV) šio reikalavimo apimtis yra susiaurinama, nurodant, jog *lex fori* yra taikomas, jei situacija turi *tam tikrą* (net ir silpną) ryšį su *for* (teismo vietos valstybe). Lyginant šį metodą su tradiciniu, reikia pastebėti, jog jo centrinė ašis – teismo (ar kitos institucijos) kompetencijos, bet ne taikytinos teisės nustatymas.

4. *Referencinės teisės sistemos metodas* (pranc. *méthode de la référence à l'ordre juridique compétent*; it. *il metodo del riferimento*

all'ordinamento competente). Tai originalus tarptautinės privatinės teisės metodas, kurį P. Picone, iš dalies įkvėptas L. von Bar idėjų, formuluoja kaip subsidiarų tradicinio metodo atžvilgiu. Šio metodo tikslas (panašiai kaip ir tradicinio metodo[640]) – išvengti nestabilių, kontradikcinių (angl. *limping*, pranc. *boiteuses,* it. *claudicanti*) santykių ar situacijų su užsienio elementu. Kitaip nei tradicinis, šis metodas: a) turi siauresnę taikymo sritį (dažniausiai taikomas situacijoms, kurios didžiąja dalimi yra svetimos (neturi glaudžios sąsajos) teismo vietos teisės sistemai, reguliuoti; b) naudoja taisykles (pvz., tas pačias daugiašales kolizines), kurios nurodo ne taikytiną teisę (pranc. *loi applicable*), bet kompetentingą teisės sistemą (pranc. *l'ordre juridique compétent*), suvokiamą globaliai; c) pagrindinį dėmesį skiria ne ginčo santykio ar situacijos su užsienio elementu lokalizavimui (t. y. ne x ar y valstybės teisės taikymui), bet galimybei teismo vietos valstybėje sukurtą situaciją pripažinti užsienio teisės sistemoje, kuri laikoma referencine, šiuo tikslu atsižvelgiant į visas toje valstybėje taikomas tarptautinės privatinės teisės technikas.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, reikia pastebėti, kad aptarti sunkumai, su kuriais susiduriama, siekiant tiksliai apibūdinti ES valstybėse narėse galiojančią tarptautinę privatinę teisę metodologiniu požiūriu, išryškina tris esminius tarptautinės privatinės teisės metodų bruožus – dinamiškumą, doktrininę prigimtį, pliuralizmą – kurie ne tik padeda aiškiau suvokti tarptautinės privatinės teisės metodologijos vystymosi dinamiką, bet ir leidžia daryti šiam tyrimui aktualias išvadas ir formuluoti hipotezes dėl ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme.

Pirma, visi autoriai, kurių darbai aptarti šiame poskyryje, neatsižvelgiant į tai, ar kolizinį metodą jie laiko atskiru metodu ar vieno iš metodų technika, vienbalsiai sutinka, kad *ES valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje dominuoja kolizinis taikytinos teisės nustatymo metodas (būdas), kurio pagrindinis įrankis – daugiašalė kolizinė taisyklė*. Vadinasi,

[640] Kaip jau minėta, tradicinio metodo tikslas – užtikrinti tarptautinę sprendimų (plačiąja prasme) harmoniją.

atsižvelgiant į tai, kad, kaip įrodyta šios disertacijos pirmuose trijuose skyriuose, ES pirminė teisė paveikia daugiašalių kolizinių taisyklių taikymą, reikia manyti, kad ji turi įtakos ir koliziniam metodui.

Antra, tarptautinės privatinės teisės metodas gan jautriai reaguoja į išorinius veiksnius ir turi tendenciją keistis. Vadinasi, galima preziumuoti, kad *sui generis* ES teisės sistemos sukūrimas, kuris reikšmingai paveikia valstybių narių teisės sistemą, politiką, ir kartu, kaip tai įrodyta šios disertacijos pirmuose trijuose skyriuose, daugiašalių kolizinių taisyklių taikymą, neišvengiamai turės įtakos ir valstybėse narėse dominuojančiam tarptautinės privatinės teisės metodui.

Trečia, atsižvelgiant į tai, kad kolizinis metodas nėra vienintelis ES valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje pripažįstamas ir taikomas metodas, bet – atvirkščiai – ES valstybių narių tarptautinei privatinei teisei būdingas metodų pliuralizmas, būtų galima manyti, jog dėl ES pirminės teisės įtakos radikaliai pasikeitęs daugiašalės kolizinės taisyklės taikymas suponuoja jos laipsnišką virsmą kito metodo instrumentu.

4.2. Tradicinio tarptautinės privatinės teisės metodo specifika ir jo taikymas situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį

Siekiant pagrįsti pirmiau iškeltų hipotezių teisingumą, reikia įrodyti, jog ES pirminės teisės įtaka daugiašalių kolizinių taisyklių taikymui iš tiesų turi įtakos koliziniam metodui, šiuo tikslu pirmiausia primenant pagrindinius kolizinio metodo bruožus.

4.2.1. Kolizinio metodo ištakos ir esmė

Kolizinio metodo, kaip jis tradiciškai suprantamas kontinentinės Europos valstybių tarptautinėje privatinėje teisėje, ištakos siejamos su F. C.

von Saviny darbais. 1849 m. išleistame Romėnų teisės VIII tome[641], kuris dėl savo svarbos tarptautinei privatinei teisei vėliau doktrinoje prilygintas kopernikiškajai revoliucijai[642], F. C. von Savigny pateikė originalią tarptautinės privatinės teisės sampratą ir suformulavo novatorišką taikytinos teisės nustatymo metodą, kurio centrinė ašis – teisinis santykis, o pagrindinis instrumentas – universaliai taikoma daugiašalė kolizinė taisyklė. Šis metodas, nors ir stipriai pakitęs, lankstesnis ir žymiai labiau sofistikuotas[643], tebevyrauja ES valstybėse narėse ir tarptautinėse konvencijose.

F. C. von Savigny teorijos pagrindas – iki XIX a. pabaigos Europos tarptautinėje privatinėje teisėje vyravusios idėjos, pagal kurią užsienio teisės taikymas galimas tik išimtiniais atvejais, kaip mandagumo (lot. *comitas*) išraiška, paneigimas, teritorinio teisės taikymo (ir atitinkamai prioriteto teikimo *lex fori*, palyginus su užsienio teise) bei materialinės teisės turinio analizės atsisakymas[644]. Pasak F. C. von Savigny, atsižvelgiant į tai, kad privatinė teisė yra atskirta nuo valstybės[645], užsienio teisės taikymas tarptautiniams privatiniams teisiniams santykiams sureguliuoti tarp valstybių, kurias sieja teisės

---

641 *Supra*, note 361.

642 MICHAELS, R. *supra*, note 9, p. 1613.

643 Kadangi į šios disertacijos tyrimo objektą patenka tik daugiašalės kolizinės taisyklės, turinčios tik vieną sąsajos kriterijų ir tradiciškai laikomos neutraliomis, netiesioginėmis (plačiau apie tai žr. 3.1.2. Poskyryje „Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifika – netinkamas argumentas“), daugiašalio metodo kritika ir jos nulemti metodo pokyčiai, kurie lėmė kolizinių taisyklių, nukreiptų į tam tikro rezultato pasiekimą, ir institutų, koreguojančių „aklai“ parinktos teisės taikymo nepageidaujamus rezultatus (pvz., *renvoi*), įtvirtinimą, šioje disertacijoje nebus tiriami. Plačiau apie tradicinio metodo pokyčius ir kolizinės normos struktūros pokyčių nulemtą naują kolizinės normos funkciją (iš į privatinės teisės taikymo sritį patenkančių situacijų su užsienio elementu sugrupavimo, paskirstymo tarptautinėje erdvėje (įvairiems suverenams) funkcijos į privačių interesų reguliavimo funkciją) ir platesnį jos tikslą (nuo kolizinio teisingumo iki kolizinio ir materialinio teisingumo užtikrinimo) žr., pvz., AUDIT, B., D'AVOUT, L. *supra*, note 65, p. 94 *et seq.* Plačiau apie XX a. antrojoje pusėje Europoje įsitvirtinusią naują bilateralizmo (privatinio ir partikuliaristinio) formą ir tradicinio bilateralizmo kritiką bendrąja prasme žr. BUREAU, D., MUIR WATT, H. *supra*, note 67, p. 357 *et seq.* Plačiau apie daugiašalių kolizinių taisyklių evoliuciją, jų nepaneigiamą sąryšį su materialinės teisės taikymo sritimi ir tikslais, kurių siekia tam tikros valstybės įstatymų leidėjas, bei poreikį permąstyti bilateralizmo funkcionavimą žr., pvz., BUCHER, A. *L'ordre public et le but social des lois en droit international privé*. RCADI, tome 239, 1994, p. 69 *et seq.*

644 Pastebėtina, jog šias idėjas plėtojo statutinės teisės mokyklos atstovai, kurių teorijas, nors jų visiškai ir neatmesdamas, F. C. von Savigny (*supra*, note 359, *passim.*) kritikavo kaip neišbaigtas, klaidingas, turinčias mažai praktinės naudos.

645 Plačiau apie F. C. von Savigny privatinės teisės sampratą žr. *supra*, notes 361–363.

bendrumas[646] ir kurių privatinės teisės normos dėl to laikytinos lygiavertėmis ir pakeičiamomis, yra natūralus dalykas, maža to, jį lemia ne įstatymų leidėjo valia, o teisinio santykio prigimtinis ryšys su vienos ar kitos valstybės teisės sistema.

Kitaip sakant, F. C. von Savigny nuomone, kiekvienas asmuo ir kiekvienas teisinis santykis turi savo natūralią buveinę (vok. *Sitz*[647]) tam tikros valstybės teisės sistemoje, todėl tais atvejais, kai kyla kolizija[648], teisė, taikytina tarptautiniams privatiniams santykiams, turi būti nustatoma ieškant ryšio, kuris sieja asmenį ar teisinį santykį su tam tikra teisės sistema, t. y. nustatant asmens ar teisinio santykio prigimtinę buveinę[649].

Remdamasis šia lokalizacine logika ir pagrindinį dėmesį skirdamas taikytinos teisės nustatymo problematikai, F. C. von Savigny apibrėžia ir pagrindinį kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo įrankį – daugiašalę kolizinę taisyklę. Jo darbuose daugiašalė kolizinė taisyklė yra suprantama kaip atribota nuo įstatymų leidėjo valios ir grindžiama išimtinai asmens ar teisinio

---

[646] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog F. C. von Savigny pateikta *teisinės bendrijos* (kitaip autoriaus dar vadinama *tautų bendrija* arba *žmonių, kuriuos jungia vienodi teisiniai įsitikinimai ir praktika, bendrija*) samprata skiriasi nuo tos, kurią pateikia šiuolaikinės tarptautinės privatinės (ir viešosios) teisės doktrina. F. C. von Savigny darbuose teisinė bendrija yra daugiau socialinė, bet ne teisinė kategorija: ji siejama su krikščioniškosiomis vertybėmis (šiuo požiūriu F. C. von Savigny stipriai kritikuotas dėl požiūrio į žydus (Plačiau apie tai žr. MICHAELS, R. *supra*, note, 363, p. 20 ir jame pateiktas nuorodas)), tarptautine teise, kuriai prilyginama ir regioninė teisė (SAVIGNY (von), F. C. *supra*, note 359, *passim.*).

[647] Pastebėtina, jog sąvoka *buveinė* (vok. *Sitz*) F. C. von Savigny (*supra*, note 359, p. 58) vartoja ir kalbėdamas apie teisės ir valstybės santykį. Autorius nurodo, jog teisė turi savo *Sitz* visuomenėje (tautos dvasioje) arba valstybėje.

[648] Anot F. C. von Savigny (*supra*, note 359, p. 52), teisės koliziją lemia ne pozityviosios teisės skirtumai, o skirtingų valstybių teisės siekis reguliuoti tą patį teisinį santykį arba, kitaip sakant, tas faktas, jog ginčo santykiai su užsienio elementu patenka į kelių valstybių materialinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį.

[649] *Supra*, note 361. Palyginus su tuo metu vyravusia tarptautinės privatinės teisės samprata ir taikytinos teisės nustatymo metodu, F. C. von Savigny idėja yra revoliucinė ta prasme, kad, skirtingai nei statutinės teisės mokyklos atstovai, į teisės koliziją jis žiūri ne kaip į suverenitetų koliziją, o kaip į lygiaverčių ir tarpusavyje pakeičiamų teisės normų, siekiančių reguliuoti tą patį teisinį santykį su užsienio elementu, koliziją, ir siūlo ją spręsti pradedant ne nuo teisės aktų taikymo srities, o nuo teisinio santykio analizės. Šis požiūris leidžia F. C. von Savigny aiškiai atskirti *ius* ir *forum* (tarptautinės teismo kompetencijos nustatymo kriterijai yra autonomiški palyginus su taikytinos teisės nustatymo kriterijais), tokiu būdu užtikrinant ir tarptautinę sprendimų harmoniją (visi teismai tam pačiam tarptautiniam santykiui taikys tą pačią teisę). Plačiau apie tai žr. PICONE, P. *supra*, note 364, p. 243.

santykio prigimtimi, todėl, pasak paties autoriaus, ji yra universali[650], abstrakti, netiesioginė ir neutrali[651], jos funkcija – sugrupuoti privatinius teisinius santykius ir juos paskirstyti tarptautinėje erdvėje[652], o tikslas – užtikrinti tarptautinę sprendimų harmoniją, t. y. vienodą privatinių teisinių santykių su užsienio elementu reguliavimą, neatsižvelgiant į tai, kurios valstybės teismas nagrinėja bylą[653].

Kolizinis taikytinos teisės nustatymo mechanizmas, kaip jį suvokė F. C. von Savigny, pasižymi dvigubo laipsnio abstrakcija: pirmiausia teisinis santykis kvalifikuojamas, kitaip sakant, ieškoma teisinio santykio prigimties tam, kad jį būtų galima priskirti tam tikrai iš anksto apibrėžtai teisinei kategorijai (pvz., deliktų)[654], po to vertinami iš tokios prigimties išplaukiantys specialūs interesai ir šis santykis lokalizuojamas pagal jo esminį požymį (pvz., delikto padarymo ar žalos atsiradimo vietą) tam tikros valstybės teisės sistemoje (kurioje ieškoma konkrečios materialinės teisės normos, taikytinos santykiui sureguliuoti)[655].

---

650 F. C. von Savigny formulavo visoms valstybėms bendrą (universalią) tarptautinės privatinės teisės koncepciją ir nenagrinėjo galimybės taikyti jo pasiūlytą taikytinos teisės nustatymo metodą kitomis aplinkybėmis (t. y. kai susijusių valstybių tarptautinė privatinė teisė skiriasi). Būtent dėl to F. C. von Savigny teorija vėliau stipriai kritikuota kaip neišsprendžianti teisės sistemų kolizijų, kurias pirmasis ėmė tirti P.Francescakis, ir nepasiekianti pagrindinio tarptautinės privatinės teisės tikslo. Plačiau apie tai žr. FRANCESCAKIS, P. *supra*, note 125.

651 Pastebėtina, kad kolizinės taisyklės neutralumą labiau pabrėžė ne pats F. C. von Savigny, o vėliau jo teoriją plėtojęs G. Kegel (*supra*, note 97).

652 Ši kolizinės taisyklės funkcija vėliau pakito dėl privatinės teisės pokyčių (mažiau dispozityvumo), daugiašalės kolizinės struktūros modifikacijų (sąsajos kriterijų daugeto) ir jų nulemtų daugiašalės kolizinės taisyklės požymių pokyčių (nebėra neutrali, nes siekia materialinio rezultato; nelaikytina netiesiogine, nes prisideda prie teisinio santykio reguliavimo), todėl doktrinoje pripažįstama, kad šiuolaikinės daugiašalės kolizinės taisyklės funkcija – privačių interesų reguliavimas (AUDIT, B., D'AVOUT, L. *supra*, note 65, p. 93). Tiesa, šiuo požiūriu reikia pastebėti, jog kai kurių tarptautinės privatinės teisės specialistų, pvz., H. Muir Watt ir R. Michaels, nuomone, dėl ES teisės (ir apskritai globalizacijos) įtakos pakitusiai kolizinei taisyklei vėl reikia priskirti jos pirminę – legislatyvinės kompetencijos paskirstymo funkciją (MUIR WATT, H. *supra*, note 171, p. 47; MICHAELS, R. *supra*, note 30, p. 1642) arba, kaip teigia C. Pamboukis, tarptautinės privatinės teisės normos funkcija iš distribucinės tampa kooperacine (PAMBOUKIS, C. La renaissance-métamorphose de la méthode de reconnaissance. *RCDIP*, vol. 97, 2008, p. 514).

653 Šiuo aspektu pastebėtina, jog F. C. von Savigny (*supra*, note 359, p. 69–70) rėmėsi teisėjo, kaip neutralaus *lex fori* ir užsienio teisės taikytojo, idėja. Pasak jo, draudimas teikti prioritetą *lex fori* taikymui, išskyrus tuos atvejus, kai šis taikymas gali būti pateisintas imperatyviais reikalavimais, tokiu būdu atgrasant nuo *forum shopping*, turėjo užtikrinti teisinį tikrumą tarptautinėje prekyboje ir tarptautinę sprendimų harmoniją.

654 *Supra*, note 362.

655 BUREAU, D., MUIR WATT, H. *supra*, note 67, p. 358.

Pastebėtina, jog, skirtingai nei daugiašalė kolizinė taisyklė, kurios samprata, lyginant su pateikta F. C. von Savigny darbuose, šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje yra stipriai pakitusi[656], kolizinis taikytinos teisės nustatymo metodas, nors ir kritikuotas doktrinoje, ne ką tenutolo nuo jo pradinės versijos: pagrindiniai kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo veikimo principai, suformuluoti F. C. von Savigny darbuose, galioja ir yra taikomi ir šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje[657].

1. Nepakito šio metodo tikslas – nustatyti tinkamiausią teisę santykiui su užsienio elementu reguliuoti, tokiu būdu užtikrinant vienodą tarptautinės situacijos vertinimą *for* ir užsienio valstybėse (tarptautinė sprendimų harmonija).

2. Kaip ir F. C. von Savigny teorijoje, pagrindinis įrankis taikytinai teisei nustatyti – daugiašalė kolizinė taisyklė (su visomis šiuolaikinei daugiašalei kolizinei taisyklei būdingomis atmainomis) – padedanti nustatyti, su kurios valstybės teisės sistema ginčo santykiai yra glaudžiausiai susiję. Jos taikymui būdinga dviguba abstrakcija ir lokalizacinė logika: ginčo santykis (situacija) pirmiausia kvalifikuojamas, vėliau ieškoma jo prigimtinės *Sitz* susijusių valstybių teisės sistemose.

3. Ir šiandien valstybių, kuriose dominuoja bilateralizmas, teismai (ir kitos valstybės institucijos) teisės kolizijas sprendžia taikydami *for* (teismo

---

656 Plačiau apie tai žr. *supra*, 3.1.2. Poskyryje „Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifika – netinkamas argumentas“ ir *supra*, note 643.

657 Niekam nekyla abejonių dėl to, jog šiuo metu taikomas taikytinos teisės nustatymo metodas yra „paveldėtas“ iš F. C. von Savigny, kaip ir dėl to, jog per beveik pusantro amžiaus laikotarpį po „bilateralizmo tėvo“ teorijos publikavimo, šis metodas buvo šiek tiek pakeistas. Pokyčiai, tiesa, daugiau susiję ne su kolizinio metodo veikimo principais, bet jo taikymo kontekstu. Pasak S. Francq, šiandien F. C. von Savigny teorija taikoma kontekste, kuris neturi nieko bendro su tuo, kuriame ją taikyti siūlė F. C. von Savigny: pakito ne tik teisės funkcija, bet ir *ius commune*, kuri buvo F. C. von Savigny teorijos pagrindas, samprata. Tiesa, autorė pastebi, jog apie tam tikrą *ius commune*,kaip ją suvokė F. C. von Savigny, atgimimą būtų galima kalbėti nebent ES kontekste. Vis dėlto, pasak autorės, ir regioninės integracijos kontekste F. C. von Savigny teorija galėtų būti taikoma tik tose srityse, kuriose egzistuoja universalios kolizinės taisyklės (FRANCQ, S. *supra*, note 646, p. 40).

vietos valstybės) kolizines taisykles[658] tais atvejais, kai situaciją siekiama sukurti (ar teisinį statusą įgyti) teismo vietos valstybėje. Maža to, kai kurių (mažumos) valstybių teismai šias normas taiko ir tada, kai prašoma pripažinti užsienio valstybėje teismo ar neteisminės institucijos sprendimu arba *ex lege* sukurtą teisinę situaciją ar įgytą teisinį statusą. Praktikoje tai reiškia, kad teismas, nagrinėdamas bylą dėl, pvz., santuokos tarp skirtingą pilietybę turinčių asmenų nutraukimo, taikytiną teisę nustato pagal *teismo buvimo vietos valstybės* vidaus teisėje įtvirtintas daugiašales kolizines taisykles. Panašiai ir teismas, spręsdamas klausimą dėl užsienio valstybės teismo sprendimo, kuriuo ši santuoka nutraukta, pripažinimo, šį sprendimą pripažįsta, tik jei užsienio valstybės teismas taikė materialinės teisės normas tos valstybės, kurios teisės taikymą nurodo *for* kolizinės normos. Galiausiai, jei teismas (ar kita institucija) sprendžia klausimą dėl užsienyje įgyto teisinio statuso teisėtumo, jis tikrina, ar situacija buvo sukurta taikant tinkamiausią teisę pagal *for,* bet ne užsienio valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintus kriterijus. Pavyzdžiui, jei asmens šeimos pavardė užsienio valstybėje buvo sudaryta taikant gyvenamosios vietos valstybės teisę, o *for* kolizinės taisyklės nurodo pilietybės valstybės teisės taikymą, tai tokia asmens pavardė nebus pripažinta, kadangi įgyta taikant, *for požiūriu,* netinkamą teisę.

Kaip teisingai pastebi ir P. Picone, tai reiškia, kad, viena vertus, taikant kolizinį metodą, valstybėje B įgytas asmens teisinis statusas pripažįstamas ne todėl, jog jis yra teisėtas valstybės B teisės sistemos požiūriu, o todėl, kad jis įgytas laikantis sąlygų, kurias *for* (valstybė A) numato tokio statuso pripažinimui. Kita vertus, tai nereiškia, kad valstybė A pripažins visas situacijas, kurios laikomos teisėtomis valstybės B teisės sistemos požiūriu. Pavyzdžiui, jei asmuo įgijo teisinį statusą valstybėje C ir toks statusas buvo pripažintas

[658] SAVIGNY (von), F. C. *supra*, note 359, p. 144. Tiesa, tokio *for* kolizinių taisyklių taikymo rezultatas šiandien, kai tarptautinė privatinė teisė nebelaikoma universalia, skirtingai nei F. C. von Savigny teorijos rėmuose, neužtikrina tarptautinės sprendimų harmonijos. Pasak P. Gothot (*supra*, note 375, p. 36), pagrindinė šiuolaikinės tarptautinės privatinės teisės problema ir yra ta, jog universaliai taikomos tarptautinės privatinės teisės normos, kurios iš tiesų yra tik vienos valstybės vidaus teisės normos.

valstybės B teismo sprendimu, tai A valstybės teismas, į kurį asmuo kreipsis dėl valstybės B teismo sprendimo pripažinimo, teisinio statuso teisėtumo klausimą spręs tikrindamas, ar valstybėje C (bet ne B!) statusas buvo įgytas pagal teisę, į kurią nukreipia valstybės A (kaip *for*) kolizinės normos. Kitaip sakant, vienintelis dalykas, kuris rūpi teismui ar kitai institucijai, yra patikrinti, ar užsienio valstybės, kurioje sukurtas teisinis santykis, institucijos taikė teisę, kuri (*for* požiūriu) yra tinkamiausia, atsižvelgiant į tokio teisinio santykio prigimtį[659].

4. Tais atvejais, kai užsienio teisės, kuri laikoma lygiaverte *lex fori*, taikymas galėtų pažeisti esminius teismo vietos valstybės principus (pvz., monogamijos), teismas gali atsisakyti taikyti užsienio valstybės teisės, į kurią nukreipia daugiašalė kolizinė taisyklė, arba atsisakyti pripažinti sprendimą, nors ir priimtą taikant teisę, į kurią nukreipia *for* kolizinės taisyklės, taikydamas „korekcinius mechanizmus“, pvz., viešosios tvarkos išlygą[660].

4.2.2. ES pirminės teisės įtakos pasekmė – asimetriškas kolizinis metodas

Atidi ES valstybėse narėse dominuojančio kolizinio metodo veikimo principų analizė leidžia pažvelgti į ES pirminės teisės įtakos nulemtus

---

659 PICONE, P. *supra*, note 364, p. 256. Tiesa, reikia pastebėti, jog šis požiūris į užsienio valstybės teismo taikytos teisės tikrinimą nuo F. C. von Savigny laikų pakito (apie tai jau šiek tiek užsiminta ir šios disertacijos 3.1.2.2. Poskyryje „Tariamas daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų netiesioginis pobūdis“). Pirma, ES antrinės teisės aktai (pvz., reglamentas „Briuselis I“), kuriais vienodinamos valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo, nenumato galimybės atsisakyti pripažinti kitos valstybės narės teismo sprendimą, remiantis tuo, kad taikyta netinkama teisė. Antra, kai kurių ES valstybių narių, pvz., Prancūzijos (nuo 2007 m.), teismai, spręsdami klausimą dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo, nebetikrina taikytos teisės *for* tarptautinės privatinės teisės požiūriu (*supra*, note 392). Trečia, kai kurių valstybių narių pozityviojoje teisėje įtvirtinta bendrojo reikalavimo tikrinti taikytiną teisę „išlyga“: teismui leidžiama pripažinti užsienio teismo sprendimą net ir tais atvejais, kai taikyta kitokia teisė nei ta, į kurią nukreipia *for* tarptautinės privatinės teisės normos, jei užsienio teismo sprendimas yra lygiavertis tam, kurį būtų priėmęs *for* teismas, taikydamas teisę, į kurią nukreipia *for* kolizinės taisyklės (pvz., CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punktas). Vis dėlto reikia atkreipti dėmesį į tai, kad, skirtingai nei teismų sprendimų pripažinimo srityje, užsienio valstybės institucijų taikyta teisė paprastai ir toliau tikrinama tais atvejais, kai asmens teisinis statusas įgytas neteisminės valdžios institucijos sprendimu, taip pat ir teisinio statuso teisėtumas, kai jis užsienio valstybėje įgytas *ex lege*, tikrinamas pagal *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintus kriterijus.

660 SAVIGNY (von), F. C. *supra*, note 359, p. 77.

daugiašalės kolizinės taisyklės taikymo pokyčius, išsamiai analizuotus šios disertacijos trečiajame skyriuje, iš kitos – metodologinės – perspektyvos.

Kaip jau įrodyta, ES pirminė teisė nedraudžia valstybei narei pasirinkti sąsajos kriterijaus, kurį taikant nustatoma santykiams su užsienio elementu taikytina teisė, tačiau, įpareigodama taikyti abipusio pripažinimo principą, neutralizuoja šio sąsajos kriterijaus taikymą praktiškai kiekvieną kartą[661], kai valstybės narės institucijos sprendžia klausimą dėl asmens (fizinio ar juridinio) teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje, kurios tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas kitoks (ar tapatus, pvz., dvigubos pilietybės atveju) sąsajos kriterijus, pripažinimo.

Metodologiniu požiūriu tai reiškia ne ką kitą kaip kolizinio metodo *asimetriją*. Viena vertus, valstybė narė ir toliau gali „ieškoti“ tinkamiausios teisės pagal sąsajos kriterijų, kuris jai atrodo racionaliausias ginčo santykiui ar situacijai lokalizuoti, kiekvieną kartą, kai asmuo siekia įgyti teisinį statusą (užmegzti teisinius santykius, sukurti teisinę situaciją) toje valstybėje narėje. Kita vertus, spręsdama klausimą dėl asmens teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje, pripažinimo, ji privalo paklusti aukštesniajam (iš ES pirminės teisės išplaukiančiam) imperatyvui ir pripažinti, jog toks teisinis statusas buvo įgytas taikant tinkamiausią teisę. Kitaip sakant, ES pirminė teisė įpareigoja pripažįstančiąją valstybę narę atsisakyti jos tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtinto požiūrio į tinkamiausios teisės nustatymą ir pripažinti, jog ir kilmės valstybės narės tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas sąsajos kriterijus, pagal kurį nustatyta taikytina teisė, yra tinkamas.

Taigi tais atvejais, kai situacija ar ginčo santykis su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, apie koliziniam metodui būdingą lokalizacinę logiką galima kalbėti tik teisinio statuso įgijimo valstybėje narėje

[661] T. y. tais atvejais, kai kolizinės normos taikymas yra nederinamas su ES pirmine teise. O taip yra kiekvieną kartą, kai valstybė narė, taikydama savo daugiašales kolizines taisykles, nepripažįsta asmens teisinio statuso, kuris laikomas teisėtu kitoje valstybėje narėje.

atveju, o pripažinimo situacijose valstybės narės įpareigojamos teikti pirmenybę integracinei logikai[662], kuri absoliučiai nebūdinga koliziniam metodui. Maža to, integracinio imperatyvo įterpimas į kolizinį mechanizmą neleidžia pasiekti ir jo tikslų.

Kaip jau minėta, kolizinis metodas leidžia pasiekti pagrindinius tarptautinės privatinės teisės tikslus – tarptautinę sprendimų harmoniją, asmens teisinio statuso tęstinumą, teisinį tikrumą – *tik jei*, kilus teisės kolizijai, *susijusios valstybės* ginčo santykį su tarptautiniu elementu reguliuoja taikydamos *tinkamiausią teisę*, kuri nustatoma šį santykį lokalizuojant vienos iš valstybių teisės sistemoje pagal iš tokio santykio prigimties išplaukiantį (*vieną ir tą patį*) sąsajos kriterijų. Visiškai kitaip yra tais atvejais, kai situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį.

Kalbant, pvz., Sprendimo *Grunkin and Paul*, terminologija, tais atvejais, kai situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, valstybė narė A gali laisvai pripažinti, jog pilietybės valstybės teisė yra tinkamiausia ir ją taikyti asmens pavardės sudarymo klausimams reguliuoti. Vis dėlto, jei asmuo prašo pripažinti jo pavardę, įgytą valstybėje narėje B ir sudarytą ne pagal pilietybės, bet pagal jo gyvenamosios vietos valstybės teisės reikalavimus, ES pirminė teisė įpareigoja valstybę narę A tinkamiausia pripažinti ne pilietybės (kaip būtų pavardės sudarymo atveju), bet gyvenamosios valstybės teisę. Maža to, jei tas pats asmuo kreiptųsi į valstybę narę B, prašydamas pripažinti jo pavardę, įgytą valstybėje narėje A ir sudarytą pagal jo pilietybės valstybės teisės reikalavimus, ES pirminė teisė įpareigotų ir valstybę narę B tinkamiausia pripažinti ne gyvenamosios valstybės, o asmens pilietybės valstybės teisę.

---

[662] Apie lokalizacinės logikos netinkamumą ES kontekstui, kuriame valstybės sienos praranda prasmę, žr. MICHAELS, R. *supra*, note 363, p. 23 ir KUIPERS, J.–J. *supra*, note 175, p. 68. Pastebėtina, jog abu autoriai pripažįsta, kad F. C. von Savigny suformuluotos kolizinės taisyklės, kuri grindžiama santykių lokalizavimu (jų gravitacinio centro, natūralios buveinės paieška), taikymas tais atvejais, kai reikia pripažinti asmens teisinį statusą, įgytą kitoje valstybėje narėje, nėra tinkamas. Tiesa, J.–J. Kuipers pabrėžia, jog ši išvada nereiškia, kad ES kontekste visi tarptautinės privatinės teisės metodai yra netinkami. Pasak jo, F. C. von Savigny pateikta daugiašalės kolizinės normos samprata tėra viena iš daugelio, todėl, ją pakeitus ar papildžius, ji ir toliau galėtų būti taikoma ES kontekste (autorius siūlo kolizinį mechanizmą papildyti *įgytų teisių teorija*).

Vadinasi, remiantis šiuo pavyzdžiu, galima pripažinti, jog dėl ES pirminės teisės įtakos kolizinis metodas:

1. Nebepasiekia pagrindinio savo (ir kartu tarptautinės privatinės teisės) tikslo. Apie kokią tarptautinę sprendimų harmoniją galima kalbėti tais atvejais, kai valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje ne tik kad nėra konsensuso dėl tinkamiausios teisės nustatymo kriterijaus[663], bet ES pirminė teisė, nenurodydama, kuri teisė yra tinkamiausia, *leidžia* valstybei narei, kai ji yra kilmės valstybė, laisvai pasirinkti kriterijų, pagal kurį ši tinkamiausia teisė, taikytina santykiui su užsienio elementu sureguliuoti, yra nustatoma, tačiau *įpareigoja* tą pačią valstybę narę, kai ji yra priimančioji valstybė, *tinkamiausia tam pačiam santykiui* su užsienio elementu sureguliuoti *pripažinti* kitos valstybės materialinę teisę, į kurią nukreipia kilmės valstybės tarptautinė privatinė teisė?

2. Taikomas kontekste, kuriame valstybių sienos neturi reikšmės ir dėl to ginčo santykis gali būti lokalizuojamas kelių valstybių narių teisės sistemose, o tinkamiausios teisės parinkimo procese išskirtinis vaidmuo tenka privatiems asmenims (pasirinkdami kurioje valstybėje įgytą teisinį statusą jie nori išsaugoti, jie kartu tiesiogiai lemia ir valstybių narių sprendimą dėl tinkamiausios teisės, taikytinos šiam statusui įgyti), jis dar labiau destabilizuoja valstybių narių tarptautinę privatinę teisę ir sudrebina kolizinio metodo pamatus[664].

---

[663] Kaip jau minėta, fizinių asmenų teisinio statuso srityje konkuruoja pilietybė ir gyvenamoji vieta; įmonių teisės srityje – inkorporavimo ir realios buveinės teorijos.

[664] Šiuo aspektu pažymėtina, kad, kaip teisingai nurodo R. Michaels (*supra*, note 363), taikant klasikinį kolizinį metodą, suformuluotą F. C. von Savigny, ypatingas vaidmuo tenka valstybei, kurios samprata ES kontekste stipriai keičiasi, kas neišvengiamai turi tiesioginę įtaką ir pačiam koliziniam taikytinos teisės nustatymo metodui. Remdamasis Sprendimu *Überseering*, autorius įrodo, kad: a) ES pirminė teisė reikšmingai paveikia valstybių narių kompetenciją reguliuoti tarpvalstybinius santykius. Pasak jo, įmonių steigėjams suteikiama teisė pasirinkti *lex societatis*, šiuo tikslu proporcingai apribojant

Taigi, jei dėl ES pirminės teisės įtakos radikaliai pakitęs kolizinio metodo veikimas ne tik kad neleidžia pasiekti pagrindinio tarptautinės privatinės tesės tikslo, bet – priešingai – dar labiau destabilizuoja valstybių narių tarptautinę privatinę teisę, būtų galima kelti klausimą dėl to, ar logiška ir tikslinga jį[665] toliau taikyti situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį. Siekiant atsakyti į šį klausimą, kolizinį metodą galima vaizdžiai palyginti su tarptautinio grožio konkurso „Mis Pasaulis“ (kurį, matyt, šiuo atveju tiksliau būtų vadinti „Mis Europa“) organizavimu.

Valstybės narės tarptautinės privatinės teisės, kurioje dominuoja bilateralizmas, požiūriu santykiui su užsienio elementu sureguliuoti *tinkamiausia* yra *tik vienos valstybės* materialinė teisė. Kitaip sakant, tik tos valstybės teisė, kurią, atsižvelgdama į reguliuotinų tarptautinių privatinių ginčo santykių prigimtį, atitinkamos valstybės narės daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma pripažįsta *tinkamiausia*, bus taikoma šiems santykiams reguliuoti, o kitų valstybių materialinės teisės normos, nors iš principo ir galėtų šį santykį sureguliuoti (t. y. yra tinkamos), nebus taikomos. Maža to, remiantis kolizinio metodo logika, būtent (tik) valstybės, kurios teisė pripažįstama tinkamiausia, taikymas ir atitinkamai visų kitų valstybių teisės normų netaikymas, leidžia pasiekti tarptautinės privatinės teisės tikslą – tarptautinę sprendimų harmoniją.

---

valstybės intervenciją. Tokiu būdu tarp valstybių narių atsiranda reguliacinė kompetencija, maža to, tinkamiausios teisės tarptautiniams privatiniams teisiniams santykiams reguliuoti parinkimo prasme privatūs asmenys prilyginami valstybėms narėms; b) ES pirminė teisė de–teritorializuoja tarptautinius privatinius teisinius santykius (valstybės narės įpareigojamos pripažinti įmonių teisinį statusą, neatsižvelgiant į jų ryšio su kilmės valstybe nare intensyvumą). Taigi, pasak autoriaus, jei jei įmonė neprivalo turėti glaudaus ryšio su kilmės valstybe ir jos steigėjai gali laisvai pasirinkti taikytiną teisę, tai kodėl ši teisė turėtų būti kokios nors valstybės? Be to, autorius pastebi, jog dėl ES teisės įtakos (ir apskritai globalizacijos) valstybių teritorija praranda prasmę, todėl tarptautinius privatinius santykius daug sunkiau lokalizuoti vienos valstybės teritorijoje (ir atitinkamai teisės sistemoje), o, jei ir įmanoma, tai kyla klausimas, kokia šios lokalizacijos prasmė. Galiausiai, remdamasis šiais argumentais, autorius konstatuoja, jog, pasikeitus valstybės vaidmeniui, turi keistis ir pati tarptautinė privatinė teisė, priešingu atveju – ji praras savo svarbą.

665 Labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad kvestionuojamas kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo, bet ne pačios daugiašalės kolizinės taisyklės, kuri, kaip jau minėta, gali būti laikoma ir kitų tarptautinės privatinės teisės metodų įrankiu, taikymo pagrįstumas ES kontekste.

Panašiai ir tarptautiniame grožio konkurse „Mis Pasaulis“, kurio tikslas – išrinkti *gražiausią* merginą, kompetentinga komisija, vadovaudamasi iš anksto nustatytais kriterijais, deja, *gražiausia* pripažįsta *tik vienos valstybės atstovę* ir atitinkamai visų likusių valstybių atstovėms, kad ir kokios gražios jos būtų, garbė puoštis gražuolės karūna netenka. Maža to, kaip ir kolizinio metodo ir kartu tarptautinės privatinės teisės tikslas gali būti pasiektas tik taikant *vienos valstybės teisę*, taip ir tarptautinio grožio konkurso tikslas gali būti pasiektas, tik jei komisija *gražiausia* pripažįsta *vienos valstybės atstovę*, ir tik su sąlyga, jog abiem atvejais laikomasi iš anksto numatytos procedūros.

Šiuo požiūriu reikia priminti, jog klasikinį kolizinį metodą taikanti valstybė narė sprendimą dėl tinkamiausios teisės priima remdamasi iš anksto įtvirtintu sąsajos kriterijumi ir įtakos šiam sprendimui neturi nei kitų valstybių narių tarptautinė privatinė teisė, nei kiti išoriniai faktoriai (išskyrus nebent vėliau taikomus korekcinius mechanizmus)[666]. Jei būtų kitaip, nebūtų užtikrintas teisės numatomumas. Lygiai taip pat ir tarptautinio grožio konkurso komisija sprendimą dėl gražiausios merginos priima objektyviai ir nešališkai: įtakos šiam sprendimui neturi nei žiūrovų, nei trečiųjų asmenų nuomonė. Jei būtų kitaip, kiltų abejonių dėl šio konkurso skaidrumo.

Akivaizdu, jog, jei tarptautinio grožio konkurso komisijos nuomonę lemia trečiųjų asmenų, pvz., rėmėjų, įtaka, konkursas ne tik nepasiekia tikslo, bet ir apskritai netenka prasmės: dalyvėms nebėra prasmės jame dalyvauti (nes nugalėtoja iš anksto žinoma), žiūrovams – žiūrėti (nes viskas surežisuota), komisijai – balsuoti (nes ne jų balsas lemiamas), sąžiningiems rėmėjams – remti (nes remia nebe konkursą, o jo imitaciją), galiausiai netenka prasmės ir pats „Mis Pasaulis“ titulas (suteikiamas ne už grožį, bet dėl kitų priežasčių). Maža to, toks surežisuotas renginys toli gražu nebeatspindi tarptautinio grožio konkurso esmės ir, matyt, turėtų keistis ne tik tokio renginio pavadinimas (iš

[666] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog tai nereiškia, kad jokie išoriniai faktoriai neturi įtakos sąsajos kriterijaus parinkimui. Plačiau apie tai žr. *supra*, 3.1.2.1. Poskyryje „Tariamas daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų neutralumas“.

„konkursas“ į „paskyrimas“, kartu išbraukiant ir žodį „grožio“), bet ir eiga, taisyklės arba apskritai reikėtų atsisakyti tradicijos jį organizuoti.

Analogiškai ir tradicinio kolizinio metodo taikymo atveju, jei valstybių narių sprendimą dėl tinkamiausios teisės lemia ne iš anksto žinomas (pozityviojoje teisėje ar teismų praktikoje įtvirtintas), iš teisinio santykio prigimties išplaukiantis (ar įstatymų leidėjo siekiamų tikslų nulemtas) sąsajos kriterijus, o ES pirminėje teisėje įtvirtintas imperatyvas pripažinti kilmės valstybės narėje teisėtai įgytą teisinį statusą, akivaizdu, jog nebegalima kalbėti apie kolizinį taikytinos teisės nustatymą ir kartu apie *tinkamiausią* teisę *valstybės narės tarptautinės privatinės teisės požiūriu*. Šiuo atveju, kaip ir minėtu tarptautinio grožio konkurso, kuriame sprendimą priima rėmėjas, o ne komisija, atveju, ES pirminės teisės įsiterpimas į kolizinį metodą sugriauna visą jo vidinę logiką: pripažinimo situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, kriterijų taikytinai teisei nustatyti lemia nebe ES valstybių narių valia, o iš ES pirminės teisės išplaukiantis imperatyvas pripažinti ir su juo tiesiogiai susijusi plati privačių asmenų diskrecija.

Maža to, dėl ES pirminės teisės įtakos ir pats tinkamiausios teisės „ieškojimas“ tampa beprasmiu: jei ES pirminė teisė įpareigoja valstybes nares pripažinti, pvz., įmones, kurios tik įsteigtos vienoje valstybėje narėje, nors visą veiklą vykdo kitose valstybėse narėse, tai glaudžiausios (prigimtinės) sąsajos su tam tikros valstybės narės teisės sistema paieškos praranda savo prasmę (ypač šiuo aspektu žiūrėti Sprendimą *Centros*). Todėl, matyt, ir šiuo atveju reikėtų ne tik keisti tradicinį kolizinio metodo pavadinimą į, pvz., „pripažinimo metodą“, bet ir iš naujo apsvarstyti taikytinos teisės nustatymo procesą (pvz., ne lokalizuoti, t. y. ne ieškoti prigimtinių sąsajų, o pripažinti).

Vis dėlto, siekiant įrodyti, jog, skirtingai nei surežisuotas tarptautinis grožio konkursas, kuris iš principo ir toliau galėtų būti organizuojamas tradicine forma, dėl ES pirminės teisės įtakos kolizinis metodas apskritai nebegali būti taikomas, reikia išryškinti esminį skirtumą tarp ES pirminės

teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme ir rėmėjų spaudimo komisijai tarptautiniame grožio konkurse.

Tarptautinio grožio konkurso atveju neetiškas (ir dažniausiai neteisėtas) rėmėjų įsikišimas į sprendimo priėmimo procedūrą lemia karūnos, kuria, be rėmėjų įsikišimo, komisija būtų papuošusi vienos iš dalyvių galvą, perdavimą kitai dalyvei. Vis dėlto, nors ir smerktina teisiniu ir moraliniu požiūriu, tarptautinio grožio konkurse tokia situacija dažniausiai nesulauktų didelio atgarsio, kadangi nei mergina, komisijos laikyta gražiausia, nei žiūrovai ar kitos dalyvės, matyt, niekada taip ir nesužinotų, kad tik vienos valstybės atstovė atitiko objektyvius kriterijus ir turėjo būti pripažinta gražiausia. Taigi, nepaisant visų užkulisių (kurie liktų žinomi tik komisijai ir rėmėjui), grožio konkursas ir toliau galėtų būti organizuojamas, maža to – niekas nekvestionuotų komisijos sprendimo nešališkumo ir niekam nekiltų abejonių dėl šio konkurso organizavimo prasmės, tikslingumo.

Visiškai kitokia situacija yra kalbant apie ES pirminės teisės įtaką valstybėse narėse taikomam tradiciniam taikytinos teisės nustatymo metodui. Skirtingai nei tarptautinio grožio konkurso komisijos sprendimas, kuris yra priimamas *ad hoc*, valstybės narės sprendimas dėl tinkamiausios teisės *visada* yra iš anksto viešai paskelbtas (sąsajos kriterijus, pagal kurį nustatoma taikytina teisė yra įtvirtintas pozityviojoje teisėje ar teismų praktikoje), todėl, skirtingai nei tarptautinio grožio konkurso atveju, taip paprastai užglaistyti kitokios tinkamiausios teisės nustatymo motyvų, valstybei narei nepavyksta ir atitinkamai ES pirminės teisės įtaka nelieka nepastebėta. Būtent todėl tradicinio kolizinio metodo tinkamumas ES kontekstui jau seniai tapo centriniu doktrininių diskusijų objektu.

Vadinasi, skirtingai nei tarptautinio grožio konkurso komisija, valstybės narės negali paneigti ES pirminės teisės įtakos koliziniam metodui ir apsimesti, jog jos ir toliau laisvai parenka tinkamiausią teisę santykiams su užsienio elementu reguliuoti ne tik tokių santykių sukūrimo, bet ir pripažinimo

momentu. Kitaip sakant, valstybės narės privalo pripažinti, jog kolizinis taikytinos teisės parinkimo metodas, kaip jis tradiciškai suprantamas kontinentinės Europos valstybių tarptautinėje privatinėje teisėje, dėl ES pirminės teisės įtakos nebegali normaliai veikti, ir imtis veiksmų esamai situacijai, kuri seniai nebetenkina tarptautinės privatinės teisės specialistų, keisti.

Remiantis tarptautinės privatinės teisės doktrinoje vyraujančia nuomone, tarptautinės privatinės teisės metodas ES valstybėse narėse gali būti keičiamas dvejomis[667] kryptimis.

Pirma, jei valstybės narės ir toliau nori taikyti kolizinį metodą, jos pirmiausia privalo pripažinti, jog ES teisės aktų leidėjas, o ne valstybė narė priima galutinį sprendimą dėl tinkamiausios teisės nustatymo ir „paskelbti“ (kaip tą padarė Vokietijos teismai po Sprendimo *Überseering*) naujus (ES pirminės teisės nulemtus) kriterijus, pagal kuriuos ši tinkamiausia teisė iš tiesų yra nustatoma.

Antra, jei, valstybių narių nuomone, ES pirminėje teisėje tokių kriterijų nėra, t. y. ES pirminė teisė negali būti aiškinama kaip įpareigojanti taikyti tam tikrą konkretų sąsajos kriterijų („neturi nuomonės“ dėl tinkamiausios teisės), o įpareigoja tik pripažinti kitoje valstybėje narėje teisėtai sukurtą situaciją, valstybės narės privalo pasirinkti kitą taikytinos teisės nustatymo metodą metodą, kuris leistų šį reikalavimą įvykdyti. Vis dėlto, skirtingai nei pirmuoju, šiuo atveju valstybės narės privalėtų pripažinti, jog

---

[667] Šiuo aspektu pastebėtina, jog tik pavieniai autoriai, pvz., R. Michaels (*supra*, note 30, p. 1639–1641), nurodo ir trečią tikėtiną valstybių narių tarptautinės privatinės teisės plačiąja prasme vystymosi alternatyvą: tarptautinės privatinės teisės metodų pliuralizmą situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį. R. Micheals teigimu, tais atvejais, kai situacija patenka į ES pirminės teisės sritį, nepakanka išspręsti teisės kolizijų, šiuo tikslu taikant tradicinius teisės kolizijų sprendimo metodus, kadangi jie neretai lemia rezultatą, kuris yra nesuderinamas su ES pirmine teise. Pasak jo, taikytinas metodas turi būti parenkamas taip, kad leistų pasiekti ES pirminės teisės tikslus (panašiai kaip *second-look eclecticism*, kurį taiko JAV teismai, plačiau apie tai žr. *supra*, note 624). Maža to, anot jo, metodų kolizija paprastai turėtų būti sprendžiama kolizinio metodo nenaudai. Reikia pastebėti, jog šis pasiūlymas, kuris, beje, nesulaukė pritarimo doktrinoje, turėtų būti iš karto atmestas, kadangi lemtų kazuistišką ir subjektyvų taikytinos teisės parinkimą, kuris neužtikrinantų ne tik teisinio tikrumo, bet ir lemtų nepageidaujamą subjektyvų taikytinos teisės parinkimą.

tradicinis taikytinos teisės nustatymo metodas, kuris dėl ES pirminės teisės įtakos tapo asimetriškas, nebėra tinkamas tarptautinės privatinės teisės tikslams pasiekti ir todėl netikslinga jį taikyti tais atvejais, kai santykiai su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį.

4.3. Doktrininio ES pirminės teisės įtakos tarptautinės privatinės teisės metodui aiškinimo kritika

ES pirminės teisės imperatyvų įsiterpimo į taikytinos teisės nustatymo mechanizmą nulemta kolizinio metodo asimetrija sulaukė didelio atgarsio doktrinoje.

Praktiškai visi autoriai, analizuodami ESTT Sprendimuose, susijusiuose su fizinių ir juridinių asmenų statuso pripažinimu, pateiktą ES pirminės teisės nuostatų išaiškinimą, pripažįsta, jog dėl ES pirminės teisės įtakos tradicinis kolizinis metodas nebegali veikti įprastu būdu ir privalo būti pritaikytas ES kontekstui arba pakeistas kitu metodu. Tiesa, tarptautinės privatinės teisės specialistų nuomonė dėl to, kokio metodo taikymą lemia ES pirminė teisė, stipriai skiriasi. Jei ištikimiausi kolizinio metodo atstovai vis dar siekia įrodyti, jog ES pirminė teisė nepaneigia kolizinio metodo taikymo, o tik keičia daugiašalių kolizinių normų šaltinį (jos yra nebe nacionalinės, bet įtvirtintos ES pirminėje teisėje) arba lemia papildomų daugiašalės kolizinės taisyklės taikymo rezultatus koreguojančių mechanizmų įtvirtinimą, kiti autoriai – priešingai – siūlo pripažinti, jog daugiašalės kolizinės taisyklės, taikomos teisei, taikytinai santykiams su užsienio elementu, patenkantiems į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti, nebegali būti laikomos kolizinio metodo išraiška ir reprezentuoja referencinės teisės sistemos metodą, arba nurodo, jog ES kontekste kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą turėtų keisti pripažinimo metodas.

4.3.1. Kolizinio metodo nepalaužiamumas

Kaip jau ne kartą minėta, kolizinis metodas dominuoja ES valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje, todėl nieko keisto, jog tarptautinės privatinės teisės specialistai pirmiausia suskubo vertinti ES pirminės teisės įtakos valstybių tarptautinei privatinei privatinei teisei plačiąja prasme pasekmes būtent per kolizinio metodo prizmę. Vis dėlto stebina tai, jog kai kurie autoriai, net ir pripažindami, jog ES pirminė teisė sugriauna kolizinio metodo struktūrą ir taikymo logiką, kartu ieško naujų argumentų, kurie pagrįstų šio metodo taikymą tais atvejais, kai reikia nustatyti teisę, taikytiną santykiams su užsienio elementu, patenkantiems į ES pirminės teisės taikymo sritį.

Visus mokslininkus, kurie skelbia kolizinio metodo nepalaužiamumą ES kontekste, pagal jų pateikiamus argumentus ir pasiūlymus, galima suskirstyti į dvi grupes:

a) autoriai, kurie teigia, jog ES pirminė teisė nepaneigia valstybėse narėse taikomo kolizinio metodo, o tik keičia daugiašalių kolizinių taisyklių turinį ir (arba) šaltinį (J. Basedow, T. Mastrullo);

b) tarptautinės privatinės teisės specialistai, pasak kurių, ES pirminė teisė nepaveikia daugiašalių kolizinių taisyklių turinio, tačiau koreguoja jų taikymą, t. y. valstybės narės ir toliau gali taikyti kolizinį metodą, tačiau privalo įtvirtinti papildomą kolizinių taisyklių taikymo rezultatus koreguojantį mechanizmą – abipusio pripažinimo principo išimtį (M. Fallon, J. Meeusen).

4.3.1.1. ES pirminė teisė – kolizinio metodo deus ex machina?

A priori sunku įsivaizduoti, kaip galima ESTT Sprendimus, kuriuose praktiškai absoliučiai paneigiama priimančiosios valstybės narės teisė taikyti jos kolizines taisykles (t. y. fundamentalų kolizinio metodo instrumentą), aiškinti, ne kaip paneigiančius kolizinį metodą, bet priešingai – patvirtinančius

jo taikymą. Vis dėlto, kaip tai išplaukia iš šią hipotezę keliančių autorių darbų, atsižvelgiant į tai, jog ES pirminė teisė nurodo, kokia kolizinė taisyklė turėtų būti taikoma vietoj netaikomos nacionalinės, toks ES pirminės teisės poveikio koliziniam metodui vertinimas tampa įmanomu.

Šiuo tikslu pakaktų priminti šioje disertacijoje jau analizuotą[668] bilateralizmo atstovų argumentą, pagal kurį ES pirminės teisės normos, kaip jos išaiškintos ESTT praktikoje, ne tik draudžia taikyti tam tikras valstybių narių kolizines taisykles tais atvejais, kai situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, bet ir nurodo, kokia kolizinė taisyklė turėtų būti taikoma vietoj nacionalinės, kurios taikymas konkrečioje byloje pripažintas nesuderinamu su ES pirmine teise. Kokia ta *kita* kolizinė taisyklė, kurios taikymą nurodo ES pirminė teisė? Atsakymas į šį klausimą leidžia išskirti dvi šios teorijos šalininkų grupes.

Pirmajai grupei priskirtini autoriai (J. Basedow, T. Mastrullo), kurie siekia įrodyti, jog ES pirminėje teisėje įtvirtintos *paslėptos kolizinės taisyklės*, sistemiškai nukreipiančios į *kilmės valstybės (arba ekonomiškai aktyviam asmeniui palankesnės valstybės) teisę*. Kitaip sakant, remiantis šių autorių teiginiais, ES pirminės teisės nuostatos, kaip jos aiškinamos ESTT praktikoje, reikalauja pripažinti kitoje valstybėje narėje teisėtai įgytą teisinį statusą ir kartu įpareigoja pripažįstančiąją valstybę narę netaikyti teisės, į kurią nukreipia jos kolizinės taisyklės, kilmės valstybės (ar ekonomiškai aktyviam asmeniui palankesnės valstybės) materialinės teisės naudai.

Praktikoje šis aiškinimas reikštų, kad, pvz., byloje *Grunkin and Paul*, Vokietijos kolizinė taisyklė, nukreipianti į pilietybės valstybės teisę, turėjo būti netaikoma, nes ES pirminė teisė įpareigojo Vokietiją taikyti Danijos (kilmės valstybės) teisę.

---

[668] Plačiau apie tai žr. *supra*, 2 Skyrių „Ekonominės judėjimo laisvės ir tarptautinė privatinė teisė: paslėptų kolizinių normų beieškant“ ir 3.3.2.3. Poskyrį.

Antrajai grupei priklauso tarptautinės privatinės teisės specialistai (M. Lehmann, A. Bucher) , kurie, remdamiesi pavieniais ESTT Sprendimais, teigia, kad priimančiosios valstybės tarptautinės privatinės teisės normos, kurių taikymas nagrinėjamoje byloje pripažintas nesuderinamu su ES pirmine teise, turėtų būti pakeistos kitomis, tiesa, ne kilmės valstybės tarptautinėmis privatinėmis normomis, bet *sui generis* ES tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis, pavyzdžiui, įmonių teisės srityje, tokia taisykle jie pripažįsta kolizinę taisyklę, nukreipiančią į įmonės inkorporavimo valstybės teisę.

Antrosios grupės autorių formuluojamos iš ES pirminės teisės tiesiogiai išplaukiančios kolizinės taisyklės taikymas praktikoje reikštų, kad, pavyzdžiui, byloje *Überseering*, Vokietija turėjo netaikyti jos tarptautinės privatinės teisės normų, kuriose įtvirtintas realios buveinės kriterijus, o taikyti *sui generis* ES tarptautinės privatinės teisės normas, įtvirtinančias inkorporavimo kriterijų.

Pastebėtina, jog, nepaisant to, kad šių dviejų grupių autoriai valstybėms narėms siūlo taikyti iš pirmo žvilgsnio skirtingas kolizines taisykles, jų taikymo rezultatai sutampa. Pavyzdžiui, įmonių teisinio statuso pripažinimo atveju, priimančioji valstybė pripažins kitoje valstybėje narėje įsteigtos įmonės teisnumą tiek šiuo tikslu taikydama paslėptą kolizinę taisyklę, nukreipiančią į įmonės kilmės valstybės teisę, tiek ir taikydama iš ES pirminės teisės išplaukiančią *sui generis* taisyklę, nukreipiančią į įmonės inkorporavimo valstybę. Tokį šių dviejų grupių autorių teorijų sąlytį kolizinės taisyklės taikymo rezultatų stadijoje paaiškina jų formuluojamų kolizinių taisyklių šaltinis (abiem atvejais – ES pirminė teisė) ir siekiamas tikslas (abiem atvejais – laisvo judėjimo užtikrinimas).

Kolizinio metodo požiūriu abiejų teorijų autorių siūlomas ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme vertinimas yra patogus: ES pirminė teisė, nors ir adaptuodama kolizinį metodą

(valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės pakeičiamos ES kolizinėmis taisyklėmis), nepaneigia paties taikytinos teisės nustatymo metodo.

Vis dėlto, nors ir labai patrauklios konservatyviems tarptautinės privatinės teisės specialistams, šios teorijos dėl daugybės vidinių prieštaravimų ir nepagrįstumo, nesulaukė daug šalininkų. Viena vertus, paslėptų kolizinių taisyklių teorija pagrįstai kritikuojama[669] dėl netinkamo pagrindo (klaidinga ESTT praktikos interpretacija) ir praktinio nepritaikomumo (kilmės valstybės sampratos nepastovumas). Kita vertus, *sui generis* ES tarptautinės privatinės taisyklių egzistavimą *expressis verbis* paneigė ir pats ESTT.

Šiuo aspektu pastebėtina, jog, kaip tai išplaukia iš ESTT Sprendimų įmonių teisės srityje (*Daily Mail* ir visų vėlesnių, kuriuose kartojami *Daily Mail* principai, pvz., *Cartesio*), paslėptų kolizinių taisyklių ES pirminėje teisėje nėra ir iš ES pirminės teisės nuostatų dėl įsisteigimo laisvės negali būti išvedama ES inkorporavimo teorija. Priešingai, pasak ESTT, tais atvejais, kai valstybė narė yra įmonės kilmės valstybė, ji gali ir toliau laisvai taikyti realios buveinės kriterijų, net jei dėl to įmonei neleidžiama pasinaudoti pirminio įsisteigimo laisve. Tais atvejais, kai valstybė narė yra priimančioji valstybė, ji taip pat gali šį kriterijų taikyti tais atvejais, kai jo taikymas neriboja įsisteigimo laisvės arba, nors ją ir riboja (su sąlyga, kad jos visiškai jos nepaneigia), ribojimas yra suderinamas su ES pirmine teise (pateisinamas bendrojo intereso tikslu, proporcingas).

Analogiška išvada išplaukia ir iš ESTT praktikos fizinių asmenų teisinio statuso srityje (Sprendimai *Garcia Avello*, *Grunkin and Paul* ir kt.): valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės, kurios nurodo pilietybės valstybės teisės taikymą, *per se* nelaikytinos nesuderinamomis su ES pirmine teise ir todėl, vadovaujantis vienodo požiūrio principu, *pilietybei ir*

[669] Plačiau apie tai žr. *supra*, 2.4. Poskyryje „Paslėptų kolizinių taisyklių teorijos kritika“ ir 3.3.2.3. Poskyryje „ESTT praktikos doktrininis aiškinimas, valstybių narių teismų ir įstatymų leidėjų reakcija“.

gyvenamajai vietai turi būti suteikta lygiavertė reikšmė, o *valstybės narės yra laisvos nuspręsti, kokį sąsajos kriterijų taikyti*[670].

Kitaip sakant, asmens (fizinio ar juridinio) teisinio statuso srityje ES pirminė teisė, kaip ji aiškinama ESTT praktikoje, įpareigoja valstybes nares pripažinti įmonės, teisėtai įsteigtos kitoje valstybėje narėje, teisnumą ar fizinio asmens teisinio statuso, įgyto kitoje valstybėje narėje, teisėtumą, tačiau nenurodo, kaip šis pripažinimo reikalavimas turėtų būti įformintas valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje.

Be abejo, valstybės narės, siekdamos suderinti savo tarptautinę privatinę teisę su ES pirminės teisės reikalavimu pripažinti kitoje valstybėje narėje įgytą teisinį statusą, šiuo tikslu *gali* (bet *ne privalo*!) pakeisti atitinkamų nacionalinių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės taisyklių sąsajos kriterijų arba įtvirtinti naujas daugiašales kolizines taisykles, kurios būtų taikomos tik tais atvejais, kai situacija patektų į ES pirminės teisės taikymo sritį.

Kaip tai žinoma iš bendrosios teisės teorijos, teisiniu požiūriu *galėti* (teisė) ir *privalėti* (pareiga) yra du skirtingi dalykai, maža to, ir ES antrinės teisės požiūriu šie du terminai turi skirtingą išraišką. Pavyzdžiui, skirtingai nei reglamentus, kuriuos valstybės narės *privalo* taikyti tiesiogiai ir negali nukrypti nuo reglamentuose nurodyto jų taikymo būdo, direktyvas valstybės narės *privalo* įgyvendinti tik tikslo prasme, bet *gali pasirinkti* priemones šiam tikslui pasiekti. Šiuo požiūriu ES pirminėje teisėje įtvirtintos nuostatos, kaip jos išaiškintos ESTT praktikoje, gali būti prilygintos direktyvai: valstybės narės turi pasiekti ES pirminės teisės tikslą (užtikrinti laisvą judėjimą), bet nėra įpareigojamos pasirinkti kokį nors konkretų būdą šiam tikslui pasiekti.

Kitaip sakant, ESTT pateikto ES pirminės teisės nuostatų išaiškinimo nulemti kai kurių valstybių narių tarptautinės privatinės teisės pokyčiai (pvz.,

[670] Plačiau apie tai žr. *supra*, 3.2.4. Poskyryje „Pilietybės ir kitų taikytinos teisės nustatymo kriterijų konkurencija ES pirminės teisės požiūriu“.

inkorporavimo principo taikymas Vokietijos, Austrijos teismų praktikoje), turėtų būti vertinami išimtinai kaip šių valstybių narių diskrecinės teisės pasirinkti priemonę ES pirminės teisės tikslams pasiekti įgyvendinimas, bet jokiais būdais ne kaip ES pirminės teisės įpareigojimo pakeisti realios buveinės teoriją į įmonių inkorporavimo teoriją vykdymas.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima kontatuoti, jog ES pirminė teisė, kaip ji aiškinama ESTT praktikoje, neįpareigoja valstybių narių vietoj nacionalinių daugiašalių kolizinių taisyklių taikyti ES pirminėje teisėje paslėptas ar iš jos tiesiogiai išvedamas kolizines taisykles. Vadinasi, atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau minėta, visoms valstybėms bendrų iš ES pirminės teisės išplaukiančių kolizinių taisyklių nėra ir dėl ES pirminės teisės įtakos tradicinis kolizinis metodas tampa asimetrišku, reikia pripažinti, jog ES pirminė teisė, deja, „neišgelbėja“ valstybėse narėse taikomo tradicinio taikytinos teisės nustatymo metodo. Atitinkamai ir doktrinos atstovų pasiūlytas ES pirminės teisės poveikio valstybių narių tarptautinės privatinės teisės metodui aiškinimas, pagal kurį ES pirminė teisė patvirtina kolizinį metodą, turėtų būti vertinamas kaip nepagrįstas.

4.3.1.2. Abipusio pripažinimo principas kaip kolizinių normų veikimo išimtis

Kitaip nei pirmiau nagrinėtų teorijų autorių, kurie siekia įrodyti, jog ES pirminėje teisėje įtvirtintos ar iš jos išvedamos kolizinės taisyklės sudaro sąlygas valstybėms narėms ir toliau taikyti kolizinį metodą teisei, taikytinai situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti, M. Fallon ir J. Meeusen pateikiami argumentai dėl ES pirminės teisės, kaip neturinčios įtakos kolizinių taisyklių šaltiniui ir turiniui, tačiau pakeičiančios jų veikimą, yra labiau įtikinantys ir geriau atitinką ESTT praktiką.

Visą dėmesį sutelkdami į ESTT Sprendimuose suformuluotos abipusio pripažinimo pareigos (t. y. pareigos pripažinti kitoje valstybėje narėje teisėtai

įgytą statusą ir nedubliuoti reikalavimų, kuriuos suinteresuoti asmenys yra įvykdę kilmės valstybėje) analizę, M. Fallon ir J. Meeusen įrodo, jog ES pirminės teisės įtaka koliziniam metodui yra funkcinė, sąlyginė ir išimtinai negatyvaus pobūdžio[671]. Maža to, šis ribotas ES pirminės teisės įtakos pobūdis, anot jų, reiškia, kad valstybės narės privalo tik pritaikyti kolizinį metodą ES kontekstui, bet ne pakeisti jį kitu tarptautinės privatinės teisės metodu. Tiesa, jų pateikti pasiūlymai dėl to, kaip valstybės narės turėtų pritaikyti kolizinį metodą, leidžia juos atskirti nuo paslėptų ir *sui generis* ES kolizinių taisyklių teorijų šalininkų.

Pirmiausia M. Fallon ir J. Meeusen nurodo, jog ES pirminėje teisėje įtvirtintas abipusio pripažinimo reikalavimas dėl reliatyvaus pobūdžio (taikomas tik kai kyla valstybių narių teisės kolizija, o taikytina teisė riboja laisvą judėjimą)[672] negali būti aiškinamas kaip įpareigojantis valstybių narių teismus visada taikyti kilmės valstybės teisę, neatsižvelgiant į tai, jog *for* kolizinės taisyklės nurodo kitos valstybės materialinės teisės taikymą. Anot jų, atvirkščiai – ES pirminės teisės požiūriu svarbi ne taikytinos teisės kilmė (t. y. valstybės teisės sistema, kurioje jos įtvirtintos), bet jos turinys[673], todėl abipusio pripažinimo principą aiškinti kaip įpareigojantį valstybes nares keisti tradicinių kolizinių taisyklių turinį, yra klaidinga[674].

---

671 FALLON, M. *supra*, note 203, p. 78-79. Autorius teigia, jog ES pirminės teisės nuostatos nesukuria jokių pozityvių pareigų valstybėms narėms.

672 *Ibid*., p. 39.

673 Pastebėtina, jog šiuo požiūriu M. Fallon ir J. Meeusen (*supra*, note 26, p. 64) argumentai sutampa su tais, kuriais remdamiesi kiti tarptautinės privatinės teisės specialistai siekė paneigti bet kokią ES pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei. Pavyzdžiui, M. Wilderpin ir X. Lewis (*supra*, note 27, p. 10), lygiai kaip M. Fallon ir J. Meeusen, nurodo, kad ES pirminė teisės požiūriu svarbus tik taikytinos materialinės teisės turinys, bet ne pats taikytinos teisės nustatymo būdas. Vis dėlto, skirtingai nei ES pirminės teisės įtaką neigę autoriai, M. Fallon ir J. Meeusen laikosi nuomonės, kad ši išvada nepaneigia ES pirminės teisės įtakos taikytinos teisės nustatymo mechanizmui: jei priimančiosios valstybės daugiašalė kolizinė taisyklė nukreipia į trečiosios valstybės teisę, kurios taikymas konkrečioje byloje ribotų laisvą judėjimą, tai, atsižvelgiant į tai, jog trečiosios šalies teisė neturi būti derinama su ES pirmine teise, šiuo atveju reikia pripažinti, jog būtent priimančiosios valstybės narės tarptautinės privatinės teisės taisyklės, kurios nukreipia į šios trečiosios valstybės materialinę teisę, yra nesuderinamos su ES pirminės teisės nuostatomis, kas lemia jų nurodytos materialinės teisės netaikymą.

674 FALLON, M., MEEUSEN, J. *ibid*., p. 63.

Kitaip sakant, skirtingai nei paslėptų kolizinių taisyklių teorijos šalininkai, M. Fallon ir J. Meeusen teigia, jog ES pirminės teisės įtakos koliziniam metodui vertinimas susideda iš diejų etapų. Pirmiausia, siekiant nustatyti taikytiną teisę, taikomos nacionalinės daugiašalės kolizinės taisyklės ir jų taikymo rezultatus koreguojantys mechanizmai (*renvoi, ordre public*) ir tik po to, siekiant įvertinti, ar materialinės teisės normų taikymas nepažeidžia ES pirminės teisės, taikomas abipusio pripažinimo principas[675].

Akivaizdu, kad taip suprantamas abipusio pripažinimo principas neriboja valstybių narių teisės taikyti visus nacionalinėje tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintus kolizinio metodo instrumentus ir nepaneigia paties kolizinio metodo, tačiau kyla klausimas, ar kartu ir apskritai nepaneigia ES pirminės teisės įtakos koliziniam metodui.

Šiuo aspektu pastebėtina, kad, skirtingai nei autoriai, kurie, remdamiesi iš esmės analogiškais argumentais, neigia bet kokią ES pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei[676], M. Fallon ir J. Meeusen teisingai pastebi, jog vien tai, kad ES pirminė teisė nekeičia kolizinių taisyklių turinio ir nedraudžia taikyti kitų tarptautinės privatinės teisės institutų, nereiškia, kad valstybės narės, taikydamos tarptautinės privatinės teisės taisykles, gali nepaisyti iš ES pirminės teisės kylančių reikalavimų, arba, kitaip sakant, nereiškia, jog ES pirminė teisė neturi įtakos valstybių narių kolizinių taisyklių taikymui[677]. Anot jų, priešingai – ES pirminė teisė įpareigoja valstybių narių įstatymų leidėjus įtvirtinti abipusio pripažinimo principą tose srityse, kurios patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį. Maža to, pasak autorių, šio principo neįtvirtinimas gali būti laikomas ES teisės pažeidimu[678]. Štai kodėl M. Fallon ir J. Meeusen, atsižvelgdami į ES pirminės įtakos tarptautinei privatinei teisei specifiką ir reliatyvų pobūdį, siūlo ES

[675] FALLON, M., MEEUSEN, J. *ibid.*, p. 62.
[676] Plačiau apie tai *supra*, note 673.
[677] FALLON, M., MEEUSEN, J. *supra*, note 26, p. 62.
[678] FALLON, M. *supra*, note 203, p. 78.

pirminės teisės imperatyvą, pasireiškiantį reikalavimu užkirsti kelią laisvą judėjimą ribojančių materialinės teisės normų taikymui, integruoti į kolizinį metodą kaip abipusio pripažinimo principo išimtį[679].

Abipusio pripažinimo principo išimtis, šių autorių nuomone, turėtų būti įtvirtinta valstybių narių pozityviojoje teisėje greta kitų kolizinės taisyklės taikymo rezultatus koreguojančių mechanizmų (viešosios tvarkos, *renvoi*) ir galėtų būti formuluojama taip: „užsienio valstybės [materialinė] teisė, į kurią nukreipia kolizinės taisyklės, netaikoma tais atvejais, kai jos taikymas prieštarautų ES teisei (ypač kiek tai susiję su laisvu ES piliečių, asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo judėjimu)“[680]. Be to, siekiant užtikrinti, kad, taikant abipusio pripažinimo principo išimtį, kiekvienu atveju būtų tinkamai atsižvelgta į ESTT praktikoje suformuluotus kriterijus, M. Fallon siūlo papildomai numatyti ir ESTT praktikoje įtvirtintus principus atitinkančias abipusio pripažinimo principo išimties taikymo sąlygas: „taikant abipusio pripažinimo principo išimtį, reikia atsižvelgti į tai, ar teisės norma, į kurią nukreipia *for* kolizinė taisyklė, yra tinkama tikslui pasiekti; toks tikslas negali būti pasiektas mažiau laisvą judėjimą ribojančiomis priemonėmis, ir į tai, ar taikytina norma yra lygiavertė kilmės valstybės teisės nuostatai“[681]. Kitaip sakant, pirmiausia turi būti vertinama teisės, į kurią nukreipia *for* kolizinė taisyklė atitiktis ES pirminei teisei, ir tik nustačius, kad šios materialinės teisės

---

679 FALLON, M., MEEUSEN, J. *supra*, note 26, p. 35, FALLON, M. *supra*, note 203, p. 76–78. Analogiškai ir AUDIT, M. *supra*, note 7, p. 1346; GAUDEMET–TALLON, H. De nouvelles fonctions pour l'équivalence en droit international privé? In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005, p. 303–326. Pasak C. Honorati (HONORATI, C. La legge applicabile al nome tra diritto internazionale privato e diritto comunitario nelle conclusioni degli avvocati generali. In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar*. Milano: Giuffrè, 2009, p. 473–489, ypač p. 484), analogiško požiūrio į ES pirminėje teisėje įtvirtinto abipusio pripažinimo ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų sąveiką laikosi ir GA E. Sharpston.

680 FALLON, M. *supra*, note 203, p. 78.

681 *Ibid*. Reikia pastebėti, kad papildomos sąlygos, kurias siūlo įtvirtinti M. Fallon yra ne kas kita kaip reikalavimo patikrinti, ar nurodytos materialinės teisės taikymas neprieštarauja ES pirminei teisei (kurį jis siūlo įtvirtinti ir pačioje išlygos formuluotėje), detalizavimas. Kodėl jis yra būtinas? Atsakymas į šį klausimą paprastas: kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, valstybės narės (ar trečiosios šalies) materialinės teisės normos, nors ir ribojančios laisvą judėjimą, gali būti taikomos, jei jos atitinka ESTT praktikoje įtvirtintus reikalavimus. Būtent todėl, nedetalizavus abipusio pripažinimo principo išimties taikymo sąlygų, M. Fallon pasiūlyta išlyga lemtų pernelyg platų abipusio pripažinimo principo taikymą, kurio ES pirminė teisė nereikalauja.

taikymas ribotų laisvą judėjimą ir negalėtų būti pateisinamas pagal ESTT praktikoje įtvirtintus kriterijus, valstybės narės turėtų taikyti abipusio pripažinimo principo išlygą[682].

Vadinasi, M. Fallon ir J. Meeusen darbuose ES pirminės teisės įtaka koliziniam taikytinos teisės nustatymo metodui suvokiama kaip reikalavimas įtvirtinti papildomą institutą, kuris leistų nukrypti nuo teisės, į kurią nukreipia *for* kolizinė taisyklė, taikymo tais atvejais, kai situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį.

Pastebėtina, kad šią išvadą patvirtina ir patys M. Fallon ir J. Meeusen, kurie, lygindami abipusio pripažinimo principą su tradicine viešosios tvarkos išlyga, pabrėžia jų taikymo panašumus: a) abu mechanizmai taikomi *a posteriori*, t. y. po to, kai valstybės narės teismas jau yra nustatęs taikytiną teisę; b) abiejų išimčių taikymas priklauso nuo teisės, į kurią nukreipia *for* kolizinė taisyklė taikymo pasekmių (vertinimas *in concreto*); c) abi išlygos veikia negatyviai: viešosios tvarkos išlyga įpareigoja valstybių narių teismus netaikyti užsienio teisės, kuri pažeidžia esminius *for* interesus, o ES pirminėje teisėje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas įpareigoja netaikyti materialinės teisės normų, kurių taikymas ribotų laisvą judėjimą arba lemtų asmens teisinio statuso nepripažinimą[683].

Vis dėlto reikia atkreipti dėmesį, kad abu kolizinės taisyklės veikimą koreguojantys mechanizmai, nors ir pasižymi analogišku funkciniu, negatyviu pobūdžiu, iš esmės skiriasi siekiamo tikslo ir taikymo rezultatų požiūriu. Pirma, viešosios tvarkos išlyga paprastai lemia užsienio teisės netaikymą *lex fori* naudai, abipusio pripažinimo principo taikymas – priešingai – paprastai lemia *lex fori* netaikymą. Maža to, techniniu požiūriu abipusio pripažinimo principas (dėl vėlesnio jo taikymo) gali lemti ir pačios viešosios tvarkos

---

682 M. Fallon (*supra*, note 203, p. 78) nuomone, įtvirtinti šią išimtį yra žymiai lengviau nei pritaikyti visas daugiašales kolizines taisykles ES kontekstui (įtvirtinant papildomas taisykles ar kitu būdu), kaip to reikalautų ESTT Sprendimai *Garcia Avello* ir *Inspire Art*.

683 FALLON, M., MEEUSEN, J. *supra*, note 26, p. 62, FALLON, M. *supra*, note 203, p. 77.

išlygos netaikymą (t. y. teisės, kuri turėtų būti taikoma, remiantis viešosios tvarkos išlyga, t. y. *lex fori*, netaikymą). Antra, taikant viešosios tvarkos išlygą, siekiama apsaugoti konkrečios valstybės fundamentalius interesus, o abipusio pripažinimo principo tikslas – užtikrinti ES judėjimo laisves[684]. Galiausiai, skirtingai nei viešosios tvarkos išlyga, abipusio pripažinimo principas gali lemti ir imperatyvių teismo vietos valstybės teisės normų netaikymą[685].

Būtent šie abipusio pripažinimo principo išlygos ir tradicinių tarptautinės privatinės teisės institutų skirtumai leidžia kritikuoti visą šios paralelės pagrindu formuluojamą M. Fallon ir J. Meeusen teoriją.

Pirma, kaip teisingai pastebi A. Bucher[686], pabrėždami vien tik negatyvų viešosios tvarkos elementą, M. Fallon ir J. Meeusen nepagrįstai sutapatina viešąją tvarką su abipusio pripažinimo principu. Pasak autoriaus, iš ES pirminės teisės kyla ne tik negatyvi valstybių narių pareiga (netaikyti teisės normos, kuri prieštarauja ES pirminei teisei), bet ir pozityvi – pripažinti kitoje valstybėje narėje įgytą teisinį statusą ar teisėtai sukurtą situaciją. A. Bucher teigimu, būtent dėl šios dvejopos funkcijos abipusio pripažinimo principas neturėtų būti susiaurintas iki paprasčiausios abipusio pripažinimo principo išimties.

Antra, M. Fallon ir J. Meeusen siūlomas kolizinio metodo pritaikymas ES kontekstui gerokai nutolsta nuo klasikinės kolizinio metodo sampratos. Kaip jau minėta, kolizinio metodo specifika yra ta, jog šis metodas taikytinos teisės parinkimo procese pirmenybę teikia *for* „požiūriui“: viena vertus, būtent jis lemia vieno ar kito sąsajos kriterijaus, pagal kurį nustatoma tinkamiausia teisė, parinkimą; kita vertus, *for* interesai lemia ir išimčių, kurios leidžia netaikyti kolizinės normos nurodytos užsienio teisės *lex fori* naudai, apimtį.

---

[684] *Ibid*. ir FALLON, M. L'exception d'ordre public face à l'exception de reconnaissance mutuelle. In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar*. Milano: Giuffrè, 2009, p. 331–341.

[685] AUDIT, M. *supra*, note 7, p. 1349.

[686] *Supra*, note 593, *loc. cit.*

Maža to, visų kolizinio metodo instrumentų (įskaitant viešąją tvarką) taikymo rezultatas – taikytinos teisės parinkimas. Galiausiai visi kolizinio metodo mechanizmai (daugiašalės kolizinės taisyklės ir jų taikymą koreguojantys mechanizmai) taikomi ne tik tais atvejais, kai suinteresuoti asmenys siekia įgyti teisinį statusą teismo vietos valstybėje, bet ir tada, kai jie kreipiasi dėl įgyto teisinio statuso pripažinimo.

M. Fallon ir J. Meeusen siūlomos abipusio pripažinimo principo išimties logika yra visai kitokia. Pirma, kaip jau minėta, abipusio pripažinimo principo išlygos taikymas leistų valstybei narei nuspręsti, kurios valstybės materialinės teisės netaikyti, tačiau nepadėtų nustatyti taikytinos teisės. Antra, kaip tai išplaukia iš chronologinių taikymo skirtumų, abipusio pripažinimo principo išimtis viešosios tvarkos atžvilgiu veiktų kaip išimtis iš išimties, todėl būtų nelogiška ją prilyginti tai pačiai viešajai tvarkai. Atvirkščiai – akivaizdu, kad iš ES pirminės teisės išplaukiantis abipusio pripažinimo principas veikia gerokai plačiau (valstybės narės visada privalo užtikrinti taikytinos teisės atitiktį ES pirminei teisei) ir turi įtakos ne tik visiems kolizinio metodo instrumentams, bet ir kitiems tarptautinės privatinės teisės metodams (pvz., *lois de police*), todėl būtų nepagrįsta šią bendro pobūdžio pareigą susiaurinti iki išimties.

Galiausia pastebėtina, jog kuo daugiau išimčių iš bendro daugiašalių kolizinių normų veikimo įtvirtinama, tuo sunkiau identifikuoti patį taikytinos teisės nustatymo principą (ir kartu numatyti taikytiną teisę), todėl šios bendro pobūdžio išimties įtvirtinimas valstybių narių pozityviojoje teisėje dar labiau apsunkintų ir vieno iš pagrindinių tarptautinės privatinės teisės tikslų – užtikrinti taikytinos teisės numatomumą – pasiekimą.

Taigi, apibendrinant tai, kas išdėstyta, reikia pripažinti, jog ES pirminėje teisėje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas dėl jo specifinio pobūdžio ir plačios taikymo srities negalėtų būti įspraustas į *for* požiūriu grindžiamą lokalizacinę kolizinio metodo logiką ar juo labiau susiaurintas iki

išimties. Ir atvirkščiai – negalima teigti, jog ES pirminė teisė per abipusio pripažinimo principo išimtį įterpia į klasikinės daugiašalės kolizinės taisyklės veikimą integracinį elementą, tačiau nepaneigia kolizinio metodo logikos.

4.3.1.3. Poskyrio apibendrinimas: ES pirminė teisė „neišgelbėja" kolizinio metodo

Atsižvelgiant į tai, jog, kaip jau minėta, ES pirminė teisė lemia kolizinio metodo asimetriją, ir apibendrinant paslėptų kolizinių taisyklių, *sui generis* ES kolizinių taisyklių ir abipusio pripažinimo principo išimties teorijas bei jų kritiką, negalima pripažinti, kad ES pirminės teisės „atgaivintas" valstybėse narėse tradiciškai taikomas kolizinis metodas ir toliau gali normaliai veikti ES kontekste. Priešingai – akivaizdu, kad dėl ES pirminės teisės nulemtos tradicinio kolizinio metodo asimetrijos jo taikymas situacijose su užsienio elementu, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, neleidžia pasiekti tarptautinės privatinės teisės tikslų. Todėl, siekiant rasti tarptautinės privatinės teisės ir ES pirminės teisės balansą, tikslinga atsiriboti nuo tradicinio bilateralistinio požiūrio į daugiašalę kolizinę taisyklę (ir tarptautinę privatinę teisę plačiąja prasme) ir įvertinti kitų tarptautinės privatinės teisės metodų taikymo ES kontekste pagrįstumą.

4.3.2. Siūlymas keisti kolizinį metodą referencinės teisės sistemos metodu

Remiantis Italijos doktrinos atstovų nuomone[687], ESTT praktikoje dėl fizinių ir juridinių asmenų teisinio statuso suformuluotus principus geriausiai atitinka referencinės teisės sistemos metodas, kurį susistemino P. Picone ir kurio taikymas, kitaip nei tradicinio metodo, leidžia automatiškai pripažinti asmens teisinį statusą, įgytą užsienio valstybėje, kurios teisės sistemą visos kitos pripažįsta referencine.

[687] PICONE, P. *supra*, note 30, p. 491–496; BARATTA, R. *supra*, note 249, p. 9; ROSSOLILLO, G. *supra*, note 236, *passim*.

4.3.2.1. Referencinės teisės sistemos metodo esmė

Pasak referencinės teisės sistemos metodo autoriaus (P. Picone), tradicinis kolizinis metodas neleidžia pasiekti pagrindinio tarptautinės privatinės teisės tikslo – užtikrinti teisės sistemų koordinavimą ir tokiu būdu išvengti nestabilių tarptautinių santykių ar situacijų – todėl tais atvejais, kai situacija ar santykis su užsienio elementu neturi glaudaus ryšio su teismo vietos valstybės teisės sistema, taikytinai teisei nustatyti jis siūlo taikyti ne tradicinį kolizinį, bet referencinės teisės sistemos metodą, kurį taikant, pasak autoriaus, naudojami specifiniai *for* ir referencinės valstybės teisės sistemų koordinavimo instrumentai, ir kuris dėl to yra tinkamesnis tarptautinės privatinės teisės tikslams pasiekti[688].

Skirtingai nei tradicinio metodo, referencinio metodo taisyklės (kurios gali būti tos pačios daugiašalės kolizinės) nurodo ne kompetentingą (taikytiną) teisę, o kompetentingą teisės sistemą, kuri turi būti suvokiama kaip *visuma*, todėl, anot P. Picone, taikant šį metodą, reikia vienu metu (o ne atskirai) atsižvelgti į visas referencinės teisės sistemos tarptautinės privatinės teisės taisykles (kolizines, teismų sprendimų pripažinimo ir kt.). Šis reikalavimas tiesiogiai susijęs su šio metodo tikslu – užtikrinti, kad teismo vietos valstybėje sukurta situacija būtų pripažinta ir galėtų efektyviai vystytis užsienio valstybėje, su kurios teisės sistema ji yra glaudžiausiai susijusi[689].

Taikytinos teisės nustatymo požiūriu reikalavimas atsižvelgti į referencinę teisės sistemą, kaip visumą, praktikoje turi dvejopas pasekmes.

Viena vertus, tais atvejais, kai asmuo siekia įgyti teisinį statusą teismo vietos valstybėje, teismas ar kita institucija, spręsdami taikytinos teisės klausimą, gali taikyti teisę, į kurią nukreipia *for* kolizinės taisyklės, *tik įsitikinę*, kad ją taikant suteiktas teisinis statusas bus pripažintas valstybėje, kurios teisės

---

[688] PICONE, P. *supra*, note 30, p. 491 ir *supra*, note 364, p. 261.
[689] PICONE, P. *supra*, note 364, p. 271.

sistema yra referencinė (t. y. galios referencinės teisės sistemos požiūriu). Pavyzdžiui, jei *for* daugiašalė kolizinė taisyklė nukreipia į vyro pilietybės valstybės teisę, tai, priimant sprendimą dėl užsienio piliečių santuokos nutraukimo, vyro pilietybės valstybės teisė galės būti taikoma, tik jei ją taikant priimtas sprendimas vėliau bus pripažintas vyro pilietybės valstybėje[690]. Kitaip sakant, tai reiškia, kad, skirtingai nei taikant tradicinį taikytinos teisės nustatymo metodą, pagrindinis dėmesys, nustatant taikytiną teisę pagal referencinės teisės sistemos metodą, turi būti skiriamas ne sąsajos veiksniams, įtvirtintiems *for* tarptautinėje privatinėje teisėje, bet sąsajos veiksniams ir kitiems tarptautinės privatinės teisės mechanizmams, įtvirtintiems referencinėje teisės sistemoje[691].

Kita vertus, kai teismas ar kita institucija sprendžia klausimą dėl užsienio valstybėje įgyto teisinio statuso pripažinimo, taikant referencinės teisės sistemos metodą, šis statusas pripažįstamas ne todėl, jog įvykdytos *for* teisės sistemoje įtvirtintos pripažinimo sąlygos (*inter alia*, taikyta teisė, į kurią nukreipia *for* daugiašalės kolizinės taisyklės), o todėl, kad jis laikomas teisėtu referencinės teisės sistemos požiūriu[692]. Tai reiškia, kad, kitaip nei taikant tradicinį taikytinos teisės nustatymo metodą, aptariamojo metodo atveju vienintele pripažinimo sąlyga yra situacijos ar teisinio statuso teisėtumas referencinės teisės sistemos požiūriu[693]. Praktikoje šis skirtumas išryškėja, kai, pavyzdžiui, reikia pripažinti užsienio teismo sprendimą, kuriuo nutraukta santuoka. Šiuo atveju, taikydamas tradicinį taikytinos teisės nustatymo metodą, teismas turėtų tikrinti, ar taikyta tinkama teisė, t. y., jei *for* daugiašalės kolizinės normos nurodytų sutuoktinių pilietybės valstybės teisės taikymą, tai teismas pripažintų užsienio teismo sprendimą, tik jei ši teisė buvo taikyta, ir nesigilintų į tai, ar šis sprendimas galėtų būti pripažintas sutuoktinių pilietybės valstybėse, o, taikant P. Picone metodą, vienintele pripažinimo sąlyga būtų

690 *Ibid*., p. 275–281.
691 PICONE, P. *supra*, note 364, p. 279.
692 *Ibid*., p. 271.
693 *Ibid*., p. 279.

būtent pastaroji (pripažinimas referencinėje teisės sistemoje), kas leistų teismui nesigilinti į tai, kokia teisė buvo taikyta[694].

Remiantis pagrindiniais referencinės teisės sistemos metodo veikimo principais, galima išskirti ir šio metodo požymius, kurie leidžia jį atskirti nuo kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo[695].

Pirma, taikant referencinės teisės sistemos metodą, reikia vienodai ir vienu metu atsižvelgti į visas referencinės teisės sistemos tarptautinės privatinės teisės taisykles (kolizines, teismų sprendimų pripažinimo ir kitas) tiek situacijos kūrimo (teisinio statuso įgijimo), tiek ir užsienyje sukurtos situacijos (įgyto statuso) pripažinimo momentu. Kitaip sakant, priešingai nei kolizinio metodo, kurį taikant prioritetas skiriamas *for* požiūriui, referencinės teisės sistemos metodo tikslas lemia šio požiūrio atsisakymą globalaus bent vienos valstybės, kurioje situacija (kurią siekiama sukurti ar kuri yra sukurta *for*) vėliau, tikėtina, turės būti pripažinta, teisės sistemos požiūrio naudai.

Antra, kitaip nei kolizinio, referencinės teisės sistemos metodo tikslas nėra užtikrinti tarptautinę sprendimų harmoniją *in abstracto*, t. y. jį taikant nesiekiama, jog konkretus klausimas, suvokiamas abstrakčiai (kaip kategorija), būtų vienodai reguliuojamas (t. y. tam tikrai kategorijai būtų taikoma analogiška teisė) skirtingose valstybėse. Priešingai – taikant P. Picone metodą, siekiama išvengti teisės sistemų kolizijų, todėl pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas ne taikytinos teisės parinkimui, bet potencialiai galimybei pripažinti teisinę situaciją, kurią reikia sukurti ar kuri buvo sukurta *for*, valstybėse, su kurių teisės sistemomis siekiama koordinuoti *for* teisės sistemą (t. y. referencinėse teisės sistemose).

Maža to, referencinės teisės sistemos metodo taikymas, sprendžiant klausimą dėl užsienio valstybėje įgyto teisinio statuso pripažinimo, lemia šio

---

694 *Ibid.*, p. 298.
695 *Ibid.*, p. 271.

statuso teisėtumo vertinamą *in concreto*: tikrinama, ar teisinis statusas yra laikomas teisėtu pagal referencinės valstybės teisę (kuri suvokiama globaliai, t. y. kaip visa teisės sistema), o ne pagal *for* tarptautinę privatinę teisę (daugiašales kolizines taisykles). Tokiu būdu, taikant aptariamąjį metodą, galima išvengti situacijų, kai teisinis statusas, kurį asmuo teisėtai įgijo vienoje valstybėje, nepripažįstamas kitose vien todėl, kad jis įgytas taikant kitos valstybės materialinę teisę nei nurodo teismo vietos valstybės daugiašalės kolizinės taisyklės.

Trečia, skirtingai nei tradicinio, referencinės teisės sistemos metodo taikymas leidžia automatiškai pripažinti ne tik asmens teisinį statusą, teisėtai įgytą valstybėje, kurios teisės sistema laikoma referencine, bet ir tą, kuris įgytas trečiojoje valstybėje, o referencinėje teisės sistemoje buvo tik pripažintas. Pavyzdžiui, jei asmuo susituokė JAV ir vėliau jo santuoka buvo pripažinta Nyderlanduose, tai Lietuvos teismas, taikydamas referencinės teisės sistemos metodą ir Nyderlandų teisės sistemą pripažindamas referencine, šią santuoką pripažintų galiojančia todėl, kad ji laikoma galiojančia Nyderlandų teisės sistemos požiūriu. Ir atvirkščiai – taikydamas kolizinį metodą, Lietuvos teismas ne tik kad neatsižvelgtų į santuokos galiojimo Nyderlanduose faktą, bet papildomai turėtų tikrinti, ar, sudarant santuoką JAV, buvo taikyta teisė, į kurią nukreipia Lietuvos (*for*) kolizinės taisyklės.

4.3.2.2. Referencinės teisės sistemos metodo taikymo pagrindimas

Referencinės teisės sistemos metodo taikymą situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, jo autorius, kaip ir kitų teorijų atstovai, siekia pagrįsti ESTT praktika.

Pirmiausia, kritikuodamas bilateralizmo atstovų išplėtotą paslėptų kolizinių taisyklių teoriją, P. Picone teisingai pastebi, kad nė vienas ESTT Sprendimas, kuriame įtvirtintas abipusio pripažinimo reikalavimas, negali būti aiškinamas kaip įpareigojantis valstybes nares taikyti kilmės valstybės teisę. Anot autoriaus, priešingai – ESTT Sprendimuose nuoroda į kilmės valstybės

teisę (kuri kartais yra tik numanoma) turėtų būti suprantama ne kaip reikalavimas taikyti kilmės valstybės teisės sistemoje įtvirtintas materialinės teisės normas (teisę), o kaip įpareigojimas patikrinti, ar tam tikra teisinė situacija galioja (yra teisėta) kilmės valstybės teisės sistemos požiūriu[696]. Kitaip sakant, P. Picone nuomone, ne taikyta teisė, o situacijos galiojimas (teisėtumas) kilmės valstybėje lemia visų kitų valstybių narių pareigą ją pripažinti laisvo judėjimo užtikrinimo tikslu[697].

Praktikoje tai reiškia, kad situacija, kurią pripažinti įpareigoja ES pirminė teisė, galėtų būti sukurta ne tik kilmės valstybėje, taikant kilmės valstybės materialinės teisės normas, bet ir trečiojoje valstybėje, o kilmės valstybėje tik pripažinta. Šį ESTT praktikos aiškinimą, anot P. Picone, patvirtina ir EB steigimo sutarties 23 straipsnis (SESV 28 straipsnis), kuriame nurodyta, jog nuostatos dėl laisvo prekių judėjimo taikomos ne tik valstybių narių kilmės prekėms, bet ir prekėms iš trečiųjų šalių, kurios yra laisvoje apyvartoje valstybėse narėse[698].

Remdamasis šiais argumentais, P. Picone teigia, jog ESTT praktikoje, kurioje įtvirtintas abipusio pripažinimo reikalavimas laisvo prekių judėjimo srityje, pateikiamą nuorodą į kilmės valstybės teisę priimančioji valstybė turėtų suvokti ne kaip nukreipimą į kilmės valstybės teisės normą, o į visą kilmės valstybės teisės sistemą.

Analogiškai ir EB steigimo sutarties 48 straipsnis (SESV 54 straipsnis)[699], pasak P. Picone, turėtų būti aiškinamas ne kaip

---

696 Šiuo aspektu pastebėtina, kad autorius aiškiai atskiria sąvokas *teisė* ir *teisės sistema* ir teisingai pastebi, jog, skirtingai nei taikant tradicinį metodą, daugiašalė kolizinė taisyklė, kai ji yra referencinės teisės sistemos metodo įrankis, nurodo ne taikytiną teisę, o nukreipia į kompetentingą (referencinę) teisės sistemą. O teisės sistema, kitaip nei teisės norma, negali būti taikoma kitoje valstybėje, priešingai – į ją galima tik atsižvelgti. Skirtingų sąvokų vartojimas suponuoja ir skirtingų tarptautinės privatinės teisės metodų taikymą. Plačiau apie tai žr. PICONE, P. *supra*, note 364, p. 273–274.

697 PICONE, P. *supra*, note 30, p. 495–496.

698 *Ibid.*

699 „*Bendrovės arba firmos*, *įkurtos pagal valstybės narės teisę* ir Sąjungoje turinčios savo registruotas buveines, centrinę administraciją ar pagrindinę verslo vietą, šiame skyriuje prilyginamos tos valstybės narės pilietybę turintiems fiziniams asmenims.“ [Pasvirasis šriftas – disertacijos autorės].

nurodantis įmonių teisinio statuso srityje taikytiną teisę, bet referencinę teisės sistemą, kuri yra valstybės narės, pagal kurios teisę įmonė yra įsteigta, teisės sistema[700]. Kitaip sakant, P. Picone metodą taikant situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės nuostatų dėl įsisteigimo laisvės taikymo sritį, valstybės narės, kurioje įgytas teisinis statusas ar sukurta teisinė situacija, teisės sistema laikytina referencine visų kitų valstybių narių teisės sistemų atžvilgiu.

Vadinasi, remiantis šiais P. Picone argumentais, pavyzdžiui, Sprendimą *Überseering* reikėtų aiškinti kaip įpareigojantį Vokietiją pripažinti Nyderlanduose įsteigtos įmonės procesinį teisnumą dėl to, kad jis yra pripažįstamas valstybėje, kurios teisės sistema laikytina referencine (Nyderlanduose). Arba, pvz., iš Sprendimo *Grunkin and Paul* kylanti Vokietijos pareiga pripažinti asmens pavardę, įgytą Danijoje, ir šiuo tikslu netaikyti Vokietijos daugiašalių kolizinių taisyklių, turėtų būti suprantama ne kaip įpareigojimas taikyti asmens gyvenamosios vietos valstybės teisę, bet kaip reikalavimas pripažinti asmens teisinį statusą, kuris yra laikomas teisėtai įgytu kilmės valstybėje (Danijoje), kurios teisės sistema laikytina referencine.

Atidesnė šių ESTT Sprendimų ir referencinės teisės sistemos metodo analizė leidžia išryškinti argumentus, kurie patvirtina P. Picone teiginių dėl referencinės teisės sistemos metodo, kaip geriausiai atitinkančio ESTT praktikoje įtvirtintus principus, pagrįstumą.

Pirma, visuose minėtuose Sprendimuose dėl įmonės ar fizinio asmens teisinio statuso pripažinimo ESTT pateiktas ES pirminės teisės teleologinis aiškinimas leidžia teigti, jog ES pirminės teisės nuostatų tikslas yra analogiškas referencinės teisės sistemos metodo tikslui – užtikrinti asmens teisinio statuso tęstinumą jam kertant sieną ir tokiu būdu išvengti nestabilių tarptautinių privatinių teisinių santykių. Pavyzdžiui, Sprendimuose *Grunkin and Paul*, *Überseering*, *Centros*, ESTT įpareigojo priimančiąją valstybę narę užtikrinti,

[700] PICONE, P. *supra*, note 30, p. 502.

kad, naudodamiesi ES pirminėje teisėje įtvirtintomis judėjimo laisvėmis, asmenys išsaugotų kitoje valstybėje narėje teisėtai įgytą teisinį statusą, tokiu būdu išvengiant nestabilių tarptautinių teisinių situacijų (kliūčių laisvam judėjimui).

Antra, panašu, kad šiuose Sprendimuose ESTT vertino referencinės teisės sistemos (kaip visumos) požiūrį į teisinio statuso galiojimą (teisėtumą), kaip to reikalaujama taikant referencinės teisės sistemos metodą: priimančioji valstybė įpareigota pripažinti tokį fizinio ar juridinio asmens teisinį statusą, kurį jis teisėtai įgijo kilmės valstybėje, taikant pastarosios valstybės tarptautinės privatinės teisės normas. Pavyzdžiui, Sprendimu *Grunkin and Paul*, Vokietija įpareigota pripažinti tokią asmens pavardę, kokią jis teisėtai įgijo pagal Danijos, kaip jo gyvenamosios vietos valstybės teisę, į kurią nukreipė Danijos (t. y. valstybės, kurios teisės sistema laikytina referencine) daugiašalė kolizinė taisyklė.

Trečia, iš šių ESTT Sprendimų gali būti išvedama tik priimančiosios valstybės pareiga pripažinti asmens teisinį statusą, įgytą taikant teisę, į kurią nukreipia kilmės valstybės daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, todėl galima teigti, jog referencinės teisės sistemos metodas naudojamas tik kaip subsidiarus (jį taikyti įpareigojama tik pripažįstančioji valstybė), tokiu būdu įvykdant P. Picone suformuluotas pagrindines šio metodo taikymo sąlygas[701]. Kitaip sakant, ES pirminės teisės normos, kaip jos aiškinamos

[701] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog, pasak P. Picone (*supra*, note 364, p. 321–322), vien tik referencinės taisyklės (kurios remiasi išimtinai užsienio teisės sistemos požiūriu) jokiu būdu negali sudaryti tarptautinės privatinės teisės sistemos. Priešingai – jos gali būti taikomos tik kaip subsidiarios. Kitaip sakant, referencinės teisės sistemos metodas gali veikti tik kaip subsidiarus šalia kito tarptautinės privatinės metodo (ar metodų). Pasak autoriaus, subsidiarų referencinės teisės sistemos metodo pobūdį lemia dvi priežastys: a) būtų nelogiška reikalauti, kad valstybės teismai ar kitos institucijos, vertindamos privatinių teisinių santykių, kurie yra sukurti ir, tikėtina, vystysis išimtinai teismo vietos valstybėje, teisėtumą, remtųsi užsienio valstybės požiūriu ir siektų užtikrinti, kad šių santykių teisėtumas ar teisinės pasekmės galėtų būti pripažintos užsienio valstybėje; b) jei visų valstybių tarptautinės privatinės teisės normos būtų referencinės, jos paprasčiausiai negalėtų veikti, todėl reikia, kad bent vienos valstybės teisės normos nenukreiptų į užsienio teisės sistemą, t. y. būtų laikomasi *for* požiūrio (pvz., suteikiant teisinį statusą būtų taikoma *for* daugiašalių kolizinių taisyklių nurodyta materialinė teisė). Kitaip sakant, P. Picone teigimu, referencinės taisyklės suponuoja, kad teisės sistemoje, kurioje jos įtvirtintos, egzistuoja ir kiti tarptautinės privatinės teisės mechanizmai (pvz., tradicinės daugiašalės kolizinės

ESTT praktikoje, neįpareigoja valstybių narių keisti nacionalines daugiašales kolizines taisykles, priešingai – jos ir toliau gali būti taikomos tradiciniu būdu tais atvejais, kai atitinkama valstybė narė yra kilmės valstybė. Vis dėlto tais atvejais, kai valstybė narė yra priimančioji valstybė, ji privalo netaikyti tradicinių daugiašalių kolizinių taisyklių (kolizinio metodo) ir turi jį keisti referencinės teisės sistemos metodu, nes būtent pastarasis leidžia pripažinti kitoje valstybėje narėje teisėtai įgytą teisinį statusą, neatsižvelgiant į tai, kokia teisė taikyta jį įgyjant kilmės valstybėje.

Galiausiai reikia pastebėti, kad, kaip nurodo P. Picone ir R. Baratta[702], taikyti referencinės teisės sistemos metodą situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, yra pageidautina ne tik dėl to, jog jo taikymas geriausiai atitinka ESTT praktikoje suformuluotus principus ir nereikalauja keisti valstybių narių pozityviojoje teisėje įtvirtintų kolizinių taisyklių, bet ir todėl, kad, kitaip nei kolizinio, šio metodo taikymas leidžia užtikrinti laisvą judėjimą platesniam asmenų ratui, kas labiau atitinka ES pirminės teisės tikslus (ypač Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės kontekste). Pavyzdžiui, taikomas šeimos teisės srityje, aptariamasis metodas užtikrintų šeimos statuso judėjimą visoje ES, neatsižvelgiant į tai, ar tam tikroje valstybėje narėje šis statusas buvo įgytas, ar tik pripažintos jo teisinės pasekmės. Todėl, apvertus analizės perspektyvą, būtų galima teigti, jog referencinės teisės sistemos metodo taikymas leistų ES pirminės teisės nuostatas aiškinti kaip reikalaujančias pripažinti ne tik santuokas, sudarytas valstybėse narėse, bet ir tokias, kurios, nors ir sudarytos trečiojoje valstybėje, buvo pripažintos galiojančiomis bent vienoje iš valstybių narių[703].

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, *a priori* būtų galima sutikti su P. Picone ir kitų Italijos doktrinos atstovų nuomone, pagal kurią ESTT

---

taisyklės, nukreipiančios į taikytiną teisę, bet ne į teisės sistemą), kurie yra *for* požiūrio išraiška ir kurie taikomi tais atvejais, kai teisinės situacijos kuriamos išimtinai teismo ar kitos institucijos buvimo valstybėje (čia yra kuriamos, vystysis ir turės teisines pasekmes).

[702] BARATTA, R. *supra*, note 249, p. 9 *et seq.*

[703] PICONE, P. *supra*, note 30, p. 517–518.

praktikoje įtvirtinti principai patvirtina referencinės teisės sistemos metodo taikymo situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, pagrįstumą.[704] Vis dėlto atidesnė kitų ESTT Sprendimų (ypač *Centros*) analizė šią pirminę išvadą paneigia.

4.3.2.3. Siūlymo taikyti referencinės teisės sistemos metodą kritika

Referencinės teisės sistemos metodo šalininkų argumentus, kuriais remdamiesi jie siūlo teisei, taikytinai situacijai su užsienio elementu, patenkančiai į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti vietoj kolizinio metodo taikyti referencinės teisės sistemos metodą, ir kartu tariamą šio metodo taikymo ES kontekste naudą paneigia svarūs iš ESTT praktikos išplaukiantys kontrargumentai, susiję, *inter alia,* su šio metodo praktinio taikymo sunkumais ir ribota jo taikymo sritimi.

Pirma, galimybė pritaikyti P. Picone metodą praktikoje kelia abejonių. Lygiai kaip ir paslėptų kolizinių taisyklių teorijos atveju sąvokos *kilmės valstybė* reiškmės, taip ir, taikant P. Picone metodą, referencinės teisės sistemos nustatymas yra problematiškas tais atvejais, kai asmuo įgyja skirtingą teisinį statusą skirtingose valstybėse narėse ir vėliau siekia, kad jo statusas, įgytas vienoje iš jų, būtų pripažintas kitoje. Kuri teisės sistema šiuo atveju bus referencinė? Žinoma, kaip tai išplaukia iš ESTT Sprendimo *Grunkin and Paul*, nustatyti referencinę teisės sistemą tais atvejais, kai reikia pripažinti asmens teisinį statusą, gali padėti suinteresuotų asmenų elgesys: referencinė bus teisės sistema tos valstybės, kurios požiūriu teisėtą teisinį statusą asmuo sieks išsaugoti. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad ES pirminė teisė suteikia ES piliečiams (ir jų šeimos nariams) laisvo judėjimo teisę visose ES valstybėse narėse, atsakyti į šį klausimą daug sudėtingiau tais atvejais, kai asmuo dar tik siekia įgyti teisinį statusą arba tais atvejais, kai suinteresuotų asmenų nuomonė dėl įgyto skirtingo šeimos teisinio statuso išsaugojimo skiriasi.

---

[704] *Contra* S. Billarant, *supra*, note 30, p. 318.

Pavyzdžiui, jei Ispanijos ir Prancūzijos piliečiai, kurie turi nuolatinę gyvenamąją vietą atitinkamai Italijoje ir Prancūzijoje, tačiau po santuokos planuoja ją perkelti į Vokietiją, siektų sudaryti santuoką Lietuvoje, kokią teisės sistemą Lietuvos institucijos turėtų laikyti referencine? Akivaizdu, kad šiuo atveju rasti atsakymą į šį klausimą nepadėtų ir suinteresuotų asmenų elgesys.

Antra, pats referencinės teisės sistemos metodo autorius nurodo, kad šio metodo taikymo sritis yra ribota: jis negali būti taikomas tais atvejais, kai situacija sukurta (patvirtinta) ne teismo ar kitos valstybės institucijos sprendimu, bet *ex lege* ir vėliau nėra patvirtinta jokios institucijos sprendimu[705]. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad, kaip tai išplaukia iš ESTT Sprendimų, ES pirminės teisės nuostatos įpareigoja valstybes nares pripažinti kitose valstybėse įgytą fizinių asmenų teisinį statusą, neatsižvelgiant į tai, ar jis sukurtas teismo sprendimu ar kitais būdais, akivaizdu, kad šis referencinės teisės sistemos metodo taikymo apribojimas tampa jo taikymo ES kontekste trūkumu. Juk būtent tais atvejais, kai situacija sukuriama *ex lege*, dažniausiai ir kyla pavojus, kad priimančioji valstybė narė nepripažins kitoje valstybėje narėje įgyto teisinio statuso vien tik remdamasi savo daugiašalėmis tarptautinės privatinės teisės normomis[706]. Perfrazuojant D. Boden, panašu, kad referencinės teisės sistemos metodo taikymas situacijoms, patenkančioms į ES

---

[705] Šį metodo taikymo srities apribojimą lemia dvi priežastys, susijusios su referencinės teisės sistemos metodo taikymo sąlygomis ir tikslu. Pirma, tais atvejais, kai situacija kuriama *ex lege*, ji paprastai būna glaudžiai susijusi su *for*. O, kaip jau minėta, tam, kad būtų galima taikyti referencinės teisės sistemos metodą, kompetentinga (referencinė) teisės sistema neturi sutapti su valstybės, kurios teisė yra taikytina, teisės sistema. Antra, referencinės teisės sistemos metodo tikslas yra užtikrinti teismo vietos valstybės ir užsienio teisės sistemos, kuri laikoma referencine, *nuolatinį* koordinavimą, t. y. reikalavimas užtikrinti koordinavimą egzistuoja tol, kol egzistuoja tam tikra teisinė situacija, o ne tik tam tikrose jos stadijose (sukūrimo ar pan.). Štai kodėl, jei *for* nuspręstų įtvirtinti referencines taisykles, taikomas situacijoms, kurios sukurtos teismo sprendimu, ir kitas – taikomas *ex lege* sukurtoms situacijoms – jis turėtų atsižvelgti į sąlygas, kurias referencinė teisės sistema įtvirtina šių situacijų pripažinimui. Akivaizdu, kad tai galėtų lemti painiavą *for* teisės sistemoje tais atvejais, jei, pavyzdžiui, situacija, sukurta *ex lege*, vėliau būtų patvirtinta teismo sprendimu. Siekiant išvenți šios paniavos, *for* turėtų pasirinkti laiko momentą, nuo kurio bus vertinamas situacijos galiojimas, tokiu būdu konkretizuojant ir koordinavimo reikalavimą. Plačiau apie tai žr. PICONE, P. *supra*, note 364, p. 283 *et seq.*

[706] Šiuo požiūriu reikėtų dar kartą priminti, jog tais atvejais, kai teisinį statusą asmuo įgyja teismo sprendimu, šis pavojus yra mažesnis dėl to, kad daugumos ES valstybių narių pozityviojoje teisėje pareiga tikrinti užsienio valstybės teismo taikytą teisę tais atvejais, kai asmuo kreipiasi dėl teismo sprendimo pripažinimo, nėra įtvirtinta. Kitaip sakant, skirtingai nei tais atvejais, kai situacija sukurta *ex lege*, netinkamos teisės taikymas paprastai neužkerta kelio pripažinti užsienio teismo sprendimą ir juo sukurtą ar patvirtintą teisinę situaciją.

pirminės teisės taikymo sritį, yra nenaudingas, jei įvykdytos jo taikymo sąlygos, o tais atvejais, kai jo taikymas galėtų būti naudingas, jis negali būti taikomas dėl ribotos jo taikymo srities[707].

Žinoma, būtų nelogiška teigti, kad referencinės teisės sistemos metodo taikymo sudėtingumas ir ribota jo taikymo sritis *per se* paneigia šio metodo taikymo galimybę ES kontekste, vis dėlto atidesnė ESTT praktikoje įtvirtintų principų analizė nepalieka jokių vilčių šio metodo šalininkams.

Kaip jau minėta, taikant P. Picone metodą (lygiai kaip ir kolizinį metodą) pirmiausia reikia nustatyti su kurios valstybės teisės sistema teisinis santykis yra *glaudžiausiai susijęs*. Nors, skirtingai nei taikant tradicinį metodą, taikant referencinės teisės sistemos metodą, referencinėmis galima laikyti kelių valstybių teisės sistemas[708], be to, skiriasi ir referencinės teisės sistemos nustatymo tikslas[709], pats principas išlieka nepakitęs.

Šiuo aspektu reikia priminti, kad, kaip nurodo ir pats P. Picone, referencinės teisės sistemos metodas gali būti taikomas, tik jei teisinė situacija, kuri kuriama ar pripažįstama *for*, *neturi stiprių ryšių su for* teisės sistema

---

[707] *Supra*, note 363, *loc. cit.*

[708] Šį metodų skirtumą lemia skirtingi metodų tikslai. Kolizinio metodo tikslas – nustatyti universaliai taikomą tinkamiausią teisę, tokiu būdu užtikrinant tarptautinę sprendimų harmoniją. Akivaizdu, kad šis tikslas gali būti pasiektas, tik taikant *vienos* valstybės teisę. Referencinės teisės sistemos metodas, kitaip nei kolizinis, grindžiamas ne lokalizacine, bet pripažinimo logika, todėl jo tikslas – užtikrinti teisės sistemų koordinavimą ir išvengti nestabilių tarptautinių privatinių teisinių santykių. Šis tikslas gali būti pasiektas ir tais atvejais, kai valstybė, kurioje situacija kuriama ar pripažįstama, referencinėmis laiko kelių valstybių teisės sistemas. Maža to, šį skirtumą lemia ir tai, kad, kitaip nei tradicinio metodo taisyklės, referencinės teisės sistemos metodo taisyklės ne nenurodo taikytiną teisę, bet nukreipia į referencinę teisės sistemą.

[709] Kitaip nei taikant tradicinį metodą, kai glaudžiausias ryšys nustatomas siekiant parinkti taikytiną teisę, taikant P. Picone metodą, reikalavimas nustatyti glaudžiausią ryšį siejamas su reikalavimu nustatyti referencinę teisės sistemą ir poreikiu užtikrinti kuriamos teisinės situacijos stabilumą bei teisės sistemų koordinavimą, t. y. užtikrinti, kad situaciją, kuri bus sukurta teismo vietos valstybėje, pripažins ir valstybės, kurios teisės sistema laikoma referencine, institucijos. Šiuo požiūriu pastebėtina, jog, pasak P. Picone, reikalavimo įsitikinti, kad valstybėje, kurios teisės sistema laikoma referencine, situacija bus pripažinta, griežtumo laipsnis priklauso nuo to, ar kuriamos situacijos pripažinimas yra procesinė ar materialinė jos galiojimo sąlyga referencinės teisės sistemos požiūriu. Atsižvelgiant į tai, valstybė sprendžia, ar reikalauti, kad institucija įsitikintų, jog teisinė situacija (statusas) *tikrai* bus pripažinta referencinės teisės sistemos požiūriu (pvz., tais atvejais, kai teismas gali spręsti tam tikrą klausimą, tik įsitikinęs, kad jo sprendimas bus pripažintas valstybėje, kurios teisės sistema laikoma referencine); *galėtų būti* pripažinta arba gali pasirinkti tarpinį variantą. Plačiau apie tai žr. PICONE, P. *supra*, note 364, p. 275 *et seq.*

(pavyzdžiui, užsienio piliečių santuokos, sudarytos užsienio valstybėje, nutraukimas)[710] ir yra glaudžiausiai susijusi su kita valstybe, kurios teisės sistema dėl šios priežasties laikoma referencine. Priešingu atveju (t. y. jei teisinė situacija glaudžiai susijusi su teismo vietos valstybės teisės sistema) referencinės teisės sistemos metodas neturi būti taikomas[711]. Vis dėlto, kaip tai išplaukia iš, pavyzdžiui, Sprendimo *Centros* aplinkybių, šis aptariamojo metodo taikymo srities apribojimas jokiais būdais negalėtų būti išvestas iš ESTT praktikos.

Centros byloje nagrinėtas ginčas kilo dėl to, kad Danijos institucijos atsisakė įregistruoti *Centros Ltd*, įsteigtos pagal Anglijos teisę ir turinčios registruotą buveinę Anglijoje ir Velse, filialą Danijoje, kadangi *Centros Ltd*, kurią *įsteigė Danijos piliečiai, turintys nuolatinę gyvenamąją vietą Danijoje*, nuo pat įsisteigimo nevykdė jokios komercinės veiklos kilmės valstybėje narėje ir Danijoje siekė įsteigti filialą turėdama vienintelį tikslą – *vykdyti visą komercinę veiklą Danijoje*, joje neįsteigiant įmonės ir taip išvengiant Danijoje galiojančių įmonių steigimo taisyklių, kurios yra griežtesnės nei *Centros* registracijos valstybėje (minimalaus akcinio kapitalo apmokėjimo požiūriu), taikymo. Šiame Sprendime ESTT konstatavo, kad Danijos atsisakymas įregistruoti Anglijoje įsteigtos įmonės filialą nepagrįstai riboja įsisteigimo laisvę, tokiu būdu *įpareigodamas Daniją pripažinti Anglijoje įsteigtą įmonę* ir užtikrinti jai galimybę naudotis ES pirminės teisės suteikta antrinio įsisteigimo laisve.

Iš bylos aplinkybių akivaizdu, kad teisinė situacija su užsienio elementu buvo glaudžiausiai susijusi su Danija (įmonę įsteigė Danijos piliečiai, Danijoje turintys nuolatinę gyvenamąją vietą; įmonės steigimo Anglijoje vienintelis tikslas – išvengti Danijoje taikomų minimalaus kapitalo

---

[710] Anot P. Picone (*ibid.*, p. 323), ryšį su *for* gali padėti nustatyti, *inter alia, for* daugiašalėse kolizinėse taisyklėse įtvirtinti sąsajos kriterijai: jei, pavyzdžiui, fizinio asmens teisinio statuso srityje taikomų daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijus yra pilietybė, teisinės situacijos, susijusios su užsieniečiais, bus laikomos neturinčiomis stipraus ryšio su teismo vietos valstybės teisės sistema.

[711] PICONE, P. *ibid.*, p. 321–325.

reikalavimų; jau įmonės steigimo momentu visą įmonės komercinę veiklą planuota vykdyti Danijoje). Todėl, jei ESTT Sprendimą aiškintume per P. Picone metodo prizmę, *Danijos, o ne Anglijos* teisės sistemos požiūris turėjo būti lemiamas arba, kitaip sakant, referencine galėjo būti pripažinta tik Danijos teisės sistema.

Tai reiškia, kad, viena vertus, Anglijos valdžios institucijos, spręsdamos klausimą dėl įmonės įregistravimo, turėjo taikyti referencinės teisės sistemos metodą ir įregistruoti įmonę tik įsitikinusios, kad ji bus pripažinta Danijoje. Arba vėliau Danija, kurios teisės sistema, P. Picone metodo terminais kalbant, akivaizdžiai yra referencinė, negalėjo būti įpareigota pripažinti Anglijoje pagal Anglijos tarptautinės privatinės teisės taisykles įsteigtos įmonės teisinį statusą, o turėjo taikyti savo, kaip valstybės, su kurios teisės sistema teisinė situacija yra glaudžiausiai susijusi, tarptautinės privatinės teisės taisykles. Vis dėlto, kaip tą įrodo ESTT Sprendimo rezoliucinė dalis, ESTT laikėsi priešingos nuomonės ir įpareigojo Daniją pripažinti Anglijoje pagal Anglijos teisę įsteigtą įmonę, nepaisant to, kad įmonė turėjo glaudžiausią ryšį su Danija, ir neatsižvelgiant į tai, kad pagal Danijos teisę ši įmonė būtų pripažinta neegzistuojančia.

Taigi šis pavyzdys įrodo, jog, deja, ne visi ESTT Sprendimai patvirtina P. Picone ir kitų referencinės teisės sistemos metodo taikymo ES kontekste šalininkų išvadas. Priešingai – Sprendimas *Centros*, kuriame aiškiai įtvirtinta fizinių asmenų teisė ieškoti palankiausios teisės sistemos, referencine paverčia valstybės narės, su kuria teisinė situacija ar santykis nėra glaudžiausiai susiję, teisės sistemą, tokiu būdu apribojant valstybės, su kuria teisinė situacija yra glaudžiausiai susijusi, teisę vertinti tarptautinės situacijos galiojimą pagal jos tarptautinės privatinės teisės taisykles. Tokiu būdu sugriaunama visa P. Picone metodo logika.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, reikia pripažinti, jog, kaip teisingai pastebi ir kai kurie Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės doktrinos

atstovai[712], referencinės teisės sistemos metodo taikymas negalėtų būti laikomas tinkamu teisei, taikytinai situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti, kadangi jis akivaizdžiai neatitinka ESTT praktikos. Kitaip sakant, kalbėti apie ESTT praktiką atitinkantį referencinės teisės sistemos metodo taikymą ES kontekste būtų galima tik eliminavus pagrindinę referencinės teisės sistemos metodo taikymo sąlygą, t. y. tik pripažinus, kad jis gali būti taikomas ne vien tais atvejais, kai teisinė situacija neturi glaudaus ryšio su *for*, arba iš esmės pakeitus referencinės teisės sistemos nustatymo kriterijus (pvz., juos siejant su suinteresuotų asmenų valia). Vis dėlto šiuo atveju aptariamojo metodo taikymas ES kontekste nesukurtų jokios pridėtinės vertės, palyginus su tradicinio taikytinos teisės nustatymo metodo taikymu.

4.3.2.4. Poskyrio apibendrinimas: ES pirminė teisė nelemia kolizinio metodo pakeitimo referenciniu teisės sistemos metodu

Atidi ESTT praktikos analizė neleidžia teigti, kad dėl ES pirminės teisės įtakos tais atvejais, kai teisinė situacija patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį ir valstybė narė, spręsdama klausimą dėl asmens teisinio statuso, įgyto kitoje valstybėje narėje, pripažinimo, vietoj kolizinio metodo turėtų taikyti P. Picone suformuluotą referencinės teisės sistemos metodą. Kitaip sakant, ES pirminės teisės įtaka valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme nelemia kolizinio metodo pakeitimo referencinės teisės sistemos metodu, nei subsidiaraus pastarojo metodo taikymo.

4.3.3. Pripažinimo metodo renesansas – metamorfozė dėl ES pirminės teisės įtakos?

ESTT praktikos dėl asmens teisinio statuso ir kartu ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme aiškinimas per pripažinimo metodo prizmę šiuolaikinėje tarptautinės privatinės teisės

[712] BILLARANT, S. *supra*, note 30, p. 319.

doktrinoje neabejotinai yra dominuojantis – argumentas–žvaigždė![713] – kiekybiniu ir kokybiniu požiūriu. Ir tai absoliučiai nestebina.

Išskirtinį dėmesį, kurį tarptautinės privatinės teisės specialistai skiria pripažinimo metodui, lemia keletas veiksnių. Pirmiausia būtent šį aiškinimą tiesiogiai suponuoja ES pirminės teisės nuostatų lingvistinė analizė: įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, teisminių ir neteisminių *sprendimų* civilinėse bylose *tarpusavio pripažinimo principas* tapo kertiniu Laisvės saugumo ir teisingumo erdvėje[714]. Be to, ESTT praktikos dėl asmens teisinio statuso leitmotyvas – pareiga pripažinti kitoje valstybėje narėje teisėtai įgytą teisinį statusą, šiuo tikslu netaikant tradicinių daugiašalių kolizinių taisyklių – puikiai atitinka pripažinimo metodo dvasią.

Pripažinimo metodas – nesvarbu, ar jis suprantamas kaip jurisdikcijų kolizijų srityje įprastai taikomo teismų sprendimų pripažinimo metodo atmaina, ar kaip kokybiškai naujas, žmogaus teisių apsaugos tikslo nulemtas teisės kolizijų sprendimo metodas – yra vienas iš tarptautinės privatinės teisės metodų, kurie kur kas geriau nei visi prieš tai analizuoti metodai kartu sudėjus paaiškina tradicinės daugiašalės kolizinės taisyklės netaikymo priežastis tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl asmens teisinio statuso, teisėtai įgyto užsienio valstybėje, pripažinimo.

Nepaisant to, jog šis metodas ilgą laiką taikytas tik užsienio teismų sprendimų pripažinimo srityje, tarptautinės privatinės teisės doktrina vis drąsiau prabyla apie šio metodo apraiškas teisės kolizijų srityje (t. y. jo sąsają su plačiai kritikuota įgytų teisių teorija[715] ir galimybę jį taikyti šalia tradicinio

---

[713] PAMBOUKIS, C. *supra*, note 652, p. 517.

[714] Plačiau apie Lisabonos sutartimi padarytų pakeitimų reikšmę žr. *supra*, 1.3. Poskyryje „Lisabonos sutartis: *status quo* įteisinimas ar radikalios reformos?“, taip pat ir doktrinoje, pvz., MÖSTL, M. Preconditions and Limits of Mutual Recognition. *Common Market Law Review*, No. 2 April, 2010, p. 405 *et seq.* M. Möstl teigia, jog valstybių Sąjungoje, siekiančioje suvienyti įvairovę, t. y. sujungti 28 valstybių narių rinkas į vidaus rinką, paraleliai sukuriant Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, ir išsaugoti visų 28 valstybių narių teisės sistemų pliuralizmą, abipusio pripažinimo principas tapo kertiniu integravimo įrankiu, fundamentalia koncepcija.

[715] BILLARANT, S. *supra*, note 30, p. 320.

taikytinos teisės nustatymo metodo[716]), todėl galima ir pagrįsta kalbėti apie jo atgimimą – metamorfozę ES kontekste, kuris stipriai prisideda prie klasikinės dichotomijos – jurisdikcijų/teisės kolizijos – nykimo ir atitinkamai tradicinio trio – teisė/sprendimas/*for* – reikšmės mažėjimo šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje[717].

Maža to, reikia pastebėti, kad, skirtingai nei nurodo kai kurie autoriai[718], pripažinimo metodo, kaip alternatyvos koliziniam metodui, taikymo situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, tyrimas jokiu būdu neįrodo, jog tarptautinės privatinės teisės reikšmė Sąjungoje laipsniškai mažėja. Priešingai – pripažinimo metodas yra vienas iš klasikinių tarptautinės privatinės teisės metodų, todėl jo analizė tik patvirtina, kad tol, kol egzistuos asmenų judumas ir teisės pliuralizmas, tarptautinė privatinė teisė plačiąja prasme bus reikalinga net ir tokiame giliai integruotame kontekste, kaip Europos Sąjunga, kadangi kompetentingos institucijos, susidūrusios su tarpvalstybiniais santykiais ar situacijomis, turės nustatyti taikytiną teisę[719].

---

[716] Jau 2001 metais Vokietijos doktrinos atstovai E. Jayme ir C. Kohler (JAYME, E., KOHLER, C. Europäisches Kollisionsrecht 2001: Anerkennungsprinzip statt IPR? *IPRax*, 2001, p. 501–512) atsargiai kėlė klausimą dėl vietos, kurią būtų galima suteikti pripažinimo metodui šalia kolizinių taisyklių metodo. Trejais metais vėliau analogišką galimybę analizavo ir Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės specialistas P. Lagarde (*supra*, note 467, p. 225 *et seq*.). Šių autorių nuomone, ES pirminė teisė skatina pripažinimo principo atgimimą. Maža to, anot P. Lagarde, pripažinimo principo taikymas yra būtina sąlyga ES priminėje teisėje įtvirtintoms judėjimo laisvėms užtikrinti. Šiuo metu diskusija plėtojama ir kitų Prancūzijos (žr., pvz., MAYER, P. *supra*, note 368, MUIR WATT, H. *supra*, note 9), Italijos (BARATTA, R. *supra*, note 249), Graikijos (PAMBOUKIS, C, *supra*, note 652) tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovų darbuose.

[717] MUIR WATT, H. La nécessité de la division tripatrite Conflit de lois, de juridiction, règles de reconnaissance et d'exécution? In FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011, p. 217 *et seq.* Autorė nurodo, jog tradicinis jurisdikcijų ir teisės atskyrimas (atitinkamai, ir šiose srityse taikomų metodų atskyrimas), kuris grįstas universalios tarptautinės privatinės teisės idėja, ES kontekste netenka prasmės dėl kelių priežasčių: abipusio pripažinimo principo taikymo, sumenkėjusio valstybės vaidmens, akivaizdaus tarptautinės privatinės teisės partikuliarizmo (tose srityse, kur kolizinės taisyklės nėra suvienodintos ES antrinės teisės aktais) ir naujų funkcijų priskyrimo kolizinei taisyklei.

[718] MICHAELS, R. *supra*, note 592, p. 3.

[719] MUIR WATT, H. *supra*, note 9, p. 1995; LAGARDE, P. *supra*, note 476, p. 235.

4.3.3.1. Pripažinimo metodas ar metodai?

Prieš tiriant skirtingus doktrinos atstovų, keliančių pripažinimo metodo metamorfozės ar renesanso ES kontekste hipotezes, argumentus, svarbu tinkamai apibrėžti patį pripažinimo metodą. Ir ši užduotis nėra iš lengvųjų.

Pirma, apibrėžti doktrinoje plėtojamą pripažinimo metodą yra sunku pirmiausia dėl terminologijos skirtumų. Kalbėdami apie tą pačią tarptautinės privatinės teisės techniką, tarptautinės privatinės teisės specialistai neretai ją vadina skirtingai (pripažinimo metodas, atnaujinta *droits acquis* teorija ir pan.[720]). Vis dėlto šie terminologijos skirtumai neturėtų klaidinti – pripažinimo metodas, kad ir kaip jis būtų vadinamas, yra tarptautinės privatinės teisės technika, kuri leidžia teismo vietos valstybei pripažinti asmens teisinį statusą ar teisę, įgytą užsienio valstybėje, taikant kitokias materialinės teisės normas nei nurodo teismo vietos valstybės tarptautinė privatinė teisė[721]. Kitaip sakant, skirtingai nei tradicinis taikytinos teisės nustatymo metodas, pripažinimo metodas leidžia priimančiajai valstybei narei netaikyti jos daugiašalių kolizinių taisyklių ir pripažinti užsienio valstybėje teisėtai sukurtą teisinę situaciją ar įgytą teisinį statusą, nepaisant to, kad taikyta kitokia teisė nei ta, į kurią nukreipia teismo vietos valstybės tarptautinės privatinės teisės normos.

Antra, doktrinoje nesutariama ne tik dėl šio metodo pavadinimo, bet ir dėl to, ar pripažinimo metodas, atitinkamai išvedamas iš abipusio pripažinimo principo arba taikomas santykiuose su trečiosiomis valstybėmis, sutampa ir todėl galėtų būti vieno tyrimo objektu. Pavyzdžiui, P. Mayer nurodo, jog pripažinimo metodas ir ES pirminėje teisėje įtvirtintas abipusio pripažinimo

---

[720] Nors dauguma autorių šį metodą vadina *pripažinimo metodu* (PAMBOUKIS, C. *supra*, note 652; MAYER, P. *supra*, note 368, MUIR WATT, H. *supra*, note 9; BARATTA, R. *supra*, note 249; BOLLÉE, S. *supra*, note 49, ROMANO, G. P. La bilatéralité éclipsée par l'autorité. Développements récents en matière d'état des personnes. *RCDIP*, vol. 95, 2006, p. 457 *et seq.* ; LAGARDE, P. *supra*, note 467), kiti – kalba apie *atnaujintą drois acquis teoriją, vested rights metodą* (atitinkamai: PATAUT, E. Le renouveau de la théorie des droits acquis. *Trav. Com. fr. DIP*, 2006, p. 457 ir MICHAELS, R. *supra*, note 592; KUIPERS, J.–J. *supra*, note 175) arba *priėmimo taisyklę* (pranc. *règle de réception*) (BUCHER, A. , *supra*, note 593).

[721] BILLARANT, S. *supra*, note 30, p. 320.

principas turėtų būti atskiros analizės objektai[722], o P. Lagarde teigia priešingai ir iš ES pirminės teisės kylantį pripažinimo metodą analizuoja bendrame tarptautinės privatinės teisės (nacionalinės, tarptautinės ir ES) kontekste[723].

Šiuo požiūriu reikia pastebėti, kad, kaip jau įrodyta šioje disertacijoje, ES pirminė teisė neabejotinai turi įtakos valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų ir, savaime suprantama, paties kolizinio metodo veikimui. Todėl, kaip teisingai pastebi ir P. Lagarde, nepaisant to, kad pripažinimo metodo pagrindai ES ir nacionalinėje tarptautinėje privatinėje teisėje skirasi, ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykis yra toks glaudus, kad negalima analizuoti vienos teisės srities taip tarsi kita neegzistuotų[724].

Iš tiesų reikia pripažinti, jog P. Mayer pozicija galėtų būti vertinama kaip pagrįsta tik tiek, kiek ji išryškina ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme tyrimo specifiką. Vis dėlto ir šiuo požiūriu pastebėtina, kad, palyginus pripažinimo metodo taikymo pagrįstumo ES kontekste vertinimą su pripažinimo metodo taikymo tyrimu bendrame tarptautinės privatinės teisės metodologijos kontekste, jo specifika pasireiškia tik tuo, kad pirmuoju atveju reikia papildomai atsižvelgti į dvi aplinkybes: a) į tai, kad valstybėse narėse tradiciškai taikomas kolizinis metodas; b) į tai, kad ES pirminės teisės įtaka koliziniam metodui (jei ji pasireiškia kaip reikalavimas taikyti pripažinimo metodą) yra ribota.

Kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, ES pirminė teisė lemia daugiašalių kolizinių taisyklių netaikymą tik tais atvejais, kai, jas taikant, būtų

---

[722] MAYER, P. *supra*, note 368, p. 548–549. Pagrindinis autoriaus argumentas – ES kontekstas nėra įprastas tarptautinės privatinės teisės normų ir metodų taikymo kontekstas, todėl pastarųjų taikymas ES kontekste turėtų būti atskiro tyrimo objektu.

[723] LAGARDE, P. *supra*, note 594, p. 482 *et seq.* ir *supra*, note 467, p. 225 *et seq.*

[724] LAGARDE, P. *supra*, note 594, p. 482. Panašios nuomonės laikosi ir C. Pamboukis bei H. Muir Watt, tiriantys pripažinimo metodo atgimimą naujame – Sąjungos – kontekste. Šie autoriai nurodo, jog ES pirminės teisės įtaka valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme leidžia kalbėti apie naują pripažinimo metodo pagrindą. Pasak H. Muir Watt (*supra*, note 9, *passim*.), ES pirminėje teisėje įtvirtinti nauji para–konstituciniai pripažinimo metodo pagrindai (judėjimo laisvės, žmogaus teisių apsauga). C. Pamboukis nuomone (*supra*, note 652, p. 516), viena iš pagrindinių pripažinimo principo renesanso priežasčių yra susijusi su ES specifika: ES teisės tikslas – sukurti teisinę bendriją, grindžiamą abipusiu pasitikėjimu – sudaro palankias sąlygas taikyti pripažinimo metodą.

nepripažinta kitoje valstybėje narėje teisėtai sukurta situacija ar teisėtai įgytas teisinis statusas, tokiu būtų ribojant vieną iš judėjimo laisvių, su sąlyga, jog šis ribojimas negalėtų būti pateisintas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais. Iš to seka, kad, net ir pripažinus, jog šiais atvejais ES pirminė teisė lemia kolizinio metodo pakeitimą pripažinimo metodu, nebūtų galima apibendrintai teigti, jog kolizinis metodas apskritai nebegali būti taikomas teisei, taikytinai santykiams su užsienio elementu, patenkantiems į ES pirminės teisės taikymo sretį, nustatyti, kaip tą pabrėžė ir P. Mayer[725]. Priešingai – kaip tai išplaukia iš, pavyzdžiui, ESTT Sprendimo *Daily Mail*, valstybė narė, kai ji yra kilmės valstybė, šiuo tikslu ir toliau gali nevaržomai taikyti daugiašales kolizines taisykles, t. y. kolizinį metodą.

Taigi apibendrinant galima teigti, jog pripažinimo metodo taikymo ES kontekste tyrimas yra sudėtingas ir specifiškas, tačiau nėra neįmanomas. Priešingai – atsižvelgiant į tai, kad ES pirminė teisė paveikia valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymą tais atvejais, kai ginčo santykis su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, šių dviejų reiškinių sąveikos tolesnė analizė vertintina kaip pagrįsta.

Trečia, ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme vertinimą per pripažinimo metodo prizmę apsunkina ir tai, kad tarptautinės privatinės teisės doktrinoje nėra bendro sutarimo nei dėl to, kiek pripažinimo metodų – vienas ar keli – tarptautinėje privatinėje teisėje yra apskritai, nei dėl to, ar ES pirminė teisė lemia kokybiškai naujo pripažinimo metodo atsiradimą, ar tik vieno iš tradicinių pripažinimo metodų atnaujinimą.

[725] Pasak autoriaus, būtina išsaugoti universalios tarptautinės privatinės teisės sampratą, o ne pasiduoti iliuzijai, jog dėl to, kad Europoje įsitvirtino kitoks jos suvokimas, jis pakito visoje visatoje (MAYER, P. *supra*, note 368, p. 548–549). Pastebėtina, jog šis autoriaus teiginys gali būti aiškinamas kaip netiesiogiai patvirtinantis P. Lagarde ir šios disertacijos autorės keliamą hipotezę, jog dėl ES pirminės teisės įtakos tarptautinės privatinės teisės metodas ES valstybėse narėse keičiasi.

Siekiant atsakyti į klausimą dėl pripažinimo metodų, taikomų tarptautinėje privatinėje teisėje, skaičiaus pirmiausia reikia priminti, kad ilgą laiką Europos kontinentinės teisės tradicijos valstybių tarptautinės privatinės teisės metodologijoje galiojo griežtas – beveik dogmatinis – atskyrimas tarp teisės normos bei sprendimo ir atitinkamai tarp metodų, taikomų taikytinai teisės nustatyti (kolizinis metodas, grindžiamas daugiašalių kolizinių taisyklių taikymu) ir teismo sprendimams pripažinti (pripažinimo metodas, kuris paprastai nesigilina į taikytinos teisės nustatymo problematiką ir kuris iš esmės susijęs tik su teismo, kurio sprendimą prašoma pripažinti, jurisdikcijos, t. y. ryšio su nagrinėjama byla, kontrole)[726].

Vis dėlto šis dualistinis metodų modelis, grindžiamas F. C. von Savigny laikus siekiančia universalios tarptautinės privatinės teisės idėja, ne visada gali būti pritaikytas šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje, kadangi dėl laipsniškai nykstančios ribos tarp privatinės ir viešosios teisės ne visi teisinių santykių su užsienio elementu šaltiniai gali būti suskirstyti į teisės normas ir sprendimus. Ši situacija lemia metodologinę painiavą doktrinoje.

Pavyzdžiui, Prancūzijos doktrinos atstovai nesutaria dėl to, ar neteisminių valstybės institucijų aktai, kuriais sukuriama arba tik patvirtinama *ex lege* sukurta teisinė situacija ar įgytas teisinis statusas (pvz., įmonės įregistravimas, pavardės, gimimo fakto įrašymas civilinės būklės akte), galėtų būti prilyginti teismo sprendimams ir todėl jiems turėtų būti taikomas teismų sprendimų pripažinimo metodas, ar – priešingai – šie aktai neturėtų būti tapatinami su teismų sprendimais ir jiems pripažinti turėtų būti taikomas

[726] MUIR WATT, H. *supra*, note 9, p. 1992. Pastebėtina, jog valstybėse, kuriose dominuoja kolizinis metodas, šis atskyrimas ryškus ir šiandien. Pavyzdžiui, tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl partnerystės galiojimo, galimos dvi situacijos: jei partnerystės teisėtumo klausimas jau buvo spręstas užsienio valstybės teisme, *for* bus taikoma užsienio teismų sprendimų pripažinimo metodologija (protingas jurisdikcijos nustatymo kriterijus, teisingas procesas ir viešoji tvarka, paprastai be jokios nuorodos į taikytiną teisę); jei teismo sprendimas šiuo klausimu nebuvo priimtas (arba buvo priimtas, bet nebuvo pripažintas), teismas, spręsdamas partnerystės galiojimo klausimą, turės pirmiausia nustatyti taikytiną teisę pagal jo buvimo vietos valstybės daugiašales kolizines taisykles.

tradicinis kolizinis metodas arba teismų sprendimų pripažinimo metodo atmaina – situacijų pripažinimo metodas.

Pavyzdžiui, pasak pusiau viešųjų aktų (pranc. *actes quasi–publics*)[727] teorijos pradininko P. Callé, vien tik viešojo administravimo institucijos dalyvavimas neleidžia jos priimto viešojo akto prilyginti teismo sprendimui ir atitinkamai šio akto pripažinimui taikyti teismų sprendimų pripažinimo metodą.

Šiuo tikslu aiškiai atskirdamas du viešojo akto požymius – formalųjį (pranc. *effet titre*) ir materialiųjų (pranc. *effet décisionnel*) – autorius konstatuoja, jog tik tais atvejais, kai viešojo administravimo subjektas turi tam tikrą diskrecijos teisę, jo priimtas viešasis aktas turės abu šiuos požymius ir todėl galės būti prilygintas teismo sprendimui, o jam pripažinti galės būti taikomas teismų sprendimų pripažinimo metodas. Visais kitais atvejais, pasak jo, viešojo administravimo subjekto dalyvavimas bus grynai formalus, o jo priimtas „pusiau viešasis“ aktas (pranc. *acte non décisionnel arba acte quasi–public*) turės tik formalųjį požymį ir nesukurs jokių naujų teisinių pasekmių[728], t. y. turės tik tokias teisines pasekmes, kurias taikoma teisės norma sieja su šio viešojo akto egzistavimu arba neegzistavimu[729], todėl „pusiau viešųjų“ aktų pripažinimui turės būti taikomas kolizinis metodas[730].

---

[727] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog P. Callé vartojama sąvoka *viešasis aktas* neturėtų būti tapatinama su Viešojo administravimo įstatymo (Valstybės žinios, 2006, Nr. 77-29752) 2 straipsnio 8 dalyje pateikta *administracinio akto* apibrėžtimi. Skirtingai nei administracinis aktas, viešasis aktas, anot P. Callé, yra tas, kurį priima bet koks viešojo administravimo subjektas ir kuris yra susijęs su *privatiniais santykiais* (CALLÉ, P. *L'acte public en droit international privé*. Paris: Economica, 2004, p. 231 *et seq.*).

[728] Pusiau viešuoju aktu laikytinas, pavyzdžiui, Lietuvos juridinių asmenų registro tvarkytojo sprendimas įregistruoti juridinį asmenį juridinių asmenų registre, kuris, remiantis Civilinio kodekso 2.64 straipsnio 1 dalimi, priimamas, kai pateikiami įregistravimui būtini dokumentai.

[729] Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 2.64 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad juridinis asmuo laikomas įsteigtu nuo jo įregistravimo juridinių asmenų registe momento.

[730] CALLÉ, P. *L'acte public en droit international privé*. Paris: Economica, 2004, p. 231 *et seq.* Maža to, pastebėtina, kad, pasak šio autoriaus, skirtingi metodai turėtų būti taikomi ne tik skirtingiems viešiesiems aktams, bet ir jų pasekmėms, kurias lemia atitinkami jų požymiai. Pavyzdžiui, viešojo akto įrodomoji galia (susijusi su formaliuoju viešojo akto požymiu) turėtų būti nustatoma taikant teisę, kuri nustatoma taikant kolizinį metodą, o su materialiuoju požymiu susijusioms viešojo akto pasekmėms taikytina teisė – taikant pripažinimo metodą.

Vadinasi, remiantis P. Callé argumentais, pavyzdžiui, Lietuvos civilinės metrikacijos įstaigos pareigūno sprendimui įregistruoti vaiko gimimą, vardo ar pavardės pakeitimą, tėvystės pripažinimą, santuoką, santuokos nutraukimą, mirtį, kuris įforminamas civilinės būklės aktų įregistravimo liudijimu, pripažinti turės būti taikomas ne teismų sprendimų pripažinimo, bet kolizinis metodas. Analogiškai kolizinis metodas bus taikomas ir Lietuvos juridinių asmenų registro tvarkytojo sprendimui įtraukti juridinį asmenį į juridinių asmenų registrą, pripažinti.

Kitas Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovas – P. Mayer – remdamasis universalios tarptautinės privatinės teisės idėja, panašiai kaip ir P. Callé, teigia, jog tarptautinėje privatinėje teisėje egzistuoja du skirtingi metodai, taikomi atitinkamai teismų sprendimais sukurtoms situacijoms ir kitoms situacijoms pripažinti. Tiesa, skirtingai nei P. Callé, P. Mayer nepripažįsta, jog į teismų sprendimų pripažinimo metodo taikymo sritį galėtų būti įtraukti ir formalųjį bei materialųjį požymį turintys neteisminių institucijų aktai, ir teigia, jog skirtingi metodai, taikomi skirtingiems aktams pripažinti, turėtų būti grindžiami ne viešųjų aktų požymiais ar institucijos dalyvavimo pobūdžiu (deklaratyvus (formalus) ar teisę kuriantis), bet teisinės situacijos (teisinio statuso) šaltiniu.

Šiuo aspektu pirmiausia reikia pastebėti, jog P. Mayer kvestionuoja P. Callé teorijos pagrįstumą, šiuo tikslu teisingai nurodydamas, kad kiekvienas viešojo administravimo subjekto aktas, net ir pats formaliausias, paveikia privačių asmenų teises, neatsižvelgiant į tai, ar jį priimanti institucija sprendžia taikytinos teisės klausimą ar ne (t. y. tik taiko savo buvimo vietos valstybės teisę – *lex auctoris*)[731], ar tiesiog vykdo įstatyme numatytus formalumus (pvz.,

[731] Panašiai P. Callé teoriją, kaip nepritaikomą praktikoje, paneigiančią viešųjų aktų efektyvumą *in toto*, nepagrįstai sureikšminančią institucijos dalyvavimo pobūdį (kuris svarbus tik situacijos kūrimo, bet ne pripažinimo momentu) kritikuoja ir C. Pamboukis (*supra*, note 652, p. 528).

tikrina, ar pateikti visi dokumentai, ar jie yra tikslūs ir pan.)[732]. Pasak P. Mayer, bet kokios institucijos – teisminės ar neteisminės – dalyvavimas tam tikra prasme užfiksuoja (autoriaus žodžiais kalbant, „kristalizuoja“) teisinę situaciją ir sukuria suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius, todėl, skirtingai nei siekė įrodyti P. Callé, jiems pripažinti taikomas metodas neturėtų priklausyti vien tik nuo institucijos dalyvavimo pobūdžio, o turėtų būti siejamas su suinteresuotų asmenų teisėtais lūkesčiais ir sukurtos teisinės situacijos šaltiniu.

Kaip pastebi P. Mayer, pripažįstant teismo sprendimą ir situaciją, sukurtą teismo sprendimu[733], reikalavimo tikrinti užsienio teismo taikytą teisę nepagrįstumą ir atitinkamai pripažinimo metodo taikymą lemia teismo sprendimo specifika[734] ir teismo sprendimo bei teisės normų skirtumai[735].

---

[732] MAYER, P. *supra*, note 368, p. 554–556. Pasak P. Mayer, šią išvadą patvirtina viešojo administravimo subjektų priimto akto pripažinimo sąlygos, viena iš kurių – jį priėmusios institucijos tarptautinės kompetencijos tikrinimas – leidžia teigti, jog *for* požiūriu šis aktas nelaikomas paprastu faktu, bet užsienio valstybės institucijos sprendimu (pranc. *intervention décisionnelle*), kurio pasekmės gali būti pripažintos arba ne, atsižvelgiant į tai, ar situacija susijusi su valstybe, kurios institucija priėmė aktą, ar ne.

[733] Pastebėtina, jog, pasak P. Mayer (*ibid*., p. 550), teismų sprendimų pripažinimo metodo tiesioginis objektas yra sprendimo pripažinimas, netiesioginis – teismo sprendimu sukurtos situacijos pripažinimas.

[734] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog P. Mayer (*ibid*., p. 551 *et seq*.) kritikuoja kai kuriose valstybėse narėse (įskaitant jo atstovaujamą Prancūziją) užsienio teismų sprendimų pripažinimo srityje taikytą (ar tebetaikomą) reikalavimą tikrinti, ar užsienio teismas taikė tinkamą teisę. Anot jo, šio reikalavimo įtvirtinimas iš esmės reiškia teismo sprendimo pripažinimo nepagrįstą prilyginamą fakto, teisinės situacijos, kuri sukurta ne užsienio teismo sprendimu (turinio prasme), o jo priėmimu, pripažinimui. P. Mayer nuomone, šio ydingo reikalavimo tikrinti taikytą teisę įtvirtinimą ir iš jo išplaukiantį situacijos, bet ne teismo sprendimo pripažinimą lėmė nepakankamas dėmesys teismo sprendimo norminei galiai, palyginus su teisės normos, kurią taikant sprendimas priimtas, teisine galia (t. y. ilgą laiką teismo sprendimas suvoktas tik kaip teisės normų taikymo aktas). Ta pati klaida, pasak P. Mayer, lėmė ne tik teismo sprendimo sutapatinimą su teisės normos taikymo aktu, bet ir tarptautinės teismo kompetencijos subordinaciją teisės, kurios taikymą nurodo kolizinės taisyklės, kompetencijai. Štai kodėl, siekdamas įrodyti reikalavimo tikrinti taikytą teisę užsienio teismų sprendimų pripažinimo srityje nepagrįstumą ir nelogiškas jo taikymo pasekmes, P. Mayer pabrėžia teismo sprendimo normatyvumo savybę (pranc. *effet normatif*). Pirmiausia autorius pastebi, jog teismo sprendimu ne tik taikoma teisės norma, bet ir sukuriama individuali elgesio taisyklė, be to, sprendimas jo adresatams turi įstatymo galią, todėl, pasak P. Mayer, reikia kalbėti apie teismo sprendimo, o ne jo priėmimu sukurtos teisinės situacijos pripažinimą, kas atitinkamai reikalauja taikyti ir kitokias teismo sprendimo ir situacijų, kurios sukurtos nedalyvaujant jokiai valdžios institucijai, pripažinimo sąlygas. Maža to, autoriaus teigimu, teismo sprendimas yra solidus teisėtų lūkesčių pagrindas, kuris, skirtingai nei teisės normos taikymas, negali būti siejamas su sudėtingu taikytinos teisės nustatymo mechanizmu. Galiausiai P. Mayer nurodo, jog, skirtingai nei taisyklės, kurios neretai taikomos nesant aiškiai išreikštos valios (pvz., paprotinės normos), teismo sprendimas išreiškia valią, kurią reikia gerbti. Visa tai lemia, kad pripažinta teisinė situacija turi būti siejama su teismo sprendimo normatyvumo savybe, kas, anot P. Mayer, dar kartą patvirtina, jog, pripažįstant teismo sprendimą, o ne juo sukurtą teisinę situaciją reikalavimas tikrinti taikytą teisę vertintinas kaip nepagrįstas. *Contra* S. Bollé (*supra*, note 49, p. 311), nurodantis, jog pripažinimo metodo taikymas teismų sprendimų srityje nėra logiškai nulemtas teismų sprendimų specifikos. Pasak jo – priešingai – taikomas metodas yra pasirinktinis. Maža to, šio autoriaus nuomone, teoriškai visas užsienio

Be to, P. Mayer nurodo, jog tais atvejais, kai situacija sukurta neteisminės institucijos sprendimu (aktu), kad ir deklaratyvaus pobūdžio, pripažinimo metodo taikymą jai pripažinti lemia kitokios priežastys, palyginus su priežastimis, lemiančiomis pripažinimo metodo taikymą teismų sprendimams pripažinti. Tiesa, situacijų pripažinimo metodo taikymo pagrindai skiriasi, atsižvelgiant į tai, ar situacijai sukurti yra taikomas *lex auctoris*.

Jei užsienio valstybėje teisinė situacija yra sukurta suinteresuotų asmenų valia, tačiau dalyvaujant valstybės institucijų atstovams ir jos galiojimo sąlygos bei pasekmės nustatomos pagal *lex auctoris* (kaip yra, pavyzdžiui, partnerystės, įmonės steigimo atvejais), ši teisinė situacija užsienio valstybėje privalo turėti tokias teisines pasekmes, kokias jai suteikia valstybės, kurioje ji sukurta, teisės sistema, kadangi institucijos dalyvavimas sustiprina suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius dėl situacijos galiojimo. Kitaip sakant, atsižvelgiant į tai, kad asmens teisinio statuso koherencijos ir suinteresuotų asmenų teisėtų lūkesčių apsaugos reikalavimai tarptautinėje privatinėje teisėje yra svarbesni nei *for* interesas taikyti jo daugiašalių kolizinių normų nurodytos

---

teisės normų (individualių (t. y. teismo sprendimų) ir bendrųjų) kolizijas galima spręsti taikant tą patį metodą. Pvz., taip yra tais atvejais, kai užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimas tiesiogiai priklauso nuo taikytinos daugiašalės kolizinės taisyklės. Arba, autoriaus teigimu, tais atvejais, kai kolizinė norma nurodo tam tikros valstybės teisės sistemos normų taikymą, būtų galima pripažintio visas šios sistemos normas – bendrąsias teisės normas ir sprendimus – tokiu būdu netaikant visų kitų valstybių teisės sistemų normų.

735 P. Mayer įsitikinimu, kiekvienos valstybės teisės sistemoje įtvirtintų normų pakanka, siekiant rasti tarptautinio privatinio pobūdžio problemos sprendimą. Kitaip sakant, teisės sistema nėra indiferentiška jokiu klausimu – priešingai – jos normos gali sureguliuoti kiekvieną situaciją ir šis reguliavimas yra lygiavertis tam, kurį gali pasiūlyti kitų valstybių teisės sistemos. Būtent šis lygiavertiškumas, pasak P. Mayer, lemia teisės normų kolizijas ir poreikį pasirinkti taikytiną teisę. Tiesa, tuo atveju, kai tam tikra problema jau yra išspręsta užsienio valstybės teismo sprendimu, pastarasis turi būti pripažįstamas vieninteliu, todėl nebelieka vietos pasirinkimui tarp kelių valstybių teisės sistemų normų. Tas faktas, kad teisės norma yra abstrakčiame lygmenyje, o sprendimas – konkrečiame, pasak P. Mayer, pateisina ir skirtingų metodų taikymą juos pripažįstant (MAYER, P. La distinction entre règles et décisions et le droit international privé. *RCDIP*, vol. 64, 1975, p. 184 *et seq.*). *Contra* S. Bollé (*supra*, note 49, p. 311 *et seq.*), kuris siekia įrodyti, jog teismų sprendimų pripažinimo principas gali būti taikomas ir kitų institucijų priimtiems sprendimams pripažinti, šiuo tikslu kvestionuodamas P. Mayer argumentus ir nurodydamas, jog: a) kalbant abstrakčiai, niekas netrukdo vienoje teisės sistemoje koegzistuoti teisės normai ir teismo sprendimui; b) vienos valstybės teismo sprendimas potencialiai galėtų būti kolizijoje su kitų valstybių teisės sistemoje įtvirtintomis normomis; c) teisėjas nesprendžia normos ir sprendimo kolizijos tik todėl, kad dar prieš tai jis pasirinko tam tikrą metodą, kuris užmaskuoja objektyvius reguliavimo (įtvirtinto sprendime ir normoje) skirtumus, todėl skirtingų metodų taikymas teismo sprendimams ir normoms pripažinti yra priežastis, o ne pasekmė.

valstybės materialinę teisę, akivaizdu, jog šiuo atveju turėtų būti keliamas klausimas ne dėl to, kokia teisė turėtų būti taikoma teisinėms situacijoms, sukurtoms užsienio valstybėje, taikant *lex auctoris*, bet dėl to, kokios turėtų būti jos pripažinimo sąlygos[736].

Tais atvejais, kai situacija sukurta taikant ne *lex auctoris* (pvz., santuokos sudarymas), pripažinimo metodo taikymą, pasak P. Mayer, lemia ne tik suinteresuotų asmenų teisėti lūkesčiai, bet ir reliatyvus *for* daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijaus pobūdis, kurį lemia tarptautinės privatinės teisės partikuliarizmas, kartu paaiškinantis *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintų sąsajos kriterijų netaikymo kitų valstybių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijų naudai priežastis[737].

Vis dėlto, kaip jau minėta, ši išvada nereiškia, jog P. Mayer siūlo išplėsti teismų sprendimų pripažinimo metodą visų viešųjų teisės aktų atžvilgiu. Priešingai – P. Mayer, remdamasis tradicine dichotomija, pabrėžia, jog teisinės situacijos šaltiniai gali būti tik du – teismo sprendimas arba teisės norma[738], todėl, jei situacija sukurta teismo sprendimu, jis siūlo taikyti *teismų sprendimų pripažinimo metodą*, o visais kitais atvejais, t. y. kai reikia pripažinti užsienio valstybėje *ex lege* (nedalyvaujant jokiai institucijai) ar

---

[736] Šiuo aspektu pastebėtina, jog, pvz., G. P. Romano (*supra*, note 720, p. 468) pateikia kitokį, su suinteresuotų asmenų teisėtų lūkesčių apsauga nesusijusį kolizinės taisyklės netaikymo situacijoms, sukurtoms taikant *lex auctoris*, pripažinti paaiškinimą. Anot jo, taikyti kolizinę taisyklę situacijai, kuri yra sukurta užsienio valstybėje, šiuo tikslu netaikant kolizinės taisyklės (nes *lex auctoris* nėra tradicinė kolizinė taisyklė), pripažinti, būtų akivaizdžiai nelogiška, kadangi ir *for* valstybės institucijos analogiškoje situacijoje tradicinės kolizinės taisyklės netaikytų. Dar kitaip kolizinės taisyklės netaikymą šiais atvejais aiškina W. Wangler (WANGLER, W. Nouvelles réflexions sur les „questions préalables", *RCDIP*, vol. 55, 1966, p. 189), nurodantis, jog tam tikrais atvejais situacija, kuri kuriama taikant *lex auctoris*, neturi tarptautinio elemento (ir yra laiko ir erdvės prasme nutolusi nuo pripažįstančios valstybės teisės sistemos) arba yra vienodai susijusi su kelių valstybių, kurios pripažįsta jos teisėtumą, teisės sistemomis. Tai lemia, jog, pripažįstant šias situacijas, galima netaikyti pripažįstančios valstybės daugiašalių kolizinių taisyklių, kadangi pirmuoju atveju situacija yra nutolusi nuo *for*, antruoju – dėl sąsajos veiksnių daugeto ir galimybės taikyti skirtingų valstybių teisės normas, jei būtų taikomos, *for* kolizinės taisyklės nevykdytų nei lokalizacinės, nei reguliacinės funkcijos.

[737] MAYER, P. *supra*, note 368, p. 570–571. Panašiai ir C. Pamboukis (*supra*, note 652, p. 518) nurodo, jog teisinis pliuralizmas lemia sąsajos veiksnių reliatyvumą. Pasak autoriaus, valstybės privalo pripažinti, jog konkretus (egzistuojantis) teisinis santykis su užsienio elementu potencialiai gali būti susijęs su keliomis teisės sistemomis ir jo lokalizavimas, kuris reikalingas *a priori* (t. y. šiam teisiniam santykiui atsirandant), nebereikalingas šio santykio egzistavimui patvirtinti *a posteriori*.

[738] MAYER, P. *supra*, note 368, p. 560.

neteisminės institucijos sprendimu sukurtą ar patvirtintą teisinę situaciją arba įgytą teisinį statusą, P. Mayer siūlo taikyti *situacijų pripažinimo metodą*, kuris tradicinio metodo atžvilgiu veikia kaip išimtinis, subsidiarus[739] ir kuris, pasak P. Mayer, kitaip nei teismų sprendimų pripažinimo metodas, galėtų būti priskirtas tik teisės kolizijų, bet ne teismų sprendimų pripažinimo sričiai[740].

Apibendrinant P. Mayer ir P. Callé teorijas, reikia pastebėti, jog jų analizė nepateikia aiškaus atsakymo į klausimą, kurio pripažinimo metodo – situacijų ar teismų sprendimų – požiūriu reikėtų vertinti ES pirminės teisės įtaką valstybių narių daugiašalėms kolizinėms taisyklėms. Tiesa, išspręsti šį galvosūkį padeda kitų tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovų teorijų analizė.

Praktiškai visi šiuolaikinės tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovai pripažįsta, jog įvairūs veiksniai – *inter alia* žmogaus teisių apsauga, aiškios ribos tarp privatinės ir viešosios teisės išnykimas – lemia teismų sprendimų pripažinimo ir situacijų pripažinimo metodų suartėjimą[741], vis dėlto,

---

[739] Pasak P. Mayer (*ibid.*, p. 571), situacijų pripažinimo metodas turėtų būti taikomas tik tais atvejais, kai jo taikymas yra būtinas, siekiant patvirtinti situacijos galiojimą. Kitaip sakant, pirmiausia reikia taikyti kolizinį metodą ir tik tuo atveju, jei jo taikymas lemia situacijos negaliojimą, taikyti pripažinimo metodą.

[740] *Ibid*., 560, 571–572. Šiuo požiūriu pastebėtina, jog G. P. Romano (*supra*, note 720, p. 475) nurodo, kad P. Mayer teiginys, pagal kurį, taikant situacijų pripažinimo metodą, neperžengiamos kolizinio metodo taikymo ribos, iš esmės reiškia, jog, taikant situacijų pripažinimo metodą, daugiašalė kolizinė norma turi būti aiškinama, kaip abstrakčiai nukreipianti į kelių valstybių materialinę teisę, kartu nurodydama kaip taikytiną (tarptautiniams privatiniams santykiams reguliuoti) konkrečią materialinės teisės normą, t. y. tą, kurią taikant teisinė situacija buvo sukurta. Kitaip sakant, pasak G. P. Romano, šiuo atveju daugiašalė kolizinė norma neturi išorinės išraiškos, kadangi „norėdama pasiekti savo tikslą, ji turi būti nematoma“.

[741] Pastebėtina, kad ir pats P. Mayer (*supra*, note 368, p. 559 *et seq.*) pabrėžė struktūrinius šių metodų panašumus. Kitų doktrinos atstovų nuomone, šis suartėjimas daugiausia siejamas su tuo, kad daugumoje valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo srityje paprastai nebetaikomas reikalavimas tikrinti užsienio teismo taikytą teisę (LAGARDE, P. *supra*, note 476, p. 232; MUIR WATT, H. *supra*, note 9, p. 1986, 1992). *Contra* S. Bollé (*supra*, note 49, p. 314), kuris teigia, kad teismų sprendimų ir situacijų pripažinimo metodas yra dvi to paties medalio pusės. Anot jo, teismų sprendimų ir pripažinimo metodo objektas, taikymo pagrindas ir tikslas yra tapatūs, todėl reikėtų kalbėti apie vieną – vienašalio pripažinimo metodą, kuris paneigia teisės normos ir sprendimo atskyrimą. Panašiai ir C. Pamboukis (*supra*, note 652, *passim*.) nurodo, kad pripažinimo pagrindas – situacijos efektyvumas, todėl reikia kalbėti apie vieną ir tą patį metodą tiek tais atvejais, kai priimtas valstybės institucijos sprendimas, tiek ir kai tokio sprendimo nėra. Anot jo, vienintelis skirtumas tarp situacijų, kurios patvirtintos sprendimu, ir tų, kurios nėra patvirtintos yra tas, kad pirmuoju atveju institucijos dalyvavimas tik palengvina pripažinimą (įrodinėjimo prasme).

analizuodami ESTT praktiką per pripažinimo metodo prizmę, teismų sprendimų pripažinimo metodą šie autoriai paprastai palieka nuošalyje[742].

Tirdami ES pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme, dauguma tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovų nurodo, jog tais atvejais, kai ES pirminės teisės taikymas lemia valstybių narių pareigą pripažinti kitose valstybėse narėse teisėtai sukurtas situacijas (įgytą teisinį statusą), kurias kuriant (patvirtinant) dalyvavo kompetentinga institucija, ES pirminė teisė turi būti aiškinama kaip lemianti P. Mayer suformuluoto *situacijų pripažinimo metodo renesansą* ES kontekste. Kita vertus, jei ES pirminė teisė įpareigoja valstybę narę pripažinti kitoje valstybėje narėje *ex lege* ir nedalyvaujant jokiai institucijai sukurtą teisinę situaciją, reikia kalbėti apie *šio metodo metamorfozę* ES kontekste[743].

---

[742] S. Billarant (*supra*, note 30, p. 323–324) pastebi, jog tik du autoriai – L. Idot ir G. Panopoulos – ESTT sprendimus aiškina kaip lemiančius kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo pakeitimą teismų sprendimų pripažinimo metodu. Vis dėlto, pasak S. Billarant, šis aiškinimas yra akivaizdžiai klaidingas. Pirma, vertinant pagrindinių bylų, kurias nagrinėjant buvo kreiptasi į ESTT, aplinkybes, pastebėtina, jog vienos iš valstybių narių institucijų dalyvavimas, sukuriant (ar pripažįstant) teisinę situaciją, ir atitinkamai jų priimti sprendimai jokiais būdais negalėtų būti prilyginti teismo sprendimams. Antra, teismų sprendimų pripažinimo tiesioginis objektas – teismo sprendimas – kuriuo sukurta situacija pripažįstama tik netiesiogiai, o ESTT Sprendimai asmens teisinio statuso srityje (išskyrus Sprendimą *Dafeki*) aiškintini, kaip įpareigojantys valstybes nares pripažinti teisėtai įgytą asmens teisinį statusą, o ne kitos valstybės narės institucijos priimtą aktą. Šiuo požiūriu pastebėtina, jog šią metodologinę painiavą paskatino ir 2010 m. gruodžio 14 d. Komisijos paskelbta Žalioji knyga (COM (2010) 747 galutinis) Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą (OL C 94 2011, p. 15), kurios tikslas – užtikrinti laisvą ES piliečių judėjimą. Šioje Žaliojoje knygoje siūlomos priemonės šiam tikslui pasiekti tarptautinės privatinės teisės požiūriu gali būti priskirtos tiek teismų sprendimų pripažinimo, tiek ir teisės kolizijų sprendimo sričiai (nacionalinių institucijų bendradarbiavimas, įpareigojant valstybes nares pripažinti kitose valstybėse narėse išduotus viešuosius dokumentus ir civilinės būklės aktus, kolizinių taisyklių vienodinimas). Plačiau apie tai žr., pvz., L. d'Avout (*supra*, note 208, p. 213), kuris kritikuoja procedūrinių ir materialinės teisės klausimų supainiojimą ES antrinės teisės aktuose, teisingai nurodydamas, jog asmens teisinis statusas „negali būti susiaurintas iki asmens tapatybės kortelės".

[743] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog, pavyzdžiui, H. Muir Watt ir D. Bureau (*supra*, note 67, p. 626 *et seq*.) teigia, kad pripažinimo metodo taikymas užsienyje *ex lege*, nedalyvaujant valstybės institucijai, sukurtoms situacijoms pripažinti yra metodologinė naujovė tik tada, kai a) šioms situacijoms pripažinti keliama vienintelė sąlyga – atitiktis *lex auctoris* (t. y. nesigilinama į kompetentingos institucijos dalyvavimo arba nedalyvavimo faktą) ir b) pripažinimo metodo taikymo tikslas – užtikrinti pagrindinių asmens teisių apsaugą. Panašiai ir C. Pamboukis (*supra*, note 652, p. 522) nurodo, jog apie pripažinimo metodo metamorfozę galima kalbėti tik tais atvejais, kai jis taikomas užsienyje *ex lege*, nedalyvaujant valstybės institucijai, sukurtoms situacijoms pripažinti. Savo ruožtu ir G. P. Romano (*supra*, note 720, p. 465) pripažįsta, jog situacijų pripažinimo metodas yra metodologinė naujovė, tik jei jis taikomas užsienyje *ex lege*, nedalyvaujant valstybės institucijai, sukurtoms situacijoms pripažinti.

Kitaip sakant, panašu, jog, kiek tai susiję su ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme vertinimu, kitaip nei bendruoju metodologiniu požiūriu, doktrinoje vyrauja vieninga pozicija dėl pripažinimo metodo: ES pirminės teisės įtaka tiriama per *situacijų pripažinimo metodo prizmę*.

Atsižvelgiant į tai, jog praktiškai visuose ESTT Sprendimuose dėl asmens teisinio statuso įgijimo nagrinėtais atvejais ginčas kilo dėl asmens teisinio statuso, įgyto vienoje iš valstybių narių, dalyvaujant kompetentingai institucijai, pripažinimo, siekiant šio tyrimo tikslo, nėra pagrindo nesutikti su daugumos tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovų nuomone. Todėl toliau šioje disertacijoje bus nagrinėjamas tik P. Mayer suformuluotas situacijų pripažinimo metodas, kuris, pasak jo, yra vienintelė alternatyva kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo taikymui. Tiesa, kadangi ES pirminė teisė gali būti aiškinama kaip potencialiai įpareigojanti valstybes nares pripažinti kuo daugiau situacijų ar santykių, sukurtų kitoje valstybėje narėje, nepaisant to, ar juos kuriant dalyvavo valstybės institucijos, ar ne, tokiu būdu užtikrinant ES piliečių laisvą judėjimą bei pagarbą jų žmogaus teisėms, papildomai bus įvertinta ir galimybė išplėsti šio metodo taikymą situacijoms, sukurtoms užsienio valstybėje, nedalyvaujant valstybės institucijoms.

4.3.3.2. Situacijų pripažinimo metodo esmė

Situacijų pripažinimo metodas, kaip jį formuluoja P. Mayer, turi keturis specifinius požymius[744], kurie leidžia šį metodą atskirti nuo kolizinio ir pirmiau analizuoto P. Picone referencinės teisės sistemos metodų.

[744] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog C. Pamboukis (*supra*, note 652, p. 524) išskiria tik tris situacijų pripažinimo metodui būdingus požymius, nurodydamas, jog pripažinimo metodo objektas – konkretus, egzistuojantis, efektyvus privatinis teisinis santykis, kuris yra „objektyvizuotas“ (sukonkretintas) tam tikroje teisės sistemoje kompetentingos institucijos dalyvavimu arba kuris įgijo tam tikrą objektyvią išraišką (pavyzdžiui, dėl to, jog tam tikrą laiką konkrečioje teisės sistemoje pasireiškė jo teisinės pasekmės) ir todėl jo egzistavimo faktu gali būti remiamasi prieš trečiuosius atvejus.

Pirma, situacijų pripažinimo metodo veikimui būdingas originalumas. Skirtingai nei taikant tradicinį taikytinos teisės nustatymo metodą, taikant pripažinimo metodą, teisės, į kurią nukreipia *for* daugiašalės kolizinės taisyklės, taikymas nėra būtina užsienio valstybėje sukurtos teisinės situacijos pripažinimo sąlyga. Be to, net ir tais atvejais, kai kolizinis mechanizmas įsiterpia į pripažinimo metodo taikymą (t. y. jei viena iš pripažinimo sąlygų yra tinkamos (*for* tarptautinės privatinės teisės požiūriu) teisės taikymas), tradicinė daugiašalė kolizinė taisyklė veikia kitaip nei koliziniame metode: jos taikymas lemia ne jos nurodytos valstybės materialinės teisės taikymą, o užsienio valstybėje sukurtos situacijos pripažinimą arba nepripažinimą[745].

Be to, skirtingai nei referencinė (kuri gali būti ta pati daugiašalė kolizinė) taisyklė, kaip ji suprantama, taikant P. Picone metodą, daugiašalė kolizinė taisyklė, jei taikoma, pripažinimo metode atlieka tik teisinės situacijos ryšio su užsienio valstybės teisės sistema, kurioje įtvirtintas normas taikant ji buvo sukurta, patvirtinimo funkciją, bet nenukreipia į šią teisės sistemą, kaip referencinę[746].

Antra, pripažinimo metodo objektas – konkretaus kitos teisės sistemos požiūrio patvirtinimas *for* teisės sistemoje. Šis objektas lemia pripažinimo metodo taikymo suskaidymą į du etapus: pirmiausia, atsiribojant nuo *for* tarptautinės privatinės teisės taisyklių (daugiašalių kolizinių), reikia nustatyti užsienio valstybės teisės sistemos konkretų požiūrį į tam tikrą situaciją su užsienio elementu (pvz., santuokos galiojimą) ir tik po to galima priimti sprendimą dėl šio požiūrio (t. y. santuokos galiojimo arba negaliojimo) pripažinimo *for* teisės sistemoje, šiuo tikslu patikrinant, ar įvykdytos *for*

---

[745] MAYER, P. *supra*, note 368, p. 559–561. Pasak C. Pamboukis (*supra*, note 652, p. 525), šiuo atveju (t. y. kai, taikant pripažinimo metodą, reikalavimas tikrinti taikytą teisę išlieka) keičiasi kolizinės taisyklės funkcija: iš lokalizuojančios funkcijos į patvirtinančią situacijos ryšį su valtybės teisės sistema, kurioje įtvirtintas normas taikant ji buvo sukurta.

[746] Kitaip sakant, skirtingai nei P. Picone metode, pripažinimo metode taikomos daugiašalės kolizinės taisyklės funkcijos – nukreipimas į kompetentingą (referencinę) teisės sistemą ir taikant referencinėje teisės sistemoje įtvirtintas normas sukurtos situacijos patvirtinimas – pripažinimo metode yra atskirtos (PAMBOUKIS, C. *supra*, note 652, p. 525).

tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintos pripažinimo sąlygos (atitiktis viešajai tvarkai ir kt.).

Kitaip sakant, kaip teisingai nurodo S. Bollé, sprendžiant klausimą dėl užsienio valstybėje sukurtos teisinės situacijos (suteikto teisinio statuso) pripažinimo, panašiai kaip ir teismų sprendimų pripažinimo atveju, reikia patikrinti: a) ar situacija užsienio valstybėje sukurta nepiktnaudžiaujant teise (pripažinimo metodas neturi tapti „Trojos arkliu“, kuris leistų į konkrečios valstybės teisės sistemą „pernešti“ institutus, kurių ji nepripažįsta, pvz., tos pačios lyties asmenų santuokos[747]); b) ar sukuriant teisinę situaciją dalyvavusi institucija buvo kompetentinga (tikslas – nustatyti situacijos ryšį su valstybės, kurios institucijos dalyvavo ją sukuriant, teisės sistema); c) ar situacijos pripažinimas neprieštarauja *for* viešajai tvarkai (kuri suprantama siaurai ir ne procesine, bet materialine prasme)[748]. Maža to, pasak autoriaus, remiantis protingumo principu, pripažįstant teisinę situaciją, negalima pripažinti daugiau jos teisinių pasekmių nei pripažįstama užsienio valstybėje, kurioje ši situacija buvo sukurta[749].

---

[747] Pastebėtina, jog ES pirminės teisės taikymo srityje ši sąlyga turėtų būti aiškinama labai siaurai (plačiau apie tai žr. *supra*, 3.3.2. Poskyryje „Įmonės teisė atvykti į valstybę narę: Sprendimai *Centros, Inspire Art, Überseering* ir *VALE Építési kft*“).

[748] BOLLÉE, S. *supra*, note 49, p. 320 *et seq.*

[749] *Ibid*. Analogiškos nuomonės laikosi ir C. Pamboukis (*supra*, note 652, p. 532), H. P. Mansel (*supra*, note 597, p. 571), nurodantys, jog pripažinimo objektu gali būti tik nuo teisinio santykio ar situacijos neatskiriamos teisinės pasekmės, kurios, kaip ir pati situacija, jau yra tapusios nepaneigiamais faktais, o visoms pasekmėms, kurios gali atsirasti ateityje (t. y. kurios dar nėra efektyvios, o yra tik virtualios, numanomos), jie siūlo taikyti teisę, į kurią nukreipia *for* daugiašalės kolizinės taisyklės. Panašiai teigia ir P. Mayer (*supra*, note 368, p. 569). Lygiai taip pat, tirdamas pripažinimo metodo taikymą situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, ir P. Lagarde (LAGARDE, P. *supra*, note 594, p. 497) nurodo, jog iš ES pirminės teisės normų išvesto abipusio pripažinimo principo logika ir jo tikslas – užtikrinti tarptautinės teisinės situacijos pastovumą – reikalauja pripažinti tik tokias teisines pasekmes, kurios pripažįstamos situacijos sukūrimo (kilmės) valstybėje narėje. *Contra* D. Coester–Waltjen (COESTER–WALTJEN, D. Anerkennung im Internationalen Personen-, Familien- und Erbrecht und das Europaïsche Kollisionsrecht. *IPRax*, 2006, vol. 26, No 4, p. 392, 399), nurodanti, jog teisinių pasekmių apskritai nereikia pripažinti – joms taikytina teisė turi būti nustatoma taikant pripažįstančiosios valstybės daugiašales kolizines taisykles. Pastebėtina, jog sutarimo šiuo klausimu nėra ne tik tarptautinės privatinės teisės doktrinoje, bet ir valstybių narių pozityviojoje teisėje. Pvz., registruotos partnerystės pripažinimo srityje, pagal Vokietijos teisę pripažįstamos tik tokios užsienio valstybėje įregistruotos partnerystės teisinės pasekmės, kurios pripažįstamos pagal užsienio valstybės teisę, su sąlyga, jog jos neviršija tų, kurios pripažįstamos partnerystės, įregistruotos Vokietijoje, atveju. Pagal Anglijos teisę – priešingai – užsienio valstybėje įregistruota partnerystė Anglijoje pripažįstama kaip Anglijoje įregistruota partnerystė ir atitinkamai pripažįstamos analogiškos iš partnerystės kylančios teisinės pasekmės.

Ir ši situacijų pripažinimo metodo taikymo specifika leidžia jį atskirti ne tik nuo kolizinio metodo, kurį taikant taikytina teisė turi būti nustatoma tiek teisinio statuso įgijimo, tiek ir jo pripažinimo momentu, bet ir nuo P. Picone metodo. Skirtingai nei taikant situacijų pripažinimo metodą, taikant P. Picone metodą, *for* daugiašalės kolizinės taisyklės nurodo, kuri teisės sistema laikytina referencine, maža to, referencinės teisės sistemos metodas reikalauja pripažinti užsienio valstybėje sukurtą teisinę situaciją ne todėl, jog įvykdytos *for* teisės sistemoje įtvirtintos pripažinimo sąlygos, o todėl, kad ji laikoma teisėta referencinės teisės sistemos požiūriu[750].

Trečia, pripažinimo metodo taikymo *conditio sine qua non* yra užsienio valstybės teisės sistemos požiūrio konkretizavimas, užfiksavimas (pranc. *cristallisation*)[751]. Kitaip sakant, tam, kad būtų galima taikyti pripažinimo metodą, pripažintina situacija turi būti sukonkretinta užsienio teisės sistemoje. Šis reikalavimas tiesiogiai išplaukia iš pripažinimo metodo tikslo – užtikrinti suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius, kurie, P. Mayer teigimu, gali susiformuoti tik sukonkretintos teisinės situacijos atžvilgiu.

---

[750] Plačiau apie šį P. Picone metodo aspektą, žr., PICONE, P. *supra*, note 364, p. 271.

[751] Būtent šis situacijų pripažinimo metodo bruožas, kuris, *inter alia*, stipriai susiaurina šio metodo taikymo sritį, pasak P. Mayer (*supra*, note 368, p. 561), leidžia atskirti situacijų pripažinimo metodą nuo antrojo laipsnio *renvoi*, unilateralizmo ir referencinės teisės sistemos metodo. Šiuo požiūriu reikia priminti, jog antrojo laipsnio *renvoi* doktrinoje priskiriamas kolizinio metodo mechanizmams ir yra laikomas skirtingų valstybių tarptautinės privatinės teisės normų koordinavimo įrankiu, o situacijų pripažinimo metodas, kaip jau minėta, įprastai laikomas kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo alternatyva. Plačiau apie tai žr., pvz., BATIFFOL, H., LAGARDE, P. *Traité de droit international, tome I, 8e éd.* Paris: L.G.D.J., 1993, p. 497–498. Kiek tai susiję su P. Picone metodu, reikia pastebėti, jog, nors, pasak P. Picone (*supra*, note 364, p. 283 *et seq.*), referencinės teisės sistemos metodas negali būti taikomas tais atvejais, kai situacija nėra sukurta teismo ar kitos valstybės institucijos sprendimu, bet *ex lege* ir vėliau nėra patvirtinta jokios institucijos sprendimu, taikant referencinės teisės sistemos metodą, pagrindinis dėmesys skiriamas referencinės (*for* nuomone) teisės sistemos požiūriui, o situacijos sukonkretinimo reikalavimas siejamas tik su poreikiu užtikrinti nuolatinį teisės sistemų koordinavimą. Maža to, taikant P. Picone metodą, paprastai referencinės teisės sistemos nustatymas (net ir situacijos pripažinimo atveju) nesiejamas su situacijos sukonkretinimu. Ir tai yra logiška, kadangi, kaip jau minėta, šis metodas gali normaliai veikti, tik jei situacija yra sukonkretinta. Pvz., kiek tai susiję su asmens teisinio statuso sritimi, P. Piccone nurodo, jog referencinė teisės sistema dažniausiai yra suinteresuotų asmenų pilietybės valstybės. Kitaip sakant, jei santuoka sudaryta valstybėje, kurioje asmenys turi gyvenamąją vietą, tai *for* pripažins ne gyvenamosios vietos, o pilietybės valstybės poziciją, ir, jei pastaroji santuoką laikys negaliojančia, ji nebus pripažinta. Šį referencinės teisės sistemos metodo ir situacijų pripažinimo metodo skirtumą lemia tai, jog, kitaip nei situacijų pripažinimo metodo, P. Picone metodo tikslas yra ne užtikrinti situacijos galiojimą tarptautiniu lygiu, o išvengti teisės sistemų kolizijų (MAYER, P. *supra*, note 368, p. 563–564).

Situacijų pripažinimo metodo autoriaus nuomone, situacijos sukonkretinimas yra kertinis pripažinimo elementas tiek teismų sprendimų pripažinimo, tiek ir situacijų pripažinimo atveju. Vis dėlto, skirtingai nei teismų sprendimų pripažinimo srityje, kai suinteresuotų asmenų teisėtų lūkesčiai susiformuoja valdingo pobūdžio teismo sprendimo, kuriuo sukonkretinama teisinė situacija, pagrindu, taikant situacijų pripažinimo metodą, daug sunkiau nustatyti, ar situacija yra sukonkretinta, ar ne[752].

Vienas iš elementų, kuris leidžia kalbėti apie situacijos sukonkretinimą („užfiksavimą“) ir kartu pripažinti, jog suinteresuoti asmenys galėjo pagrįstai tikėtis, jog sukurta situacija (įgytas teisinis statusas) bus pripažįstama teisėta, yra *valstybės institucijos dalyvavimas*, kad ir formalus, sukuriant šią situaciją (pvz., civilinės metrikacijos atstovo dalyvavimas sudarant santuoką ar įregistruojant partnerystę, juridinių asmenų registro tvarkytojo dalyvavimas įrašant įmonę į juridinių asmenų registrą) [753]. Maža to, pasak P. Mayer, jei, prieš įregistruodamas partnerystę ar įrašydamas įmonę į registrą, valstybės institucijos atstovas privalo patikrinti, ar įvykdytos tam tikros teisės normoje numatytos sąlygos, jo dalyvavimas dar labiau sustiprina suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius dėl situacijos galiojimo[754].

Pasak P. Mayer, dar vienas situacijos sukonkretinimo („užfiksavimo“) pavyzdys – arbitro sprendimas, kuris leidžia arbitražo sprendimams taikyti ne kolizinį, bet pripažinimo metodą[755].

---

[752] MAYER, P. *supra*, note 368, p. 562 et *seq.*

[753] *Ibid.* Tiesa, autorius pastebi, jog kai kuriais atvejais (pvz., santuokos sudarymo) suinteresuoti asmenys gali laisvai pasirinkti vienos ar kitos valstybės instituciją, kurios atstovas dalyvaus sukuriant teisinę situacija ar įgyjant teisinį statusą, todėl šiais atvejais reikia papildomai nustatyti situacijos sąsają su valstybės, į kurios instituciją kreipiamasi, teisės sistema. Šios sąsajos nebuvimas, P. Mayer nuomone, kelia abejonių dėl teisėtų lūkesčių (pvz., jog santuoka bus pripažinta ir pilietybės, ir gyvenamosios vietos valstybėje) pagrįstumo.

[754] *Contra* C. Pamboukis (*supra*, note 572, p. 519 *et seq.*), H. Muir Watt ir D. Bureau (*supra*, note 67, p. 626), nurodantys, jog institucijos dalyvavimas tik palengvina situacijos pripažinimą, tačiau negali jo lemti. Pasak jų, situacijų pripažinimo metodo taikymas turėtų būti siejamas su situacijos efektyvumu valstybėje, kurios teisės normas taikant ši situacija sukurta.

[755] S. Bollé (*supra*, note 49, p. 309), siekdamas įrodyti, jog teismų sprendimų pripažinimo ir situacijų pripažinimo metodai yra tapatūs ir todėl gali būti taikomi visų užsienio valstybėje sukurtų situacijų atžvilgiu, stipriai kritikuoja šį P. Mayer pateiktą situacijos sukonkretinimo pavyzdį. Jis nurodo, jog

Galiausiai tam tikro teisinio statuso turėjimas taip pat gali sukurti teisėtus lūkesčius, kuriuos tam tikromis aplinkybėmis reikia gerbti (pvz., santuokos metu įgyta pavardė). Vis dėlto teisinio statuso turėjimas, skirtingai nei institucijos dalyvavimas, nėra momentinis veiksmas, todėl šis situacijos užfiksavimas galimas tik per tam tikrą laiką[756].

Ketvirta, pripažinimo metodo pagrindas – suinteresuotų asmenų teisėti lūkesčiai – lemia, jog situacijų pripažinimo metodas nėra neutralus. Priešingai – jį taikant, siekiama suderinti teisinę realybę su faktine situacija (*favor validatis*)[757]. Šis tikslas gali būti išreikštas keliomis formomis: a) įtvirtinant minimalius pripažinimo reikalavimus, pavyzdžiui, tais atvejais, kai situacija patvirtinta užsienio valstybės institucijos sprendimu, o *for* daugiašalė kolizinė taisyklė leidžia suinteresuotiems asmenims pasirinkti taikytiną teisę, šios situacijos pripažinimą galima sieti tik su *lex auctoris*, t. y. institucijos (kurios dalyvavimą lėmė suinteresuotų asmenų pasirinkimas) buvimo vietos valstybės

---

arbitražo sprendime įtvirtintos individualaus elgesio taisyklės negali būti laikomos nė vienos valstybės teisės sistemos sudedamąja dalimi. Priešingai – arbitražo sprendimai yra privataus pobūdžio aktai, todėl kiekvienu atveju turi būti nustatoma jiems taikytina ir jie turėtų būti pripažįstami taikant kolizinį metodą. Tai, kad, pavyzdžiui, Prancūzijoje arbitražo sprendimams taikomas pripažinimo principas, pasak autoriaus, yra tik viena iš daugelio pozityviosios teisės anomalijų pavyzdžių.

[756] Panašiai teigia ir C. Pamboukis (*supra*, note 652, p. 520 ir p. 524). Jis pabrėžia, jog teisinių santykių, teisinio statuso ar teisinės situacijos koherencijos principas – ypač asmens teisinio statuso srityje – neretai yra suprantamas tik kaip jų pastovumo, teisinių situacijų tęstinumo, jų ilgaamžiškumo *erdvėje* garantas. Vis dėlto, pasak jo, tęstinumas erdvės požiūriu negali būti atskirtas nuo tęstinumo laiko požiūriu. Todėl atsisakymas pripažinti jau sukurtą teisinį santykį (ypač tokį, kurio teisinės pasekmės tam tikrą laiką pasireiškė konkrečios valstybės teisės sistemos požiūriu), lemia lūžį ir erdvėje, ir laike. *Contra* A. Bucher (*supra*, note 593, *passim*.), nurodantis, jog įgyta individuali teisė turėtų būti laikoma įgyta ir jos egzistavimas nebeturėtų būti kvestionuojamas. Todėl, ypač kiek tai susiję su esminiais asmens identiteto elementais, situacijos sukonkretinimo laike reikalavimas neturėtų būti taikomas, o situacijų pripažinimo metodą reikėtų taikyti visoms teisėtai sukurtoms situacijoms. Pastebėtina, jog, atsižvelgiant į ES pirminės teisės taikymo toli siekiančias pasekmes, tiriant situacijų pripažinimo metodą ES kontekste, reikėtų remtis būtent A. Bucher pozicija.

[757] Pripažinimo metodo tikslas – užtikrinti situacijos galiojimą, tokiu būdu apsaugant suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius – leidžia jį atskirti nuo kitų tarptautinės privatinės teisės metodų ir institutų, kurių taikymas, lygiai kaip ir situacijų pripažinimo metodo taikymas, suponuoja *for* daugiašalės kolizinės taisyklės netaikymą vienos ar kelių užsienio teisės sistemų požiūrio naudai. Šiuo aspektu pastebėtina, jog nei unilateralizmas, nei referencinės teisės sistemos metodas nesiekia patvirtinti situacijos galiojimo. Taip pat ir antrojo laipsnio *renvoi*, nors ir yra panašus į pripažinimo metodą, tačiau yra taikomas mechaniškai (aklai), todėl gali lemti ir situacijos negaliojimą. Kita vertus, vien tik tarptautinės privatinės teisės mechanizmo tikslas – patvirtinti situacijos galiomą – neleidžia kalbėti apie pripažinimo metodą, nes, pvz., ir alternatyvi kolizinė taisyklė paprastai turi analogišką tikslą, bet jos taikymas, kitaip nei pripažinimo metodo, nesusideda iš dviejų etapų (MAYER, P. *supra*, note 368, p. 563–564).

teisės, taikymu[758]; arba b) nurodant, jog užsienio valstybėje sukurta teisinė situacija (įgytas teisinis statusas) pripažįstama teisėta, jei ji tokia laikoma pagal teisę, į kurią nukreipia institucijos buvimo vietos valstybės kolizinės taisyklės.

Galiausiai, siekiant išryškinti situacijų pripažinimo metodo specifiką, pastebėtina, jog situacijų pripažinimo metodas, panašiai kaip ir P. Picone metodas, negali būti vieninteliu metodu taikytinai teisei nustatyti, taikomu konkrečios valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje. Vis dėlto subsidiarų šių metodų pobūdį lemia skirtingos priežastys. Kitaip nei referencinės teisės sistemos metodas, kuris gali būti taikomas tik šalia kolizinio (ar kito) taikytinos teisės nustatymo metodo dėl techninių priežasčių (jis negalėtų normaliai veikti, jei bent viena valstybė netaikytų savo tarptautinės privatinės teisės normų, t. y. visų valstybių teisės sistemos būtų referencinės), pripažinimo metodas negali būti vieninteliu metodu taikytinai teisei nustatyti, nes jis paprasčiausiai nenurodo taikytinos teisės, kurią parinkti būtina kiekvieną kartą, kai reikia sureguliuoti ginčo santykį su užsienio elementu. Kitaip sakant, pripažinimo metodo specifika lemia ribotą jo taikymo sritį: šis metodas gali būti taikomas tik situacijų pripažinimo, bet ne jų kūrimo atveju (šioje srityje ir toliau taikomi kiti tarptautinės privatinės teisės metodai)[759].

4.3.3.3. Pripažinimo metodo taikymo pagrindas ir privalumai ES pirminės teisės požiūriu

Tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovai, Europos Sąjungos pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme aiškinantys kaip lemiančią kolizinio taikytinos teisės nustatymo

[758] Šiuo požiūriu P. Mayer (*ibid*., p. 564) pastebi, jog pripažinimo sąlygos sąsaja su *for* daugiašalės kolizinės taisyklės nurodyta (t. y. šalių pasirinkta) teise, *a priori* galėtų būti aiškinama, kaip reiškianti sugrįžimą prie tradicinio kolizinio metodo, tačiau, pasak autoriaus, atsižvelgiant į tai, jog *auctor regit actum* nėra tradicinė daugiašalė kolizinė taisyklė, jos taikymas, pripažįstant užsienyje sukurtą situaciją, atitinka pripažinimo metodo logiką – situacija sukonkretinama institucijos dalyvavimu, kuris reikalauja *lex auctoris* taikymo.

[759] Nepaisant to, jog, kaip teisingai nurodo P. Picone, kuriant ir pripažįstant teisines situacijas pageidautinas vieno tarptautinės privatinės teisės metodo taikymas, C. Pamboukis (*supra*, note 652, p. 526) teigimu, integruotų erdvių (taigi ir Sąjungos) kontekste šie du teisinės situacijos aspektai ir kartu taikomi metodai gali būti atskirti.

metodo pakeitimą pripažinimo metodu, lygiai kaip ir tie, kurie laikosi mažiau kategoriškos pozicijos ir nurodo, jog dėl ES pirminės teisės įtakos tik padidėja pripažinimo metodo reikšmė[760], vienbalsiai pripažįsta, jog pripažinimo metodo taikymo situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, pripažinti, pagrindai yra įtvirtinti pačioje ES pirminėje teisėje arba išplaukia iš ES teisės specifikos[761].

Pirma, SESV 21 straipsnyje įtvirtinta laisvo ES piliečių judėjimo teisė – neatskiriama ES pilietybės dalis – suponuoja ES piliečio (ir jo šeimos narių) teisinio statuso laisvą judėjimą tarp valstybių narių ir kartu šią teisę atitinkančią valstybių narių pareigą gerbti ES piliečių teises bei pripažinti jų teisinį statusą, teisėtai įgytą kitoje valstybėje narėje. Kitaip sakant, iš ES pirminės teisės išvestas abipusio pripažinimo principas turi būti aiškinamas kaip įpareigojantis valstybes nares bendradarbiauti, siekiant užtikrinti ES pirminėje teisėje įtvirtintų tikslų pasiekimą (pvz., ES piliečių teisių apsaugos, laisvo asmenų judėjimo ir nuo jų neatskiriamo asmens teisinio statuso koherencijos), kas neišvengiamai reikalauja tam tikrais atvejais suteikti pirmenybę kitos valstybės narės tarptautinės privatinės teisės požiūriui ir nesivadovauti savuoju (t. y. netaikyti nacionalinių daugiašalių kolizinių taisyklių).

Antra, ES pirminės teisės paskatintas plataus masto fizinių asmenų ir įmonių judumas, lemiantis teisinių santykių, susijusių su keliomis valstybėmis narėmis, skaičiaus augimą, valstybių narių teisės aktų konkurencija bei su ja tiesiogiai susijęs privataus asmens valios (pasirinkimo) reikšmės augimas[762]

---

[760] P. Lagarde (*supra*, note 476), C. Pamboukis (*supra*, note 652), H. Muir Watt, D. Bureau (*supra*, note 9 ir note 67), A. Bucher (*supra*, note 593), S. Bollé (*supra*, note 49).

[761] Pavyzdžiui, H. Muir Watt ir D.Bureau (*supra*, note 67, p. 621–623) nurodo, jog ES pirminėje teisėje įtvirtinti nauji para–konstituciniai pripažinimo metodo taikymo pagrindai, kurių tikslas – suderinti *for* poziciją su faktine situacija, sukurta užsienio valstybėje, ir išplėsti pripažinimo metodo, kuris iki šiol taikytas teismų sprendimų pripažinimo srityje, taikymą situacijų, sukurtų nedalyvaujant jokiai valstybės institucijai, atžvilgiu.

[762] Pvz., kaip tai išplaukia iš Sprendimų *Garcia Avello* (*supra*, note 19) ir *Grunkin and Paul* (*supra*, note 23), suinteresuoti asmenys gali (netiesiogiai) pasirinkti valstybės narės teisę, kuri turėtų reguliuoti jų teisinio statuso klausimus.

taip pat gali būti priskiriami prie priežasčių, lemiančių pripažinimo metodo (kurio centrinė ašis – privatus asmuo) atgimimą ES kontekste[763].

Trečia, kaip jau minėta, pripažinimo metodo taikymas ES kontekste gali būti siejamas ir su ES pirminės teisės specifika[764]. ES pirminės teisės tikslas – sukurti teisinę bendriją, kurios pagrindas – abipusis pasitikėjimas – puikiai pagrindžia pripažinimo metodo, kaip vieno iš integravimo įrankių, sudarančių sąlygas suderinti faktinę situaciją su teisine realybe, taikymą ES kontekste.

Siekdami pagrįsti pirmiau išdėstytus argumentus, pripažinimo metodo taikymo ES kontekste šalininkai remiasi ESTT praktikoje dėl įmonių ir fizinių asmenų teisinio statuso pateiktu ES pirminės teisės nuostatų išaiškinimu, kuris leidžia teigti, jog ES pirminė teisė lemia priimančiosios valstybės narės pareigą pripažinti kitoje valstybėje narėje sukurtą teisinę situaciją ar teisėtai įgytą teisinį statusą, šiuo tikslu netaikant priimančiosios valstybės narės daugiašalės kolizinės taisyklės.

Iš tiesų sunku būtų paneigti, jog visi šioje disertacijoje ne kartą analizuoti ESTT Sprendimai (*Grunkin and Paul*, *Centros* ir kt.) gali būti aiškinami per situacijų pripažinimo metodo prizmę, kadangi juose įtvirtinti principai reiškia ne ką kitą kaip priimančiosios valstybės narės įpareigojimą pripažinti asmens teisinį statusą, pvz., pavardę, įmonės teisnumą, ar teisinę situaciją, kurie yra sukonkretinti kilmės valstybėje narėje kompetentingos valstybės narės institucijos dalyvavimu (kad ir deklaratyviu), kuris yra suinteresuotų asmenų teisėtų lūkesčių pagrindas, šiuo tikslu neatsižvelgiant į tai, jog šis teisinis statusas įgytas taikant kitokią materialinę teisę nei nurodo priimančiosios valstybės narės daugiašalės kolizinės normos. Akivaizdu, jog ši priimančiosios valstybės pareiga puikiai atspindi situacijų pripažinimo metodo esmę.

---

[763] PAMBOUKIS, C. *supra*, note 652, p. 515.
[764] PAMBOUKIS, C. *ibid.*, p. 516, LAGARDE, P. *supra*, note 594, p. 479 *et seq*.

Be to, atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau minėta, situacijų pripažinimo metodas gali būti taikomas tik teisinių situacijų (teisinio statuso) pripažinimo, bet ne jų sukūrimo (įgijimo) stadijoje, ESTT praktikos analizė per šio metodo prizmę leidžia atsakyti į klausimą, kodėl valstybėms narėms ir toliau paliekama teisė taikyti kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą tais atvejais, kai jos yra kilmės valstybės narės (Sprendimas *Daily Mail*), tačiau draudžiama tada, kai jos yra priimančiosios valstybės ir sprendžia klausimą dėl kitoje valstybėje narėje įgyto teisinio statuso pripažinimo (Sprendimas *Überseering)*.

Maža to, aiškinant minėtus ESTT Sprendimus per pripažinimo metodo prizmę, galima atsakyti į dar keblesnį klausimą: kodėl ESTT praktikoje, susijusioje su įmonių įsisteigimo laisve, įtvirtinti principai skiriasi, atsižvelgiant į tai, ar įsisteigimo laisvės ribojimą lemia daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas ar valstybių narių mokesčių teisės nuostatų taikymas, t. y., kodėl ESTT ES pirminės teisės normas dėl įsisteigimo laisvės aiškina kaip iš principo leidžiančias valstybėms narėms drausti dirbtinius susitarimus, kuriais siekiama išvengti mokesčių mokėjimo (Sprendimas *Cadbury Schweppes*), tačiau neleidžiančias taikyti daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų, kurios lemtų kitoje valstybėje narėje teisėtai įsteigtos įmonės nepripažinimą ir taip ribotų jos pirminio ar antrinio įsisteigimo laisvę, neatsižvelgiant į tai, jog įmonė konkrečioje valstybėje narėje buvo įsteigta turint vienintelį tikslą – išvengti griežtesnių kitos valstybės narės, kurioje ji planuoja vykdyti veiklą, teisėje įtvirtintų įmonės steigimo reikalavimų (Sprendimas *Centros*).

Šiuo požiūriu pastebėtina, jog situacijų pripažinimo metodo taikymo tikslas (ir kartu pagrindas) – suinteresuotų asmenų teisėtų lūkesčių dėl įgyto teisinio statuso, teisės ar teisinės situacijos galiojimo, apsauga – todėl akivaizdu, jog mokesčių teisės normos (kurios sukuria pareigą, bet nesukuria šią pareigą atitinkančios teisės ir kurios yra privalomos visa jų apimtimi, kadangi įmonė negali pasirinkti, kokius mokesčius mokėti), skirtingai nei kai

kurios kitos viešosios teisės normos, niekaip negalėtų būti įspraustos į situacijų pripažinimo metodo logiką[765].

Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, jog ES pirminės teisės įtaka valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme doktrinoje nėra (ir neturėtų būti!) aiškinama kaip reiškianti kolizinio metodo pakeitimą pripažinimo metodu visose tarptautiniams privatiniams teisiniams santykiams taikytinos teisės nustatymo situacijose[766] ir šis požiūris vėlgi tiksliai atitinka ESTT praktiką, pagal kurią valstybės narės pareiga pripažinti (arba netaikyti jos daugiašalių kolizinių taisyklių) atsiranda tik tais atvejais, kai valstybė narė sprendžia klausimą dėl kitoje valstybėje narėje teisėtai sukurtos situacijos, patenkančios į ES pirminės teisės taikymo sritį, pripažinimo, ir tik su sąlyga, jog šios situacijos (teisėtai įgyto teisinio statuso) nepripažinimas, kurį lemtų tradicinio metodo taikymas, reikštų ES piliečių diskriminaciją arba ES pirminės teisės požiūriu nepateisinamą jų laisvo judėjimo ribojimą.

Kitaip sakant, ESTT praktikoje įtvirtintų principų analizė neabejotinai leidžia pripažinti, jog ES pirminė teisė lemia situacijų, sukurtų dalyvaujant kompetentingai institucijai, pripažinimo metodo renesansą ES kontekste, ir kartu įtvirtiną naują, kaip niekada solidų, pripažinimo metodo taikymo situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, pagrindą[767]: reikalavimas pripažinti kitoje valstybėje narėje sukurtą teisinę situaciją (teisėtai įgytą teisinį statusą), šiuo tikslu netaikant *for* daugiašalių kolizinių taisyklių, kyla iš ES pirminės teisės nuostatų, įpareigojančių valstybes nares užtikrinti laisvą ekonomiškai aktyvių asmenų ir ES piliečių judėjimą[768].

---

[765] KUIPERS, J.–J. *supra*, note 175, p. 81. Pastebėtina, jog iš esmės šios pozicijos laikosi visi pripažinimo metodo taikymo ES kontekste hipotezę keliantys autoriai.

[766] LAGARDE, P. *supra*, note 594, p. 482.

[767] Šiuo aspektu pastebėtina, jog ankstesnės situacijų pripažinimo metodo teorijos buvo grindžiamos doktrinoje stipriai kritikuota įgytų teisių teorija. Plačiau apie tai žr. MUIR WATT, H, BUREAU, D. (*supra*, note 67, p. 613 *et seq.*). Apie tai, jog dėl šio naujo pagrindo atnaujinta Europietiškoji *vested rights* teorija atremia seną kritiką žr., *inter alia*, KUIPERS, J.–J. *supra*, note 175, p. 80.

[768] Žr., *inter alia*, BARATTA, R. *supra*, note 249, p. 89; LAGARDE, P. *supra*, note 594.

Kita vertus, kaip teisingai nurodo kai kurie tarptautinės privatinės teisės specialistai[769], specifinis pripažinimo metodo taikymo pagrindas – ES pirminės teisės normos – šio metodo taikymui iškelia naują – integracinį – tikslą ir kartu reikalauja išplėsti šio metodo taikymo sritį teisinių situacijų, sukurtų nedalyvaujant jokiai valstybės narės institucijai, atžvilgiu. Vadinasi, šia prasme reikėtų kalbėti apie situacijų pripažinimo metodo metamorfozę dėl ES pirminės teisės įtakos. Nepaisant to, jog šios išvados (dėl situacijų pripažinimo metodo taikymo srities išplėtimo) teisingumo kol kas negalima pagrįsti ESTT praktika, ją pagrindžiančius argumentus leidžia pateikti ES pirminės teisės normų sisteminis ir teleologinis tyrimas.

Tiesiogiai taikomos ES pirminės teisės nuostatos, kuriose įtvirtintos ES piliečių ir kitų vidaus rinkos privalumais besinaudojančių asmenų (pvz., paslaugų gavėjų ir teikėjų) teisės, kuriomis jie gali tiesiogiai remtis ir prieš savo pilietybės (kilmės) valstybę narę, ir valstybių narių abipusio pasitikėjimo pareiga lemia situacijų pripažinimo metodo esminės taikymo sąlygos, t. y. reikalavimo, kad pripažintinas asmens teisinis statusas kitoje valstybėje narėje būtų įgytas (patvirtintas) dalyvaujant valstybės institucijai, taikymo situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, nepagrįstumą. Kitaip sakant, pripažinimo metodo taikymą šiuo atveju lemia ES pirminės teisės tikslai, todėl akivaizdu, kad jį reikia taikyti kiekvieną kartą, kai asmens teisinio statuso teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje nepripažinimas, neatsižvelgiant į tai, ar jis įgytas dalyvaujant (ar nedalyvaujant) valstybės narės institucijai, ribotų šio asmens laisvo judėjimo teises[770]. Priešingu atveju, jei pripažinimo metodas būtų taikomas tik teisinėms situacijoms, sukurtoms dalyvaujant valstybės narės

---

[769] PAMBOUKIS, C. *supra*, note 562, *passim*.; MUIR WATT, H. BUREAU, D. *supra*, note 67, p. 623 *et seq*., BARATTA, R. *supra*, note 249, p. 9; BUCHER, A. *supra*, note 593, p. 3 et *seq.*

[770] L. d'Avout (*supra*, note 508, p. 211) teisingai pastebi, jog situacijų pripažinimo metodo, taikomo situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, originalumas pasireiškia tuo, kad situacijų sukonkretinimas nėra pripažinimo metodo *conditio sine qua non*, maža to, pasak autoriaus, suinteresuotų asmenų teisėtų lūkesčių apsauga, kaip tai yra teismų sprendimų pripažinimo metodo taikymo atveju, nėra vienintelis šio metodo taikymo tikslas. Anot autoriaus, remiantis ESTT praktika, pripažinimo metodo taikymą ES kontekste lemia ES pirminė teisė, pagal kurią skirtingi teisiniai statusai *ipso facto* yra netoleruotini.

institucijoms, pripažinti, nebūtų užtikrintas ES piliečių teisės laisvai judėti efektyvumas, kadangi būtų pripažįstami tik tam tikri asmens teisinio statuso elementai, o skirtingas esminių asmens teisinio statuso elementų vertinimas galėtų lemti nepagrįstą šio asmens laisvo judėjimo ribojimą[771].

Vadinasi, galima teigti, jog iš ES pirminės teisės kylantys nauji situacijų pripažinimo metodo pagrindai suponuoja vienodą teisinių situacijų, patenkančių į ES pirminės teisės taikymo sritį ir sukurtų vienoje iš valstybių narių, vertinimą[772] ir atitinkamai pripažinimo metodo taikymo srities išplėtimą visų valstybėje narėje sukurtų teisinių situacijų atžvilgiu, neatsižvelgiant į tai, ar jas sukuriant dalyvavo (ar nedalyvavo) kompetentinga institucija.

Taigi, apibendrinant tai, kas išdėstyta, būtų galima sutikti su teisiniu požiūriu pagrįsta daugumos tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovų nuomone ir pripažinti, jog ES pirminės teisės įtaka valstybių narių tarptautinės privatinės teisės metodui pasireiškia kaip reikalavimas tam tikrais atvejais netaikyti kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo ir jį pakeisti pripažinimo metodu. Maža to, pastebėtina, jog pripažinimo metodo taikymas ES kontekste yra ne tik pagrįstas, bet ir turi privalumų, palyginus su kolizinio metodo taikymu, kas dar labiau sustiprina jo taikymo situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, šalininkų poziciją.

Pirmiausia subsidiarus pripažinimo metodo taikymas situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, pripažinti leidžia užtikrinti fizinių asmenų ir įmonių, besinaudojančių laisvo judėjimo teisėmis, teisinio statuso tęstinumą bei teisėtų lūkesčių apsaugą ir kartu išsaugoti valstybių narių

---

[771] Šiuo aspektu A. Bucher (*supra*, note 593, p. 11) nurodo, jog ESTT praktikoje įtvirtinti principai turėtų būti aiškinami kaip įpareigojantys valstybes nares užtikrinti asmens pavardės pastovumą asmeniui judant ES viduje, tokiu būdu užtikrinant ir ES piliečių teisės laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje *effet utile*. Maža to, pasak jo, asmens šeimos pavardė yra tik vienas iš esminių asmens teisinio statuso elementų, tačiau jis nėra vienintelis, todėl ES pirminė teisė turėtų būtų aiškinama kaip lemianti visų asmens teisinio statuso (suvokiamo plačiąja prasme) elementų pripažinimą. Taip pat apie tai žr. ir BARATTA, R. *supra*, note 249, p. 4–11.

[772] A. Bucher (*ibid.*) teigimu, ES pirminė teisė įpareigoja ne tik pripažinti asmens teisinį statusą (teisinę situaciją) tokį, koks jis teisėtai įgytas kitoje valstybėje narėje, bet ir visas iš jo išplaukiančias teisines pasekmes.

tarptautinės privatinės teisės skirtumus[773]. Pavyzdžiui, skirtingai nei kolizinių taisyklių vienodinimas (ir kartu – kolizinio metodo išsaugojimas) ES lygiu, pripažinimo metodo taikymas neįpareigoja valstybių narių (nei ES įstatymų leidėjo) rinktis vieno ar kito sąsajos kriterijaus ir taip užtikrina vienodą valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijų, taikomų asmens teisinio statuso srityje, vertinimą, kas geriau atitinka ESTT praktikoje išdėstytus principus, ir, be abejo, leidžia geriau suderinti du antagonistinius ES pirminės teisės tikslus – sukurti vidaus rinką (arba Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę) ir gerbti valstybių narių nacionalinį savitumą[774], teisines sistemas[775] ir tradicijas[776].

Be to, kitaip nei tradicinio kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo, pripažinimo metodo taikymas ES kontekste yra tinkamesnis ir tarptautinei sprendimų harmonijai užtikrinti. Panašiai kaip ir taikant P. Picone metodą, taikant pripažinimo metodą, *for* daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos yra netaikomos valstybės narės, kurioje teisinė situacija yra teisėtai sukurta, požiūrio naudai[777]. Tokiu būdu užtikrinama kilmės valstybės ir priimančiosios valstybės teisės sistemų koordinacija, tarptautinė sprendimų harmonija ir išvengiama nestabilių tarptautinių teisinių santykių ar situacijų.

Panašiai kaip jo pirmtakės – įgytų teisių teorijos – pripažinimo metodas, taikomas situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, leistų pripažinti teisinę situaciją, sukurtą kitoje valstybėje narėje, šiuo tikslu netikrinant taikytos teisės. Tiesa, skirtingai nei įgytų teisių teorijų, pripažinimo metodo, kurio pagrindas – ES pirminė teisė (ypač joje įtvirtintas

---

[773] LAGARDE, P. *supra*, note 476, p. 231; PAMBOUKIS, C. *supra*, note 562, p. 516–518; MUIR WATT, H., BUREAU, D. *supra*, note 67, p. 626; ROMANO, G. P. *supra*, note 720, p. 33–48.

[774] ES sutarties 4 ir 5 straipsniai.

[775] SESV 67 straipsnio 1 dalis.

[776] LAGARDE, P. (*supra*, note 476, p. 231) pastebi, jog pripažinimo metodo taikymas yra geresnė alternatyva, palyginus su daugiašalių kolizinių taisyklių vienodinimu, kadangi, kitaip nei „iš viršaus nuleistos“ kolizinės taisyklės, jis leidžia geriau atsižvelgti į nacionalinių teisinių sistemų savitumus ir išsaugoti teisinį pliuralizmą, ypač tose srityse, kuriose ryškūs teisinio reguliavimo skirtumai (pvz., partnerystės reguliavimas).

[777] BOLLÉE, S. *supra*, note 49, p. 354.

abipusio pasitikėjimo principas) – taikymas leistų išvengti įgytų teisių teorijų autoriams adresuotos kritikos dėl šių teorijų taikymo nenaudingumo[778]. Kaip jau minėta, jei pripažinimo metodo taikymo pagrindas – ES pirminėje teisėje įtvirtinta abipusio pasitikėjimo pareiga, vadinasi, siekiant pripažinti vienoje iš valstybių narių teisėtai įgytą teisinį statusą, nereikia gilintis į tai, kokios valstybės teisė (remiantis *for* kolizinėmis normomis) turėjo būti taikoma jam įgyti[779], ir reikia tik patikrinti, ar šis teisinis statusas yra laikomas įgytų (teisėtu) kilmės valstybėje narėje ir jo pripažinimas yra būtinas tam, kad suinteresuoti asmenys galėtų naudotis laisvo judėjimo teisėmis.

Galiausiai pastebėtina, jog pripažinimo metodo taikymas situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį, neabejotinai turi ir praktinių privalumų, palyginus su tradicinio taikytinos teisės nustatymo metodo taikymu. Pirmiausia pripažinimo metodo taikymas nereikalauja spręsti taikytinos teisės nustatymo klausimo, todėl palengvina ginčo su užsienio elementu sprendimą[780]. Maža to, pripažinimo metodas gali būti taikomas ir institutams (pvz., partnerystės), kuriems tradicinė daugiašalė kolizinė taisyklė yra „alergiška“ (kadangi šie institutai nėra visuotinai pripažįstami arba jų reguliavimas labai skiriasi), pripažinti[781], kas taip pat palengvina ginčo su užsienio elementu sprendimą (teismui nereikia spręsti sudėtingo šių institutų kvalifikavimo klausimo) ir kartu užtikrina jiems pripažinti taikomo metodo vienovę.

---

[778] Šiuo aspektu pastebėtina, jog įgytų teisių teorijos paprastai kritikuotos kaip neturinčios pridėtinės vertės: įgytos teisės pripažinimas suponuoja jos įgijimo teisėtumo tikrinimą, kuris neišvengiamai lemia taikytos teisės tikrinimą *for* kolizinių taisyklių požiūriu. Kitaip sakant, siekiant nustatyti, ar teisė teisėtai įgyta, pirmiausia reikia žinoti, pagal kurios valstybės teisę turėtų būti vertinamas jos įgijimo teisėtumas, t. y. kolizinės taisyklės taikymas yra neišvengiamas, kas paneigia įgytų teisių teorijos pridėtinę vertę kolizinio metodo taikymo kontekste (SAVIGNY (von), F. C. *supra*, note 359, p. 147; ARMINJON, P. *La notion des droits acquis en droit international privé*. RCADI, vol. 44, 1933–II, *passim*.).

[779] Vadinasi, pripažinimo metodo taikymas leistų pripažinti ir asmens teisinį statusą, kuris buvo įgytas ne vienoje iš valstybių narių, bet trečiojoje valstybėje, o valstybėje narėje buvo tik pripažintas teisėtu ir kurio nepripažinimas reikštų suinteresuoto asmens laisvo judėjimo ribojimą (plačiau apie tai žr. BARATTA, R. *supra*, note 249, p. 9).

[780] LAGARDE, P. *supra*, note 594, p. 492.

[781] BOLLÉE, S. *supra*, note 49, *loc. cit.*

4.3.3.4. Pripažinimo metodo taikymo kritika ES pirminės teisės požiūriu

Siūlymas taikyti situacijų pripažinimo metodą vietoj kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo tais atvejais, kai, taikant pastarąjį, būtų pažeista ES pirminė teisė, bendrame ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme tyrimo kontekste vertintinas kaip labiausiai pagrįstas.

Šiuo požiūriu pirmiausia pastebėtina, jog, kitaip nei autorių, suformulavusių paslėptų kolizinių taisyklių teoriją ar ES pirminės teisės įtaką aiškinančių kaip reikalaujančią pakeisti kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą referencinės teisės sistemos metodu, teiginiai, pripažinimo metodo taikymo situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, šalininkų teorija puikiai atitinka ESTT praktiką. Ir atvirkščiai – tik vertinant ES pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme per pripažinimo metodo prizmę, galima pilnai suvokti ESTT praktikos skirtumus.

Maža to, kol kas nėra nė vieno ESTT Sprendimo, kuris paneigtų pripažinimo metodo taikymo pagrįstumą ir naudą tais atvejais, kai priimančioji valstybė narė sprendžia klausimą dėl asmens teisinio statuso, įgyto vienoje iš valstybių narių, pripažinimo, lygiai kaip nėra ir nė vieno ESTT Sprendimo, kuris negalėtų būti aiškinamas per pripažinimo metodo prizmę.

Galiausiai, atsižvelgiant į tai, jog nė vienas tarptautinės privatinės teisės specialistas neskelbia absoliučios pripažinimo metodo pergalės ES kontekste, bet – priešingai – pabrėžia šio metodo subsidiarų pobūdį, šių autorių siūlomas ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme aiškinimas gali būti laikomas išbaigtu: atsižvelgiama ne tik į pripažinimo metodo, bet ir į ES pirminės teisės specifiką ir svarbiausia – ribotą pastarosios įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei siaurąja ir plačiąja prasme.

Šiuo aspektu pastebėtina, jog, skelbdami pripažinimo metodo renesansą ar metamorfozę dėl ES pirminės teisės įtakos, tarptautinės privatinės teisės specialistai aptaria praktiškai visus šio metodo taikymo situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, privalumus ir trūkumus, atkreipia dėmesį į šio metodo sąsają su kitais tarptautinės privatinės teisės metodais ir technikomis, tokiu būdu iš anksto užkirsdami kelią potencialiai kritikai. Vis dėlto atidus tarptautinės privatinės teisės specialistas negali nepastebėti, jog pripažinimo metodo taikymo ES kontekste šalininkų teorijos, nors iš principo ir yra išbaigtos, turi vieną (tarptautinės privatinės teisės metodologijos požiūriu esminį!) trūkumą: nė vienas autorius (išskyrus pavienes išimtis[782]) nepripažįsta (arba, kitaip sakant, nors ir pastebi, tačiau nesiekia įrodyti[783]), jog pripažinimo metodas, kai jo taikymą situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, lemia ES pirminė teisė, šiuo tikslu aiškinama kaip pašalinanti situacijos sukonkretinimo reikalavimą, yra kito tarptautinės privatinės teisės

---

[782] S. Bollé (*supra*, note 49, p. 331) teigia, jog *lois de police* ir vienašalis pripažinimas yra skirtingos to paties reiškinio – dalinio, selektyvinio unilateralizmo – išraiškos. S. Billarant (*supra*, note 30, p. 327) šiuo požiūriu žengia dar toliau, nurodydamas, jog pripažinimo metodas, taikomas situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, yra tikrojo (o ne dalinio) unilateralizmo išraiška. Analogiškai ir D. Boden laikosi nuomonės, jog dėl ES pirminės teisės įtakos valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės palaipsniui ima veikti pagal unilateralizmo principus. Kiek tai susiję su S. Bollé teiginiais, pastebėtina, jog vienas iš unilateralizmo pradininkų – R. Quadri (*supra*, note 368, p. 111–114) – kategoriškai neigė dalinio unilateralizmo (ypač tokio, kaip jį formulavo P. Francescakis) teorijas, šiuo tikslu nurodydamas, jog šios teorijos dirbtinai laipsniuoja ginčo santykio „užsienio elementą" ir neatsako į klausimą, kodėl „reliatyvių" užsienio situacijų atveju tarptautinė privatinė teisė turėtų būti aiškinama, kaip neturinti tikslo užtikrinti privačių asmenų teisinio statuso vientisumą ir pastovumą.

[783] Dauguma autorių, įskaitant P. Lagarde (*supra*, note 476, p. 233), pastebi pripažinimo metodo (kai jo taikymą lemia ES pirminė teisė) metodologinį panašumą su unilateralizmu. Pavyzdžiui, P. Mayer (*supra*, note 368, p. 561) teigia, jog situacijų pripažinimo metodo, kitaip nei unilateralizmo metodo, taikymui keliama viena papildoma sąlyga – reikalavimas, jog pripažintina situacija būtų sukonkretinta kilmės valstybėje. Tiesa, šis reikalavimas, kaip teisingai pastebi L. d'Avout (*supra*, note 508, p. 211), neturėtų būti taikomas tais atvejais, kai ginčo santykis su užsienio elementu patenka ir į ES pirminės teisės taikymo sritį. Šiuo požiūriu pastebėtina, jog jei iš principo būtų galima paaiškinti, kodėl P. Mayer netiria situacijų pripažinimo metodo (taikomo dėl ES pirminės teisės įtakos) sąsajos su unilateralizmu, šiuo tikslu nurodant, jog autorius apskritai nenagrinėja situacijų pripažinimo metodo taikymo ES kontekste galimybės, tai būtų sunku rasti argumentų, siekiant paaiškinti, kodėl šios sąsajos netiria, pavyzdžiui, H. Muir Watt ir D. Bureau (*supra*, note 9, *passim*. ir note 67, *passim*.), kurie, nagrinėdami pripažinimo metodo taikymą ES kontekste, vartoja „vienašalio pripažinimo" (pranc. *reconnaisance unilatérale*) terminą, o patį metodą vadina naujuoju unilateralizmu. Galiausiai reikia atkreipti dėmesį į tai, jog kai kurie autoriai pabrėžia ir įgytų teisių teorijų, kurios laikytinos pripažinimo metodo pirmtakėmis, sąsają su unilateralizmu (pvz., P. Gothot (GOTHOT, P. Le renouveau de la tendance unilatéraliste en droit international privé (Suite et fin). *RCDIP*, vol. 60, 1971, p. 418–425) ir L. d'Avout (*ibid*., p. 212).

metodo – vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo (unilateralizmo) – išraiška.

4.3.3.5. Poskyrio apibendrinimas

Sunku būtų paneigti, jog tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovų, skelbiančių ES pirminės teisės nulemtą pripažinimo metodo renesansą ar metamorfozę, teorijos, yra geriausiai pagrįstos ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės požiūriu, maža to, jos ne tik puikiai atitinka ESTT praktiką, bet ir leidžia suvokti ES pirminės teisės ir valstybių narių tarptautinės privatinės teisės sąveikos specifiką.

Vis dėlto pastebėtina, jog, pripažinus, kad ES pirminė teisė lemia subsidiarų (palyginus su koliziniu taikytinos teisės nustatymo metodu) situacijų pripažinimo metodo taikymą, valstybių narių tarptautinės privatinės teisės metodologija tose srityse, kuriose valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos nėra suvienodintos ES lygiu, būtų suskaldyta, kas neišvengiamai apsunkintų šių normų taikymą. Tai lemia poreikį papildomai patikrinti, ar nėra kito tarptautinės privatinės teisės metodo, kuris dar geriau paaiškintų, kodėl dėl ES pirminės teisės įtakos tam tikrais atvejais valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės ir toliau gali būti taikomos, o kitais atvejais – ne.

Taigi, atsižvelgiant į poreikį užtikrinti valstybių narių tarptautinės privatinės teisės metodologinį vientisumą ir į tai, jog ES pirminė teisė turėtų būti aiškinama kaip reikalaujanti pripažinti ir valstybių narių institucijų dalyvavimu nesukonkretintas situacijas (pvz., teisinį statusą įgytą *ex lege*), todėl situacijų pripažinimo metodo taikymui situacijoms su užsienio elementu, kurios patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, neturėtų būti keliamas situacijos sukonkretinimo reikalavimas, ir galiausiai į tai, jog, pašalinus šį reikalavimą, situacijų pripažinimo metodas pilnai sutaptų su kitu tarptautinės privatinės teisės metodu, kuris, šios disertacijos autorės nuomone, yra tinkamesnis ES kontekstui ir dar geriau atitinka ne tik ESTT praktiką, bet ir

šiuolaikinės valstybių narių tarptautinės privatinės teisės tendencijas, reikia konstatuoti, jog tarptautinės privatinės teisės specialistų teiginiai dėl ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme, kaip pasireiškiančios reikalavimu pakeisti kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą situacijų pripažinimo metodu, galėtų būti laikomi teisingais, tik jei situacijų pripažinimo metodo metodo taikymo sąlygos atitiktų kito metodo – vienašalio (unilateralizmo) – taikymo principus.

4.4. Rubikonas peržengtas: ES pirminė teisė lemia unilateralizmo „sugrįžimą“?

Tiriant ES pirminės teisės įtaką valstybių narių daugiašalėms kolizinėms taisyklėms, kurios tradiciškai laikomos kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodo išraiška, ir kartu pačiam koliziniam metodui, siekti įrodyti, jog dėl ES pirminės teisės įtakos daugiašalės kolizinės taisyklės ima veikti vienašališkai, o metodas laipsniškai keičia kryptį ir pamažu priartėja prie unilateralizmo, yra rizikinga dėl kelių priežasčių.

Pirma, kaip žinia, bilateralizmas ir unilateralizmas doktrinoje įprastai supriešinami[784] – tik pavieniai tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovai pripažįsta, jog šie taikytinos teisės nustatymo metodai yra ne kas kita kaip dvi to paties metodo pusės[785]. Maža to, dar mažiau tarptautinės privatinės teisės specialistų laikosi nuomonės, jog tam tikros valstybių narių pozityviojoje teisėje įtvirtintos daugiašalės kolizinės taisyklės jų taikymo rezultatų požiūriu yra vienašalės[786].

Taigi, atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau ne kartą pabrėžta šioje disertacijoje, tarptautinės privatinės teisės specialistai vienbalsiai sutaria, jog

---

[784] Plačiau apie tai žr. *supra*, 4.1. Poskyryje „Tarptautinės privatinės teisės metodai: *status quaestionis*“.
[785] Plačiau apie tai žr. *supra*, note 639.
[786] ROMANO, G. P. (*supra*, note 720) įrodo, jog valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos, taikomos registruotų partneryščių, tarptautinio įvaikinimo teisinių santykių ir santuokos nutraukimo srityje, nors formaliu požiūriu ir gali būti laikomos daugiašalėmis, jų taikymo rezultatų požiūriu yra vienašalės.

ES valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje dominuoja kolizinis taikytinos teisės nustatymo metodas, maža to, daugiašalių kolizinių taisyklių įtvirtinimas ES antrinės teisės aktuose taipogi leidžia manyti, jog pirmenybę šiam metodui teikia ir ES teisės aktų leidėjas[787], bet koks siekis aiškinti daugiašales kolizines taisykles ar kitus tarptautinės privatinės teisės mechanizmus per unilateralizmo prizmę, nors ir nenustebintų[788], savaime suprantama, būtų priskirtas mažumos nuomonei ir, manytina, nesulauktų klasikinės tarptautinės privatinės teisės doktrinos atstovų palaikymo.

Antra, kitaip nei pripažinimo metodas, kurio taikymas grindžiamas tarptautinėmis sutartimis[789], unilateralizmo metodas, kaip sistema, nėra įtvirtintas nei valstybių narių pozityviojoje teisėje, nei tarptautinėse sutartyse[790], todėl ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei aiškinimas per unilateralizmo prizmę galėtų būti kritikuojamas kaip pernelyg teorinis[791].

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, jog bilateralizmo atstovai, siekdami įrodyti kolizinio metodo nepalaužiamumą ES kontekste, ryžosi dar didesnėms avantiūroms (formulavo paslėptų kolizinių taisyklių teoriją arba apskritai neigė ES pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei), šiuo

---

787 *Contra* S. Francq (*supra*, note 645, *passim*.), kuri, atidžiai išanagrinėjusi praktiškai visus ES antrinės teisės aktus, įrodo, jog, viena vertus, kitaip nei leidžia manyti ES antrinės teisės aktuose įtvirtintų tarptautinės privatinės teisės normų forma (daugiašalės), ES antrinėje teisėje dominuoja unilateralizmas (*ibid.*, p. 646). Be to, pasak autorės, ESTT praktika yra puikus unilateralistinio mąstymo pavyzdys (*ibid.*, p. 591). Tiesa, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad, kaip teisingai pastebi S. Francq, šis metodo „pasirinkimas" yra spontaniškas ir neturi jokio teorinio pagrindo (*ibid*., p. 48 et seq.).

788 Pastebėtina, jog šių taikytinos teisės nustatymo metodų sąsaja doktrinoje nagrinėjama nuo XIX a. pabaigos. Pvz., P. Francescakis (FRANCESCAKIS, P. Quelques précisions sur les „lois d'application immédiate" et leurs rapports avec les règles de conflit de lois. *RCDIP*, vol. 55, 1966, p. 16), tirdamas *lois de police*, pripažino, jog jie yra dalinio unilateralizmo (vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas taikomas kaip subsidiarus daugiašalio (kolizinio) taikytinos teisės nustatymo metodo atžvilgiu) išraiška. Panašiai ir P. Gothot nurodo, jog *lois de police* veikimas gali būti paaiškintas tik per unilateralizmo prizmę (GOTHOT, P. *supra*, note 783, p. 212 *et seq*.). Maža to, apie šių metodų persipynimą kalbama ir *renvoi* (GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 27), kvalifikavimo *lege causae* kontekste (GOTHOT, P. *supra*, note 783, p. 423).

789 Plačiau apie tai žr., pvz., LAGARDE, P. *supra*, note 594, *passim*.

790 GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 4.

791 Pasak G. Vivier (VIVIER, G. Le caractère bilatéral de la règle de conflit. *RCDIP*, vol. 43, 1953, p. 655 *et seq.*), unilateralizmas pirmiausia yra teorija – rinkinys principų, kurie „leidžia suvokti Prancūzijos pozityviąją teisę".

tikslu nukrypdami ne tik nuo valstybių narių pozityviosios teisės, bet ir ESTT praktikos, potenciali kritika dėl pernelyg teorinio tolesnės analizės pobūdžio neturėtų išgąsdinti ir negalėtų paneigti tolesnio ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei tyrimo per unilateralizmo prizmę galimybės.

Maža to, pastebėtina, jog šioje disertacijoje jau buvo įrodyta, kad dėl ES pirminės teisės įtakos tam tikrais atvejais teisės, taikytinos santykiui su užsienio elementu, patenkančiam į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatymas pagal kolizinį metodą neleidžia pasiekti ne tik ES pirminės teisės, bet ir tarptautinės privatinės teisės tikslų[792], todėl šis metodas turėtų būti pakeistas ar bent jau papildytas kitu metodu. Taigi, norint atremti potencialią kritiką ir įrodyti, jog dėl ES pirminės teisės įtakos daugiašalės kolizinės taisyklės ima veikti vienašališkai, toliau šioje disertacijoje pakanka pateikti argumentus, kurie pagrįstų trijų teiginių – daugiašalės kolizinės taisyklės gali veikti ne tik bilateralizmo, bet ir unilateralizmo kontekste; ESTT praktika atitinka unilateralizmo logiką; unilateralizmo metodas yra tinkamiausias ES kontekste – teisingumą.

4.4.1. Vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo (unilateralizmo) esmė

Siekiant detaliai pristatyti visas teorijas, kurių autoriai teisės normų kolizijų sprendimą grindžia materialinės teisės normos taikymo srities nustatymu, o ne teisinių santykių lokalizavimu ir dėl šios priežasties galėtų būti priskirti unilateralizmo atstovams, matyt, nepakaktų vienos disertacijos, nekalbant jau apie vienos disertacijos poskyrį[793]. Todėl, atsižvelgiant į tai, jog,

---

[792] Plačiau apie tai žr. *supra*, 4.2.2. ir 4.3.1. Poskyriuose.

[793] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog, net ir atsiribojant nuo statutinės teisės mokyklos, su kuria siejamos unilateralizmo ištakos, atstovų idėjų tyrimo, vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo analizė turėtų būti suskirstyta bent į du skirtingus laikotarpius: ankstyvąjį (primityvųjį) – „vokiškąjį“ (E. Schnell, J. Keidel, F. Niedner, H. Neumann, C. L. von Bar ir kt.) ir modernųjį – „prancūziškąjį“ (J. P. Niboyet, P. Lerebours–Pigeonnière, P. Francescakis) ir „itališkąjį“(R. Quadri)). Maža to, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, jog praktiškai neįmanoma apibendrintai pristatyti visų šiais skirtingais laikotarpiais suformuluotų

siekiant šio tyrimo tikslo, išsamiai išnagrinėti visas unilateralizmo teorijas nėra būtina, bet – priešingai – pakanka pristatyti esminius unilateralizmo bruožus, leidžiančius šį taikytinos teisės nustatymo metodą atskirti nuo kolizinio metodo, toliau šioje disertacijoje pagrindinis dėmesys bus skiriamas moderniajam unilateralizmui, kurį XIX a. pabaigoje susistemino R. Quadri[794] ir kurį taikant, kitaip nei ankstyvojo unilateralizmo atveju, teisės, taikytinos santykiui su užsienio elementu, parinkimą lemia ne pagarbos valstybių suverinetetui principas, o poreikis užtikrinti teisinio santykio su užsienio elementu (asmens, kertančio valstybės sieną, teisinio statuso) stabilumą[795].

Prieš aptariant vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo bruožus, pirmiausia pastebėtina, jog, lygiai kaip ir kolizinio metodo atveju, taikant vienašalį metodą, siekiama nustatyti teisę, taikytiną santykiams su užsienio elementu. Vis dėlto pastebėtina, jog, kitaip nei bilateralizmo, unilateralizmo atstovai siūlo šį klausimą spręsti pradedant ne nuo teisinio santykio, o nuo materialinės teisės normos taikymo srities[796] analizės, kas atitinkamai lemia ir

---

teorijų, kadangi jos plėtotos gan izoliuotai viena nuo kitos (pavyzdžiui, tuo metu, kai Prancūzijoje J. P. Niboyet dar tik „klojo unilateralizmo pagrindus“, Vokietijoje jau stiprėjo unilateralizmo kritikų gretos), todėl gan radikaliai skiriasi ne tik šių teorijų teorinis, bet ir praktini pagrindimas (pavyzdžiui, ankstyvojo unilateralizmo atstovai savo idėjas grindžia pagarbos valstybių suverenitetui principu, o teisės normų koliziją aiškina kaip suverenitetų koliziją; vėlesnės unilateralistų idėjos grindžiamos tarptautinės privatinės teisės partikuliarizmu ir poreikiu užtikrinti suinteresuotų privačių asmenų teisių, įgytų vienoje valstybėje, apsaugą kitose; moderniojo – žmogaus teisių apsaugos reikalavimais). Galiausiai, siekiant apžvelgti visas unilateralizmo teorijas, reikėtų tirti ne tik kontinentinės Europos tarptautinės privatinės teisės doktrinos, bet ir „amerikietiškojo“ unilateralizmo atstovų (B. Currie, L. Kramer ir kt.) teorijas.

794 QUADRI, R. *supra*, note 368, GOTHOT, P. *supra*, notes 375 ir 783.

795 Šiuo požiūriu pastebėtina, jog ankstyvojo (primityviojo) unilateralizmo atstovai tarptautinę privatinę teisę laikė subordinuota tarptautinei viešajai teisei ir todėl jai priskyrė distribucinę – valstybių suverenių galių (ypač legislatyvinės) įgyvendinimo sferų atribojimo – funkciją, maža to, teisės koliziją jie aiškino kaip valstybių suverenitetų koliziją, todėl užsienio teisės taikymą grindė pagarbos užsienio valstybių suverenitetui principu (GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 15). *Contra* R. Quadri (*supra*, note 368, p. 195), kuris *expressi verbis* nurodo, jog valstybės suvereniteto koncepcija nėra svarbi tarptautinėje privatinėje teisėje, kurios pagrindinis tikslas – užtikrinti privačių asmenų teisinio statuso stabilumą jiems kertant valstybės sieną.

796 Šiame poskyryje ir toliau šioje disertacijoje vartojama sąvoka *taikymo sritis* turi būti suprantama kaip materialinės teisės normos *tarptautinio taikymo sritis (taikymo tarptautinėje erdvėje sritis)*, kuri gali būti nustatyta pagal įvairius kriterijus, pvz., personalinį (pilietybė). Šis atskyrimas panašus į tą, kuris taikomas ir jurisdikcijų kolizijų srityje (tarptautinė teismo kompetencija ir teritorinė teismo jurisdikcija).

kitokį vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo teorinį pagrindimą ir praktinį taikymą[797].

4.4.1.1. Teorinis pagrindimas

Skirtingą bilateralizmo ir unilateralizmo atstovų požiūrį į taikytinos teisės nustatymo problematiką pirmiausia lemia skirtingas privatinės teisės suvokimas.

Kaip jau minėta, kolizinio metodo atstovų (pradedant nuo F. C. von Savigny[798]) nuomone, kitaip nei viešoji teisė (*jus singulare*), kurią kuria įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į valstybės interesus, ir kuri dėl to yra skirtinga visose valstybėse, privatinė teisė (*jus comune*) kyla iš tautos dvasios ir yra grindžiama protingumo principu, kuris yra bendras visų valstybių teisės sistemoms. Privatinės teisės neutralumas, apolitiškumas lemia jos objektyvumą, kas, kolizinio metodo atstovų nuomone, leidžia teigti, jog:

a) kitaip nei kitų teisės šakų, kurioms būdingas teritorinis taikymas, privatinės teisės normų taikymo sritis yra universali – kiekvienos valstybės privatinės teisės normos gali sureguliuoti visus santykius su užsienio elementu[799];

---

[797] Šiuo požiūriu pastebėtina, jog F. C. von Savigny (*supra*, note 361, p. 5–7) laikėsi nuomonės, kad, neatsižvelgiant į tai, ar teismas taikys vienašalį ar kolizinį metodą, taikytinos teisės nustatymo rezultatas rezultatas paprastai bus analogiškas (pranc. „*Ces deux manières d'envisager la question, ne diffèrent que par leur point de départ. La question à résoudre reste toujours la même, et sa solution ne peut varier d'un cas à l'autre*“). Kitaip sakant, skirtingai nei teigė jo teoriją toliau plėtoję autoriai, F. C. von Savigny abu metodus laikė lygiaverčiais ir tik jo požiūrio į privatinę teisę specifika lėmė šio autoriaus palankumą koliziniam metodui. Maža to, pastebėtina, jog F. C. von Savigny niekada neteigė, kad taikytinos teisės problematika yra absoliučiai nesusijusi su teisės taikymo srities problematika. Priešingai – jis pripažino šio klausimo svarbą, tačiau jo palankumas kolizinio metodo taikymui lėmė šio klausimo nustūmimą į antrą planą (pranc. „*La question rélative aux limites de l'empire des règles, et aux difficultés que peut soulever la démarcation de ces limites, ou les collisions, sont de leur nature des questions subordonnées et secondaires*“) [Pasvirasis šriftas – disertacijos autorės]. Kitaip sakant, F. C. von Savigny tiria užsienio teisės tarptautinio taikymo srities problematiką, tačiau, skirtingai nei unilateralizmo atstovų teorijose, jo teorijoje materialinės normos taikymo sritis laikoma ne taikytinos teisės parinkimo kriterijumi, bet pagrindu kvestionuoti teisės normos, kurios taikymą nurodo daugiašalė kolizinė taisyklė, taikymo pagrįstumą (GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 27).

[798] *Supra*, note 361, p. 37–38 ir notes 362, 363).

[799] Plačiau apie universalų privatinės teisės pobūdį šiuolaikinėje tarptautinės privatinės teisės doktrinoje žr., pvz., MAYER, P. *supra*, note 190, p. 28–284. Pastebėtina, jog šis autorius aiškiai atskiria teisės normą ir teisės sistemą. Jo teigimu, kiekvienos valstybės teisės sistema yra išbaigta, t. y. joje įtvirtintos

b) visų valstybių privatinės teisės normos gali būti laikomos lygiavertėmis, todėl šių valstybių teismai gali taikyti užsienio valstybės privatinę teisę;

c) spręsdamas ginčą, kuris susijęs su keliomis valstybėmis, teismas kiekvieną kartą privalo nustatyti taikytiną teisę, t. y. spręsti teisės koliziją;

d) dėl minėtų privatinės teisės požymių galima apibrėžti jos tarptautinio taikymo sritį „iš išorės“ – universaliai taikomomis tarptautinės privatinės teisės normomis[800].

Kitokios nuomonės šiuo klausimu laikosi unilateralizmo atstovai pripažįstantys, jog privatinė teisė, kaip ir viešoji, yra susijusi su valstybės interesais ir turi socialinę funkciją[801]. Kitaip sakant, privatinės teisės, kaip ir visų kitų teisės šakų, normų, kurias priimdamas įstatymų leidėjas siekia tam tikro konkretaus tikslo, taikymo sritis bent jau implicitiškai yra apibrėžta, t. y. yra ribota[802]. Tai lemia, jog tais atvejais, kai ginčo santykis ar situacija yra

---

normos gali sureguliuoti bet kokį ginčo santykį, įskaitant ginčo santykius su užsienio elementu, todėl, pasak P. Mayer visų valstybių teisės sistemų kompetenciją galima atriboti pagal universaliai taikomas daugiašales kolizines taisykles. Šis teiginys yra logiškas, tačiau jis galėtų būti laikomas teisingu, tik jei tarptautinės privatinės teisės normos būtų vienodos visose valstybėse.

800 Plačiau apie tai KINSCH, P. L'autolimitation implicite des normes de droit privé matériel. *RCDIP*, vol. 92, 2003, p. 409–410.

801 Pastebėtina, jog privatinės teisės normų socialinę funkciją (tikslą) ypač pabrėžė J.–P. Niboyet. Pasak jo, kiekvienos valstybės, nepriklausomos ir suverenios, įstatymų leidėjas, įtvirtindamas privatinės teisės normas, siekia tam tikro socialinio tikslo, tačiau nė vienos valstybės teismas neturi nei pareigos aiškinti kitos valstybės privatinės teisės normas, nei užtikrinti, kad, jas taikant, būtų pasiekti socialiniai tikslai, kuriuos užsienio valstybės įstatymų leidėjas kelia šioms normoms. Kitaip sakant, privatinės teisės socialinė funkcija (ir kartu tikslas), anot J.– P. Niboyet, kiekvienoje valstybėje yra unikali, todėl apibrėžti jos turinį gali tik tos konkrečios valstybės įstatymų leidėjas ar teismai. Plačiau apie tai žr. NIBOYET, J.–P. *Traité de droit international privé français*, *tome III* (*Conflits de lois, d'autorités et de juridictions (Théorie générale))*. Paris: Sirey, 1944, p. 166–167.

802 Šiuo aspektu pastebėtina, jog privatinės teisės normų tarptautinio taikymo srities ribotą pobūdį unilateralizmo atstovai grindžia skirtingais argumentais. Ankstyvojo unilateralizmo atstovai ir kai kurie moderniojo – „prancūziškojo“ unilateralizmo atstovai, pvz., J.–P. Niboyet, jį sieja su valstybės suverenių galių įgyvendinimo ribomis. Būtent ši privatinės teisės normų taikymo srities sąsaja su valstybės suverenitetu lemia ir atitinkamą bilateralizmo atstovų teorijų kritiką. Pavyzdžiui, pasak J. P. Niboyet (NIBOYET, J.–P. *ibid.*, p. 246 *et seq.*), jei Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės normos galėtų būti aiškinamos kaip nurodančios užsienio valstybės privatinės teisės normų taikymą net ir tais atvejais, kai pastarosios „nenori būti taikomos“ (t. y. ginčo santykis su užsienio elementu nepatenka į jų tarptautinio taikymo sritį), šis aiškinimas pažeistų pagarbos valstybių suverenitetui principą. Maža to, pasak autoriaus, šis aiškinimas kartu leistų teigti, jog Prancūzijos įstatymų leidėjas užsienio valstybių įstatymų leidėjų atžvilgiu veikia tarsi viršnacionalinis įstatymų leidėjas. Savo ruožtu R. Quadri ir kiti moderniojo universalizmo atstovai (A. Pilenko, G. Vivier) ribotą privatinės teisės

susijusi su kelių valstybių teisės sistemomis, taikytina teisė turi būti nustatoma ne taikant *for* teisės sistemoje įtvirtintus sąsajos kriterijus, o šiuo tikslu nagrinėjant susijusių valstybių privatinės teisės (materialinių) normų taikymo sritį[803].

Šis skirtingas požiūris į privatinės teisės taikymo sritį lemia ir atitinkamų taikytinos teisės parinkimo metodų skirtumus.

Kolizinio metodo pagrindas – daugiašalės kolizinės taisyklės, kuriose įtvirtintas racionalus (visose valstybėse vienodas, t. y. universalus) sąsajos kriterijus leidžia lokalizuoti tam tikrai teisinei kategorijai priskirtiną ginčo santykį su užsienio elementu valstybės, su kuria šis santykis glaudžiausiai susijęs, teisės sistemoje, išspręsti teisės koliziją ir nustatyti taikytiną teisę. Šios netiesioginės, neutralios kolizinės taisyklės, daugiašalio metodo atstovų nuomone, nereguliuoja ginčo santykio iš esmės, o tik nukreipia į taikytiną teisę, šiuo tikslu *a priori* nesigilindamos į jos turinį, todėl gali vienodai nurodyti *lex fori* arba užsienio valstybės materialinės teisės taikymą. Kitaip sakant, *ta pati kolizinė taisyklė* leidžia atriboti *lex fori* ir užsienio valstybės privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį.

Kitaip nei kolizinis metodas, kurio pagrindas – sudėtinga sąsajos kriterijų sistema, vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas yra gan primityvus[804]. Unilateralizmo atstovai laikosi nuomonės, jog kiekvienos valstybės privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritis yra apibrėžta (materialinės teisės normos hipotezėje, ar atskiromis – tarptautinės privatinės

---

normų taikymo srities pobūdį sieja ne su valstybių suverenių galių įgyvendinimo ribomis, bet su privatinės teisės normų struktūra ir pobūdžiu (GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 17). Pavyzdžiui, R. Quadri nurodo, jog kiekviena privatinės teisės norma yra elgesio taisyklė (nesvarbu, ar ji yra imperatyvi, ar dispozityvi), todėl ji privalo turėti adresatus. Kitaip sakant, pasak autoriaus, būtų klaidinga manyti, jog elgesio taisyklė, kurioje nenurodyti jos adresatai, yra skirta visai žmonijai (GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 20 ir QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 199).

803 Kaip nurodo B. Audit (*supra*, note 357, p. 231), modernus unilateralizmas remiasi privatinės teisės normų taikymo srities (pranc. *volonté d'application*) apibrėžtumo idėja.

804 RIGAUX, F. *Droit international privé, tome I. Théorie générale*. Bruxelles, Lacier, 1987, p. 204–205.

teisės – taisyklėmis[805]), todėl taikytina teisė turi būti nustatoma analizuojant privatinės teisės normų turinį jų tarptautinio taikymo aspektu.

Vadinasi, jei privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritis apibrėžiama tarptautinės privatinės teisės normomis, pastarosios, unilateralizmo atstovų nuomone, gali būti tik vienašalės[806] – t. y. jos gali apibrėžti tik *lex fori*, bet ne užsienio teisės taikymo sritį ir todėl turėtų būti formuluojamos kitaip nei daugiašalės: Prancūzijos piliečių teisinį statusą *apibrėžia Prancūzijos teisė*. Kitaip sakant, skirtingai nei daugiašalės, vienašalės tarptautinės privatinės teisės normos, jei jų sąsajos kriterijus nebilateralizuojamas, negali nukreipti į užsienio valstybės teisę[807].

---

[805] Pavyzdžiui, pasak G. Sperduti (SPERDUTI, G. *Théorie générale du droit international privé*. RCADI, tome 122, 1967, p. 224–231), teisės normos adresatų apibrėžimas yra neatskiriama privatinės teisės normos dalis, todėl tarptautinės privatinės teisės taisyklės gali būti laikomos materialinių privatinės teisės normų „hipoteze“, t. y. taisyklėmis, apibrėžiančiomis *for* privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį. Analogiškos nuomonės laikosi ir P. Picone (*supra*, note 364, p. 246–247 *et seq*.), nurodantis, jog kolizinių taisyklių autonomija materialinių teisės normų atžvilgiu yra tariama. Kitaip sakant, nėra jokio skirtumo (išskyrus redakcinį) tarp taisyklių, kurios apibrėžia materialinių tesės normų tarptautinio taikymo sritį, įtvirtintų atskirai nuo materialinių teisės normų, ir į jas integruotų (t. y. nėra skirtumo tarp daugiašalių kolizinių taisyklių ir, pvz., *lois de police*). P. Picone nuomone, materialinės teisės tarptautinio taikymo sritis apibrėžiama ne kiekvienos materialinės teisės normos hipotezėje, bet atskiromis – kolizinėmis – normomis, dėl praktinių priežasčių, tačiau tai neturi jokios įtakos taikytinos teisės nustatymo metodui. Maža to, šiuo požiūriu reikia pastebėti, jog, kitaip nei siekė įrodyti unilateralizmą kritikavę autoriai (MAYER, P. *supra*, note 190, p. 282–283), unilateralizmo atstovai nepainioja teisės normos taikymo srities ir tam tikros valstybės teisės sistemos tarptautinės kompetencijos. Šiuo tikslu reikia priminti, pvz., unilateralizmo atstovo – A. Pilenko (PILENKO, A. Droit spatial et droit international privé. *Ius gentium*, vol. 5, no. 1–3, 1953, p. 34) – teiginius, pagal kuriuos vienintelis unilateralizmo ir bilateralizmo skirtumas yra tas, jog unilateralizmas pirmenybę teikia teisės normos tarptautinio taikymo sritį apibrėžiančioms, o ne kolizinėms taisyklėms, kurios neapibrėžia jokios valstybės privatinės teisės taikymo srities, o tik atriboja skirtingų valstybių teisės sistemų tarptautinę kompetenciją.

[806] Sąvoką *vienašalė kolizinė taisyklė* stipriai kritikuoja D. Boden (*supra*, note 360, p. 588), nurodantis, jog ši sąvoka yra grynai bilateralistinė. Vietoj jos, jis siūlo vartoti *nukreipiančiosios taisyklės* (pranc. *règle de désignation*) terminą, kurio vartojimas, pasak autoriaus, leistų aiškiai atskirti nukreipiančias taisykles (unilateralizmas) ir kolizines taisykles (bilateralizmas). Pastebėtina, jog šis autorius ypatingą dėmesį skiria terminologijai ir teisingai pastebi, kad kaip yra neteisinga kalbėti apie budizmą krikščionybei būdingais terminais, lygiai taip pat nereikėtų unilateralizmo instrumentų vadinti bilateralizmui būdingais terminais. Panašiai *kolizines taisykles* (kurios tik atriboja valstybių teisės sistemų tarptautinės kompetencijos sritis) ir *tarptautinio taikymo sritį apibrėžiančias taisykles* (pranc. *droit spacial*), kurios, kitaip nei pirmosios, apibrėžia *lex fori* arba užsienio valstybės (priklausomai nuo to, kurios valstybės teisėje jos yra įtvirtintos) teisės tarptautinę kompetenciją (tarptautinio taikymo sritį), atskiria ir A. Pilenko (PILENKO, A. *supra*, note 805, p. 34). Disertacijos autorė puikiai suvokia terminologijos skirtumus, tačiau, nors ir pripažįsta, jog nėra priežasčių nesutikti su D. Boden ir A. Pilenko nuomone, toliau disertacijoje vartoja *vienašalės tarptautinės privatinės teisės normos* terminą, kuris nėra toks „grynai bilateralistinis“ kaip terminas *vienašalė kolizinė taisyklė,* ir kuris, manytina, bus lengviau suvokiamas skaitytojui, palyginus, pvz., su terminu *nukreipianti taisyklė*.

[807] *Supra*, note 299.

Vis dėlto vienašalių tarptautinės privatinės teisės normų įtvirtinimas pozityviojoje teisėje nereiškia, jog teismui draudžiama taikyti užsienio teisę apskritai[808]. Priešingai – užsienio teisė turi būti taikoma kiekvieną kartą, kai santykis ar situacija su užsienio elementu patenka ne į *for*, bet į užsienio valstybės privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį, kurią apibrėžia tos užsienio valstybės vienašalės tarptautinės privatinės teisės (arba materialinės teisės) normos. Kitaip sakant, skirtingai nei taikant kolizinį metodą, šiuo atveju užsienio teisės taikymą lemia ne *for* vienašalės tarptautinės privatinės teisės normos sąsajos kriterijaus bilateralizavimas, o užsienio valstybės įstatymų leidėjo valia.

Tai lemia, jog, skirtingai nei daugiašalę (bilateralizmas), vienašalę (unilateralizmas) tarptautinės privatinės teisės sistemą sudaro visų susijusių valstybių tarptautinės privatinės teisės normos: viena vertus, ji apima tarptautinės privatinės teisės taisykles, kurios apibrėžia *for* privatinės teisės taikymo sritį, kita vertus, tais atvejais, kai situacija su užsienio elementu į jų taikymo sritį nepatenka, ji nukreipia į užsienio valstybės privatinę teisę, į kurios tarptautinio taikymo sritį šis santykis patenka. Maža to, tik taip suvokiama tarptautinės privatinės teisės sistema gali būti laikoma išbaigta[809].

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, reikia pastebėti, jog vienašalio metodo teorinio pagrindimo analizė išryškina esminius kolizinio ir vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodų skirtumus:

1. Taikant kolizinį metodą, taikytinos teisės klausimas sprendžiamas, šiuo tikslu tiriant teisinį santykį, taikant vienašalį metodą – privatinės teisės turinį. Todėl, palyginus su vienašaliu metodu, kurį taikant gilinamasi į materialinės teisės turinį, kolizinis metodas yra neutralus: jame vyrauja aiškus atskyrimas tarp tarptautinės privatinės teisės ir materialinės

[808] GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 2.
[809] *Ibid*., p. 4. P. Gothot teisingai pastebi, jog vien tik *for* vienašalės tarptautinės privatinės teisės normos negali sudaryti visos tarptautinės privatinės teisės sistemos.

teisės, kolizinio ir materialinio teisingumo, materialinės teisės ir tarptautinės privatinės teisės tikslų[810].

2. Kolizinis metodo pagrindas – teisės sistemos kompetencijos ir teisės normų taikymo srities atskyrimas. Todėl kolizinio metodo atveju taikytina teisė nustatoma, šiuo tikslu pirmiausia taikant kolizines taisykles, ir tik po to taikoma materialinės teisės norma. Kitaip sakant, kad tam tikrai situacijai su užsienio elementu sureguliuoti būtų taikoma konkreti materialinės teisės norma, reikia, kad a) valstybės teisės sistema, kurioje įtvirtintą normą ketinama taikyti, būtų kompetentinga (t. y. jos normų taikymą nurodytų *for* tarptautinės privatinės teisės taisyklės) ir b) situacija patektų į konkrečios materialinės teisės normos taikymo sritį[811]. Taikant vienašalį metodą, šis atskyrimas nebūtinas: materialinės teisės normos taikymo srities apibrėžimas (jos hipotezėje ar atskiroje normoje) lemia jos taikymą visoms situacijoms (vidaus ir tarpvalstybinėms), kurios patenka į jos taikymo sritį.

3. Skiriasi kolizinio ir vienašalio metodo požiūris į užsienio valstybės privatinę teisę. Kolizinio metodo kontekste teismo vietos valstybės teisė ir užsienio valstybės teisė yra traktuojamos kaip lygiavertės ir jų taikymą lemia tas pats (*for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas) sąsajos kriterijus, t.y. *a priori* joks dėmesys nėra kreipiamas į užsienio valstybės teisės taikymo

---

[810] Šio skirtumo nereikėtų sureikšminti, kadangi, kaip jau įrodyta šioje disertacijoje (*supra*, 3.1.2. Poskyris „Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų specifika – netinkamas argumentas“), daugiašalės kolizinės taisyklės (ypač tos, kurių sąsajos kriterijus yra alternatyvus) siekia materialinių tikslų. Be to, vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas taipogi neapsiriboja materialinio teisingumo užtikrinimu, bet siekia užtikrinti ir kolizinį teisingumą (per *droits acquis* teorijos taikymą).

[811] Vadinasi, kolizinio metodo atstovų nuomone, net ir tais atvejais, kai *for* materialinės teisės normos taikymo sritis yra apibrėžta, tai nebūtinai reiškia, jog ši norma bus taikoma ir santykiams su užsienio elementu (MAYER, P. *supra*, note 190, p. 282–284). P. Mayer kaip pavyzdį pateikia Anglijos Paveldėjimo akto (angl. *Inheritance Act*) normą, kurioje įtvirtinta galimybė atimti paveldėjimo teisę iš sutuoktinio ir vaikų tais atvejais, kai palikėjo domicilija yra Jungtinėje Karalystėje. Remiantis Anglijos tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis, nekilnojamo turto paveldėjimui Anglijos teisė bus taikoma tik tais atvejais, kai nekilnojamas turtas bus Anglijoje. Tai reiškia, jog minėta Paveldėjimo akto norma nebus taikoma tais atvejais, kai palikimą sudarantys nekilnojamieji daiktai nebus Anglijoje, neatsižvelgiant į palikėjo domicilijos vietą. Ir atvirkščiai – tais atvejais, kai nekilnojamas turtas bus Anglijoje, o palikėjo domicilija – užsienio valstybėje, visos Anglijos paveldėjimo teisės normos, išskyrus aukščiau minėtą taisyklę dėl galimybės atimti paveldėjimo teisę, bus taikomos. Kitaip sakant, teisės sistemos kompetencija išlieka net ir tais atvejais, kai tam tikra šios valstybės teisės sistemos norma yra netaikoma ginčo santykiui su užsienio elementu.

srities apibrėžimą (pranc. *la volonté d'application*). Kitaip sakant, taikant kolizinį metodą, neatsižvelgiama į užsienio valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintus sąsajos kriterijus. Ir tai yra logiška, kadangi, kaip minėta, šis metodas grindžiamas prielaida, jog privatinės teisės taikymo sritis yra universali, todėl *for* ir užsienio valstybės privatinės teisės normų taikymo sritis gali būti nustatyta pagal *tą patį* racionalų sąsajos kriterijų. Unilateralizmo atstovų nuomone – priešingai – valstybių teisės sistemos nėra vienodos, t. y. objektyviai skiriasi. Todėl *for* teisės sistemoje nėra ir negali būti jokios nuorodos į užsienio valstybės teisės tarptautinio taikymo sritį, kuri yra apibrėžiama tik pagal užsienio valstybės teisės normose įtvirtintus kriterijus. Tai lemia, kad, skirtingai nei kolizinio metodo atveju, taikant vienašalį metodą, taikytina teisė nustatoma atsižvelgiant į užsienio valstybės tarptautinės privatinės teisės normas. Tai leidžia teigti, jog, lygiai kaip ir kolizinio metodo, unilateralizmo atstovai, nors ir savitai, tačiau taip pat vienodai vertina *for* ir užsienio valstybės privatinę teisę: kiekvienos iš jų taikymas nustatomas pagal joje įtvirtintus taikymo srities apibrėžimo kriterijus.

4.4.1.2. Praktinis taikymas

Kolizinio ir vienašalio metodų taikymas neretai lemia analogišką rezultatą, vis dėlto, juos taikant, ginčo santykiui su užsienio elementu taikytinos teisės nustatymo procedūra skiriasi, todėl šių metodų atskyrimas yra svarbus ne tik teoriniu, bet ir praktiniu požiūriu.

Taikant vienašalį metodą, lygiai kaip ir kolizinio metodo atveju, taikytinos teisės nustatymas susideda iš trijų etapų[812]. Tiesa, šie etapai radikaliai skiriasi.

Taikant kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą, pirmiausia ginčo santykį su užsienio elementu reikia kvalifikuoti (priskirti jį teisinei kategorijai),

[812] BODEN, D. *supra*, note 366, p. 292–293.

po to – rasti kompetentingą teisės sistemą[813] ir galiausiai nustatyti konkrečią taikytiną materialinės teisės normą.

Taikydamas vienašalį metodą, teismas pirmiausia analizuoja *for* ir, tik jei reikia[814], kitų valstybių, su kuriomis ginčo santykis susijęs, materialinę teisę ir nustato, ar ginčo santykis su užsienio elementu patenka į jos tarptautinio taikymo sritį. Vėliau, atsižvelgdamas į tai, į kelių valstybių materialinės teisės tarptautinio taikymo sritį ginčo santykis su užsienio elementu patenka, teismas parenka vienos ar kitos valstybės teisę. Galiausiai, jei teismas nustato, jog taikytina užsienio valstybės teisė, jis turi įvertinti, ar jos taikymas neprieštarautų *for* viešajai tvarkai.

Šiuo požiūriu pastebėtina, jog, lygiai kaip ir taikant kolizinį metodą, taikant vienašalį taikytinos teisės nustatymo metodą, teisės koliziją teismui gali tekti spręsti tik antrajame taikytinos teisės nustatymo etape. Tiesa, kitaip nei kolizinio metodo atveju, šios teisės kolizijos kyla ne visada ir gali būti trejopos.

A. Netikroji kolizija[815]

Nustatęs, jog ginčo santykis su užsienio elementu patenka tik į vienos iš susijusių valstybių privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį, teismas

---

[813] Universali privatinės teisės taikymo sritis ir skirtingų valstybių privatinės teisės normų lygiavertiškumas (pakeičiamumas) lemia, kad visų susijusių valstybių privatinės teisės normos, bilateralizmo atstovų nuomone, gali sureguliuoti visus santykius su užsienio elementu. Kitaip sakant, kiekviena kartą, kai reikia sureguliuoti ginčo santykį su užsienio elementu, kyla susijusių valstybių teisės kolizija, kurią teisėjas turi spręsti, šiuo tikslu taikydamas *for* tarptautinės privatinės teisės normas.

[814] Reikės tik tada, kai ginčo santykis su užsienio elementu nepateks į *for* privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį. Kitaip sakant, skirtingai nei kolizinio metodo, vienašalio metodo taikymas teisei, taikytinai ginčo santykiui su užsienio elementu nustatyti, ne visuomet reikš ir susijusių valstybių teisės kolizijų sprendimą.

[815] Kaip jau minėta (*supra*, note 202), *tikrąsias ir netikrąsias teisės kolizijas* išskyrė „amerikietiškojo“ unilateralizmo atstovai. Pasak jų, *netikroji teisės kolizija* kyla tada, kai ginčo santykis su užsienio elementu patenka tik į vienos valstybės materialinės teisės taikymo sritį arba, nors ir patenka į kelių valstybių privatinės teisės taikymo sritį, abiejų jų taikymas lemia identiškus rezultatus. *Tikroji teisės kolizija*, anot jų, kyla tik tais atvejais, kai, taikant kelių susijusių valstybių teisę, tas pats ginčo santykis su užsienio elementu būtų reguliuojamas skirtingai. Pastebėtina, jog, remdamiesi šiuo atskyrimu, unilateralizmo atstovai kritikuoja kolizinį metodą dėl to, kad, jį taikant, tikrosios teisės kolizijos nesprendžiamos, maža to, spręsdamas netikrąsias teisės kolizijas, teismas sukuria tikrąsias kolizijas, tokiu būdu sugriaudamas tarptautinę sprendimų harmoniją (QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 271–285).

išsprendžia ginčą su užsienio elementu, šiuo tikslu taikydamas šios („kompetentingos“) valstybės teisę. Pvz., Lietuvos teismas, nagrinėdamas Anglijos piliečio, gyvenančio Lietuvoje, teisinio statuso klausimą, pirmiausia turės nustatyti, į kurios valstybės materialinės teisės tarptautinio taikymo sritį šis klausimas patenka (t. y. analizuos pirmiausia Lietuvos ir, jei reikės, Anglijos tarptautinės privatinės teisės ir kitas normas, kurių taikymo sritis neapsiriboja valstybės vidaus situacijomis, pvz., *lois de police*). Nustatęs, jog, remiantis CK 1.15 straipsniu, šis klausimas patenka į Lietuvos materialinės teisės taikymo sritį, ir įsitikinęs, jog pagal Anglijos teisę – nepatenka į Anglijos privatinės teisės tarptautinio taikymo sritį (o, jei patenka, ją taikant, reguliavimas nesiskirtų), Anglijos piliečio, gyvenančio Lietuvoje, teisinį statusą nustatys pagal Lietuvos, kaip jo gyvenamosios vietos valstybės, teisę.

B. Tikroji kolizija[816]

Jei teismas nustato, jog ginčo santykis su užsienio elementu patenka į kelių valstybių materialinės teisės tarptautinio taikymo sritį ir skirtingų valstybių privatinės teisės taikymas lemtų skirtingą teisinio santykio su užsienio elementu reguliavimą, jis turi pasirinkti, kurios iš susijusių valstybių privatinę teisę taikyti, t. y. spręsti tikrąją teisės koliziją.

Taikant kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą, ši kolizija sprendžiama taikant teisę, į kurią nukreipia *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas sąsajos kriterijus[817], jei reikia, šiuo tikslu netgi bilateralizuojant vienašalės tarptautinės privatinės teisės normos sąsajos kriterijų[818]. Pavyzdžiui, Prancūzijos teismas, spręsdamas Prancūzijos piliečio, Anglijoje turinčio nuolatinę gyvenamąją vietą, teisinio statuso apibrėžimo klausimą, taikytiną teisę nustatytų pagal Prancūzijos civilinio kodekso 3 straipsnį (bilateralizuotą

---

[816] Kitaip dar vadinama *pozityvioji kolizija* arba *kumuliacija*.

[817] Taip sprendžiant teisės koliziją, teismas gali pasirinkti kaip taikytiną teisę valstybės, į kurios privatinės teisės tarptautinio taikymo sritį santykis ar situacija su užsienio elementu nepatenka (t. y. kuri „nenori (neturi kompetencijos) reguliuoti šio ginčo santykio su užsienio elementu“).

[818] Pastebėtina, jog vienašalių tarptautinės privatinės teisės taisyklių sąsajos kriterijaus bilateralizavimą ypač kritikavo R. Quadri (*supra*, note 368, p. 289).

vienašalę tarptautinės privatinės teisės normą) ir taikytų Prancūzijos teisę, neatsižvelgdamas į tai, jog Anglijos tarptautinė privatinė teisė nurodo Anglijos materialinės teisės taikymą. Šis tikrosios kolizijos sprendimas būtų visiškai kitoks, jei teismas taikytų vienašalį taikytinos teisės nustatymo metodą.

Šiuo požiūriu pastebėtina, jog dauguma unilateralizmo atstovų tikrąją koliziją siūlo spręsti skirtingai, atsižvelgiant į tai, ar ji kyla tarp *lex fori* ir užsienio valstybės teisės ar tarp dviejų užsienio valstybių teisės. Pirmuoju atveju jie siūlo taikyti – *lex fori*[819], antruoju – *efektyvumo* kriterijų[820], kuris yra glaudžiai susijęs su suinteresuotų asmenų teisėtais lūkesčiais. Kitaip sakant, pastaruoju atveju turi būti taikoma teisė tos valstybės, kurios taikymo pagrįstai tikėjosi suinteresuoti asmenys, arba, jei suinteresuotų asmenų teisėtų lūkesčių ar interesų neįmanoma identifikuoti (pvz., dėl to, jog daugiašalių teisinių santykių atveju jie yra antagonistiški), reikia taikyti teisę tos valstybės, kuri *efektyvumo požiūriu* yra glaudžiau susijusi su ginčo santykiu (pavyzdžiui, dėl to, jog šioje valstybėje turės būti vykdomas teismo sprendimas[821], arba todėl, jogsuinteresuoti asmenys negali išvengi jos taikymo[822]). Kita vertus, jei situacija užsienio valstybėje sukurta dalyvaujant valstybės institucijai,

---

819 Šį siūlymą bilateralizmo atstovai kritikuoja kaip lemiantį nepagrįstą *lex fori* tarptautinio taikymo srities išplėtimą, nacionalizmą ir protekcionizmą (žr., pvz., BRILMAYER, L. Post-modernism in American Choice of Law. In ERAUW, J. *Liber Memorialis François Laurent*. Bruxelles: Story-Scientia, 1982, p. 699). Vis dėlto šiuo aspektu pastebėtina, jog vienašalio metodo (unilateralizmas) taikymas nelemia didesnės *lex fori* ir užsienio valstybės teisės nelygybės, palyginusi su ta, kuri atsiranda taikant kolizinį taikytinos teisės nustatymo metodą. Netgi priešingai – vienašalis metodas gali nurodyti tik tos valstybės privatinės teisės, kuri „nori būti taikoma“ (į kurios tarptautinio taikymo sritį santykis patenka), taikymą, tokiu būdu užtikrindamas pagarbą užsienio valstybės teisei žymiai geriau nei kolizinis metodas, kuris gali nurodyti kaip taikytiną valstybės privatinę teisę, į kurios tarptautinio taikymo sritį ginčo santykis su užsienio elementu nepatenka. Maža to, atsižvelgiant į tarptautinės privatinės teisės nacionalinį pobūdį, galima teigti, jog ir taikant daugiašales kolizines taisykles tam tikra privilegija *lex fori* taikymui yra teikiama, kadangi kiekvienos valstybės įstatymų leidėjas parenka tokį šių normų sąsajos kriterijų, kuris užtikrina jo atstovaujamos valstybės materialinės teisės taikymą visiems santykiams su užsienio elementu, kuriuos jis nori reguliuoti (plačiau apie tai žr. *supra*, 3.2.2.1. Poskyryje ir QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 183–185). Kitaip sakant, unilateralizmas teikia prioritetą *lex fori*, tačiau jį teikia ir bilateralizmas: abiejų metodų taikymas nukreipia į užsienio valstybės teisę, tik kai *lex fori* „nenori reguliuoti situacijos su užsienio elementu“.

820 QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 221–222, GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 32–34. R. Quadri kumuliacijos atveju siūlo taikyti tos valstybės teisės normą, kurios efektyvumo rodiklis yra aukštesnis. Šia prasme vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas sutampa su situacijų pripažinimo metodu, kurio tikslas – užtikrinti suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius ir suderinti faktinę situaciją su teisine tikrove (plačiau apie pripažinimo metodą žr. *supra*, 4.3.3.2. Poskyryje).

821 BODEN, D. *supra*, note 360, p. 595–596 (ypač note 1207).

822 QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 221–222.

unilateralizmo atstovai siūlo taikyti *prior in tempore potior iure*[823] arba *favor validatis (recognitionis)*[824] taisyklę. Jei situacija sukurta nedalyvaujant užsienio valstybės institucijai (*ex lege*), jie siūlo įvertinti, ar ši situacija objektyviai sukūrė teisėtus suinteresuotų asmenų lūkesčius dėl situacijos galiojimo[825].

Tai lemia, jog, kitaip nei kolizinis metodas, vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas leidžia aiškiai atskirti teisinio statuso įgijimo ir užsienyje įgyto teisinio statuso pripažinimo situacijas. Taikant kolizinį metodą, šis atskyrimas iš esmės nėra svarbus, kadangi teismas ar (ypač) kita valstybės institucija taikytinos teisės nustatymo klausimą turi spręsti visada: pirmuoju atveju parinkdama taikytiną teisę, antruoju – tikrindama taikytos teisės tinkamumą pagal *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintus sąsajos kriterijus. Taikant vienašalį metodą – priešingai – pripažindamas užsienio valstybėje sukurtą teisinę situaciją, teismas (ar kita institucija) jos teisėtumo nevertina pagal *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintus kriterijus[826] ir remiasi išimtinai efektyvumo kriterijumi[827].

Praktiniu požiūriu šie skirtumai reiškia, jog, pavyzdžiui, tais atvejais, kai asmuo, kuris įgijo tam tikrą teisinį statusą Danijoje pagal Danijos, kaip jo gyvenamosios vietos valstybės teisę, kreipsis į Vokietijos teismą, prašydamas šį teisinį statusą pripažinti, Vokietijos teismas, taikydamas kolizinį metodą, turės tikrinti, ar Danijoje taikyta teisė, į kurią nukreipia Vokietijos daugiašalė kolizinė taisyklė, ir, jei netaikyta, šio statuso nepripažins. Taikydamas vienašalį metodą, teismas netikrins taikytos teisės, o remsis efektyvumo

---

[823] GOTHOT, P. *supra*, note 783, p. 441; QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 223.
[824] NIBOYET, J.–P. *supra*, note 801, p. 259, FRANCESCAKIS, P. *supra*, note 125, p. 154–155 ir 201.
[825] MUIR WATT, H. *La fonction de la règle de conflit de lois*. Thèse dactyl. Paris, 1985, p. 650.
[826] Ir šiuo aspektu vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas, leidžiantis netaikyti *for* kolizinės taisyklės tais atvejais, kai reikia tik pripažinti užsienyje sukurtą situaciją, sutampa su pripažinimo metodu ir įgytų teisių teorijomis. Plačiau apie įgytų teisių teoriją ir unilateralizmo panašumą žr., pvz., MUIR WATT, H. Quelques remarques sur la théorie anglo-américaine des droits acquis. *RCDIP*, vol. 75, 1986, p. 438–439.
[827] Pastebėtina, jog itin aiškiai teisinio statuso įgijimo ir užsienyje įgyto teisinio statuso pripažinimo situacijas atskyrė J.–P. Niboyet (*supra*, note 801, p. 300 *et seq.*) ir G. Vivier (*supra*, note 791), šiuo tikslu nurodydami, jog, net jei kolizinis metodas tam tikrais atvejais ir galėtų būti taikomas taikytinai teisei nustatyti (pvz., kai reikia sukurti teisinę situaciją), tai jis yra absoliučiai netinkamas tada, kai reikia tik pripažinti užsienyje sukurtą teisinę situaciją.

kriterijumi ir, jei teisė, pagal kurią teisinis statusas įgytas, yra efektyvi (pvz., todėl, kad ją taikė užsienio valstybės institucijos arba todėl, jog užsienio valstybės teisės požiūriu asmens teisinis statusas yra teisėtas ir suinteresuoti asmenys galėjo pagrįstai tikėtis, kad ją taikant įgytas teisinis statusas bus laikomas teisėtu), pripažins asmens teisinį statusą, įgytą Danijoje, taikant materialinę teisę, į kurią nukreipė Danijos tarptautinės privatinės teisės normos.

C. Spraga

Jei teismas nustato, jog ginčo santykis su užsienio elementu nepatenka į nė vienos iš susijusių valstybių privatinės teisės tarptautinio taikymo sritį, teismas turi užpildyti „spragą“, šiuo tikslu taikydamas vienos iš su ginčo santykiu su užsienio elementu susijusių valstybių teisę. Tačiau šiuo atveju kyla klausimas, kurios valstybės teisę teismas turėtų pasirinkti.

D. Boden[828] išskiria keturis galimus taikytinos teisės pasirinkimo variantus teisės spragos atveju, tačiau teoriškai pagrįstu ir praktiškai naudingu pripažįsta tik paskutinįjį.

1) *Teismas gali netaikyti jokios valstybės teisės*. Akivaizdu, kad šis sprendimas būtų nesuderinamas su teisėjo pareiga spręsti ginčą, todėl jis negalėtų būti laikomas tinkamu (išskyrus tuos atvejus, kai teismas galėtų taikyti nevalstybinę teisę, pvz., *lex mercatoria*).

2) *Teismas gali bilateralizuoti vienašalę tarptautinės privatinės teisės normą ir taikyti teisę valstybės, į kurios tarptautinio taikymo sritį ginčo santykis su užsienio elementu nepatenka*. Šis spragos sprendimo variantas taip pat negali būti laikomas tinkamu, nes jis paneigia visą unilateralizmo teoriją[829].

[828] BODEN, D. *supra*, note 360, p. 596–597.
[829] R. Quadri *supra*, note 368, p. 289.

3) *Teismas gali taikyti specialią tarptautinės privatinės teisės normą*, pavyzdžiui, tokią, kurią taiko dauguma valstybių. Vis dėlto šis sprendimas, kaip ir pirmasis, pasak D. Boden, yra kritikuotinas, nes jis bus teisėtas tik *for*, bet ne visų kitų valstybių privatinės teisės požiūriu.

4) *Galiausiai teismas gali taikyti lex fori arba remtis efektyvumo kriterijumi*. Kitaip sakant, teismas gali pripažinti, jog šiuo atveju jokios teisės spragos nėra: ginčo santykis nepatenka į nė vienos valstybės privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį, vadinasi, potencialiai gali būti taikomos visų susijusių valstybių privatinės teisės normos. Kitaip sakant, ir šiuo atveju reikia kalbėti apie pozityviąją koliziją (kumuliaciją)[830], kuri turi būti sprendžiama, šiuo tikslu taikant taisykles, kurias unilateralizmo atstovai siūlo taikyti tikrųjų teisės kolizijų atveju. Taigi, jei santykio dalyviai elgėsi taip, kaip, jų nuomone, reikalauja tam tikros valstybės teisės normos, tai, nepaisant to, kad jie suklydo, siekiant užtikrinti teisinių santykių tęstinumą, jų santykiams su užsienio elementu reguliuoti reikia taikyti teisę tos valstybės, kuri, jų nuomone, turėjo būti taikoma[831].

Apibendrinant vienašalio metodo praktinio taikymo ypatumus, reikia pabrėžti dar kelis[832] esminius šio metodo ir tradicinio taikytinos teisės nustatymo metodo skirtumus:

1. Kitaip nei kolizinis taikytinos teisės nustatymo metodas (bilateralizmas), kuris pagrindiniu tarptautinės privatinės teisės tikslu laiko tarptautinės sprendimų harmonijos užtikrinimą, vienašalis metodas (unilateralizmas) prioritetą teikia asmens teisinio statuso stabilumo užtikrinimui[833]. Maža to, reikia pastebėti, jog tais atvejais, kai jis taikomas

---

[830] Kiek tai susiję su šia situacija, pastebėtina, jog NIBOYET, J.–P. (*supra*, note 801, p. 53) retoriškai klausė: „Kur čia kolizija? Kokie įstatymai prieštarauja vienas kitam? (pranc. „ <...> où est le conflit ? Quelles sont les lois qui s'opposent l'une à l'autre ? Comment peut il se produire un conflit, c'est-à-dire un choc pour un cas d'espèce que personne ne cherche à s'approprier ?").

[831] Analogiškos nuomonės laikosi ir P. Gothot (*supra*, note 375, p. 29–32).

[832] Kiti skirtumai išskirti *supra*, 4.4.4.1. Poskyryje „Teorinis pagrindimas".

[833] QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 244, GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 21.

kontekste, kuriam būdingas tarptautinės privatinės teisės pliuralizmas, vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas užtikrina tarptautinę sprendimų harmoniją kur kas geriau nei kolizinis metodas[834], kadangi jis lemia teisinio santykio ar situacijos su užsienio elementu reguliavimą, taikant tos valstybės teisę, kuri „nori būti taikoma“ (į kurios tarptautinio taikymo sritį šis santykis ar situacija patenka)[835].

2. Kitaip nei koliziniam, vienašaliam taikytinos teisės nustatymo metodui valstybių tarptautinės privatinės teisės skirtumai yra ne problema, o argumentavimo pagrindas[836].

3. Teismas, spręsdamas teisinio statuso, teisėtai įgyto užsienio valstybėje, pripažinimo klausimą pagal unilateralizmo principus, netaiko *for* daugiašalės kolizinės taisyklės. Todėl, kitaip nei kolizinis metodas, unilateralizmo metodas gali paaiškinti kai kurias pozityviosios teisės „anomalijas“. Pavyzdžiui, atsakyti į klausimą, kodėl teismų sprendimų pripažinimo srityje netaikoma taikytos teisės kontrolė arba, kodėl daugiašalė kolizinė taisyklė, kuri taikoma tais atvejais, kai asmuo siekia įgyti teisinį statusą *for*, gali būti netaikoma, kai reikia tik pripažinti teisinį statusą, kurį asmuo įgijo užsienio valstybėje[837].

4. Kitaip nei kolizinis metodas, unilateralizmo metodas, kurį taikant galima pripažinti asmens teisinį statusą ar teisėtai įgytą teisę tokius, kokie jie

---

[834] Siekdamas įrodyti, jog daugiašalio metodo taikymas kontekste, kuriam būdingas tarptautinės privatinės teisės pliuralizmas, gali sugriauti tarptautinę harmoniją, R. Quadri pateikia įtikinantį pavyzdį. Italijos teismas Belgijos piliečio nekilnojamojo turto, esančio Prancūzijoje, paveldėjimo klausimą sprendžia taikydamas Belgijos teisę, į kurią nukreipia Italijos kolizinė taisyklė, neatsižvelgdamas į tai, kad, nagrinėdami analogišką klausimą, tiek Prancūzijos, tiek ir Belgijos teismai taikytų Prancūzijos teisę. Tokiu būdu, nurodydama Belgijos teisės taikymą, Italijos kolizinė taisyklė išprovokuoja teisės normos, kurios nenori taikyti nei Prancūzija, nei Belgija, taikymą, kartu sugriaudama tarptautinę sprendimų harmoniją. Kaip teisingai konstatuoja R. Quadri, šiuo atveju tinkamas teisės kolizijų sprendimas ir tarptautinė sprendimų harmonija, taikant daugiašalį metodą, būtų užtikrinti tik suvienodinus kolizines taisykles (GOTHOT, P. *ibid*., p. 23).

[835] BODEN, D. *supra*, note 360, p. 595 (ypač note 1207). Autorius nurodo, jog vienašalis metodas, net jei ir siekia užtikrinti tarptautinę sprendimų harmoniją, ji nėra šio metodo taikymo pagrindinis tikslas (alfa ir omega).

[836] GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 9.

[837] *Ibid*., p. 7–8.

įgyti užsienio valstybėje, taikant teisę, į kurią *for* kolizinės taisyklės nenukreiptų, gali integruoti pagarbos įgytoms teisėms teoriją[838].

4.4.1.3. Daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma kaip vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo įrankis

Vienašalio ir kolizinio taikytinos teisės nustatymo metodų teorinio pagrindimo ir praktinio taikymo skirtumai lemia skirtingą unilateralizmo ir bilateralizmo atstovų požiūrį į daugiašalę tarptautinės privatinės teisės normą.

Unilateralizmo metodas susiformavo kaip tradicinio – F. C. von Savigny susisteminto kolizinio metodo – kritika[839], kuri dėl savaime suprantamų priežasčių negalėjo nepaliesti ir pagrindinio jo įrankio – daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos.

R. Quadri, nurodydamas, jog teisinis santykis *per se* neegzistuoja, kritikavo daugiašalę tarptautinės privatinės teisės normą, kuri konstruojama teisinio santykio pagrindu, kaip nelogišką. Maža to, pabrėždamas nacionalinį tarptautinės privatinės teisės pobūdį[840], jis kvestionavo ir distribucinę funkciją, kurią kolizinio metodo atstovai priskyrė daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms (lokalizuoti teisinį santykį pagal X kriterijų A, B ar C valstybės teisės sistemoje ir nurodyti atitinkamos valstybės teisės taikymą). R. Quadri teigimu, vienintelė funkcija, kurią gali vykdyti valstybių pozityviojoje teisėje įtvirtintos daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos – apibrėžti valstybės, kurios tarptautinėje privatinėje teisėje jos įtvirtintos, privatinės teisės

---

838 *Ibid*., p. 9. Pastebėtina, jog daugelis tarptautinės privatinės teisės specialistų pripažįsta, jog įgytų teisių teorija, kurios taikymas kolizinio metodo kontekste neturi jokios pridėtinės vertės (ARMINJON, P. *supra*, note 778, p. 103), gali puikiausiai veikti unilateralizmo rėmuose (D. Boden *supra*, note 360, p. 548–554 ir P. Gothot *supra*, note 783, p. 423 *et seq*.). Plačiau apie įgytų teisių teorijas, žr., *inter alia*, PILLET, A. *supra*, note 313, *passim*.

839 Pasak P. Gothot (*supra*, note 375, p. 10), modernus unilateralizmas – tai „kryptingas anti–Savignizmas“. Plačiau apie tai žr. *ibid*., p. 10–27.

840 *Ibid*., p. 21.

normų (*lex fori*) tarptautinio taikymo sritį arba, kitais žodžiais tariant, apibrėžti *lex fori* tarptautinę kompetenciją reguliuoti santykius su užsienio elementu[841].

Remiantis R. Quadri argumentais, pavyzdžiui, CK 1.16 straipsnyje įtvirtinta daugiašalė tarptautinės privatinės teisės norma – „[u]žsienio piliečių ir asmenų be pilietybės civilinis veiksnumas nustatomas pagal valstybės, kurioje yra jų nuolatinė gyvenamoji vieta, teisę“ – turėtų būti aiškinama kaip:

a) įpareigojanti Lietuvos teismą taikyti Lietuvos materialinę teisę tais atvejais, kai sprendžiamas užsieniečių, kurių nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvoje, civilinio veiksnumo klausimas (t. y. kaip apibrėžianti Lietuvos privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį);

b) nurodanti, jog tais atvejais, kai užsieniečių nuolatinė gyvenamoji vieta yra užsienio valstybėje, Lietuvos privatinė teisė neturi būti taikoma, o Lietuvos teismas, spręsdamas šių užsieniečių veiksnumo klausimą ir siekdamas nustatyti, kurios valstybės teisė taikoma, turėtų: 1) pirmiausia patikrinti, į kurios iš valstybių, su kuriomis ginčo situacija yra susijusi, privatinės teisės tarptautinio taikymo sritį ši ginčo situacija patenka, šiuo tikslu remdamasis ne Lietuvos, o atitinkamų valstybių tarptautinės privatinės teisės normomis; 2) jei reikia, spręsdamas teisės koliziją pagal unilateralizmo atstovų pasiūlytas taisykles; 3) taikyti užsienio valstybės teisę, jei jos taikymas neprieštarautų Lietuvos tarptautinei viešajai tvarkai.

Šia prasme būtų galima kalbėti apie tam tikrą daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų „de–bilateralizavimą“[842], kuris ryškus visų unilateralizmo atstovų darbuose ir kurį, pasak jų, pateisina ne tik poreikis

---

[841] R. Quadri (*supra*, note 368, p. 181) teigia, jog negalima atskirai analizuoti teisinio santykio jo priskyrimo tam tikrai teisinei sistemai tikslu. Pasak autoriaus tai būtų įmanoma tik izoliuojant teisinį santykį (atskiriant jį nuo teisės normos), kas yra absoliučiai nelogiška: nėra ir negali būti teisinių santykių, kurie ieško teisės sistemos, kuri juos reguliuotų. Apie tai žr. ir P. Gothot, *supra*, note 375, p. 24.

[842] T. Tilquin terminą *de–bilateralizavimas* (pranc. *debilatéralisation*) vartoja lygindamas šį reiškinį su Prancūzijos ir Vokietijos teismų vykdomu vienašalių tarptautinės privatinės teisės normų bilateralizavimu (TILQUIN, T. L'incorporation comme facteur de rattachement de la *lex societatis*. *Revue pratique des sociétés*, 1998, p. 52).

užtikrinti pagarbą užsienio valstybių suverenitetui (gerbiant jų tarptautinės privatinės teisės nomomis apibrėžtą privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį), privatinės teisės partikuliarizmas, bet ir tarptautinės privatinės teisės tikslas – užtikrinti suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius dėl tarptautinio situacijos galiojimo.

Kaip jau ne kartą minėta, daugiašalė kolizinė taisyklė įprastai laikoma specifiniu kolizinio metodo įrankiu, todėl unilateralizmo atstovų siūlomas šios taisyklės aiškinimas, kuris radikaliai keičia daugiašalės kolizinės taisyklės funkciją, tradicinio metodo atstovus, matyt, šokiruotų. Vis dėlto, šis šokas turbūt nebūtų didesnis už tą, kurį patiria unilateralizmo atstovai kiekvieną kartą, kai klasikinė doktrina ar teismai bilateralizuoja vienašalės tarptautinės privatinės teisės normos sąsajos kriterijų. Juk akivaizdu, kad ir pastaruoju atveju galima kalbėti apie radikalų kolizinės taisyklės funkcijos pakeitimą: iš taisyklės, apibrėžiančios *lex fori* tarptautinio taikymo sritį, ji tampa taisykle, kuri atriboja *lex fori* ir užsienio valstybės privatinės teisės tarptautinio taikymo sritį. Maža to, ir pastaruoju atveju keičiasi ne tik kolizinės taisyklės funkcija, bet ir jos objektas (nebe *lex fori* taikymo sritis, bet teisinis santykis) bei santykis su materialine teise[843].

Esminių tarptautinės privatinės teisės normų elementų pokyčiai, kuriuos lemia, viena vertus, daugiašalių kolizinių taisyklių de–bilateralizavimas, kita vertus – vienašalių tarptautinės privatinės teisės normų bilateralizavimas, *a priori* leidžia manyti, jog daugiašalės kolizinės taisyklės ir vienašalės tarptautinės privatinės teisės normos neturi nieko bendro. Vis dėlto, atidi unilateralizmo atstovų teorijų analizė leidžia paneigti šią išvadą.

Šiuo požiūriu pirmiausia reikėtų priminti, jog unilateralizmo atstovai kategoriškai neigia kolizinio metodo atstovų teiginius, kuriais siekiama įrodyti privatinės teisės taikymo srities universalumą ir daugiašalės kolizinės taisyklės

[843] BILLARANT, S. *supra*, note 30, p. 330.

neutralų pobūdį (t. y. idėją, jog ji yra abejinga taikytinos materialinės teisės turiniui, todėl gali *vienodai* nurodyti tiek *lex fori*, tiek ir užsienio valstybės teisės taikymą).

Kaip teisingai pastebi J.–P. Niboyet ir R. Quadri, kiekvienos valstybės įstatymų leidėjas, įtvirtindamas vieną ar kitą sąsajos kriterijų, pirmiausia siekia užtikrinti, kad *lex fori* būtų taikoma kiekvieną kartą, kai sprendžiamas ginčas su užsienio elementu, kurį įstatymų leidėjas nori (dėl politinių ar kitų priežasčių) reguliuoti[844]. Kitaip sakant, vieno ar kito sąsajos kriterijaus parinkimą lemia politiniai, socialiniai, ekonominiai argumentai ir vidaus teisės specifika[845].

Šis teleologinis sąsajos kriterijaus vertinimas ne tik padeda suprasti, kodėl skirtingų valstybių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtinti skirtingi sąsajos kriterijai, bet ir draudžia atriboti visų valstybių privatinės teisės tarptautinio taikymo sritį pagal vieną ir tą patį – *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintą – sąsajos kriterijų. Juk jei užsienio valstybės privatinės teisės taikymo sritis būtų apibrėžiama pagal *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintą kriterijų, tai reikštų, kad *for* įstatymų leidėjas visų kitų valstybių įstatymų leidėjų atžvilgiu veikia kaip viršnacionalinės įstatymų leidėjas, o *for* teisės sistema – kaip viršnacionalinės teisės sistema, kurios vertybėmis turi vadovautis ir jos tikslų turi siekti visų kitų valstybių teisės sistemos[846].

Taigi, jei daugiašalis tarptautinės privatinės teisės normos pobūdis *per se* negali pateisinti *lex fori* tarptautinio taikymo sritį apibrėžiančio sąsajos kriterijaus taikymo užsienio valstybių privatinės teisės tarptautinei taikymo sričiai apibrėžti, vadinasi, daugiašalė kolizinė taisyklė negali lemti ir užsienio teisės taikymo. Priešingai – užsienio teisės taikymas turi būti pagrįstas kitais

---

844 NIBOYET, J.–P. *supra*, note 801, p. 328, QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 245–253.

845 Plačiau apie tai žr. *supra*, 3.1.2.1. Poskyryje „Tariamas daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų neutralumas“.

846 *Supra*, note 802.

argumentais, kurie nėra įtvirtinti *for* daugiašalėse kolizinėse taisyklėse[847], pavyzdžiui, abipusiškumu, poreikiu užtikrinti teisės sistemų koordinavimą ar asmens teisinio statuso stabilumą[848].

Šių argumentų, susijusių su sąsajos kriterijaus reliatyvumu, pagrindžiančių poreikį ieškoti specifinio – daugiašalėje kolizinėje taisyklėje neįtvirtinto – užsienio teisės taikymo pagrindo, pagrindu unilateralizmo atstovai atskiria dvi daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos funkcijas – *vidinę* (*lex fori* tarptautinio taikymo srities apibrėžimo[849]) ir *išorinę* (užsienio teisės „natūralizavimo“, inkorporavimo į *for* teisės sistemą[850]) ir paaiška, kodėl daugiašalė kolizinė taisyklė, kuri, nors ir gali būti taikoma, kai reikia sukurti teisinę situaciją, negali būti taikoma tais atvejais, kai reikia pripažinti užsienio valstybėje sukurtą teisinę situaciją.

- *Daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos netaikymas pripažįstant užsienyje sukurtą teisinę situaciją*

Kitaip nei dalinio unilateralizmo atstovai, kurių nuomone, sprendžiant klausimą dėl užsienio valstybėje sukurtos teisinės situacijos pripažinimo, *for* daugiašalės kolizinės taisyklės turėtų būti netaikomos tik tada, kai situacija jos sukūrimo momentu neturėjo ryšio su *for*[851], H. Muir Watt įrodo, jog daugiašalės kolizinės taisyklės netaikymą šiais atvejais lemia ne situacijos ryšio su *for* nebuvimas, bet: a) daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų

---

[847] A. Pilenko (*supra*, note 805, p. 34) šia prasme žengia dar toliau. Jo teigimu, valstybių pozityviojoje teisėje nėra įtvirtintų tikrųjų kolizinių taisyklių (t. y. tokių, kurios leistų atriboti susijusių valstybių privatinės teisės tarptautinio taikymo sritį, tačiau neapibrėžtų nė vienos iš jų tarptautinio taikymo srities), nes visos daugiašalės kolizinės taisyklės tik apibrėžia *lex fori* tarptautinę kompetenciją (tarptautinio taikymo sritį), todėl pastarosios apskritai negali būti laikomos kolizinėmis taisyklėmis.

[848] BILLARANT, S. *supra*, note 30, p. 333, QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 244, GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 21.

[849] R. Quadri (*supra*, note 368, p. 301) žodžiais tariant, „vidaus materialinės teisės efektyvumo srities apibrėžimo“.

[850] PICONE, P. (*supra*, note 364, p. 246) nurodo, jog išorinė daugiašalės kolizinės taisyklės funkcija leidžia tam tikra prasme *for* teisės sistemoje „sukurti“ ir vėliau taikyti teisės normą, kurios turinys yra analogiškas užsienio valstybės teisės normos turiniui. Ši funkcija, pasak autoriaus, paaiškina, kodėl daugiašalė kolizinė taisyklė negali lemti užsienio valstybės teisės normos, kuri tos užsienio valstybės teisės sistemo požiūriu neturėtų būti taikoma, taikymo.

[851] FRANCESKAKIS, P. *supra*, note 125, p. 189.

kriterijaus reliatyvumas, kuris aktualus tiek kalbant apie vidinę, tiek apie išorinę daugiašalės kolizinės taisyklės funkciją; ir b) daugiašalės kolizinės taisyklės funkcija – užtikrinti tinkamą privatinių santykių su užsienio elementu reguliavimą – kuri tais atvejais, kai sprendžiamas užsienio valstybėje sukurtos teisinės situacijos pripažinimo klausimas, iš lokalizacinės virsta reikalavimu užtikrinti suinteresuotų asmenų lūkesčius dėl užsienio valstybėje sukurtos teisinės situacijos galiojimo, su sąlyga, kad šiuos lūkesčius galima objektyviai nustatyti (taip yra tais atvejais, kai, pavyzdžiui, sukuriant teisinę situaciją dalyvavo užsienio valstybės kompetentingos institucijos)[852].

Kitaip sakant, anot H. Muir Watt, daugiašalė kolizinė taisyklė *per se* nėra vertybė, o yra *tik vienas iš įrankių* tarptautinės privatinės teisės tikslams pasiekti, todėl jos funkcijos ir tikslai yra neatsiejami nuo pačios tarptautinės privatinės teisės tikslų. Tai lemia, kad tais atvejais, kai daugiašalės kolizinės taisyklės taikymas ne užtikrintų tarptautinės privatinės teisės tikslų pasiekimą, bet – priešingai – neleistų jų pasiekti, galima netaikyti pačios daugiašalės kolizinės taisyklės[853], neatsižvelgiant į tai, ar pastarajai priskiriama distribucinė ar reguliacinė funkcija[854]. O jei daugiašalė kolizinė taisyklė netaikoma, akivaizdu, kad užsienio valstybės privatinės teisės tarptautinio taikymo sritis gali būti nustatyta tik pagal joje įtvirtintus kriterijus ir situacijos pripažinimo klausimas turi būti sprendžiamas taikant kitas (ne *for* tarptautinės privatinės teisės) taisykles (pvz., efektyvumo).

---

852 H. Muir Watt, *supra*, note 825, p. 643–644. Panašiai teigia ir PAMBOUKIS, C. *supra*, note 652, p. 525.

853 *Ibid*., p. 647. Teiginys „tam, kad pasiektų tikslą, daugiašalė kolizinė taisyklė turi būti netaikoma“ iš pirmo žvilgsnio skamba keistai, vis dėlto, autorės nuomone (kuri paremta Prancūzijos teismų praktika), jį vertinant bendrajame tarptautinės privatinės teisės, kuri siekia ne vieno tikslo ir kurioje taikomas ne vienas instrumentas, kontekste, jis yra pagrįstas. Apie tai, kad pripažinimo situacijoje, norėdama pasiekti savo tikslą, daugiašalė kolizinė taisyklė „turi būti nematoma“ žr. ir ROMANO, G. P. *supra*, note 720, p. 475.

854 Reikia priminti, kad, kaip jau minėta (*supra*, note 652), doktrinoje nėra vieningo sutarimo dėl tarptautinės privatinės teisės normų funkcijos. Vis dėlto, net ir laikantis nuomonės, kad daugiašalė kolizinė taisyklė turi legislatyvinės kompetencijos paskirstymo (distribucinę) arba kooperacinę funkciją, o ne privatinių santykių tinkamo reguliavimo funkciją, H. Muir Watt išvados nepakistų. Juk jei, pavyzdžiui, kolizinė taisyklė turi funkciją paskirstyti legislatyvinę kompetenciją (atriboti, koordinuoti susijusių valstybių teisės sistemas), akivaizdu, kad tais atvejais, kai jos taikymas lemtų situacijos, sukurtos taikant užsienio valstybės teisę, į kurios tarptautinio taikymo sritį situacija su užsienio elementu pateko, nepripažinimą, ji nepasiektų savo tikslo ir tinkamai nevykdytų distribucinės funkcijos. Taigi ir šiuo atveju būtų galima teigti, jog tam, kad pasiektų tikslą, daugiašalė kolizinė taisyklė turėtų būti netaikoma.

Šiuo aspektu reikia pastebėti, jog, nors H. Muir Watt tiesiogiai ir nenurodo, jog daugiašalės kolizinės taisyklės netaikymas lemia užsienio valstybės teisės tarptautinio taikymo srities nustatymą pagal joje įtvirtintus kriterijus (t. y. kolizinio metodo pakeitimą vienašaliu), šis reikalavimas gali būti netiesiogiai išvestas iš jos teorijoje pabrėžiamo įpareigojimo atsižvelgti į suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius, kurie, kaip tiksliai nurodo ir pati autorė, gali susiformuoti tik teisėtai sukurtos teisinės situacijos pagrindu[855].

Galiausiai reikia atkreipti dėmesį į tai, jog H. Muir Watt žengia kur kas toliau nei kai kurie kiti unilateralizmo atstovai, nurodydama, jog sąsajos veiksnio reliatyvumas ir tarptautinės privatinės teisės tikslai (užtikrinti asmens teisinio statuso koherenciją, tarptautinę sprendimų harmoniją, taikytinos teisės nematomumą) lemia daugiašalės kolizinės taisyklės netaikymą tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl situacijų, kurios sukurtos dalyvaujant užsienio valstybės institucijoms, pripažinimo, net jei *for* daugiašalė kolizinė taisyklė nurodo *lex fori* taikymą (t. y. veikia vienašališkai ir vykdo tik vidinę funkciją)[856]. Kitaip sakant, tikrąją (pozityviąją) koliziją tarp *lex fori* ir užsienio valstybės teisės autorė siūlo spręsti ne *lex fori*, o efektyvios (tos, kuri jau taikyta ir tos, kurios taikymo pagrįstai tikėjosi suinteresuoti asmenys) teisės naudai[857].

A. Pilenko daugiašalės kolizinės taisyklės netaikymą užsienyje sukurtų teisinių situacijų pripažinimo atveju grindžia kitais, tiesa, ne mažiau įtikinančiais argumentais.

Pirmiausia jis pastebi, jog daugiašalės kolizinės taisyklės, įtvirtintos valstybių pozityviojoje teisėje, iš tiesų yra ne kolizinės, bet valstybių, kurių pozityviojoje teisėje jos yra įtvirtintos, materialinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį apibrėžiančios taisyklės. Todėl, pasak autoriaus, jos gali nebent

---

855 H. Muir Watt, *supra*, note 825, p. 644–649.

856 Šia prasme negalima kalbėti apie daugiašalės kolizinės taisyklės de–bilateralizavimą, kadangi šiuo atveju daugiašalė kolizinė taisyklė apskritai netaikoma.

857 *Ibid.*, p. 615–616 ir 643–644.

padėti išvegti potencialių kolizijų, bet jokiu būdu nėra tinkamos valstybių teisės sistemų tarptautinės kompetencijos atribojimo (teisės kolizijų) problemai spręsti. Šią išvadą, anot A. Pilenko, lemia dvi priežastys. Pirma, teisės kolizijos problematika laiko požiūriu yra vėlesnė nei pozityviojoje teisėje įtvirtintų tarptautinės privatinės teisės normų taikymas – koliziją reikia spręsti tik tada, kai teisinis santykis ar situacija patenka į dviejų ar daugiau susijusių valstybių privatinės teisės tarptautinio taikymo sritį, kuri iš anksto apibrėžta kiekvienos iš jų daugiašalėmis tarptautinės privatinės teisės normomis. Antra, lygiai kaip, taikydamas užsienio valstybės teisės normą, teismas nekvestionuoja jos turinio, jis negali kelti klausimo ir dėl užsienio valstybės privatinės teisės tarptautinio taikymo srities, nepaisant to, kad ji apibrėžta atskiromis taisyklėmis[858].

Vadinasi, kitaip nei tais atvejais, kai reikia sukurti teisinę situacija (ir kai *lex fori* tarptautinės taikymo srities tikrinamas pagal daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas yra pagrįstas ir neišvengiamas), *for* daugiašalės kolizinės taisyklės taikymas tais atvejais, kai reikia pripažinti teisinę situaciją, kuri sukurta taikant užsienio valstybės teisę, į kurios tarptautinio taikymo sritį situacija su užsienio elementu patenka, yra nelogiškas.

Panašiai kaip ir kiti unilateralizmo atstovai, remdamasis pirmiau aptartais argumentais, A. Pilenko tikrąsias teisės kolizijas siūlo spręsti taikant ne *for* daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas, bet pozityviojoje teisėje neįtvirtintą teisės kolizijų sprendimo taisyklę, kuri leidžia pripažinti (arba ne) užsienio valstybėje sukurtą situaciją.

Galiausiai įdomu pastebėti, kad, atskirdamas tikrąsias kolizines taisykles (kurių, pasak autoriaus, pozityviojoje teisėje nėra) nuo taisyklių, kurios tik apibrėžia *lex fori* tarptautinio taikymo sritį (pozityviojoje teisėje įtvirtintos daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos), A. Pilenko

[858] PILENKO, A. *supra*, note 805, p. 41.

konstatuoja, jog ir viešosios tvarkos išlygos taikymas nėra kažkuo ypatingas. Priešingai nei teigia daugiašalio metodo atstovai, viešosios tvarkos išlygos taikymo nulemtas *lex fori* taikymas nėra išimtis iš normalaus tradicinių daugiašalių kolizinių taisyklių veikimo. Anot jo, viešosios tvarkos išlygos taikymą lemia implicitinė *lex fori* tarptautinio taikymo sritį apibrėžianti taisyklė, kuri, kaip ir kitos tarptautinio taikymo sritį apibrėžiančios taisyklės, turi viršenybę tikrųjų kolizinių taisyklių (atribojančių teisės sistemų kompetenciją, neįtvirtintų valstybių pozityviojoje teisėje) atžvilgiu[859].

- *Daugiašalės kolizinės taisyklės taikymas ir jos funkcijų dvylipumas*

Unilateralizmo atstovų išskirtų vidinės ir išorinės daugiašalės kolizinės taisyklės funkcijų skirtumus, pasak jų, išryškina šios taisyklės taikymo specifika[860]. Tais atvejais, kai daugiašalė kolizinė taisyklė vykdo vidinę funkciją (apibrėžia *lex fori* tarptautinio taikymo sritį) ir nurodo *lex fori* taikymą, teismas ja vadovaujasi ir *lex fori* taiko be išlygų (išskyrus nebent *renvoi*). Tais atvejais, kai daugiašalė kolizinė taisyklė nenukreipia į *lex fori*, ji vykdo išorinę funkciją. Vykdydama išorinę funkciją, daugiašalė kolizinė taisyklė, H. Muir Watt ir D. Bureau teigimu, tampa „reliatyvios vertės receptu, kuriame nurodyti ingredientai, būtini tinkamam ginčo su užsienio elementu sprendimui“[861]. Tai lemia, kad, kitaip nei daugiašalės kolizinės taisyklės nurodytos *lex fori*, užsienio teisės taikymas nėra automatiškas: teismas ją taiko tik, jei reikia, išsprendęs *renvoi* ir kvalifikavimo problemas ir įsitikinęs, jog jos taikymas neprieštaraus *for* viešajai tvarkai[862].

Skirtingas daugiašalės kolizinės taisyklės taikymas ir veikimas, atsižvelgiant į funkciją, kurią ji vykdo, ne tik leidžia palyginti daugiašalę

---

[859] *Ibid*., p. 46.
[860] VIVIER, G. *supra*, note 791, p. 656.
[861] BUREAU D., MUIR WATT, H. *supra*, note 67, p. 360.
[862] Pastebėtina, jog daugiašalės kolizinės taisyklės funkcijų atskyrimas ir atsižvelgimas tik į vidinę kolizinės taisyklės funkciją unilateralizmo atstovams leidžia atsakyti į klausimus, atsakymą į kuriuos bilateralizmo atstovai sunkiai randa, pavyzdžiui, dėl kvalifikavimo kolizijų sprendimo, *renvoi* technikos paaiškinimo (BILLARANT, S. *supra*, note 30, p. 333).

kolizinę taisyklę su vienašale tarptautinės privatinės teisės norma, bet ir pripažinti, jog tais atvejais, kai daugiašalė kolizinė taisyklė nukreipia į *lex fori*, ji veikia lygiai taip pat kaip ir vienašalė tarptautinės privatinės teisės (ar materialinės teisės) norma, apibrėžianti *lex fori* tarptautinio taikymo sritį[863].

Maža to, reikia pastebėti, kad tarp kolizinės taisyklės funkcijos ir jos struktūros egzistuoja toks glaudus ryšys, kad, pasikeitus vienam iš minėtų elementų, neišvengiamai keičiasi ir kitas[864]. Todėl su vienašalėmis tarptautinės privatinės teisės normomis, daugiašalės kolizinės taisyklės gali būti tapatinamos ne tik tada, kai jos vykdo vidinę funkciją, bet ir tada, kai keičiasi jų struktūra.

Pavyzdžiui, *išoriškai* daugiašalės kolizinės taisyklės, kurios įpareigoja valdžios institucijas taikyti *lex fori* tais atvejais, kai ginčo santykis su *for* turi C, B ar D tipo ryšį (kaip yra, pvz., partnerystės srityje), t. y. jose įtvirtintas alternatyvus sąsajos kriterijus, nebegali atlikti tradiciškai joms priskirtos distribucinės funkcijos (lokalizuoti teisinį santykį valstybės, su kuria jis yra glaudžiausiai susijęs, teisės sistemoje, tokiu būdu atribojant susijusių valstybių teisės sistemų kompetenciją). Priešingai – glaudžiausio ryšio kriterijaus pakeitimas „pakankamos sąsajos“ kriterijumi tik išplečia *lex fori* tarptautinio taikymo sritį ir tam tikra prasme leidžia kalbėti apie *for* palankumą teisinės situacijos sukūrimui ar teisinio statuso suteikimui[865].

Maža to, jei teisinės situacijos kūrimo atveju *for* tarptautinės privatinės teisės normos leidžia netaikyti glaudžiausio ryšio reikalavimo (t. y. jų sąsajos kriterijus yra alternatyvus), šis reikalavimas negali būti taikomas ir sprendžiant klausimą dėl užsienio valstybėje sukurtos teisinės situacijos pripažinimo. Juk reikalauti, kad užsienio valstybė būtų paisiusi glaudžiausios sąsajos principo (t. y. tikrinti, ar taikyta *for* tarptautinės privatinės teisės požiūriu tinkama teisė),

---

[863] PICONE, P. *supra*, note 364, p. 246.
[864] GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 35.
[865] ROMANO, G. P. *supra*, note 720, p. 468 *et seq.*

šiuo atveju reikštų reikalauti, kad užsienio valstybė būtų taikiusi savo teisę pagal analogiškus kriterijus, pagal kuriuos taikoma *lex fori*. Tai tarsi švytuoklės principas: kuo daugiau sąlygų *for* įtvirtina *lex fori* taikymui, tuo daugiu užsienio valstybėse sukurtų situacijų jis turi pripažinti. Šia prasme alternatyvių kolizinių taisyklių, lygiai kaip ir vienašalių tarptautinės privatinės teisės normų, įtvirtinimas lemia užsienio valstybėje sukurtų situacijų pripažinimo sąlygų liberalizavimą[866].

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima pripažinti, kad daugiašalė kolizinė taisyklė tais atvejais, kai ji vykdo vidinę funkciją (t. y. nurodo *lex fori* taikymą), niekuo nesiskiria nuo vienašalių tarptautinės privatinės teisės normų, vadinasi, ji gali būti taikoma ir vienašalio metodo kontekste[867]. Ir atvirkščiai – tais atvejais, kai formaliu požiūriu daugiašalė kolizinė taisyklė, kuri, taikant kolizinį metodą, privalėtų būti taikoma, yra netaikoma (arba kitu būdu veikia „anomaliai“), reikia pripažinti, jog ji tampa vienašalio metodo įrankiu, arba, kitais žodžiais sakant, veikia vienašališkai.

4.4.2. ESTT praktika – unilateralistinio mąstymo pavyzdys

Šioje disertacijoje visapusiškai tirti ESTT Sprendimai fizinių asmenų (pvz., *Grunkin and Paul, Garcia Avello, Sayn–Wittgenstein*) ir įmonių (pvz., *Centros, Inspire Art, Cartesio, Überseering*) teisinio statuso srityje, kuriuose įtvirtinti principai gali būti aiškinami tik kaip a) įpareigojantys priimančiąją valstybę narę patikrinti, ar nagrinėjama situacija patenka į priimančiosios ir kilmės valstybės materialinių normų taikymo sritį ir, jei taip, b) reikalaujantys spręsti tikrąją teisės koliziją, kuri atsiranda dėl to, jog dviejų skirtingų valstybių narių teisės normos, jas taikant, lemtų skirtingą to paties santykio ar situacijos su užsienio elementu reguliavimą, pagal taisykles, kurias unilateralizmo atstovai siūlo taikyti pozityviosioms teisės kolizijoms spręsti, bei c) leidžiantys netaikyti užsienio teisės arba nepripažinti užsienio valstybėje

[866] *Ibid.*
[867] Analogiškos nuomonės laikosi ir S. Billarant (*supra*, note 30, p. 334).

įgyto teisinio statuso, tik jei toks netaikymas ir (arba) nepripažinimas pažeistų priimančiosios valstybės privalomuosius bendrojo intereso reikalavimus, puikiai atspindi unilateralizmo esmę.

Siekiant įrodyti šios išvados teisingumą, nebūtina iš naujo analizuoti visus ESTT Sprendimus per unilateralizmo prizmę, šiuo tikslu pakanka priminti bent kelis iš jų.

4.4.2.1. Fizinių asmenų teisinis statusas: Sprendimas Grunkin and Paul

Ryškiausias ESTT unilateralistinio mąstymo pavyzdys fizinių asmenų teisinio statuso srityje neabejotinai yra Sprendimas *Grunkin and Paul*, kuriame nagrinėtas ginčas kilo dėl to, kad Vokietijos institucijos, taikydamos Vokietijos tarptautinės privatinės teisės taisykles, nukreipiančias į asmens pilietybės valstybės teisę, atsisakė pripažinti Leonhard Matthias Danijoje nustatytą ir įregistruotą pavardę bei įrašyti jį į jo šeimos civilinės būklės aktų registrą.

Pirma, formaliu požiūriu daugiašalės Danijos ir Vokietijos tarptautinės privatinės teisės normos šioje byloje veikė išimtinai vienašališkai, t. y. vykdė tik vidinę funkciją (apibrėžė tik *lex fori* taikymo sritį) ir nukreipė atitinkamai į Danijos, kaip Leonard Matthias gyvenamosios valstybės, arba į Vokietijos, kaip jo pilietybės valstybės, materialinę teisę. Tokiu būdu, kalbant unilateralizmo terminologija, šioje byloje nagrinėta situacija pateko į dviejų valstybių narių – Danijos ir Vokietijos – materialinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį (kurią apibrėžė atitinkamos valstybės narės tarptautinės privatinės teisės normos), todėl Leonhard Matthias pavardė galėjo būti suteikta arba taikant Vokietijos, arba taikant Danijos materialinę teisę.

Antra, Vokietijos ir Danijos materialinė teisė, remiantis šių valstybių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintais kriterijais, galėjo ir turėjo būti taikoma suinteresuoto asmens pavardei nustatyti, maža to, šių valstybių materialinės teisės taikymas būtų lėmęs skirtingą Leonard Matthias pavardę

(Danijoje – „Grunkin–Paul“, Vokietijoje – „Grunkin“ arba „Paul“), todėl šioje byloje nagrinėta situacija, kalbant unilateralizmo terminologija, lėmė tikrąją Danijos ir Vokietijos teisės koliziją[868].

Jei Vokietijos teismas būtų šią koliziją sprendęs pagal tradicinę unilateralizmo atstovų suformuluotą taisyklę, kuri kumuliacijos tarp *for* (Vokietijos) ir užsienio valstybės (Danijos) teisės atveju pirmenybę teikia *lex fori*[869], jis būtų turėjęs nepripažinti suinteresuoto asmens įgytos pavardės ir taikyti Vokietijos materialinę teisę. Kitaip sakant, kolizinio metodo pakeitimas vienašaliu metodu ES pirminės teisės požiūriu šioje situacijoje būtų tapęs beverčiu, nes, lygiai kaip ir kolizinio, vienašalio metodo taikymas būtų lėmęs suinteresuoto asmens pavardės, įgytos Danijoje, nepripažinimą ir ribojęs jo laisvo judėjimo teises.

Tačiau, atsižvelgiant į tai, jog, kaip jau minėta, kai kurie unilateralizmo atstovai, pvz., H. Muir Watt, tais atvejais, kai sprendžiamas situacijos, sukurtos dalyvaujant užsienio valstybės institucijai, pripažinimo klausimas, kumuliacijos tarp *lex fori* ir užsienio valstybės teisės atveju, nesiūlo automatiškai teikti pirmenybę *lex fori*, o ragina didžiausią dėmesį skirti efektyvumui ir suinteresuotų asmenų protingiems lūkesčiams, kurie yra neatsiejami nuo efektyvumo, taikydamas šią modernaus unilateralizmo atstovų siūlomą taisyklę, Vokietijos teismas būtų galėjęs (ir turėjęs) pripažinti asmens pavardę, teisėtai įgytą Danijoje pagal Danijos, o ne Vokietijos privatinės teisės normas.

Vis dėlto, reikia pripažinti, kad nė vienas iš minėtų unilateralizmo atstovų siūlomų *lex fori* ir užsienio valstybės teisės tikrosios kolizijos sprendimų variantų negalėtų būti išvestas iš ESTT Sprendimo *Grunkin and*

---

[868] *Supra*, note 816 ir GOTHOT, P. *supra*, note 783, p. 419.

[869] Apie tai, kad dauguma unilateralizmo atstovų tokios teisės kumuliacijos atveju siūlo taikyti *lex fori* žr. supra, 4.4.1.2 Poskyryje „Praktinis taikymas“, taip pat ir BILLARANT, S. *supra*, note 30, p. 335. Apie šio principo taikymą užsienyje įgytų teisių pripažinimo atveju žr. ir, pvz., GOTHOT, P. (*supra*, note 783, p. 421–422).

Paul, kadangi, žvelgiant iš ESTT (ES pirminės teisės) perspektyvos, skirtingai nei pagrindinę bylą nagrinėjusio Vokietijos teismo požiūriu, Vokietijos ir Danijos teisės kolizija, kuri kilo byloje *Grunkin and Paul*, negali būti suvokiama kaip *lex fori* ir užsienio teisės kolizija, bet kaip *kolizija tarp dviejų užsienio valstybių lygiaverčių privatinės teisės sistemų*. Todėl ir taisyklė, taikoma šiai teisės kolizijai spręsti, turėtų būti kitokia.

Kiek tai susiję su taisyklėmis, pagal kurias unilateralizmo atstovai siūlo spręsti užsienio valstybių teisės pozityvias kolizijas, pastebėtina, jog, pavyzdžiui, A. Pilenko, nurodo, jog šios kolizijos turi būti sprendžiamos taikant tos valstybės teisę, kurios tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas sąsajos kriterijus yra artimiausias *for* kolizinėse taisyklėse įtvirtintam kriterijui[870]. Tai reiškia, jog, jei, pvz., Prancūzijos teismas spręstų Italijos ir Anglijos teisės koliziją, jis turėtų taikyti Italijos teisę, kadangi, kitaip nei Anglijos tarptautinėje privatinėje teisė, kurios taikymą lemia suinteresuoto asmens gyvenamoji vieta Anglijoje, Italijos teisė, analogiškai kaip ir Prancūzijos teisė, materialinės teisės tarptautinio taikymo sritį sieja su asmens pilietybe. Jei analogišką koliziją tektų spręsti Lietuvos teismui, remdamasis A. Pilenko taisykle, jis turėtų taikyti Anglijos[871], bet ne Italijos teisę.

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad, kaip jau įrodyta šioje disertacijoje, ES pirminės teisės požiūriu valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtinti sąsajos kriterijai – pilietybė ir gyvenamoji vieta – yra lygiaverčiai[872], ir į tai, kad nei ES pirminėje, nei antrinėje teisėje (kurią vienintelę ESTT galėtų laikyti *lex fori*) nėra įtvirtintas joks sąsajos kriterijus, su kuriuo galėtų būti lyginami Vokietijos ir Danijos tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtinti sąsajos kriterijai, akivaizdu, jog šis ESTT Sprendimas negalėtų būti aiškinamas kaip

---

[870] PILENKO, A. *supra*, note 792, p. 202. *Contra* R. Quadri (*supra*, note 368, p. 291), kritikuojantis šią taisyklę kaip nelogišką.

[871] Kaip tai išplaukia iš CK 1.15 – 1.18 straipsnių analizės, Lietuvos tarptautinė privatinė teisė asmens teisinio srityje reikalauja taikyti suinteresuoto asmens gyvenamosios vietos, bet ne jo pilietybės teisę.

[872] Plačiau apie tai žr. *supra*, 3.2.4.1. Poskyryje „Sąsajos kriterijų lygiavertiškumas“.

lemiantis A. Pilenko siūlomos pozityvių teisės kolizijų sprendimo taisyklės taikymą.

Vis dėlto ESTT Sprendimas šioje byloje galėtų būti aiškinamas kaip lemiantis kitų unilateralizmo atstovų (pvz., R. Quadri ir H. Muir Watt) suformuluotos taisyklės – reikalaujančios įvertinti, kuri iš kolizijoje esančių užsienio valstybių teisės normų faktiškai yra tinkamesnė ginčo santykiui ar situacijai su užsienio elementu sureguliuoti (yra efektyvi) ir geriau atitinka suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius[873] – taikymą.

Šiuo požiūriu pastebėtina, jog ESTT Sprendimas *Grunkin and Paul*, kuriuo Vokietija įpareigojama netaikyti Vokietijos tarptautinės privatinės teisės ir materialinės teisės normų ir pripažinti suinteresuoto asmens pavardę, sudarytą taikant Danijos materialinę teisę, lemia faktiškai tinkamesnės – Danijos teisės – taikymą.

Trečia, Danijos teisė šioje byloje laikytina faktiškai tinkamesne (R. Quadri žodžiais tariant, jos efektyvumo rodiklis yra aukštesnis) dėl kelių priežasčių (kurias paprastai įvardija ir unilateralizmo atstovai). Pirma, spręsdamos vaiko pavardės įrašymo į Danijos civilinės būklės aktų registrą klausimą, ją jau taikė Danijos valdžios institucijos. Antra, Danijos teisė yra vaiko gyvenamosios vietos valstybės teisė tiek bylos iškėlimo momentu, tiek ir jo pavardės įregistravimo Danijos civilinės būklės aktų registre momentu[874]. Trečia, Danijos teisės taikymas atitinka unilateralizmo šalininkų skelbiamą maksimą – *prior tempore, potior iure*[875] – kuri ne tik pagrindžia unilateralizmo rėmuose puikiai veikiančią įgytų teisių teoriją[876], bet ir leidžia išplėsti jos pagrindu formuluojamo pripažinimo metodo[877] taikymą situacijų, kurios

---

[873] QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 291.
[874] BILLARANT, S. *supra*, note 30, p. 337.
[875] D'AVOUT, L. *supra*, note 508, p. 212.
[876] Apie tai, kad įgytų teisių teorija gali veikti *tik* unilateralizmo rėmuose žr. *supra*, note, 838.
[877] Šioje byloje pripažinimo metodas ir įgytų teisių teorija akivaizdžiai persipina, kadangi situacija, kurią suinteresuotas asmuo prašė pripažinti Vokietijoje, Danijoje buvo sukonkretinta Danijos institucijos dalyvavimu. Vis dėlto šiuo požiūriu pastebėtina, jog visiškai nesvarbu, ar taikytinos teisės nustatymo

sukurtos nedalyvaujant užsienio valstybių institucijai (t. y. *ex lege*), atžvilgiu, kas, manytina, geriau atitinka ES pirminės teisės tikslus ir esmę.

Ketvirta, kaip tai išplaukia iš ESTT Sprendimo *Grunkin and Paul*, ES pirminės teisės ir tarptautinės privatinės teisės tikslai (kuriuos pabrėžia unilateralizmo atstovai) – užtikrinti asmens teisėtų lūkesčių apsaugą ir asmens teisinio statuso stabilumą jam kertant sieną – sutampa.

Įpareigodamas pripažinti pagal Danijos teisę įgytą vaiko pavardę ir netaikyti Vokietijos teisės, ESTT netiesiogiai įpareigoja Vokietiją taikyti teisę, kuri geriausiai atitinka suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius, kurie P. Mayer terminologija tariant, susiformavo užsienio teisės sistemoje sukonkretintos (institucijų dalyvavimu) tesinės situacijos pagrindu (vaikas ir jo tėvai galėjo pagrįstai tikėtis, kad Danijos institucijų patvirtinta vaiko pavardė nesikeis jam kertant sieną)[878].

Taigi, kaip tai išplaukia iš ESTT Sprendimo, pozityvioji Danijos ir Vokietijos teisės normų kolizija turėjo būti sprendžiama Danijos teisės naudai, arba, kitaip sakant, Vokietija turėjo suteikti pasekmes (pripažinti Danijoje įgytą asmens teisinį statusą) situacijai, sukurtai taikant Danijos teisę, kuri laikytina efektyvia ir geriausiai atitinkančia suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius.

---

metodą, išvedamą iš ESTT sprendimo vadinsime įgytų teisių teorija (kuri laikytina pripažinimo metodo pirmtake) ar situacijų pripažinimo metodu, tais atvejais, kai priimančiosios valstybės teismas, spręsdamas klausimą dėl užsienio valstybėje teisėtai įgyto teisinio statuso pripažinimo, netikrina (t. y. *for* tarptautinės privatinės teisės normos jo neįpareigoja tikrinti arba, jei įpareigoja, ES pirminė teisė paneigia šį reikalavimą), ar užsienio valstybėje taikyta tinkama teisė, taikytinos teisės nustatymo metodas yra vienašalis (unilateralizmas). Šiuo aspektu reikia dar kartą priminti, jog, taikant situacijų pripažinimo metodą, nereikia taikyti priimančiosios valstybės daugiašalių kolizinių taisyklių, t. y. situacija, teisėtai sukurta užsienio valstybėje, taikant kitokią teisę nei nurodo *for* daugiašalės kolizinės taisyklės, yra pripažįstama, su sąlyga, kad ji yra *sukonkretinta* užsienio teisės sistemoje, ir jos pripažinimas neprieštarauja *for* viešajai tvarkai. Kitaip sakant, pripažinimo metodas numato tik užsienio valstybėje teisėtai sukurtos situacijos pripažinimo sąlygas, kurios negali būti suprantamos kaip daugiašalės, kadangi jos nenukreipia į užsienio teisės taikymą. Atvirkščiai – šios sąlygos veikia kaip iš esmės visoms unilateralizmo technikoms būdingas „filtras“, taikomas kiekvieną kartą, kai *for* teisės sistemoje reikia suteikti teisines pasekmes kitos valstybės teisės normoms arba jų taikymu sukurtoms teisinėms situacijoms (pvz., užsienio valstybių *lois de police*, užsienio valstybių teismų sprendimams).

878 Plačiau apie teisinės situacijos sukonkretinimą žr. *supra*, 4.3.3.2. Poskyryje „Pripažinimo metodo esmė“.

Penkta, lygiai kaip ir kolizinio metodo, vienašalio metodo taikymas nereiškia, jog jį taikantys teismai visada pripažins užsienio valstybėje įgytą teisę ar suteiks teisines pasekmes situacijai, sukurtai užsienio valstybėje, besąlygiškai. Priešingai – kaip nurodo P. Gothot, pagarbos įgytoms teisėms reikalavimo įgyvendinimas susideda iš dviejų etapų: a) vertinimo etapas, kurio metu nustatoma, ar užsienio teisės požiūriu teisė laikoma įgyta, suteikta; b) sprendimo priėmimo etapas, kurio metu nusprendžiama, ar bus užtikrinta pagarba įgytai teisei[879]. Vis dėlto, skirtingai nei taikant kolizinį metodą, taikant vienašalį metodą, sprendimas dėl teisinių pasekmių suteikimo *for* teisės sistemoje priimamas, šiuo tikslu netikrinant taikytos teisės, o tik patikrinant, ar pripažinimas neprieštarautų *for* viešajai tvarkai ir *fraude à la loi* išlygai. Vadinasi, kitaip nei kolizinio metodo taikymas, vienašalio metodo taikymas ir šiuo požiūriu geriau atitinka ESTT praktiką.

Nors šis klausimas byloje *Grunkin and Paul* nekilo[880], kaip tai išplaukia iš kitų ESTT Sprendimų (pvz., *Sayn–Wittgenstein*[881]), valstybės narės negali atsisakyti pripažinti asmens teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje dėl to, jog jis įgytas taikant kitokią materialinę teisę (kaip būtų kolizinio metodo taikymo atveju), vis dėlto valstybės narės ir toliau gali tikrinti, ar pripažinimas neprieštaraus *for* viešajai tvarkai kiekvieną kartą, kai kyla klausimas dėl kitoje valstybėje narėje įgytos teisės pripažinimo, su sąlyga, kad viešosios tvarkos išlygos taikymas nepažeis ES pirminės teisės[882].

Kiek tai susiję su reikalavimu patikrinti, ar nepiktnaudžiauta teise, pastebėtina, kad, lygiai kaip ir viešosios tvarkos išlygos, šio reikalavimo apimtis dėl ES pirminės teisės įtakos stipriai susiaurėja: negalima konstatuoti

---

879 GOTHOT, P. *supra*, note 783, p. 421–422.

880 Tokia išvada kyla iš Sprendimo *Grunkin and Paul* (*supra,* note 23) 38 punkto: „[ESTT] nebuvo nurodyta jokia konkreti priežastis, galinti tam tikromis aplinkybėmis neleisti pripažinti Danijoje suteiktos ir įregistruotos vaiko Leonhard Matthias pavardės, kaip antai šios pavardės prieštaravimas Vokietijos viešajai tvarkai.“.

881 Sprendimo (*supra*, note 250) 84 punktas.

882 Plačiau apie tai žr. ir 3 Skyriuje „Daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei vertinimas“.

piktnaudžiavimo teise tais atvejais, kai asmuo, naudodamasis laisvo judėjimo teisėmis, įtvirtintomis ES pirminėje teisėje, „ieško“ palankiausios teisės sistemos. Kitaip sakant, ES pirminė teisė draudžia pripažįstančiajai valstybei narei reikalauti, kad teisinis santykis ar situacija būtų glaudžiausiai susijęs su valstybe nare, pagal kurios teisę jis sukurtas[883], ar juo labiau reikalauti, kad teisinis santykis ar situacija būtų glaudžiausiai susijęs su valstybe nare (pagal kurios teisę jis (ji) sukurtas) pagal *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintą daugiašalį kriterijų[884].

Kitaip sakant, remiantis ESTT praktika, dėl ES pirminės teisės įtakos tais atvejais, kai tarptautinė situacija, kuri yra teisėtai sukurta vienoje valstybėje narėje ir kurios teisines pasekmes siekiama pripažinti kitoje valstybėje narėje, patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės nebegali veikti pagal kolizinio metodo principus, o ima veikti vienašališkai (vykdo tik vidinę funkcija) ir palaipsniui tampa kito tarptautinės privatinės teisės metodo – vienašalio – instrumentais.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, reikia konstatuoti, jog Sprendimo *Grunkin and Paul* analizė patvirtina ESTT argumentavimo unilateralistinį pobūdį ir suponuoja laipsnišką kolizinio metodo pakeitimą vienašaliu metodu situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį. Arba, kitais žodžiais sakant, ESTT praktikoje įtvirtintus principus galima aiškinti tik per vienašalio metodo prizmę.

4.4.2.2. Įmonių teisinis statusas: Sprendimas Centros

Atsižvelgiant į valstybėse narėse šiuo metu galiojančios įmonių teisės skirtumus, reikia pripažinti, jog ESTT Sprendime *Centros*, lygiai kaip ir

---

[883] BILLARANT, S. *supra*, note 30, p. 341.

[884] Sprendimo *Grunkin and Paul* (*supra*, note 23) rezoliucinė dalis „EB [steigimo sutarties] 18 straipsnis draudžia vienos valstybės narės valdžios institucijoms, taikant nacionalinę teisę [Vokietijos tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintą pilietybės kriterijų ir jo nurodytą kaip taikytiną – Vokietijos teisę], atsisakyti pripažinti kitoje valstybėje narėje, kurioje vaikas gimė ir nuo gimimo gyvena, suteiktą ir įregistruotą jo pavardę, jeigu jis, kaip ir tėvai, turi tik pirmosios valstybės narės pilietybę“.

Sprendime *Grunkin and Paul* fizinių asmenų teisinio statuso srityje, įtvirtinti principai gali būti aiškinami tik per vienašalio metodo prizmę.

Centros byloje nagrinėtas ginčas kilo dėl to, jog Danijos institucijos atsisakė įregistruoti *Centros Ltd*, įsteigtos pagal Anglijos teisę ir turinčios registruotą buveinę Anglijoje ir Velse, filialą Danijoje, remdamosi tuo, kad *Centros* nuo pat įsisteigimo nevykdė jokios komercinės veiklos kilmės valstybėje narėje ir Danijoje siekė įsteigti filialą turėdama vienintelį tikslą – vykdyti visą komercinę veiklą Danijoje, joje neįsteigiant įmonės ir taip išvengiant Danijoje galiojančių įmonių steigimo taisyklių, kurios yra griežtesnės nei *Centros* registracijos valstybėje (minimalaus akcinio kapitalo apmokėjimo požiūriu), taikymo.

Atsakydamas į Danijos teismo klausimus, ESTT nurodė, kad, viena vertus, teisė įsteigti bendrovę pagal vienos valstybės narės teisę ir steigti filialus kitose valstybėse narėse, kurių įmonių teisės normos yra ne tokios griežtos, yra neatskiriama naudojimosi Sutarties garantuojama įsisteigimo laisve dalis. Kita vertus, ESTT pažymėjo, jog vien faktas, kad bendrovė nevykdo jokios veiklos valstybėje narėje, kurioje ji turi registruotą buveinę, o vykdo veiklą tik valstybėje narėje, kurioje įsteigtas jos filialas, yra nepakankamas pagrindas piktnaudžiavimui teise ar apgaulei įrodyti[885].

Galiausiai šiame Sprendime ESTT aiškiai įtvirtino abipusio pripažinimo principą įmonių antrinio įsisteigimo srityje, šiuo tikslu nurodydamas, kad valstybės narės atsisakymas įregistruoti filialą įmonės, įsteigtos pagal kitos valstybės narės, kurioje yra jos registruota buveinė, teisę, dėl to, kad filialas steigiamas siekiant visą ūkinę veiklą vykdyti priimančioje valstybėje narėje ir, pasinaudojus antriniu įsisteigimu, būtų išvengta nacionalinių normų dėl minimalaus kapitalo turėjimo ir apmokėjimo taikymo, yra nesuderinamas su ES pirminės teisės nuostatomis, nes taip sudaroma kliūtis

[885] Sprendimo *Centros* (*supra*, note 257) 27, 29 punktai.

antrinio įsisteigimo laisvei, nebent jis tenkina keturias sąlygas: yra nediskriminacinis, gali būti pagrįstas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, yra tinkamas siekiamo tikslo įgyvendinimui ir neviršija to, kas būtina šiam tikslui pasiekti[886].

Kaip tai išplaukia iš Sprendimo *Centros*, viena vertus, kiekviena valstybė narė gali laisvai pasirinkti kriterijų (realios buveinės ar inkorporavimo), pagal kurį ji apibrėžia savo įmonių teisės normų tarptautinio taikymo sritį ir kurį turi atitikti įmonės, norinčios įsisteigti toje valstybėje narėje pagal tos valstybės narės teisę (t. y. tapti tos valstybės narės įmonėmis)[887]. Kita vertus, jei įmonė pagal vienos valstybės narės įmonių teisę laikoma teisėtai įsteigta, kitos valstybės narės privalo pripažinti šios įmonės teisinį statusą, neatsižvelgdamos į tai, koks kriterijus (reali buveinė kilmės valstybėje narėje ar kt.) lėmė kilmės valstybės teisės taikymą[888]. Kitaip sakant, valstybė narė negali nepripažinti įmonės, įsteigtos kitoje valstybėje narėje, vien todėl, jog šios įmonės su jos kilmės valstybe nesieja sąsaja, kuri, remiantis priimančiosios valstybės tarptautinės privatinės teisės normomis, yra būtina siekiant įsteigti įmonę pagal priimančiosios valstybės teisę (t. y. taikyti priimančiosios valstybės įmonių teisę).

---

886 *Ibid*., 30–34 punktai.

887 BEHRENS, P. Das internationale Gesellschaftsrecht nach dem Centros-Urteil des EuGH. *IPRax*, 1999, p. 331.

888 Vadinasi, remiantis ESTT praktika, valstybės narės neturėtų kelti klausimo, ar kriterijus, pagal kurį nustatoma įmonės sąsaja su kilmės valstybės teisės sistema ir kuris lemia kilmės valstybės teisės taikymą, yra tinkamas (BEHRENS, P. *ibid*.). Šią išvadą, pasak P. Picone, lemia tai, kad įmonė yra teisės kūrinys, todėl valstybės teisės sistemoje gali būti įtvirtinti reikalavimai *tik* nacionalinės įmonės steigimui ir reikalavimai užsienio įmonės pripažinimui, bet ne užsienio įmonės steigimui (PICONE, P. Diritto internazionale privato delle società e riconoscimento di „Anstalten“ e „Treuunternhemen“ nell'ordinamento italiano. *Comunicazioni e Studi*, vol. XV, 1978, p. 100). Tai reiškia, jog įmonė, įsteigta pagal Italijos teisę, gali būti tik Italijos įmonė, o Vengrijoje įsteigtą įmonę galima nebent pripažinti Italijoje. Kitaip sakant, *lex societatis* taikymą lemia ne įmonės lokalizacija pagal tradicinį sąsajos kriterijų, bet – atvirkščiai – įmonė sukuriama, taikant tam tikros valstybės *lex societatis*, todėl ir pripažinti įmonę galima tik kaip užsienio teisės sistemos kūrinį (BENEDETTELLI, M. V. *supra*, note 529, p. 617–618). Šia prasme būtų galima išvesti paralelę tarp ESTT argumentavimo įmonių teisės ir fizinio asmens teisinio statuso srityse tais atvejais, kai keltas klausimas dėl asmens pilietybių kolizijų sprendimo (pvz., Sprendime *Garcia Avello*). Šiuo požiūriu pastebėtina, jog, lygiai kaip ir įmonių teisės srityje, valstybė narė gali suteikti tik savo pilietybę ir atitinkamai pripažinti asmenis kitų valstybių piliečiais, jei juos piliečiais pripažįsta jų pilietybės valstybės teisė. Būtent todėl ESTT įpareigoja valstybių narių teismus vienodai vertinti visas suinteresuoto asmens turimas pilietybes (t. y. atsižvelgti ir į asmens pilietybę, įgytą kitoje valstybėje narėje pagal tos valstybės teisę).

Kiek tai susiję su kitų valstybių narių teisės normų taikymu (ar jų taikymo teisinių pasekmių pripažinimu) – priešingai – valstybės narės negali laisvai įtvirtinti sąsajos kriterijaus (it. *criterio di collegamento*), kuris lemtų užsienio teisės normų taikymą ar netaikymą, ir juo labiau negali netaikyti kitos valstybės teisės normų, į kurių taikymo sritį (apibrėžtą jų tarptautinės privatinės teisės normomis) tam tikras santykis ar situacija patenka. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, Vokietija, kurioje taikomas realios buveinės kriterijus, negali nepripažinti įmonės, įsteigtos Anglijoje taikant Anglijos teisę, vien dėl to, kad Anglijos teisės taikymą lėmė kitoks (t. y. ne įmonės realios buveinės) sąsajos kriterijus. Šią išvadą patvirtina Sprendimo *Centros* rezoliucinė dalis, kurioje ESTT įpareigojo Daniją pripažinti pagal Anglijos teisę įsteigtą įmonę, nepaisant to, kad įmonė buvo glaudžiausiai susijusi su Danija (pagal iš esmės visus įmanomus lokalizacijos kriterijus), be ne su Anglija.

Akivaizdu, kad šis ES pirminės teisės nulemtas nacionalinių daugiašalių kolizinių taisyklių taikymo apribojimas gali būti aiškinamas tik kaip lemiantis vienašalį daugiašalių normų veikimą[889]. Kitaip sakant, valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės gali būti aiškinamos tik kaip apibrėžiančios *lex fori* taikymo sritį ir negalinčios nukreipti į užsienio valstybės teisę nei įmonės steigimo, nei užsienio valstybėje įsteigtos įmonės pripažinimo momentu.

Kitaip sakant, kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, dėl ES pirminės teisės įtakos kilmės ir priimančiosios valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės gali veikti tik *vienašališkai*[890], t. y. ne nurodyti užsienio valstybės, su kuria teisinis santykis ar situacija yra susiję pagal jose įtvirtintą sąsajos kriterijų, teisės taikymą (kaip kolizinio metodo taikymo atveju, kai daugiašalė

---

[889] T. Tilquin (*supra*, note 842) terminologija kalbant, lemiantis „daugiašalių kolizinių taisyklių de–bilateralizavimą“ (pranc. *debilatéralisation*).

[890] Panašiai ir M. V. Benedettelli (BENEDETTELLI, M. V. Diritto internazionale privato delle società e ordinamento comunitario. In PICONE P. (ed.) *Diritto internazionale privato e diritto comunitario*. Padova: Cedam, 2004, p. 268) nurodo, jog dėl ES pirminės teisės įtakos visų valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos įmonių teisės srityje ima veikti vienašališkai.

kolizinė taisyklė vykdo išorinę funkciją), bet, kaip tai būdinga unilateralizmui, nurodo taikymą tos valstybės narės teisės, kurios teisės sistemoje jos yra įtvirtintos.

Šią išvadą akivaizdžiai patvirtina ESTT Sprendimai, kuriuose skirtingai vertinamas valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas, atsižvelgiant į tai, ar įmonė, kuri ketina pasinaudoti pirminio įsisteigimo laisve, siekia išsaugoti kilmės valstybės teisinį statusą (teisės taikymą) ar ne. Pirmuoju atveju (Sprendimas *Daily Mail*) ESTT ES pirminės teisės normas aiškina kaip suteikiančias kilmės valstybei narei neribotą teisę taikyti jos tarptautinės privatinės teisės normas (suprantamas kaip apibrėžiančias *lex fori* tarptautinio taikymo sritį), antruoju (Sprendimas *Cartesio*) – draudžiančią jas taikyti tais atvejais, kai jų taikymas paneigtų įmonių pirminio įsisteigimo laisvę.

Šiuo požiūriu pastebėtina, jog ES pirminės teisės draudžiamą įmonės įsisteigimo laisvės paneigimą būtų galima konstatuoti kiekvieną kartą, kai teismas ar kita institucija taikytų *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintus sąsajos kriterijus kitos valstybės narės įmonių teisės tarptautinio taikymo sričiai apibrėžti, t. y. įmonės teisinį statusą, įgytą pagal *kitos* valstybės narės įmonių teisę pripažintų, tik jei įmonė arba neturėtų ryšio su *for* (pagal *for* kriterijų) arba turėtų tokį ryšį su kilmės valstybe nare, kokio *for* reikalauja iš įmonių, siekiančių įsisteigti ar įsteigtų pagal *lex fori*, kas lemtų įmonių, įsteigtų kitose valstybėse narėse, taikančiose kitokį sąsajos kriterijų, nepripažinimą. Kitaip sakant, ESTT Sprendimai aiškiai įpareigoja valstybes nares taikyti jų sąsajos kriterijus tik *lex fori* tarptautinio taikymo sričiai apibrėžti.

Maža to, šią išvadą pagrindžia ir Sprendimų *Überseering* ir *Cartesio* sisteminė analizė, leidžianti teigti, jog šių Sprendimų (panašiai kaip ir Sprendimų *Daily Mail* ir *Centros*) skirtumus unilateralizmo požiūriu lemia juose nagrinėjamos problematikos skirtumai. Viena vertus, Sprendime *Cartesio* nagrinėjami klausimai negali būti priskirti „tikrosios“ tarptautinės

privatinės teisės, kaip ją suvokė A. Pilenko, problematikai, kadangi šiame Sprendime kilo klausimas ne dėl valstybių narių privatinės teisės tarptautinio taikymo srities atribojimo, o dėl vienos valstybės narės (t. y. Vengrijos) privatinės teisės tarptautinio taikymo srities apibrėžimo. Pastebėtina, kad tą pabrėžia ir pats ESTT, aiškiai atskirdamas situacijas, kai įmonė perkelia buveinę į kitą valstybę narę, siekdama pakeisti taikytiną teisę, ir kai taikytinos teisės pakeisti nesiekia. Kita vertus, Sprendime *Überseering* kilęs klausimas – priešingai – patenka į tikrosios tarptautinės privatinės teisės sritį.

Kitaip sakant, šiuose ESTT Sprendimuose įtvirintų principų skirtumus lemia tai, kad vienu atveju juose sprendžiamas klausimas unilateralizmo požiūriu yra tarptautinės privatinės teisės klausimas, kitu atveju – materialinės teisės klausimas.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, reikia pripažinti, jog ESTT Sprendimas *Centros,* aiškinamas kartu su kitais ESTT Sprendimais, patvirtina unilateralizmo atstovų skelbiamą maksimą – daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos gali apibrėžti tik *lex fori* taikymo sritį – ir įpareigoja valstybių narių teismus taikytiną teisę nustatyti ne taikant *for* tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas daugiašales kolizines taisykles, bet šiuo tikslu analizuojant susijusių valstybių narių privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį.

Maža to, tolesnė ESTT praktikos analizė leidžia teigti, jog tais atvejais, kai kyla tikroji valstybių narių teisės kolizija, ES pirminė teisė lemia unilateralizmo atstovų siūlomų taisyklių šioms kolizijoms spręsti taikymą.

Šiuo aspektu pastebėtina, jog, lygiai kaip ir Sprendime *Grunkin and Paul*, Sprendime *Centros* kilo pozityvi Anglijos ir Danijos įmonių teisės kolizija, kadangi *Centros* galėjo būti įsteigta tiek pagal Danijos, tiek pagal Anglijos teisę, arba kitaip sakant, ginčo santykis pateko į abiejų valstybių narių įmonių teisės tarptautinio taikymo sritį pagal kiekvienos iš jų tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintus kriterijus. Kaip tai išplaukia iš ESTT Sprendimo, ši pozityvi valstybių narių teisės kolizija turėjo būti vertinama ne kaip *lex fori*

ir užsienio valstybės teisės, bet kaip dviejų užsienio valstybių teisės kolizija ir turėjo būti sprendžiama taikant efektyvumo kriterijų. Kitaip sakant, ji turėjo būti išspręsta taikant teisę tos valstybės, kuri yra faktiškai tinkamiausia ir geriausiai atitinka protingus suinteresuotų asmenų lūkesčius. Akivaizdu, kad, kitaip nei taikant kolizinį metodą ir ginčo santykį lokalizuojant Danijoje (su kuria jis glaudžiausiai susijęs), šiuo atveju efektyviausia teise galėjo būti pripažinta tik Anglijos *lex societatis*, pagal kurią įmonė jau buvo įsteigta, kurios pasirinkimą lėmė suinteresuotų asmenų valia ir kurios pagrindu sukurtos situacijos galiojimo pagrįstai tikėjosi įmonės steigėjai.

Taigi, aiškinami kartu su pirmiau aptartuose ESTT Sprendimuose įtvirtintais principais, šie Sprendimai leidžia teigti, jog ESTT praktikoje aiškiai išskiriami du taikytinos teisės nustatymo etapai, kurie sutampa su tais, kuriuos išskiria ir unilateralizmo atstovai. Maža to, analizuojant kitus Sprendimus, išryškėja ir trečiasis – unilateralizmo „filtrų“ taikymo – etapas.

Aiškinamas kartu su Sprendimu *Gebhard*, Sprendimas *Centros* patvirtina, jog tam tikrais atvejais valstybės narės gali nukrypti nuo efektyviausios valstybės teisės taikymo taisyklės ir taikyti savo imperatyvias įmonių teisės normas[891] (arba viešosios tvarkos išlygą!), su sąlyga, kad jų taikymas nepaneigs ES pirminėje teisėje įtvirtintų judėjimo laisvių ir atitiks ESTT praktikoje įtvirtintus kriterijus.

Vadinasi, įvertinus ESTT praktikoje įtvirtintus principus per unilateralizmo prizmę, akivaizdu, jog tais atvejais, kai situacija su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, valstybių narių daugiašalės kolizinės taisyklės įmonių teisės srityje nebegali veikti pagal kolizinio metodo principus ir dėl ES pirminės teisės įtakos ima veikti vienašališkai, t. y. tampa vienašalio metodo instrumentais.

---

[891] Tiesa, ir šiuo atveju neišeinama už unilateralizmo ribų, kadangi imperatyvios normos (tiek *lex fori*, tiek ir užsienio valstybės) yra taikomos pagal unilateralizmo principus, t. y. tais atvejais, kai ginčo santykis su užsienio elementu patenka į jų tarptautinio taikymo sritį. Plačiau apie tai, žr., pvz., AUDIT, B. *supra*, note 357, p. 249 *et seq*.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, reikia konstatuoti, jog ESTT praktikos analizė patvirtina ESTT argumentavimo unilateralistinį pobūdį ir kartu suponuoja laipsnišką kolizinio metodo pakeitimą vienašaliu taikytinos teisės nustatymo metodu įmonių teisinio statuso srityje. Kitaip sakant, unilateralizmo „sugrįžimą“ ES kontekste lemia ESTT praktikoje pateiktas ES pirminės teisės aiškinimas.

4.4.3. Vienašalio metodo taikymo privalumai ES pirminės teisės požiūriu

Kodėl ESTT praktika ir joje įtvirtinti principai turi (gali) būti aiškinami tik per unilateralizmo prizmę? Atsakymas į šį klausimą yra akivaizdus. Viena vertus, todėl, kad, kaip jau įrodyta šioje disertacijoje, ESTT praktikoje ryškus unilateralistinis mąstymas: atsakydamas į valstybių narių teismų klausimus bylose, susijusiose su asmens teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje, pripažinimu, ESTT ne tik vadovaujasi unilateralizmui būdingais principais, bet ir puikiai išryškina visus tris taikytinos teisės nustatymo etapus, kurie sutampa su tais, kuriuos išskiria unilateralizmo atstovai, ir kurie radikaliai skiriasi nuo kolizinio metodo taikymo etapų. Kita vertus, ši ESTT argumentavimo specifika lemia tai, kad bet koks siekis suvokti ESTT praktiką per kito tarptautinės privatinės teisės metodo prizmę neišvengiamai iškreipia ESTT praktikoje įtvirtintų principų esmę, nepaaiškina jų skirtumų ir dėl to galėtų būti prilygintas siekiui paaiškinti krikščionybę remiantis kitos religijos (islamo, budizmo) kategorijomis, lietuvių kalbos taisykles – anglų kalbos struktūros principais, Hipokrato priesaiką – advokatų profesinės etikos normomis, liberalizmo ideologiją – socializmo terminais. Maža to, unilateralistinį ESTT mąstymą ir atitinkamai ESTT praktikos aiškinimą per unilateralizmo prizmę paaiškina ir vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo taikymo ES kontekste privalumai, palyginus su kitais tarptautinės privatinės teisės metodais.

Pirma, kaip tai išplaukia iš valstybių narių pozityviosios teisės analizės, valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos skiriasi. Kitaip sakant, ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės partikuliarizmas yra nepaneigiamas faktas. Tai lemia, jog kolizinis metodas, idealiai veikiantis tose srityse, kuriose valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos yra suvienodintos ES lygiu, nėra tinkamas problemoms, kurias lemia tarptautinės privatinės teisės skirtumai, spręsti. Vadinasi, teisei, taikytinai situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti reikėtų taikyti vienašalį metodą, t. y. vienintelį tarptautinės privatinės teisės metodą, kuriam valstybių narių tarptautinės privatinės teisės skirtumai yra ne problema, o argumentavimo pagrindas[892].

Maža to, poreikį taikyti būtent vienašalį metodą lemia ir su valstybių narių tarptautinės privatinės teisės partikuliarizmu neatsiejamai susijęs ES pirminės teisės tikslas – „<...> *sukur[ti]* laisvės, saugumo ir teisingumo *erdvę, kurioje gerbiamos* pagrindinės teisės bei *skirtingos valstybių narių teisinės sistemos ir tradicijos*“[893]. Akivaizdu, kad šiam tikslui pasiekti tinkamiausias metodas yra vienašalis, kuris, kitaip nei kolizinis taikytinos teisės nustatymo metodas, ne lemia vienos valstybės narės teisės sistemos požiūrio primetimą visoms likusioms, o atriboja jų privatinės teisės tarptautinio taikymo sritį pagal šių valstybių vidaus teisėje įtvirtintus kriterijus, tokiu būdu ne tik užtikrindamas tinkamą teisės sistemų koordinavimą, bet ir pagarbą valstybių narių teisinėms sistemoms ir tradicijoms, t. y. „suvienija įvairovėje“.

Antra, iš ES pirminės teisės normų išvestas *abipusio pripažinimo* principas tarptautinės privatinės teisės kontekste gali būti taikomas tik vienašališkai, kadangi kiekviena valstybė pripažinimo klausimą sprendžia savarankiškai. Kitaip sakant, ESTT praktikoje vartojama sąvoka *abipusio* turėtų būti suprantamas kaip įpareigojanti valstybes nares pasitikėti kitų

---

[892] GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 9. Apie tarptautinės privatinės teisės pliuralizmą, kaip unilateralizmo pagrindą, žr. ir, pvz., BODEN, D. *supra*, note 366, p. 240–248.

[893] SESV 67 straipsnio 1 dalis [Pasvirasis šriftas – disertacijos autorės].

valstybių narių teisės sistemomis, bet neturintis įtakos vienašaliam šio principo taikymui. Vis dėlto tarptautinės privatinės teisės metodologijos požiūriu ši sąvoka yra lemianti tais atvejais, kai valstybė narė sprendžia klausimą dėl kitoje valstybėje narėje įgyto teisinio statuso (teisės ar sukurtos situacijos) pripažinimo.

Šiuo požiūriu akivaizdu, kad tarptautinės privatinės teisės požiūriu *abipusio* pripažinimo imperatyvas galės būti įvykdytas, tik jei valstybės narės nesieks „primesti“ savo tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintų taisyklių visų likusių valstybių narių teisės sistemoms, o jomis pasitikės ir gerbs jų tarptautinės privatinės teisės normomis išreikštą požiūrį į jų privatinės teisės normų tarptautinio taikymo sritį. Kitaip sakant, tik vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo, kurio, kitaip nei kolizinio metodo, taikymas ne tik kad leidžia, bet ir įpareigoja teismą atsižvelgti į visų susijusių valstybių tarptautinę privatinę teisę ir pripažinti kitoje valstybėje sukurtą teisinę situaciją, nekvestionuojant taikytos teisės tinkamumo ir kartu situacijos, kurią kitos valstybės narės teisės sistema pripažįsta teisėta, teisėtumo, leidžia užtikrinti tinkamą abipusio pripažinimo principo imperatyvų vykdymą.

Trečia, viena nepaneigiamų ES pirminėje teisėje įtvirtintų judėjimo laisvių ir ES pilietybės instituto pasekmių – nuolat didėjantis asmenų judumas, teisinių situacijų, kurios jau jų sukūrimo momentu yra vienodai susijusios su keliomis valstybėmis narėmis, skaičiaus augimas ir ES piliečių „išsilaisvinimas“ (emancipacija) jų kilmės valstybės teisės požiūriu. Šiame kontekste taikyti kolizinį metodą, grindžiamą lokalizacine logika, yra be galo sudėtinga: ne tik neįmanoma nustatyti teisinio santykio su užsienio elementu glaudžiausio ryšio su vienos iš valstybių narių teisės sistema, bet ir negalima pateisinti kitoje valstybėje narėje įgyto teisinio statuso nepripažinimo, remiantis vien tuo, kad, *for* nuomone (kuri yra tik viena iš 28 nuomonių, o likusių 27 nuomonių, remiantis ES pirmine teise, deja, ignoruoti negalima), taikyta netinkama teisė. Maža to, negalima nepripažinti asmens teisinio statuso, kurį jis teisėtai įgijo valstybėje narėje, su kuria jo nesieja glaudžiausias

ryšys, nepaisant to, jog šį statusą akivaizdžiai lemia palankiausios teisės „ieškojimas“. Kitaip sakant, naudojimasis ES pirminės teisės suteiktomis teisėmis negali būti laikomas piktnaudžiavimu teise, o palankiausios teisės „ieškojimas“ – tarptautinės privatinės teisės draudžiamu *law shopping*. Galiausiai negalima neužtikrinti asmens teisinio statuso pastovumo šiam asmeniui judant tarp valstybių narių, nes tai pažeistų ne tik jo teises, kurias jam suteikia vienos ar kitos valstybės narės teisė, bet ir tas, kurios įtvirtintos ES pirminėje teisėje.

Kitaip sakant, ES kontekste teisės sistemų koordinacijos nepakanka, reikalingas bendradarbiavimas, kooperacija[894], kurią pasiekti galima taikant vienašalį taikytinos teisės nustatymo metodą, kuris ne tik neieško glaudžiausio situacijos ryšio su valstybių teisės sistemomis, bet ir įpareigoja valstybes nares bendradarbiauti asmens teisinio statuso stabilumo užtikrinimo tikslu.

Ketvirta, taikant vienašalį taikytinos teisės nustatymo metodą, tarptautinės privatinės teisės pagrindinis tikslas – asmens teisinio statuso stabilumo tarptautinėse situacijose užtikrinimas[895]. Maža to, tais atvejais, kai susijusių valstybių tarptautinės privatinės teisės normos skiriasi (t. y. tarptautinės privatinės teisės pliuralizmo kontekste), šį tikslą vienašalio metodo taikymas leidžia pasiekti kur kas geriau nei kolizinio metodo taikymas. Taikant kolizinį metodą, tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl užsienyje įgytos teisės pripažinimo, būtina tikrinti, ar ši teisė įgyta taikant *for* tarptautinės privatinės teisės požiūriu tinkamą teisę. Šiuo atveju taikant vienašalį metodą, užsienyje įgytos teisės teisėtumas vertinamas pagal užsienio valstybės teisę ir, jei pripažinimas neprieštarauja *for* viešajai tvarkai (kuri suvokiama itin siaurai), pripažįstama bet kurioje užsienio valstybėje teisėtai įgyta asmens teisė. Maža to, jei asmuo yra įgijęs skirtingas teises skirtingose valstybėse, teismas, taikydamas vienašalį metodą, pozityvią koliziją

---

[894] Apie tai, kad ES kontekste tarptautinės privatinės teisės normų funkcija iš distribucinės keičiasi į kooperacinę žr. PAMBOUKIS, C. *supra*, note 562, p. 514 –516.

[895] QUADRI, R. *supra*, note 368, p. 244, GOTHOT, P. *supra*, note 375, p. 31.

išsprendžia vadovaudamasis efektyvumo kriterijumi, kuris neatsiejamas nuo asmens teisėtų lūkesčių. Kitaip sakant, vienašalio metodo taikymas šiais atvejais ne tik leidžia užtikrinti asmens teisinio statuso stabilumą, pripažinti platesnį asmens teisių, įgytų užsienio valstybėje, ratą, bet ir užtikrina kilmės ir pripažįstančiosios valstybės teisės sistemų koordinavimą ir suinteresuotų asmenų teisėtus lūkesčius dėl teisėtos situacijos galiojimo.

Šiuo požiūriu negalima nepastebėti, jog ir ES pirminė teisė siekia analogiško tikslo kaip ir tarptautinė privatinė teisė unilateralizmo požiūriu. ES pirminė teisė siekia užtikrinti laisvą asmenų judėjimą tarp valstybių narių, suteikia ES piliečiams ir jų šeimos nariams teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijose, maža to, šis laisvas judėjimas, kaip tai išplaukia iš šioje disertacijoje nagrinėtos ESTT praktikos, yra neatsiejamas nuo asmens teisinio statuso stabilumo užtikrinimo, maža to, ne bet kokio teisinio statuso, o tokio, kurio stabilumo tikėjosi ir siekia pats suinteresuotas asmuo.

Kitaip sakant, lygiai kaip ir vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo (ir kartu tarptautinės privatinės teisės), ES pirminės teisės tikslas – suteikti ES piliečiams ir įmonėms, teisėtai įsteigtoms pagal vienos iš valstybių narių teisę, teisę laisvai judėti tarp valstybių narių, neprarandant jų teisėtai įgyto teisinio statuso, pvz., šeimos pavardės (Sprendimai *Grunkin and Paul, Garcia Avello, Vardyn*), teisnumo (Sprendimai *Centros, Überseering*).

Penkta, taikyti vienašalį metodą teisei, taikytinai situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti, yra pageidautina dar ir dėl to, jog šio metodo taikymas lemia tradiciškai tarptautinėje privatinėje teisėje atskiriamų teisės kolizijų, jurisdikcijų kolizijų ir teismų sprendimų pripažinimo sričių, kurių atskyrimas, H. Muir Watt teigimu, neturi jokios prasmės ES kontekste, suartėjimą.

Šiuo požiūriu pastebėtina, jog tradicinio trio netinkamumą ES kontekstui autorė grindžia ES pirminės ir antrinės teisės aktuose įtvirtintų nuostatų analize. Viena vertus, ji nurodo, jog didėjantis abipusio pripažinimo

principo vaidmuo lemia laipsnišką ribos tarp teisės, jurisdikcijos kolizijų ir teismų sprendimų pripažinimo išnykimą (pvz., kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, daugiašalės kolizinės taisyklės negali būti taikomos, jei jų taikymas lemtų asmens teisinio statuso, teisėtai įgyto pagal kitos valstybės narės teisę, nepripažinimą net ir tais atvejais, kai teisės įgijimas nepatvirtintas teismo sprendimu). Kita vertus, H. Muir Watt pastebi, jog ES antrinės teisės aktuose teismų sprendimų pripažinimas ir kompetentingos institucijos nustatymas glaudžiai susiję su taikytina teise ir, nors šie klausimai išlieka atskirti, tačiau, kitaip nei daugiašalio metodo kontekste, grindžiami identiška logika[896].

Šešta, ESTT praktikos, kurioje įtvirtinta valstybių narių pareiga pripažinti kitoje valstybėje narėje įgytą teisinį statusą, šiuo tikslu netaikant *for* daugiašalių kolizinių taisyklių, kurios ir toliau galėtų būti taikomos, jei priimančioji valstybė būtų kilmės valstybė, aiškinimas per unilateralizmo prizmę leidžia suvokti, pvz., ESTT Sprendimų *Daily Mail* ir *Überseering*, skirtumus, šiuo tikslu nesuskaldant tarptautinės privatinės teisės metodologijos. Kitaip sakant, skirtingai nei visi kiti metodai, vienašalis metodas leidžia pilnai atsiriboti nuo kolizinio metodo ir visus ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme niuansus įvertinti per vieno ir to paties tarptautinės privatinės teisės metodo – unilateralizmo – prizmę.

4.4.4. Poskyrio apibendrinimas

Unilateralizmui būdingų principų persmelkta ESTT praktika fizinio asmens ir įmonių teisinio statuso srityje, kuri gali būti aiškinama tik kaip įpareigojanti valstybių narių teismus, nagrinėjančius ginčus su tarptautiniu elementu, patenkančius į ES pirminės teisės taikymo sritį, aiškinti ir taikyti *for* pozityviojoje teisėje įtvirtintas daugiašales kolizines taisykles vadovaujantis unilateralizmo principais, ir unilateralizmo metodo taikymo ES kontekste privalumai leidžia pripažinti, jog dėl ES pirminės teisės įtakos valstybių narių

[896] MUIR WATT, H. *supra*, note 717, p. 217–219.

tarptautinės privatinės teisės taisyklės netenka savo daugiašališkumo, o tarptautinės privatinės teisės metodas keičia kryptį ir priartėja prie unilateralizmo.

Žinoma, negalima kategoriškai teigti, jog dėl ES pirminės teisės įtakos vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas jau šiandien pilnai pakeičia ilgą laiką valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje dominavusį kolizinį metodą, kadangi ES pirminės teisės požiūriu pastarasis vis dar gali būti taikomas tais atvejais, kai jo taikymas nepažeidžia ES pirminės teisės, pavyzdžiui, tada, kai *atsitiktinai* sutampa kilmės ir priimančiosios valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtinti sąsajos kriterijai. Vis dėlto visais kitais atvejais galima kalbėti apie ES pirminės teisės nulemtą kolizinio metodo pakeitimo vienašaliu metodu poreikį.

4.5. Skyriaus apibendrinimas: ES pirminė teisė lemia laipsnišką unilateralizmo „sugrįžimą“

ES pirminės teisės įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei nulemtas integracinio imperatyvo įterpimas į kolizinį mechanizmą sugriauna šio metodo vidinę logiką, lemia jo asimetriją ir neleidžia pasiekti kolizinio metodo ir tarptautinės privatinės teisės tikslų. Kitaip sakant, tais atvejais, kai teisinė situacija su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, kolizinis metodas nėra tinkamas ir nebegali būti taikomas taikytinai teisei nustatyti.

Skirtingai nei siekė įrodyti kai kurie bilateralizmo atstovai, ES pirminės teisės (kurioje paslėptos tradicinės kolizinės taisyklės nėra įtvirtintos ir iš kurios negali būti išvestos *sui generis* kolizinės taisyklės, be to, joje įtvirtinti principai negalėtų būti susiaurinti iki abipusio pripažinimo principo išimties) analizė neleidžia pripažinti, jog ES pirminė teisė „atgaivina“ valstybėse narėse tradiciškai taikomą kolizinį mechanizmą, todėl jis ir toliau gali normaliai veikti ES kontekste. Priešingai – ES pirminės teisės ir ESTT

praktikos analizė leidžia teigti, jog ES pirminė teisė lemia poreikį kolizinį metodą pakeisti ar bent jau papildyti kitu tarptautinės privatinės teisės metodu.

Referencinės teisės sistemos metodas toks, kokį jį suformulavo P. Picone, negalėtų būti laikomas tinkamu ES kontekstui ir atitinkamai negalėtų būti taikomas kaip subsidiarus šalia kolizinio metodo, kadangi jo taikymas akivaizdžiai neatitiktų ESTT praktikos. Priešingai – kalbėti apie ESTT praktiką atitinkantį referencinės teisės sistemos metodo taikymą ES kontekste būtų galima, tik šiuo tikslu panaikinus pagrindinę referencinės teisės sistemos metodo taikymo sąlygą, t. y. tik pripažinus, kad jis gali būti taikomas ne vien tais atvejais, kai teisinė situacija neturi glaudaus ryšio su *for*, o toks referencinės teisės sistemos metodo taikymas nesukurtų jokios pridėtinės vertės.

Kitaip nei referencinės teisės sistemos metodo taikymas, situacijų pripažinimo metodo taikymas situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, puikiai atitinka ESTT praktiką, o jo tikslas – suderinti faktinę situaciją su teisine realybe – dažniausiai leidžia pasiekti ne tik tarptautinės privatinės teisės, bet ir ES pirminės teisės tikslus. Vis dėlto šis metodas, remiantis jo autoriaus teiginiais, gali būti taikomas tik tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl teisinės situacijos, kuri buvo „sukonkretinta“ užsienio valstybėje, pripažinimo, todėl dėl ribotos taikymo srities šis metodas taip pat negali būti laikomas tinkamiausiu koliziniam metodui ES kontekste papildyti nei juo labiau pakeisti. Kitaip sakant, šis metodas yra tinkamas, tačiau nėra tinkamiausias dėl kelių priežasčių. Viena vertus, subsidiarus šio metodo taikymas lemtų tarptautinės privatinės teisės metodo suskaldymą situacijų pripažinimo ir kūrimo atveju ir taip apsunkintų praktinį taikytinos teisės nustatymą. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, jog ES pirminė teisė reikalauja pripažinti visas situacijas, neatsižvelgiant į tai, ar jos buvo sukonkretintos valstybės narės valdžios institucijos dalyvavimu, situacijų pripažinimo metodo, kuris negali

būti taikomas nesukonkretintoms situacijoms pripažinti, taikymo nauda ES kontekste tampa abejotina.

Kitaip sakant, pripažinimo metodą būtų galima laikyti tinkamiausiu ES kontekste, tik jei būtų pašalinta jo taikymo *conditio sine qua non*. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad vienintelis pripažinimo metodo, jo autoriaus – P. Mayer – teigimu, ir vienašalio taikytinos teisės nustatymo metodo taikymo sąlygų skirtumas yra situacijos sukonkretinimo reikalavimas, reikia konstatuoti, jog pašalinus situacijų pripažinimo metodo esminę taikymo sąlygą (kaip to reikalauja ES pirminė teisė), pripažinimo metodą ES kontekste absorbuotų vienašalis taikytinos teisės nusatymo metodas.

Atsižvelgiant į tai, kad valstybių narių privatinės ir tarptautinės privatinės teisės partikuliarizmas tose srityse, kuriose tarptautinės privatinės teisės normos nėra suvienodintos ES lygiu, yra nepaneigiamas faktas, ir į tai, kad vienintelis metodas, kuriam valstybių teisės skirtumai yra ne problema, o argumentavimo pagrindas, yra vienašalis, ESTT praktiką ir ES pirminės teisės įtaką valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme, šios disertacijos autorės nuomone, galima aiškinti tik per unilateralizmo prizmę.

Kaip tą patvirtina ESTT praktika, ES pirminė teisė įpareigoja valstybes nares netaikyti jų daugiašalių kolizinių taisyklių kiekvieną kartą, kai, jas taikant, nebūtų užtikrintas asmens, kuris naudojasi ES pirminėje teisėje įtvirtintomis teisėmis ir laisvėmis, teisinio statuso stabilumas ir tokiu būdu būtų paneigtos jo teisės, išplaukiančios iš ES pirminės teisės. Šis ES pirminės teisės nulemtas daugiašalių kolizinių taisyklių taikymo apribojimas leidžia kalbėti apie jų vienašalį veikimą, t. y. jų tinkamumą tik *lex fori* privatinės teisės tarptautinio taikymo sričiai apibrėžti, tokiu būdu susiaurinant šių normų funkciją iki vidinės. Maža to, ES pirminė teisė įpareigoja valstybes nares tikrąsias teisės kolizijas spręsti būtent pagal unilateralizmo atstovų suformuluotas taisykles: efektyvumo, *favor validatis*, *prior in tempore potior iure*.

Galiausiai vienašalio metodo, kurio taikymo ES kontekste poreikį pagrindžia ESTT praktikos analizė, taikymas leidžia geriau užtikrinti antagonistinių ES pirminės teisės tikslų pasiekimą (pvz., gerbti valstybių narių teisines sistemas ir užtikrinti privačių asmenų teisinio statuso stabilumą), maža to, kiti šio metodo taikymo ES kontekste privalumai leidžia pripažinti, jog ES pirminės teisės įtaka valstybių narių tarptautinei privatinei teisei plačiąja prasme tose srityse, kuriose tarptautinės privatinės teisės normos nėra suvienodintos ES lygiu, turi būti suvokiama kaip lemianti laipsnišką kolizinio metodo, kurio taikymas tam tikrais (atsitiktiniais) atvejais vis dar gali būti suderinamas su ES pirmine teise, pakeitimą vienašaliu taikytinos teisės nustatymo metodu.

IŠVADOS

Atlikus Europos Sąjungos pirminės teisės įtakos valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms tyrimą, įvertinus šios srities reglamentavimą, jurisprudenciją ir doktrininius šaltinius, galima formuluoti šias pagrindines darbo išvadas:

1. Nei laipsniškas ES vidaus kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje išplėtimas ir platus teisinio pagrindo aiškinimas, ES institucijoms priimant ES antrinės teisės aktus tarptautinės privatinės teisės srityje, nei išimtinis ES išorės kompetencijos pobūdis šioje srityje pilnai nepanaikino valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų partikuliarizmo ir neišsprendė iš jo tiesiogiai kylančių tarptautinio koordinavimo problemų. Priešingai – valstybių narių daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos ES lygiu suvienodintos ne visose srityse, maža to, atsižvelgiant į ES įsipareigojimą gerbti valstybių narių teisines sistemas ir tradicijas, tikėtina, kai kuriose srityse jos niekada ir nebus suvienodintos.

2. ES pirminės teisės specifika ir toli siekiančios jos taikymo pasekmės sudarė sąlygas *netiesiogiai europeizuoti* valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normas, kurios nebuvo suvienodintos ES lygiu. Kaip tai išplaukia iš ES teisės viršenybės principo, *visos* valstybių narių vidaus teisės normos turi atitikti ES teisės *Grundnorm* ir šio reikalavimo negali paneigti nei teisės normų vieta nacionalinės teisės sistemoje, nei požymiai, kuriuos joms priskiria nacionalinės teisės aktų leidėjas. Kitaip sakant, nei tariamas daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų neutralumas, nei specifinė jų struktūra ES pirminės teisės požiūriu neturi jokios reikšmės. Priešingai – įrodžius, kad daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymas tam tikrais atvejais gali lemti galutinį rezultatą, ir atsižvelgiant į platų nuostatų dėl judėjimo laisvių, ES pilietybės ir diskriminacijos dėl pilietybės draudimo

principo bei laisvo judėjimo ribojimo koncepcijos aiškinimą ESTT praktikoje, galima pripažinti daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų potencialiai ribojantį pobūdį ir įtraukti jas į nacionalinės teisės normų atitikties ES pirminei teisei kontrolės apimtį.

3. Kitaip nei tiesioginė europeizacija, kuri vykdoma ES antrinės teisės aktais, netiesioginė europeizacija, *nepakeitė* daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų *šaltinio*. Kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, ES pirminės teisės nuostatos dėl laisvo judėjimo ir iš jų išvestas abipusio pripažinimo principas neabejotinai turi kolizinį turinį, vis dėlto jos negali būti aiškinamos nei kaip paslėptos tradicinės, nei kaip *sui generis* kolizinės taisyklės, pakeičiančios visas valstybėse narėse galiojančias, ES antrinės teisės aktais kol kas nesuvienodintas daugiašales kolizines taisykles, taikomas situacijose su užsienio elementu, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį. Kitaip sakant, lygiai kaip ir dalinė tiesioginė, netiesioginė tarptautinės privatinės teisės normų europeizacija, nepanaikino valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normų partikuliarizmo.

4. Skirtingai nei tiesioginė europeizacija, ES pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms yra ribota. Viena vertus, ES pirminė teisė neturi įtakos daugiašalių kolizinių taisyklių apimčiai, todėl teismai, nagrinėdami bylas su užsienio elementu, tais atvejais, kai ginčo santykiai patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, neprivalo šių santykių kvalifikuoti pagal ES pirminės teisės kategorijas (prekė, paslauga, kapitalas ir pan.). Kita vertus, ES pirminė teisė nepaveikia ir daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijaus, t. y. nereikalauja pilietybės kriterijų keisti gyvenamosios vietos kriterijumi fizinių asmenų teisinio statuso srityje, taip pat nedraudžia taikyti realios buveinės teorijos įmonių teisės srityje. Priešingai – skirtingų valstybių narių daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų sąsajos kriterijai – pilietybė ir gyvenamoji

vieta (Sprendimas *Grunkin and Paul*), reali buveinė ir inkorporavimo principas (Sprendimai *Cartesio* ir *Daily Mail*) – ES pirminės teisės požiūriu yra lygiaverčiai ir jų įtvirtinimas nacionalinėje teisėje *per se* nėra nesuderinamas su ES pirmine teise.

5. ES pirminė teisė neturi įtakos valstybių narių daugiašalių kolizinių taisyklių, kurios nėra suvienodintos ES lygiu, turiniui ir struktūrai. Fizinio asmens teisinio statuso srityje ES pirminė teisė *draudžia diferencijuoti sąsajos kriterijų*, t. y. skirtingai taikyti *for* daugiašales tarptautinės privatinės teisės normas, pagal suinteresuoto asmens pilietybę, bet *nedraudžia* šiuo pagrindu *diferencijuoti taikytinos teisės*, išskyrus tuos retus atvejus, kai šis diferencijavimas yra palankesnis piliečiams (Sprendimas *Boukhalfa*) arba lemia nepagrįstą vienos iš daugiašalių teisinių santykių šalių diskriminaciją. Įmonių teisinio statuso srityje ES pirminė teisė nedraudžia įtvirtinti realios buveinės sąsajos kriterijaus.

6. Nepaliesdama daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų struktūros ir nepaneigdama valstybių narių teisės laisvai pasirinkti sąsajos kriterijų, ES pirminė teisė vis dėlto paveikia šių normų taikymą. Tiesa, ES pirminės teisės įtaka pasireiškia skirtingai, atsižvelgiant į tai, ar tarptautinės privatinės teisės normas taiko kilmės ar priimančioji valstybė narė.

7. Fizinių asmenų teisinio statuso srityje *kilmės valstybės* gali laisvai taikyti jų pozityviojoje teisėje ar teismų praktikoje įtvirtintas daugiašales kolizines taisykles ir taikytiną teisę nustatyti pagal suinteresuoto asmens pilietybę ar gyvenamąją vietą. Įmonių teisinio statuso srityje kilmės valstybės taip pat gali laisvai taikyti realios buveinės ar inkorporavimo teorijas tais atvejais, kai jose siekiama įsteigti įmonę. Vis dėlto, skirtingai nei fizinių asmenų teisinio statuso srityje, atsižvelgiant į tai, kad įmonė yra nacionalinės teisės kūrinys,

tais atvejais, kai įmonė siekia pasinaudoti pirminio įsisteigimo teise („išvykti iš kilmės valstybės“), realios buveinės kriterijų kilmės valstybė narė gali nevaržomai taikyti tik tada, kai ši įmonė nesiekia pakeisti taikytinos teisės, t. y. siekia išsaugoti kilmės valstybės įmonės teisinį statusą, nepaisant to, kad šio kriterijaus taikymas reiškia įmonės pirminio įsisteigimo laisvės paneigimą (Sprendimai *Daily Mail* ir *Cartesio*). Jei įmonė siekia perkelti savo buveinę į kitą valstybę narę, neišsaugodama kilmės valstybės narės įmonės teisinio statuso, t. y. *pakeičiant taikytiną teisę*, kilmės valstybė realios buveinės kriterijaus iš principo taikyti nebegali.

8. ES pirminės teisės įtaka *priimančiosios valstybės* narės, skirtingai nei kilmės valstybės narės, daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymui yra revoliucinė: ES pirminė teisė neutralizuoja priimančios valstybės narės daugiašalę kolizinę taisyklę praktiškai visose fizinio asmens (Sprendimai *Grunkin and Paul* ir *Garcia Avello*) ir įmonės (Sprendimai *Centros* ir *Überseering*) teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje, pripažinimo situacijose. Kitaip sakant, priimančioji valstybė narė privalo netaikyti savo daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų tais atvejais, kai jų taikymas lemtų asmens teisinio statuso nepripažinimą ir taip pažeistų suinteresuoto asmens teises, išplaukiančias iš ES pirminės teisės, išskyrus tuos atvejus, kai šis nepripažinimas gali būti pateisintas pagal ESTT praktikoje įtvirtintus teisėto tikslo, būtinumo ir proporcingumo kriterijus (Sprendimas *Syan–Wittgenstein*). Vadinasi, ES pirminė teisė susiaurina priimančiosios valstybės narės daugiašalės kolizinės taisyklės funkciją iki *lex fori* tarptautinio taikymo srities apibrėžimo.

9. ES pirminės teisės įtaka taikytinos teisės nustatymui neapsiriboja vien poveikiu valstybių narių daugiašalių kolizinių taisyklių sąsajos kriterijaus taikymui. Priešingai – ES pirminė teisė įpareigoja valstybes nares vienodai atsižvelgti į visas suinteresuoto asmens turimas

pilietybes ir tokiu būdu uždraudžia taikyti tradicinius pilietybės kolizijų sprendimo principus – efektyvios pilietybės ir teismo buvimo vietos valstybės pilietybės pirmenybės – tais atvejais, kai jų taikymas pažeistų suinteresuotų asmenų teises, įtvirtintas ES pirminėje teisėje. Maža to, sukurdama abipusiu pasitikėjimu pagrįstą Laisvės saugumo ir teisingumo erdvę ir vidaus rinką ir suteikdama privatiems asmenims teisę „ieškoti“ palankiausios teisės, ES pirminė teisė skatina legislatyvinę konkurenciją, tokiu būdu iš principo paneigdama tradicinio piktnaudžiavimo teise prevencijos (pranc. *fraude à la loi*) instituto taikymo galimybę ir susiaurindama viešosios tvarkos (pranc. *ordre public*) išlygos taikymo apimtį situacijose, patenkančiose į ES pirminės teisės taikymo sritį. Vadinasi, ES pirminė teisė draudžia valstybėms narėms reikalauti, kad teisinis santykis ar situacija, sukurti taikant kitos valstybės narės teisę, būtų glaudžiausiai susiję su pastarosios teisės sistema, ir kartu lemia poreikį išplėsti asmens valios autonomijos (taikytinos teisės pasirinkimo) principo taikymo sritį tarptautinėje privatinėje teisėje.

10. ES pirminės teisės įtaka daugiašalių tarptautinės privatinės teisės normų taikymui, t. y. valstybių narių tarptautinei privatinei teisei *siaurąja prasme*, neišvengiamai turi įtakos ir taikytinos teisės nustatymo metodui, t. y. tarptautinei privatinei teisei *plačiąja prasme*. Integracinio imperatyvo įterpimas į kolizinį mechanizmą sugriauna visą metodo vidinę logiką, lemia jo asimetriją ir neleidžia pasiekti šio metodo ir kartu tarptautinės privatinės teisės tikslų, todėl kolizinis metodas nebegali būti taikomas teisei, taikytinai situacijoms su užsienio elementu, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, nustatyti.

11. ES pirminės teisės normos negali būti aiškinamos nei kaip reikalaujančios valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtinti papildomą institutą, kuris leistų nukrypti nuo teisės, į kurią nukreipia

for daugiašalė kolizinė taisyklė, taikymo tais atvejais, kai situacija su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, nei kaip paslėptos tradicinės ar *sui generis* kolizinės taisyklės, todėl nėra prasmės kalbėti apie kolizinio metodo galimą „atgaivinimą“ dėl ES pirminės teisės įtakos.

12. ES pirminė teisė, kaip ji aiškinama ESTT praktikoje, nelemia poreikio subsidiariai taikyti referencinės teisės sistemos ar situacijų pripažinimo metodą. Viena vertus, referencinio teisės sistemos metodo taikymo ES kontekste galimybę paneigia ESTT praktika (Sprendimas *Centros*). Kita vertus, situacijų pripažinimo metodas negali būti laikomas tinkamu koliziniam taikytinos teisės metodui papildyti, kadangi dėl ribotos taikymo srities jis ne visada leistų pasiekti ES pirminės teisės tikslus, be to, subsidiarus šio metodo taikymas neišvengiamai reikštų tarptautinės privatinės teisės metodo suskaldymą (kolizinis metodas būtų taikomas tais atvejais, kai situacija kuriama, pripažinimo – kai sprendžiamas sukurtos teisinės situacijos pripažinimo klausimas). Maža to, siekiant užtikrinti, kad, taikant situacijų pripažinimo metodą, bus pasiekti ES pirminės teisės tikslai, reikėtų atsisakyti pripažinimo metodo taikymo *conditio sine qua non* – situacijos sukonkretinimo reikalavimo – situacijose, kurios patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, tokiu būdu šis metodas taptų kito tarptautinės privatinės teisės metodo – vienašalio – išraiška.

13. Atsižvelgiant į tai, kad valstybių narių tarptautinei privatinei teisei tose srityse, kuriose valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normos nėra suvienodintos ES antrinės teisės aktais, būdingas pliuralizmas, o vienašalis taikytinos teisės nustatymo metodas yra vienintelis tarptautinės privatinės teisės metodas, kuriam tarptautinės privatinės teisės skirtumai yra ne problema, bet argumentavimo pagrindas; įvertinus ES pirminės teisės įtakos nulemtus daugiašalės kolizinės taisyklės taikymo pokyčius, ypač jos funkcijos susiaurinimą iki *for* privatinės teisės tarptautinio taikymo srities apibrėžimo; išanalizavus ESTT praktiką, kuriai akivaizdžiai būdingas unilateralistinis argumentavimas; galiausiai įvertinus vienašalio taikytinos

teisės nustatymo metodo, kuris geriausiai atitinka ES moto – „Suvienyti įvairovėje“ – taikymo ES kontekste privalumus, galima konstatuoti, jog dėl ES pirminės teisės įtakos kolizinis metodas laipsniškai keičia kryptį ir priartėja prie unilateralizmo. Kitaip sakant, nors kolizinio metodo taikymas retais (daugiau atsitiktiniais) atvejais ES kontekste išlieka įmanomas (t. y. atitinka ES pirminę teisę), akivaizdu, kad ilgalaikėje perspektyvoje jis turės būti pakeistas unilateralizmu.

PASIŪLYMAI

Atlikus Europos Sąjungos pirminės teisės įtakos valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms tyrimą ir suformulavus išvadas, galima pateikti atitinkamus pasiūlymus ES teisės aktų leidėjui, Lietuvos įstatymų leidėjui, teismams ir teisės doktrinai:

1. Siekiant iki galo išspręsti tarptautinio koordinavimo problemas, kylančias dėl ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės ir materialinės teisės skirtumų, vien tik tiesioginio ES pirminės teisės taikymo nepakanka, todėl *ES įstatymų leidėjui* siūlytina:

   a) suvienodinti valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normas bent jau tam tikrose fizinio asmens teisinio statuso srityse, kai įmanoma (t. y. kai tai nepažeistų trečiosios šalies, pvz., vaiko, interesų), suteikiant suinteresuotiems asmenims teisę pasirinkti taikytiną teisę ir apribojant valstybių narių teisę nepripažinti asmens teisinio statuso, teisėtai įgyto kitoje valstybėje narėje. Tose srityse, kuriose dėl vienų ar kitų priežasčių suteikti suinteresuotiems asmenims teisę pasirinkti taikytiną teisę, nepageidautina, siūlytina suvienodinti kolizines taisykles pasirenkant, pavyzdžiui, asmens įprastinės gyvenamosios vietos valstybės, sąsajos kriterijų arba pilietybės kriterijų. Tiesa, pastaruoju atveju, siekiant išvengti galimų pilietybės kolizijų, taip pat daugiašaliuose teisiniuose santykiuose siūlytina jį derinti su kitais, pvz., teismo vieta, apriboti šį kriterijų laiko momentu arba geriausia – papildomai numatyti galimybę suinteresuotiems asmenims pasirinkti, kurios pilietybės valstybės teisė jiems turėtų būti taikoma. Arba (alternatyviai) siūlytina įtvirtinti valstybių narių pareigą pripažinti asmens teisinį statusą, teisėtai įgytą vienoje iš valstybių narių, neatsižvelgiant į taikytą teisę;
   b) įmonių teisės srityje, atsižvelgiant į sąsajos kriterijaus parinkimo klausimo jautrumą ir tai, kad suinteresuoti asmenys visada renkasi *lex societatis* (ir šį pasirinkimą išreiškia įsteigdami įmonę vienoje ar kitoje

valstybėje narėje), ES institucijos tarptautinio koordinavimo problemą galėtų spręsti kitaip nei fizinių asmenų teisinio statuso srityje. Siūlytina ne vienodinti tarptautinės privatinės teisės normas (pvz., įtvirtinant inkorporavimo kriterijų) įmonių teisės srityje, bet, pavyzdžiui, apsvarstyti galimybę priimti ES antrinės teisės aktus, kurie kartu su Europos bendrovę (SE) įsteigiančiu reglamentu sukurtų daugiau „europinių“ įmonių, pvz., Europos uždarosios akcinės bendrovės, arba europinių akcinių bendrovių, nepatenkančių į Reglamento (EB) Nr. 2157/2001 taikymo sritį, steigimo alternatyvų. Tokias įmones galėtų steigti asmenys, norintys vykdyti veiklą visoje ES teritorijoje ir siekiantys išvengti galimų laisvo judėjimo (pvz., pirminio įsisteigimo) ribojimų, kitiems – šie reglamentai būtų neprivalomi. Maža to, disertacijos autorės nuomone, ši alternatyva, palyginus su tarptautinės privatinės teisės vienodinimu, labiau atitiktų ir ES įsipareigojimą gerbti valstybių narių teisines sistemas ir tradicijas.

2. *Lietuvos įstatymų leidėjui* siūlytina patikslinti CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punkto taikymo sritį, kadangi jame įtvirtintos nuostatos taikymas tais atvejais, kai ginčo santykis su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, praktiškai visada neatitiks ES pirminės teisės.

   CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punkto taikymą tarptautinėms situacijoms, patenkančioms į ES pirminės teisės taikymo sritį, ir netaikymą ginčo santykiams su užsienio elementu, patenkantiems į ES antrinės teisės aktų taikymo sritį, lemia šiuo metu galiojanti Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 4 straipsnio 2 dalies redakcija, todėl patikslinti CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punkto taikymo sritį galima dviem būdais, šiuo tikslu:

   a) papildant Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 4 straipsnio 2 dalį, joje

įrašant žodžius „nuostatas, įtvirtintas“, „(išskyrus CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punktą)“ ir atitinkamai gramatiškai patikslinant jos formuluotę: „Jeigu Europos Sąjungos reglamentai nenustato Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti tvarkos, šie sprendimai pripažįstami ir leidžiama juos vykdyti pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso *nuostatas, įtvirtintas* LX skyriaus ketvirtąjįajame *(iškyrus CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punktą)*, penktąjįajame ir šeštąjįajame skirsniusiuose.“;

b) apskritai atsisakant archajiško, daugelio valstybių narių teisėje jau nebetaikomo ir globalizacijos kontekste akivaizdžiai netinkamo įpareigojimo tikrinti užsienio teismo taikytą teisę ir užsienio teismo sprendimo turinio tapatumo su potencialiu Lietuvos teismo sprendimu reikalavimo, šiuo tikslu išbraukiant visą CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punktą.

Pastebėtina, kad disertacijos autorė, manydama, jog Lietuvos įstatymų leidėjo tikslams, kurių jis siekė įtvirtindamas CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punktą, pasiekti pilnai pakanka CPK 810 straipsnio 1 dalies 5 punkte įtvirtintos viešosios tvarkos išlygos, Lietuvos įstatymų leidėjui pataria vadovautis pastaruoju, nors ir radikalesniu, pasiūlymu.

3. Atsižvelgiant į tai, kad taikytiną teisę nustato arba išimtinai pagal Lietuvos teisę veikia ne tik Lietuvos teismai, bet ir kitos valstybės institucijos, pvz., civilinės būklės aktų registro tvarkytojai, civilinės metrikacijos įstaigos, *Lietuvos įstatymų leidėjui* siūlytina įvertinti, ar iš tiesų Lietuva turi interesą taikyti Lietuvos teisę net ir tais atvejais, kai, pavyzdžiui, asmens teisinis statusas yra teisėtai įgytas kitoje valstybėje narėje, kurios teisės sistema pasitikėti Lietuvą įpareigoja ES pirminė teisė, ir jį tik reikia pripažinti Lietuvoje. Jei būtų nuspręsta, kad Lietuvos interesų apsaugai užtikrinti pakanka viešosios tvarkos išlygos, siūlytina apsvarstyti galimybę pakeisti Civilinį kodeksą (ir atitinkamus teisės aktus), įtvirtinant nuostatą, kuri

užtikrintų Lietuvos tarptautinės privatinės teisės normų ir atitinkamų materialinės teisės normų (pvz., dėl fizinio asmens pavardės sudarymo) netaikymą tais atvejais, kai reikia pripažinti situacijas, kurios teisėtai (taikant kitos ES valstybės tarptautinę ir materialinę teisę) sukurtos kitoje ES valstybėje narėje. Ši nuostata leistų neatsižvelgti į taikytą teisę ir automatiškai pripažinti, pavyzdžiui, įmonių, teisėtai įsteigtų kitose valstybėse narėje, teisnumą, bei daugybę kitų fizinio asmens ar įmonės teisinio statuso elementų, teisėtai įgytų kitose valstybėse narėse, kuriuos pripažinti įpareigoja ES pirminė teisė.

Tokia bendro pobūdžio nuostata, kuri jau yra įtvirtinta kai kurių valstybių narių teisėje arba yra taikoma institucijų praktikoje, galėtų būti formuluojama, pavyzdžiui, taip: „*Situacija, kuri teisėtai sukurta kitoje valstybėje narėje ir patvirtinta valdžios institucijos aktu, turi būti pripažįstama Lietuvoje, neatsižvelgiant į tai, kad, Lietuvos teisė nenumato galimybės sukurti šią teisinę situaciją arba ją taikant sukurta teisinė situacija būtų kitokia (t. y. neatsižvelgiant į taikytą teisę), išskyrus tuos atvejus, kai pripažinimas akivaizdžiai pažeistų Lietuvos viešąją tvarką ar kai yra rimto pagrindo manyti, kad situacijos sukūrimą patvirtinantys kitos valstybės institucijos išduoti dokumentai yra netikslūs ir dėl to kyla pagrįstų abejonių dėl teisinės situacijos teisėtumo*.“

Žinoma, įtvirtinus šią nuostatą, atitinkamai turėtų būti pakeisti ir susijusių valstybės institucijų veiklą reglamentuojantys nacionaliniai teisės aktai, juose numatant, kad, pavyzdžiui, tais atvejais, kai asmens teisinis statusas, teisėtai įgytas kitoje valstybėje narėje, kuris patvirtintas kompetentingos užsienio institucijos aktu, Lietuvos institucijos privalo jį įregistruoti ir (arba) pripažinti, nereikalaudamos, kad jis būtų tapatus tam, kurį asmuo įgytų taikant Lietuvos teisę.

4. *Lietuvos teismams*, sprendžiantiems ginčus su užsienio elementu, patenkančius į ES pirminės teisės taikymo sritį, pavyzdžiui, dėl kitose

valstybėse narėse teismo sprendimu, valstybės institucijos sprendimu ar *ex lege* sukurtos teisinės situacijos, įgytos teisės ar teisinio statuso pripažinimo Lietuvoje, siūlytina:

a) įvertinti, ar teisės, į kurią nukreipia Lietuvos pozityviojoje teisėje įtvirtintos daugiašalės tarptautinės privatinės teisės normos, taikymas konkrečioje byloje nepažeistų suinteresuotų asmenų teisių, išplaukiančių iš ES pirminės teisės, jų teisėtų lūkesčių ir interesų. Šiuo tikslu iki bus pakeistas (jei bus pakeistas) CPK 810 straipsnio 1 dalies 6 punktas Lietuvos teismams siūlytina aiškinti nacionalines tarptautinės privatinės teisės normas kaip vienašales (t. y. apibrėžiančias tik *lex fori* taikymo sritį);
b) tais atvejais, kai ginčo santykiai su užsienio elementu patenka į ES pirminės teisės taikymo sritį, *Lietuvos teismams* patartina itin atsargiai taikyti viešosios tvarkos ir *fraude à la loi* išlygas, kurių apimtis dėl ES pirminės teisės įtakos itin susiaurėjo. Kitaip sakant, atsisakydami pripažinti asmens teisinį statusą ar jo teisę, teisėtai suteiktą ar įgytą kitoje valstybėje narėje, Lietuvos teismai turi įvertinti, ar šis atsisakymas bus suderinamas su ES pirmine teise;
c) galiausiai tais atvejais, kai, nagrinėjant ginčą su užsienio elementu, patenkantį į ES pirminės teisės taikymo sritį, reikia spręsti asmens pilietybių kolizijas, *Lietuvos teismams* siūlytina vienodai atsižvelgti į visas suinteresuotų asmenų turimas pilietybes ir teises, kurias šie asmenys, kaip atitinkamų valstybių piliečiai, yra įgiję ar siekia įgyti, o ne taikyti Lietuvos, kaip teismo buvimo vietos valstybės ar efektyvios pilietybės valstybės, pilietybės pirmenybės principus, kurių taikymas neretai pažeis ES pirminę teisę. Kitaip sakant, siūlytina vadovautis taisyklėmis, kurias unilateralizmo atstovai taiko užsienio valstybių teisės pozityviosioms kolizijoms spręsti, kadangi: a) šių taisyklių taikymas pirmiausia nukreiptas į asmens teisinio statuso užtikrinimą; b) kaip tai išplaukia iš ESTT praktikos, jų taikymas visada atitiks ES teisę. Maža to,

jei asmens pilietybės valstybės suteikė asmeniui, kaip piliečiui, skirtingas teises, Lietuvos teismai, spręsdami pilietybių koliziją, turėtų atsižvelgti į asmens interesą (kuris gali būti išreikštas ir konkliudentiniais veiksmais) išsaugoti vieną ar kitą teisę, vieną ar kitą teisinį statusą. Kitaip sakant, ypatingas dėmesys, sprendžiant asmens teisinio statuso, įgyto kitoje ES valstybėje narėje, pripažinimo klausimą, turėtų būti skiriamas privačių asmenų teisėtų lūkesčių vertinimui.

5. *Lietuvos teisės doktrinai* šios disertacijos autorė, kuri tik nedrąsiai pravėrė ES pirminės teisės įtakos vienam iš daugelio valstybių narių tarptautinės privatinės teisės įrankių analizės duris, rekomenduoja plėtoti tyrimus kitose ES pirminės teisės sąveikos su valstybių narių tarptautine privatine teise srityse, kurios šioje disertacijoje nenagrinėtos ar paliestos tik netiesiogiai. Pavyzdžiui, būtų galima tirti ES pirminės teisės įtaką imperatyvioms normoms, *lois de police*, viešosios tvarkos išlygos turiniui, *lex fori* statuso ar šalių autonomijos principo taikymo tarptautinėje privatinėje teisėje srities pokyčiams. Taip pat siūlytina nagrinėti ES antrinės teisės aktuose įtvirtintų valstybėms narėms ir privatiems asmenims privalomų ir neprivalomų, pvz., Pasiūlymo dėl Bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės (angl. Proposal for *CESL*), taisyklių tarpusavio santykį ir jų santykį su valstybių narių vidaus tarptautinės privatinės teisės normomis. Galiausiai rekomenduotina plėtoti lyginamąją ES pirminės teisės ir tarptautinių žmogaus teisių apsaugos instrumentų ir, žinoma, ESTT ir EŽTT praktikos įtakos valstybių narių tarptautinei privatinei teisei, kuri, autorės nuomone, sutampa daugeliu aspektų, analizę.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai ir jų rengimo medžiaga

Europos Sąjungos teisės aktai

1. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. OL 2008 C 115, p. 1.
2. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį. OL 2007 C 306, p. 1.
3. Sutartis dėl Konstitucijos Europai. Valstybės žinios, 2006, Nr. 117-4452.
4. Konsoliduota Europos bendrijos steigimo sutartis. Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2.
5. Nicos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos, Europos bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus. OL 2001 C 80, p. 1.
6. Amsterdamo sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus. OL 1997 C 340, p. 1.
7. Europos Sąjungos sutartis (Mastrichto sutartis). OL 1992 C 191, p. 1.
8. Romos sutartis, įsteigianti Europos ekonominę bendriją. OL nepublikuota. Prieiga per internetą: <http://eurlex.europa.eu/lt/treaties/dat/11957E/word/11957E.doc> [žiūrėta 2010-09-03].
9. 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. OL 2012 L 351, p. 1.
10. 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo. OL 2012 L 201, p. 107.

11. 2010 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje. OL 2010 L 343, p. 10.
12. 2009 m. liepos 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 664/2009, kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl jurisdikcijos, teismo sprendimų ir nutarčių, susijusių su santuoka, tėvų atsakomybe ir išlaikymo prievolėmis. OL 2009 L 200, p. 46.
13. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 662/2009, kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl tam tikrų klausimų, susijusių su sutartinėms ir nesutartinėms prievolėms taikytina teise bei tokių susitarimų sudarymo procedūra. OL 2009 L 200, p. 25.
14. 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje. OL 2009 L 7, p. 1.
15. 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. (EB) 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės. OL 2008 L 117, p. 6.
16. 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės. OL 2007 L 199, p. 40.
17. 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000. OL *2004 m. specialusis leidimas* 19 skyrius, 6 tomas, p. 243.
18. 2001 m. spalio 8 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuto. OL *2004 m. specialusis leidimas*, 6 skyrius, 4 tomas, p. 251.
19. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose

pripažinimo ir vykdymo. OL *2004 m. specialusis leidimas*, 19 skyrius, 4 tomas, p. 42.

20. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų. OL *2004 m. specialusis leidimas*, 19 skyrius, 1 tomas, p. 191.
21. 1971 m. birželio 14 d. Tarybos Reglamentas (EEB) Nr. 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje. OL *2004 m. specialusis leidimas*, 5 skyrius, 1 tomas, p. 35.
22. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje. OL 2006 L 376, p. 36.
23. 2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/39/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo. OL 2005 L 255, p. 6.
24. 1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/5/EB skirta padėti teisininkams verstis nuolatine advokato praktika kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje buvo įgyta kvalifikacija. OL *2004 m. specialusis leidimas*, 6 skyrius, 3 tomas, p. 83.
25. 1996 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/71/EB dėl darbuotojų komandiravimo paslaugų teikimo sistemoje nuostatos. OL *2004 m. specialusis leidimas*, 5 skyrius, 2 tomas, p. 431.
26. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. OL *2004 m. specialusis leidimas*, 15 skyrius, 2 tomas, p. 288.
27. 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos sprendimas 2009/941/EB, kuriuo Bendrija sudaro 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos protokolą dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės. OL 2009 L 331, p. 17.
28. 2006 m. spalio 5 d. Tarybos sprendimas 2006/719/EB dėl Bendrijos prisijungimo prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos. OL 2006 L 297, p. 1.

ES valstybių narių sutartys, ES teisės aktų projektai, kiti ES institucijų dokumentai

1. Pirmasis protokolas dėl Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisdikcijos aiškinti Konvenciją dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės, pateiktą pasirašyti 1980 m. birželio 19 d. Romoje (su paskutiniais pakeitimais). OL 1998 C 27, p. 47.
2. 1971 m. birželio 3 d. Protokolas dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti 1968 m. rugsėjo 27 d. Konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (su paskutiniais pakeitimais). OL 1998 C 27, p. 28.
3. 1988 m. rugsėjo 16 d. Europos Bendrijų valstybių narių ir Norvegijos Karalystės, Šveicarijos Konfederacijos bei Islandijos Respublikos konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo. OL 1988 L 319, p. 9.
4. 2005 m. kovo 3 d. paskelbta Hagos programa: laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimas Europos Sąjungoje. OL 2005 C 53, p. 1.
5. 2011 m. spalio 11 d. Komisijos pasiūlymas (COM (2011) 635galutinis) dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės. OL 2012 C 37, p. 16.
6. 2011 m. kovo 16 d. Europos Komisijos pasiūlymas (COM (2011) 127 galutinis) dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės ir teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su registruotos partnerystės turtinėmis pasekmėmis. OL 2011 C 140, p. 4.
7. 2011 m. kovo 16 d. Europos Komisijos pasiūlymas (COM (2011) 126 galutinis) dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės ir teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su sutuoktinių turto teisiniu režimu. OL 2011 C 140, p. 4.
8. 2009 m. spalio 14 d. Europos Komisijos pasiūlymas (COM (2009) 154 galutinis) dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų,

susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti. OL 2009 C 26, p. 11.

9. Paslaugų direktyvos įgyvendinimo vadovas. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/services/docs/servicesdir/guides/handbook_lt.pdf> [žiūrėta 2012-05-06].
10. 2010 m. balandžio 4 d. Komisijos komunikatas (COM (2010) 171 galutinis) Sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę Europos piliečiams. Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų planas. OL 2010 C 115, p. 1.
11. 2007 m. lapkričio 21 d. Europos Komisijos komunikatas (COM (2007) 721 galutinis) 2007 m. ES ekonomikos apžvalga. Plečiant Europos produktyvumo ribas. Prieiga per internetą: <http://eurlex.europa.eu/Notice.do?val=460912:cs&lang=lt&list=465012:cs,460912:cs,&pos=2&page=1&nbl=2&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte> [žiūrėta 2008-01-25].
12. 2010 m. gruodžio 14 d. Komisijos paskelbta Žalioji knyga (COM (2010) 747 galutinis) Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą. OL 2011 C 94, p. 15.
13. 1985 m. birželio 14 d. Europos Komisijos paskelbta Baltoji knyga dėl vidaus rinkos sukūrimo. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf> [žiūrėta 2011-10-11].
14. Komisijos komunikatas dėl 1979 m. vasario 20 d. ESTT sprendimo 120/78 („*Cassis de Dijon*“) pasekmių. OL 1980 C 256, p. 2.
15. Europos Komisijos viešosios konsultacijos dėl ES piliečių teisių sustiprinimo. *EU Citizens' Rights – The Way Forward: Consultation on How to Strengthen the Rights Stemming from Union Citizenship*. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/news_consulting_0007_en.htm> [žiūrėta 2010-09-20].

ES teisės aktų ir jų projektų komentarai ir ataskaitos

1. ES tarptautinės privatinės teisės kodekso projektas (tekstas pateiktas P. Lagarde straipsniuose: LAGARDE, P. En guise de synthèse. In FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011, p. 365–376 ir LAGARDE, P. Embryon de Règlement portant Code Européen de droit international privé. *RabelsZ*, vol. 75, 2011, p. 673–676).
2. BORRÁS, A. Aiškinamoji ataskaita dėl pagal ES sutarties K.3 straipsnį priimtos Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo. OL 1998 C 221, p. 27.
3. LAGARDE, P., GIULIANO, M. Ataskaita dėl Konvencijos dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės. Prieiga per internetą: <http://admi.net/eur/loi/leg_euro/fr_380Y1031_01.html> [žiūrėta 2010-09-05].
4. Observations of the Wissenschaftlicher Beirat des Bundesverbands der Deutschen Standesbeamtinnen und Standesbeamten [Academic Advisory Committee of the Federal Association of German Registrars] on the European Commission Green Paper 'Less bureaucracy for citizens'. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/newsroom/civil/opinion/files/110510/organisations/de_bds_bundesverband_der_deutschen_standesbeamtinnen_und_standesbeamten_en.pdf> [žiūrėta: 2012-05-10].

Tarptautinės teisės aktai, jų projektai ir komentarai

1. 1955 m. birželio 15 d. Hagos konvencija dėl pilietybės ir gyvenamosios vietos, kaip sąsajos kriterijų, derinimo (angl. *Convention relating to the settlement of the conflicts between the law of nationality and the law of domicile).* Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=35> [žiūrėta 2012-06-01].

2. 1930 m. balandžio 12 d. Hagos konvencija dėl tam tikrų klausimų, susijusių su pilietybės įstatymų kolizija. *Recueil des traités de la Société des Nations*, 179 t., p. 89.
3. 1975 m. rugpjūčio 11 d. Tarptautinės teisės instituto rezoliucija dėl užsienio viešosios teisės taikymo. *Annuaire de l'Institut de droit international*, tome 56, 1975, p. 550.
4. 2006 m. Diplomatinės gynybos straipsnių projektas. DUGARD, J. R.; *Diplomatinės gynybos straipsnių projekto su komentarais* (*Draft Articles on Diplomatic protection with commentaries*, 2006).Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf> [žiūrėta 2010-11-12].
5. 1889 m. liepos 8 d. Prancūzijos Respublikos ir Belgijos Karalystės sutartis dėl jurisdikcijos, teismo ir arbitražo sprendimų ir autentiškų aktų pripažinimo ir vykdymo. Prieiga per internetą: <http://www.doc.diplomatie.fr/BASIS/pacte/webext/bilat/DDW?W%3DSER+%3D+%27Belgique%27+ORDER+BY+SER/Ascend%26M%3D29%26K%3D18990002%26R%3DY%26U%3D1> [žiūrėta 2010-09-15].

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos konstitucinis aktas dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje. Valstybės žinios, 2004, Nr. 111-4123.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 137-5366.
5. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 77-29752.

Užsienio valstybių teisės aktai ir jų komentarai

1. Belgijos Karalystės įstatymas dėl tarptautinės privatinės teisės kodekso (pranc. *Loi portant le Code de droit international privé*). Prieiga per internetą: <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_f.htm> [žiūrėta 2012-03-05].
2. Belgijos tarptautinės privatinės teisės kodekso komentaras: X, Le nouveau droit international privé belge. *Journal des tribunaux*, No. 6173, 2005, p. 173–203). Prieiga per internetą [žiūrėta 2012-08-22]: <http://www.dipulb.be/fileadmin/user_files/JT_Boularbah_CODIP.pdf>.
3. Belgijos įmonių kodeksas (pranc. *Code des societés*). Prieiga per internetą: <http://www.droitbelge.be/codes.asp#soc> [žiūrėta 2012-09-04].
4. Prancūzijos civilinis kodeksas (pranc. *Code civil*). Paris: Dalloz, 2012.
5. Vokietijos įvadinis civilinio kodekso įstatymas (EGBGB) (vok. *Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche in der Fassung der Bekanntmachung vom 21 September 1994)*. BGBl. I S. 2494; 1997 I S. 1061.
6. 2003 m. rugpjūčio 1 d. Prancūzijos įstatymas Nr. 2003-721 dėl ekonominės iniciatyvos (pranc. *Loi n° 2003-721 du 1er août 2003 pour l'initiative économique*). JO du 5 août 2003.

Teisminių institucijų praktika ir jos komentarai

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

1. 1963 m. vasario 5 d. Sprendimas *Van Gend en Loos*, 26/62, Rink. p. 3.
2. 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Costa prieš E.N.E.L.*, 6/64, Rink. p. 1141.
3. 1969 m. vasario 3 d. Sprendimas *Walt Wilhelm*, 14/68, Rink. p. 1.
4. 1970 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft mbH prieš Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 11/70, Rink. p. 1125.
5. 1971 m. kovo 31 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą* (*AETR*), 22/70, Rink. p. 263.
6. 1974 m. birželio 21 d. Sprendimas *Reyners*, 2/74, Rink. p. 631.
7. 1974 m. liepos 11 d. Sprendimas *Dassonville*, 8/74, Rink. p. 837.
8. 1974 m. gruodžio 3 d. Sprendimas *Van Binsbergen*, 33/74, Rink. p. 1299.
9. 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *Van Duyn*, 41/74 Rink. p. 1337.
10. 1976 m. balandžio 8 d. Sprendimas *Defrenne prieš SABENA*, 43/75, Rink. p. 455.
11. 1977 m. sausio 28 d. Sprendimas *Patrick*, 11/78, Rink. p. 1199.
12. 1977 m. balandžio 28 d. Sprendimas *Thieffry*, 71/76, Rink. p. 765.
13. 1977 m. kovo 22 d. Sprendimas *Iannelli*, 74/76, Rink. p. 557.
14. 1978 m. kovo 9 d. Sprendimas *Amministrazione delle finanze dello Stato prieš Simmenthal,*106/77, Rink. p. 629.
15. 1979 m. vasario 20 d. Sprendimas *Rewe–Zentral (Cassis de Dijon)*, 120/78, Rink. p. 649.
16. 1979 m. kovo 13 d. Sprendimas *Grandes distilleries Peureux*, 86/78, Rink. p. 897.
17. 1979 m. kovo 28 d. Sprendimas *Saunders*, 175/78, Rink. p. 1129.
18. 1981 m. sausio 22 d. Sprendimas *Dansk Supermarked*, C-58/80, Rink. p. 181.

19. 1981 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *Biologische Producten*, 272/80, Rink. p. 3277.
20. 1981 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *Webb*, 279/80, Rink. p. 3305.
21. 1982 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją* („*Buy Irish*“), 249/81, Rink. p. 4005.
22. 1984 m. sausio 31 d. Sprendimas *Luisi ir Carbone prieš Ministero del Tesoro*, sujungtos bylos 286/82 ir 26/83, Rink. p. 377.
23. 1986 m. spalio 23 d. Sprendimas *Cognet*, 355/85, Rink. p. 3231.
24. 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.
25. 1987 m. vasario 18 d. Sprendimas *Mathot*, 98/86, Rink. p. 809.
26. 1988 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Daily Mail*, 81/87, Rink. p. 5483.
27. 1989 m. vasario 2 d. Sprendimas *Cowan*, 186/87, Rink. p. 195.
28. 1989 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, 3/88, Rink. p. 4035.
29. 1990 m. kovo 7 d. Sprendimas *GB-INNO-BM*, 362/88, Rink. p. I-00667.
30. 1990 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *Pall*, C-238/98, Rink. p. I-04827.
31. 1991 m. sausio 24 d. Sprendimas *Alsthom Atlantique*, C-339/89, Rink. p. I-107.
32. 1991 m. gegužės 7 d. Sprendimas *Vlassopoulou*, C-340/89, Rink. p. 2357.
33. 1991 m. liepos 25 d. Sprendimas *Gouda*, C-288/89, Rink. p. 4007.
34. 1991 m. liepos 25 d. Sprendimas *Säger*, C-76/90, Rink. p. I-4221.
35. 1992 m. liepos 7 d. Sprendimas *Micheletti*, C-369/90, Rink. p. I-4239.
36. 1993 m. kovo 19 d. ESTT Nuomonė, 2/91, Rink. p. I-1061.
37. 1993 m. kovo 31 d. Sprendimas *Kraus*, C-19/92, Rink. p. 1663.
38. 1993 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Verband Sozialer Wettbewerb*, C-126/91, Rink. p. I-2391.
39. 1993 m. liepos 1 d. Sprendimas *Hubbard*, C-20/92, Rink. p. I-3777.
40. 1993 m. spalio 13 d. Sprendimas *CMC Motorradcenter*, C-93/92, Rink. p. I-05009.
41. 1993 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Keck ir Mithouard*, sujungtos bylos C-267/91 ir C-268/91, Rink. p. I-6097.

42. 1994 m. vasario 2 d. Sprendimas *Clinique*, C-315/92, Rink. p. I-00317.
43. 1994 m. vasario 23 d. Sprendimas *Scholz*, C-419/92, Rink. p. I-505.
44. 1994 m. balandžio 28 d. Sprendimas *Hoorn*, C-305/92, Rink. p. I-1525.
45. 1994 m. rugpjūčio 9 d. Sprendimas *Vokietija prieš Tarybą*, C-359/92, Rink. p. I-3681.
46. 1995 m. gegužės 10 d. Sprendimas *Alpine Investments*, C-384/93, p. I-01141.
47. 1995 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Bosman*, C-413/93, Rink. p. 4921.
48. 1995 m. lapkričio 30 d. Sprendimas *Gebhard*, C-55/94, Rink. p. 4165.
49. 1996 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Boukhalfa*, C-214/94, Rink. p. I-02253.
50. 1997 m. gegužės 13 d. Sprendimas *Vokietija prieš Europos Parlamentą ir ES Tarybą*, C-233/94, Rink. p. I-02405.
51. 1997 m. liepos 9 d. Sprendimas *Parodi*, C-222/95, Rink. p. I-3899.
52. 1997 m. spalio 2 d. Sprendimas *Saldanha*, C-122/96, Rink. p. I-05325.
53. 1997 m. lapkričio 27 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-62/96, Rink. p. I-6725.
54. 1997 m. gruodžio 2 d. Sprendimas *Dafeki*, C-336/94, Rink p. I-6761.
55. 1997 m. gruodžio 9 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją (braškių byla)*, C-265/95, Rink. p. I-6959.
56. 1998 m. gegužės 12 d. Sprendimas *Martínez Sala*, C-85/96, Rink. p. I-2691.
57. 1999 m. kovo 9 d. Sprendimas *Centros*, C-212/97, Rink. p. 1459.
58. 1999 m. lapkričio 11 d. Sprendimas *Mesbah*, C-179/98, Rink. p. I-07955.
59. 2000 m. sausio 27 d. Sprendimas *Graf*, C-190/98, Rink. p. I-493.
60. 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas *Komisija prieš Portugaliją*, 84/98, Rink. p. I-05215.
61. 2000 m. lapkričio 9 d. Sprendimas *Ingmar*, C-381/98, Rink. p. I-09305.
62. 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimas *Grzelczyk*, C-184/99, Rink. p. I-6193.
63. 2002 m. sausio 22 d. Sprendimas *Canal Satélite*, C-390/99, Rink. p. I-607.

64. 2002 m. liepos 11 d. Sprendimas *D'Hoop*, C-224/98, Rink. p. I-6191.
65. 2002 m. rugsėjo 17 d. Sprendimas *Baumbast,* C-413/99, Rink. p. I-7091.
66. 2002 m. lapkričio 25 d. Sprendimas *Überseering*, C-208/00, Rink. p. I-9919.
67. 2002 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Lankhorst-Hohorst*, C-324/00, Rink.p. I-11779.
68. 2003 m. vasario 6 d. Sprendimas *Stylianakis*, C-92/01, Rink. p. I-1291.
69. 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Inspire Art*, C-167/01, Rink. p. I-10155.
70. 2003 m. spalio 2 d. Sprendimas *Garcia Avello*, C-148/02, Rink. p. I-11613.
71. 2004 m. balandžio 29 d. Sprendimas *Pusa*, C-224/02, Rink. p. I-5763.
72. 2004 m. spalio 14 d. Sprendimas *Omega*, C-36/02, Rink. p. I-09609.
73. 2004 m. spalio 19 d. Sprendimas *Zhu ir Chen*, C-200/02, Rink. p. I-9925.
74. 2004 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Radlberger Getränkegesellschaft ir S. Spitz*, C-309/02, Rink. p. I-11763.
75. 2005 m. kovo 1 d. Sprendimas *Owusu*, C-281/02, Rink. p. I-1383.
76. 2005 m. liepos 12 d. Sprendimas *Schempp*, C-403/03, Rink. p. I-6421.
77. 2005 m. gruodžio 3 d. Sprendimas *Marks & Spencer*, C-446/03, Rink. p. I-10837.
78. 2005 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *SEVIC Systems*, C-411/03, Rink. p. I-10805.
79. 2006 m. vasario 26 d. ESTT Nuomonė, 1/03, Rink. p. I-01145.
80. 2006 m. rugsėjo 12 d. Sprendimas *Cadbury Schweppes*, C-196/04, Rink. p. I-7995.
81. 2006 m. spalio 26 d. Sprendimas *Tas-Hagen ir Tas*, C-192/05, Rink. p. I-10451.
82. 2007 m. rugsėjo 11 d. Sprendimas *Shwartz*, C-76/05 Rink.p. I-06849.
83. 2007 m. gruodžio 18 d. Sprendimas *A*, C-101/05, Rink. p. I-11531.
84. 2008 m. spalio 14 d. Sprendimas *Grunkin and Paul*, C-353, Rink. p. I-7639.

85. 2008 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Cartesio*, C-210/06, Rink. p. I-09641.
86. 2009 m. balandžio 2 d. Sprendimas *A*, C-523/07, Rink. p. I-02805.
87. 2009 m. balandžio 28 d. Sprendimas *Apostolides*, C-420/07, Rink. p. I-3571.
88. 2009 m. rugsėjo 10 d. Sprendimas *German Graphics Graphische Maschinen GmbH*, C-292/08, Rink. p. I-08421.
89. 2010 m. kovo 2 d. Sprendimas *Rottman*, C-135/08, Rink. p. I-01449.
90. 2010 m. gruodžio 7 d. Sprendimas *Pammer*, sujungtos bylos C-585/08 ir C-144/09, Rink. p. I-12527.
91. 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendimas *Sayn-Wittgenstein*, C-208/09, Rink. p. I-13693.
92. 2011 m. kovo 17 d. Sprendimas *Josep Peñarroja Fa*, sujungtos bylos C-372/09 ir C-373/09, Rink. p. I-01785.
93. 2011 m. gegužės 24 d. Sprendimas *Komisija prieš Belgiją*, C-47/08, Rink. p. I- 04105.
94. 2011 m. gegužės 24 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-50/08, Rink. p. I- 04195.
95. 2011 m. gegužės 24 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-51/08, Rink. p. I- 04231.
96. 2011 m. gegužės 24 d. Sprendimas *Komisija prieš Austriją*, C-53/08, Rink. p. I- 04039.
97. 2011 m. gegužės 24 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją,* C-54/08, Rink. p. I-04355.
98. 2011 m. gegužės 24 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją,* C-61/08, Rink. p. I-04399.
99. 2011 m. spalio 18 d. Sprendimas *Realchemie Nederland BV prieš Bayer CropScience AG*, C-406/09 (dar nepaskelbtas Rinkinyje).
100. 2011 m. lapkričio 29 d. Sprendimas *National Grid Indus*, C-371/10 (dar nepaskelbtas Rinkinyje).

101. 2012 m. liepos 12 d. Sprendimas *VALE Építési kft*, C-378/10 (dar nepaskelbtas Rinkinyje).

Generalinių advokatų išvados

1. 1995 m. sausio 26 d. generalinio advokato F. G. Jacobs Išvada byloje *Alpine Investments*, C-384/93, Rink. p. I- 1165.
2. 1995 m. lapkričio 14 d. generalinio advokato P. Léger Išvada byloje *Boukhalfa*, C-214/92, Rink. p. I-2253.
3. 1998 m. liepos 16 d. generalinio advokato A. La Pergola Išvada byloje *Centros*, C-353/06, Rink. p. I-1479.
4. 2003 m. gegužės 22 d. generalinio advokato F. G. Jacobs Išvada byloje *Garcia Avello*, C-148/02, Rink. p. I-11613.
5. 2004 m. gegužės 6 d. generalinio advokato P. Maduro Išvada byloje *Carbonati Apuani*, C-76/03, Rink. p. I-8034.
6. 2005 m. liepos 7 d. generalinio advokato A. Tizzano Išvada byloje *SEVIC Systems*, C-411/03, Rink. p. I-10805.
7. 2007 m. birželio 28 d. generalinės advokatės E. Sharpston Išvada byloje *Prancūzų bendruomenės vyriausybė ir Valonijos vyriausybė prieš Flandrijos vyriausybę*, C-212/06, Rink. p. I-01683.
8. 2008 m. balandžio 24 d. generalinės advokatės E. Sharpston Išvada byloje *Grunkin and Paul*, C-353/06, Rink. p. I-7639.
9. 2008 m. gegužės 22 d. generalinio advokato P. Maduro Išvada byloje *Cartesio*, C-210/06, Rink. p. I-09641.
10. 2010 m. rugsėjo 30 d. generalinės advokatės E. Sharpston Išvada byloje *Zambrano*, C-34/09, Rink. p. I-01177.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Sprendimų komentarai

1. AUDIT, M. Sprendimo *Garcia Avello* komentaras. *Recueil Dalloz*, 2004.
2. D'AVOUT, L. Sprendimo *Grunkin and Paul* komentaras. *Journal de Droit International (Clunet)*, no. 1, 2009.

3. MUIR WATT, H. Sprendimo *Inspire Art* komentaras. *RCDIP*, vol. 93, 2004, p. 151-184.
4. LAGARDE, P. Sprendimo *Garcia Avello* komentaras. *RCDIP*, vol. 93, 2004.
5. LAGARDE, P. Sprendimo *Grunkin and Paul* komentaras. *RCDIP*, vol. 98, 2009.

Tarptautinių teismų ir nacionalinių teismų praktika

Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika

1. 1955 m. balandžio 6 d. Tarptautinio Teisingumo Teismo Sprendimas *Nottebohm*. I.C.J. Report 1955, p. 4.

Lietuvos teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga, aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28. *Teismų praktika, 2001, Nr. 14.*
2. 2008 m. gegužės 14 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktas prašymas dėl prejudicinio sprendimas byloje *Rinau*, C-195/08. OL 2008 C 171, p. 27.
3. 2010 m. gegužės 4 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą byloje *F–Tex*, C-213/10. OL 2010 C 195, p. 7.
4. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. rugsėjo mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje *R.T ir J. T, v. G. S.*, Nr. 2-1895/2011, kat. 91.8.
5. 2009 m. spalio 2 d. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą byloje Vardyn, C-391/09. OL 2009 C 312, p. 20.

Kitų ES valstybių narių teismų praktika ir jos komentarai

1. 2007 m. vasario 1 d. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimas *Cornelissen c. Avianca Inc*. Cass. civ. 1re, 20 février 2007, Bull. civ., I, n° 68.
2. 2006 m. gegužės 23 d. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimas *Prieur*. Cass. civ. 1re, 23 mai 2006. Bull. civ. I, no 254; D. 2006. 1846.
3. 2005 kovo 14 d. Vokietijos Aukščiausiosjo Teismo sprendimas. *IPRspr*, No. 212, 2005, p. 567.
4. 2003 m. kovo 13 d. Vokietijos Aukščiausiosjo Teismo sprendimas. *IPRax* 2003, p. 344.
5. 1999 m. liepos 15 d. Austrijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas. *IPRax*, 2000, p. 418.
6. ANCEL, B., MUIR WATT, H. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimo Cass. 1ère civ., 13 avr. 1999 komentaras. *Journal de Droit International (Clunet)*, 2000.

Specialioji literatūra

Hagos Tarptautinės teisės akademijos kursų rinkiniai

1. ARMINJON, P. *La notion des droits acquis en droit international privé*. RCADI, vol. 44, 1933-II.
2. AUDIT, B. *Le caractère fonctionnel de la règle de conflit (sur la «crise» des conflits des lois)*. RCADI, vol. 186, 1984-III.
3. BATIFFOL, H. *Le pluralisme des méthodes en droit international privé*. RCADI, tome 139, 1973.
4. BORRÁS, A. *Le droit international privé communautaire: réalité, problèmes et perspectives d'avenir*. RCADI, vol. 317, 2005.
5. BUCHER, A. *L'ordre public et le but social des lois en droit international privé*. RCADI, tome 239, 1994.
6. FALLON, M. *Les conflicts de lois et de juridictions dans un espace économique intégré: l'expérience de la communauté européenne*. RCADI, tome 253, 1995.
7. GAUDEMET–TALLON, H. *Le pluralisme en droit international privé: richesses et faiblesses (le funambule et l'arc-en-ciel)*. RCADI, vol. 312, 2005.
8. KEGEL, G. *The Crisis of Conflict of Laws*. RCADI, vol. 112, 1964.
9. MAYER, P. *Le phénomène de la coordination des ordres juridiques étatiques en droit privé*. RCADI, tome 327, 2007.
10. MUIR WATT, H. *Aspects économiques du droit international privé. Réflexions sur l'impact de la globalisation économique sur les fondements de conflits de lois et de juridictions*. RCADI, tome 307, 2004.
11. PICONE, P. *Les méthodes de coordination entre ordres juridiques en droit international privé*. RCADI, tome 276, 1999.
12. PILLET, A. *La théorie générale des droits acquis*. RCADI, tome 8, 1925.
13. SPERDUTI, G. *Théorie générale du droit international privé*. RCADI, tome 122, 1967.

14. STRUYCKEN, T. *Les conséquences de l'intégration européenne sur le développement du droit international privé*. RCADI, tome 232, 1992.

Monografijos, vadovėliai ir kitos knygos

1. AGO, R. *Teoria del diritto internazionale privato*. Padova: Cedam, 1934.
2. AUDIT, B. *Droit international privé, 4 éd*. Paris: Economica, 2006.
3. AUDIT, B. *La fraude à la loi*. Paris: Dalloz, 1974.
4. AUDIT, B., d'AVOUT, L. *Droit international privé, 6 éd.* Paris: Economica, 2010.
5. BASEDOW, J. (ed.) *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
6. BASEDOW, J., RÜHL, G. (eds.) *An Economic Analysis of Private International Law*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006.
7. BATIFFOL, H., LAGARDE, P. *Traité de droit international, tome I, 8e éd*. Paris: L.G.D.J., 1993.
8. BILLARANT, S. *Le caractère substantiel de la réglementation française des successions internationales: Réflexions sur la méthode conflictuelle*. Paris: Dalloz, 2004.
9. BOGDAN, M. *Concise Introduction to EU Private International Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2006.
10. BUREAU D., MUIR WATT, H. *Droit international privé*. *Partie générale*, 2 *éd. mise à jour*. Paris: PUF, 2010.
11. CALLÉ, P. *L'acte public en droit international privé*. Paris: Economica, 2004.
12. COURBE, P. *Droit international privé*. Paris: Dalloz, 2000.
13. CURRIE, B. *Selected Essays on the Conflict of Laws*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1963.
14. DAVIES, G. *Nationality Discrimination in the European Internal Market*. Hague: Kluwer Law International, 2003.
15. EDWARDS, V. *EC Company Law*. Oxford: Clarendon Press, 1999.

16. FALLON, M. (Éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011.
17. FALLON, M. *Droit matériel général de l'Union européenne, 2 éd*. Louvain-la-Neuve: Bruylant-Academia, 2002.
18. FALLON, M., LAGARDE, P., POILLOT–PERUZZETTO, S. *La matière civile ou commerciale, socle d'un code européen de droit international privé?* Paris, Dalloz, 2009.
19. FOHRER–DEDEURWAERDER, E. *La prise en cosidération des normes étrangères*. Paris: LGDI, 2008.
20. FRANCESCAKIS, P. *La théorie du renvoi et les conflits de systèmes en droit international privé*. Paris: Sirey, 1958.
21. FRANCQ, S. *L'applicabilité du droit communautaire dérivé au regard des méthodes du droit international privé*. Bruxelles: Bruylant, 2005.
22. GRUNDMANN, S. E*uropean Company Law: Organisation, Finance and Capital Markets*. Antwerpen: Intersentia, 2007.
23. HEYMANN, J. *Le droit international privé à l'épreuve du fédéralisme européen*. Paris: Economica, 2010.
24. KEGEL, G. *Internationales Privatrecht, 6th ed.* München: Beck, 1987.
25. KNISCH, P. *Le fait du prince étranger*. Paris: LGDI, 1994.
26. MAGNETTE, P. *La citoyenneté européenne*. *Droits, politiques, institutions*. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, Etudes européennes, 1999.
27. MAYER, P., Heuzé, V. *Droit international privé*, *10 édition*. Paris: Montchrestien, 2010.
28. MALATESTA, A. *et. al. The External Dimention of EC Private International Law in Family and Succes Matters*. Padova: Cedam, 2008.
29. MASTRULLO, T. *Le droit international des sociétés dans l'espace régional européen*. Aix-en-Provence: Presses Univ. d'Aix-Marseille, 2009.
30. MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas.* Vilnius: Justitia, 2001.

31. NAFZIGER, J. A. R. *Conflict of Laws: A Northwest Perspective*. Washington: Butterwoth Legal Publishers, 1985.
32. NIBOYET, J.–P. *Traité de droit international privé français, tome III* (*Conflits de lois, d'autorités et de juridictions (Théorie générale))*. Paris: Sirey, 1944.
33. NIBOYET, J.–P. *Cours de droit international privé français, 2e éd*. Paris: Sirey, 1949.
34. O'LEARY, S. *The Evolving Concept of Community Citizenship, From the Free Movement of Persons to Union Citizenship*. Hague: Kluwer Law International, 1997.
35. PARTSCH, P.–E. *Le droit international privé européen. De Rome à Nice*. Bruxelles: Larcier, 2003.
36. PILLET, A. *Traité pratique du droit international privé*. Paris: Sirey, 1923–1924.
37. POSNER, R. *Economic Analysis of Law, 8th ed*. Austin: Wolters Kluwer, 2010.
38. PULJAK, M.–P. *Le droit international privé à l'épreuve du principe communautaire de non-discrimination en raison de la nationalité*. Aix-en-Provence: PUAM, 2003.
39. QUADRI, R. *Lezioni di diritto internazionale privato, terza edizione ampliata e riveduta*. Napoli: Liguore editore, 1961.
40. RIGAUX, F. (dir.) *L'influence des Communautés européennes sur le droit international privé des Etats membres*. Bruxelles, Larcier, 1981.
41. RIGAUX, F. *Droit international privé, tome I. Théorie générale*. Bruxelles, Lacier, 1987.
42. ROSSOLILLO, G. *Mutuo riconoscimento e tecniche conflittuali*. Padova: Cedam, 2002.
43. SAVIGNY (von), F. C. *A Treatise on the Conflict of Laws and the Limits of their Operation in Respect f the place and time (translated by Guthrie, W.), second edition, revised*. South Hackensack, New Jersey: Rothman Reprints, INC, 1972.

44. SAVIGNY (von), F. C. *Traité de droit romain, t. VIII*, (trad. C. Guenoux). *Paris: Éd. Panthéon-Assas, 2002.*
45. VĖGĖLĖ, I. *Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
46. ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S. *Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: įsisteigimo teisė*. Vilnius: Rosma, 2002.
47. WEARTHERHILL, S., BEAUMONT, P. R. *EC Law. The Essential Guide to the Legal Workings of the European Union, third edition*. London: Penguin, 1993.

Straipsniai periodiniuose leidiniuose ir rinkiniuose

1. ANCEL, B. Destinées de l'article 3 du Code civil. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005.
2. AUDIT, M. Régulation du marché intérieur et libre circulation des lois. *Journal du Droit International (Clunet)*, n° 1, 2006.
3. BAERE (de), G. Is this a Conflict Rule which I see before me? Looking for a Hidden Conflict Rule in the Principle of Origin as Implemented in Primary European Community Law and in the Directive on Electronic Commerce. *The Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 11, 2004.
4. BALLARINO, T. Les règles de conflit sur les sociétés commerciales à lépreuve du droit communautaire d'établissement. Remarques sur deux arrêts récentes de la Cour de Justice des Communautés Européennes. *RCDIP*, vol. 92, 2003.
5. BALLARINO, T., UBERTAZZI, B. On Avello and other Judgments: a New Point of Departure in the Conflict of Laws. *Yearbook of PIL*, vol. VI, 2004.
6. BARATTA, R. Problematic elements of an implicite rule providing for a mutual recognition of personal and family status in the EC. *IPRax*, 2007.

7. BARATTA, R. Réflexions sur la coopération judiciaire civile suite au traité de Lisbonne. In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar*. Milano: Giuffrè, 2009.
8. BARIATTI, S. Multiple Nationalities and EU Private International Law. *Yearbook of PIL*, vol. 13, 2011.
9. BARRIATI, S., PATAUT, E. Codification et théorie générale du droit international privé. In FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011.
10. BASEDOW, J. Der kollisionsrechtliche Gehalt der Produkfreiheiten im europäischen Binnenmarkt : *favor offerentis*. *RabelsZ*, vol. 59, 1995,
11. BASEDOW, J. Federal Choice of Law in Europe and United States – a Comparative Account of Interstate Conflicts. *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008.
12. BASEDOW, J. Le rattachement à la nationalité et les conflits de nationalité en droit de l'Union européenne. *RCDIP*, vol. 99, 2010.
13. BASEDOW, J. Rapport de synthèse: Quel droit privé pour l'Europe? In BERGÉ, J.–S. (sous la dir.) *La réception du droit communautaire en droit privé des états membres. Colloque international session internacionale d'études doctorales. Université Paris X – Nanterre, 28 janvier – 1er février 2003*. Bruxelles: Brulyant, 2003.
14. BASEDOW, J. The Communitarisation of the Conflict of Laws under the Treaty of Amsterdam. *Common Market Law Review*, vol. 37, 2000.
15. BEHRENS, P. Das internationale Gesellschaftsrecht nach dem Centros-Urteil des EuGH. *IPRax*, 1999.
16. BENEDETTELLI, M. V. Diritto internazionale privato delle società e ordinamento comunitario. In PICONE P. (ed.) *Diritto internazionale privato e diritto comunitario*. Padova: Cedam, 2004.
17. BENEDETTELLI, M. V. Sul trasferimento della sede sociale all'estero. In LIGUSTRO, A., SACERDOTI, G. *Problemi e tendenze del diritto*

internazionale dell'economia. Liber amicorum in onore di Paolo Picone. Napoli:Editoriale Scientifica, 2011.

18. BERGÉ J.–S. L'avenir communautaire du droit international privé des conflits de lois. In BERGÉ, J.–S. (sous la dir.) *La réception du droit communautaire en droit privé des états membres. Colloque international session internacionale d'études doctorales. Université Paris X – Nanterre, 28 janvier – 1er février 2003*. Bruxelles: Brulyant, 2003.
19. BERNARD, N. La libre circulation des marchandises, des personnes et des services dans le Traité CE sous l'angle de la compétence. *Cah. dr. europ*., 1998.
20. BERNHARD, P. Cassis de Dijon und Kollisionsrecht – am Beispiel des unlauteren Wettbewerbs. *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, no. 14, 1992.
21. BERTOLI, P. The Court of Justice, European Integration and Private International Law. *Yearbook of PIL*, vol. 8, 2006.
22. BILLARANT, S. Une révolution européenne en droit international privé? Les incidences du droit de l'Union européenne sur le droit international privé à la lumière du statut des personnes. In BURGORGUE–LARSEN, L., DUBOUT, E. (dir.) *Les interactions normatives – Droit de l'Union européenne et droit international*. Paris: Pedone, Coll. Cahiers européens (n°2), 2012.
23. Boden, D. Le pluralisme juridique en droit international privé. *Archives de philosophie de droit*, No. 49, 2005.
24. BOLLÉE, S. L'extension du domaine de la méthode de reconnaissance unilatérale. *RCDIP*, vol. 96, no. 2, 2007.
25. BORRÁS, A. La libre circulation de la famille en Europe. *Les Petites Affiches*, n° 199, 2007.
26. BRILMAYER, L. Post-modernism in American Choice of Law. In ERAUW, J. *Liber Memorialis François Laurent*. Bruxelles: Story-Scientia, 1982.

27. BUCHER, A. Vers l'adoption de la méthode des intérêts? Réflexions à la lumière des codifications récentes. *Trav. Com. fr. DIP*, 1993–1995.
28. CATÁ BACKER, L. The Private Law of Public Law: Public Authority as Shareholders, Golden Shares, Sovereign Wealth Funds, and the Public Law Element in Private Choice of Law. *Tulane Law Review,* 2008, vol. 82, no. 4.
29. COESTER–WALTJEN, D. Anerkennung im Internationalen Personen-, Familien- und Erbrecht und das Europaïsche Kollisionsrecht. *IPRax*, 2006.
30. CORSO, V. Dalla disciplina comunitaria delle professioni alla libertà di circolazione del professionista. Il caso degli avvocati. *Rivista italiana di diritto pubblico comunitario*, vol. 2, 1992.
31. ČIOČYS, R. Steigimosi laisvė po Cartesio bylos: ES inkorporavimo doktrinos trūkumas ir to padariniai. *Teisė*, 2010, 75 tomas.
32. DOMBALAGIAN, O. H. Choice of Law and Capital Markets Regulation. *Tulane Law Review,* 2008, vol. 82, no. 4.
33. DROBNIG, U. Conflict of Laws and the European Community. *The American Journal of Comparative Law*, 1966–1967, vol. 75.
34. DROBNIG, U. Gemeinschaftsrecht und Internationales Gesellschaftsrecht "Daily Mail" und die Folgen. In BAR (von), C. (ed.) *Europäisches Gemeinschaftsrecht und Internationales Privatrecht*. Köln: Heymann, 1991.
35. DROBNIG, U. L'apport du droit communautaire au droit international privé. *Cah. dr. europ*., 1970.
36. DUINTJER TEBBENS, H. Les conflits de lois en matière de publicité déloyale à l'épreuve du droit Communautaire. *RCDIP*, vol. 84, 1994.
37. FALLON, M. *et al.* (eds.). *Le droit international privé européen en construction. Vingt ans de travaux du GEDIP*. Cambridge: Intersentia, 2011.
38. FALLON, M. L'exception d'ordre public face à l'exception de reconnaissance mutuelle. In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi*

strumenti del diritto internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar. Milano: Giuffrè, 2009.

39. FALLON, M. La délocalisation comme instrument de fraude lié à la circulation des biens et des personnes. In VERHOEVEN, J. (ed.) *La Loyauté. Mélanges offerts à Etienne Cerexhe*. Bruxelles: Larcier, 1996.
40. FALLON, M. Libertés communautaires et règles de conflit de lois. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire" tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004.
41. FALLON, M. Variations sur le principe d'origine, entre le droit communautaire et le droit international privé. In RIGAUX, F. *Nouveaux itinéraires en droit, Hommage à François Rigaux*. Bruxelles: Bruylant, 1993.
42. FALLON, M., MEEUSEN, J. Private International Law in the European Union and the Exception of Mutual Recognition. *Yearbook of PIL*, vol. 4, 2002.
43. FLESSNER, A. Schiffbruch der Interpreten und Statuten. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* (ZEuP), 2000.
44. FRANCESCAKIS, P. Quelques précisions sur les „lois d'application immédiate" et leurs rapports avec les règles de conflit de lois. *RCDIP*, vol. 55, 1966.
45. GARABIOL–FURET, M. D. Plaidoyer pour le principe du pays d'origine. *Revue du marché commun et de l'Union Européenne*, no. 495, 2006.
46. GAUDEMET–TALLON, H. De nouvelles fonctions pour l'équivalence en droit international privé? In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005.

47. GAUDEMET–TALLON, H. Droit international privé et Code civil. In LEQUETTE, Y. (éd) *1804–2004 le Code civil. Un passé, un présent, un avenir*. Paris: Dalloz, 2004.
48. GOTHOT, P. Le renouveau de la tendance unilatéraliste. *RCDIP*, vol 60, 1971.
49. GOTHOT, P. Le renouveau de la tendance unilatéraliste en droit international privé (Suite et fin). *RCDIP*, vol. 60, 1971.
50. GRUNDMANN, S. Internal Market Conflict of Laws from Traditional Conflict of Laws to an Integrated Two Level Order. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire" tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004.
51. HALHUBER, H. Das ende der Sitztheorie als Kompetenztheorie- Das Urteil des Europäischen Gerichtshofs in der Rechtssache C-208-00 (Überseering). *RabelsZ*, vol. 8, 2003.
52. HARRIS, J. Understanding the English Response to the Europeanisation of Private International Law. *Journal of PIL*, vol. 4, no. 3, 2008.
53. HEIDINGER, M. Austria: Company Law – Branch Office. *Journal of International Banking Law*, vol. 15, 2000.
54. HEUZÉ, V. D'Amsterdam à Lisbonne l'État de droit à l'épreuve des compétences communautaires en matière des conflits des lois. *La Semaine juridique*, 23 juillet 2008.
55. HEUZÉ, V. De la compétence de la loi du pays d'origine en matière contractuelle ou l'anti-droit européen. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005.
56. HONORATI, C. La legge applicabile al nome tra diritto internazionale privato e diritto comunitario nelle conclusioni degli avvocati generali. In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar*. Milano: Giuffrè, 2009.

57. IDOT, L. L'incidence de l'ordre communautaire sur le droit international privé. *Les Petites Affiches*, 2002, n° 248.
58. IDOT, L. Rapport introductif. In BERGÉ, J.–S. (sous la dir.) *La réception du droit communautaire en droit privé des états membres. Colloque international session internacionale d'études doctorales. Université Paris X – Nanterre, 28 janvier – 1er février 2003*. Bruxelles: Brulyant, 2003.
59. ILIOPOULOU, A. What's in a name? Citoyenneté, égalité et droit au nom. A propos de l'arrêt *Garcia Avello*, CJCE, 2 octobre 2003 (assemblée plénière) (affaire C-148/02). *Revue trimestrielle de droit européen*, 2004.
60. JAYME, E., KOHLER, C. Das Internationales Privat- und Verfahrensrecht der EG – Harmonisierungsmodell order Zweispurigkeit der Kollisionsrecht. *IPRax*, vol. 11, 1991.
61. JAYME, E., KOHLER, C. Europäisches Kollisionsrecht 2001: Anerkennungsprinzip statt IPR? *IPRax*, 2001.
62. JAYME, E., KOHLER, C. L'interaction des règles de conflit contenues dans le droit dérivé de la Communauté européenne et des conventions de Bruxelles et de Rome. *RCDIP*, vol. 84, 1995.
63. JOBARD BACHELLIER, M. N. L'acquis communautaire du droit international privé des conflits de lois. In BERGÉ, J.–S. (sous la dir.) *La réception du droit communautaire en droit privé des états membres. Colloque international session internacionale d'études doctorales. Université Paris X – Nanterre, 28 janvier – 1er février 2003*. Bruxelles: Brulyant, 2003.
64. KIENINGER, A.–M. The Law Applicable to Corporations in the EC. *RabelsZ*, vol. 73, 2009.
65. KIENINGER, E. The Legal Framework of Regulatory Competition Based on Company Mobility: EU and US Compared. *German Law Journal*, vol. 6, 2005.
66. KINDLER, P. Libertà di stabilimento e diritto internazionale privato delle società. In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi strumenti del diritto*

internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar. Milano: Giuffrè, 2009.

67. KOHLER, C. Interrogations sur les sources de droit international privé européen après le traité d'Amsterdam. *RCDIP*, vol. 88, 1999.
68. KRIAUČIŪNAS, D. Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas ir taikymas Lietuvoje. *Politologija*, nr. 4, 2007.
69. KUIPERS, J.–J. Cartersio and Grunkin Paul: Mutual Recognition as Vested Rights Theory Based on Party Autonomy in Private Law. *European Journal of Legal Studies*, vol. 2, no. 2, 2009.
70. LAGARDE, P. Dévelopements futurs du droit international privé dans une Europe en voie d'unification: quelques conjectures. *RabelsZ*, vol. 68, 2004.
71. LAGARDE, P. Embryon de Règlement portant Code Européen de droit international privé. *RabelsZ*, vol. 75, 2011.
72. LAGARDE, P. En guise de synthèse. In FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011.
73. LAGARDE, P. La reconnaissance, mode d'emploi. In Azzi, T. (éd.) *Vers de nouveaux équilibres entre ordres juridiques*. *Liber amicorum Hélène Gaudemet–Tallon*. Paris: Dalloz, 2008.
74. LAGARDE, P. Rapport de synthèse. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire" tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004.
75. LAGARDE, P. Rapport de synthèse. *Les Petites Affiches*, 2002, n° 248.
76. LAGARDE, P. Vers une approche fonctionnelle du conflit positif de nationalités. *RCDIP*, vol. 77, 1988.
77. LEFRANC, D. La spécificité des règles de conflit de lois en droit communautaire dérivé (aspects de droit privé). *RCDIP*, vol. 94, 2005.
78. LEHMANN, M. La distinction entre Etats members de l'Union européene et Etats tiers en droit international privé des affaires. In

SANA–CHAILLÉ DE NERÉ, S. (dir.) *Droit international privé, Etats membres de l'Union européenne et Etats tiers.* Paris: Litec, 2009.

79. LEHMANN, M. What's in a Name? Grunkin-Paul and Beyond. *Yearbook of PIL*, Vol. X, 2008.
80. LEQUETTE, Y. De Bruxelles à La Haye (Acte II), Réflexions critiques sur la compétence communautaire en matière de droit international privé. In Azzi, T. (red.) *Vers de nouveaux équilibres entre ordres juridiques. Liber amicorum Hélène Gaudemet–Tallon*. Paris: Dalloz, 2008.
81. LEREBOURS–PIGEONNIERE, P. Observations sur la question du renvoi. *Journal de droit international* (*Clunet*), 1924.
82. LIUBERTAITĖ L. Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje: ribų beieškant. *Teisė*, 2011, 79 tomas.
83. LIUBERTAITĖ, L. Nacionalinė pilietybė kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijus. *Teisė*, 2011, 80 tomas.
84. LOOIJESTIN–CLEARIE, A. Centros LTD – A Complete U-Turn in the Right of Establishement for Companies? *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 49, 2000.
85. LOUSSOUARN, Y. Le droit d'établissement des sociétés. *Revue trimestrielle de droit européen*, no. 2, 1990.
86. LOUSSOUARN, Y. Règle de conflit est –elle une règle neutre? *Trav. Com. fr. DIP*, tome 2, 1980–1981.
87. MAYER, P. Droit international public et droit international privé sous l'angle de la notion de compétence. *RCDIP*, vol 68, 1979.
88. MAYER, P. La distinction entre règles et décisions et le droit international privé. *RCDIP*, vol. 64, 1975.
89. MAYER, P. Les lois de police étrangères. *Journal de droit international* (*Clunet*), 1981.
90. MAYER, P. Les méthodes de la reconnaissance en droit international privé. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005.

91. MALAURIE, P. Conclusion – Synthèse. In VAREILLES–SOMMIÈRES (de), P. (dir.) *Le droit privé européen.* Paris: Economica, 1998.
92. MANCINI P.–S. De l'utilité de rendre obligatoires pour tous les Etats sous la forme d'un ou de plusieurs traités internationaux, un certain nombre de règles générales du Droit international privé, pour assurer la décision uniforme des conflits entre les différentes législations civiles et criminelles. *Journal du droit international privé* (*Clunet*), no. 1, 1874.
93. MANSEL, H. P. Anerkennung als Grundprinzip des Europäischen Rechtsraums – Zur Herausbildung eines europäischen Anerkennungs-Kollisionsrechts: Anerkennung statt Verweisung als neus Strukturprinzip des Europäischen internationalen Privatrechts? *RabelsZ*, vol. 70, no. 4, 2006.
94. MANSEL, H. P. The Impact of the European Union's Prohibition of Discrimination and the Right of Free Movement of Persons on the Private International Law Rules of Member States – With comments on the *Sayn–Wittgenstein* case before the European Court of Justice. In BOELE–WOELKI, K. *et al.* (eds.) *Convergence and Divergence in Private International Law – Liber Amicorum Kurt Siehr*. Hague: Eleven International Publishing – Schulthess, 2010.
95. MEEUSEN, J. Instrumentalisation of Private International Law in the European Union: Towards a European Conflicts Revolution? *European Journal of Migration and Law*, vol. 9, no. 3, 2007.
96. MEEUSEN, J. Who is affraid of European Private International Law? In VENTURINI, G. *et al.* (eds.) *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber amicorum Fausto Pocar*. Milano: Giuffrè, 2009.
97. MENJUCQ, M. La notion de siège social: une unité introuvable en droit international et communautaire. In BÉGUIN, J. *Droit et actualité. Études offertes à Jacques Béguin*. Paris: LexisNexis Litec, 2005.
98. MICHAELS, R. The New European Choice-of-Law Revolution: Lessons for the United States? *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008.

99. MIZARAS, V. Roma II reglamentas ir Lietuvos tarptautinė privatinė teisė. In Mizaras, V. (vyr. redaktorius) *Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum Valentinas Mikelėnas*. Vilnius: Justitia, 2008.
100. MIZARAS, V. Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatai: reglamentai Roma I ir Roma II (pradžia). *Justitia*, Nr. 4 (70), 2008.
101. MIZARAS, V. Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatai: reglamentai Roma I ir Roma II (pabaiga). *Justitia*, Nr. 1 (71), 2009.
102. MÖSTL, M. Preconditions and Limits of Mutual Recognition. *Common Market Law Review*, No. 2 April, 2010.
103. MUIR WATT, H. Choice of Law in Integrated and Interconnected Markets: A Matter of Political Economy. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 7.3, 2003. Prieiga per internetą: <http://www.ejcl.org/73/art73-4.html> [žiūrėta 2011-10-06].
104. MUIR WATT, H. L'entrave à la prestation de transfrontalière de service. In BÉGUIN, J. *Droit et actualité. Études offertes à J. Béguin*. Paris: Litec, 2005.
105. MUIR WATT, H. L'expérience américaine. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire" tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004.
106. MUIR WATT, H. La nécessité de la division tripatrite Conflit de lois, de juridiction, règles de reconnaissance et d'exécution? In FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011.
107. MUIR WATT, H. Quelques remarques sur la théorie anglo-américaine des droits acquis. *RCDIP*, vol. 75, 1986.
108. MUIR WATT, H. European Federalism and the "New Unilateralism". *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008.

109. MUNARI, F. La ricostruzione dei principi internationalprivatistici implicite nel sistema comunitario. *RDIPP*, vol. 42, 2006.
110. NIC SHUIBHNE, N. Free Movement of Persons and the Wholly Internal Rule: Time to Move on?. *Common Market Law Review*, vol. 39, 2002.
111. O'HARA, E. A., RIBSTEIN, L. E. Rules and Institutions in Developing a Law Market: View from the United States and Europe. *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008.
112. OPPETIT, B. Droit commun et droit européen. In LOUSSOUARN, Y. *L'internationalisation du droit. Mélanges en l'honneur de Yvon Loussouarn*. Paris: Dalloz, 1994.
113. PAMBOUKIS, C. La renaissance-métamorphose de la méthode de reconnaissance. *RCDIP*, vol. 97, 2008.
114. PANOPOULOUS, G. Pour une nouvelle compréhension du droit international des sociétés à la lumière de la jurisprudence de la Cour de justice: du conflit de lois au conflit d'autorités. *Cah. dr. europ*., 2006.
115. PATAUT, E. Citoyenneté de l'Union européenne et nationalité étatique. *Revue trimestrielle de droit européen*, 2010.
116. PATAUT, E. Le renouveau de la théorie des droits acquis. *Trav. Com. fr. DIP*, 2006.
117. PATAUT, E. Lois de police et ordre juridique communautaire. In FUCHS, A. (sous la dir. de) *Les conflits de lois et système juridique communautaire (contributions issues de colloque „Les conflits de lois et le système juridique communautaire" tenu les 17 et 18 novembre 2003)*. Paris: Dalloz, 2004.
118. PICONE, P. Diritto internazionale privato comunitario e pluralità dei metodi di coordinamento tra ordinamenti. In PICONE P. (ed.) *Diritto internazionale privato e diritto comunitario*. Padova: Cedam, 2004.
119. PICONE, P. Diritto internazionale privato delle società e riconoscimento di „Anstalten" e „Treuunternhemen" nell'ordinamento italiano. *Comunicazioni e Studi*, vol. XV, 1978.

120. PILENKO, A. Droit spatial et droit international privé. *Ius gentium*, vol. 5, no. 1–3, 1953.
121. POCAR, F. La codification européenne du droit international privé. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005.
122. POCAR, F. La comunitarizzazione del diritto internazionale privato: una «european conflict of laws revolution»? *RDIPP*, no. 4, 2000.
123. PROSSER, W. Interstate Publication. *Michigan Law Review*, no. 51, 1953.
124. QUIÑONES ESCÁMEZ, A. *Derecho comunitario, derechos fundamentales* y denegación del cambio de sexo y apellidos: ¿un orden público europeo armonizador? (a propósito de las SSTJCE, asuntos K.B. y García Avello). *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, 2004.
125. RADICATI DI BROZOLO, L. G. L'influence sur les conflits de lois des principes de droit communautaire en matière de liberté de circulation. *RCDIP*, vol. 82, 1993.
126. RADICATI DI BROZOLO, L. G. Libre circulation dans la CE et règles de conflit. In LAGARDE, P., HOFFMANN (von), B. (eds.) *L'Européanisation du droit international privé (Seminar on the Europeanisation of Private International Law, 1993, Trier)*. Köln: Verl. Bundesanzeiger, 1996.
127. RAMMELOO, S. Freedom of Establishment for Legal Persons in Europe Accomplished. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 11, 2004.
128. REICH, N., HARBACEVICA, S. Citizenship and Family on Trial: a Fairly Optimistic Overview of Recent Court Practice with Regard to Free Movement of Persons. *Common Market Law Review*, vol. 40, 2003.
129. REMIEN, O. Private International Law, the European Community and its Emerging Area of Freedom, Security and Justice. *Common Market Law Review*, vol. 26, 2001.

130. REPPY, Jr. A. W. Eclecticism in Methods for Resolving Tort and Contract Conflict of Laws: The United States and the European Union. *Tulane Law Review,* 2008, vol. 82, no. 5.
131. RIGAUX, F. Droit international privé et droit communautaire. In Loussouarn, Y. *L'internationalisation du droit. Mélanges en l'honneur de Yvon Loussouarn*. Paris: Dalloz, 1994.
132. ROMANO, G. P. La bilatéralité éclipsée par l'autorité. Développements récents en matière d'état des personnes. *RCDIP*, vol. 95, 2006.
133. ROMANO, G. P. Le droit international privé à l'épreuve de la théorie kantienne de la justice. *Journal du Droit International (Clunet)*, vol. 139, no. 1, 2012.
134. ROSSI, L. S. L'incidenza dei principi del diritto comunitario sul diritto internazionale privato: dalla „comunitarizzazione" alla costituzionaalizzazione". *RDIPP*, 2004.
135. ROTH, W.–H. Der Einfluß des Europäischen Gemeinschaftsrechts auf das Internationale Privatrecht. *RabelsZ*, vol. 55, 1991.
136. SALVATIER, R. Les aspects du droit international privé de la Communauté Économique. *Trav. Com. fr. DIP* (1960–1962). Paris, Dalloz, 1963.
137. SAVATIER, R. Le marché commun au regard du droit international privé. *RCDIP*, 1959.
138. SCHURIG, K. Unilateralistische Tendenzen im europäischen Gesellschaftskollisionsrecht, oder: Umgehung als Rechtsprinzip. In KrüGer, H. *et al*. (eds.) *Liber amicorum Gerhard* KEGEL. Munich: Beck, 2002.
139. SHUTTER (DE), O., FRANCQ, S. La proposition de directive relative aux services dans le marché intérieur: reconnaissance mutuelle, harmonisation et conflits de lois dans l'Europe élargie. *Cah. dr. europ*., no. 5/6, 2005.

140. SYMEONIDES, S. C. The American Revolution and the European Evolution in Choice of Law: Reciprocal Lessons. *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008.
141. SPAVENTA, E. Seeing the Wood despite the Trees? On the Scope of Union Citizenship and Its Constitutional Effects. *Common Market Law Review*, vol 45 (1), 2008.
142. TILQUIN, T. L'incorporation comme facteur de rattachement de la *lex societatis*. *Revue pratique des sociétés*, 1998.
143. VAREILLES–SOMMIÈRES (de), P. Un droit international privé européen? In VAREILLES–SOMMIÈRES (de), P. (dir.) *Le droit privé européen.* Paris: Economica, 1998.
144. VAREILLES–SOMMIÈRES (de), P. La communitarisation du droit international privé des contrats: remarques en marge de l'uniformisation européene du droit des contrats. In LAGARDE, P. *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*. Paris: Dalloz, 2005.
145. VĖGĖLĖ, I. Europos Sąjungos įmonių teisės unifikavimas ir įmonėms taikytinos teisės problema. *Jurisprudencija*, t. 21 (13), 2001.
146. VĖGĖLĖ, I. Įmonių steigimosi teisė Europos teisingumo teismo sprendimuose. *Jurisprudencija*, t. 72 (64), 2005.
147. VITTA, E. Réflexions sur quelques théories récentes aux Etats-Unis d'Amérique en matière de conflits de lois. *Revue de droit international et de droit comparé*, no. 47, 1970.
148. VIVIER, G. Le caractère bilatéral de la règle de conflit. *RCDIP*, vol. 43, 1953.
149. VON HEIN, J. Something Old and Something Borrowed, but Nothing New? Rome II and the European Choice-of-Law Evolution. *Tulane Law Review*, vol. 82, no. 5, 2008.
150. WANGLER, W. Nouvelles réflexions sur les „questions préalables", *RCDIP*, vol. 55, 1966.

151. WELLER, M. P. Les rattachements dans les conflits des lois. In FALLON, M. (éd.) *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*? Bruxelles: Lang, 2011.
152. WILDERSPIN, M. LEWIS, X. Les relations entre le droit communautaire et les règles de conflits de lois des États membres. *RCDIP*, vol. 91, 2002.
153. WOLF, M. *Privates Bankvertragsrecht* im EG-Binnenmarkt - Auswirkungen der II. EG-Bankrechts-Richtlinie auf privatrechtliche Bankgeschäfte. *Wertpapier-Mitteilungen. Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht*, Nr. 47, 1990.
154. X. *Two-speed European Citizenship? Can the Lisbon Treaty help close the gap?* (editorial comment). *Common Market Law Review*, vol. 45(1).

Kiti šaltiniai

1. BODEN, D. *L'ordre public: limite et condition de la tolérance; recherches sur le pluralisme juridique*; tome I. Thèse Université Paris 1, dactyl. Paris, 2002.
2. MUIR WATT, H. *La fonction de la règle de conflit de lois*. Thèse Université Paris 1, dactyl. Paris, 1985.
3. MARGIOTTA, C., VONK, O. *Nationality Law and European Citizenship: the Role of Dual Nationality*. EUI Working Paper RSCAS 2010/66). Prieiga per internetą: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/14623/RSCAS_2010_66.corr.pdf?sequence=3> [žiūrėta 2011-12-12].
4. MICHAELS, R. *EU Law as Private International Law? Re-Conceptualising the Country-of-Origin Principle as Vested Rights Theory*. Duke Law School Faculty Scholarship Series. Paper 52 (2006). Prieiga per internetą: <http://lsr.nellco.org/duke_fs/52> [žiūrėta 2011-03-05].
5. MICHAELS, R. *Globalizing* SAVIGNY*? The State in* SAVIGNY*'s Private International Law and the Challenge of Europeanization and Globalization*. Duke Law School Legal Studies Research Paper Series, Research Paper No. 74, September 2005. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=796228> [žiūrėta 2012-05-06].
6. SPAMANN, H. *Choice of Law in a Federal System and Internal Market*. Jean Monnet Working Paper 8/01. Prieiga per internetą: <http://ftp.infoeuropa.eurocid.pt/database/000036001-000037000/000036504.pd> [žiūrėta 2011-12-04].
7. SHAW, J. *Citizenship: Contrasting Dynamics at the Interface of Integration and Constitutionalism*. University of Edinburgh School of Law Working Paper 2010/14. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1585938> [žiūrėta 2012-06-30].

8. Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės profesorių atviras laiškas Prancūzijos Respublikos Prezidentui: L'Union européenne, la démocratie et l'Etat de droit: lettre ouverte au Président de la République. *La Semaine juridique*, J.C.P., A.J. 586, 13 décembre 2006.
9. BUCHER, A. Pranešimas *„De la reconnaissance mutuelle au droit à l'identité"*, skaitytas Europos tarptautinės privatinės teisės grupės susirinkime, vykusiame 2009 m. rugsėjo 18–20 dienomis Padovoje. Prieiga per internetą: <http://www.andreasbucherlaw.ch/images/stories/pdf/gedip_-_reconnaissance_mutuelle_-_2009.pdf> [žiūrėta 2012-09-01].
10. STRIPEIKIENĖ, J. *Europeizuotos ir internacionalizuotos privatinės teisės aiškinimas ir taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus praktikoje: lyginamojo metodo vaidmuo*. Pranešimas, skaitytas 2008 m. balandžio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, bendradarbiaujant su Šveicarijos Liucernos universiteto Internacionalizuotos ir europeizuotos privatinės teisės tyrimų centru, organizuotoje konferencijoje „*Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams*".
11. Europos tarptautinės privatinės teisės darbo grupės (angl. *European Group For Private International Law*) 21 susitikimo, vykusios 2011 m. rugsėjo 16–18 d. Briuselyje Ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.gedip-egpil.eu/reunionstravail/gedip-reunions-21.htm> [žiūrėta- 2012-05-12].
12. 2012 m. birželio 29–30 d. Konferencijos „Brauchen wir eine Rom 0-Verordnung? Überlegungen zu einem Allgemeinen Teil des europäischen IPR" medžiaga. Konferencijos programa prieinama internetu: <http://www.ipr.uni-bayreuth.de/de/Flyer_Rom_0_2012.pdf> [žiūrėta 2012-04-30].
13. 2007 m. spalio 17 d. Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Vilnius universiteto Teisės fakulteto, Tarptautinės ir ES teisės katedros organizuotos konferencijos

„*50 metų užtikrinant teisėtumo principo apsaugą Bendrijos teisėje*“ medžiaga (asmeninis archyvas).

14. M. Le Pen rinkimų į Prancūzijos prezidentus 2012–2017 m. programa. Prieiga per internetą: <http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/> [žiūrėta 2012-03-29].
15. Belgijos Vyriausybės pastabos byloje *Grunkin and Paul*, C-353/06 (asmeninis archyvas).
16. 2010 m. rugpjūčio 13 d. Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Lietuvos Respublikos Vyriausybės vardu ESTT pateiktas rašytines pastabas byloje *F–Tex*, C-213/10 (asmeninis archyvas).
17. 2007 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos raštas Nr. (1.9.)-7R-11725 „Dėl Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos Teisinio ir teisminio bendradarbiavimo komercinėse ir civilinėse bylose sutarties papildomo Protokolo projekto derinimo“ (asmeninis archyvas).
18. 2008 m. sausio 10 d. Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Išvada Nr. 01-27-14 Dėl Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos Teisinio ir teisminio bendradarbiavimo komercinėse ir civilinėse bylose sutarties papildomo Protokolo projekto atitikties ES teisei (asmeninis archyvas).
19. Europos Komisijos tinklavietė „Europos Piliečių iniciatyva“. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/citizens_initiative/indexlt.htm> ir doktrina, nurodyta <http://www.citizens-initiative.eu/?page_id=152> [žiūrėta 2012-05-05].

Publikacijų disertacijos tema sąrašas

1. LIUBERTAITĖ, Laura. Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje: ribų beieškant. *VU Mokslo darbai. Teisė*, ISSN 1392-1274. 2011, t. 79.
2. LIUBERTAITĖ, Laura. Nacionalinė pilietybė kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijus. *VU Mokslo darbai. Teisė*, ISSN 1392-1274. 2011, t. 80.